

สดุดีบุคคลสำคัญ

เล่ม ๒๔

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี
จัดพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๕๕

สดุดีบุคคลสำคัญ
เล่ม ๒๔

คณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ
ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี
จัดพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๕๕

เรื่อง สดุดีบุคคลสำคัญ เล่ม ๒๔
คณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ
ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี
จัดพิมพ์เผยแพร่ ครั้งที่ ๑ พุทธศักราช ๒๕๕๕ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

๙๒๐.๐๕๙๓ เสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, สำนักงาน
ส ๙๒๕ ส สดุดีบุคคลสำคัญ เล่ม ๒๔. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๕.
๓๖๒ หน้า. ภาพประกอบ

๑. ไทย - - ชีวประวัติ,
๒. ชื่อเรื่อง
ISBN 974 – 7770 – 60 – 1

บรรณาธิการ นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง
ผู้ช่วยบรรณาธิการ นางเบญจมาส แพทอง นางสุมาลี เกตุแก้ว
นางสมจิตต์ เทียนสว่าง นางสาวจิราภา เบญจาทิกูล
ศิลปกรรม นางสาวประณัยยา กระต่ายทอง

พิมพ์ที่ : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา
ถนนสามเสน แขวงวชิรพยาบาล เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร
โทรศัพท์ ๐ ๒๒๔๓ ๐๖๑๑ โทรสาร ๐ ๒๒๔๓ ๐๖๑๖

คำนำ

การที่ประเทศไทยมีสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นหลักยึดเหนี่ยวในการปกครอง มีเอกลักษณ์ที่แสดงออกถึงความงดงามและเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมยาวนาน สั่งสมความรู้เป็นประจักษ์พยานที่ควรค่าแก่ความภูมิใจ ดังที่คณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญได้ดำเนินการเผยแพร่บทความทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยอย่างต่อเนื่องนั้น เป็นสิ่งอำนวยประโยชน์ทางการศึกษา และให้มีความเข้าใจในความเป็นชาติไทย เป็นแนวทางในการช่วยกันธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชาติไว้ คณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ จึงได้รวบรวมบทความที่จัดทำขึ้นในแต่ละปีมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือ **สดุดีบุคคลสำคัญ เล่ม ๒๔** ประกอบด้วยบทความอันมีเนื้อหาสาระหลากหลาย แบ่งเป็น

หมวดพระมหากษัตริย์

หมวดพระบรมวงศานุวงศ์

หมวดพระสงฆ์

หมวดบุคคลทั่วไป

จึงหวังว่าบทความเหล่านี้จะอำนวยความรู้ให้ผู้ตั้งใจศึกษา เพื่อร่วมกันรักษาศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาติไว้สืบไป

คณะอนุกรรมการจัดทำเอกสาร
และบทความสดุดีบุคคลสำคัญ
ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

สารบัญ

หน้า

หมวดพระมหากษัตริย์

๑. **พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับ "น้ำเพชร" จากเมืองเพชรบุรี** ๓
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

๒. **อาคารถาวรวัตถุกับนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ๑๑
นางเบญจมาส แพทอง

๓. **บรรพบุรุษของไทยแต่โบราณ ตอน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และ "อะแคว์ริส" กับธงชาติไทย** ๑๗
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

๔. **๗๐ ปี คล้ายวันสวรรคต พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบิดาแห่งประชาธิปไตยไทย** ๒๒
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

๕. **น้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของสองยุวกษัตริย์ กับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี** ๒๘
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

๖. **พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กับทางสายพระราชไมตรีสู่ราชอาณาจักรภูฏาน** ๓๓
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

หมวดพระบรมวงศานุวงศ์

๗. **สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ กับพระมหากรุณาธิคุณด้านสูติกรรมต่อ "แม่" ชาวไทยทุกคน** ๔๑
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

๘. **สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ : พระมารดาแห่งการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ** ๔๖
นางเบญจมาส แพทอง

๙. **สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า** ๕๑
นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

หน้า

๑๐. สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเป็นแม่พิมพ์ของกุลสตรีไทย ๕๖
หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

๑๑. สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระราชทานแนวทางบริหารใจพัฒนาคน ๖๑
หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

๑๒. สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ๖๖
หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

๑๓. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต : ชีวิตคืองานเพื่อแผ่นดิน ๗๔
นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

๑๔. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา กับพระกรณียกิจด้านสาธารณกุศล ๘๔
นางอรุณี แดงพันธ์

๑๕. พลโท พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรมงคลการ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ผู้สร้างภาพยนตร์ – ผู้กำกับภาพยนตร์) พุทธศักราช ๒๕๓๙ ๘๙
นางสาวเพลินพิศ กำราญ

๑๖. หม่อมเจ้าดิลกฤทธิ์ กฤดากร นักการทูต ที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงยกย่อง ๙๓
หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

หมวดพระสงฆ์

๑๗. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ทรงวางรากฐานการศึกษาพระพุทธศาสนาของไทย ๑๐๓
นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

๑๘. สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๑๐๙
นางสาวเพลินพิศ กำราญ

๑๙. สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (หม่อมราชวงศ์เจริญ อิศรางกูร ญาณฉนฺโท) ๑๑๕
นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

หน้า

๒๐. **พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ฌาณสมฺปนฺโน)** ๑๑๙
หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

๒๑. **หลวงปู่คำคะนิง จุลมณี - จากเพศฤษีสู่เพศบรรพชิต และเทศนาธรรม ๓ อ** ๑๒๕
นางจารุดี ผโลประการ

หมวดบุคคลทั่วไป

๒๒. **ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ประเภทวรรณศิลป์ สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ** ๑๓๑
นางสาวเพลินพิศ กำราญ

๒๓. **พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช บุคคลสำคัญของโลก** ๑๓๗
นางอรุณี แดงพันธ์

๒๔. **นายจำเนียร สาระนาค ผู้มีหัวใจเกื้อกูลเกษตรกรไทย** ๑๕๒
นางสายไหม จบกลศึก

๒๕. **ศาสตราจารย์เจือ สตะเวทิน ปรมาจารย์ภาษาและวรรณคดีไทย** ๑๕๙
นายประยงค์ อนันทวงศ์

๒๖. **ศาสตราจารย์พิเศษเฉลิม นาคีรักษ์** ๑๖๔
นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

๒๗. **นายเฉลียว วัชรพุกก์ ข้าราชการกรมทางหลวงผู้มีคุณูปการในการพัฒนาประเทศ** ๑๖๙
นางจารุดี ผโลประการ

๒๘. **ศาสตราจารย์อุปการคุณ พระยาไชยยศสมบัติ (เสริม กฤษณามระ)** ๑๗๔
หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

๒๙. **พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ (ซื่น พุทธิแพทย์)** ๑๗๘
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

๓๐. **พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ (ซื่น พุทธิแพทย์) กับบันทึกชีวิตนักเรียนไทยและนักเรียนนอก สมัยรัชกาลที่ ๕** ๑๘๓
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

๓๑. **ท. เลียงพิบูลย์ จากพ่อค้ามาเป็นยอดนักบุญ** ๑๙๒
นายประยงค์ อนันทวงศ์

๓๒. **นายธรรมทาส พานิช** ๑๙๖
นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

หน้า

๓๓. นายนิคม มูสิกะคามะ ๒๐๐
นักบริหารจัดการมรดกทางศิลปวัฒนธรรม
นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

๓๔. คิดถึงนายนิมิตร ภูมิถาวร ๒๐๖
ครูนักเขียนชีวิตชนบท
นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

๓๕. เจ้าพระยาบวรราชนายก (เฉกอะหฺมัด) ๒๑๑
ปฐมจุฬาราชมนตรีและปฐมบรรพบุรุษของหลายตระกูลในแผ่นดินไทย
นางจารุดี ผโลประการ

๓๖. นางบุญเกิด ปาจิณพยัคฆ์ ๒๑๖
คนไทยที่ตั้งโรงเรียนราษฎร์แห่งแรกขึ้นในประเทศไทย
นายประยงค์ อนันทวงศ์

๓๗. มหาเสวกโท พระยาประเสริฐศุภกิจ (เพิ่ม ไกรฤกษ์) ๒๑๙
นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

๓๘. บรรพบุรุษของไทยแต่โบราณ ๒๒๔
ตอน พระยาปัตตานี ลิ้มโต๊ะเคี่ยม ลิ้มกอเหนี่ยว และปืนพญาตานี
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

๓๙. หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล : การศึกษาสร้างคน ๒๒๘
นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

๔๐. พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ ๒๓๓
นักเผยแผ่ธรรม อนุศาสนาจารย์ และอธิบดีกรมการศาสนา
นางอรุณี แดงพันธ์

๔๑. "นายปิ่นโต" หรือ "อันโตนี ปินโต" ๒๓๙
นักเรียนฝรั่งเศสคนแรกของไทย
ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แห่งกรุงศรีอยุธยา
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

๔๒. นายเปลื้อง ณ นคร ๒๔๕
นักประพันธ์ นักวรรณคดี และนักภาษาไทย
นายประยงค์ อนันทวงศ์

๔๓. พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย (เจือ กาญจนินทุ) ๒๔๙
อดีตอธิบดีกรมโฆษณาการ (กรมประชาสัมพันธ์) และกรมศิลปากร
ผู้บุกเบิกกิจการประชาสัมพันธ์ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี
นางอรุณี แดงพันธ์

หน้า

๔๔. ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ ๒๕๘
ราชบัณฑิตผู้วางรากฐานการศึกษาด้านอักษรศาสตร์ของไทย
นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

๔๕. คุณหญิงแร่ม พรหโมบล บุณยประสพ ๒๖๒
เนติบัณฑิตหญิงคนแรกของประเทศไทย
นายประยงค์ อนันทวงศ์

๔๖. นางลำยงค์ บุณยรัตพันธุ์ ๒๖๗
ช่างเสื้อผู้อนุรักษ์ สร้างสรรค์ และเผยแพร่ชุดไทยสู่ระดับโลก
นางอรุณี แดงพันธ์

๔๗. พันเอก พระวิทยาสารรณยุต (หยัด วิทยาสารรณยุต) ๒๗๒
นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

๔๘. นางสมศรี สุกุมลนันทน์ ๒๗๖
นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

๔๙. นายสวาสดิ์ สุมาลยศักดิ์ จุฬาราชมนตรีคนที่ ๑๗ ๒๘๐
ขององค์กรศาสนาอิสลาม และ
ประธานกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย
นางจารุดี ผลโประการ

๕๐. สอ เสถบุตร ๒๘๕
ผู้ทำพจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ไทย-อังกฤษ ที่ยอดเยี่ยมเป็นอมตะ
นายประยงค์ อนันทวงศ์

๕๑. พระสารประเสริฐ (ตรี นาคะประทีป) ๒๙๐
นางสายไหม จบกลศึก

๕๒. เกร็ดประวัติสุนทรภู่ ๒๙๔
นายประยงค์ อนันทวงศ์

๕๓. คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ : ๓๐๓
ตำนานเรือด่วนเจ้าพระยา
นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

๕๔. หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ๓๐๘
อดีตนายกรัฐมนตรี ๔ สมัย
และเสรีไทยในสมัยสงครามโลก ครั้งที่ ๒
นางอรุณี แดงพันธ์

๕๕. นายหรีด เรืองฤทธิ์ ๓๑๘
นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

หน้า

๕๖. นายเหนี่ยว ดุริยพันธุ์ ๓๒๒
นักร้องเพลงไทยเจ้าของฉายา “เสียงสวรรค์แห่งกรุงสยาม”
นางอรุณี แดงพันธ์

๕๗. ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน ๓๒๗
นักปราชญ์ที่โลกไม่ลืม
นางอรุณี แดงพันธ์

๕๘. นางอรพินท์ ไชยกาล ๓๓๓
ผู้แทนราษฎรหญิงคนแรกของประเทศไทย
นายประยงค์ อนันทวงศ์

๕๙. ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ๓๓๗
แบบอย่างหมอและครูของสังคม
นางอรุณี แดงพันธ์

๖๐. ศาสตราจารย์ (พิเศษ) อินทรี จันทรสถิตย์ (หลวงอิงคศรีกสิการ) ๓๔๔
นางจารุดี ผโลประการ

หมวดพระมหากษัตริย์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับ "น้ำเพชร" จากเมืองเพชรบุรี

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

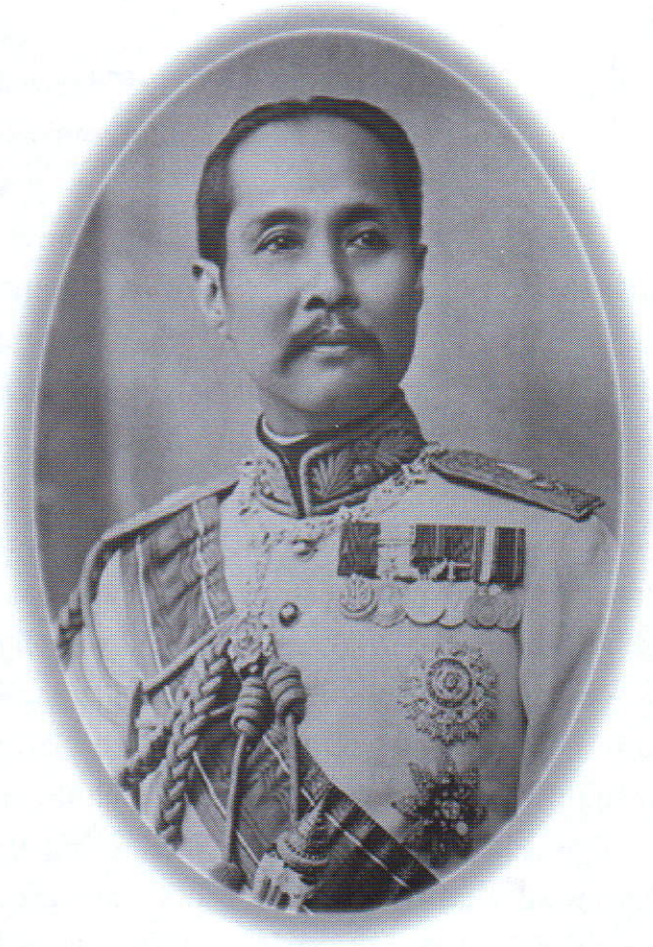

*เมืองเพชรบุรี หรือจังหวัดเพชรบุรีในปัจจุบัน เป็นเมืองที่มีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์มาทุกยุคทุกสมัย เช่น ในจารึกปราสาทพระขรรค์ของอาณาจักรกัมพูชาในสมัยโบราณ ก็ยังบันทึกเรื่องพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ พระราชทานพระพุทธชยมหานาถให้แก่เมืองต่าง ๆ รวมทั้งเมืองลโวทยปุร คือ เมืองลพบุรี เมืองสุวรรณปุระ คือ เมืองสุพรรณบุรี เมืองชยราชปุระ คือ เมืองราชบุรี เมืองศรีชยสิงหปุระ คือ เมืองสิงห์ในจังหวัดกาญจนบุรี และ**เมืองศรีชยวัชรปุระ คือ เมืองเพชรบุรี** แม้ในศิลาจารึกหลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนราม-คำแหงมหาราช ตลอดจนกฎหมายตราสามดวง ก็ยังปรากฏชื่อเมืองเพชรบุรีเช่นกัน ด้วยเพชรบุรีมิใช่เป็นเพียงเมืองโบราณ หากยังเป็นเมืองท่าสำคัญในอ่าวไทยด้านตะวันตกที่เรือสินค้าต่างๆ ทั้งของไทยและของต่างประเทศ ต้องจอดแวะพักก่อนขึ้นไปยังเมืองหลวง หรือล่องลงไปทางหัวเมืองฝ่ายใต้ ทั้งเป็นชุมทางในการเดินบกข้ามทิวเขาตะนาวศรีไปยังเมืองท่าฝั่งตะวันตกด้านมหาสมุทรอินเดีย คือ เมืองมะริดและหัวเมืองมอญ จนในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพชรบุรีก็ยังเป็นเมืองสำคัญที่พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์เคยเสด็จไปประทับแรมในการศึกสงครามบ้าง การเสด็จประพาสบ้าง*

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสเมืองเพชรบุรีหลายครั้ง โปรดให้สร้างพลับพลาที่ประทับที่ตำบลบางทะลุ หรือตำบลหาดเจ้าสำราญในปัจจุบัน แต่ส่วนมากแล้วจะประทับแรมที่พระราชวังพระนครคีรี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมชนกาธิราช โปรดให้สร้างขึ้นที่ยอดเขาวัง ต่อมาเมื่อทรงเจริญพระชนมายุมากขึ้น ทรงเห็นว่าพระนครคีรีซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขาไม่สะดวกในการเสด็จไปประทับแรม จึงโปรดให้จัดซื้อที่ดินของราษฎรด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ที่**ตำบลบ้านปืน ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำเพชรบุรี** ไม่ห่างจาก

ชุมชนมากนัก สร้างเป็นพระราชวังบ้านปืน แต่ยังมิทันเสร็จก็สิ้นรัชกาล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างถวายต่อจนแล้วเสร็จ พระราชทานนามว่า **พระรามราชนิเวศน์** ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

โดยเฉพาะ **"น้ำเพชร" ของแม่น้ำเพชรบุรี** มิใช่เพียงหล่อเลี้ยงความอุดมสมบูรณ์ของเมือง หากยังมีบทบาทสำคัญในทางประวัติศาสตร์อีกด้วย

ตามโบราณราชประเพณีการสรงน้ำมุรธาภิเษก ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เริ่มปรากฏหลักฐานแน่ชัดในสมัยกรุงศรีอยุธยามาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ หลังจากพระมหากษัตริย์ทรงโสรจสรงสหัสธารามุรธาภิเษกแล้ว สมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะ พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ เสนาบดี และพระมหาราชครู จะถวายน้ำพระพุทธมนต์หรือน้ำเทพมนตร์ที่บรรจุในพระเต้าและพระมหาสังข์ต่างๆ น้ำศักดิ์สิทธิ์ที่สรงมุรธาภิเษกนี้ จะต้องพลีกรรมนำมาจากแหล่งน้ำสำคัญตามโบราณราชประเพณี ทั้งมีการเพิ่มเติมแหล่งน้ำตามที่พระมหากษัตริย์แต่ละรัชกาลมีพระราชศรัทธาด้วย

ในสมัยกรุงสุโขทัย ศิลาจารึกหลักที่ ๓ หลักที่ ๔ และหลักที่ ๕ กล่าวถึง **พระราชพิธีราชาภิเษก** พระยาลือไทย มีการทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราชูปโภคต่างๆ โดยรูปศัพท์ **"อภิเษก"** คือ การรดน้ำ แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการสรงมุรธาภิเษกในพระราชพิธีราชาภิเษกนั้นด้วยหรือไม่ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจึงมีหลักฐานว่า น้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้สรงมุรธาภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนั้นนำมาจากสระเกษ (สระเกศ) สระแก้ว สระคา (สระคงคา) และสระยมนา แขวงเมืองสุพรรณบุรี ส่วนในสมัยกรุงธนบุรีมิได้มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

จนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ น้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้สรงมุรธาภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งแรกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากจะใช้น้ำในสระเกษ สระแก้ว สระคา และสระยมนา แขวงเมืองสุพรรณบุรีแล้ว ยังใช้น้ำศักดิ์สิทธิ์จากทาง

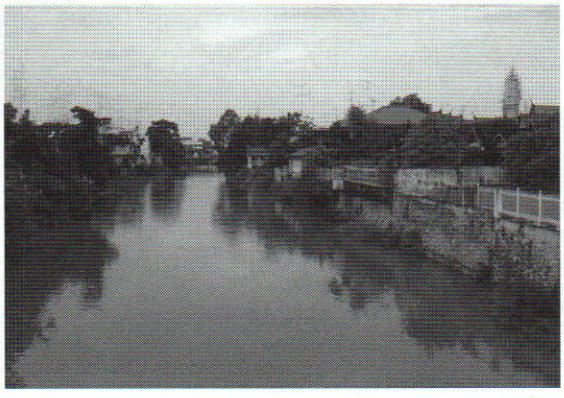

แม่น้ำเพชรบุรี

วัดท่าไชยศิริ

เบญจสุทธคงคา คือแม่น้ำสำคัญของ ไทย ๕ สาย ที่กำหนดเรียกเลียนแบบปัญจมหานทีในอินเดีย คือ แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำราชบุรี และ**แม่น้ำเพชรบุรี** น้ำจากแต่ละแหล่งดังกล่าวเมื่อพลีกรรมตักมาแล้ว จะตั้งพิธีเสก ณ เจดียสถานสำคัญแห่งแขวงเมืองนั้นๆ แล้วจึงจัดส่งเข้ามาทำพิธีเสกน้ำพระพุทธมนต์ศักดิ์สิทธิ์ในกรุงเทพมหานคร เพื่อใช้สรงมุรธาภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกต่อไป

ส่วนในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ ๒ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เพิ่มน้ำจาก**ปัญจมหานที**ในอินเดีย คือ แม่น้ำคงคา ยมนา อจิรวดี สรภู มหิ ซึ่งทรงได้มาเมื่อครั้งเสด็จประพาสอินเดีย เจือลงในน้ำจากสระ ๔ สระ และน้ำจากเบญจมหานทีของไทยด้วย ในรัชกาลต่อๆ มาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน น้ำสรงมุรธาภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก นอกจากน้ำในสระทั้งสี่ น้ำจากเบญจมหานทีของไทย และน้ำจากปัญจมหานทีของอินเดียแล้ว ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีน้ำจากแม่น้ำและแหล่งน้ำสำคัญที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์และเป็นสิริมงคลของจังหวัดต่างๆ ทั่วพระราชอาณาจักรเพิ่มขึ้นโดยลำดับ

แม่น้ำเพชรบุรี หรือที่ชาวเมืองเรียกกันว่า **น้ำเพชร** เป็นแม่น้ำเส้นชีพสำคัญของจังหวัดเพชรบุรี ต้นน้ำเกิดจากทิวเขาตะนาวศรี ซึ่งเป็นพรมแดนทางทิศตะวันตกติดต่อกับสหภาพพม่า ในเขต

อำเภอแก่งกระจาน ไหลลงมาทางทิศตะวันออก แล้ววกขึ้นทางทิศเหนือ ถึงแม่น้ำบางกลอย ผ่านทางทิศตะวันออกถึงห้วยแม่ประโคน ผ่านเข้าอ่างเก็บน้ำที่เขื่อนแก่งกระจานทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีสาขาจากห้วยแม่ประจันต์ไหลมาบรรจบที่เขื่อนเพชร แล้วไหลผ่านอำเภอท่ายาง อำเภอบ้านลาด อำเภอเมืองเพชรบุรี ไหลลงสู่อ่าวไทยที่อำเภอบ้านแหลม แต่ตอนที่ไหลผ่านอำเภอบ้านแหลมนั้น ลำน้ำเพชรบุรีได้แยกตัวออกเป็น ๒ สาย ที่บ้านปากคลอง ตำบลบางครก สายแรกไหลไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ออกสู่ทะเลที่ตำบลบ้านแหลม สายที่ ๒ ไหลแยกขึ้นไปทางทิศเหนือ ผ่านวัดเขาตะเครา ไปรวมกับลำน้ำจากอำเภอบ้านลาด และสมทบกับคลองบ้านน้อย อำเภอเขาย้อย ที่บ้านสามแพรก นอกจากนี้ยังมีลำน้ำจากอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ไหลมาสมทบอีกสายหนึ่ง และมีคลองระบายหลายสายที่ขุดเชื่อมกับแม่น้ำเพชรบุรีตอนล่าง ก่อนออกสู่ทะเลที่อำเภอบ้านแหลมเช่นกัน รวมความยาวตลอดลำน้ำเพชรบุรีประมาณ ๒๑๐ กิโลเมตร

*"น้ำเพชร" จากแม่น้ำเพชรบุรี ที่ใช้เสกทำน้ำศักดิ์สิทธิ์ถวายสรงมุรธาภิเษก แต่ในรัชกาลที่ ๑ มาจนรัชกาลปัจจุบัน กำหนดตักที่ท่าน้ำหน้าวัดท่าไชยศิริ (วัดท่าชัย หรือวัดท่าไชย) ตำบลสมอพลือ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี และ "น้ำเพชร" นี้ยังมีความสำคัญอีกประการหนึ่ง คือเป็น**น้ำเสวย** ประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่โปรดมากอย่างจะขาดเสียมิได้ แต่สถานที่ตักน้ำเสวยนั้นพบเป็น ๒ หลักฐาน หลักฐานหนึ่งว่า ตักที่ท่าน้ำหน้าวัดท่าไชยศิริ อีกหลักฐานหนึ่งว่าตักที่เลยหมู่บ้านปืน ตำบลบ้านหม้อ อำเภอเมืองเพชรบุรีออกไป ดังเช่น*

เอกสารจดหมายเหตุ ซึ่งเป็นใบบอกเมืองเพชรบุรี เมื่อวันเสาร์ ที่ ๑๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๒๐ จากพระยาสุรินทรฤาไชย ผู้ว่าราชการเมืองเพชรบุรี ว่าได้ตักน้ำส่งเข้ามาถวายเดือนละ ๒ ครั้ง ครั้งละ ๒๐ ตุ่ม ความว่า

> *"ข้าพระพุทธิเจ้า พระยาสุรินทฤาไชยอภัยพิริยภาหผู้ว่าราชการเมืองเพชรบูรีย บอกปรดิบัตมายังท่ารออกพันนายเวนขอได้น้ำขึ้นกราบเรียนพณหัวเจ้าท่ารลูกขุนณษาลาทราพ ด้วยมีตราพระคชศรีหโปรฎเกล้าโปรฎกระหมอมออกไปแตกอรไจความว่าให้ข้าพระพุทธิเจ้าแตงกรมการกำกับกันคุมไพร่ไปตักน้ำหนาวัดถ้าไชส่งเข้ามาเปนน้ำสงน้ำเสวยเดียนลสองครังๆ ลยี่สิบตุมเสมอจงทุกเดียนนั้น ข้าพระพุทธิเจ้าได้ทราพไนทองตราซึ่งโปรฎออกไปทุกประการแล้ว ข้าพระพุทธิเจ้าได้แต่งให้ขุนลครประการคุมไพร่ไปตักหน้ำหนาวัดถ้าไชยี่สิบตุม ได้เอาผาขาวหุมปากตุมประทับตรารูปกระตายประจำครั่งมอบให้ขุนลครประการคุมมาส่งด้วยแล้วๆ แตจโปรฎ บอกปรดิบัดมา ณ วันเสาร เดือนสิบสองขึ้นห้าค่ำจุล-ศักราชพันสองร้อยสามสิบเก้า ปีฉลูนพศก:ฯาc~"*

(เอกสารจดหมายเหตุ ร.๕ ม.๒.๑๒ ก/๑ ใบบอกเมืองเพชรบุรี สะกดการันต์ตามต้นฉบับ)

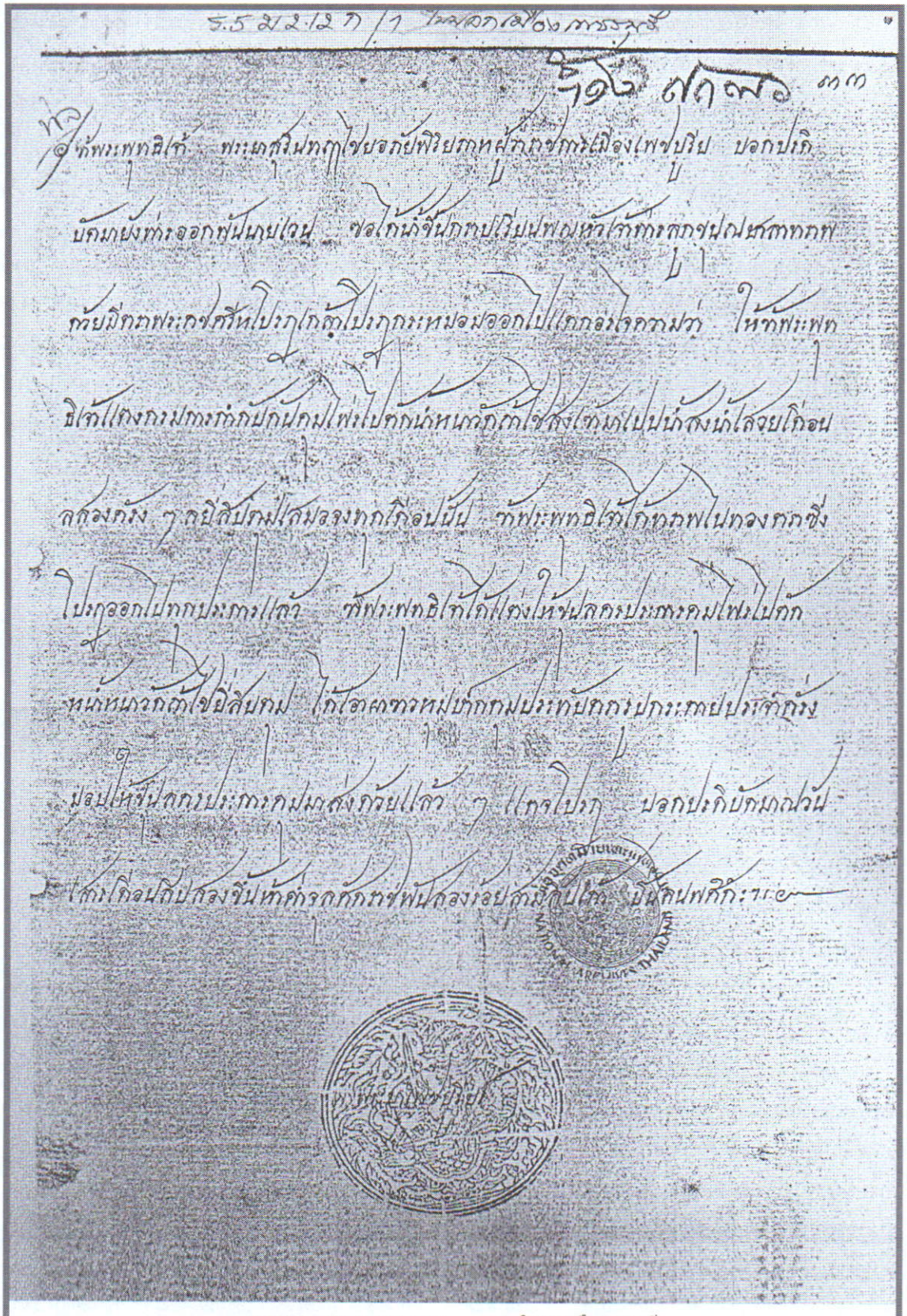

เอกสารจดหมายเหตุ ร.๕ ม.๒.๑๒ ก/๑ ใบบอกเมืองเพชรบุรี

หนังสือ **"วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดเพชรบุรี"** ซึ่งพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒ จัดทำโดยคณะนักวิชาการของจังหวัดเพชรบุรีกล่าวว่า น้ำเพชร ซึ่งเป็นน้ำเสวยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตักที่บริเวณท่าน้ำวัดท่าไชยศิริ ซึ่งเป็นสถานที่เดียวกับที่ตักน้ำเพื่อทำน้ำสรงมุรธาภิเษก เช่นเดียวกับความในเอกสารจดหมายเหตุข้างต้น

ส่วนนายแพทย์นวรัต ไกรฤกษ์ ได้บันทึกคำบอกเล่าของ **พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์)** ผู้เป็นบิดา*ซึ่งเป็นข้าราชบริพารที่สนองงานรับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าในครั้งนั้นลำน้ำเพชรบุรีเป็นทางน้ำที่ไหลผ่านกรวดทรายโดยมากจึงมีน้ำใสสะอาด ตำบลที่ตักน้ำมาใช้เป็นน้ำเสวยพ้นจาก *"ตำบลบ้านปืน"*[๒] ขึ้นไปอีกไกลจนหมดหมู่บ้านเรือนของราษฎรที่อยู่ริมน้ำ น้ำในตอนนี้จึงเป็นน้ำที่ใสสะอาด การตักน้ำเสวยนี้เป็นหน้าที่ของผู้ว่าราชการเมืองเพชรบุรีที่จะต้องควบคุมดูแล เจ้าหน้าที่จะต้มน้ำด้วยกระทะใหญ่หลายเตา เมื่อน้ำสุกแล้วก็ถ่ายลงเก็บไว้ในตุ่มให้เย็นเสียก่อนแล้วเอาขึ้นกรองในหม้อกรองใหญ่ ให้น้ำหยดลงจากเครื่องกรอง ซึ่งมีตุ่มรองรับอยู่ข้างล่าง น้ำที่หยดลงมาจึงเป็นน้ำใสสะอาดบริสุทธิ์ หม้อกรองนี้ทำด้วยปูนชนิดหนึ่ง สีขาว รูปร่างคล้ายลูกปืนปัสตัน ปากกว้างประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ลึกประมาณ ๖๐-๗๐ เซนติเมตร จนถึงคราวที่จะนำน้ำมาส่งในกรุงเทพฯ ก็ตักถ่ายจากตุ่มที่กรองจนใสสะอาดดีแล้วใส่ในตุ่มเคลือบใบใหญ่ซึ่งบรรทุกอยู่ในเรือ ใช้ผ้าปิดปากตุ่มเพื่อกันผงละอองและมีฝาปิดอีกชั้นหนึ่ง เจ้าหน้าที่นำเรือน้ำเข้ามาที่กรุงเทพฯ ส่งให้เจ้าหน้าที่กรมกองน้ำเสวยน้ำสรง เจ้าหน้าที่ก็รับน้ำที่มาส่งนั้นเก็บไว้ในตุ่มเคลือบตุ่มสามโคก มีผ้าและฝาปิดอยู่ในโรงใหญ่ซึ่งเป็นที่รักษาอย่างสะอาดมิดชิดกวดขัน น้ำที่นำมาส่งนี้จะต้องเก็บไว้และหมุนเวียนตามลำดับเรื่อยไป ถึงเวลาก็นำบรรจุหม้อกรัณฑ์ซึ่งเป็นหม้อดินเผาปั้นด้วยฝีมือประณีตมีฝาปิดเป็นจุกยอดแหลม และผูกผ้าขาวตีตรานำส่งยังคุณพนักงานฝ่ายใน สำหรับเป็นน้ำพระสุธารสเย็นและชงพระสุธารสร้อน และส่งมหาดเล็กเก็บรักษาไว้เพื่อเป็นน้ำพระสุธารสเย็นและร้อนในเวลาที่เสด็จออกข้างหน้า เว้นแต่บางคราวที่เสด็จไปต่างประเทศซึ่งไม่สามารถจะนำน้ำนี้ไปด้วยได้

แม้หลักฐานจากเอกสารดังกล่าวจะมีความแตกต่างกัน หลักฐานหนึ่งว่าตักน้ำเสวยจากสถานที่ตักน้ำศักดิ์สิทธิ์ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ที่ท่าน้ำหน้าวัดท่าไชยศิริ ตำบลสมอพลือ อำเภอบ้านลาด อีกหลักฐานหนึ่งว่าตักน้ำเสวยที่บริเวณเลยตำบลบ้านปืน อำเภอเมืองเพชรบุรี ไกลออกไปจนพ้นเขตที่ตั้งบ้านเรือนราษฎร ทั้งต่อมายังโปรดให้เลือกสถานที่ตำบลบ้านปืน เป็นที่สร้างพระราชวังบ้านปืนด้วย แต่หลักฐานที่ควรนำความภาคภูมิใจอย่างยิ่งมาสู่ชาวจังหวัดเพชรบุรี คือเอกสารอีกฉบับหนึ่งซึ่งเชิญ**พระราชกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๑ ธันวาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๗ พุทธศักราช ๒๔๕๒ เกี่ยวกับการให้ตัก "น้ำเพชร" ส่งไปเป็นน้ำเสวย** มีความดังนี้

---

*นายแพทย์นวรัต ไกรฤกษ์, เรื่องปกิณกะในรัชกาลที่ ๕ พิมพ์ในการทำบุญฉลองอายุครบ ๘๐ ปีบริบูรณ์ ของมหาเสวกเอก พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รับพิมพ์, ๒๔๙๗)

[๒] ปัจจุบันคือ หมู่บ้านปืน ตำบลบ้านหม้อ อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

"มีพระราชดำรัสขออารักขามายังสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนริศรานุวัดติวงศ์ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอุรุพงศ์รัชสมโภช พระยาสุรินทรฦๅชัย พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ เจ้าหมื่นสรรพเพ็ธภักดี เจ้าหมื่นเสมอใจราช หลวงศักดิ์นายเวร และเจ้าจอมข้างในผู้ที่ตั้งเครื่องหม่อมเจ้าถนอม จงทราบความเป็นไปในความจำเป็น ซึ่งจะรักษาพระองค์ให้ทรงพระสำราญ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

แต่ไหนแต่ไรมาเสวยน้ำโซดานอก หรือโซดาใน น้ำแร่หรือแอพพอลลินารีให้อิ่มต่างน้ำไม่ได้ เมื่อเสวยน้ำเหล่านั้นแล้วต้องเสวยน้ำท่าล้าง จึงนับว่าเป็นเครื่องดื่มอย่างหนึ่งคล้ายกับเหล้า ต่างแต่ไม่เมา เมื่อเสด็จในประเทศทิศใดซึ่งน้ำเสวยจะพาไปด้วยไม่ได้ ก็จำเป็นต้องเสวยน้ำในเมืองนั้น อันใครๆ เขาไม่กินกลัวจะผิดน้ำนั้น

*การที่ประทับอยู่ในกรุงเทพฯ แต่ก่อนมาเคยเสวย**น้ำเมืองเพ็ชร์บุรี**อยู่เป็นนิตย์ แต่บางคราวมีเหตุขัดข้องต้องงดตักน้ำเมืองเพ็ชร์ใช้น้ำกลั่น ย่อมทรงเดือดร้อนทุกครั้ง บางเวลาเจ้าพนักงานมักง่ายใช้น้ำเมืองเพ็ชร์เสียหมด ส่งน้ำอื่นปลอมเข้ามาว่าน้ำเพ็ชร์ เสวยครั้งไรก็เสวยไม่ได้ ให้กระสับกระส่ายไปต่างๆ เป็นเช่นนี้มาแต่ไหนแต่ไรถึง ๔๐ ปีล่วงมาแล้ว*

บัดนี้มีพระโรคซึ่งเสวยน้ำมากไม่ได้ หมอฝรั่งทูลไว้ว่าเสวยน้ำน้อยที่สุดเท่าใดยิ่งดี ก็ได้ทรงบำเพ็ญที่จะเสวยน้ำน้อยเช่นนั้น ไม่ใช่แต่เพียงไม่สำเร็จไม่ใคร่จะได้เสวยน้ำอร่อยสมพระราชประสงค์เนืองๆ เป็นเหตุให้ต้องเสวยมากหวังจะให้สิ้นกระหายก็ไม่รู้อิ่ม จึงต้องแก้ได้แต่เพียงหยอดน้ำแข็งลงไปให้เย็นเสียรสน้ำ แต่ครั้นเสวยมากพระนาภีก็อืดไป เพราะเย็นเกินธรรมดายิ่งนัก ความรำคาญพระราชหฤทัยในเรื่องเสวยน้ำไม่อร่อยนี้ได้มีมาเนืองๆ จนในหมู่นี้ได้ทรงรับความเดือดร้อน เพราะน้ำไม่อร่อยนี้เป็นอันมาก ทรงพิจารณาเห็นว่า ที่เป็นดังนี้ด้วยพระศอเป็นไทยไม่ยอมเป็นฝรั่ง จะเสวยโซดาน้ำกลั่นอะไรทนไม่ได้ทั้งสิ้น

*ครั้นวันที่ ๑ ธันวาคมนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงศักดิ์นายเวรจัดหาน้ำกรอกขวดมา ๔ ขวด ขวดหนึ่งน้ำฝน **ขวดหนึ่งน้ำเพ็ชร์** ขวดหนึ่งน้ำบ่ออาติเชียนแวล ขวดหนึ่งน้ำกลั่น อย่าให้แปลกกันเป็นที่สังเกตว่าเป็นน้ำอันใดส่งขึ้นมาถวาย ได้ทรงอมน้ำนั้นไม่ได้กลืนทีละขวด ได้ทรงเลือกน้ำใน ๔ ขวดนั้น ขวดหนึ่งว่าอร่อยกว่าทั้งหมด ครั้นเมื่อดูเครื่องหมายได้ความว่าขวดนั้นคือ**น้ำเพ็ชร์** การเป็นอัศจรรย์เช่นนี้ประหลาดกว่าวัดไผ่ล้อม ทรงพระราชดำริเห็นว่าน้ำ ๓ อย่างนั้นจะบริสุทธิ์เกินไปอย่างไรกว่าพระศอที่เคยเสวยน้ำอย่างต่ำ จึงทำให้เสวยไม่อิ่มเสียเลย ไม่ระงับกระหายได้*

*จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขออารักขาท่านทั้งหลาย อันได้ออกนามมาแล้วข้างต้นได้เป็นธุระขวนขวายตามหน้าที่เพื่อความสงเคราะห์ ให้ได้เสวย**น้ำเพ็ชร์**ให้เสมอไป จะทรงแบ่งส่วนพระราชกุศลให้แก่ท่านทั้งหลาย บรรดาที่ได้จัดการให้สมพระราชประสงค์นั้นเสมอไป*

ขออารักขามาวันที่ ๑ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๗"

(สะกดการันต์ตามต้นฉบับ)

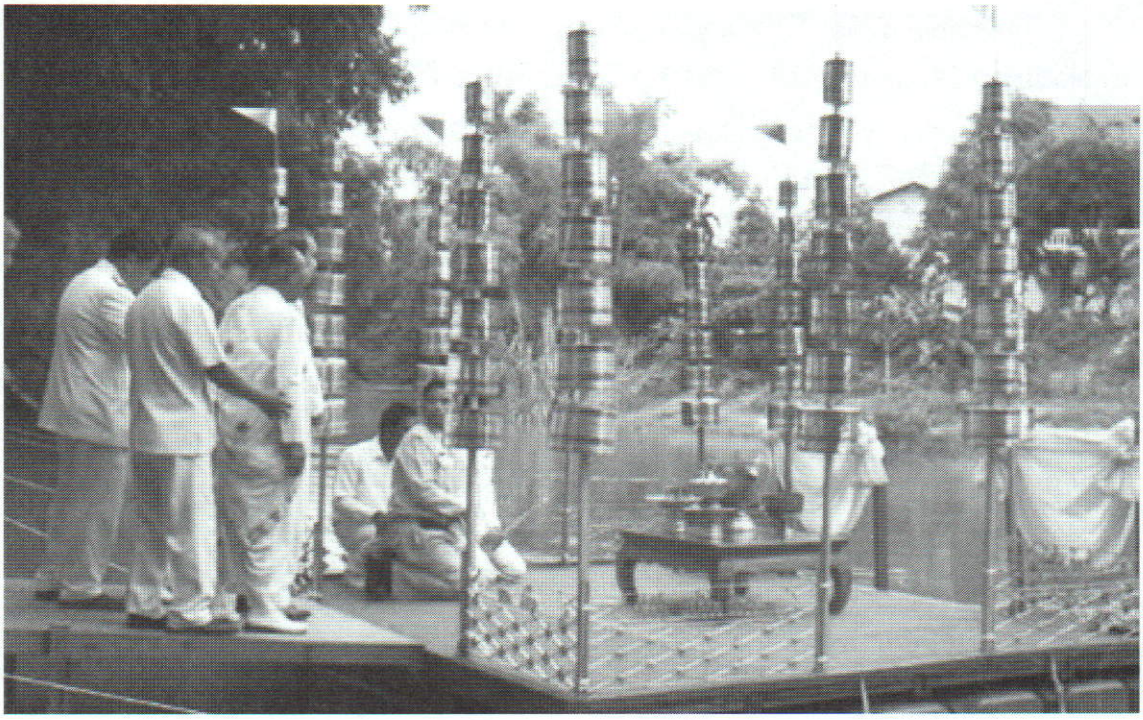

พิธีตักน้ำศักดิ์สิทธิ์จากหน้าวัดท่าไชยศิริ เพื่อรวมทำน้ำพระพุทธมนต์ศักดิ์สิทธิ์
ถวายในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔

แม้ในปัจจุบัน "น้ำเพชร" ของชาวจังหวัดเพชรบุรี มิได้อัญเชิญไปเป็นน้ำเสวยของพระมหากษัตริย์อีกแล้ว แต่ความศักดิ์สิทธิ์ของ "น้ำเพชร" มิได้คลายลงแต่อย่างใด เพราะนอกจากการอัญเชิญไปเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ถวายสรงมุรธาภิเษกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และพระราชพิธีสำคัญอื่นๆ ชาวจังหวัดเพชรบุรีก็ยังนำ "น้ำเพชร" ที่ตักจากท่าน้ำหน้าวัดท่าไชยศิริ ไปทำเป็นน้ำมนต์ในการมงคลต่างๆ เช่น ทำบุญบ้าน งานมงคลสมรส แม้แม่น้ำเพชรบุรีจะไม่ใสสะอาดดังเช่นในสมัยโบราณ ก็ยังคงเป็นเส้นชีวิตของชาวเพชรบุรี เป็นที่มาของความอุดมสมบูรณ์ทั้งด้านเกษตรกรรม คมนาคม อุตสาหกรรมใหญ่น้อย ตลอดจนเป็นแหล่งน้ำกินน้ำใช้ของชาวเพชรบุรีตลอดไป

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๔

อาคารถาวรวัตถุกับนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นางเบญจมาส แพทอง

อาคารถาวรวัตถุ หรือที่เรียกกันเป็นสามัญว่า "ตึกแดง" ตั้งอยู่ริมถนนหน้าพระธาตุ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร หน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ลักษณะอาคารเป็นแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะขอม ตามแบบระเบียงปราสาทนครวัด หลังคามุงกระเบื้องกาบูสีน้ำตาลเข้ม ประดับบราลีสีเดียวกัน ตัวอาคารทาสีเหลือง (เดิมทาสีปูนแดง) ตอนกลางอาคารมีลักษณะแบบครรภธาตุของพระปรางค์ ปั้นลมประดับลายปูนปั้น ลายที่หัวเสาและฐานเสาประดิษฐ์จากฐานกลีบบัว ซุ้มประตูเป็นวงโค้งแหลมแบบกอธิค สูงจดส่วนหลังคา หน้าต่างกระจก กรอบไม้ทาสีเขียว ตัวอาคารยกพื้นสูง ฐานอาคารก่ออิฐถือปูนแบบฐานปัทม์ สร้างขึ้นตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะทรงใช้เป็นพระที่นั่งทรงธรรมในการพระเมรุของพระองค์เอง ด้วยมีพระราชปรารภว่า การสร้างพระเมรุมาศขนาดใหญ่สำหรับใช้งานเพียง

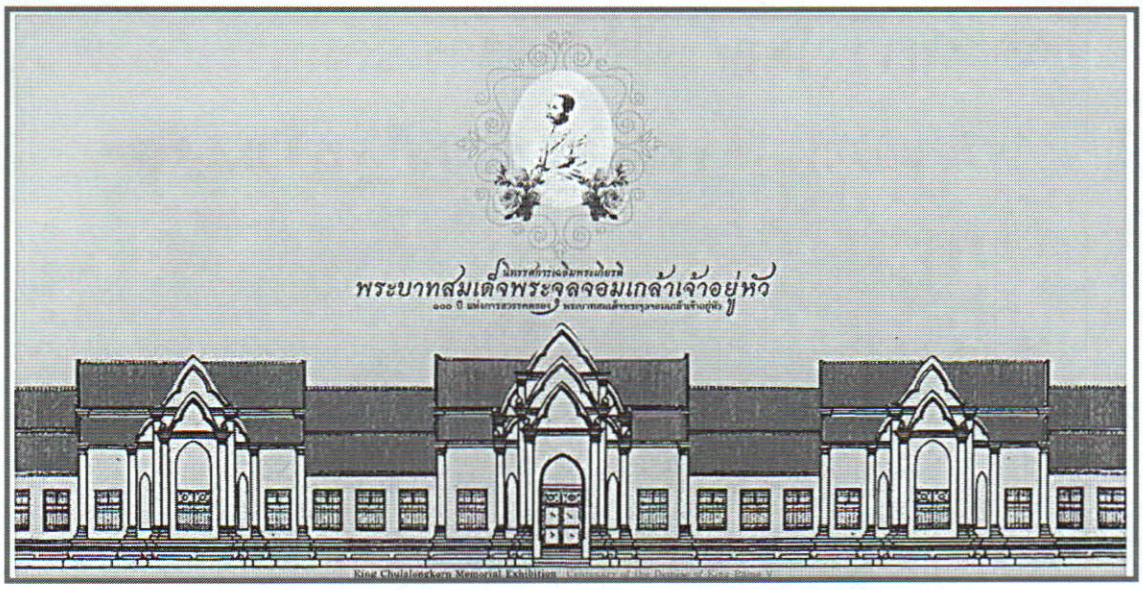

ครั้งเดียวเป็นการสิ้นเปลือง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จฯเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัด-ติวงศ์ เป็นแม่กองก่อสร้างตึกถาวรวัตถุ เมื่อสิ้นงานพระบรมศพแล้ว จะได้ยกถาวรวัตถุสถานนี้ให้เป็นวิทยาทานสำหรับเป็นที่เรียนของพระภิกษุสามเณรวัดมหาธาตุฯ เรียกว่า สังฆิกเสนาสน์ราชวิทยาลัย แต่การก่อสร้างยังค้างเลยมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการสร้างจนแล้วเสร็จ สมดังพระราชประสงค์ของสมเด็จพระบรมชนกนาถ และพระราชทานให้เป็นที่ตั้งของ “หอพระสมุดวชิรญาณ” สำหรับพระนคร มีพิธีเปิดหอพระสมุดเมื่อวันที่ ๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๕๙ เนื่องในการเฉลิมพระชนมพรรษา ๓ รอบนักขัตมงคล

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๗ หนังสือในหอพระสมุดมีมากขึ้นตามลำดับ จนไม่มีที่เพียงพอแก่การเก็บ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้แยกออกเป็น ๒ หอ คือ หอพระสมุดวชิรญาณ และหอพระสมุดวชิราวุธ พระราชทานพระที่นั่งศิวโมกขพิมานในวังหน้าให้เป็นที่ตั้งหอพระสมุด

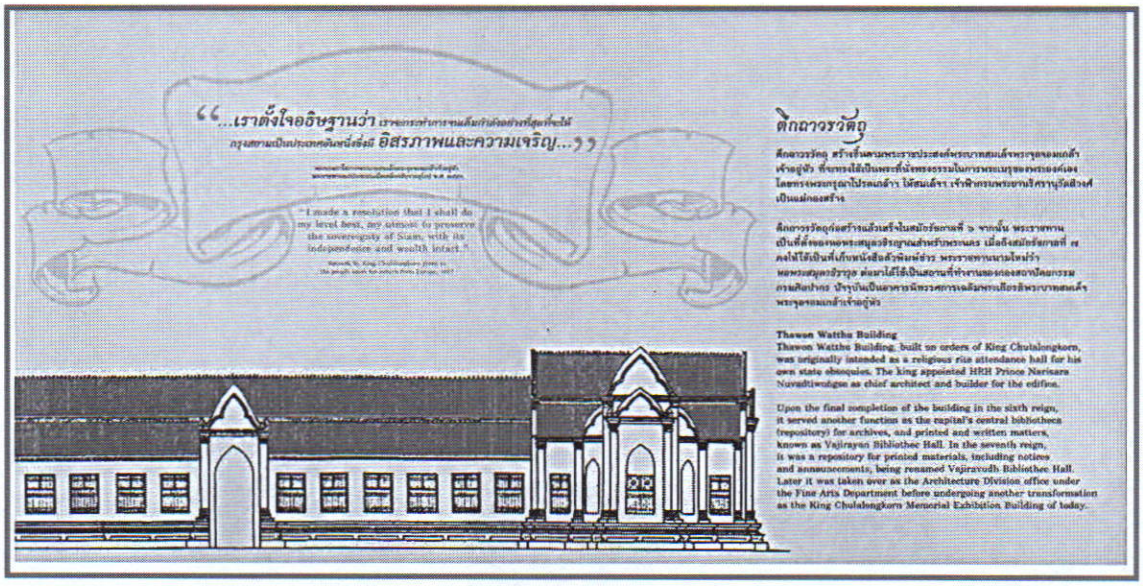

วชิรญาณ สำหรับเก็บพระคัมภีร์ จดหมายเหตุของเก่า หนังสือเขียนและจาร โดยเก็บในตู้รดน้ำลายทองของโบราณ รวมทั้งศิลาจารึกต่างๆ ส่วนตึกถาวรวัตถุนั้นคงให้ใช้เป็นที่เก็บหนังสือตัวพิมพ์ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ รวมทั้งรูปถ่ายและหนังสือพิมพ์ข่าวต่างๆ พระราชทานนามใหม่ว่า "หอพระสมุดวชิราวุธ" พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๖๙ และพระราชทานตึกถาวรวัตถุด้านทิศเหนือเป็นสถานที่ทำงานของราชบัณฑิตยสภา ซึ่งทำหน้าที่ดูแลจัดการหอพระสมุดด้วย ต่อมาพุทธศักราช ๒๔๗๖ งานหอพระสมุดยกฐานะเป็นกองหอสมุด ย้ายไปสังกัดกรมศิลปากร พุทธศักราช ๒๕๐๔ เป็นกองหอสมุดแห่งชาติ และเมื่อสร้างอาคารหอสมุดแห่งชาติขึ้นใหม่ที่ท่าวาสุกรี จึงย้ายหนังสือตัวเขียนและหนังสือตัวพิมพ์ทั้งหมด จากหอพระสมุดวชิรญาณและหอพระสมุดวชิราวุธเดิมไปยังอาคารใหม่ ส่วนตู้ลายรดน้ำและศิลาจารึกย้ายไปเก็บที่หอพระสมุดวชิราวุธ ซึ่งสร้างขึ้นอีกหลังหนึ่งในหมู่อาคารหอสมุดแห่งชาติ

หลังจากนั้นมาอาคารถาวรวัตถุแห่งนี้ใช้เป็นที่ทำการของหน่วยงานในสังกัดกรมศิลปากร ตามลำดับดังนี้ กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กองสถาปัตยกรรม ศูนย์นราธิปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ในที่สุดใช้เป็นที่จัดแสดงสิ่งอนุสรณ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสยุโรป ครบ ๑๐๐ ปี

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนตึกถาวรวัตถุเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๐

พุทธศักราช ๒๕๕๓ เป็นวาระครบ ๑๐๐ ปี แห่งการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ รัฐบาลและประชาชนชาวไทยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อชาติบ้านเมืองนานัปการ จึงพร้อมใจกันจัดงานเฉลิมพระเกียรติแสดงความกตัญญูกตเวทิตาคุณ ระยะเวลาการจัดงาน ระหว่างเดือนตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๒ ถึงเดือนตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ มีกิจกรรมหลากหลาย อาทิ การจัดนิทรรศการทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค การแสดงบทละคร

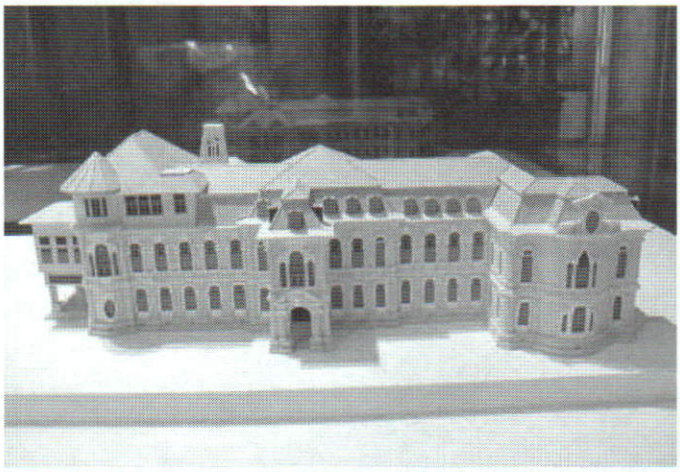

พระราชนิพนธ์เรื่อง เงาะป่า การอบรม สัมมนาและเสวนาทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจ การฉายภาพยนตร์ การปรับปรุงภูมิทัศน์และรณรงค์ทำความสะอาดพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทั่วประเทศ การวางพวงมาลาและอ่านประกาศราชสดุดี พิธีการทางศาสนา การบรรพชาอุปสมบทหมู่ การปฏิบัติธรรม การบริจาคโลหิต การจัดทำสิ่งของที่ระลึก การจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก และหนังสือจดหมายเหตุ เป็นต้น

เนื่องในโอกาสดังกล่าวนี้ รัฐบาลได้มอบหมายกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ดำเนินการปรับปรุงอาคารถาวรวัตถุเพื่อจัดแสดงนิทรรศการถาวรให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิชาการเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากการจัดแสดงเนื้อหาทางวิชาการเกี่ยวกับพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจและเหตุการณ์สำคัญในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ยังมีสื่อมัลติมิเดียและสื่อรูปแบบต่างๆ หุ่นจำลองสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นในรัชสมัยมาจัดแสดงให้ชมด้วย โดยแบ่งอาคารเป็น ๒ ส่วน นับจากห้องโถงกลางทางด้านซ้ายมือจัดเป็นห้องรับรอง ห้องอเนกประสงค์เพื่อจัดแสดงนิทรรศการหมุนเวียนและที่ทำการของเจ้าหน้าที่ ส่วนทางขวามือจัดแสดงนิทรรศการแบ่งเป็น ๗ ส่วน ได้แก่

ห้องโถงกลาง จัดแสดงตู้พระไตรปิฎกจำลอง เพื่อสื่อให้เห็นถึงการที่มีพระราชดำริให้สังคายนาพระไตรปิฎกและพิมพ์ด้วยอักษรไทย เนื่องในพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๖ พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับพิมพ์ด้วยอักษรไทยชุดนี้ มีทั้งสิ้น ๓๙ เล่ม จำนวน ๑,๐๐๐ ชุด

ใช้พระราชทรัพย์ประมาณ ๒,๐๐๐ ชั่งหรือ ๑๖๐,๐๐๐ บาท นับเป็นการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นเล่มสมุดครั้งแรกของประเทศไทยและของโลก จากนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำตู้พระไตรปิฎกดังกล่าวเพื่อพระราชทานไปยังวัดต่างๆ ทั่วพระราชอาณาจักร

ถัดมาเป็นการนำเข้าสู่ห้องที่ ๑ มีแผ่นกระจกกัดลายเป็นภาพพระบรมรูปทรงม้า จัดแสดงคำจารึกที่ฐานพระบรมรูป พระราชดำรัส และภาพการก่อสร้างพระบรมรูปทรงม้า

ห้องที่ ๑ **ห้อง "ปิยมหาราช"** จัดแสดงเรื่องและภาพพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจที่สำคัญ พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสต่างๆ พร้อมทั้งสื่อมัลติมิเดีย

ห้องที่ ๒ **ห้อง "ราชเคียงประชา"** จัดฉายวีดิทัศน์เรื่อง "การซื้อขายทาส" เนื่องจากสภาพสังคมไทยสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการซื้อขายทาส ราษฎรสามารถขายตัวเองเป็นทาสให้แก่ผู้มีเงินหรือเจ้าหนี้เพื่อชำระหนี้สินแทนเงิน เจ้าของทาสหรือนายเงินมีสิทธิ์ในตัวทาสทุกอย่าง และลูกของทาสที่เกิดในเรือนของนายเงินจะต้องเป็นทาสต่อไป เรียกว่า ทาสในเรือนเบี้ย *ห้องราชเคียงประชา* จึงจัดแสดงพระราชกรณียกิจในการปฏิรูปสังคมให้มีความเสมอภาค โดยเฉพาะการเลิกทาสทำให้ราษฎรทุกคนเป็นไทแก่ตัว นอกจากนั้นยังทรงปฏิบัติพระองค์อย่างสามัญชนในการเสด็จประพาสต้นเพื่อสอดส่องดูแลสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรอย่างใกล้ชิด

ห้อง "ธำรงเอกราช" นำเข้าสู่ห้องนี้ด้วยวีดิทัศน์ เล่าเรื่องเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ เนื่องจากสมัยรัชกาลที่ ๕ ชาติตะวันตกได้เข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ทั้งการเข้ามารับราชการและตั้งห้างร้านขายสินค้าต่างประเทศ นอกจากนี้อิทธิพลจากการล่าอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตกส่งผลกระทบด้านความมั่นคงอย่างมาก โดยเฉพาะวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ฝรั่งเศสส่งเรือรบมาปิดอ่าวไทยบริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้ไทยต้องยอมยกดินแดนบางส่วนให้แก่ฝรั่งเศสเพื่อรักษาเอกราชของชาติไว้ *ห้องธำรงเอกราช* จัดแสดงพระราชกรณียกิจในการปฏิรูปกิจการภายในประเทศและการเจริญพระราชไมตรีกับนานาประเทศ ทั้งในการเสด็จประพาสสิงคโปร์ ชวา อินเดีย พม่า ปีนัง และประเทศในยุโรป ทำให้ประเทศไทยมีความเจริญรุ่งเรือง และสามารถดำรงรักษาความเป็นเอกราช

ห้อง "สยามใหม่" จัดแสดงสภาพบ้านเมืองในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งได้มีการ วางรากฐานกิจการด้านสาธารณูปโภคของไทยทุกด้าน เช่น ด้านการเงิน การคลัง เศรษฐกิจ การไฟฟ้า ประปา กิจการไปรษณีย์โทรเลข การรถไฟ การคมนาคม การสร้างถนน สะพาน การแพทย์ พยาบาล เป็นต้น อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาบ้านเมืองต่อมาทุกยุคทุกสมัย

ห้อง "มรดกสถาปัตยกรรมของสยาม" จัดแสดงแบบจำลองสามมิติของสถาปัตยกรรม ๕ แห่งที่สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๕ เป็นตัวแทนแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของอาคาร

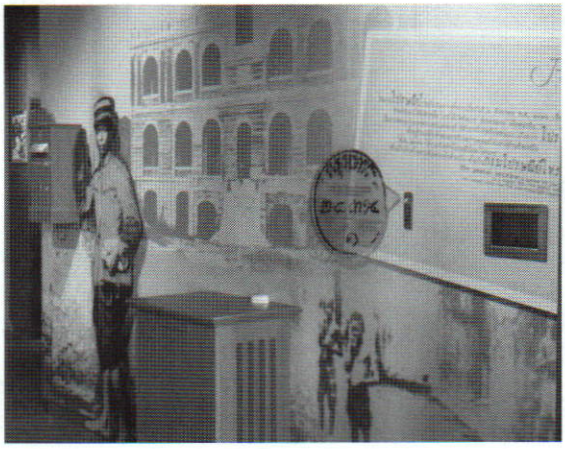

ประเภทต่างๆ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากตะวันตกอย่างชัดเจน โดยเฉพาะพระราชวัง วังเจ้านาย อาคาร สถานที่ราชการ ห้างร้านของฝรั่ง ส่วนใหญ่ออกแบบโดยสถาปนิกชาวต่างประเทศ ได้แก่ พระที่นั่ง-อนันตสมาคม วังบางขุนพรหม วัดเบญจมบพิตร ธนาคารไทยพาณิชย์ สาขาตลาดน้อย และตึกถาวร-วัตถุ

ห้อง "มรดกความทรงจำแห่งโลก" จัดแสดงตัวอย่างสำเนาเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก ประกาศขึ้นทะเบียนเอกสารของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เป็นมรดกความทรงจำแห่งโลก เมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๒ ซึ่งมีทั้งหมด ๘๐๐,๐๐๐ หน้า เป็นเอกสารเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน เช่น หนังสือโต้ตอบราชการกระทรวงต่างๆ สารตรา รายงานการประชุมเสนาบดี เอกสารเหล่านี้ จัดแบ่งเป็น ๘ กลุ่ม ได้แก่ การศึกษา การสาธารณสุข การสาธารณูปโภค ระบบไปรษณีย์โทรเลขและการคมนาคม การบริหารราชการ เศรษฐกิจ ระบบประปาและไฟฟ้า และด้านวรรณกรรม เช่น บทพระราชนิพนธ์เรื่องเงาะป่า ไกลบ้าน จึงได้นำเอกสารบางส่วนทำสำเนาจัดแสดง ณ ห้องนี้ ผู้เข้าชมสามารถคัดลอกหรืออ่านเอกสารผ่านระบบอีบุคด้วยเครื่องไอแพด ส่วนห้องเล็กถัดไปสามารถพักผ่อนและหยิบอ่านหนังสือได้ด้วย

ในส่วนของระเบียงยังมีภาพเก่ามากกว่าร้อยภาพเพื่อแสดงบรรยากาศแห่งรัชสมัย

จึงขอเชิญชวนชาวไทยทั้งหลายเข้าชมนิทรรศการดังกล่าวได้ ในวันพุธถึงวันอาทิตย์ เวลา ๐๙.๐๐ – ๑๖.๐๐ น. ทั้งนี้โดยไม่เสียค่าเข้าชมและมีมัคคุเทศก์นำชมตลอดทุกห้อง เป็นการรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของ**พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช**ของชาวไทย ซึ่งจะทำให้ท่านทั้งหลายจารึกจดจำไว้ในดวงใจนิรันดร์

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๓

บรรพบุรุษของไทยแต่โบราณ ตอน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และ "อะแคว์ริส" กับธงชาติไทย

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

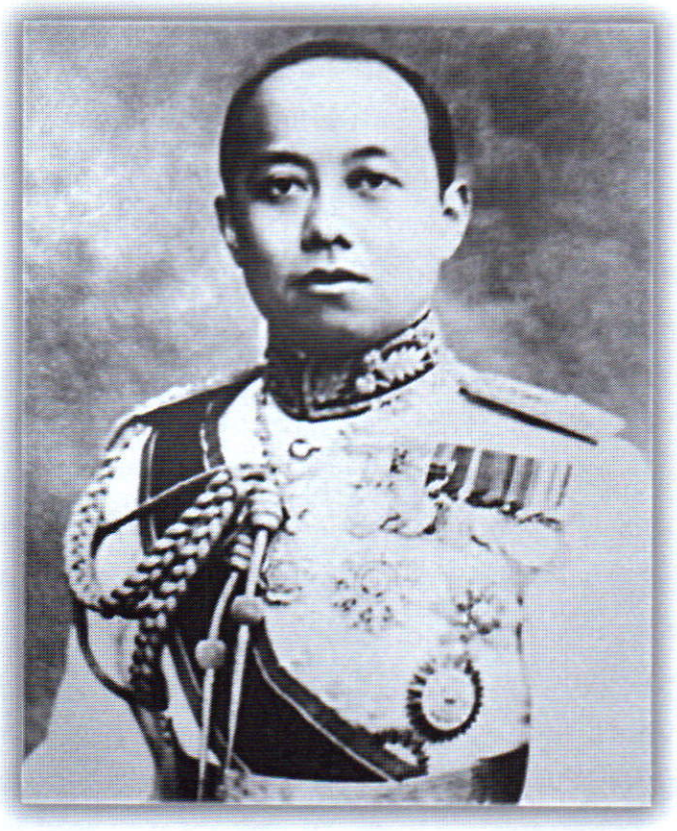

> *"บรรพบุรุษของไทยแต่โบราณ*
> *ปกบ้านป้องเมืองคุ้มเหย้า*
> *เสียเลือดเสียเนื้อมิใช่เบา*
> *หน้าที่เรารักษาสืบไป..."*

(เราสู้ เพลงพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน)

ในการแข่งขันกีฬาเอเชียนเกมส์ ครั้งที่ ๑๖ ที่กวางโจว สาธารณรัฐประชาชนจีน ที่ผ่านไป ทุกครั้งที่นักกีฬาชาติใดได้รับรางวัลเหรียญทอง ผู้ชมทุกคนจะเห็นว่าได้มีการชัก **"ธงชาติ"** ของนักกีฬาชาตินั้นๆ ขึ้นสู่ยอดเสาด้วยทุกครั้ง หรือแม้แต่คนไทยที่เดินทางไปต่างประเทศ **"ธงชาติไทย"** ที่เราเห็นอยู่จนเจนตาทุกวัน ทำไมจึงก่อให้เกิดความปีติตื้นตันอย่างประหลาด เมื่อเห็นธงชาติไทยโบกสะบัดอยู่ในดินแดนต่างประเทศ

ทั้งนี้ก็เพราะ ธงชาติ คือสัญลักษณ์แห่งความเป็นชาติ และ **"ธงชาติไทย" คือ สัญลักษณ์แห่งความเป็นไทย** เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยทุกคนให้สำนึกในความรัก ความสามัคคี ความเสียสละของบรรพบุรุษ ที่เสียสละเลือดเนื้อเพื่อรักษาผืนแผ่นดินและเอกราชไว้ให้ลูกหลานได้อยู่อาศัยอย่างภาคภูมิใจ

แต่ในช่วง ๓-๔ ปีที่ผ่านมา ธงชาติไทย สัญลักษณ์แห่งความเป็นไทย ได้ถูกนำไปใช้ในรูปแบบที่ไม่เคยพบกันมาก่อน เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ทางการเมือง กลุ่มคนที่มีความเห็นทางการเมืองต่าง

กันจนเกิดการปะทะต่อสู้ ต่างโบกธงชาติไทยเข้าใส่กัน ภาพที่ควรก่อให้เกิดความปีติโสมนัส กลับเป็นภาพที่ก่อให้เกิดความโทมนัสยิ่งที่ต่างกลุ่ม ต่างรัก "ชาติ"

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี จึงได้จัดทำโครงการ **"ธงไตรรงค์ ธำรงไทย"** เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ ความสำนึกที่ถูกต้องต่อธงชาติไทย สัญลักษณ์แห่งความเป็นไทย ปลูกฝังความรู้ความเข้าใจในแนวทางปฏิบัติ เกี่ยวกับการใช้ การชัก การแสดง การประดับ และการเคารพธงชาติ รวมถึงการร้องเพลงชาติให้ถูกต้องตามมาตรฐานด้วย

ธงไตรรงค์ คือชื่อธงชาติไทยที่ประกอบด้วยสี ๓ สี สีแดง สีขาว สีน้ำเงิน ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ปรับปรุงจากธงชาติเดิม พร้อมกับพระราชทานนาม และโปรดให้ใช้เป็นธงประจำชาติสืบมา ทั้งนี้มีบุคคลหนึ่งได้เขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์ ใช้นามปากกาว่า **"อะแคว์ริส"** แสดงความเห็นเกี่ยวกับการกำหนดสีธงชาติ เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทอดพระเนตรบทความดังกล่าวก็โปรด และทรงบันทึกสรุปความเห็นของ "อะแคว์ริส" ไว้ในบันทึกส่วนพระองค์ด้วย

แม้จะไม่มีผู้ใดทราบว่า "อะแคว์ริส" เป็นนามปากกาของใคร แต่ก็นับว่าเป็นผู้มีส่วนร่วมในการออกแบบธงชาติไทยด้วยผู้หนึ่ง

ก่อนที่จะมีธงไตรรงค์ ประเทศไทยได้เคยใช้**ธงพื้นสีแดง**เป็นธงชาติมาแต่ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ใช้เป็นธงประจำเรือค้าขายกับต่างประเทศ ตลอดจนใช้ชักขึ้นสู่ยอดเสาที่ป้อมวิชาเยนทร์ เมืองธนบุรี ตามประเพณีรับเรือทูตต่างประเทศที่มาเจริญสัมพันธไมตรี

ครั้นมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระราชดำริว่าธงของเรือหลวงกับเรือราษฎรควรมีความแตกต่างกัน จึงโปรดให้เพิ่มรูป**จักรสีขาวอันเป็นสัญลักษณ์แห่งพระราชวงศ์จักรีไว้กลางธงแดง**สำหรับเรือกำปั่นหลวง ต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดให้เพิ่ม**รูปช้างเผือกสีขาว**ไว้กลางวงจักร ส่วนเรือสินค้าของราษฎรยังคงใช้ธงพื้นแดงมีวงจักรเช่นเดิม ครั้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ใช้**ธงสีแดงมีรูปช้างเผือกอยู่กลางไม่มีวงจักร**เป็นธงชาติ ด้วยทรงเห็นว่าวงจักรนั้นเป็นสัญลักษณ์ของพระเจ้าแผ่นดิน ธงรูปแบบใหม่นี้ใช้กับเรือสินค้าของหลวงและของราษฎรด้วย ต่อมาโปรดให้เรือสินค้าของหลวงเปลี่ยนไปใช้ธงสีขาบ (สีน้ำเงินแก่อมม่วง) มีรูปช้างเผือกอยู่กลาง ส่วนเรือสินค้าของราษฎรยังเป็นธงพื้นสีแดงมีรูปช้างเผือกอยู่กลาง ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ตราพระราชบัญญัติธงฉบับแรก กำหนดให้**ธงชาติเป็นธงพื้นสีแดง ตรงกลางเป็นรูปช้างเผือกไม่ทรงเครื่องหันหน้าเข้าหาเสา** ใช้ชักประดับสถานที่ราชการและสถานที่

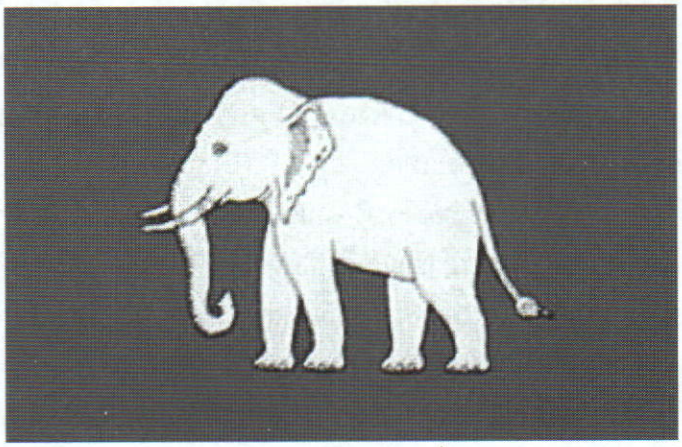

ธงช้างเผือก สมัยรัชกาลที่ ๔

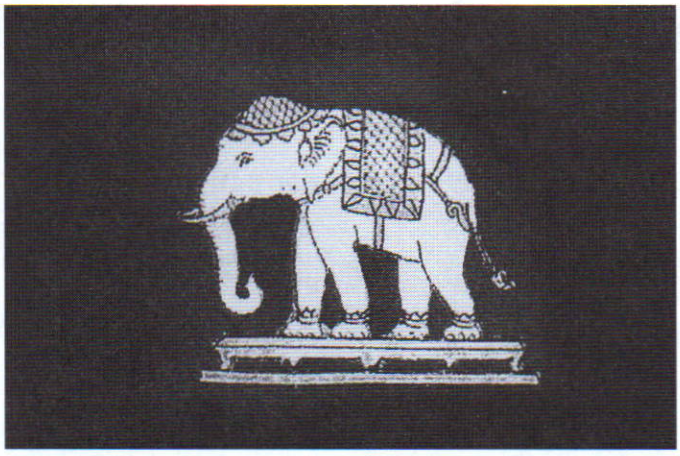

ธงชาติแบบทดลอง พุทธศักราช ๒๔๕๙

สำคัญต่างๆ ด้วย นอกเหนือไปจากใช้กับเรือสินค้า และในต้นรัชกาลพุทธศักราช ๒๔๕๙ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติธงกำหนดให้ **ธงชาติเป็นธงพื้นสีแดง ตรงกลางเป็นรูปช้างเผือก ทรงเครื่องยืนแท่นหันหน้าเข้าหาเสา**

ครั้นในพุทธศักราช ๒๔๖๐ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้แก้ไขลักษณะธงชาติอีกครั้งหนึ่ง ด้วยทรงเห็นว่าธงช้างนั้นราษฎรไม่สามารถซื้อหาได้สะดวกและมีราคาแพงเพราะผ้าพิมพ์รูปช้างเผือกต้องสั่งจากต่างประเทศ ที่ทำเองก็ไม่ค่อยมีรูปคล้ายช้างหรือบางครั้งก็ชักธงกลับด้าน รูปช้างจึงนอนหงายยกเท้าชี้ฟ้า จึงโปรดให้เปลี่ยนธงชาติเป็น **ธงริ้วแดงขาว** มี ๕ แถบตามแนวนอน ทดลองติดแสดงไว้ที่สนามเสือป่าอยู่ระยะหนึ่ง ก็ยังไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัย

"อะแคว์ริส" ได้เขียนบทความภาษาอังกฤษลงในหนังสือพิมพ์กรุงเทพ เดลิเมล์ ฉบับวันที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๖๐ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทอดพระเนตร และทรงสรุปความเห็นของ **"อะแคว์ริส"** ไว้ในสมุดบันทึกส่วนพระองค์ ซึ่งต่อมาได้พิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือ **"จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว"** เป็นพระราชบันทึกเมื่อวันเสาร์ ที่ ๑๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๖๐ ความว่า

"เพื่อนชาวต่างประเทศของผู้เขียน (อะแคว์ริส) ได้พูดถึงธงชาติแบบใหม่ว่า ยังมีลักษณะไม่สง่างาม ซึ่งผู้เขียนก็เห็นด้วย และเสนอแนะให้เพิ่มริ้วตรงกลางเป็นสีน้ำเงิน ซึ่งเป็นสีส่วนพระองค์พระมหากษัตริย์ เพราะถ้าเปลี่ยนตามนี้แล้วธงชาติไทยก็จะประกอบด้วยสีแดง ขาว น้ำเงิน เหมือนกับธงสามสีของฝรั่งเศส ธงยูเนียนแจ็คของอังกฤษ และธงดาวของสหรัฐอเมริกา ประเทศพันธมิตรทั้งสามคงพอใจประเทศไทยยิ่งขึ้น และการที่มีสีของพระมหากษัตริย์ในธงชาติจะเป็นเครื่องเตือนใจให้ทหารและราชฎร ระลึกถึงพระองค์ในวาระที่ประเทศไทยเข้าสู่เหตุการณ์คับขันสำคัญต่างๆ ด้วย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นด้วยกับแนวคิดของ "อะแคว์ริส" ได้ทรงเขียนรูปธงตัวอย่างขึ้น กำหนดความกว้างยาวของแต่ละแถบสี ก็ปรากฏว่าสวยงามดี ทรงนำเรื่องเข้าที่ประชุมเสนาบดีเพื่อฟังความเห็น ที่ประชุมเสนาบดีลงมติเห็น

ชอบ จึงได้ตราพระราชบัญญัติธง พุทธศักราช ๒๔๖๐ ขึ้น ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๖๐

ประเทศไทยจึงใช้ธงไตรรงค์เป็นธงชาติแต่นั้นมาตราบจนปัจจุบัน และธงไตรรงค์มีโอกาสได้ปรากฏในนานาประเทศเป็นครั้งแรกเมื่อประเทศไทยส่งกองทัพเข้าร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ ๑ ในยุโรป

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์อธิบายความหมายของธงไตรรงค์ในการพระราชทานธงชัยเฉลิมพล แก่กองทหารอาสาสมัครไปราชการสงคราม ณ ทวีปยุโรป ดังกล่าว ว่า

“สีแดง หมายถึง เลือด คือ ชาติไทย
สีขาว หมายถึง ความบริสุทธิ์ คือ พระรัตนตรัยและธรรมะของศาสนา
สีน้ำเงิน หมายถึง พระมหากษัตริย์

ขอรำพันบรรยาย ความคิดเครื่องหมาย
แห่งสีทั้งสามงามถนัด
ขาวคือบริสุทธิ์ศรีสวัสดิ์ หมายถึงพระไตรรัตน์
และธรรมะคุ้มจิตไทย
แดงคือโลหิตเราไซร้ ซึ่งยอมสละได้
เพื่อรักชาติศาสนา
น้ำเงินคือสีโสภา อันจอมประชา
ธ โปรดเป็นของส่วนองค์
จัดริ้วเข้าเป็นไตรรงค์ จึงเป็นสีธง
ที่รักแห่งเราชาวไทย
ทหารอวตารนำไป ยงยุทธวิชัย
วิชิตกู้ชูเกียรติสยาม”

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ได้มีการตรา*พระราชบัญญัติธง พุทธศักราช ๒๔๗๙* กำหนดขนาดของธงซึ่งใช้เป็นมาตรฐานมาจนปัจจุบันนี้ว่า ลักษณะธงไตรรงค์ เป็นธงรูปสี่เหลี่ยม ขนาดกว้าง ๖ ส่วน ยาว ๙ ส่วน ด้านกว้าง ๒ ใน ๖ ส่วน ตรงกลางเป็นสีขาบ (น้ำเงินเข้ม) ต่อจากแถบสีขาบออกไปทั้ง ๒ ข้าง ข้างละ ๑ ใน ๖ ส่วนเป็นแถบสีขาว ต่อแถบสีขาวออกไปทั้ง ๒ ข้าง เป็นแถบสีแดง

ในการรณรงค์เผยแพร่โครงการ **"ธงไตรรงค์ ธำรงไทย"** ของสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ดังกล่าวมาข้างต้น ได้มีการจัดพิมพ์หนังสือ **"คู่มือธงไตรรงค์ ธำรงไทย"** ที่ให้แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับธงชาติตามระเบียบของทางราชการไว้อย่างชัดเจน เช่น ลักษณะของธงชาติ การชักธงชาติในราชอาณาจักรและนอกราชอาณาจักร การกำหนดวันและระยะเวลาการชักธงชาติ การลดธงชาติครึ่งเสา กำหนดเวลาการชักธงชาติขึ้นและลง การใช้ธงชาติกับผู้เสียชีวิต การใช้ธงชาติคลุมศพ หีบศพ หรืออัฐิ การประดับธงชาติคู่หรือร่วมกับธงอื่น การประดับธงชาติร่วมกับพระพุทธรูปและพระบรมรูป การทำความเคารพธงชาติ ฯลฯ รวมทั้งการใช้เพลงชาติ การเคารพเพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมีด้วย หนังสือคู่มือดังกล่าวจึงเป็นระเบียบที่ชาวไทยทุกคนควรรู้และปฏิบัติให้ถูกต้อง เพราะ**ธงชาติและเพลงชาติไทย คือ สัญลักษณ์ของความเป็นไทย ที่เราควรภูมิใจในเอกราช และความเสียสละของบรรพบุรุษไทย**

๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๓

๗๐ ปี คล้ายวันสวรรคต พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบิดาแห่งประชาธิปไตยไทย

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

ณ วันจันทร์ที่ ๓๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ เป็นวันครบ ๗๐ ปี คล้ายวันสวรรคต พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ผู้ทรงมีบทบาทสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์การปกครองแบบประชาธิปไตยของประเทศไทย และทรงคู่ควรเป็นอย่างยิ่งแก่การถวายพระราชสมัญญาว่า ***พระบิดาแห่งประชาธิปไตยไทย***

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติเมื่อวันพุธ ที่ ๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๓๖ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ และทรงเป็นสมเด็จพระบรมราชปิตุลา (อา) ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน

เมื่อทรงพระเยาว์ ทรงศึกษาวิชาต่างๆ ตามประเพณีของขัตติยราชกุมาร ทั้งทรงเป็นนักเรียนพิเศษในโรงเรียนนายร้อย จนเมื่อทรงโสกันต์แล้ว จึงเสด็จไปทรงศึกษาวิชา ณ ประเทศอังกฤษ ได้ทรงศึกษาวิชาสามัญที่โรงเรียนอีตัน อันถือเป็นโรงเรียนมัธยมที่มีชื่อเสียงที่สุดสำหรับพระราชวงศ์และชนชั้นสูงจะเข้าศึกษา จากนั้นจึงเสด็จไปทรงศึกษาวิชาทหาร ที่โรงเรียนนายร้อยทหารบก เมืองวูลฟ์ลิช แผนกทหารปืนใหญ่ม้า จนจบหลักสูตรแล้วเสด็จไปประจำกรมทหารปืนใหญ่ม้า ที่เมืองออลเดอชอต เพื่อฝึกฝนการเป็นนายทหารโดยสมบูรณ์ แล้วจึงเสด็จกลับประเทศไทยในต้นรัชกาลที่ ๖

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะดำรงพระอิสริยยศสมเด็จพระอนุชาธิราช ได้ทรงเข้ารับราชการทหาร ระหว่างนั้นได้เสด็จพระราชดำเนินไปเฝ้าสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ที่ประทับ ณ พระราชวังพญาไท อยู่เป็นนิจ จึงได้ทรงพบกับหม่อมเจ้ารำไพพรรณี สวัสดิวัตน์ ซึ่งเป็นพระญาติสนิทที่ประทับอยู่ในราชสำนักวังพญาไทด้วย และทรงมีพระราชหฤทัยปฏิพัทธ์ผูกพันกันอย่างลึกซึ้ง

หม่อมเจ้ารำไพพรรณี สวัสดิวัตน์ เป็นพระธิดาในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฏ์ กับพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภาพรรณี ส่วนสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เป็นพระเชษฐภคินีร่วมพระชนกชนนี ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นั้น ด้วยทั้งสองพระองค์เป็นพระราชธิดาและพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระปิยมาวดีศรีพัชรินทรมาตา (เจ้าคุณจอมมารดาเปี่ยม ในสกุล สุจริตกุล)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระผนวชตามราชประเพณี และทรงลาสิกขาแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงตรัสสู่ขอหม่อมเจ้ารำไพพรรณี สวัสดิวัตน์ หรือสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ต่อพระบิดาและพระมารดา แล้วโปรดให้ประกอบพระราชพิธีอภิเษกสมรสพระราชทาน เมื่อวันจันทร์ที่ ๒๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๖๑ ณ พระที่นั่งวโรภาษพิมาน พระราชวังบางปะอิน ทั้งสองพระองค์นับเป็นคู่อภิเษกสมรสพระราชทานคู่แรก ตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการเสกสมรสแห่งเจ้านายในพระราชวงศ์ พุทธศักราช ๒๔๖๑

ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๖๓ ถึง ๒๔๖๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินไปรักษาพระอาการประชวรในยุโรป ครั้นหายจากพระประชวรแล้ว ได้เสด็จเข้าทรงศึกษาในโรงเรียนเสนาธิการทหาร ณ กรุงปารีส จนจบหลักสูตร เมื่อเสด็จกลับพระนคร ได้ทรงเข้ารับราชการทหารเป็นปลัดกรมเสนาธิการทหารบก ผู้บัญชาการกองพลทหารบกที่ ๒ และผู้บัญชาการพิเศษกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๒ ตามลำดับ การที่ทรงมีตำแหน่งหน้าที่ทางทหารมาโดยตลอดนี้มีผลต่อพระองค์เมื่อเสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้วเกิดการปฏิวัติโดยคณะทหาร ขณะเดียวกันก็มีคณะทหารอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ได้รวมกำลังกันต่อต้านแต่ก็ไม่สำเร็จ ดังจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า

เป็นที่น่าอัศจรรย์ว่าในเวลาเพียง ๖ ปีนั้น สมเด็จพระเชษฐาร่วมพระชนกชนนี ได้เสด็จทิวงคตตามๆ กันไปหมด พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมิได้ทรงคาดคิดมาก่อนว่าจะต้องทรงรับรัชทายาท ก็กลายเป็นพระรัชทายาท พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้ทรงเริ่มศึกษาขนบธรรมเนียมการปกครอง และหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดิน ทั้งโปรดให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และเป็นประธานการประชุมเสนาบดีสภาแทนพระองค์เมื่อมิได้ประทับอยู่ในพระนครด้วย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า ในบรรดาหนังสือราชการแผ่นดินเรื่องสำคัญๆ อันเป็นหลักราชการนั้น ได้ทรงอ่านพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงแก้ไขการปกครองแผ่นดินด้วย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่า

“... การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากแบบเดิม เป็นตั้งกระทรวง ๑๒ กระทรวงนี้ ต้องนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ซึ่งเรียกได้อย่างพูดกันตามธรรมดาว่า ‘พลิกแผ่นดิน’ ... ที่การเปลี่ยนแปลงอย่างนี้สำเร็จไปได้ ในประเทศสยามอย่างราบคาบ เพราะ ‘Revolution’ ของเรานั้น สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ทรงริเริ่ม...

*พวกเราผู้เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้มีความจงรักภักดี และรู้สึกในพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงอยู่ทุกขณะจิต ควรตั้งใจดำเนินตามรอยพระยุคลบาทตามแต่จะทำได้ ควรพยายามแลดูการล่วงหน้า แต่ก็ควรเหลียวหลังดูประเพณีและหลักการที่ล่วงไปแล้วด้วย เหมือนกันใน ๒ อย่างนี้ ก็พอจะทำได้ **มียากอยู่เพียงจะเลือกเวลาให้เหมาะ อย่าให้ช้าเกินไป อย่าให้เร็วเกินไป ข้อนี้แหละยากยิ่งนัก นอกจากมีสติปัญญาแล้ว ต้องมีโชคดีประกอบด้วย** แต่ถ้าเราทำการใดๆ ไปโดยมีความสุจริตในใจ และโดยเต็มความสามารถแล้ว ก็ต้องนับว่าได้พยายามทำการงานตามหน้าที่จนสุดกำลังแล้ว”*

กระแสพระราชดำริที่เชิญมานี้ เกิดขึ้นในขณะที่ทรงเป็นเพียงสมเด็จพระอนุชาธิราช มิได้ทรงคาดคิดเลยว่าจะต้องทรงเผชิญกับ**ความยากยิ่งนัก ในการเลือกเวลาให้พอเหมาะ อย่าให้ช้าเกินไป อย่าให้เร็วเกินไป** ด้วยพระองค์เอง

ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระประชวรและเสด็จสวรรคตโดยกะทันหัน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติสืบแทน ทั้งที่ยังไม่เต็มพระราชหฤทัยจะรับราชสมบัติ ด้วยเห็นว่าพระองค์ไม่เคยแก่ราชการเพียงพอ แต่ที่ประชุมพระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดีมีความเห็นเป็นเอกฉันท์ไว้วางใจในพระองค์ ทั้งสมเด็จพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ก็ทรงรับรองว่าจะถวายความช่วยเหลืออย่างสุดความสามารถทุกสถาน จึงทรงรับอัญเชิญขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๖๘

ในช่วงเวลาที่เสวยราชสมบัตินั้นเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ซึ่งประเทศไทยได้รับความกระทบกระเทือนอย่างมาก ทั้งทางเศรษฐกิจและราชการ จึงต้องลดจำนวนข้าราชการลงบ้าง ผู้เสียประโยชน์ย่อมไม่พอใจ แต่ด้วยพระปรีชาสามารถอย่างยิ่ง แม้จะทรงครองราชย์อยู่เพียง ๑๐ ปี ก่อนจะทรงสละราชสมบัติ ก็ได้ทรงปรับปรุงระบบงานใหม่ๆ หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหารราชการ เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา การศาสนา และที่สำคัญคือ **ทรงมีการตัดสินพระราชหฤทัยที่เฉียบขาดในการนำชาติบ้านเมืองผ่านรอยต่อของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาสู่ระบอบประชาธิปไตย โดยมิได้มีการเสียเลือดเนื้อของคนไทยด้วยกันเอง** อันเป็นพระมหากรุณาธิคุณใหญ่หลวงที่ปวงชนชาวไทยยังจดจำรำลึกตลอดมา

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเห็นตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงการปกครองของหลายประเทศในยุโรปมาแล้ว และทรงเห็นด้วยที่จะให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตย ทั้งที่ประชุมสภากรรมการองคมนตรีก็ได้มีการพิจารณาในเรื่องนี้หลายวาระ แต่ที่ประชุมก็เห็นพ้องด้วยพระราชดำริว่า ประชาชนชาวไทยยังขาดการศึกษา และยังขาดจิตสำนึกทางการเมืองที่จะปกป้องผลประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง **จึงมีแนวพระราชดำริให้พัฒนาการเมืองจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง ขณะเดียวกันก็ทรงปรับปรุงการปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นแบบเทศบาล เพื่อให้เป็นพื้นฐานของการปกครองแบบประชาธิปไตย ให้ประชาชนรู้จักควบคุมกิจการท้องถิ่นก่อนที่จะควบคุมกิจการของรัฐโดยผ่านทางรัฐสภา**

แต่การก็มิได้ค่อยเป็นค่อยไปดังที่ทรงพยายามเตรียมพื้นฐานเป็นขั้นตอน ด้วยในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ ก็เกิดการปฏิวัติโดยคณะราษฎรเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย แม้จะมีผู้ไม่เห็นด้วยเป็นจำนวนมาก และประสงค์จะต่อสู้เพื่อพระองค์ ดังเช่น พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช อดีตเสนาบดีกระทรวง

กลาโหม และทหารหัวเมืองบางส่วน ก่อการล้มล้างอำนาจรัฐบาล แต่ไม่สำเร็จ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มิได้ทรงสนับสนุน **ด้วยทรงเห็นว่าควรรักษาชีวิตและเลือดเนื้อของราษฎรไว้ เพราะไม่ว่าเขาเหล่านั้นจะเป็นมิตรหรือศัตรู แต่ก็เป็นคนไทย**

ครั้นเวลาผ่านไป คณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองกลับกุมอำนาจไว้เอง มิได้ดำเนินการเพื่อราษฎรตามที่ประกาศไว้แต่แรก ทั้งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยให้แล้ว จึงตัดสินพระราชหฤทัยเสด็จพระราชดำเนินไปประทับรักษาพระอาการประชวรที่ประเทศอังกฤษ พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี และต่อมาในวันที่ ๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗ ก็ทรงประกาศสละราชสมบัติ ด้วยน้ำพระราช-หฤทัยของนักประชาธิปไตยที่แท้จริง ความในพระราชหัตถเลขาแจ้งการสละราชสมบัติ ที่ทรงมีมาถึงรัฐบาลในขณะนั้น มีข้อความสำคัญอันเป็นประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทย และต่อมาได้อัญเชิญไปจารึกไว้ที่ฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ที่หน้ารัฐสภาว่า

“...ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใดคณะใดโดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร...”

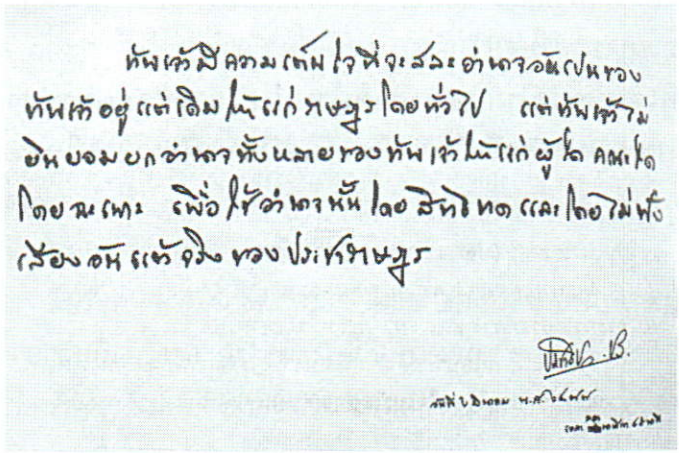

หลังจากนั้นอีกเพียง ๗ ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว **พระบิดาแห่งประชาธิปไตยไทย** ก็เสด็จสวรรคต ณ ประเทศอังกฤษ ด้วยโรคพระหทัยวาย เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ ได้ถวายพระเพลิงพระบรมศพ เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๔ นั้น จนในพุทธศักราช ๒๔๙๒ รัฐบาลได้กราบบังคมทูลสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ขอพระราชทานอัญเชิญพระบรมอัฐิ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และเชิญเสด็จสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี กลับประเทศไทย ตามพระราชฐานะแห่งองค์พระมหากษัตริย์และพระบรมราชินีเช่นเดิม สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ทรงอัญเชิญพระบรมอัฐิ กลับถึงประเทศไทย เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๒ คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และรัฐบาลในขณะนั้นจัดพิธีรับพระบรมอัฐิ โดยอัญเชิญพระโกศพระบรมอัฐิลงจากเรือรบหลวงที่ท่าราชวรดิฐ ทหารเรือยิงปืนใหญ่ถวายความเคารพ แล้วอัญเชิญพระโกศพระบรมอัฐิประดิษฐานเหนือบุษบกพระที่นั่งราเชนทรยาน โดยกระบวนพระอิสริยยศ

กระบวนพยุหยาตราใหญ่เข้าสู่พระบรมมหาราชวัง ประดิษฐานเหนือพระที่นั่งพุดตานถมบรมราช-อาสน์บนพระราชบัลลังก์ ภายใต้นพปฎลมหา-เศวตฉัตร ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท วันรุ่งขึ้นมีการพระราชกุศลทักษิณานุปทานถวาย แล้วอัญเชิญพระโกศพระบรมอัฐิขึ้นประดิษฐาน ณ พระวิมานพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ร่วมกับพระบรมอัฐิและพระอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุรพการีกรุงรัตนโกสินทร์สืบไป

แม้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตล่วงมา ๗๐ ปีแล้ว แต่พระราชกระแสที่แสดงพระบรมราชปณิธานในความเป็นนักประชาธิปไตยเพื่อประชาชน ของพระองค์ที่อัญเชิญมาข้างต้น ยังความเป็นอมตะให้ประชาชนชาวไทยได้น้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณมาจนทุกวันนี้

๒๕ เมษายน ๒๕๕๔

น้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของสองยุวกษัตริย์ กับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๔ เป็นวันสำคัญของพระมหากษัตริย์ ๒ พระองค์ที่ชาวไทยยังจดจำรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณเสมอมา พระองค์หนึ่งคือ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร รัชกาลที่ ๘ ที่เสด็จสวรรคตโดยกะทันหัน และอีกพระองค์หนึ่งคือ สมเด็จพระอนุชาธิราช พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน เสด็จขึ้นครองราชสมบัติสืบแทนในวันเดียวกันนั้น เมื่อ ๖๕ ปีล่วงมาแล้ว ทรงเป็นสองยุวกษัตริย์ที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงกล่าวถึงไว้ในหนังสือ **"เจ้านายเล็กๆ - ยุวกษัตริย์"** ว่า

"...ทรงเป็นมากกว่าพี่น้อง ทรงเป็นเหมือนฝาแฝดกันเลย และทรงเป็นเพื่อนที่รักกันมากกว่าเพื่อนอื่นๆ จะพอพระทัยในการเล่นด้วยกันมากกว่าการเล่นกับผู้อื่น แม่ก็สนับสนุนความรู้สึกนี้โดยให้แต่งพระองค์เหมือนกันดังฝาแฝดเสียอีก ถึงแม้ว่าในบางสมัยพระวรกายจะต่างขนาดกันมาก"

เมื่อสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ทรงอภิเษกสมรสกับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในพุทธศักราช ๒๔๖๓ และมีพระโอรสธิดา ๓ พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน ทั้งสามพระองค์มีพระชนมายุห่างกันพระองค์ละ ๒ พรรษา จึงเป็นครอบครัวเล็กๆ ที่อบอุ่น และจะประทับอยู่ด้วยกันเสมอไม่ว่าจะเสด็จไปเมืองใด ประเทศใด หลังจากที่สมเด็จพระบรมราชชนกเสด็จสวรรคตตั้งแต่พระโอรสธิดายังทรงพระเยาว์มาก สี่พระองค์ที่เหลือก็ยิ่งเพิ่มความผูกพันกันมากขึ้น สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ไม่เพียงแต่จะต้องทรงรับพระราชภาระหนักในการอภิบาลบำรุงพระโอรสธิดา ทั้งในการพระอนามัย การศึกษา การอบรมสั่งสอน และที่สำคัญคือการให้ทรงเป็น **"เด็กที่มีความสุข"** และต้องทรงเผชิญกับความกดดันอย่างหนักหลังจากที่พระโอรสพระองค์ใหญ่ คือ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ต้องทรงรับราชสมบัติ เมื่อมีพระชนมพรรษาเพียง ๙ พรรษา

ในพระนิพนธ์เรื่อง **"เจ้านายเล็กๆ - ยุวกษัตริย์"** สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงอัญเชิญลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี กราบทูลสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า มาพิมพ์ไว้ด้วยหลายฉบับ ล้วนเป็นลายพระหัตถ์ที่แสดงความเป็นแม่ผู้เข้มแข็งที่มีแต่ความรัก ความห่วงใย และพร้อมจะปกป้องลูกผู้จำต้องเป็น **"ยุวกษัตริย์"** ขณะเดียวกันก็ทรงมีความเคารพนับถือในสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ผู้ยังประทับอยู่ในพระนคร ด้วยหากจะต้องมีการตัดสินพระทัยใดๆ ในเรื่องที่สำคัญ ก็ทรงขอให้สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงร่วมตัดสินพระทัยด้วยทุกครั้ง ดังเช่นลายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๗ ตอนหนึ่งว่า

*"...เรื่องรัฐบาลอยากจะให้**นันท**เป็นพระเจ้าแผ่นดิน... การจะรับหรือไม่รับต้องแล้วแต่**ใต้ฝ่าพระบาท**และ**พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว***... ถ้าจะทรงรับแล้ว หม่อมฉันขอให้รับสั่งถึงการยศอย่าให้ยุ่งมากนัก ขอพยายามทำให้เป็นคนธรรมดาให้มากที่สุดที่จะมากได้..."*

(สะกดการันต์ตามต้นฉบับ)

และลายพระหัตถ์กราบทูลสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า อีกฉบับหนึ่งลงวันที่ ๑๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๘ เกี่ยวกับการเชิญเสด็จกลับประเทศไทยชั่วคราวว่า

*"...ถ้าจะกลับหม่อมฉันขอให้รับสั่งแก่คณะผู้สำเร็จราชการหรือรัฐบาลถึงเรื่องการอยู่ว่าจะแยกกันไม่ได้ ต้องอยู่ด้วยกัน เพราะ**นันท**ก็เป็นเด็ก ยังต้องการความดูแลของแม่เสมอ*

*...ที่แรก**เจ้าพระยาศรีฯ**** เห็นว่านันทไม่ควรไปโรงเรียน ให้มีครูมาสอนที่บ้าน หม่อมฉันก็ตอบไปทันทีว่าหม่อมฉันเห็นตรงกันข้าม เพราะการเรียนคนเดียวจะทำให้เด็กไม่อยากเรียนเพราะไม่มีคนแข่ง ไม่สนุกเลยที่ไม่ได้มีเพื่อน จะทำให้นันทไม่มีความศุขที่ต้องแบกยศพระเจ้าแผ่นดินจนไม่มีเวลาจะเป็นเด็ก และพระเจ้าแผ่นดินก็จำเป็นมากที่จะต้องปะปนกับคนอื่น จะได้รู้จักนิสัยคนทั่วไป จะเป็นประโยชน์สำหรับบ้านเมืองที่มีการปกครองอย่างประชาธิปไตย...*

*...หม่อมฉันก็บอกให้เป็นที่เข้าใจอีกว่าทั้งลูกและหม่อมฉันไม่มีความต้องการยศและลาภเลย **แต่การที่นันทต้องรับเป็นพระเจ้าแผ่นดินก็เพราะเห็นว่าเป็นหน้าที่ต่อบ้านเมือง** เพราะฉนั้นจะทำอะไรต่อไปขอให้พูดกันดีๆ อย่าบังคับและตัดอิสรภาพจนเหลือเกิน และสำหรับร่างกายและการศึกษาแล้วขอให้ได้เต็มที่ เวลานี้เป็นเด็กก็ขอให้เป็นเด็ก พระเจ้าแผ่นดินที่ร่างกายไม่แข็งแรง*

---

* *ทรงหมายถึง พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามลำดับ*

** *ทรงหมายถึง พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร และเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศ (จิตร ณ สงขลา) ประธานสภาผู้แทนราษฎร ตามลำดับ*

และโง่ก็ไม่เป็นสง่าสำหรับประเทศ

หม่อมฉันรู้สึกว่าอันตรายภายนอกสำหรับนันทคงจะมีน้อย ที่หม่อมฉันวิตกอยู่ก็ถึงเรื่องที่นันทจะไม่ได้มีความศุขอย่างเด็กมาก และกลัวการศึกษาจะได้ไม่เต็มที่ ที่หม่อมฉันไม่ใคร่กลัวอันตรายภายนอกก็เพราะว่าเราไม่ได้อยากจะเป็น แต่ต้องรับเพราะเห็นแก่บ้านเมืองที่ไม่อาจสงบได้..."

(สะกดการันต์ตามต้นฉบับ)

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงชื่นชมความเข้มแข็งเด็ดขาดและความมีเหตุผลของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเป็นอันมาก ดังลายพระหัตถ์ตอบว่า

"... บุญของฉันมาได้ลูกสะใภ้เช่นนี้ บุญของหลานที่มีแม่ที่เลิศ ไม่มีใครจะมาดูถูกได้..."

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ซึ่งทรงเจริญวัยกว่ายุวกษัตริย์ทั้งสองพระองค์เพียง ๒ พรรษา และ ๔ พรรษาตามลำดับ แต่ก็ทรงจำได้ดีว่า

> *"การศึกษาในโรงเรียนไม่เป็นสิ่งที่เพียงพอให้เด็กโตขึ้นเป็นคนดี ครอบครัว ตั้งแต่พ่อแม่ จนถึงพี่น้องกันเองมีส่วนที่สำคัญ เราสามคนเป็นกำพร้าพ่อมาแต่เล็กๆ ภาระของแม่จึงหนักมาก ต้องเป็นทั้งพ่อทั้งแม่ ซึ่งแม่ก็ทำหน้าที่นี้มาอย่างเข้มแข็ง"*

พระโอรสธิดาทั้งสามพระองค์ทรงได้รับการศึกษาอย่างดี ทรงวางพระองค์เรียบง่ายอย่างสามัญชน สมเด็จพระบรมราชชนนีได้เอาพระทัยใส่ในการอบรมสั่งสอนให้ทรงพระเจริญทั้งทางร่างกายและจิตใจ ให้ทรงรู้จักค่าของงานและค่าของเงิน ทรงเป็นครอบครัวที่มีความรักใคร่สนิทสนมกลมเกลียวกันอย่างยิ่ง โดยเฉพาะยุวกษัตริย์ทั้งสองพระองค์โปรดที่จะทรงเล่นด้วยกัน โปรดทรงกีฬา ดนตรี เครื่องยนต์กลไกต่างๆ เหมือนกัน จนทรงเป็นเสมือน **"ฝาแฝด"** ดังที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงกล่าวไว้ข้างต้น ยามเสด็จนิวัตประเทศไทย ต้องทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่างๆ ภาพ **"พระองค์พี่ พระองค์น้อง"** ที่เสด็จคู่เคียงกันไปทุกแห่งหนโดยไม่ถือพระองค์ จึงเป็นภาพที่งดงามจับตาจับใจประชาชนชาวไทยอย่างยิ่ง

แม้ใน **"พระราชานุกิจ"** ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบันทรงบันทึกถึงพระราชกิจที่สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชต้องทรงปฏิบัติในแต่ละวัน คราวเสด็จนิวัตประเทศไทยระหว่างพุทธศักราช ๒๔๘๘-๒๔๘๙ ซึ่งในครั้งนั้น สมเด็จพระพี่นางมิได้โดยเสด็จด้วย ด้วยทรงเสกสมรสแล้วและเพิ่งมีพระประสูติกาลพระธิดา ทรงบันทึกไว้ว่า

"...เมื่อสรงและแต่งพระองค์แล้วเสด็จมายังห้องบรรทมสมเด็จพระอนุชาและสมเด็จพระราชชนนี[๓] ก่อน จึงเสด็จเสวยเครื่องเช้าพร้อมกันที่มุขพระที่นั่งด้านหน้า... เสวยเสร็จแล้วเสด็จทรงพระอักษรหรือตรัสเรื่องต่างๆ กับสมเด็จพระราชชนนี...

เวลา ๑๒.๐๐ น. เสด็จลงเสวยพระกระยาหารกลางวัน พร้อมด้วยสมเด็จพระราชชนนี และสมเด็จพระอนุชา...

เวลา ๑๕.๐๐ น. ทรงปฏิบัติราชกิจบ้าง ทรงสำราญพระราชอิริยาบถบ้าง...หากไม่มีพระราชกิจอย่างหนึ่งอย่างใดก็มักจะทรงสำราญพระราชหฤทัยกับสมเด็จพระอนุชา

เวลา ๑๖.๐๐ น. ...ถ้าไม่เสด็จประพาสหรือมีพระราชกิจอื่นใด ก็มักจะเสด็จลงทรงสำราญพระราชอิริยาบถกับสมเด็จพระอนุชา

เวลา ๑๙.๓๐ น. เสด็จประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยสมเด็จพระราชชนนีและสมเด็จพระอนุชา บางวันโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ทรงคุ้นเคยร่วมโต๊ะเสวยด้วย...

...ภายหลังเวลาเสวยแล้ว ทรงพระราชกิจเปลี่ยนแปลงเป็นวันๆ ... ทรงพระสำราญในการดนตรีกับสมเด็จพระอนุชาพร้อมด้วยนักดนตรีหรือผู้สนใจในการดนตรีที่มาเฝ้า... บางวันทรงพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระอนุชา..."

จะเห็นได้ว่า ในการเสด็จไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ หรือการเสด็จประพาสเยี่ยมเยียนราษฎรในพระนครและจังหวัดใกล้เคียง สมเด็จพระอนุชาธิราชจะโดยเสด็จด้วยเสมอ และทรงทำหน้าที่ช่างภาพประจำพระองค์ในการบันทึกภาพต่างๆ ด้วย

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เสด็จนิวัตประเทศไทยครั้งสุดท้าย เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ พร้อมด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราชและสมเด็จพระบรมราชชนนี ขณะนั้นทรงศึกษาระดับปริญญาเอก วิชานิติศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยโลซาน ส่วนสมเด็จพระอนุชาธิราช ทรงศึกษาวิชาวิทยาศาสตร์ ทั้งสองพระองค์ใกล้จะสำเร็จการศึกษาเสด็จกลับมาประทับในประเทศไทยเป็นการถาวร ด้วยพระชนมายุ ๒๑ พรรษา และ ๑๙ พรรษาตามลำดับ จึงนับว่าทรงเจริญวัย มีพระวรกายสง่างาม ทรงร่วมกันปฏิบัติพระราชกิจนานา จนถึงวันที่ ๕ มิถุนายน

---

[๓] *ทรงหมายถึง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี*

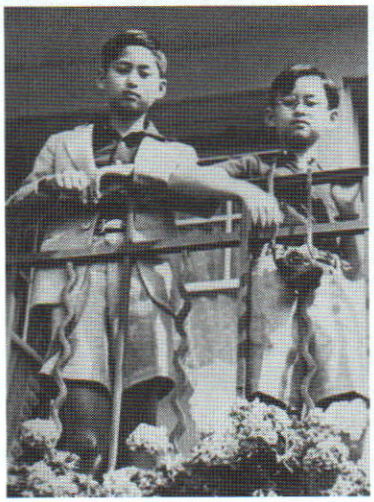
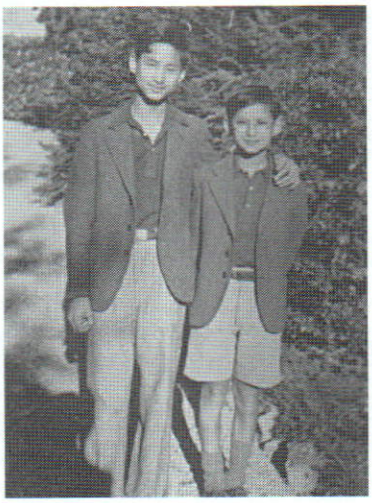

พุทธศักราช ๒๔๘๙ อันเป็นพระราชกรณียกิจสุดท้ายที่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงหว่านเมล็ดข้าวลงในผืนแผ่นดินไทยที่สถานีเกษตรกลางบางเขน และกำหนดจะเสด็จกลับไปทรงศึกษาต่อในวันที่ ๑๓ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ นั้น พระผู้ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งความจงรักภักดีและความหวังของประชาชนก็พลันเสด็จสู่สวรรคาลัยโดยกะทันหัน เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙

ลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี กราบทูลสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ที่อัญเชิญมาข้างต้นว่า

*"...ที่หม่อมฉันไม่ใคร่กลัว**อันตรายภายนอก**ก็เพราะว่าเราไม่ได้อยากจะเป็น แต่ต้องรับ **เพราะเห็นแก่บ้านเมืองที่ไม่อาจสงบได้**..."*

ท่ามกลางความมืดมนสับสนวุ่นวายเพราะเหตุแห่ง **"อันตรายภายนอก"** นั้นเอง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระอนุชาธิราช ยุวกษัตริย์อีกพระองค์หนึ่ง ซึ่งมิได้เตรียมพระองค์ที่จะรับรัชทายาทแม้แต่น้อย ก็ต้องทรงรับราชสมบัติสืบแทน **"เพราะเห็นแก่บ้านเมืองที่ไม่อาจสงบได้"** อีกพระองค์หนึ่ง ขณะเดียวกันก็ต้องทรงแบกรับพระราชภารกิจอันหนัก คือ ความคาดหวังและความเชื่อมั่นทั้งปวง ที่ประชาชนฝากไว้กับพระองค์เพียงผู้เดียว นับแต่วันแรกของรัชกาล คือวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ นั้น และแม้จะทรงครองสิริราชสมบัติมาถึง ๖๕ ปีแล้ว พระราชภาระนั้นก็มิได้ลดน้อยถอยลงแต่อย่างใด

วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๔ จึงเป็นมงคลกาลอันประเสริฐ ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ ๖๕ ปี อันนับว่ายาวนานยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในประวัติศาสตร์ของไทย และยาวนานยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในนานาประเทศที่ครองราชย์อยู่ในปัจจุบัน

๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๔

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กับทางสายพระราชไมตรีสู่ราชอาณาจักรภูฏาน

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

เมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๑๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ ราชอาณาจักรภูฏาน ซึ่งตั้งอยู่บนเทือกเขาหิมาลัย มีพระราชพิธีอันเป็นมหามงคลยิ่ง ด้วยสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี เคเซอร์ นัมเกล วังชุก ทรงประกอบพระราชพิธีราชาภิเษกสมรสกับสมเด็จพระราชินีเจตซัน เปมา ประชาชนชาวไทยแม้มิใช่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทโดยตรง ก็ยังเฝ้าสดับตรับฟังข่าวด้วยความชื่นชมโสมนัสดุจเดียวกับชาวภูฏาน ด้วยมีความประทับใจในพระองค์ "เจ้าชายจิกมี" ครั้งดำรงพระอิสริยยศมกุฎราชกุมารแล้วเสด็จพระราชดำเนินเยือนราชอาณาจักรไทยหลายครั้ง

ราชอาณาจักรภูฏานมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญดุจเดียวกับราชอาณาจักรไทย พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ทั้งสองประเทศต่างมีพระราชไมตรีต่อกันอย่างแน่นแฟ้น โดยเฉพาะในรัชสมัยสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี ซิงเย วังชุก สมเด็จพระราชบิดาของสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี เคเซอร์ นัมเกล วังชุก พระองค์ปัจจุบัน สมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี ซิงเย วังชุก เมื่อครั้งเสด็จดำรงสิริราชสมบัติ ทรงเป็นที่เคารพรักของประชาชนชาวภูฏานอย่างยิ่ง นอกจากทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักพัฒนาแล้ว ยังโปรดการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในท้องที่ทุรกันดารต่างๆ อย่างไม่ถือพระองค์ ดุจเดียวกับพระราชจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และด้วยพระราชไมตรีระหว่างทั้งสองพระองค์ สมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี ซิงเย วังชุก อดีตกษัตริย์ของราชอาณาจักรภูฏาน ทรงนำ**ปรัชญาเศรษฐกิจ**

พอเพียงและโครงการในพระราชดำริ หลายโครงการไปพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวภูฏาน และทรงกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศของพระองค์ด้วย **การพัฒนาเพื่อสร้างความสุขและความพึงพอใจ** โดยใช้ดัชนีความสุขมวลรวมของประชาชาติ หรือ GNH-Gross National Happiness เป็นตัวชี้วัดความก้าวหน้าของประเทศ แทนการชี้วัดด้วยความเจริญทางเศรษฐกิจโดยใช้ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ หรือ GNP-Gross National Product

สมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี ซิงเย วังชุก อดีตกษัตริย์ของราชอาณาจักรภูฏาน ทรงเห็นว่าการพัฒนาโดยแสวงหาความสำเร็จทางวัตถุ โดยแลกกับ**การสูญเสียทางวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและเอกลักษณ์ของชาตินั้น** เป็นที่ประจักษ์ในหลายประเทศว่า ประชาชนไม่ได้มีความสุขในชีวิตกับการพัฒนาในทิศทางดังกล่าว **ปรัชญาความสุขมวลรวมของประชาชาติ** หรือ GNH ของราชอาณาจักรภูฏาน ประกอบด้วยหลักการสำคัญ ๔ ประการ ได้แก่

๑) การส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืนและเท่าเทียม

๒) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๓) การส่งเสริมและสงวนรักษาค่านิยมทางวัฒนธรรม

๔) การพัฒนาธรรมาภิบาล

หลักการสำคัญทั้ง ๔ ประการนี้ ได้เข้าไปมีบทบาทในนโยบายและแผนงานของรัฐทุกด้าน

และด้วยพระราชไมตรีระหว่างพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรไทยและราชอาณาจักรภูฏาน **โครงการหลวง** ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้มีส่วนช่วยพัฒนาการเกษตรของราชอาณาจักรภูฏานมากที่สุด

สมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี เคเซอร์ นัมเกล วังชุก กษัตริย์พระองค์ปัจจุบัน ทรงมีบทบาทสำคัญในการช่วยสมเด็จพระราชบิดาพัฒนาประเทศและการเชื่อมโยงทางพระราชไมตรีระหว่างประเทศทั้งสอง ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรงานโครงการหลวงตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๔๖ ในพระนาม "เจ้าชายจิกมี" ก่อนที่จะทรงเฉลิมพระอิสริยยศเป็นมกุฎราชกุมาร หลังจากนั้น ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรโครงการหลวงด้วยทุกครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินเยือนไทย ทรงนำพืชจากโครงการหลวงไปปลูกที่ภูฏาน โดยเฉพาะผลไม้เมืองหนาวซึ่งได้ผลเป็นที่น่ายินดี ทั้งโปรดให้ส่งพืชจากภูฏานมาทดลองปลูกที่ประเทศไทย เช่น เห็ดนางฟ้าภูฏาน หรือเห็ดภูฏาน ที่ชาวไทยทั่วประเทศนิยมรับประทานกันในปัจจุบัน ก็เป็นผลผลิตหนึ่งอันเกิดแต่ทางพระราชไมตรีระหว่างประเทศทั้งสอง

ปัจจุบัน โครงการหลวงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ยังคงมีบทบาทสำคัญในการให้ความช่วยเหลือด้านการเกษตรแก่ราชอาณาจักรภูฏาน โดยให้ความรู้ในเรื่อง

พฤกษศาสตร์ การปลูกผักและผลไม้เมืองหนาว การแลกเปลี่ยนพันธุ์ไม้และเทคโนโลยี การแปรรูปสินค้าเกษตร และการปลูกพืชในที่สูง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ก็ได้ให้ทุนฝึกอบรมด้านการเกษตร รวมทั้งส่งผู้เชี่ยวชาญไปให้ความช่วยเหลือแนะนำการพัฒนาการเกษตรในพื้นที่สูง การอนุรักษ์ดินและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ก็ได้ให้ความช่วยเหลือด้านการฝึกอบรมด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ ราชอาณาจักรไทยและราชอาณาจักรภูฏานยังขยายความร่วมมือระหว่างกันอีกหลายด้าน เช่น การแพทย์ การสาธารณสุข การศึกษา การพัฒนาชนบท และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ต่างแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันในด้านต่างๆ ตามความต้องการของแต่ละประเทศ

อย่างไรก็ตาม เรื่องเฉพาะพระองค์สมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี เคเซอร์ นัมเกล วังชุก ที่ประทับใจประชาชนชาวไทยมากที่สุด คือเมื่อครั้งที่ยังทรงดำรงพระอิสริยยศมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์สมเด็จพระราชบิดามาถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ร่วมกับพระประมุขและผู้แทนพระองค์พระประมุข ๒๕ ประเทศ ในโอกาส

พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี เมื่อเดือนมิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๔๙ กล่าวได้ว่าเป็นการเปิดพระองค์อย่างเป็นทางการให้ชาวไทยได้เฝ้าเป็นครั้งแรก และดูจะเป็นพระราชวงศ์พระองค์เดียวที่ชาวไทยจดจำท่านได้มากที่สุด เพราะนอกจากพระรูปโฉมที่สูงโปร่ง แข็งแรง สดใส ไม่ต่างจากชายหนุ่มรุ่นใหม่ชาวเอเชียทั่วไป หากที่จับใจชาวไทยมากที่สุดคือ การทรงฉลองพระองค์แบบชาวภูฏานที่เรียบง่ายแต่สง่างาม แม้เมื่อยามอยู่ท่ามกลางพระราชวงศ์ที่ทรงฉลองพระองค์อย่างตะวันตก พระราชอิริยาบถที่อ่อนน้อมนุ่มนวล ไม่ว่ากับบรรดาพระราชวงศ์ด้วยกัน กับผู้มีตำแหน่งหน้าที่ หรือกับประชาชนทั่วไปที่มาเฝ้ารับเสด็จ จนกล่าวได้ว่า ชั่วเวลาไม่กี่วันที่พระองค์ประทับอยู่ในราชอาณาจักรไทย ในระหว่างพระราชพิธี ทรงประสบความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ในการกระชับความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างราชอาณาจักรไทยกับราชอาณาจักรภูฏาน การสร้างมิตรภาพระหว่างประชาชนของประเทศทั้งสอง และการสร้างภาพลักษณ์อันดีงามและโดดเด่นของภูฏานให้ประจักษ์ต่อสายตาประชาคมโลก และในการเสด็จพระราชดำเนินร่วมในพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ครั้งนั้น **"เจ้าชายจิกมี"** ทรงเป็นพระราชอาคันตุกะพระองค์เดียวที่สื่อมวลชนไทยถึงกับจัดพิมพ์หนังสือภาพพระราชประวัติพร้อมพระฉายาลักษณ์ และจัดพิมพ์โปสเตอร์พระฉายาลักษณ์ออกจำหน่ายเผยแพร่เมื่อเสร็จงานพระราชพิธีด้วย

ในปีเดียวกันนั้น สมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี เคเซอร์ นัมเกล วังชุก เสด็จพระราชดำเนินเยือนราชอาณาจักรไทยอีกครั้งหนึ่ง ระหว่างวันที่ ๒๓-๒๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๙ ก่อนจะทรงได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาธิบดีใน ๑๒ วันต่อมา ในโอกาสนั้นมหาวิทยาลัยรังสิตได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ด้านปรัชญา การเมือง และเศรษฐศาสตร์ พระองค์ได้ทรงกล่าวสุนทรพจน์ท่ามกลางมหาสมาคมในพิธีประสาทปริญญาครั้งนั้น มีความบางตอนที่ขออัญเชิญมา ณ ที่นี้ว่า

"...ข้าพเจ้ามีความสนใจในประเทศไทยเสมอมา ความสนใจนี้มีรากเหง้ามาจากความชื่นชมอย่างลึกซึ้งในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของประเทศไทย ข้าพเจ้าถือว่าท่านเป็นเพชรน้ำหนึ่งในบรรดาแก้วเก็จเพชรรัตน์ทั้งมวล และการได้รับเกียรติอันยิ่งใหญ่เป็นล้นพ้นหาที่สุดมิได้ ในโอกาสที่ได้เข้าเฝ้าถวายบังคมพระองค์ในเดือนมิถุนายน เป็นวินาทีที่ข้าพเจ้าจะจารึกไว้ในใจตราบชีวิตจะหาไม่ เราชาวภูฏานเข้าใจตระหนักดีว่าพระเจ้าอยู่หัวของท่านนั้นทรงเป็นล้นเกล้าฯ แห่งชาวไทย เพราะชาวภูฏานเองก็มีพระราชาธิบดีที่เราจงรักภักดียิ่งล้นเช่นเดียวกัน

คนหนุ่มสาวของประเทศใด ในประเทศใด หรืออาศัยอยู่ในแห่งหนใดก็ตามจะต้องมีคนที่เรายกย่องบูชา คนที่เรายึดถือเป็นแบบอย่างด้วยกันทั้งนั้น ... แต่สำหรับท่าน คนหนุ่มสาวชาวไทย ท่านไม่ต้องมองไปไกลตัว เพราะท่านมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระผู้ทรงงานหนัก ทรงพระเมตตา

ทรงไว้ซึ่งความเป็นธรรม ทรงอุทิศพระองค์ และทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อประเทศชาติ เหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของพระคุณูปการอันอาจเป็นแรงบันดาลใจให้แก่คนหนุ่มสาวชาวไทย..."

สมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี เคเซอร์ นัมเกล วังชุก ทรงกล่าวสุนทรพจน์สรรเสริญพระเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช อีกตอนหนึ่งว่า

"... พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสถิตอยู่ในใจของท่านทุกคน ดังนั้น กลางใจท่านจะต้องมีแนวพระราชดำริ เป็นอนุสติในการคิดอ่าน และในการทำงานของท่านตลอดไป

ข้าพเจ้าเชื่อมั่นเป็นอย่างยิ่งว่า ถ้าคนหนุ่มสาวชาวไทยดำเนินตามรอยพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยจะพานพบกับความสำเร็จ ความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรืองตลอดไป..."

พระราชดำรัสองค์นั้นได้ทรงกล่าวถึงประชาชนชาวภูฏานของพระองค์ด้วยว่า

"เนื้อหาของปรัชญาการพัฒนาสู่ความสุขมวลรวมของประชาชาติ คือ Gross National Happiness (GNH) ของภูฏานเป็นเรื่องง่ายมาก เราทั้งมวลมีอนุสติที่คอยแยกแยะสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด GNH เป็นสติเตือนใจยามเราแต่ละคนออกไปปฏิบัติหน้าที่ ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการ ครู ชาวนา หรือนักธุรกิจ คอยเตือนใจเราในการปฏิบัติหน้าที่ว่า เราจะต้องมีความรับผิดชอบในการสร้างสุขเพื่อส่วนรวมด้วย GNH เป็นสะพานที่เชื่อมโยงระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ และการประพฤติปฏิบัติตามคุณธรรมพื้นฐานของความเมตตา ความเสมอภาค และมนุษยธรรม

เราทั้งหลายในภูฏานมองตัวเราเองมิใช่เพียง 'พลเมืองของภูฏาน' แต่เป็น 'พลเมืองภูฏานของโลก' และถึงแม้จะเป็นประเทศที่ดูเล็กเพียงแค่นี้ เราคิดว่าวันหนึ่งเราอาจเป็นอนุสติเตือนใจให้โลกสมัยใหม่ใบนี้ก็เป็นได้..."

กระแสพระราชดำรัสของสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี เคเซอร์ นัมเกล วังชุก ที่อัญเชิญมาข้างต้น มิใช่เพียงทรงแสดงความประทับใจในพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช หากด้วยพระราชไมตรีระหว่างราชอาณาจักรทั้งสอง **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของราชอาณาจักรไทย กับปรัชญาการพัฒนาสู่ความสุขมวลรวมของประชาชาติของราชอาณาจักรภูฏาน** จึงได้เชื่อมโยงสู่กันอย่างแน่นแฟ้น

ความรู้ความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ประชาชนชาวไทยและอีกหลายประเทศได้น้อมนำไปปฏิบัติโดยปรับเปลี่ยนให้เข้ากับรูปแบบการดำเนินชีวิตของตน แต่ปรัชญาความสุขมวลรวมของประชาชาตินั้น หากศึกษาจากตัวอย่างพระราชพิธีราชาภิเษกสมรสของสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี เคเซอร์ นัมเกล วังชุก กับสมเด็จพระราชินีเจตซัน เปมา ที่ผ่านไปเมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๑๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ ซึ่งชาวไทยและชาวโลกต่างได้ชมผ่านข่าวโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ และเว็บไซต์ต่างๆ จะเห็นความงดงามและความเรียบง่ายตามโบราณราชประเพณีและวัฒนธรรมของราชอาณาจักรภูฏาน โดยไม่มีการเฉลิมฉลองหรูหราฟุ่มเฟือย ไม่มีการเชิญพระประมุข ประมุข หรือแขกชาวต่างประเทศมาร่วมในพระราชพิธี มีแต่พิธีกรรมอันเป็นสิริมงคลแด่คู่ราชาภิเษกสมรสที่มีความรักความเชื่อมั่นต่อกันเป็นพื้นฐาน นั้นคือความหมายของ **"ความสุขมวลรวมของประชาชาติ"** ที่ราชอาณาจักรภูฏานแสดงให้โลกเห็นเป็นตัวอย่าง

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันย่อมนำความร่มเย็นเป็นสุขมาสู่ประชาชนทั้งมวล ซึ่งมิใช่เป็นเพียงพลเมืองของประเทศ หากเป็นพลเมืองของโลกด้วย

๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๔

หมวดพระบรมวงศานุวงศ์

สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ กับพระมหากรุณาธิคุณด้านสูติกรรม ต่อ "แม่" ชาวไทยทุกคน

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

*สมเด็จพระบรมราชินีของพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ล้วนทรงเป็นกำลังพระทัยของพระบรมราชสวามีในการปกครองราชอาณาจักร ดูแลทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร และป้องกันประเทศจากอริราชศัตรู แต่ในการส่วนพระองค์ของสมเด็จพระบรมราชินีนั้น นอกจากต้องทรงรับผิดชอบการเลี้ยงดูพระราชโอรสธิดา และการปกครองราชสำนักฝ่ายในให้ราบรื่นร่มเย็นดุจ **"แม่บ้าน"** แล้ว บางพระองค์ยังทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวกับงานของพลเมืองสตรีประดุจ **"แม่เมือง"** ด้วย แม้เอกสารประวัติศาสตร์ไทยจะมิได้บันทึกถึงพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระบรมราชินีในแต่ละรัชกาลไว้มากนัก แต่สำหรับสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งพระบรมราชวงศ์จักรีแล้วมีเอกสารบันทึกไว้มาก พระราชกรณียกิจเรื่องหนึ่ง แม้จะดูเป็นพระราชกรณียกิจเล็กๆ แต่ก็เป็นพระราชกรณียกิจที่มีความหมายต่อชีวิตของสตรีไทยทั้งปวงสืบมาจนปัจจุบัน นั่นคือ พระมหากรุณาธิคุณใน**ด้านสูติกรรม ต่อแม่ชาวไทยทุกคน***

สูติกรรม เป็นวิชาการแพทย์แขนงหนึ่งที่เกี่ยวกับการคลอดบุตร ความเจริญทางการแพทย์แผนปัจจุบันทำให้การดูแลหญิงหลังคลอดบุตรเป็นไปอย่างง่ายดายจนแทบไม่น่าเชื่อว่า เมื่อร้อยปีก่อนนี้มีกิจกรรมสำคัญขั้นตอนหนึ่งที่เรียกกันว่า "อยู่ไฟ" ซึ่งเชื่อกันว่าทำให้หญิงหลังคลอดบุตรมีสุขภาพดี แต่ในขณะเดียวกันก็อาจกลับเป็นเหตุให้มีอันตรายถึงชีวิตได้

สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้นำการเลิก *"ผทมเพลิง"* หรือการอยู่ไฟของหญิงไทย ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับการเริ่มความนิยมรักษาพยาบาลอย่างการแพทย์แผนใหม่ จนในปัจจุบัน การอยู่ไฟอาจมีหลงเหลืออยู่บ้างตามชนบทที่ห่างไกลเท่านั้น

ในวรรณคดีเรื่อง **"อิเหนา"** พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีตอนที่กล่าวถึงประไหมสุหรีกรุงกุเรปันประสูตินางวิยะดาพระธิดาว่า

"แล้วหมายบอกไปเบิกน้ำสุรา สำหรับยาจะได้ดองสักสองไห
*เตือนเจ้าพนักงานทหารใน ให้ยก**ที่บรรทมไฟ**เข้าไปพลาง*
เชื้อพระวงศ์ทรงถือเขนยทอง นั่งหนุนพระขนองทั้งสองข้าง
เห็นโฉมฉายประชวรครวญคราง กำนัลนางน้อยน้อยพลอยตีทรวง
บ้างเร่งหาหมอยาหมอนวด เรียกตำรวจเข้ามาผูกผ้าหน่วง
บ้างต้มน้ำทำการทั้งปวง ในเรือนหลวงวิ่งไขว่กันไปมา"

หากเป็นสามัญชน เช่น นางวันทองคลอดพลายงาม ในเสภาเรื่อง **"ขุนช้างขุนแผน"** กล่าวไว้ว่า

"พอพ้นท้องร้องแว้นางแม่หวีด หน้าซีดอกสั่นมิ่งขวัญหาย
ขุนช้างมองร้องอ้ายหนูเป็นผู้ชาย ทั้งย่ายายเยี่ยมลูกให้หยูกยา
*แล้วทอด**เตาเข้าไฟ**ไม่ไข้เจ็บ ครั้นจะเก็บความกล่าวยาวหนักหนา*
ค่อยกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงไว้จนใหญ่มา กระทั่งอายุเจ้าได้เก้าปี"

การอยู่ไฟของหญิงหลังคลอดบุตรไม่ว่าจะเป็นพระมเหสีหรือหญิงสามัญชนในวรรณคดีที่ยกมากล่าวข้างต้น ตามประเพณีไทยคงจะไม่ต่างกันนัก ดังที่พระยาอนุมานราชธน หรือเสฐียรโกศ เขียนไว้ในหนังสือ **"ประเพณีเนื่องในการเกิด"** ว่า วิธีพยาบาลหญิงคลอดบุตรที่ไทยเราใช้กันมาแต่โบราณนั้น ให้หญิงที่คลอดบุตรนุ่งผ้าขัดเตี่ยวนอนบนกระดานแผ่นหนึ่ง เรียกว่า **"กระดานอยู่ไฟ"** มีเตาสุมไฟไว้ข้างกระดานนั้น ให้ส่งความร้อนกว่าอากาศปกติถึงผิวหนังหญิงที่คลอดบุตรอยู่เสมอตลอด ๗, ๙, ๑๑, ๑๓, ๑๕, ๑๗, ๒๑ บางราย ถึง ๒๙ วันก็มี และมียากินยาทาไปพร้อมกัน เมื่อหมดเขต **"อยู่ไฟ"** แล้วจึงลงจากกระดานไฟได้ นอกจากนี้ยังมีการเข้ากระโจม นาบ

หม้อเกลือ ประคบตัว และนั่งถ่าน เพื่อบำรุงผิวพรรณและสุขภาพหลังการคลอดบุตร

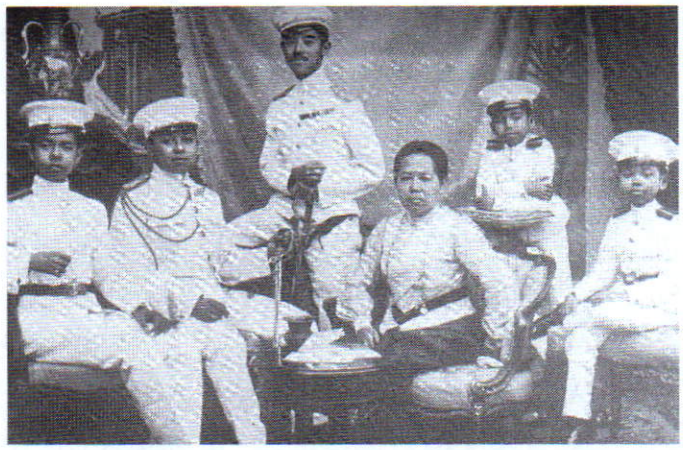

หญิงไทยแต่ก่อนเชื่อในประโยชน์ของการอยู่ไฟว่าทำให้มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ถึงยกเป็นข้ออ้างว่าหญิงคนใดคลอดบุตรแล้วร่างกายทรุดโทรมเพราะ *"อยู่ไฟไม่ได้"* ถ้าร่างกายเป็นน้ำเป็นนวลผิวพรรณผ่องใสก็เพราะ *"อยู่ไฟได้"* จึงเป็นเหตุให้หญิงทั้งหลายเชื่อว่าการอยู่ไฟเป็นคุณแก่ตนเอง แม้จะเป็นวิธีการที่ไม่สุขสบายก็ไม่รังเกียจ แต่ความจริงนั้นการอยู่ไฟจะเป็นคุณต่อเมื่อหญิงผู้คลอดบุตรมีสุขภาพดีไม่เจ็บไข้อยู่ก่อน แต่การอยู่ไฟจะเป็นโทษหากหญิงนั้นมีการเจ็บไข้อยู่ก่อน เพราะไอร้อนจากไฟจะก่อให้เกิดอันตราย แม้จะแก้ด้วยการลดไอไฟให้น้อยลง หากก็ยังเป็นเหตุให้ถึงตายได้บ่อยๆ

ตัวอย่างหนึ่งที่ยืนยันความเชื่อดังกล่าว ซึ่งพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าขจรจรัสวงศ์ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ เล่าถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ คือเมื่อครั้งพระวรวงศ์เธอพระองค์นั้นมีโอรสองค์แรก หม่อมเปี่ยมเป็นไข้ทุรนทุรายทนความร้อนไม่ได้ แต่พวกผู้ใหญ่ที่เฝ้าดูแลอยู่บังคับให้อยู่ไฟจนหม่อมเปี่ยมถึงแก่ชีวิต แต่นั้นมาก็ทรงปฏิญาณว่าหากทรงมีโอรสธิดาอีกจะไม่ให้หม่อมของท่านอยู่ไฟเป็นอันขาด ต่อมาเมื่อหม่อมของท่านมีครรภ์อีก ประจวบกับหมอเคาแวนเข้ามารับราชการเป็นแพทย์ประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงขอให้หมอเคาแวนดูแลการประสูติโอรสธิดาของหม่อมตามแบบฝรั่ง ปรากฏว่าทั้งหม่อมและโอรสธิดามีสุขภาพดีไม่มีผู้ใดเป็นอันตราย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์ไว้ใน**นิทานโบราณคดี เรื่อง ตั้งโรงพยาบาล** ว่า ผู้อื่นที่เลื่อมใสวิธีพยาบาลหญิงคลอดบุตรตามแบบฝรั่งก็น่าจะมี แต่คงเป็นเพราะผู้หญิงในบ้านไม่ยอมเลิกอยู่ไฟด้วยไม่มีเหตุบังคับเหมือนพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าขจรจรัสวงศ์ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ จึงถือได้ว่าท่านเป็นผู้เลิกการอยู่ไฟใช้วิธีพยาบาลหญิงหลังคลอดตามแบบฝรั่งก่อนผู้อื่น แต่ผู้ที่สร้างความนิยมในการเลิกอยู่ไฟให้แพร่หลายออกไป ทั้งทรงเป็นผู้นำปฏิบัติด้วยพระองค์เอง คือ สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระนามเดิม พระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี เป็นพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระปิยมาวดีศรีพัชรินทรมาตา (หรือเจ้าคุณจอมมารดาเปี่ยม ในสกุล สุจริตกุล) เมื่อพระชนมพรรษา ๑๖ พรรษา ทรงได้รับสถาปนาเป็นพระมเหสีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีพระอิสริยยศสูงขึ้นโดยลำดับจนในพุทธศักราช ๒๔๓๙ ทรงได้รับสถาปนาพระอิสริยยศสูงสุดเป็น *"สมเด็จพระบรมราชินีนาถ"* พระองค์แรกของประเทศไทย ด้วยทรงปฏิบัติหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสทวีปยุโรปครั้งแรกในพุทธศักราช ๒๔๔๐

สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ มีพระราชโอรสธิดา ๙ พระองค์ คือ

๑. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพาหุรัดมณีมัย กรมพระเทพนารีรัตน

๒. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๓. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าตรีเพชรุตม์ธำรง

๔. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงศภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ (ต้นราชสกุล จักรพงศ์)

๕. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสิริราชกกุธภัณฑ์

๖. สมเด็จเจ้าฟ้าหญิง สิ้นพระชนม์เมื่อแรกประสูติ

๗. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา

๘. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย (ต้นราชสกุล จุฑาธุช)

๙. พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ ทรงใฝ่พระทัยด้านการศึกษาของสตรี การรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วย และศิลปะงานช่างฝีมือสำหรับสตรี โดยเฉพาะด้านการศึกษานั้น ทรงสนองพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรด้านการศึกษา โดยทรงรับพระราชภาระด้านการศึกษาเล่าเรียนของเด็กหญิง ทรงสละพระราชทรัพย์จัดตั้งโรงเรียนทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เช่น โรงเรียนราชินี ในกรุงเทพมหานคร โรงเรียนเบญจมราชูทิศ โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โรงเรียนราชินีบูรณะ จังหวัดนครปฐม **โรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์** สำหรับเป็นที่ศึกษาวิชาพยาบาลและผดุงครรภ์ของสตรี นอกจากนี้ยังพระราชทานพระราชานุเคราะห์ให้ทุนเล่าเรียนส่วนพระองค์ ส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชา ณ ประเทศญี่ปุ่น และหลังจากกรณีวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ในพุทธศักราช ๒๔๓๖ ประเทศไทย เกิดการสู้รบกับฝรั่งเศส มีทหารและราษฎรบาดเจ็บล้มตายเป็นอันมาก ก็ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ตั้งสภาอุณาโลมแดง เป็นศูนย์กลางรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วย ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นสภากาชาดไทย และยังคงสืบสานพระราชปณิธานในการดูแลช่วยเหลือผู้เจ็บป่วยและผู้ตกทุกข์ได้ยากมาจนทุกวันนี้

เฉพาะ**พระมหากรุณาธิคุณด้านสูติกรรม**นั้นเริ่มต้นเมื่อทรงมีพระประสูติกาล สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา เมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๑๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๓๒ ทรงพระประชวร มีพระอาการเป็นไข้ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าขจรจรัสวงศ์ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ ซึ่งทรงถวายงานสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถอยู่เสมอ ได้กราบบังคมทูลถวายคำแนะนำถึงวิธีพยาบาลแบบฝรั่งที่เคยมีพระประสบการณ์มาแล้วดังที่กล่าวถึงในตอนต้น สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ ทรงเลื่อมใสจึงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต **เลิกผทมเพลิง** ให้หมอเคาแวนถวายการดูแลรักษาพยาบาลตามแบบฝรั่ง ผลคือทรงมีพระสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ จึงทรงตระหนักในพระราชหฤทัยว่าเป็นวิธีที่ดีกว่าอยู่ไฟแบบเดิม

ด้วยพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงนำการปฏิบัติในการเลิกผทมเพลิง หรือเลิกการอยู่ไฟนี้เอง แต่นั้นมาก็เลิกการอยู่ไฟของบรรดาเจ้าจอมทั้งหลายในพระบรมมหาราชวัง และบรรดาสตรีนอกราชสำนัก

ต่างก็เอาอย่างโดยเสด็จพระราชนิยม การก็แพร่หลายออกไปโดยลำดับ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งขณะนั้นทรงเป็นอธิบดีกรมศึกษาธิการ และทรงกำกับดูแล**กรมพยาบาล**ด้วย ทรงพระนิพนธ์ไว้ในเรื่อง **"ตั้งโรงพยาบาล"** อีกตอนหนึ่งว่า

*"ฉันจึงคิดวิธีพยาบาลอย่างฝรั่งในโรงพยาบาล ขยายประโยชน์ต่อลงไปถึงราษฎร แต่ในเวลานั้นผู้หญิงไปคลอดลูกในโรงพยาบาลยังมีน้อย และร้องขอให้ใช้วิธีพยาบาลอย่างเดิม เช่นให้วงสายสิญจน์แขวนยันต์รอบห้องที่อยู่ และให้อยู่ไฟเป็นต้น ชี้แจงชักชวนให้ใช้วิธีอย่างใหม่ก็ไม่มีใครยอม จึงเกิดขัดข้อง เพราะถ้าขืนใจก็คงไม่มีใครไปคลอดลูกที่โรงพยาบาล เมื่อความขัดข้องนั้นทราบถึง **สมเด็จพระบรมราชินี** [คือสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ – ผู้เรียบเรียง] ทรงรับช่วยด้วย โปรดประทานอนุญาตให้กรมพยาบาลอ้างกระแสรับสั่งชี้แจงแก่คนที่จะคลอดลูกในโรงพยาบาลว่า**พระองค์เองได้เคยผทมเพลิงมาแต่ก่อนแล้วมาเปลี่ยนใช้วิธีพยาบาลอย่างใหม่ ทรงสบายกว่าอยู่ไฟอย่างแต่ก่อนมาก มีพระราชประสงค์จะให้ราษฎรได้ความสุขด้วย จึงทรงแนะนำให้ทำตามอย่างพระองค์ อย่าให้กลัวเลยหามีอันตรายไม่ ถ้าใครทำตามที่ทรงชักชวนจะพระราชทานเงินทำขวัญลูกที่คลอดใหม่คนละ ๔ บาท** พอมีกระแสรับสั่งของสมเด็จพระบรมราชินีอย่างนั้น ก็เริ่มมีคนสมัครให้พยาบาลคลอดลูกตามวิธีใหม่ ในชั้นแรกหมอเคาแวนไปดูแลคนไข้เอง แล้วฝึกหัดหมอกับคนพยาบาลมาจนชำนาญ แต่กระนั้นคนสมัครให้พยาบาลอย่างใหม่ก็ยังมีน้อย ในห้องเดียวกันมีทั้งคนคลอดลูกที่อยู่ไฟและไม่อยู่ไฟปนกันมาอีกหลายเดือน ต่อเมื่อเห็นกันว่าคนที่ไม่อยู่ไฟไม่ล้มตาย กลับสบายดีกว่าคนอยู่ไฟทั้งได้เงินทำขวัญลูกด้วย จำนวนคนที่ขออยู่ไฟก็น้อยลง จนเกือบไม่มี กรมพยาบาลจึงสามารถตั้งข้อบังคับรับให้คนคลอดลูกในโรงพยาบาลแต่คนที่สมัครไม่อยู่ไฟ เลิกประเพณีอยู่ไฟในโรงพยาบาลแต่นั้นมา"*

จะเห็นได้ว่าความดำริริเริ่มใหม่ๆ แม้จะเป็นไปเพื่อความสุขสบายของผู้ปฏิบัติเอง กว่าจะเอาชนะขนบประเพณีที่คุ้นชินได้ก็ต้องใช้ความพยายามร่วมกันทุกฝ่าย โดยเฉพาะพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ ที่เอาพระราชหฤทัยใส่ติดตามผลการดำเนินงานจนถึงยอมสละพระราชทรัพย์ให้เป็นค่าทำขวัญเด็กที่เกิดใหม่ ถึงคนละ ๔ บาท ซึ่งนับว่าเป็นเงินจำนวนมากในสมัยนั้น ทั้งโปรดให้เตรียมบุคลากรรองรับ**สูติกรรมแผนใหม่**นั้น ด้วยการตั้ง**โรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์** สำหรับนักเรียนหญิงขึ้นในโรงพยาบาลศิริราช สุขอนามัยของ**"แม่"** ชาวไทยทุกคนจึงมีความปลอดภัยโดยสมบูรณ์ด้วยพระมหากรุณาธิคุณปกเกล้าปกกระหม่อมสืบมาจนทุกวันนี้

๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๔

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ : พระมารดาแห่งการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ

นางเบญจมาส แพทอง

องค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้ **ค.ศ. ๒๐๑๐ (พุทธศักราช ๒๕๕๓) เป็นปีสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ** ประเทศไทยซึ่งเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพได้สนับสนุนจัดกิจกรรมเพื่อฉลองปีสากลนี้ด้วยการเห็นชอบให้พุทธศักราช ๒๕๕๓ เป็นปีสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย หน่วยราชการและองค์กรที่เกี่ยวข้องร่วมจัดกิจกรรมเฉลิมฉลองเพื่อกระตุ้นให้ประชากรทุกกลุ่มทุกสาขาอาชีพ ตระหนักในคุณค่าความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นการลดอัตราการสูญเสียอย่างมีนัยสำคัญ โดยใช้กิจกรรมการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพเป็นตัวเชื่อมความรู้รักสามัคคีปรองดองของคนในชาติ ที่สำคัญคือ คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๓ เห็นชอบให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระราชสมัญญา **"พระมารดาแห่งการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ" แด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ** เพื่อฉลองปีสากลแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. ๒๐๑๐

ความหลากหลายทางชีวภาพ หมายถึง การมีสิ่งมีชีวิตนานาชนิดนานาพันธุ์อยู่ร่วมกัน ณ สถานที่หนึ่งหรือระบบนิเวศใดนิเวศหนึ่งบนโลกมนุษย์ ซึ่งพิจารณาได้จากความหลากหลายระหว่างสายพันธุ์ เช่น พันธุ์พืชและสัตว์ต่างๆ ที่ใช้ในการเกษตรกรรม เกษตรกรสามารถเลือกสายพันธุ์ให้เหมาะสมกับความต้องการ อาทิ ไก่พันธุ์ไข่ดก วัวพันธุ์นม พันธุ์เนื้อ เป็นต้น ความแตกต่างระหว่างชนิดพันธุ์ของพืชและสัตว์ และความแตกต่างระหว่างระบบนิเวศซึ่งมีความหลากหลายและซับซ้อน เช่น ป่าดงดิบ ป่าชายเลน ทุ่งหญ้า ชายหาด แนวปะการัง ตลอดจนระบบนิเวศที่มนุษย์สร้างขึ้น อาทิ ทุ่งนา อ่างเก็บน้ำ

หรือแม้กระทั่งชุมชน ในระบบนิเวศเหล่านี้สิ่งมีชีวิตก็ต่างชนิดกัน มีสภาพการอยู่อาศัยแตกต่างกัน และระบบนิเวศแต่ละประเภทยังให้ประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ที่แตกต่างกันด้วย

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงสนพระราชหฤทัยในเรื่องสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติอย่างยิ่ง ทรงเห็นปัญหาสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของประเทศกำลังถูกทำลายอย่างน่าเป็นห่วง และเป็นสาเหตุแห่งความยากลำบากในการดำรงชีวิตของพสกนิกรอย่างชัดเจน ทรงเห็นความสำคัญของป่าไม้ การดำรงชีวิตของสัตว์ป่าเพื่อความสมดุลของธรรมชาติ ผลกระทบของการตัดไม้ทำลายป่า ล่าสัตว์ เหล่านี้เป็นผลร้ายต่อประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง มีพระราชดำริที่จะหาทางหยุดยั้งการล่าสัตว์ป่า การทำลายป่า ทรงพยายามสร้างจิตสำนึกของราษฎรให้มีความรักความผูกพันในทรัพยากรธรรมชาติ ทรงชี้แนะให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ คุ้มครองป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์ทะเล และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทรงอนุรักษ์ ฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพให้เป็นฐานในการดำรงชีวิตของราษฎร พระราชกรณียกิจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศเหล่านี้มีผลสำเร็จเป็นรูปธรรม เป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ อาทิ

โครงการเกี่ยวกับป่า ได้แก่ โครงการคืนชีวิตกล้วยไม้สู่ไพรพฤกษ์ โครงการป่ารักน้ำ โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ โครงการสวนป่าสิริกิติ์ สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ รวบรวมพรรณไม้ชนิดต่างๆ ทั้งไม้ประจำถิ่นและไม้ต่างประเทศ เช่น กล้วยไม้แคทลียา "ควีนสิริกิติ์" กุหลาบ "ควีนสิริกิติ์" ดอนญ่า "ควีนสิริกิติ์" โครงการปลูกป่าชายเลน ตามพระราชดำริ โครงการอนุรักษ์พรรณไม้หายากและใกล้สูญพันธุ์ เช่น ต้นมหาพรหมราชินี การฟื้นฟูป่าแม่ตะไคร้ ตามพระราชดำริ รวมทั้งการฟื้นคืนความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ของประเทศให้พลิกฟื้นกลับมีความอุดมสมบูรณ์ เป็นฐานทรัพยากรให้แก่พสกนิกรได้ใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต

โครงการสัตว์ป่า สัตว์ทะเล เช่น โครงการอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล โครงการอนุรักษ์ช้าง โครงการเพาะพันธุ์หอยมุกจาน โครงการเลี้ยงปลากะพงขาวในกระชังตามพระราชดำริ บ้านปาตะตีมอ โครงการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งทะเล อันเนื่องมาจากพระราชดำริ การสร้างปะการังเทียมเพื่อเป็นที่อาศัยของสัตว์น้ำ เพิ่มประชากรสัตว์น้ำ และโครงการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ต่างๆ อีกจำนวนมากทั่วทุกภูมิภาค

โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น โครงการหมอหมู่บ้าน โครงการพัฒนาราษฎรชาวไทยภูเขา โครงการจัดที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินคีรีราษฎร์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านรวมไทยพัฒนา ธนาคารข้าวบ้านส้าน ธนาคารอาหารชุมชนบ้านโป่งไคร้

โครงการพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนด้านการประกอบอาชีพ ทรงให้ความรู้ ทักษะในการประกอบการงาน ฟื้นฟูงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ทรงก่อตั้งมูลนิธิศิลปาชีพ และ**โครงการในพระราชดำริอื่นๆ** เช่น โครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ โครงการสถานีพัฒนาการเกษตรที่สูง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าโครงการอันเกี่ยวเนื่องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และโครงการต่างๆ จึงเกิดขึ้นมากมายตลอดระยะเวลาหกสิบปีแห่งการดำรงพระราชอิสริยยศสมเด็จพระบรมราชินีนาถแห่งราชอาณาจักรไทย ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานาล้วนเพื่อประโยชน์แก่มวลพสกนิกร โดยเฉพาะด้านการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพนั้น ครอบคลุมตั้งแต่พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ทรัพยากรทางทะเล กว่า ๖๐ โครงการ กล่าวได้ว่าทรงให้ความสำคัญกับงานด้านการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพก่อนที่จะมีความหลากหลายทางชีวภาพเกิดขึ้นหรือก่อนที่ชาวโลกจะตระหนักถึงเรื่องนี้

โครงการพระราชดำริต่างๆ ที่ได้ดำเนินงานมานั้น ล้วนแสดงให้เห็นถึงน้ำพระราชหฤทัย พระปรีชาญาณ และพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น ที่ทรงอุทิศพระองค์มาอย่างต่อเนื่องในการอนุรักษ์และคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพอันเป็นสมบัติทางธรรมชาติที่ล้ำค่าของประเทศให้คงอยู่อย่างยั่งยืน เพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรให้พสกนิกรดำรงชีวิตได้ชั่วลูกชั่วหลาน ดังพระราชดำรัสองค์หนึ่งว่า

"ถ้าเราสามารถร่วมกันจัดระบบได้ดี คนกับป่าก็คงจะอยู่ร่วมกันได้โดยไม่ต้องทำลายซึ่งกันและกัน และแผ่นดินที่เสื่อมโทรมผืนนี้ ก็จะกลับคืนมาเป็นประโยชน์มหาศาลแก่พวกเรา... ในวันนี้ของทุกปี โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ ได้เชิญชวนประชาชนทั่วโลกให้ร่วมกันเฉลิมฉลองและอุทิศตนเพื่อสิ่งแวดล้อม ยิ่งกว่านั้น บัดนี้ ทุกๆ คนได้ตระหนักแล้วว่าธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของเราไม่ว่าจะเป็นแผ่นดิน ป่าไม้ ทะเล และอากาศ มิได้เป็นเพียงสิ่งสวยๆ งามๆ เท่านั้น หากแต่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของเรา และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมของเราไว้ให้ดีนี้ ก็เท่ากับเป็นการปกป้องรักษาอนาคตไว้ให้ลูกหลานของเราด้วย"

พระราชดำรัสอีกหลายองค์ที่ทรงแสดงถึงความห่วงใย ทรงปกป้องคุ้มครอง และทรงช่วยเหลือประชาชนในด้านต่างๆ อีกมากมาย ทั้งหมดทั้งมวลล้วนเกี่ยวพันกับสภาพความเป็นอยู่ ความเป็นไปของสิ่งมีชีวิตและสิ่งอันสืบเนื่องมาจากสิ่งมีชีวิต ตลอดจนสิ่งแวดล้อม ซึ่งเรียกโดยรวมว่า **ความหลากหลายทางชีวภาพ**

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดย

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นเจ้าภาพหลักจัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติในฐานะ **"พระมารดาแห่งการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ"** ขึ้นระหว่างวันที่ ๖ – ๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ ณ บริเวณโถงชั้น ๑ จามจุรีสแควร์ สามย่าน กรุงเทพฯ ด้วยความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนอีก ๑๖ หน่วยงาน ได้แก่ องค์การสวนสัตว์ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) บริษัท ทีโอที จำกัด (มหาชน) กรมป่าไม้ กรมประมง กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช องค์การสวนพฤกษศาสตร์ สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา องค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ พิพิธภัณฑ์พืชกรุงเทพ กองคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนบน กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง สมาคมอนุรักษ์นกและธรรมชาติแห่งประเทศไทย สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว กรมการข้าว

ภายในงานประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ พิธีเปิดงานด้วยการกล่าวสดุดีเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ การมอบของที่ระลึกแก่หน่วยงานต่างๆ ที่นำผลงานมาจัดแสดง การจัดนิทรรศการที่แสดงถึงพระปรีชาสามารถและพระเกียรติคุณด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งนอกจากเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์ให้ประชาชน เยาวชนได้เรียนรู้และภาคภูมิใจในความอุดมสมบูรณ์ ความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ สร้างแรงจูงใจให้เกิดความหวงแหน ร่วมกันสร้างพลังอนุรักษ์พืชและสัตว์ ปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งเปรียบเสมือนหัวใจในการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตทุกชีวิตบนโลกให้ยั่งยืน และบรรเทาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลก

นอกจากนี้หน่วยงานต่างๆ ยังได้นำสัตว์หายากทั้งที่มีชีวิต และจำลองมาให้ชม อาทิ *องค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ* นำ "ปูราชินี" ปูน้ำจืดซึ่งเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองหายากที่สวยที่สุดในโลกและพบที่เมืองไทยเท่านั้น *กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง* นำปลาโลมาอิรวดี (จำลอง) มาแสดงเพื่อปลุกจิตสำนึกให้ร่วมกันอนุรักษ์สัตว์หายากใกล้สูญพันธุ์ *กรมการข้าว* นำพันธุ์ข้าวเฉพาะถิ่นและพันธุ์ปรับปรุง พร้อมจัดแสดงนิทรรศการเพื่อศึกษาความหลากหลายทางพันธุกรรมข้าว นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมเยาวชน *"การประกวดรวบรวมพรรณพืชเพื่อการถัก ทอ ห่อ รัด มัด ร้อย"* เปิดโอกาสให้โรงเรียนต่างๆ ร่วมประดิษฐ์ผลงานโดยใช้พืชท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบสำคัญ เพื่อแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของคนไทยในการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น การจัดแต่งด้วยพรรณพืชในงานแต่งงานของภาคต่างๆ อาทิ โรงเรียนโยธินบำรุง จังหวัดนครศรีธรรมราช โรงเรียนเสริมงามวิทยาคม จังหวัดลำปาง โรงเรียนพุทธโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา โรงเรียนนครนายก

วิทยาคม จังหวัดนครนายก โรงเรียนวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ หอวังนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี โรงเรียนพนมทวนชนูปถัมภ์ จังหวัดกาญจนบุรี นำพืชชนิดต่างๆ ประดิษฐ์เป็นข้าวของเครื่องใช้ เครื่องตกแต่งในงานแต่งงานของแต่ละภาค โรงเรียนสูงยางวิทยาประชาสรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด ทำบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น รวมทั้งมีการจัดแสดงหุ่นละครมือ เรื่อง "ตำนานรักนกเงือก"

นอกจากการจัดกิจกรรมในกรุงเทพมหานครแล้ว ในส่วนภูมิภาคก็จัดกิจกรรมเช่นเดียวกัน เช่น *สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ ๑๕ จังหวัดเชียงราย* จัดกิจกรรม "คืนกล้วยไม้สู่ไพรพฤกษ์" เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ ที่อุทยานแห่งชาติขุนแจ อำเภอเวียงป่าเป้า ด้วยการนำกล้วยไม้ป่าที่ได้จากการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ๕ ชนิด คือ เอื้องเงิน เขาแกะ ช้างกระ สามปอยหลวง กุหลาบกระเป๋าเปิด จำนวน ๕,๐๐๐ ต้น คืนสู่ป่าธรรมชาติในพื้นป่าอนุรักษ์และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ *องค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ* คลอง ๕ จังหวัดปทุมธานี จัดนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ ตั้งแต่วันที่ ๑๖ พฤษภาคม - ๑๖ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๔ เป็นต้น

ด้วยพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อม ประเทศไทยจึงรอดพ้นจากภาวะวิกฤตและปัญหาสิ่งแวดล้อมนานา ซึ่งหากทิ้งไว้อาจทำให้ปัญหาทวีความรุนแรงมากขึ้นจนเกินจะเยียวยา อีกทั้งพสกนิกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เหล่าสัตว์จตุบท ทวิบาทและอื่นๆ ทั้งปวงมีชีวิตรอดปลอดภัย เหตุนี้ปวงประชาจึงพร้อมใจกันแสดงความจงรักภักดีร่วมสดุดีเฉลิมพระเกียรติ และพร้อมสนองพระมหากรุณาธิคุณ

ขอจงทรงพระเจริญยั่งยืนนาน

๑๙ กรกฎาคม ๒๕๕๔

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

พระราชประวัติ

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า มีพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าสว่างวัฒนา เป็นพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาเปี่ยม(ภายหลังได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระปิยมาวดีศรีพัชรินทรมาตา พระอัยยิกาเจ้าในรัชกาลที่ ๖) ประสูติเมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๐๕ มีพระเชษฐา และพระขนิษฐาร่วมอุทร ๖ พระองค์ สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงรับราชการสนองพระเดชพระคุณเป็นพระภรรยาเจ้า ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชโอรส ธิดา รวม ๘ พระองค์ ได้แก่

๑. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร
๒. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอิศริยาลงกรณ์ (สิ้นพระชนม์ขณะมีพระชันษา ๒๑ วัน)
๓. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าหญิงวิจิตรจิรประภา (สิ้นพระชนม์ ขณะมีพระชันษา ๔ เดือน)
๔. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศ์วโรทัย กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์
๕. สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร
๖. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าหญิงศิราภรณ์โสภณ
๗. สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก
๘. พระราชธิดา (สิ้นพระชนม์ เมื่อประสูติได้เพียง ๓ วัน)

สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ยังทรงมีน้ำพระราชหฤทัยรับอภิบาลพระเจ้าลูกเธอที่กำพร้า

พระมารดา ๔ พระองค์ เสมือนพระราชโอรสธิดาของพระองค์เอง ได้แก่ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าเยาวภาพงษ์สนิท พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าประภาพรรณพิไล และพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวาปีบุษกร

ทรงอุปถัมภ์และส่งเสริมการศึกษา

สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงได้รับการศึกษาตามแบบกุลสตรีในวังหลวง ทรงได้เล่าเรียนภาษาอังกฤษถึงขั้นอ่านออกและฟังเข้าพระทัย พระองค์เป็นผู้รอบรู้การงานในพระราชสำนัก และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อบำรุงโรงเรียนต่างๆ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค อาทิ โรงเรียนราชินี กรุงเทพฯ โรงเรียนสหายหญิง จังหวัดลพบุรี โรงเรียนวัฒโนทัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ โรงเรียนเจ้าฟ้าสร้าง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โรงเรียนวรนารีเฉลิม จังหวัดสงขลา เป็นต้น

สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงสนพระราชหฤทัยวิทยาการใหม่ๆ ดังพระราโชวาทว่า *"วิชานี้พระบาลีท่านยกย่องว่าดีกว่ามีทรัพย์ ส่วนมีทรัพย์อาจมีโจรภัยมาแย่งชิงไปได้ ถ้ามีวิชาแล้วโจรจะมาทำลายแย่งชิงไปไม่ได้"* ทรงตระหนักเห็นความสำคัญของการศึกษา เพื่อนำความรู้มาประกอบอาชีพในสาขาที่ขาดแคลน เพื่อให้เป็นคนดีของสังคม จึงพระราชทานทุนส่งนักเรียนไทยไปศึกษาต่อในต่างประเทศ เช่น ทุนศึกษาวิชาการพยาบาลที่สหรัฐอเมริกา พระราชทานให้แก่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี อุบล (ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา) ศรีพยัตต์ คุณหญิงพิณพากย์พิทยาเภท (จำนง เมืองแมน) ทุนศึกษาวิชาการพยาบาลที่ประเทศอังกฤษ พระราชทานให้แก่ท่านผู้หญิงอนุรักษ์-ราชมณเฑียร (พัว วัชโรทัย) ทุนศึกษาวิชาแพทย์ที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ พระราชทานให้แก่หม่อมเจ้ารัศมีสุริยัน สุริยง ทุนศึกษาวิชาแพทย์ที่ประเทศฟิลิปปินส์ พระราชทานให้แก่ ศาสตราจารย์แพทย์หญิง คุณตะวัน สุรวงศ์ บุนนาค พระราชทานทุน ค่าเล่าเรียน ค่าเสื้อผ้า อุปกรณ์การเรียนให้แก่นายแก้วขวัญ และนายขวัญแก้ว วัชโรทัย ตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนจบมัธยมศึกษาปีที่ ๖ พิเศษ

ท่านผู้หญิงพูนทรัพย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา ผู้เคยเป็นข้าหลวงของสมเด็จเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ฯ ซึ่งเคยอยู่ในวังสระปทุมมาตั้งแต่อายุได้ ๑๗ ปี เล่าว่า

"...สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าดำรงพระชนมชีพอย่างสมถะ มีเมตตาต่อทุกคนในวังสระปทุม สิ่งแวดล้อมดี ผู้อยู่อาศัยมีความสุขได้ชื่มชับสิ่งดีงามต่างๆ ทรงเป็นผู้นำสตรี ทรงเป็นสตรีสูงศักดิ์พระองค์แรกๆ ที่ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อสาธารณกุศล ทรงคำนึงถึงประโยชน์สุขของผู้อื่นมากกว่าพระองค์เองโดยตลอด ทรงอุปถัมภ์โรงเรียนต่างๆ เช่น โรงเรียนราชินี พระราชจริยาวัตร และน้ำพระราชหฤทัยนี้ได้ถ่ายทอดมายังพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์"[๑]

ทรงส่งเสริมพระพุทธศาสนา

สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงสนพระราชหฤทัยพระพุทธศาสนาด้วยความเลื่อมใสศรัทธา ทรงอ่านพระไตรปิฎกฉบับทองใหญ่ ทรงศีลเป็นประจำในวันธรรมสวนะ พระราชกรณียกิจสำคัญในด้านการศาสนาก็คือการพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์จัดพิมพ์อัฏฐกถาชาฎก ๑ คัมภีร์ ๑๐ เล่มสมุดพิมพ์ นอกจากนี้ยังพระราชทานกัปปิยภัณฑ์เป็นนิตยภัตแก่พระสงฆ์และสามเณรในวัดต่างๆ เช่น วัดปทุมวนาราม วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พระราชทานพระราชทรัพย์บำรุงกุฏิ อาคารในวัด ถวายผ้าพระกฐินวัดหลวงและวัดราษฎร์เป็นประจำทุกปี และถวายอาหารบิณฑบาตแก่ภิกษุสามเณร ณ วังที่ประทับทุกวัน

ทรงอุปถัมภ์การแพทย์และการสาธารณสุข

พุทธศักราช ๒๔๓๑ สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงเป็นประธานในพิธีเข้าประจำหน่วยอนุสภากาชาดครั้งแรกที่โรงเรียนราชินี พระองค์ทรงสนับสนุนศิริราชพยาบาลตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง หลังจากเหตุการณ์การสิ้นพระชนม์ของพระราชโอรสและพระราชธิดาอีกสองพระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศ์วโรทัย กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าศิราภรณ์โสภณ ประชวรสิ้นพระชนม์ในเวลาใกล้เคียงกัน ทำให้พระองค์ทรงพระประชวร และเสด็จ

---

[๑] *บทสัมภาษณ์ท่านผู้หญิงพูนทรัพย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา เมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ จากหนังสือ "ศรีสวรินทิรานุสรณีย์"*

แปรพระราชฐานไปประทับรักษาพระองค์ที่พระตำหนักศรีราชา การเสด็จแปรพระราชฐานมาประทับที่ศรีราชาได้ก่อคุณูปการสำคัญแก่ท้องถิ่นนี้คือ พระองค์ทรงให้จัดตั้งสถานพยาบาลแก่ราษฎรขึ้นในบริเวณพระตำหนัก โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามว่า "โรงพยาบาลสมเด็จ" ปัจจุบัน คือ โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา และพระองค์ยังทรงริเริ่มหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ที่นี่ เพื่อให้การรักษาแก่ราษฎรที่อยู่ห่างไกลอีกด้วย โดยใช้เกวียนเป็นพาหนะบรรทุกยา และอุปกรณ์ทางการแพทย์ ทรงช่วยให้ผู้ป่วยโรคเรื้อนได้รับการรักษาพยาบาล ที่สถานพยาบาลโรคเรื้อนพระประแดง ซึ่งต่อมาพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงตั้งมูลนิธิราชประชาสมาสัย เพื่อรักษาผู้ที่เป็นโรคเรื้อนที่พระประแดง ขอนแก่น และจันทบุรี ที่นิคมแพร่งขาหยั่ง จังหวัดจันทบุรี

ทรงส่งเสริมอาชีพหัตถกรรม

สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงสนพระราชหฤทัยด้านหัตถกรรมคือด้านการทอผ้า ทรงริเริ่มรื้อฟื้นงานทอผ้าแบบพื้นเมือง ครั้งเสด็จไปประทับที่พระตำหนักศรีราชา ทรงเล็งเห็นว่างานทอผ้าในแถบหัวเมืองชายทะเลแถวอ่างศิลา เขาสามมุข นั้นมีความงดงาม จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง "หูกทอผ้าพื้นบ้าน" ขึ้น โดยกิจการทอผ้าของพระองค์ได้ทรงปรับปรุงให้สอดคล้องกับโครงการตั้งกรมไหมตามนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจ ทั้งยังเป็นการเพิ่มพูนรายได้อีกด้านหนึ่ง นอกจากนี้ยังทรงสร้างโรงเย็บผ้าส่วนพระองค์ขึ้น ณ พระที่นั่งทรงธรรม บริเวณสวนศิวาลัย ภายในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นต้นแบบของงานศิลปาชีพในปัจจุบัน

ทรงอุปถัมภ์การเกษตร

นอกจากด้านการทอผ้าแล้ว ในด้านการเกษตร สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ยังทรงจัดให้มีโรงสีข้าวในที่ต่างๆ เช่น โรงจักรสีข้าวถนนเจริญกรุง ใกล้เขตบางคอแหลม ริมแม่น้ำเจ้าพระยา รวมทั้งยังโปรดให้ปลูกไม้ผลหลากหลายชนิดภายในวังสระปทุม เช่น กล้วย มะม่วง ขนุน มะปราง มะยงชิด กระเบา ส้มโอ ลิ้นจี่ เมื่อออกผลตามฤดูกาล โปรดให้ตั้งเครื่องถวาย และพระราชทานไปตามวังเจ้านาย นอกจากนั้น ยังพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คนเช่าที่ดินบริเวณโดยรอบของวังสระปทุม ให้ปลูกผัก สวนดอกไม้ โดยคิดค่าเช่าในราคาถูก เพื่อจะได้มาเป็นเพื่อนกัน

สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๘ ณ วังสระปทุม สิริพระชนมายุ ๙๓ พรรษา พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพจัดขึ้น ณ พระเมรุมาศท้องสนามหลวง ในวันที่ ๒๒ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๙

สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าทรงประกอบคุณงามความดี อาทิ ทรงอุปถัมภ์และส่งเสริม

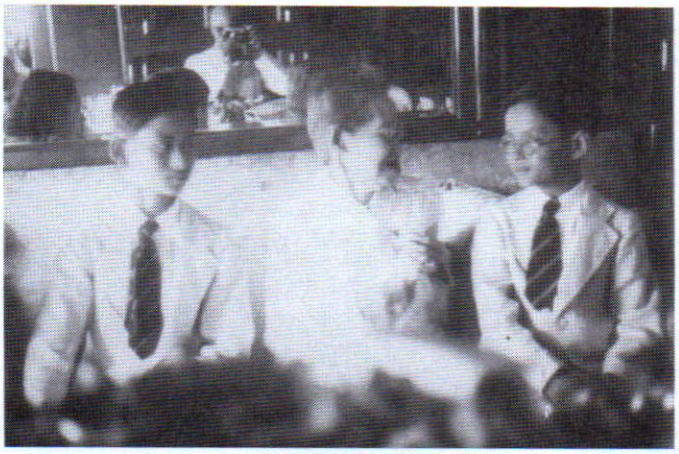

การศึกษา พุทธศาสนา การสาธารณสุข อาชีพหัตถกรรม และการเกษตร ถือเป็นพระราชกรณียกิจที่เป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน สมควรที่ ปวงชนชาวไทยจะแซ่ซ้องสดุดี และระลึกถึงพระกรุณาธิคุณของพระองค์

พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า วังสระปทุม

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระราชดำริว่า วังสระปทุมเป็นสถานที่สำคัญแห่งพระราชวงศ์ ด้วยเป็นพระตำหนักที่ประทับของสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้ามาตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๕๙ ตราบจนเสด็จสวรรคต และได้เป็นที่ประทับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีในเวลาต่อมา สมควรที่จะจัดเป็นพิพิธภัณฑ์เฉลิมพระเกียรติ แสดงพระราชกรณียกิจต่างๆ ของสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า หลังจากที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานวังสระปทุมให้เป็นที่ประทับสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงระลึกถึงพระราชปรารภแห่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จึงทรงจัดการตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นสนองพระราชดำริและเพื่อเป็นแหล่งศึกษาพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าที่ครบสมบูรณ์

มูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า จัดตั้งเมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘ โดยพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า รวบรวม เผยแพร่ และจัดแสดงพระราชประวัติ อนุรักษ์พระตำหนักใหญ่ที่ประทับ ณ วังสระปทุม รวมถึงเพื่อการสังคมสงเคราะห์ กีฬา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยมีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่วังสระปทุม สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นประธานกรรมการมูลนิธิ

๒๓ มีนาคม ๒๕๕๔

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเป็นแม่พิมพ์ของกุลสตรีไทย

หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

"...สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเป็นพระองค์หนึ่ง ที่ทรงมีพระประวัติชีวิตที่เป็นภาพสะท้อนกระแสกุศลธรรม ทั้งที่เป็นบุญซึ่งทรงทำไว้ในกาลก่อน ความดีที่ทรงบำเพ็ญอย่างต่อเนื่องยาวนานในปัจจุบัน อันสามารถเป็นหลักในการดำเนินตาม ปฏิบัติตาม ของผู้ใฝ่ดีทั้งหลาย ขอเพียงแต่ได้มีการศึกษา พิจารณา แล้วลงมือปฏิบัติตามรอยบาทของพระองค์ให้ได้ในระดับใดระดับหนึ่ง จะเกิดความซาบซึ้งในพระธรรมและพระคุณของพระองค์ได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตามโดยใคร ที่ไหน เมื่อไรก็ตาม..."

(ลงพระนาม) สค. พระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ประสูติวันอาทิตย์ ที่ ๒๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๔๓ และเสด็จสวรรคต ณ วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ พระนามเดิมว่า สังวาลย์ พระชนกมีนามว่า ชู เป็นช่างทองอยู่ในละแวกวัดอนงคาราม ธนบุรี พระชนนีมีนามว่า คำ มีพระอนุชาร่วมอุทร คือ นายถมยา ซึ่งต่อมาได้จดทะเบียนใช้นามสกุลว่า ชูกระมล ทรงเข้ารับการศึกษาขั้นต้นที่โรงเรียนวัดอนงคาราม แผนกเด็กนักเรียนหญิง แต่ต่อมาโรงเรียนเลิกกิจการ จึงย้ายไปโรงเรียนศึกษานารี เพียงเดือนเศษ ท่านอาชื่อรอดได้นำไปฝากไว้กับคุณพระพี่เลี้ยงจันทร์ แสงชูโต และได้เข้าถวายตัวเป็นข้าหลวงรุ่นเด็กของสมเด็จเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติแด่สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ทรงปฏิบัติหน้าที่ขึ้นเฝ้าเฉพาะเช้าและค่ำ ในเวลากลางวันทรงเรียนหนังสือกับหม่อมเจ้าหญิงมัณฑารพ กมลาสน์ และทรงเข้าโรงเรียนใกล้พระบรมมหาราชวัง ต่อมาจึงทรงย้ายไปเรียนที่โรงเรียนสตรีวิทยา ในพุทธศักราช ๒๔๕๖ ทรงเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์และหญิงพยาบาลแห่งศิริราช หลังจากจบหลักสูตร ๓ ปีแล้ว ทรงได้รับพระราชทานทุนของ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ไปศึกษาต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกาพร้อมเพื่อนนักเรียนพยาบาลคือคุณอุบล ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา

ในเวลานั้น สมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช กรมขุนสงขลานครินทร์ พระราชโอรสในสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี และพระอนุชาของสมเด็จเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร ทรงศึกษาวิชาแพทยศาสตร์อยู่ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด มลรัฐแมสสาชูเสตต์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาด้านการแพทย์และการพยาบาล ได้ทรงตั้งทุนเล่าเรียนด้านการแพทย์ อันเป็นสาเหตุให้สมเด็จพระชนนีพระราชทานทุนเล่าเรียนสำหรับนักเรียนพยาบาลด้วย เพื่อสนับสนุนพระประสงค์ของพระราชโอรส

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งขณะนั้นคือนางสาวสังวาลย์ ในฐานะที่เป็นนักเรียนทุนเล่าเรียนของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี และเคยเป็นข้าหลวงของสมเด็จเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ฯ พระเชษฐภคนี จึงทรงมีโอกาสได้เข้าเฝ้าสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช กรมขุนสงขลานครินทร์

เป็นครั้งแรก และได้ทรงสนิทสนมใกล้ชิดกันเป็นลำดับ ต่อมา สมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดชฯ ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเสกสมรสตามกฎมณเฑียรบาล และได้จัดพิธีอภิเษกสมรสที่วังสระปทุม ในวันที่ ๑๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๖๓ ทรงได้รับการขานพระนามหลังอภิเษกสมรสว่า หม่อมสังวาลย์ มหิดล ณ อยุธยา

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีประสูติพระโอรสและธิดา ๓ พระองค์ คือ

๑. หม่อมเจ้ากัลยาณิวัฒนา ประสูติที่ประเทศอังกฤษใน พุทธศักราช ๒๔๖๖ ช่วงที่ตามเสด็จสมเด็จเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ ฯ ไปรักษาพระองค์

๒. หม่อมเจ้าอานันทมหิดล ประสูติที่เมืองไฮเดลเบิร์ก ประเทศเยอรมนี ในพุทธศักราช ๒๔๖๘ ขณะที่สมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดชฯ เสด็จไปรักษาพระองค์และทรงศึกษาต่อ

(*หมายเหตุ :* พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเลื่อนพระยศทั้งสองพระองค์เป็น *พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า* ก่อนประสูติพระโอรสพระองค์ที่สาม)

๓. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช ประสูติที่เมืองเคมบริดจ์ มลรัฐแมสสาชูเสตต์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ณ วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ ขณะที่พระบรมราชชนกทรงศึกษาต่อจนสำเร็จการศึกษาได้ปริญญาเกียรตินิยมจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ประเทศสหรัฐอเมริกา

สมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช ฯ ทรงนำครอบครัวกลับประเทศไทยในพุทธศักราช ๒๔๗๑ ทรงงานด้านการแพทย์และการสาธารณสุขด้วยพระวิริยอุตสาหะเพื่อช่วยเหลือประชาชนที่ทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วย จนพระพลานามัยทรุดโทรมลง ทรงพระประชวรและสิ้นพระชนม์ที่พระตำหนักในวังสระปทุมเมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๒ ขณะนั้น สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีมีพระชนมายุเพียง ๒๙ พรรษา และมีพระโอรสธิดาสามพระองค์ที่ทรงเจริญพระชันษา เพียง ๖, ๔ และ ๒ ปีตามลำดับ

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงอบรมเลี้ยงดูพระธิดาและพระโอรสต่อมาโดยลำพังพระองค์เอง ดังที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ตรัสเล่าไว้ในโอกาสต่างๆ ว่า

"...(การถวายพระกษิธารา หรือการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่) ...แม่ก็เลี้ยงข้าพเจ้านานที่สุด เข้าใจว่าเกือบจะถึงปี ประมาณ ๙ ถึง ๑๐ เดือนอย่างน้อย ส่วนรัชกาลที่ ๘ นั้นก็ได้ทำเช่นเดียวกัน... ส่วนรัชกาลที่ ๙ ทรงเลี้ยงอยู่เพียง ๓ เดือน...

...สมเด็จพระพันวัสสาฯ (สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระอัยยิกาเจ้า) จะไม่ทรงเลี้ยงและแนะนำในชีวิตประจำวัน จะทรงแนะนำในสิ่งที่สำคัญๆ เพราะทรงเกรงใจแม่ ทรงเห็นว่าแม่เลี้ยงอย่างมีระเบียบ อย่างมีหลักวิชา ท่านก็ว่าต้องไม่ยุ่งด้วย คือเขาเลี้ยงของเขาตามแบบที่ถูกแล้ว...

...แม่ก็ได้เลี้ยงเราให้เป็นเด็กที่ดี เป็นเด็กที่มีมารยาทดี เมื่อเปลี่ยน(สถานะ)แล้วก็เป็นเช่นเดิมคือต้องเป็นคนที่มีมารยาทดี นอบน้อมกับผู้ใหญ่ หรือแสดงตัวให้เรียบร้อยกับคนอื่น

...ถ้าทำผิดครั้งแรกโดยไม่เข้าใจ ท่านจะไม่ทำโทษ ท่านจะอธิบายและใช้เหตุผลให้เข้าใจว่าไม่ควรทำเช่นนี้... ถ้าอธิบายกันแล้ว เข้าใจกันดีแล้ว ไปทำเช่นนั้นอีก ท่านก็จะประกาศว่าอย่างนี้ต้องลงโทษแล้ว

...ทุกอย่างที่ทำต้องทำตามเวลา ต้องตรงเวลา และเวลาที่จะทำอะไรก็ต้องทำ ไม่ใช่ไปไถลเล่น ไปทำโน่นทำนี่ และเรื่องการรับประทานก็ต้องเป็นเวลาเหมือนกัน ต้องมีระเบียบในด้านนี้...

...ที่บ้าน แม่ให้สวดมนต์กลางคืนก่อนนอน ให้สวดมนต์เป็นภาษาไทย ให้เราฟังเข้าใจ สวดให้เราตั้งสติ และขอให้พระพุทธเจ้าทรงมาดลใจให้เราเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นการสวดมนต์ภาษาไทยที่สั้นๆ และท่านก็จะเล่าพระประวัติพระพุทธเจ้าให้ฟัง..."

ฯ ล ฯ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศสละราชสมบัติในวันที่ ๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗ และรัฐสภาได้มีมติอัญเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร รัชกาลที่ ๘ ทรงมีพระชนมายุเพียง ๙ พรรษา และเมื่อเสด็จสวรรคตในวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช เสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อมา เฉลิมพระปรมาภิไธยว่า "พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทรสยามินทราธิราช" สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งขณะนั้น ทรงเฉลิมพระนามว่า "พระราชชนนีศรีสังวาลย์" ทรงมีพระภารกิจในการถวายพระอภิบาลแก่พระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์จนเจริญพระชันษาเป็นที่รักและเทิดทูนของพสกนิกรถ้วนหน้า

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงเป็นแบบอย่างที่กุลสตรีของไทยควรดำเนินตามรอยพระบาท ในวัยเด็ก ทรงหมั่นศึกษาเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จ เมื่อทรงเสกสมรส ทรงเอาพระทัยใส่อบรมเลี้ยงดูพระธิดาและพระโอรสทั้งสามพระองค์ให้เป็น

คนดี มีระเบียบวินัย ประหยัด และใฝ่พระทัยในพระพุทธศาสนา ทรงใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ทุกเมื่อ เช่นทรงตั้งคณะเย็บผ้าเพื่อเย็บผ้าอ้อมไปแจกจ่ายให้โรงพยาบาล หรือทรงงานฝีมือแล้วพระราชทานแก่ผู้ใกล้ชิด ทรงดำเนินพระชนมชีพอย่างเรียบง่าย ทรงศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้ง และโปรดให้พิมพ์เป็นหนังสือเผยแผ่แก่สาธุชนทั่วไป ทรงปฏิบัติภารกิจต่างพระเนตรพระกรรณ ทรงงานในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหลายโอกาส ทรงอุทิศพระวรกายสอดส่องดูแลทุกข์สุขและบรรเทาความเดือดร้อนของราษฎรที่อยู่ห่างไกลจากความเจริญของเมืองหลวง พระราชทานสงเคราะห์ด้านการแพทย์และพยาบาล การสาธารณสุข และการศึกษา เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนชาวเขาบนดอยสูงเสมอ อันเป็นที่มาของพระนาม "แม่ฟ้าหลวง" ที่ชาวเขาเรียกพระองค์อย่างยกย่อง

พระราชจริยาวัตรตลอดพระชนมชีพแสดงถึงความรู้แจ้งในความจริงของชีวิต (อริยสัจ ๔) ด้วยทรงเผชิญความทุกข์มามาก ทรงเห็นแจ้งในความทุกข์เหล่านั้น และทรงดำเนินตามวิถีของมรรค ๘ เพื่อความพ้นทุกข์ คือ มีปัญญาอันเห็นชอบ ดำริชอบ วาจาชอบ การงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความเพียรชอบ การระลึกชอบ และการตั้งจิตไว้ชอบ กล่าวโดยย่อ มรรค ๘ ประการนี้ก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงโปรดจะปฏิบัติเป็นตัวอย่างแทนการสั่งสอนตรง ๆ การดำรงพระชนมชีพตามมรรค ๘ เป็นตัวอย่างหนึ่งที่เราท่านทั้งหลายพึงรำลึกและปฏิบัติตาม

๑๓ มิถุนายน ๒๕๕๔

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระราชทานแนวทางบริหารใจพัฒนาคน

หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

> *"**คนดี**ของฉันรึ*
> *จะต้องไม่พูดปด ไม่สอพลอ*
> *ไม่อิจฉาริษยา ไม่คดโกง*
> *และไม่มีความ*
> *ทะเยอทะยานอย่างบ้าๆ*
> *แต่ต้องพยายามทำหน้าที่ของตน*
> *ให้ดีในขอบเขตของศีลธรรม"*

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงอธิบายความหมายของ**คนดี**ในพระวินิจฉัยของพระองค์ พระราชทานไว้เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๐ ทรงอบรมข้าราชบริพารผู้ใกล้ชิดพระยุคลบาทให้เป็น **คนดี** คือจะต้องปฏิบัติการงานในหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ปราศจากอคติ มีความอดทนที่จะทำงานนั้นให้เกิดผลสำเร็จที่เป็นประโยชน์ ไม่หวั่นไหวต่อการนินทาว่าร้าย

"ต้นไม้นี่ก็คล้ายๆ กับคน อย่างต้นบานชื่นนี่ ฉันไม่ได้ปลูกด้วยเมล็ด แต่ไปซื้อต้นเล็กๆ ที่เขาเพาะมาแล้วมาปลูก ซึ่งมันก็งอกงามดี นั่นเพราะคนที่เขาขาย เขารู้จักเลือกเมล็ดพันธุ์ที่ดี ดินที่ใช้เพาะก็ดีด้วย นอกจากนั้น เขายังรู้จักวิธีว่าจะเพาะอย่างไร ต้นบานชื่นนั้นจึงจะเจริญงอกงามดี ซึ่งฉันไม่สามารถทำได้เช่นเขา เมื่อซื้อมาปลูกนั้น ก็ทำได้เพียงดูแลพรวนดินและใส่ปุ๋ยอย่างสม่ำเสมอ ดอกใบไหนเน่าเสียก็เลือกตัดทิ้ง เปรียบได้ดังคนเรา ถ้าหากมีพันธุ์ดี

ก็จะเป็นเด็กดี แข็งแรง เฉลียวฉลาด และเมื่อพ่อแม่คอยสั่งสอนลูก ก็จะเหมือนกับเราคอยดูแลต้นไม้ คอยตัดกิ่งใบที่เน่าเสียออก ดูแล พรวนดิน รดน้ำและใส่ปุ๋ยอยู่สม่ำเสมอ ต้นไม้ก็จะเจริญงอกงาม เปรียบได้กับเด็กที่จะเจริญเติบโตมาเป็นเด็กดีต่อไป"

พระอรรถาธิบายในตอนนี้ ประหนึ่งจะมีพระประสงค์สอนให้รู้จักพิจารณาดูคน เพื่อสะดวกในการดูแลอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดีมีประโยชน์ในสังคมต่อไป พระองค์ทรงใช้หลักธรรมเป็นแนวทาง เนื่องจากทรงมีความเห็นว่า

"จิตใจนั้นมีความสำคัญ ด้วยเป็นมูลฐานแห่งความประพฤติในทุกทาง ทั้งความเจริญ ความเสื่อม ความสุข และความทุกข์ต่างๆ

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมสำคัญอบรมจิตใจอยู่แล้วโดยสมบูรณ์ หากได้ชักนำให้เกิดความสนใจในการอบรมจิตใจ จนถึงปลูกฝังให้เป็นนิสัยในทางที่ถูก เพื่อประพฤติตนให้เหมาะสมแก่หน้าที่ ก็จะมีความเจริญในด้านการเรียน การปฏิบัติงาน จะสามารถเผชิญเหตุการณ์ต่างๆ และครองชีวิตให้มีความสุขได้ตามควร"

การปลูกฝังธรรมะลงในจิตสำนึกนี้ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงแนะนำว่าสมควรเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก

"การฝึกสมาธิดีสำหรับเด็ก ฝึกหัดให้เด็กมีความตั้งใจเพิ่มขึ้น ก็จะเป็นการเสริมสร้างทางใจให้รู้จักใช้ความคิด คือเป็นการเสริมสร้างพลังทางปัญญา ให้รู้จักสวดมนต์ไหว้พระ ระลึกถึงคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ยึดไว้เป็นสรณะ ให้รู้จักมีความเมตตา ให้รู้จักขอพรพระให้เป็นเด็กดี เป็นคนดี ประพฤติดี...

สำหรับผู้ใหญ่ ก็ฝึก และเสริมสร้างให้มีความเข้มแข็งในการปฏิบัติงานดีขึ้น เมื่อพบอุปสรรคก็ไม่เป็นผู้พ่ายแพ้แก่ชีวิต หรือเมื่อดีใจก็ไม่ถึงสิ้นสติ ส่วนผู้ที่มีจิตใจฟุ้งซ่านไม่เป็นปรกติ ก็จะสามารถระงับความฟุ้งซ่านนั้นได้ ทั้งจะทำให้เกิดความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์อีกด้วย การบริหารกิจการต่างๆ ย่อมเป็นของผู้ที่มีหน้าที่เท่านั้นย่อมพึงปฏิบัติ แต่ก็บริหารเฉพาะในส่วนที่เป็นหน้าที่ของตนในขณะที่ตนเองดำรงหน้าที่อยู่เท่านั้น ***ส่วนจิตใจเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องบริหารอยู่ตลอดไป*** *เมื่อบริหารจิตใจของตนให้ได้ดีแล้ว ก็อาจจะบริหารบังคับบัญชาผู้อื่นหรือกิจการทั้งปวงให้ดีได้ด้วย"*

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้พระราชทานข้อคิดเรื่องจิตไว้ด้วยว่า **ความหลงเป็นนิวรณ์ของจิต** (คือเป็นเครื่องกั้นความดี) **พึงระงับได้ด้วยสมาธิ**

"คนเราไม่ควรหลงตัว ลืมตัว มีความอวดดีว่าตนเก่ง ผู้ที่หลงตัวนั้นเกิดขึ้นจากความประมาทไม่ใช้ปัญญา ถ้าหากจะเป็นผู้ที่เห็นโทษของความหลงตัว ลืมตัว ก็ต้องใช้ปัญญาและสติรักษาจิตของตนไว้ มิให้หลงใหลไปกับลาภ ยศ สรรเสริญ หรือความสุขต่างๆ ควรใช้ลาภ ยศ ของตนไปในทางที่ถูก เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น หากคนเราไม่หลงตัวเองแล้ว เมื่อถึงคราวพลั้งพลาด ก็จะไม่ถึงกับเสียใจ แต่จะสามารถรักษาความดีและรักษาจิตใจให้สงบ มีสุขได้อย่างสม่ำเสมอ ควรมุ่งมั่นอบรมสมาธิ ทำให้ปัญญาเจริญงอกงาม ใช้ปัญญาพิจารณาให้ทราบตระหนักแน่ถึงเหตุผลในการปฏิบัตินั้นๆ ตามความเป็นจริง เมื่อใช้ปัญญาดังนี้จึงจะไม่ปฏิบัติผิดทาง ทั้งจะไม่หลงตัว ลืมตัว ปัญญาจึงเป็นเกราะป้องกันอันตรายอันอาจจะเกิดขึ้นจากความหลงได้"

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงสอนถึงสัจจะแห่งชีวิตเพื่อป้องกันความหลงตัวลืมตัวไว้ว่า **ชีวิตของคนเรามี ๓ ช่วง** คือ

ระยะแรก คนเราทุกคนเมื่อแรกเกิดมาย่อมเท่าเทียมกันหมด เพราะเกิดมาแต่ตัวเปล่า

ระยะที่สอง เป็นขั้นสมมติ คือมีการสมมติต่างๆ เกิดขึ้นภายหลัง เช่น การมีบรรดาศักดิ์ มีฐานะ มีตำแหน่ง มีอำนาจ ล้วนเป็นเรื่องที่สมมติขึ้นทั้งสิ้น

ระยะที่สาม เป็นขั้นที่จะระลึกได้ถึงความเป็นจริงของชีวิต แล้วจะไม่หลงใหลในสมมติต่างๆ ต้องรู้จักใช้ลาภ ยศ และสมมติต่างๆ นั้น ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์

เมื่อมีชีวิตแล้ว โดยธรรมชาติ มนุษย์จะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม คนทั้งหลายที่แรกเกิดมามีแต่ตัวและลมหายใจอย่างเท่าเทียมกัน กลับต้องมีสถานะที่แตกต่างกันไปตามสมมติฐานทางสังคม

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้ทรงสอนถึงการอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคีปรองดอง

"เรายกมือขึ้นดูก็จะเห็นว่านิ้วของเรายาวไม่เท่ากัน และการเรียกชื่อนิ้วก็ไม่เหมือนกัน จึงควรพิจารณาดูว่านิ้วห้านิ้ว แต่ละนิ้วมีหน้าที่ไม่เหมือนกัน และเราก็ไม่สามารถทำให้นิ้วเท่ากันและทำหน้าที่เท่ากันได้ ทุกนิ้วมีความ

สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน แต่จะทำอย่างไรให้ทุกนิ้วเท่ากัน จะตัดมันทิ้งก็เป็นไปไม่ได้"

และในสังคมสมมติที่มีคนหมู่มากเช่นนี้ จำเป็นต้องมีผู้นำในการกระทำการต่างๆ ที่เป็นกิจการของสังคม สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงแสดงคุณลักษณะของผู้นำที่ดีไว้ว่า

"บุคคลที่จะเป็นผู้นำ หรือดำเนินการต่างๆ ให้สำเร็จได้ ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ ๓ ประการ ได้แก่

๑. มีความตั้งใจ อันหมายถึง คิดจริง ทำจริง ตัดสินใจได้รวดเร็ว ไม่ลังเล และมีความเฉียบขาด

๒. มีทรัพย์ สำหรับการจับจ่ายใช้สอย คือ หมายถึงว่า คนที่มีความคิดแต่ขาดทรัพย์ ก็ไม่สามารถที่จะทำอะไรให้สำเร็จได้

๓. มีเกียรติหรืออำนาจ จะช่วยให้ได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากผู้อื่นได้อย่างดี"

และเมื่อคนจำนวนมากต้องอยู่ร่วมกันในสังคมใหญ่ ย่อมต้องมีมารยาทต่อกัน มีใจนึกถึงผู้อื่นด้วย สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีมีพระดำรัสเตือนสติไว้ว่า

"คนเรานี้ เมื่ออยู่รวมกันอย่างน้อยตั้งแต่สองคนขึ้นไป ก็ย่อมต้องมีความเกรงใจซึ่งกันและกัน คนหนึ่งร้อน อยากจะเปิดพัดลม แต่อีกคนบอกว่าหนาว ก็จำเป็นต้องประนีประนอมกัน"

ทรงสอนให้รู้จักพึงพอใจในสิ่งที่แต่ละคนเป็นอยู่ ไม่ควรมีจิตฝักใฝ่อิจฉาริษยาผู้อื่น ทรงยกคติพจน์ของนักปราชญ์ชาวฝรั่งเศสชื่อมองเตสกิเออ แปลเป็นไทยได้ความว่า

> ***"เราเพียงอยากมีความสุขเราก็จะหาได้ในไม่ช้า แต่ถ้าเราอยากมีความสุขยิ่งกว่าผู้อื่นนั่นเป็นการยาก เพราะเราคิดว่าคนอื่นนั้นมีความสุขมากกว่าที่เขาเป็นอยู่จริง เราคิดว่าเขาสุขกว่าเรา เราจึงอยากจะสุขเท่าเขา ทั้งๆ ที่เขาอาจมีความสุขน้อยกว่าเราก็ได้"***

(ข้อความนี้ทรงคัดลอก เป็นลายพระหัตถ์ลงในสมุดบันทึกพระราชทานแก่นายขวัญแก้ว วัชโรทัย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๒)

เรื่องการบริหารใจนี้ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงดำริว่า **ความไม่โกรธ** เป็นธรรมข้อหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนควรปฏิบัติ จึงโปรดให้อาราธนาสมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ เป็นพระสาสนโสภณ วัดบวรนิเวศวิหาร รวบรวมและเผยแพร่เรื่อง**อักโกสกสูตร** เล่าถึงพราหมณ์ชื่อ อักโกสก ไม่พอใจที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้พี่ชายของตน จึงเข้าไปเฝ้าและใช้วาจาด่าว่าพระพุทธองค์อย่างหยาบคาย พระพุทธเจ้าทรงนิ่งเสีย แล้วตรัสถามอักโกสกว่า เคยมีญาติมิตรมาเยี่ยมพราหมณ์บ้างหรือไม่ เมื่อพราหมณ์ตอบว่ามี ทรงถามว่าพราหมณ์ได้จัดอาหารและเครื่องดื่มรับรองผู้มาเยือน หรือไม่ ครั้นอักโกสกพราหมณ์ตอบว่าเป็นดังนั้น ทรงถามต่อไปว่า หากผู้มาเยือนไม่รับอาหารและเครื่องดื่มนั้น จะตกเป็นของใคร พราหมณ์ตอบว่าย่อมตกเป็นของตนผู้ให้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า **พราหมณ์ ข้อนี้ก็เป็นอย่างเดียวกัน เราไม่รับการด่าว่าของท่าน ฉะนั้น การด่าว่าก็กลับไปเป็นของท่านผู้เดียว ผู้ใดด่าโกรธตอบบุคคลผู้ด่า ผู้นั้นเราว่าบริโภคร่วมกัน เรานั้นไม่บริโภคร่วม ผู้ไม่โกรธ ฝึกฝนตนแล้ว มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ บุคคลที่ไม่โกรธตอบบุคคลผู้โกรธ ชื่อว่าชนะสงครามที่ชนะได้โดยยาก ผู้ใดรู้ว่าผู้อื่นโกรธแล้วมีสติสงบเสียได้ ผู้นั้นชื่อว่าปฏิบัติประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย คือแก่ตนและผู้อื่น** อักโกสกพราหมณ์ได้ยินดังนั้นจึงสำนึกได้ ทูลขอบวช และปฏิบัติธรรมด้วยความเพียรจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์

พระโอวาทที่ทรงแสดงไว้ในโอกาสต่างๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว สะท้อนถึงความสนพระทัยในเรื่อง ***การพัฒนาคนด้วยการปลูกฝังคุณธรรม*** เพื่อคนนั้นจะเป็นคนดี มีประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า และมีความรุ่งเรืองทุกประการ

๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๔

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

เมื่อวันพุธ ที่ ๒๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ ก่อนพลบค่ำ สำนักพระราชวังได้มีประกาศแจ้งข่าวสิ้นพระชนม์ของ พลเอก หญิง พลเรือเอกหญิง พลอากาศเอกหญิง สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี พระราชธิดาพระองค์เดียวของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ประสูติเมื่อวันอังคาร ที่ ๒๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๖๘ ณ พระที่นั่งเทพสถานพิลาส ในหมู่พระมหามณเฑียร พระบรมมหาราชวัง ก่อนที่สมเด็จพระบรมชนกนาถจะเสด็จสวรรคตในวันต่อมา

เมื่อพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ทรงพระครรภ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทกล่อมบรรทมประกอบเพลงปลาทองสำหรับสมโภชเดือนพระราชกุมารไว้ล่วงหน้า ความว่า

“พระเอยพระหน่อนาถ งามพิลาสดังดวงมณีใส
พระเสด็จจากฟ้าสุราลัย มาเพื่อให้ฝูงชนกมลปรีดิ์
ดอกเอยดอกจัมปา หอมชื่นจิตติดนาสา
ยิ่งดมยิ่งพาให้ดมเอย ฯ
หอมพระเดชทรงยศโอรสราช แผ่เผยผงาดในแดนไกล
พึ่งเดชพระหน่อไท เปนสุขสมใจไม่วางวาย ฯ
รูปลม้ายคล้ายพระบิตุราช ผิวผุดผาดเพียงชนนีศรี
ขอพระจงทรงคุณวิบุลย์ทวี เพื่อเป็นที่ร่มเกล้าข้าเฝ้าเทอญ ฯ
ดอกเอยดอกพุทธชาต หอมเย็นใจใสสอาด
หอมบมิขาดสุคนธ์เอย ฯ
หอมพระคุณการุญเปนประถม เย็นเกล้าเหมือนร่มโพธิ์ทอง
เหล่าข้าทูลลอองภักดีสนองพระคุณไท ฯ”

แม้จะมิได้เป็นพระราชโอรสดั่งบทพระราชนิพนธ์ เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่าพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ประสูติ *“สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ”* ได้มีรับสั่งว่า *“ก็ดีเหมือนกัน”*

เวลานั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวรหนัก รุ่งขึ้น ในวันพุธ ที่ ๒๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๖๘ เจ้าพระยารามราฆพ (หม่อมหลวงเฟื้อ พึ่งบุญ) ได้เชิญเสด็จเจ้าฟ้าหญิงองค์น้อยไปเฝ้าฯ สมเด็จพระชนกนาถที่พระแท่นบรรทม เป็นการเข้าเฝ้าฯ ครั้งแรกและครั้งสุดท้ายด้วยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จสวรรคตในคืนวันนั้น

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระอนุชาธิราชของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีศักดิ์เป็นอา ได้พระราชทานพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ ในวันที่ ๓๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๖๘ พร้อมพระราชทานพระนาม ***เพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี*** ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ใช้คำนำหน้าพระนามว่า *สมเด็จพระเจ้าภาติกาเธอ* ซึ่งหมายถึงหลานสาวที่เป็นลูกของพี่ชาย

ต่อมา เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติและเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ไปยังสหราชอาณาจักร เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๗ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร (๒๐ กันยายน ๒๔๖๘ – ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙) เสด็จขึ้นครองราชย์ ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ออกคำนำหน้าพระนามสมเด็จเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี พระขนิษฐภคินี เป็น *สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ* ซึ่งมีความหมายว่า น้องหญิงหรือพี่หญิง

ครั้นในพุทธศักราช ๒๔๘๙ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบแทนสมเด็จพระเชษฐาธิราชที่สวรรคต ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้คงคำนำหน้าพระนามของสมเด็จเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ไว้ดังเดิมว่า *สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ* พระนามตามฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์จึงปรากฏราบจนปัจจุบันว่า **สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี** และพระนามในภาษาอังกฤษตามทางราชการคือ "Her Royal Highness Princess Bejaratana"

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เมื่อยังทรงพระเยาว์ ทรงได้รับพระเมตตาจากสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เอาพระทัยใส่ดูแลทั้งด้านพระอนามัยและความเป็นอยู่ ด้วยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะทรงพระประชวรหนัก ได้มีพระราชดำรัสกับสมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าว่า *"ขอฝากลูกด้วย"* ซึ่งสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ได้มีพระราชกระแสถึงเรื่องนี้ว่า *"เจ้าฟ้านี่ ฉันตายก็นอนตาไม่หลับ พระมงกุฎฝากฝังเอาไว้"*

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ได้ทรงพระอักษรเบื้องต้นกับพระอาจารย์จากโรงเรียนราชินี คือ หม่อมเจ้าพิจิตรจิราภา เทวกุล หม่อมเจ้าเสมอภาค โสณกุล และครูพิศ ภูมิรัตน เป็นต้น จากนั้น ได้เสด็จไปทรงศึกษาที่โรงเรียนราชินี ถนนมหาราช หมายเลขประจำพระองค์ ๑๘๔๗ แล้วจึงทรงศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการกับท่านผู้หญิงศรีนาถ สุริยะ อาจารย์จากโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ที่ตำหนักสวนรื่นฤดี ถนนราชสีมา

ซึ่งพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี โปรดให้สร้างขึ้นเป็นที่ประทับส่วนพระองค์บนที่ดินที่ทรงได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อยู่หัวมุมถนนราชสีมาตัดกับถนนสุโขทัย (ปัจจุบันเป็นส่วนราชการของกองทัพบก)

ในพุทธศักราช ๒๔๘๐ พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ได้ทรงนำเสด็จสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ไปยังสหราชอาณาจักร ทรงศึกษาวิชาภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และเปียโนกับพระอาจารย์ชาวต่างประเทศ และได้เสด็จไปทรงศึกษาในโรงเรียนประจำสตรีชื่อโรงเรียนเซเครดฮาร์ต แคว้นเวลส์ ได้ประทับอยู่ในสหราชอาณาจักร เป็นเวลาประมาณ ๒๒ ปี ตลอดระยะเวลาเหล่านั้น สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี และพระชนนี ได้พระราชทานพระวโรกาสให้ชาวไทยในประเทศอังกฤษเฝ้า และพระราชทานพระกรุณาแก่กิจการต่างๆ ของชาวไทยอยู่เสมอ ทรงร่วมงานของสามัคคีสมาคม ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งเป็นสมาคมนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักร เป็นประจำ นอกจากนี้ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง แม้จะต้องทรงดำรงพระชนมชีพอย่างประหยัด พระองค์ยังเสด็จไปทรงบำเพ็ญประโยชน์ที่สภากาชาดอังกฤษ เพื่อช่วยเหลือทหารและผู้ประสบภัยสงคราม เช่น ม้วนผ้าพันแผล จัดยาและเวชภัณฑ์ ฯลฯ และในขณะที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงพระชนมชีพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ได้เสด็จพร้อมพระชนนี ไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่เสมอ

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี และพระชนนี เสด็จกลับประเทศไทยเป็นการชั่วคราวเมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๐ เพื่อเตรียมการสำหรับเสด็จกลับพระนครเป็นการถาวร ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้สร้างวังในซอยสุขุมวิท ๓๘ (ซอยสันติสุข) แล้วเสด็จกลับไปสหราชอาณาจักรอีกในพุทธศักราช ๒๕๐๑ จากนั้นจึงได้เสด็จกลับประเทศไทยเป็นการถาวร ในพุทธศักราช ๒๕๐๒ ประทับ ณ วังรื่นฤดี เลขที่ ๖๙ ซอยสุขุมวิท ๓๘ กรุงเทพมหานคร ตลอดมา และในช่วงฤดูร้อน พระองค์จะเสด็จไปประทับแรมที่ตำหนักพัชราลัย ถนนเพชรเกษม อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ทรงศรัทธาในพระบวรพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ได้เคยเสด็จไปทรงศึกษาธรรมะกับสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ทรงเคร่งครัดเรื่องการตรงต่อเวลา ทรงปฏิบัติพระกิจวัตรประจำวันเป็นเวลา และไม่ทรงปล่อยเวลาให้ผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ ทรงประหยัดอดออมและโปรดความเรียบง่าย ทรงภาคภูมิพระทัยในความเป็นไทย โปรดฉลองพระองค์และเครื่องใช้ที่ผลิตในประเทศไทย และแม้ว่าจะประทับอยู่ต่างประเทศเป็นเวลานานช่วงเจริญพระชันษาในวัยต้น แต่พระองค์จะมีรับสั่งเป็นภาษาไทยที่ถูกต้องชัดเจนเสมอ จะรับสั่งภาษาอังกฤษหรือภาษาฝรั่งเศสกับชาวต่างประเทศเท่านั้น และเป็นที่ทราบกันในหมู่ข้าราชบริพารว่าไม่โปรดให้ผู้ใดกราบทูลภาษาไทยปนภาษาต่างประเทศ

นับแต่เสด็จกลับประเทศไทยเป็นการถาวรในพุทธศักราช ๒๕๐๒ ได้ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจเพื่อแบ่งเบาพระราชภาระของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะในด้านสังคมสงเคราะห์ เสด็จออกเยี่ยมราษฎรตามหัวเมืองทั้งใกล้และไกล พร้อมพระราชทานพระอนุเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ จวบจนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอและสมเด็จพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลปัจจุบันทรงพระเจริญวัยขึ้น สามารถแบ่งเบาพระราชกรณียกิจได้ ประกอบกับสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ ฯ มีพระชนมายุสูงขึ้น จึงได้เสด็จออกทรงเยี่ยมราษฎรในถิ่นทุรกันดารน้อยลง

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี มีพระปณิธานแน่วแน่ในการทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจ ดังปรากฏในพระดำรัสที่พระราชทานในงานฉลองพระชนมายุ ๖๑ พรรษา เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๙ ณ โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย ความตอนหนึ่งว่า

"ฉันขอกล่าวต่อท่านทั้งปวงว่า จะพยายามบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์แก่บ้านเมือง ด้วยความจงรักภักดีต่อบ้านเกิดและต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงเป็นพระประมุขของชาติ ทั้งจะได้รักษาเกียรติศักดิ์แห่งความเป็นราชนารีในมหาจักรีบรมราชวงศ์ไว้ชั่วชีวิต"

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอฯ ได้ทรงรับสถาบันและองค์กรต่างๆ ไว้ในพระอุปถัมภ์ ทั้งในส่วนที่สืบสานจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในส่วนของสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ และโดยส่วนพระองค์เอง พระราชทานทุนการศึกษา และพระราชทานทรัพย์เพื่อประโยชน์สาธารณะในองค์กรต่างๆ กล่าวคือ

ในด้านการศึกษา เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย โรงเรียนศรีอยุธยา ในพระอุปถัมภ์โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย โรงเรียนราชินี โรงเรียนราชินีบน โรงเรียนราชินีบูรณะ โรงเรียนวิเชียรมาตุ โรงเรียนสภาราชินี โรงเรียนศรียานุสรณ์ โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์ วิทยาลัยอาชีวศึกษาเสาวภา คณะพยาบาลศาสตร์ของมหา

วิทยาลัยมหิดล โรงเรียนสายน้ำผึ้ง โรงเรียนศรีอยุธยา โรงเรียนเพชรรัชต์ โรงเรียนเพชรรัตนราชสุดา โรงเรียนกองทัพบกอุปถัมภ์เพชราวุธวิทยา โรงเรียนสยามธุรกิจ สถาบันสันติราษฎร์บริหารธุรกิจ โรงเรียนพณิชยการสยาม โรงเรียนมหาวชิราวุธในจังหวัดสงขลา ฯลฯ

การสาธารณสุข เช่น วชิรพยาบาล โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย ศิริราชพยาบาล ฯลฯ

กิจการลูกเสือ-เนตรนารี

กิจการอาสาสมัครรักษาดินแดน

การสังคมสงเคราะห์อื่น ๆ

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอฯ ทรงเป็นกำลังสำคัญในการเผยแพร่พระเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระราชทานกำเนิด มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์ ทั้งยังทรงเป็นผู้นำในการอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมในรัชกาลที่ ๖ เช่น พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน จังหวัดเพชรบุรี และ พระราชวังพญาไท ในบริเวณโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า อย่างไรก็ดี แม้ต่อมาจะเสด็จออกไปทรงปฏิบัติพระกรณียกิจนอกสถานที่น้อยลงเนื่องด้วยพระชนมายุที่สูงขึ้น แต่ก็ยังพระราชทานพระวโรกาสให้ผู้แทนองค์กรต่างๆ เฝ้ากราบทูลรายงานความก้าวหน้า พร้อมทั้งรับพระราชทานพระกรุณาโดยประการต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี มีพระอาการประชวรตามพระชันษา คณะแพทย์จากศิริราชพยาบาลได้ถวายการรักษาและเฝ้าระวังพระอาการอย่างใกล้ชิด ทรงเคยประชวรด้วยอาการเส้นพระโลหิตอุดตัน ทำให้พระวรกายด้านซ้ายขยับไม่สะดวก คณะแพทย์ศิริราชได้ถวายพระโอสถ มีนางพยาบาลมาดูแลตลอด ๒๔ ชั่วโมง และมีนักกายภาพบำบัดมาถวายการออกกำลังจนพระอาการดีขึ้น

เมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ได้เสด็จประทับรักษาพระอาการติดเชื้อในกระแสพระโลหิต ณ ตึก ๘๔ ปี ชั้น ๕ ด้านตะวันออก โรงพยาบาลศิริราช แม้คณะแพทย์ได้ถวายการรักษาอย่างใกล้ชิดจนสุดความสามารถ พระอาการประชวรได้ทรุดลงตามลำดับ และสิ้นพระชนม์เมื่อเวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๗ นาที วันที่ ๒๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ สิริพระชันษา ๘๕ ปี ๘ เดือน ๓ วัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ให้สำนักพระราชวังจัดการพระศพถวายพระเกียรติยศสูงสุดตามราชประเพณี ประดิษฐานพระศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชบริพารในราชสำนักไว้ทุกข์มีกำหนด ๑๐๐ วัน นับจากวันที่สิ้นพระชนม์ อนึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ประชาชนเข้าถวายน้ำสรงพระศพหน้าพระฉายาลักษณ์ ซึ่งประดิษฐาน ณ ศาลาสหทัยสมาคม ในพระบรมมหาราชวัง ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ นาฬิกา ถึง ๑๖.๐๐ นาฬิกา วันพฤหัสบดี ที่ ๒๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔

ในการนี้ เมื่อเวลา ๑๓.๕๐ นาฬิกา วันพฤหัสบดี ที่ ๒๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ สำนักพระราชวังได้อัญเชิญพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ลงจากตึก ๘๔ ปี ขึ้นรถตู้ของสำนักพระราชวัง โดยมีสมเด็จพระวันรัต วัดบวรนิเวศวิหาร เดินนำหน้าพระศพ ตามด้วยท่านผู้หญิงบุตรี วีระไวทยะ ท่านผู้หญิงนราวดี ชัยเฉนียน พร้อมด้วยคณะแพทย์และพยาบาล ท่ามกลางประชาชนจำนวนมากที่มารอเฝ้าส่งพระศพ รถกองกำกับการอารักขา ๒ ตำรวจนครบาล ๓ คัน วิ่งนำขบวนเคลื่อนออกจากโรงพยาบาลศิริราชไปประดิษฐาน ยังพระที่นั่งพิมานรัตยา ภายในพระบรมมหาราชวัง

เวลา ๑๗.๐๐ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินในการพระราชพิธีถวายน้ำสรงพระศพ ณ พระที่นั่งพิมานรัตยา ภายในพระบรมมหาราชวัง และทรงวางพวงมาลา ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยและเครื่องราชสักการะพระศพสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี จากนั้นทรงทอดผ้าไตรแด่พระสงฆ์ ๘๖ รูป ณ พระที่นั่งพิมานรัตยา และพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง

ส่วนพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมพระศพ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สำนักพระราชวังนิมนต์พระสงฆ์ ประจำทั้งกลางวัน กลางคืน รับพระราชทานฉันเช้าวันละ ๘ รูป ฉันเพลวันละ ๘ รูป กำหนด ๑๐๐ วัน โดยพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมพระศพวันแรกได้นิมนต์พระสงฆ์จากวัดบวรนิเวศวิหาร และวัดราชสิทธารามราชวรวิหาร นอกจากนี้สำนักพระราชวังได้มอบหมายให้กรมการศาสนาจัดตู้พระธรรมไปตั้งที่หน้าพระสวดพระอภิธรรมด้วย

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ทรงได้รับพระราชทาน เครื่องราชอิสริยาภรณ์ จากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานน้ำพระมหาสังข์ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต

เครื่องขัตติยราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ (ฝ่ายใน)

เครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า ปฐมจุลจอมเกล้า (ฝ่ายใน)

เครื่องราชอิสริยาภรณ์รัตนวราภรณ์ (ฝ่ายใน)

เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่เชิดชูยิ่งช้างเผือก ชั้นสูงสุด มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก

เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติยศยิ่งมงกุฎไทย ชั้นสูงสุด มหาวชิรมงกุฎ

เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่สรรเสริญยิ่งดิเรกคุณาภรณ์ ชั้นที่ ๑ ปฐมดิเรกคุณาภรณ์

เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นสิริยิ่งรามกีรติ ลูกเสือสดุดีชั้นพิเศษ

เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๖ ชั้นที่ ๑

เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๗ ชั้นที่ ๑

เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๙ ชั้นที่ ๑

เหรียญกาชาดสรรเสริญ

ปริญญากิตติมศักดิ์

คหกรรมศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาพัฒนาการครอบครัวและเด็ก สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล พุทธศักราช ๒๕๓๔

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สายอุตสาหกรรมบริการ โปรแกรมวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี พุทธศักราช ๒๕๔๐

ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๔๑

ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๕๐

ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาพัฒนศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร พุทธศักราช ๒๕๕๑

รางวัล

รางวัลมหิดลวรานุสรณ์ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๔๗

๑ สิงหาคม ๒๕๕๔

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต : ชีวิตคืองานเพื่อแผ่นดิน

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

รักชาติยอมสละแม้ ชีวี
รักเกียรติจงเจตน์พลี ชีพได้
รักราชมุ่งภักดี รองบาท
รักศาสน์ราญเศิกไส้ เพื่อเกื้อพระศาสนา

จากบทพระราชนิพนธ์ ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง ***"กษัตริยานุสรณ์"*** *เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งท่านผู้หญิงพวงร้อย อภัยวงศ์ เป็นผู้ประพันธ์ทำนอง มีชื่อเพลงว่า* ***"ดุจบิดามารดร"*** *นี้มีที่มาจาก พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต ขณะปฏิบัติงานนางสนองพระโอษฐ์ ได้ถวายหนังสือสามกรุง ซึ่งพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ พระบิดาเป็นผู้ทรงนิพนธ์ เป็นบทยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงอ่าน "สามกรุง" แล้ว ทรงมีแรงบันดาลใจแต่งกษัตริยานุสรณ์ เป็นลิลิต เป็นเรื่อง* ***"อะแซหวุ่นกี้ขอตัวเจ้าพระยาจักรี"*** *โดยมีเค้าโครงเรื่องจากหนังสือ "ไทยรบพม่า"*

ตลอดพระชนมชีพของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต ทรงปฏิบัติภารกิจแสดงให้เห็นความรักชาติ รักเกียรติ และรักศาสน์ สมควรที่ประชาชนจะได้รับทราบและเทิดพระเกียรติคุณของพระองค์

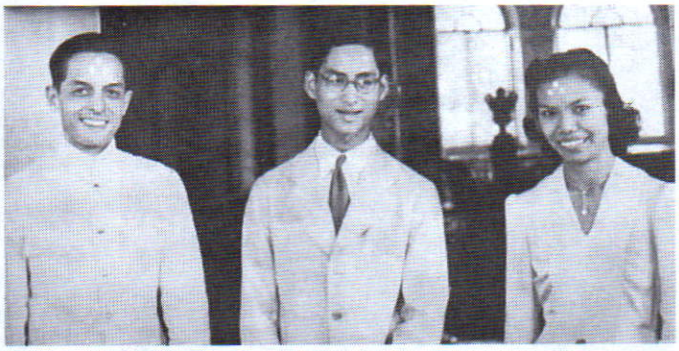

พระประวัติ

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต มีพระนามเดิมว่า หม่อมเจ้าวิภาวดี รัชนี เป็นพระธิดาของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ (พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส ต้นราชสกุล รัชนี) และหม่อมเจ้าพรพิมลพรรณ วรวรรณ ประสูติเมื่อวันเสาร์ ที่ ๒๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๖๓ มีพระอนุชาคือ หม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี ทรงสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ ๘ และศึกษาหลักสูตรสมบูรณศึกษา อีก ๓ ปีที่โรงเรียนมาแตร์เดอีวิทยาลัย ด้วยความสนพระทัยใฝ่รู้ และรักการอ่าน ประกอบกับทรงทำหน้าที่เลขานุการช่วยเหลือพระบิดาซึ่งเป็นรัตนกวี ช่วยค้นหนังสือหรือจดตามรับสั่ง ทำให้ทรงแตกฉานด้านอักษรศาสตร์ ทั้งไทย อังกฤษ มีความรู้ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี สามารถตรัสภาษาอังกฤษ และ ฝรั่งเศสได้คล่องแคล่ว

พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต ทรงเสกสมรสกับหม่อมเจ้าปิยะรังสิต รังสิต เมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙ ได้รับพระราชทานน้ำมหาสังข์จากพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงมีธิดา ๒ คน คือ ม.ร.ว.วิภานันท์ และ ม.ร.ว.ปริยนันทนา เริ่มรับราชการสนองพระเดชพระคุณในการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรภาคต่างๆ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โดยเสด็จในตำแหน่งนางสนองพระโอษฐ์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศ รวม ๗ ครั้ง ทั้งอเมริกา ยุโรป และเอเชีย รวม ๒๕ ประเทศ

งานประพันธ์

พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต มีพระปรีชาสามารถทางอักษรศาสตร์ โปรดการเขียนหนังสือมาตั้งแต่เยาว์วัย เมื่อพระชันษา ๑๔ ปี ทรงนิพนธ์นวนิยายเรื่องแรกคือ **เด็กจอมแก่น** ลงพิมพ์ในหนังสือประมวญสาร ซึ่ง น.ม.ส. และหม่อมเจ้าพรพิมลพรรณทรงเป็นบรรณาธิการ

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทรงนิพนธ์นวนิยายเรื่อง **ปริศนา** เพื่อลงในหนังสือพิมพ์ประมวญวัน แต่สำนักพิมพ์ไฟไหม้ จึงทรงฝ่าเพลิงนำต้นฉบับออกมาได้ และนำลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เดลิเมล์วันจันทร์ เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๑ ลงสัปดาห์ละครั้งจนจบเรื่อง ปริศนา เป็นต้นแบบของนวนิยายรักโรแมนติก ระหว่างปริศนา สาวน้อยสามัญชนและท่านชายพจน์ ผู้สูงศักดิ์ ซึ่งมีผู้นำไปสร้างเป็นภาพยนตร์และละครหลายครั้ง และยังเป็นที่นิยมกันอยู่จนถึงปัจจุบัน

ต่อมาทรงแต่งเรื่อง **เจ้าสาวของอานนท์** และ**รัตนาวดี** ทรงใช้ตัวละครชุดเดียวกับเรื่องปริศนา เรื่องรัตนาวดี นี้ ทรงพอพระทัยมากที่สุด เพราะทรงใช้บันทึกการเดินทางในต่างประเทศของพระองค์และพระสวามี เป็นโครงเรื่องในรูปแบบจดหมาย ที่ให้ทั้งความสนุกสนานและความรู้เกี่ยวกับสถานที่ต่างๆ ในยุโรป

ด้วยพระนิสัยรักและเอ็นดูสุนัข จึงทรงนิพนธ์นวนิยาย เรื่อง **นิกกับพิม** มีตัวละครเป็นสุนัขที่พูดคุยได้เหมือนมนุษย์

นอกจากนี้ท่านได้ทรงนิพนธ์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ รวม ๓ เรื่อง ได้แก่ **พระราชินีวิคตอเรีย คลั่งเพราะรัก** และ**ฤทธีราชินีสาว** ส่วนเรื่อง **พระเจ้าริชาร์ดที่ ๓** นั้นทรงแต่งไม่จบ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิตทรงใช้นามปากกาว่า *ว.ณ ประมวญมารค* เมื่อทรงนิพนธ์นวนิยาย และใช้พระนามจริงเมื่อทรงนิพนธ์สารคดี

งานปฏิบัติหน้าที่แทนพระองค์

พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต เริ่มรับราชการสนองพระเดชพระคุณในพุทธศักราช ๒๕๐๐ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในภาคต่างๆ ทั่วพระราชอาณาจักร โดยเฉพาะใน ๑๐ ปีสุดท้ายของพระชนมชีพ ได้ทรงปฏิบัติภารกิจด้านพัฒนาจังหวัดภาคใต้ ขณะที่หม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี พระอนุชาทรงปฏิบัติภารกิจด้านพัฒนาจังหวัดทางภาคเหนือ จากงานพระนิพนธ์ **เล่าเรื่องเมืองพระแสง**° แสดงให้เห็นความวิริยอุตสาหะ แม้จะต้องเสด็จไปในที่กันดารก็ไม่ทรงย่อท้อ

"การเดินทางระยะทางเพียง ๑๖ กิโลเมตร จากสถานีบ้านส้องไปพระแสงนั้นทุลักทุเลมาก ตอนแรกข้าพเจ้านั่งรถจี๊ปบุกไปตามทางที่กว้างพอใช้ แต่ลื่นเป็นหลุมเป็นบ่อทำให้กระเทือนมาก แต่นั่งรถจี๊ปไปได้ไม่นาน ถนนก็เละและแคบเข้าทุกที ข้าพเจ้าก็เลยลงจากรถจี๊ปเดินลุยโคลนไปพักใหญ่ พอค่อยหายเละก็ไปเกาะท้ายรถจักรยานยนต์...

ตั้งแต่เริ่มงานมาจนถึงตอนที่ข้าพเจ้าไปเยี่ยมครั้งแรก หน่วยพระราชทานได้บุกเข้าไปตาม

° *จากหนังสือ วิภาวดีรังสิตรำลึก*

ตำบลต่างๆ เกือบทั่วอำเภอแล้ว ได้ฉีดวัคซีนป้องกันอหิวาต์ ราว ๖,๐๐๐ ราย ปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษ ราว ๒,๐๐๐ ราย ฉีดยาป้องกันโรคคอตีบ ๓๗ ราย ป้องกันพิษสุนัขบ้า ๕ ราย และอื่นๆ อีกมาก..."

ในคราวเกิดอุทกภัยที่จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๙ ทรงเล่าถึงความพินาศสูญเสียครั้งนั้นว่า

"น้ำท่วมครั้งนั้นมี ๒ ชนิด ชนิดหนึ่งที่ข้าพเจ้าเรียกว่า มหาพินาศ ก็เพราะมันพุ่งโครมลงมาจากภูเขา ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในทางของมันราบไปหมด ขนาดตึกยังแบนเป็นไพ่ หมู่บ้านหายไปครึ่งหมู่บ้าน กลายเป็นแม่น้ำแทน เรือกสวนไร่นากลายเป็นกองทรายสูงเท่าตึก ๒ ชั้น ต้นไม้ต้นใหญ่ๆ เป็นก่ายเป็นกองที่ถูกถอนรากล้มลง ถูกปอกเปลือกหมด ปลายข้างหนึ่งละเอียดเป็นแส้ไปก็มี... น้ำท่วมอย่างรุนแรงชนิดนี้มีแต่ที่ ๓ อำเภอของนครศรีธรรมราช คืออำเภอทุ่งสง อำเภอร่อนพิบูลย์ และอำเภอลานสกา แต่โดนหลายตำบล หลายหมู่บ้าน คนตายเป็นจำนวนร้อย..." ท่านทรงเล่าถึงครอบครัวของผู้สูญเสียทั้งแม่ ภรรยา และลูก ๔ คนว่า

"เมื่อมีผู้รายงานให้ข้าพเจ้าทราบถึงชายผู้นี้ ข้าพเจ้ามองไปก็เห็นเขายืนตาเป๋ง อยู่ไกลจากคนอื่นจึงเดินเข้าไปหา พร้อมกับนำของพระราชทานไปส่งให้ แต่เขาไม่ยอมรับ พูดอย่างขมขื่นว่าข้าวของจะเอาไปทำไม ลูก เมีย แม่ ก็ไม่มีจะกิน ผ้าห่มก็ไม่ต้องการ ผู้ที่ต้องการคือลูกเมียก็ตายไปหมดแล้ว ข้าพเจ้าต้องปลอบเขาอยู่นาน ใช้วาทศิลป์ขนาดหนักทีเดียว เขาจึงยอมรับของพระราชทานน้ำตากบตาเมื่อบอกแก่ข้าพเจ้าว่า เมื่อพระเจ้าแผ่นดินนึกและเป็นห่วงคนขนาดเขาเขาก็กลับมีกำลังใจยอมที่จะยืนหยัดต่อสู้โลกต่อไปอีกครั้งหนึ่งด้วยลำแข้งของผู้ชายตัวคนเดียว..."

พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต ทรงแนะนำส่งเสริมอาชีพหัตถกรรม การเพาะปลูก จัดหาแพทย์ไปรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วย จัดสิ่งของ ยาเวชภัณฑ์รักษาโรค ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านผู้ยากไร้จนเป็นที่รักของประชาชนในจังหวัดทางภาคใต้ในช่วงระยะเวลานั้น

งานเพื่อแผ่นดิน

ในคราวตามเสด็จสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศในฐานะนางสนองพระโอษฐ์ ด้วยความช่างสังเกต และทรงมีความสามารถทางภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี ได้ทรงนิพนธ์เรื่อง **ตามเสด็จอเมริกา** และ**ตามเสด็จปากีสถาน** ไว้อย่างน่าอ่าน งานทุกชิ้นของท่านมีรายละเอียด สะท้อนมุมมองที่มีประโยชน์ แทรกอารมณ์ขันและการมองโลกในแง่ดี

โดยเฉพาะ **"เรื่องหลายรส"** หนังสือรวมเรื่อง ตามเสด็จอเมริกา ครั้งที่ ๒ และตามเสด็จประเทศอิหร่านไว้ด้วย ได้รับรางวัลชนะเลิศ ประเภทหนังสืออ่านสำหรับเด็ก ของคณะกรรมการสวัสดิการเด็ก สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๕ เพราะเป็นหนังสือที่ส่งเสริมความรู้และความคิดสร้างสรรค์สำหรับเด็ก

ในระยะหลัง พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต ทรงสนพระทัยเรื่องวิปัสสนากรรมฐาน และทรงศึกษากับหลวงพ่อฤาษีลิงดำ หรือพระมหาวีระถาวโร แห่งวัดท่าซุง หรือวัดจันทาราม จังหวัดอุทัยธานี ทรงใช้ธรรมในการปฏิบัติงาน ได้แก่ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา ขันติ สัจจะ อุเบกขา ทรงมีเมตตาธรรม ไม่ทรงคำนึงถึงความลำบากและเหน็ดเหนื่อย แม้จะต้องเสด็จไปในที่กันดาร

ในเช้าวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๒๐ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต มีกำหนดการเสด็จเยี่ยมทหาร ตำรวจตระเวนชายแดน ตำรวจภูธร และประชาชนที่อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทรงได้รับรายงานว่า มีตำรวจตระเวนชายแดน ๒ คน ถูกกับระเบิดบาดเจ็บสาหัส ขณะกำลังสร้างบ้านพักพระราชทานให้ราษฎรที่บ้านเหนือคลอง ตำบลบ้านส้อง อำเภอเวียงสระ ได้รับสั่งให้นำคนเจ็บส่งโรงพยาบาลก่อน แต่ พ.ต.ท.สุดินทร์ สิงหรา ณ อยุธยา ผู้กำกับการตำรวจตระเวนชายแดน เขต ๘ ได้ทูลว่า จะไปส่งท่านและคณะที่สถานีตำรวจภูธรอำเภอเคียนซาก่อน ระหว่างที่ท่านเสด็จเยี่ยมทหารและประชาชน จะได้ให้เฮลิคอปเตอร์ไปรับคนเจ็บนำส่งโรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี แต่ด้วยความห่วงใยตำรวจที่ได้รับบาดเจ็บโดยไม่คิดถึงพระองค์เอง ได้รับสั่งให้ลงรับคนเจ็บไปพร้อมเฮลิคอปเตอร์พร้อมกันทีเดียว แต่ขณะนั้นผู้โดยสารเต็ม ไม่สามารถรับคนเจ็บได้ จึงมีรับสั่งให้ส่งคณะทั้งหมดลงที่ บก.ร้อย ๓ ซึ่งอยู่ใกล้จุดเกิดเหตุประมาณ ๗-๘ กิโลเมตร ยกเว้น นายแพทย์สุพาสน์ บูรพัฒน์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลนครศรีธรรมราช เพื่อไปรับคนเจ็บไปโรงพยาบาลก่อน โดยที่ท่านเสด็จไปด้วย พร้อมนางมาลี จันทรักษ์ พยาบาล เพื่อไปรับผู้บาดเจ็บด้วยพระองค์เอง ขณะที่เฮลิคอปเตอร์บินมาเหนือสวนผลไม้และสวนยางซึ่งกำลังผลัดใบพ้นทางรถไฟและทางรถยนต์เข้าเหมืองเพียงครู่เดียว นักบินเห็นบ้านพระราชทานห่างไปประมาณ ๑ กิโลเมตรเศษ ขณะที่นักบินนำเครื่องบินร่อนลงต่ำที่บ้านเหนือคลอง ได้ถูกผู้ก่อการร้ายระดมยิงถูกเฮลิคอปเตอร์ทะลุเข้ามาถูกพระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต

เป็นแผลฉกรรจ์ นักบินได้นำเฮลิคอปเตอร์จอดฉุกเฉินที่สนามโรงเรียนวัดบ้านส้อง เพราะเครื่องบินชำรุด พระองค์สิ้นพระชนม์บนเฮลิคอปเตอร์ที่นำพระองค์เสด็จกลับไปรักษาที่โรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานโกศมณฑปและตั้งศพที่พระที่นั่งทรงธรรม วัดเบญจมบพิตร เพื่อบำเพ็ญพระราชกุศลตั้งแต่ วันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๒๐ โดยที่หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่เพื่อประเทศชาติและประชาชน เสียสละเสี่ยงชีวิตเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเด็ดเดี่ยว สามารถปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผลสำเร็จ เป็นผลดีต่อราชการแผ่นดิน จนต้องถึงชีพิตักษัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระบรมราชโองการให้สถาปนาหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต เป็น พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต เมื่อวันที่ ๔ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๐

พิธีพระราชทานเพลิงศพ มีขึ้น ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุ พร้อมตำรวจ ทหาร พลเรือน และอาสาสมัครที่เสียชีวิตโดยการกระทำของผู้ก่อการร้าย ในวันพฤหัสบดี ที่ ๗ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๐

เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งคุณงามความดีของพระองค์ รัฐบาลสมัยนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ตั้งชื่อถนนซูเปอร์ไฮเวย์จากดินแดงถึงรังสิตว่า ***ถนนวิภาวดีรังสิต*** ชาวสุราษฎร์ธานีกำหนดวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ของทุกปี เป็น***วันวิภาวดี*** เพื่อสดุดีและบำเพ็ญกุศลถวายปัจจุบันปรากฏ***อนุสาวรีย์***ของพระองค์ท่านในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๕ แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช อำเภอเวียงสระ โรงพยาบาลพระแสง อำเภอพระแสง ศาลาวิภาวดี วัดบ้านส้อง อำเภอเวียงสระ วัดเขาสุวรรณประดิษฐ์ (วัดดอนสัก) อำเภอดอนสัก และค่ายวิภาวดีรังสิต อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี

๒๕ เมษายน ๒๕๕๔

ประกาศสถาปนา

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต

- - - - - - -

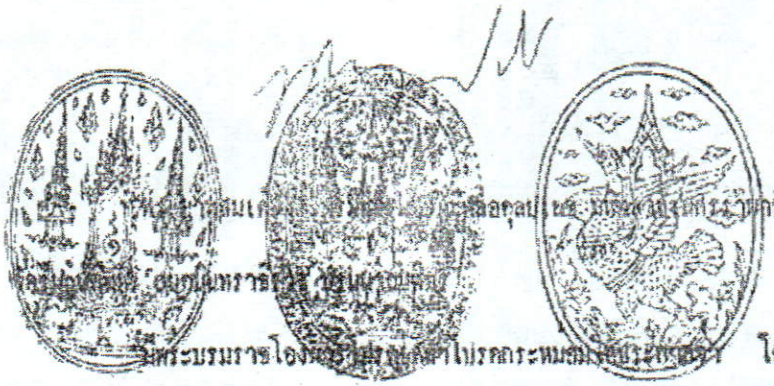

พระบรมราชโองการ [illegible] ทรงพระราชอนุสรณ์ว่าบิดา [illegible] หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ว่าเป็นพระราชวงศ์ฝ่ายในที่ได้ทรงบำเพ็ญกรณียกิจอันได้ทรงคิดประโยชน์และความเจริญแก่ประชาชน เป็นอเนกปริยาย ทรงปรีชาสามารถในทางที่ [illegible] ธรรมเนียมประเพณีต่างๆ อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในทางอักษรศาสตร์ [illegible] ทั้งทรงสันทัดในการประพันธ์เป็นที่ไพเราะ ปรากฏว่าได้ทรงประพันธ์หนังสือตั้งแต่ยังเยาว์ เคยเขียนเรื่องสำหรับเด็กอ่านพิมพ์ลงในหนังสือวชิรญาณ ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อยังทรงพระเยาว์มีพระชนม์เพียง ๑๔ ปี และต่อมาก็ได้ทรงกระทำอยู่เป็นประจำ ได้ทรงประพันธ์หนังสือขึ้นไว้หลายเรื่อง ทั้งที่เป็นนวนิยายเรื่องสั้นบทละครและสารคดี ปรากฏเป็นที่ติดใจและเป็นที่นิยมอย่างสูงของผู้อ่าน นอกจากนี้ยังได้ทรงแปลหนังสือของนักประพันธ์มีชื่อเสียงชาวต่างประเทศเป็นภาษาไทยอีกหลายเรื่องด้วย จากผลงานด้านวรรณกรรมนี้ ทำให้ทรงเป็นนักประพันธ์

ประกาศสถาปนา พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต

ผู้มีชื่อเสียงเกียรติคุณแพร่หลายอยู่จนในปัจจุบัน อนึ่ง โดยที่ความปรากฏเป็นที่ประจักษ์อยู่โดยทั่วไปว่า หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต เป็นผู้ประกอบด้วยคุณวุฒิปรีชาสามารถผู้หนึ่ง จึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้รับราชการสนองพระเดชพระคุณอย่างใกล้ชิดอยู่ตลอดเวลาทั้งในประเทศและเมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปยังนานาประเทศ ซึ่งก็ได้ทรงปฏิบัติราชกิจน้อยใหญ่สนองพระเดชพระคุณด้วยความเรียบร้อยเป็นอย่างดีตลอดมา จากการที่ได้เสด็จไปต่างประเทศทั้งที่เป็นการส่วนองค์เอง และในโอกาสตามเสด็จพระราชดำเนิน ทำให้ทรงเป็นที่รู้จักของบุคคลสำคัญ ๆ ในโลกโดยทั่วไปเป็นอย่างดี อันเป็นทางทำให้นานาประเทศเข้าใจประเทศไทยดีขึ้น ทั้งนี้นับว่าทรงเป็นผู้มีส่วนช่วยในการเผยแพร่เกียรติภูมิของชาติส่วนหนึ่งด้วย

กรณียกิจของหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ที่ได้ทรงปฏิบัติอันเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติประชาชน นอกจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีอีกประการหนึ่งที่นับว่าเป็นการสำคัญยิ่ง คือ ทรงมีพระทัยเปี่ยมด้วยเมตตากรุณา ทรงห่วงใยในความเป็นอยู่ของประชาชนทั่วไป ได้เสด็จออกไปเยี่ยมเยียนและสงเคราะห์อนุเคราะห์ประชาชนด้วยการส่งเสริมในทางความเป็นอยู่ การทำอาชีพ การศึกษา การรักษาพยาบาล ในชนบทหลายแห่งที่มีโอกาสเสด็จไปถึง ได้ทรงปฏิบัติเช่นนี้เป็นประจำเป็นระยะเวลายาวนานนับสิบปี อันเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงอาศัยเป็นกำลังในด้านนี้มาโดยตลอด โดยเฉพาะทางจังหวัดภาคใต้นั้น หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต เสด็จไปปฏิบัติการเป็นประจำ ได้ทรงปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายด้วยความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว โดยมิได้หวาดเกรงต่อความยากลำบากและภยันตรายใด ๆ ทรงตั้งพระทัยอย่างแน่วแน่

ที่จะปฏิบัติภารกิจเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชาติบ้านเมืองและประชาชนส่วนใหญ่เป็นสำคัญ แม้บางครั้งต้องเสี่ยงอันตรายต่อชีวิต เข้าไปตรวจเยี่ยมบำรุงขวัญและประทานสิ่งของพระราชทานแก่เจ้าหน้าที่พลเรือน ตำรวจ ทหาร สมาชิกกองอาสารักษาดินแดน และประชาชน ในเขตที่มีผู้ก่อการร้ายปฏิบัติการอย่างรุนแรง ก็ทรงอุตสาหะอย่างแรงกล้าในอันที่จะปฏิบัติหน้าที่โดยมิได้ท้อถอย จนกระทั่งเมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๒๐ ระหว่างทางที่เสด็จโดยเฮลิคอปเตอร์ นำสิ่งของพระราชทานไปตรวจเยี่ยมบำรุงขวัญตำรวจทหารที่ปฏิบัติการ ที่อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตามปกติ ขณะประทับอยู่บนเฮลิคอปเตอร์นั้น ทรงทราบจากวิทยุว่า มีตำรวจตระเวนชายแดนได้รับบาดเจ็บสาหัสจากกับระเบิด ๒ คน ด้วยความที่ทรงห่วงใยผู้ได้รับบาดเจ็บ เกรงว่าจะได้รับอันตรายถึงชีวิตหากมิได้รับการรักษาพยาบาลให้ทันท่วงที จึงทรงให้นักบินนำเฮลิคอปเตอร์ร่อนลงเพื่อรับคนเจ็บนำส่งโรงพยาบาล ขณะนักบินนำเครื่องร่อนลงต่ำที่ใกล้บ้านเหนือคลอง ได้ถูกผู้ก่อการร้ายซึ่งซุ่มอยู่ภาคพื้นดิน ระดมยิงอย่างหนาแน่น กระสุนของผู้ก่อการร้ายถูกเฮลิคอปเตอร์และทะลุเข้ามาถูกหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต เป็นบาดแผลฉกรรจ์ และในที่สุดก็ได้ถึงชีพิตักษัย บนเฮลิคอปเตอร์ที่นำเสด็จกลับมายังจังหวัดสุราษฎร์ธานีในวันนั้น

เมื่อพิจารณาถึงการที่ หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ได้ปฏิบัติภารกิจเพื่อประเทศชาติประชาชน ด้วยความอุตสาหะวิริยะ อดทน ไม่ย่อท้อต่อความเหนื่อยยาก มีความเสียสละเสี่ยงชีวิตเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว สามารถปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผลสำเร็จ เป็นผลดีต่อราชการแผ่นดิน จนต้องถึงชีพิตักษัย

เนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่เพื่อชาติบ้านเมืองและประชาชน ย่อมนับได้ว่าได้ทรงทำคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ ประชาชนอย่างใหญ่หลวง เป็นการสมควรที่จะได้รับการยกย่องสถาปนาอิสริยยศฐานันดรศักดิ์ให้สูงขึ้น ให้สมกับความชอบความดี ตามแบบอย่างอันมีมาแล้วแต่กาลก่อน

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนา หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต เป็น พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต ขอให้พระเกียรติคุณวิบุลยยศปรากฏอยู่ในสากลประเทศตลอดจิรัฏฐิติกาลเทอญ

ประกาศ ณ วันที่ ๔ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๐ เป็นปีที่ ๓๒ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

นายกรัฐมนตรี

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา กับพระกรณียกิจด้านสาธารณกุศล

นางอรุณี แดงพันธ์

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา เป็นพระธิดาในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย และหม่อมละออ จุฑาธุช ณ อยุธยา (สกุลเดิม ศิริสัมพันธ์) ประสูติเมื่อวันศุกร์ แรม ๒ ค่ำ เดือนอ้าย ปีระกา ตรงกับวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ณ วังเพชรบูรณ์ (ปัจจุบันคือบริเวณห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัลเวิลด์ ถนนราชดำริ) เมื่อแรกนั้นทรงดำรงพระยศเป็นหม่อมเจ้าหญิง ภายหลังพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐ มีพระอนุชาร่วมพระบิดา คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรานนท์ธวัช

พ.ศ. ๒๔๖๖ ขณะพระชันษาได้ ๒ ปี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย พระชนก สิ้นพระชนม์ด้วยโรคพระวักกะพิการ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุษบันบัวผัน พระชนนีฐาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ซึ่งเป็นผู้อภิบาลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย แต่ครั้งยังทรงพระเยาว์ จึงทรงรับพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรานนท์ธวัช ไปอุปถัมภ์

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา ทรงเล่าถึงเหตุการณ์ในวัยเยาว์ว่า

"...เมื่อทูลหม่อมพ่อสิ้นลง พระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) จะทรงรับเลี้ยงเราทั้งสองคนพี่น้อง คือข้าพเจ้าและน้องชาย แต่พอถึงวันพระราชทานน้ำสังข์ซึ่งเป็นพระราชพิธีประจำปีทุกๆ วันสิ้นปี สมัยนั้นคือมีนาคม เจ้านายทุกพระองค์จะเสด็จเข้าไปรับน้ำสังข์จากพระเจ้าอยู่หัวทีละองค์ตามลำดับ จนมาถึงพวกเราชั้นหลานๆ ตอนนั้นข้าพเจ้าอายุสองขวบ ถึงเวลาที่เด็จย่า (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุษบันบัวผัน) จะเข้าไปรับน้ำสังข์ ข้าพเจ้ากอดเด็จย่าไว้แน่นจนเด็จย่าต้องอุ้มเข้าไปด้วย พอถึงเวลาที่ข้าพเจ้าจะต้องเข้าไป เด็จย่าก็ต้องอุ้มเข้าไปอีกที เป็นอันว่า วันนั้นเข้าไปคนละสองครั้ง พระเจ้าอยู่หัวท่านเห็นว่ายังติดเด็จย่ามากจึงสงสารล้มเลิกที่จะเอาตัว รับสั่งให้เด็จย่าเลี้ยงไว้ต่อไปตามเดิม..."

พ.ศ. ๒๔๗๒ เมื่อพระชันษาได้ ๘ ปี ทรงเข้ารับการศึกษาในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ที่โรงเรียน

ราชินี นับเป็นพระองค์เจ้าองค์แรกที่ทรงเข้าศึกษาในโรงเรียนทั่วไป พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา ทรงเล่าถึงเหตุการณ์ในครั้งนั้นว่า

"...เมื่ออายุ ๘ ขวบ ทูลหม่อมป้า (สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร) มีรับสั่งให้ข้าพเจ้าเข้าโรงเรียนราชินี เริ่มตั้งแต่ชั้นประถม ๒ โดยอ้างว่า ข้าพเจ้าควรจะมีเพื่อนมากๆ จะได้รู้จิตใจคนทั่วไป ต่อไปภายหลังจะได้เข้ากับคนอื่นได้... การได้ไปโรงเรียนนี้มีประโยชน์กับข้าพเจ้าจริงๆ เพราะเมื่อข้าพเจ้าอายุ ๑๑ ปี มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เจ้านายหลายพระองค์ต้องเสด็จไปอยู่นอกประเทศไทย พี่น้องที่เคยเล่นๆ อยู่ด้วยกันก็ต้องตามเสด็จเด็จพ่อของตัวออกไปด้วย น้องชายข้าพเจ้าก็ต้องตามเสด็จทูลหม่อมอา (พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗) ไปเมืองอังกฤษ เหลือแต่ข้าพเจ้าอยู่คนเดียว เนื่องจากเป็นลูกกำพร้า ไม่มีพ่อที่จะต้องออกนอกประเทศไปไหน ข้าพเจ้าเลยอยู่ในพระบรมมหาราชวังตามเดิม เศร้าใจคิดถึงพี่น้องพอใช้ วังทั้งหลายที่ข้าพเจ้าเคยไปวิ่งเล่นหรือเที่ยวงานก็ปิดร้างว่างลง บางวังกลายเป็นสถานที่ราชการ เด็จป้าหลายพระองค์รวมทั้งทูลหม่อมป้า ที่เคยประทับที่วังสวนสุนันทาติดกับพระราชวังสวนดุสิต ต้องทรงย้ายที่ประทับไปอยู่วังส่วนพระองค์ของแต่ละองค์หมด งานพระราชพิธีต่างๆ งดหมดเหลือแต่วันปิยมหาราชและวันเฉลิมฯ ยังดีที่ข้าพเจ้าได้ไปโรงเรียนมีเพื่อนที่โรงเรียนมาแทนที่ และกลายมาเป็นส่วนสำคัญในชีวิตของข้าพเจ้าทั้งในยามเด็กจวบจนกระทั่งปัจจุบัน..."

เมื่อพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา ทรงจบชั้นมัธยมปีที่ ๖ แล้ว ในชั้นต้นทรงตั้งพระทัยจะเสด็จไปศึกษาต่อยังประเทศสวิตเซอร์แลนด์ แต่เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ เสียก่อน จึงเปลี่ยนมาทรงศึกษาด้านการเรือน (Finishing Course) ที่โรงเรียนราชินีแทน จนจบใน พ.ศ. ๒๔๘๓ จากนั้นจึงทรงเริ่มช่วยงาน ณ โรงเรียนราชินีในฝ่ายธุรการ ทรงหยุดปฏิบัติหน้าที่ไประยะหนึ่ง เนื่องจากทรงมีภารกิจทางครอบครัว

จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๑๗ หม่อมเจ้าสมรศรีโสภา เทวกุล ผู้จัดการโรงเรียนราชินีบน รองประธานและกรรมการมูลนิธิโรงเรียนราชินี ได้ทรงชักชวนพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา ให้เข้ารับตำแหน่งผู้จัดการโรงเรียนราชินีสืบแทนหม่อมเจ้าอัจฉราฉวี เทวกุล ที่ทรงชราแล้ว และต่อมาพระองค์หญิงทรงดำรงตำแหน่งรักษาการครูใหญ่ด้วย เป็นเวลา ๑ ปี

นับตั้งแต่นั้น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา ทรงปฏิบัติภารกิจเกี่ยวข้องกับการศึกษาของเยาวชนมาโดยตลอด มิได้จำกัดอยู่เฉพาะโรงเรียนราชินีเท่านั้น ทรงส่งเสริมเด็กและเยาวชนให้ได้รับการศึกษาทั้งในและต่างประเทศตามอัตภาพจนถึงระดับปริญญาเอก โดยทุนส่วนพระองค์สืบเนื่องเรื่อยมามิได้ขาด

ด้วยน้ำพระทัยที่เปี่ยมด้วยพระเมตตา และทรงห่วงใยในการศึกษาของเยาวชน พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา จึงทรงพระกรุณารับเป็นประธานคณะกรรมการดำเนินงาน มูลนิธิร่วมจิตต์น้อมเกล้าฯ เพื่อเยาวชน ในพระบรมราชินูปถัมภ์ แทนหม่อมงามจิตต์ บุรฉัตร ซึ่งถึงแก่อนิจกรรม ตามคำทูลเชิญของคุณหญิงพิมพา สุนทรางกูร รองประธานคณะกรรมการ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ จนตลอดพระชนมชีพ

งานของมูลนิธิร่วมจิตต์น้อมเกล้าฯ เพื่อเยาวชน ในพระบรมราชินูปถัมภ์ นี้เป็นโครงการหนึ่ง

ที่ได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาล เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเยาวชนผู้ยากไร้ทั่วประเทศ ให้ได้มีโอกาสรับการศึกษาอบรมอย่างต่อเนื่องทุกระดับ โดยให้ทุนการศึกษาแก่เยาวชนปีละกว่า ๓,๐๐๐ คน ซึ่งต้องใช้เงินประมาณปีละ ๗ ล้านบาท อันเป็นภาระหนักอย่างยิ่งในการที่จะต้องจัดหาเงินทุนมาให้เพียงพอแก่การใช้จ่าย โดยมิต้องรบกวนงบประมาณแผ่นดิน

ด้วยพระปรีชาสามารถ และน้ำพระทัยอันประเสริฐ ที่แสดงให้เป็นที่ประจักษ์แก่ผู้ร่วมงานตลอดมา พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา ในฐานะประธานกรรมการ จึงทรงเป็นศูนย์รวมใจของกรรมการมูลนิธิ ที่มาจากบุคคลเกือบทุกสาขาวิชาชีพ ต่างช่วยกันระดมสรรพกำลังทั้งมวล ช่วยกันทำงานด้วยความเสียสละเพื่อเยาวชนของชาติ ทรงทำให้มูลนิธิเจริญก้าวหน้าเป็นปึกแผ่น สามารถให้ทุนการศึกษาต่อเนื่องแก่เยาวชนผู้ยากไร้ในหมู่บ้านทุกอำเภอทั่วประเทศปีละกว่า ๓,๐๐๐ คน เพื่อให้เยาวชนได้มีโอกาสรับการศึกษาอบรม ให้เป็นผู้มีทั้งความรู้ และคุณธรรม เติบโตเป็นพลเมืองดี เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า สามารถอำนวยคุณประโยชน์แก่บ้านเมือง และช่วยกันธำรงรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

ปัจจุบัน มีเยาวชนที่กำลังศึกษา และจบการศึกษาแล้ว รวมกว่า ๑๐,๐๐๐ คน นับเป็นผลงานที่น่าภาคภูมิใจยิ่ง เพราะนอกจากจะได้ช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัวที่ขาดแคลนแล้ว ยังเป็นการช่วยแก้ปัญหาสังคม ด้วยการพัฒนาคุณภาพของเยาวชนผู้ด้อยโอกาส ให้ได้รับการศึกษาอบรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติสืบไป

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา ทรงดำรงพระชนมชีพดังเช่นสามัญชนทั่วไป มีน้ำพระทัยอ่อนโยน เมตตากรุณา โอบอ้อมอารีต่อบุคคลทุกคนโดยเสมอหน้า มีพระปรีชาสามารถวิเคราะห์วิจารณ์เหตุการณ์ ความเป็นไปต่างๆ ของสังคมได้อย่างลึกซึ้งเหมาะสม ทรงให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้ร่วมงานและองค์การต่างๆ ที่ทรงมีส่วนช่วยเหลืออย่างเต็มพระสติกำลัง จนงานบรรลุผลสำเร็จเป็นปึกแผ่นเสมอมา

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา สนพระทัยในศาสตร์หลายประเภท ทรงศึกษาเมื่อพระชันษามากแล้ว และทรงฝึกฝนอย่างจริงจัง รวมทั้งทรงมีพรสวรรค์พิเศษ พระองค์หญิงจึงทรงมีพระอัจฉริยะเป็นเลิศในศาสตร์ต่างๆ ได้แก่

- *ความรู้เกี่ยวกับคหกรรมศาสตร์* โดยเฉพาะด้านโภชนาการ ทรงไปเรียนการทำอาหาร และโปรดการทำอาหารตลอดมา

- *ความรู้เกี่ยวกับดนตรีและฟ้อนรำ* ทรงเริ่มเรียนอิเล็กโทน ประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๖ และทรงเล่นได้ไพเราะ แต่ภายหลังพระภารกิจมากขึ้นจึงไม่ได้ทรงเล่นอีก ส่วนการฟ้อนรำ ทรงรำได้งดงามอ่อนช้อย เมื่อยังทรงพระเยาว์ พระองค์หญิงเคยทรงรำร่วมกับสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ในงานของโรงเรียนราชินี

- *ความรู้ทางศิลปะ* ทรงเรียนวาดภาพบนกระเบื้อง เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้ประทานภาพวาดบนกระเบื้องฝีพระหัตถ์หลายชิ้นให้มูลนิธิร่วมจิตต์น้อมเกล้าฯ นำไปจัดพิมพ์เป็นบัตร ส.ค.ส. และได้ออกแสดงนิทรรศการ ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ และวิทยาเขตเพาะช่าง ตามคำขอของผู้จัดงานด้วย

- *ความสามารถด้านกีฬา* โปรดกีฬาแบดมินตัน นอกจากทรงเล่นเองแล้ว ยังทรงส่งเสริมและสนับสนุนผู้ที่มีความสามารถทางการกีฬา เพื่อให้ได้รับการพัฒนา จนบางคนมีฝีมือถึงระดับชาติ นอกจากนี้ ยังทรงสร้างสนามแบดมินตัน และอุปถัมภ์สมาคมแบดมินตัน รวมทั้งยังทรงเคยเป็นประธานสหพันธ์แบดมินตันแห่งประเทศไทยด้วย

พระปรีชาสามารถและพระอัจฉริยภาพของ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา ในศาสตร์ต่างๆ ดังกล่าว ได้รับการยกย่อง ชื่นชม และศรัทธาจากผู้พบเห็นอย่างกว้างขวาง สมควรที่จะได้เผยแพร่ให้เป็นแบบอย่างแก่อนุชนรุ่นหลังที่จะได้เจริญรอยตาม โดยเฉพาะในด้านพระวิริยอุตสาหะ เพราะแม้ว่าพระชันษามากแล้ว ก็ยังทรงมุ่งมั่นศึกษาทุกอย่างที่สนพระทัยอย่างลึกซึ้ง และปฏิบัติอย่างจริงจัง

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา ทรงเสกสมรสกับหม่อมเจ้าสุวินิต กิติยากร โอรสพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ มีธิดา ๒ คน คือ หม่อมราชวงศ์สุนิดา บุณยรัตนพันธุ์ และหม่อมราชวงศ์เสาวนิต กิติยากร (ถึงแก่กรรม)

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา สิ้นพระชนม์ เมื่อวันจันทร์ ที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๑ ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ด้วยโรคพระโลหิตไม่ปกติ สิริพระชันษาได้ ๗๖ ปี ๑ เดือน ๑๗ วัน

๑๙ กันยายน ๒๕๕๔

พลโท พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรมงคลการ

ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ผู้สร้างภาพยนตร์-ผู้กำกับภาพยนตร์) พุทธศักราช ๒๕๓๙

นางสาวเพลินพิศ กำราญ

เมื่อประมาณ ๓๐ ปีมาแล้ว ในวงการสร้างภาพยนตร์ไทย มีพระราชวงศ์ของไทยพระองค์หนึ่ง ที่ทรงริเริ่มสร้างสรรค์ผลงานการสร้างภาพยนตร์ด้วยเทคนิคใหม่ มีคุณค่าทั้งด้านศิลปะการนำเสนอ และเนื้อหาเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชม พระราชวงศ์พระองค์นั้นก็คือ ***พลโท พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรมงคลการ*** *ซึ่งได้ทรงตั้งบริษัทสร้างภาพยนตร์และทรงกำกับภาพยนตร์ด้วยพระองค์เอง ในนามบริษัทละโว้ภาพยนตร์ และมีโรงภาพยนตร์สำหรับฉายประจำ คือ โรงภาพยนตร์เฉลิมเขตร ซึ่งปัจจุบันได้เลิกกิจการไปแล้ว*

พลโท พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรมงคลการ เป็นพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ายุคลฑิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ต้นราชสกุล ยุคล กับพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมเขตรมงคล ประสูติเมื่อวันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๕๘ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ณ ตำหนักเขาน้อย จังหวัดสงขลา ขณะนั้นพระบิดาทรงรับราชการในกระทรวงมหาดไทย เป็นอุปราชมณฑลปักษ์ใต้ พลโท พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรมงคลการ เป็นพระโอรสองค์เล็ก มีพระเชษฐา ๒ องค์ คือ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล และพลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพลฑิฆัมพร ซึ่งมีพระนามที่เรียกกันในหมู่พระญาติว่า พระองค์ชายใหญ่ พระองค์ชายกลาง และพระองค์ชายเล็ก

เนื่องจากพลโท พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรมงคลการ เป็นพระโอรสองค์เล็กดังกล่าวแล้ว พระมารดาทรงรักใคร่ห่วงใย ไม่ยอมให้มาประทับกับพระอัยยิกาคือ พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา ในกรุงเทพ ฯ อย่างพระเชษฐาทั้งสองพระองค์ จึงทรงเข้ารับการศึกษาขั้นต้นที่โรงเรียนมหาวชิราวุธ จังหวัดสงขลา แต่ต่อมาได้ประชวรหนักเกือบจะสิ้นพระชนม์ จึงต้องลาออกจากโรงเรียน พระบิดาโปรดให้หาครูมาสอนที่ตำหนักเขาน้อย จนกระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ พระบิดาทรงย้ายกลับมารับราชการในกรุงเทพ-มหานคร จึงทรงเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ ประมาณ ๒ – ๓ ปี จนพระชันษาได้ ๑๐ ปี พระบิดาโปรดให้ไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษโดยเป็นนักเรียนทุนของกระทรวงกลาโหม เริ่มตั้งแต่ชั้นนักเรียนรุ่นเล็ก จนจบการศึกษาจาก Birmingham University

เมื่อเสด็จกลับประเทศไทยแล้ว ได้ทรงศึกษาหลักสูตรอื่นๆ เพิ่มเติม คือ

- ศึกษาวิชาการพาหนะและการขนส่งทหาร ที่ Fort Eustis, Virginia ประเทศสหรัฐอเมริกา
- ศึกษาวิชาภาพยนตร์ที่บริษัท Twenty Century Fox Studio, Hollywood ประเทศสหรัฐอเมริกา
- ฝึกการบินพลเรือน รุ่น ๒๖
- อบรมบรรเทาสาธารณภัย รุ่น ๕
- เข้ารับการฝึกอบรมลูกเสือ (Leader Trainer) รุ่น ๘

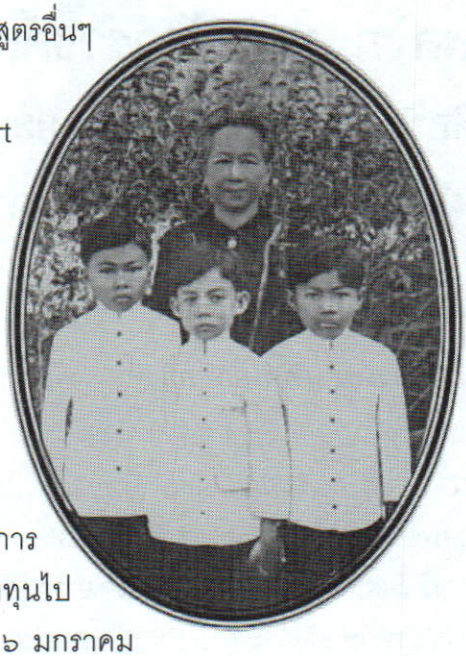

พลโท พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรมงคลการ ทรงเข้ารับราชการในสังกัดกระทรวงกลาโหมตามที่ได้รับทุนไปทรงศึกษา รับพระราชทานยศเป็น ว่าที่ร้อยตรี เมื่อวันที่ ๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๑ ประจำกรมพาหนะทหารบก และได้ทรงย้ายไปประจำตามหน่วยงานหลายแห่ง เช่น กรมสารวัตรทหารบก กรมสื่อสารทหารบก ในตำแหน่งหัวหน้ากองการภาพ จนครบเกษียณอายุราชการเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘ ภายหลังได้รับพระราชทานยศทางทหารเป็นพระเกียรติเพิ่มขึ้น ดังนี้

วันที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑ ได้รับพระราชทานยศเป็น พลตรี

วันที่ ๑๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ ได้รับพระราชทานยศเป็น พลเรือตรี พลอากาศตรี

วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๔๐ ได้รับพระราชทานยศเป็น พลโท พลเรือโท พลอากาศโท

ผลงานด้านภาพยนตร์

พลโท พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรมงคลการ ได้ทรงนิพนธ์บทภาพยนตร์และถ่ายทำภาพยนตร์ออกฉายให้ประชาชนชมประมาณ ๒๐ เรื่อง เรื่องที่ประสบความสำเร็จสูงสุดและได้รับความนิยมมากคือ เรื่อง *เงิน เงิน เงิน* และเรื่อง *นางทาส*

ผลงานด้านบทละครโทรทัศน์

ทรงนิพนธ์บทละครและกำกับการแสดงประมาณ ๓๒ เรื่อง เช่น *มือลิง* เป็นเรื่องแปลจากละครโทรทัศน์ของต่างประเทศเป็นเรื่องแรก ส่วนบทละครเรื่องสุดท้ายที่ได้รับความนิยมมากคือ เรื่อง *เงิน เงิน เงิน*

ผลงานด้านการประพันธ์

ทรงเริ่มต้นนิพนธ์ตั้งแต่พระชันษา ๑๔ – ๑๕ ปี ขณะทรงศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษ ทรงสมัครเข้าเป็นสมาชิกนักเขียนรุ่นเยาว์ (Junior Writer) ของโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ได้ทรงนิพนธ์เรื่องสั้นเป็นภาษาอังกฤษ ได้ลงพิมพ์ในหนังสือรายปักษ์ ๒ เรื่อง

เมื่อเสด็จกลับเมืองไทยแล้ว ทรงติดต่อกับนักเขียนอาวุโสหลายท่าน มี โชติ แพร่พันธ์

เจ้าของนามปากกา ยาขอบ ก้าน พึ่งบุญ ณ อยุธยา เจ้าของนามปากกา ไม้ เมืองเดิม ซึ่งได้ชักชวนให้ทรงนิพนธ์เรื่องลงพิมพ์ในหนังสือบางกอกสมิต ในนามปากกา **ปรัศณีย์**

ต่อมาได้ทรงติดต่อกับ ชิต กันภัย จึงได้ร่วมกันทำหนังสือรายสัปดาห์ชื่อ จ.ส.ช. ได้ทรงนิพนธ์นวนิยายเรื่องแรกชื่อ **หนุ่มห้าวสาวหาญ** โดยใช้นามปากกา ปรัศณีย์ นับเป็นการเริ่มชีวิตในวงการนักเขียนไทย และเรื่องต่อๆ มาคือ เรื่อง *ถิ่นกาขาว* และเรื่อง *ยาหยีเกษมสุข*

ส่วนพระนิพนธ์ด้านสารคดีนั้น ทรงนิพนธ์เรื่อง *วังเจ้า* ลงพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือเครือสยามรัฐ และพิมพ์ปลีกย่อยอีกหลายครั้ง ต่อมาสุวรรณี สุคนธา ชักชวนให้ทรงนิพนธ์ลงพิมพ์ในนิตยสารลลนา จึงได้ทรงนิพนธ์เรื่องกึ่งสารคดีท่องเที่ยวและชีวิตวัยรุ่นเรื่อง *ไปเมืองนอก* ซึ่งบรรยายถึงชีวิตนักเรียนไทยในอังกฤษรุ่นเล็กอย่างละเอียดตั้งแต่การเตรียมตัว การเดินทาง การใช้ชีวิต และการเรียนในต่างประเทศ เรื่องต่อมาคือเรื่อง *ตะวันจวนสิ้นแสง* ใช้นามปากกาว่า **อนุสร** ลงในนิตยสารลลนา และเรื่อง *แหวนทองเหลือง* เป็นพระนิพนธ์ที่ได้รับความนิยมสูงสุด เพราะได้นำมาสร้างเป็นภาพยนตร์และละครที่ประสบความสำเร็จเป็นที่รู้จักกันดี นอกจากนี้ยังมีเรื่องสั้นคือ *เสียงรักจากวรรณคดี* ซึ่งโครงเรื่องอาศัยพุทธวจนะเป็นหลักประกอบกับวรรณกรรมของไทยจากพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนา เรื่องนี้ลงพิมพ์ในนิตยสารนะคะ

รางวัลที่ทรงได้รับ

- พุทธศักราช ๒๕๓๐ หนังสือเรื่อง **ไปเมืองนอก ได้รับรางวัลชมเชย ประเภทหนังสือสารคดี** จากคณะกรรมการประกวดหนังสือ ในคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

- พุทธศักราช ๒๕๓๙ ได้รับยกย่องให้เป็น**ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ผู้สร้างภาพยนตร์ - ผู้กำกับภาพยนตร์)**

- พุทธศักราช ๒๕๔๐ ได้รับคัดเลือกให้เป็น **คนดีศรีมหาวชิราวุธ**

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน

- เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่งมหาจักรีบรมราชวงศ์
- เครื่องราชอิสริยาภรณ์ประถมาภรณ์ช้างเผือก
- เครื่องราชอิสริยาภรณ์ประถมาภรณ์มงกุฎไทย

ชีวิตครอบครัว

พลโท พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรมงคลการ ทรงเสกสมรสครั้งแรกกับ หม่อมฟองจันทร์ อินทชัติย์ มีพระธิดา ๒ องค์ คือ

- ท่านหญิงจันทรจรัสศรี ไพบูลย์เลิศ
- ท่านหญิงภุมรีภิรมย์ ยุคล

และทรงเสกสมรสกับหม่อมอุบล ยุคล ณ อยุธยา มีพระโอรสธิดา ๕ องค์ คือ

- ท่านหญิงมาลินีมงคล อมาตยกุล
- ท่านหญิงปัทมนรังษี เสนาณรงค์
- หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล
- หม่อมเจ้าจุลเจิมยุคล ยุคล
- หม่อมเจ้านภดลเฉลิมศรี ยุคล

พลโท พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรมงคลการ ประชวรด้วยโรคชรา สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๔๑ สิริพระชันษา ๘๒ ปี ได้รับพระราชทานเพลิงพระศพ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๔๑ นับเป็นการสูญเสียบุคคลผู้มีผลงานการสร้างภาพยนตร์และกำกับภาพยนตร์ที่ได้นำความเจริญก้าวหน้ามาสู่วงการนี้ในเวลาต่อมา

๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๔

หม่อมเจ้าดิลกฤทธิ์ กฤดากร นักการทูตที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงยกย่อง

หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

หม่อมเจ้าดิลกฤทธิ์ กฤดากร เป็นโอรสองค์เล็กของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากฤษดาภินิหาร กรมพระนเรศวรฤทธิ์ (พระราชโอรสองค์ที่ ๑๗ ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับเจ้าจอมมารดากลิ่น) ประสูติแต่หม่อมเจิม กฤดากร ณ อยุธยา เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๕๑ มีพระเชษฐา คือ หม่อมเจ้าเสริมสวาสดิ์ กฤดากร และ เชษฐภคินี คือ หม่อมเจ้าผจงรจิตร์ กฤดากร (พระชายาในพลเอกพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช) ทรงเสกสมรสกับหม่อมราชวงศ์จันทรรัตน์ เทวกุล (ธิดาในพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ กรมหมื่นเทวงศ์วโรทัย หรือหม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์ เทวกุล อดีตเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ) มีธิดาหนึ่งคนคือ หม่อมราชวงศ์อมรรัตนดิลก กฤดากร

ประวัติการศึกษา

หม่อมเจ้าดิลกฤทธิ์ กฤดากร ทรงรับการศึกษาเบื้องต้นที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง และโรงเรียนราชวิทยาลัย

เมื่อชันษาได้ ๑๑ ปี ได้เสด็จไปทรงศึกษาที่ยุโรป โดยทุนของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พุทธศักราช ๒๔๖๓ ทรงเข้าศึกษาที่ Preparatory School ที่ประเทศอังกฤษ

พุทธศักราช ๒๔๖๘ ทรงศึกษาต่อที่ Charterhouse สอบได้ credits ในภาษาอังกฤษ ละติน และฝรั่งเศส ทำให้ได้รับยกเว้นไม่ต้องสอบในการเข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์

พุทธศักราช ๒๔๗๒ ทรงได้รับปริญญาตรีเกียรตินิยม สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ [B.A. (Honours) Historical Tripos Class II]

พุทธศักราช ๒๔๗๕ เสด็จไปศึกษาต่อที่ Ecole Libres des Sciences Politiques ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส แต่เรียนได้เพียง ๑ ปี ก็ต้องเสด็จกลับมารับราชการก่อนสำเร็จการศึกษา

ประวัติรับราชการ

ทรงเริ่มเข้ารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๕ ทรงดำรงตำแหน่งตามลำดับดังนี้

พุทธศักราช ๒๔๗๕ ปลัดกรมชั้น ๒ กรมการเมือง
พุทธศักราช ๒๔๗๖ หัวหน้าแผนกสมาคมนุษย์สงเคราะห์และกรรมกร กองนานาชาติ
พุทธศักราช ๒๔๘๕ หัวหน้ากองแปล สำนักงานที่ปรึกษา
พุทธศักราช ๒๔๙๐ เลขานุการโท สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน
พุทธศักราช ๒๔๙๑ เลขานุการเอก สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน
พุทธศักราช ๒๔๙๔ ที่ปรึกษา สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน
พุทธศักราช ๒๔๙๕ อธิบดีกรมการเมือง
พุทธศักราช ๒๔๙๗ อธิบดีกรมยุโรปและอเมริกา
พุทธศักราช ๒๔๙๘ รองปลัดกระทรวงการต่างประเทศ
พุทธศักราช ๒๔๙๘ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ
พุทธศักราช ๒๔๙๙ นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรรุ่นที่ ๑

ราชการพิเศษ

- เลขาธิการคณะทูตไทยไปประเทศจีนเพื่อแลกเปลี่ยนสัตยาบันสนธิสัญญาทางไมตรีระหว่างราชอาณาจักรไทยกับสาธารณรัฐจีน
- ผู้แทนรัฐบาลไทยในคณะกรรมการพิจารณาแบ่งสรรข้าวระหว่างประเทศ ณ ประเทศเม็กซิโก
- ผู้ช่วยเหลือในการเจรจาเพื่อขอรับทองคำไทยคืนจากประเทศญี่ปุ่น
- ผู้แทนสำรองในการประชุมคณะมนตรีภาวะทรัสตีครั้งที่ ๙ และผู้แทนฝ่ายไทยในคณะกรรมการเยี่ยมดินแดนภาวะทรัสตีในแอฟริกาตะวันออก
- ผู้แทนรัฐบาลไปรับมอบเรือตรวจฝั่ง ๒ ลำ จากสหรัฐอเมริกาที่ซีแอตเติล
- รองประธานกรรมการพิจารณาและดำเนินการเกี่ยวกับการช่วยเหลือร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการกับต่างประเทศ
- กรรมการประสานงานการสร้างทางหลวงสายสระบุรี – บ้านไผ่
- กรรมการจัดเตรียมงานการทรงพระผนวชของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
- ประธานคณะกรรมการเชิญและรับรองแขกต่างประเทศเนื่องในงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ

รวมเวลารับราชการ ๒๕ ปี ที่ทรงปฏิบัติหน้าที่ราชการในตำแหน่งต่างๆ ด้วยความวิริยอุตสาหะ เป็นที่ประจักษ์แก่ผู้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงานในระดับต่างๆ โดยทั่วกัน

ในระหว่างที่หม่อมเจ้าดิลกฤทธิ์ กฤดากร ประจำอยู่ที่สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน มีราชการสำคัญอย่างหนึ่งที่ทรงปฏิบัติด้วยความบากบั่นหมั่นเพียร คือในพุทธศักราช ๒๔๘๙ หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง รัฐบาลไทยได้เริ่มเจรจาขอรับ**ทองคำที่ฝากไว้ในประเทศญี่ปุ่น** และได้มอบให้**พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์** ซึ่งในเวลานั้นทรงดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน เป็นผู้เจรจา การเจรจาต้องใช้

เวลาหลายปี เพราะต้องเตรียมหลักฐานและเอกสารเป็นจำนวนมาก ทั้งเป็นเรื่องยากอย่างยิ่งที่จะรื้อฟื้นขึ้นมาเจรจา ในการนี้ **หม่อมเจ้าดิลกฤทธิ์ กฤดากร ทรงเป็นกำลังสำคัญในการตรวจและแปลเอกสารทุกฉบับเป็นภาษาอังกฤษ** ซึ่งเป็นงานหนัก และส่วนมากต้องทรงทำนอกเวลาราชการ เพื่อให้แล้วเสร็จทันความต้องการ ในที่สุดงานนี้ได้บรรลุความสำเร็จเรียบร้อยจนบังเกิดผลดียิ่งแก่บ้านเมือง

เรื่องทองคำในประเทศญี่ปุ่นนี้ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เขียนตอบคำถามในหัวข้อ "ปัญหาประจำวัน" พิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับวันที่ ๒๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๘ ความว่า

"หนี้สินรายนี้มิใช่หนี้สินของรัฐบาลไทยหรือรัฐบาลญี่ปุ่นเลย เจ้าหนี้ที่แท้จริงคือธนาคารแห่งประเทศไทย และลูกหนี้ที่แท้จริงคือธนาคารแห่งประเทศญี่ปุ่น จำนวน ๑,๕๐๐ ล้านเย็น

...เมื่อทหารญี่ปุ่นยังอยู่ในประเทศไทยในระหว่างสงครามนั้น ฝ่ายไทยกับฝ่ายญี่ปุ่นได้มีข้อตกลงทางการเงินกันว่า ให้ทหารญี่ปุ่นเบิกเงินบาทไปใช้จ่ายในเมืองไทยได้ โดยผ่านทางธนาคารโยโกฮามา สเปซี่ของญี่ปุ่นซึ่งตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ ขณะนั้น ทางธนาคารโยโกฮามาต้องการเงินที่จะไปจ่ายทางการทหารญี่ปุ่นเท่าไร ก็มาเบิกไปจากธนาคารแห่งประเทศไทย จำนวนเงินที่เบิกไปนั้น ธนาคารโยโกฮามาก็ใช้หนี้ให้ทันที โดยนำเอาเงินเย็นเข้าบัญชีธนาคารแห่งประเทศไทย ที่มีอยู่ที่ธนาคารแห่งประเทศญี่ปุ่นในอัตรา ๑ บาทต่อ ๑ เย็น จึงมียอดเงินเหลืออยู่ในบัญชีนั้น ๑,๕๐๐ ล้านเย็น ดังกล่าวข้างต้น

ในระหว่างสงคราม ได้มีการแก้กฎหมายทุนสำรองเงินตรา ให้ถือเอาเงินเย็นเป็นทรัพย์สินขึ้นบัญชีทุนสำรองได้ ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้เอาเงินเย็นซึ่งมีอยู่ที่ญี่ปุ่นนั้นขึ้นบัญชีทุนสำรอง แล้วจำหน่ายธนบัตรออกมา ในอัตรา ๑ เย็น ต่อ ๑ บาท

เงินเย็นจำนวนนี้ เรียกว่า ***เย็นพิเศษ*** *ใช้หนี้สินระหว่างประเทศในกลุ่มมหาบูรพาเอเชีย ในขณะนั้นได้ และสำหรับประเทศไทยนั้นมีเงื่อนไขเป็นพิเศษว่า ให้ใช้เงินเย็นพิเศษนั้นซื้อทองได้อีกด้วย ซึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยได้ซื้อทองไว้เป็นจำนวนมาก เป็นทองจำนวนเดียวกันกับที่นัยว่า เสด็จในกรมฯ รัฐมนตรีต่างประเทศไปเจรจาเอาคืนมาได้จากอเมริกา..."*

ตามสัญญาที่ญี่ปุ่นยืมเงินบาทของไทยใช้ เรียกตามศัพท์ในข้อตกลงว่า **เป็นการรับเงินบาทแลกกับเงินเย็นพิเศษ และยอมให้ไทยใช้เงินเย็นพิเศษนี้ซื้อทองคำจากญี่ปุ่นได้** เงินเย็นพิเศษที่มีบัญชีฝากในนามของธนาคารแห่งประเทศไทยอยู่ที่ธนาคารแห่งประเทศญี่ปุ่น เป็นสินทรัพย์ส่วนหนึ่งของทุนสำรองเงินตรา ญี่ปุ่นได้กู้เงินจากไทยไป ๑๒ ครั้ง คือ เมื่อ (๑) ๒๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ (๒) ๑๘ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๕ (๓) ๒๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๕ (๔) ๑๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๖ (๕) ๓๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๖ (๖) ๒๙ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๘๖ (๗) ๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๘๗ (๘) ๑๙ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๗ (๙) ๓๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๘๗ (๑๐) ๘ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ (๑๑) ๓๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ (๑๒) ๒๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๘ **รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๑,๕๘๖,๑๒๙,๑๗๗.๔๑ บาท** (หนึ่งพันห้าร้อยแปดสิบหกล้านหนึ่งแสนสองหมื่นเก้าพันหนึ่งร้อยเจ็ด

สิบเจ็ดบาทสี่สิบเอ็ดสตางค์) จดทะเบียนเป็นเงินเย็นพิเศษจำนวนเท่ากันที่ธนาคารชาติในกรุงโตเกียว

ในระหว่างสงคราม ไทยได้เจรจาซื้อทองคำจากญี่ปุ่นจำนวน **๒๖,๗๐๓,๔๘๕.๗๐ กรัมบริสุทธิ์** เป็นทองคำเนื้อบริสุทธิ์ในอัตรามาตรฐาน ซึ่งตามระบบเงินตราสากลถือว่าใช้เป็นทุนสำรองเงินตราได้ และคิดเป็นมูลค่าในสมัยที่ซื้อทองคำไว้นั้นเป็นเงิน **๑๒๙,๐๐๑,๐๙๕.๐๖ บาท** (หนึ่งร้อยยี่สิบเก้าล้านหนึ่งพันเก้าสิบห้าบาทหกสตางค์) หักค่าทองคำแล้วญี่ปุ่นยังเป็นหนี้ไทยอยู่ **๑,๔๕๗,๑๒๘,๐๘๒.๓๕ บาท** (หนึ่งพันสี่ร้อยห้าสิบเจ็ดล้านหนึ่งแสนสองหมื่นแปดพันแปดสิบสองบาทสามสิบห้าสตางค์) ในช่วงเวลาสงคราม ญี่ปุ่นกำหนดค่าเงินบาทเท่ากับทองคำ ๐.๒๕๙๗๔ กรัม ส่วนไทยกำหนดค่าเงินบาทเท่ากับทองคำ ๐.๐๗๑๐๙๓๗ กรัม หรือ ๑๒.๕๐ บาท เท่ากับ ๑ ดอลลาร์สหรัฐ ($1 USD)

หลังจากญี่ปุ่นแพ้สงคราม กระทรวงการคลังได้ขอให้รัฐบาลดำเนินการเจรจากับญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา ขอคืนเงินและทองคำที่ยังฝากอยู่ในธนาคารแห่งประเทศญี่ปุ่น ซึ่งรัฐบาลได้มอบหมายให้สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน รับไปปฏิบัติ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ เอกอัครราชทูต ได้เสด็จไปเจรจาที่ประเทศญี่ปุ่น ตั้งแต่วันที่ ๒๘ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๘ ถึงวันที่ ๗ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๘ เป็นเวลา ๑๐ วัน ผลการเจรจา ไทยและญี่ปุ่นได้ทำสัญญากัน (เมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๘) ดังนี้

๑. รัฐบาลสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่นและรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไทย ได้ตกลงประนีประนอมหนี้ที่เกิดจากรัฐบาลญี่ปุ่นจ่าย "เย็นพิเศษ" เข้าบัญชีประเทศไทยและเบิกเงินบาทไปใช้ตามที่ยังค้างกันอยู่ ๑,๕๐๐ ล้านเย็นพิเศษ

๒. รัฐบาลสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่นตกลงชำระหนี้ที่ประเทศญี่ปุ่นเบิกจากรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไทยระหว่างสงคราม เป็นมูลค่า ๕.๔ ล้านปอนด์สเตอร์ลิงก์ แก่รัฐบาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไทย

๓. รัฐบาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไทย จะระงับสิทธิเรียกร้องทองคำ ที่ส่วนหนึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นกันไว้ให้แก่ประเทศไทย แต่คณะกรรมการประเทศผู้แทนประเทศคู่สงครามกับญี่ปุ่น ที่ยึดครองประเทศญี่ปุ่น ไม่ยอมมอบทองส่วนนั้นให้แก่ประเทศไทย เพราะเป็นทองที่ประเทศญี่ปุ่นยึดมาจากประเทศอื่น แต่คำวินิจฉัยของกรรมการดังกล่าวนั้นไม่ตัดสิทธิประเทศไทยที่จะเรียกร้องให้ญี่ปุ่นชำระหนี้แก่ประเทศไทยแทนทองคำนั้นเสีย

๔. เพื่อเป็นการร่วมมือในทางเศรษฐกิจกับประเทศไทย ประเทศญี่ปุ่นจะให้สินเชื่อแก่ประเทศไทย โดยการให้กู้ในรูปการลงทุนและบริการแก่ประเทศไทย เป็นมูลค่า ๙.๕ ล้านปอนด์สเตอร์ลิงก์ ทั้งนี้ โดยจะคิดค่าตอบแทนตามสมควร

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงแถลงข่าวว่าไทยและญี่ปุ่นได้ประนอมหนี้ที่ญี่ปุ่นกู้จากประเทศไทยระหว่างสงครามเรียบร้อยแล้ว โดยฝ่ายญี่ปุ่นจะชำระหนี้แก่ไทยรวมทั้งสิ้น ๔๒ ล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือเท่ากับ ๑๕ ล้านปอนด์สเตอร์ลิงก์ ทั้งนี้ ญี่ปุ่นจะชำระเป็นเงินสด ๕.๔ ล้านปอนด์สเตอร์ลิงก์ แบ่งเป็น ๔ งวด งวดแรก ๑ ล้านปอนด์สเตอร์ลิงก์ อีก ๔.๔ ล้านปอนด์สเตอร์ลิงก์ ผ่อน ๔ ปี ปีละ ๑.๑ ล้านปอนด์สเตอร์ลิงก์ ส่วนที่เหลืออีก ๙.๖ ล้านปอนด์สเตอร์ลิงก์ จะชำระเป็นสินค้าและบริการ

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงกล่าวกับผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ด้วยว่า ข้อเสนอที่พระองค์เจรจากับญี่ปุ่นมีรากฐานจากหลักศีลธรรม ไม่ใช่หลักกฎหมาย

หม่อมเจ้าดิลกฤทธิ์ กฤดากร เป็นคนรักงาน หนักแน่น สุขุม ทรงทำงานละเอียดถี่ถ้วน ทรงบากบั่นในการงานอันเป็นหน้าที่ ไม่ทอดธุระ และไม่วุ่นวายในงานอื่นอันมิใช่หน้าที่ มีพระนิสัยอ่อนโยนและโอบอ้อมอารีต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาและญาติมิตร อาศัยด้วยคุณสมบัติเหล่านี้ พระองค์ท่านจึงเป็นที่เกรงใจและคารวะของข้าราชการชั้นเดียวกัน เป็นที่ยำเกรงและเคารพรักของผู้น้อย แม้ท่านได้สิ้นชีพิตักษัยไปแล้ว ชื่อเสียงและคุณงามความดีที่ได้ทรงทำไว้ยังคงปรากฏอยู่ และจะเป็นแบบอย่างให้ข้าราชการรุ่นหลังได้เรียนรู้ต่อไป

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทย

พุทธศักราช ๒๔๘๓	จตุรถาภรณ์มงกุฎไทย
พุทธศักราช ๒๔๘๔	จตุรถาภรณ์ช้างเผือก
พุทธศักราช ๒๔๘๕	ตริตาภรณ์มงกุฎไทย
	เหรียญช่วยราชการเขตภายใน
พุทธศักราช ๒๔๙๑	ตริตาภรณ์ช้างเผือก
พุทธศักราช ๒๔๙๓	ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย
	เหรียญบรมราชาภิเษก (ชนิดกาไหล่ทอง)
พุทธศักราช ๒๔๙๗	ทุติยจุลจอมเกล้า ฯ
	ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก
พุทธศักราช ๒๔๙๘	ประถมาภรณ์มงกุฎไทย

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างประเทศ

พุทธศักราช ๒๔๘๒	Fourth Class of the Order of the Crown of Italy
พุทธศักราช ๒๔๙๒	Third Class of the Order of Brilliant Star (Republic of China)
พุทธศักราช ๒๔๙๘	Knight Grand Cross of the Order of Merit of the Republic of Italy
พุทธศักราช ๒๔๙๙	Thado Maha Thray Sithu (Burma)
พุทธศักราช ๒๕๐๐	Grand Cross of the Order of Dannebrog (Denmark)

การประชวร

หม่อมเจ้าดิลกฤทธิ์ กฤดากร เคยประชวรด้วยโรคพระหทัยเมื่อครั้งทรงรับราชการอยู่ที่สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน เมื่อทรงดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงการต่างประเทศอยู่ ๒ ปีเศษ ทรงงานหนักตามพระวิสัย ทั้งงานประจำในกระทรวงที่ต้องทรงปฏิบัติอยู่เป็นปรกติตั้งแต่ ๐๙.๐๐ นาฬิกา จนถึง ๑๘.๐๐ นาฬิกาแทบทุกวันแล้ว ยังมีงานด้านสังคมที่พระองค์ท่านต้องเสด็จไปในงานรับรอง ซึ่งรัฐบาล สถานทูต และบุคคลในคณะทูตจัดขึ้นเป็นประจำด้วย โรคพระหทัยซึ่งเคยเป็นเมื่อ ๖-๗ ปีก่อนจึงได้กลับมากำเริบอีก แพทย์ได้แนะนำให้ลาพักรักษาองค์ แต่ด้วยความรักและห่วงงาน เมื่อครบกำหนดตามแพทย์สั่ง ได้เสด็จไปทรงงานที่กระทรวง ทั้งๆ ที่ยังไม่ทรงหายเป็นปรกติดีนัก

วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ได้เสด็จเข้าพักรักษาองค์ที่ตึกวิบุลลักสน์ โรงพยาบาลศิริราช แพทย์ได้ถวายการรักษาพยาบาลอย่างใกล้ชิด พระอาการดีขึ้นเป็นลำดับจนคาดว่าจะเสด็จออกจากโรงพยาบาลได้ แต่ในคืนวันที่ ๑๘ มิถุนายน พระอาการกลับทรุดลง และสิ้นชีพิตักษัยเพราะพระหทัยวายเมื่อเวลา ๐๒.๐๐ นาฬิกา มิทันที่ผู้ใดจะถวายการช่วยเหลืออย่างใดทัน ยังความเศร้าสลดให้แก่ครอบครัว พระประยูรญาติ มิตรสหาย ผู้บังคับบัญชา และผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเป็นอย่างยิ่ง สิริพระชันษาได้ ๔๘ ปี ๙ เดือน

วันที่ ๑๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๐ เวลาเย็น พระราชทานน้ำสรงศพและพระราชทานโกศราชวงศ์ พร้อมทั้งเครื่องประดับตามเกียรติยศ

ในการพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๐๑ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ประทานนิพนธ์คำไว้อาลัย ปรากฏอยู่ในหนังสือที่จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ มีข้อความดังนี้

"...ขณะที่ข้าพเจ้าเตรียมตัวจะกลับจากนิวยอร์ก ข้าพเจ้าได้รับโทรเลขแจ้งข่าวการสิ้นชีพิตักษัยของท่านดิลกฯ ข้าพเจ้างงงันไปด้วยความเศร้าสลดใจเป็นที่สุด ข้าพเจ้าไม่ได้นึกเลยว่าอาการของเธอจะร้ายแรงถึงเพียงนั้น ข้าพเจ้าได้ทราบแต่เพียงว่า เธอต้องพักเป็นเวลานาน และพักจริงๆ โดยไม่กังวลถึงการงาน ข้าพเจ้าจึ่งได้กำชับเธอในข้อนี้ และบอกให้พักตามที่นายแพทย์สั่ง จะนานเท่าใดก็ได้

ในการที่ท่านดิลกฯ สิ้นชีพิตักษัยไปนี้ กระทรวงการต่างประเทศได้สูญเสียกำลังอันสำคัญยิ่ง ซึ่งเป็นหลักมั่นของกระทรวงและของข้าพเจ้าไปหลักหนึ่ง ซึ่งจะซ่อมแทนได้ยากยิ่งนัก เธอได้ทำงานกับข้าพเจ้ามาเป็นเวลานานปี ข้าพเจ้าจึ่งทราบตระหนักในคุณวุฒิและคุณลักษณะของเธอดี

การทูตเป็นทั้งศิลปะและวิชาการ ฉะนั้น นักการทูตที่ดีจะต้องฝึกปรือตนเอง ทั้งในทางศิลปะและวิชาการ ท่านดิลก ฯ ได้ทำการฝึกปรือเช่นว่านี้ ด้วยความบากบั่นหมั่นเพียรเสมอมา ในฐานหัวหน้ากองแปลและเลขานุการคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ เธอได้ใช้วิริยอุตสาหะช่วยข้าพเจ้าแปลสนธิสัญญา และคิดศัพท์วิชาการ ซึ่งต้องใช้ความแม่นยำและความอดทนเป็นอันมาก ครั้นเมื่อเธอไปร่วมงานกับข้าพเจ้า ณ กรุงวอชิงตันและสหประชาชาติ ตลอดจนกลับมารับราชการในกระทรวงนี้ เธอก็ได้ขยายความชำนาญจัดเจนของเธอออกไปทั่วทุกแผนกการทูต ในการร่างหนังสือ เธอสนใจในเรื่องแบบ ซึ่งทุกวันนี้หาได้ยากนัก ในการเจรจา เธอพูดอย่างตรงไปตรงมา สมกับการทูตสมัยใหม่ และในการสังคม เธอได้รับคำชมเชยโดยทั่วไป เช่น ขณะไปเป็นผู้แทนไทยในคณะกรรมการตรวจการภาวะทรัสตีในแอฟริกาเป็นต้น ข้าพเจ้าได้รับคำปรารภสรรเสริญท่านดิลกฯ จากกรรมการเป็นอันมาก ข้าพเจ้าจึ่งได้แนะนำเจ้าภาพให้จัดพิมพ์รายงานของเธอเป็นหนังสือชำร่วย

นิโคลสัน[๑] ได้กล่าวไว้ในหนังสือ "การทูต"[๒] ของเขาว่า มูลฐานการเจรจาที่ดีได้แก่อิทธิพลทาง

---

[๑] *Sir Harold George Nicolson KCVO CMG (๒๑ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๘๖ – ๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๖๘) เป็นชาวอังกฤษ เคยเป็นนักการทูต นักประพันธ์ นักบันทึกเหตุการณ์ และนักการเมือง*

[๒] Diplomacy: a Basic Guide to the Conduct of Contemporary Foreign Affairs *(1939)*

ศีลธรรม และอิทธิพลนั้นตั้งอยู่บนคุณธรรมการทูต ๗ ประการ คือ ๑. ความสัจจริง ๒. ความแม่นยำ ๓. ความสงบอารมณ์ ๔. อารมณ์ดี ๕. ความอดทน ๖. ความสงบเสงี่ยม และ ๗. ความซื่อสัตย์

ถ้าจะให้คะแนนตามนี้แล้ว ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า บรรดาผู้แทนทางทูตที่ได้ทำการเจรจากับท่านดิลกฯ จะให้คะแนนสูงทีเดียว ดั่งที่ข้าพเจ้าให้อยู่นั้น เพราะผู้แทนทางทูตเหล่านั้น ได้แสดงความเสียดายไว้อาลัยแก่ข้าพเจ้าโดยทั่วกัน และข้อที่เขาสรรเสริญอย่างยิ่ง ก็คือ ความตรงไปตรงมาของเธอ เขาพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า ถ้าอยากจะรู้เรื่อง และรู้ว่าจะได้หรือไม่ได้ ก็ให้ไปทูลถามท่านดิลกฯ ความไว้เนื้อเชื่อใจเช่นนี้ เป็นคุณธรรมการทูตอย่างสูง

ถึงแม้ว่าท่านดิลกฯ ได้ล่วงลับไปแล้ว คุณธรรมที่ท่านได้แสดงไว้ และคุณความดีที่ท่านได้กระทำไว้ในแผ่นดินนั้นจะไม่รู้วาย จะยืนยงคงอยู่เป็นเกียรติประวัติสำหรับตระกูลวงศ์ของท่านสืบไปเป็นแน่ ในนามของกระทรวงการต่างประเทศ และในนามของข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้าขอไว้อาลัยแด่อนุสรณ์ของหม่อมเจ้าดิลกฤทธิ์ กฤดากร ขอให้ทรงประสบแต่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

นราธิป

๕ กันยายน ๒๕๕๔

หมวดพระสงฆ์

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ทรงวางรากฐานการศึกษาพระพุทธศาสนาของไทย

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นราชนิกูลในร่มกาสาวพัสตร์ ที่มีส่วนสำคัญยิ่งในการจัดระบบการศึกษาไทยสมัยใหม่ตามนโยบายการปฏิรูปการศึกษาไทย ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และทรงปรับปรุงการศึกษาและการปกครองคณะสงฆ์อย่างเป็นระบบมีแบบแผนชัดเจน โดยมีกฎหมายรองรับการดำเนินกิจการพระศาสนาและคณะสงฆ์เป็นครั้งแรก

พระประวัติ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาแพ ประสูติเมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๐๓ (ตรงกับวันพฤหัสบดี เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำ ปีวอก จุลศักราช ๑๒๒๑) เมื่อวันประสูตินั้นฝนตกใหญ่ สมเด็จพระบรมชนกนาถจึงทรงถือเป็นมงคลนิมิต พระราชทานนามว่า พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ หลังจากประสูติได้เพียงปีเดียว เจ้าจอมมารดาแพก็ถึงแก่กรรม พระองค์จึงทรงอยู่ในความเลี้ยงดูของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุตรี กรมหลวงวรเสฐสุดา พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระญาติ ทรงเรียกว่าเสด็จป้ามาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ต่อมาทรงย้ายมาอยู่กับท้าวทรงกันดาล (ศรี) ผู้เป็นยาย

เมื่อพระชันษาได้ ๘ ปี ทรงเริ่มศึกษาภาษาบาลี ทรงศึกษาอยู่จนสามารถแปลธรรมบทได้ และทรงเริ่มศึกษาภาษาอังกฤษกับครูฝรั่งเมื่อพระชันษา ๑๒ ปี นอกจากนี้ยังทรงศึกษาโหราศาสตร์กับครูที่เชี่ยวชาญทางโหราศาสตร์ มาแต่พระชนม์ยังน้อย

ทรงผนวช

เมื่อพระชันษาได้ ๑๔ ปี ทรงบรรพชาเป็นสามเณรตามราชประเพณี ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พร้อมกับเจ้านายอื่นๆ อีก ๒ พระองค์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ หม่อมเจ้าพระธรรมุณหิศธาดา (พระนามเดิม ศิขเรศ) เป็นผู้ประทานสรณะและศีล เมื่อทรงผนวชแล้ว ประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร หลังจากทรงจำพรรษาได้ ๑ พรรษาแล้ว เสด็จไปจำพรรษาที่ ๒ ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม ในสำนักของพระจันทรโคจรคุณ (ยิ้ม)

ผู้เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ในระหว่างที่ประทับ ณ วัดมกุฏกษัตริยารามนั้นเอง ได้ทรงอุปสมบท ณ โบสถ์แพ หน้าวัดราชาธิวาส เมื่อวันที่ ๓ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๒๒ โดยพระจันทรโคจรคุณ (ยิ้ม) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระธรรมไตรโลกาจารย์ (เดช ฐานจาโร) เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส แต่ครั้งยังเป็นพระเปรียญอยู่วัดโสมนัสวิหารเป็นพระกรรมวาจาจารย์

พุทธศักราช ๒๔๒๔ ทรงเข้าแปลพระปริยัติธรรมหน้าพระที่นั่ง ณ พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร ห้องเขียว ท่ามกลางที่ประชุมพระราชาคณะผู้ใหญ่ ๑๐ รูป มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์เป็นประธาน ทรงแปลได้เป็นเปรียญ ๕ ประโยค พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาพระอิสริยยศเป็น**กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส** ทรงดำรงสมณศักดิ์เป็นเจ้าคณะรองในธรรมยุติกนิกายพระองค์แรก และทรงเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองที่มีพรรษายุกาลน้อยที่สุด คือ ๓ พรรษาเท่านั้น

ทรงครองวัดบวรนิเวศวิหาร

พุทธศักราช ๒๔๓๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์สิ้นพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ขณะเมื่อทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่น ทรงครองวัดบวรนิเวศวิหารสืบต่อ นับเป็นเจ้าอาวาสพระองค์ที่ ๓

พุทธศักราช ๒๔๓๖ ทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตองค์ที่ ๒ เมื่อมีพรรษายุกาล ๑๕ พรรษา ขณะทรงเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ก็ได้ทรงเริ่มพัฒนากิจการพระศาสนา โดยทรงเริ่มทดลองจากในวัดบวรนิเวศวิหารก่อน แล้วจึงทรงปรับปรุงแก้ไขจนทรงเห็นว่ามีผลดีเป็นคุณประโยชน์แก่พระศาสนาเป็นส่วนรวม

ทรงปรับปรุงการศึกษาพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์

เนื่องจากพระองค์เสด็จไปตรวจการคณะสงฆ์ตามหัวเมืองต่างๆ ด้วยพระองค์เองอย่างถี่ถ้วนเกือบทั่วพระราชอาณาจักร สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงทรงทราบถึงความเป็นไปของคณะสงฆ์ ตลอดถึงสภาพของประชาชนและความเป็นไปของบ้านเมืองในภูมิภาคต่างๆ เป็นอย่างดี ทำให้พระองค์ทรงทราบถึงปัญหาจึงกำหนดวิธีแก้ไขได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้พระพุทธศาสนาและ

คณะสงฆ์มีความเจริญมั่นคงและสามารถทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง กล่าวคือ ทรงกำหนด หลักสูตรนักธรรม หลักสูตรมหามกุฏ ตั้งโรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย ออกนิตยสารธรรมจักษุ และปรับปรุงการปกครองของคณะสงฆ์

๑. หลักสูตรนักธรรม

ทรงริเริ่มให้**ภิกษุสามเณรที่บวชใหม่เล่าเรียนพระธรรมวินัยภาษาไทยเพื่อให้รู้จักพระพุทธศาสนาทั้งส่วนที่เป็นธรรมและวินัยในขั้นพื้นฐานในชั่วระยะเวลาอันสั้น** ทรงเห็นว่าเป็นการเล่าเรียนที่มีประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรทั่วไป จึงได้ทรงกำหนดให้เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับคณะสงฆ์ในเวลาต่อมา ที่เรียกว่า ***"นักธรรม"*** ซึ่งเป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาจนปัจจุบัน

๒. มหามกุฏราชวิทยาลัย

ในด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เรียกว่า ***"การศึกษาปริยัติธรรม"*** นั้น ก็ทรงมีแนวพระดำริว่า **ภิกษุสามเณรควรจะมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม** เพราะ *"รู้ทางโลกก็เป็นสำคัญ อุดหนุนรู้ทางธรรมให้มั่นให้กว้าง พระศาสดาของเราก็ได้ความรู้ทางโลกเป็นกำลังช่วย จึงประกาศพระพุทธศาสนาด้วยดี"* การที่ทรงจัดตั้ง***มหามกุฏราชวิทยาลัย***ขึ้นก็เพื่อจัดการศึกษาแก่ภิกษุสามเณร ซึ่งประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี นอกจากนี้ การจัดการศึกษาแบบใหม่ของมหามกุฏราชวิทยาลัยนั้น *"ก็เพื่อจะลองหาทางแก้ไขการเรียนพระปริยัติธรรมให้ดีขึ้น คือ ให้ผู้เรียนรู้ได้เร็ว ไม่เปลืองเวลา ไม่พักลำบาก รู้ได้ดี"* กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ทรงหาวิธีการที่จะทำให้ภิกษุสามเณรใช้เวลาเรียนแต่น้อย แต่ได้ความรู้ดีตามต้องการ แม้ว่าการจัดการศึกษาแบบมหามกุฏราชวิทยาลัยจำต้องเลิกไปในเวลาต่อมา แต่แนวพระดำริของพระองค์ดังกล่าว ก็ได้เป็นรากฐานให้แก่การจัดตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงของคณะสงฆ์ ที่เรียกว่า***มหาวิทยาลัยสงฆ์***ในเวลาต่อมา

๓. หลักสูตรมหามกุฏ

ในส่วนการศึกษาของกุลบุตรนั้น พระองค์ได้ทรงจัดตั้ง***โรงเรียนภาษาไทยของมหามกุฏราชวิทยาลัย*** ขึ้นตามวัดธรรมยุต เพื่อให้เป็นที่เล่าเรียนของกุลบุตร โดยใช้หลักสูตรที่พระองค์ทรงจัดขึ้นใหม่เรียกว่า ***"หลักสูตรมหามกุฏ"*** เช่น ในโรงเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร โรงเรียนวัดมกุฏกษัตริยาราม การจัดตั้งโรงเรียนดังกล่าวนี้ขึ้นก็ด้วยมีพระดำริว่าเพื่อเป็นการช่วยรัฐบาล พระองค์ทรงพยายามพัฒนาโรงเรียนภาษาไทยของมหามกุฏราชวิทยาลัย ให้เป็น

โรงเรียน "เชลยศักดิ์" คือโรงเรียนราษฎร์ แบบอยู่ประจำ เพื่อเป็นต้นแบบให้รัฐบาลหรือเอกชนอื่นๆ ทำตาม ในที่สุดก็ทรงมอบโรงเรียนภาษาไทยของมหามกุฏราชวิทยาลัย ให้กระทรวงธรรมการเป็นผู้ดำเนินการต่อไป

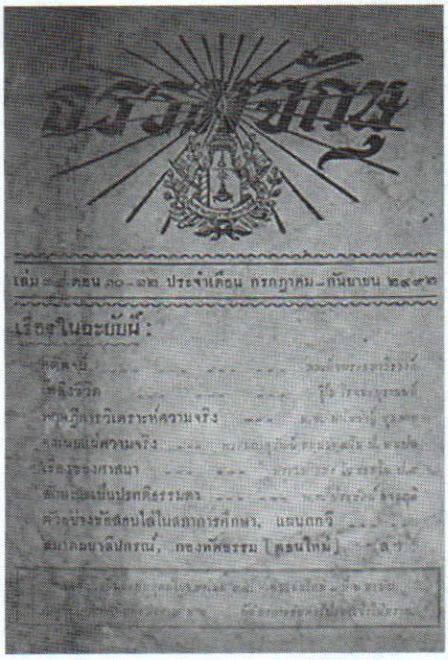

๔. โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย

การจัดการศึกษาในมหามกุฏราชวิทยาลัยนั้น จำเป็นต้องใช้หนังสือและตำราเรียนเป็นจำนวนมาก จึงได้ทรงจัดตั้ง ***"โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย"*** ขึ้น เพื่อจัดพิมพ์หนังสือและตำรับตำราต่างๆ สำหรับภิกษุสามเณร และกุลบุตร

๕. นิตยสารธรรมจักษุ

ทรงออก ***นิตยสารธรรมจักษุ*** เป็นนิตยสารรายเดือน สำหรับตีพิมพ์เรื่องราวทางพระพุทธศาสนา เช่น คำสั่งสอนและข่าวสารต่างๆ ออกเผยแพร่แก่ประชาชน รวมทั้งข่าวเกี่ยวกับกิจการมหามกุฏราชวิทยาลัย

๖. การปกครองคณะสงฆ์

พระดำรินี้ทำให้เกิด***พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑*** (พุทธศักราช ๒๔๔๕) ขึ้น ซึ่งเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับแรกของไทย

ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสร็จการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและเฉลิมพระเกียรติยศ สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ เป็นสมเด็จพระบรมราชชนนี พระพันปีหลวงแล้ว โปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษก ที่วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงสถาปนา **พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส เป็นสมเด็จกรมพระยา** ทรงสมณศักดิ์เป็น**สมเด็จพระมหาสมณะ** (คือสมเด็จพระสังฆราช) เมื่อวันจันทร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๔ ค่ำ ปีจอ ตรงกับวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๕๓

สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงพบความไม่เรียบร้อยในการปกครองคณะสงฆ์ และทรงพระดำริว่าการที่จะจัดการศึกษาให้ได้ผลดีนั้น จะต้องจัดการปกครองคณะสงฆ์ให้เรียบร้อยไปพร้อมกันด้วย ฉะนั้นพระองค์จึงได้ทรงพระดำริจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ขึ้นใหม่ เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและเอื้อต่อการที่จะพัฒนาสถาบันสงฆ์ของบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

พุทธศักราช ๒๔๕๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ

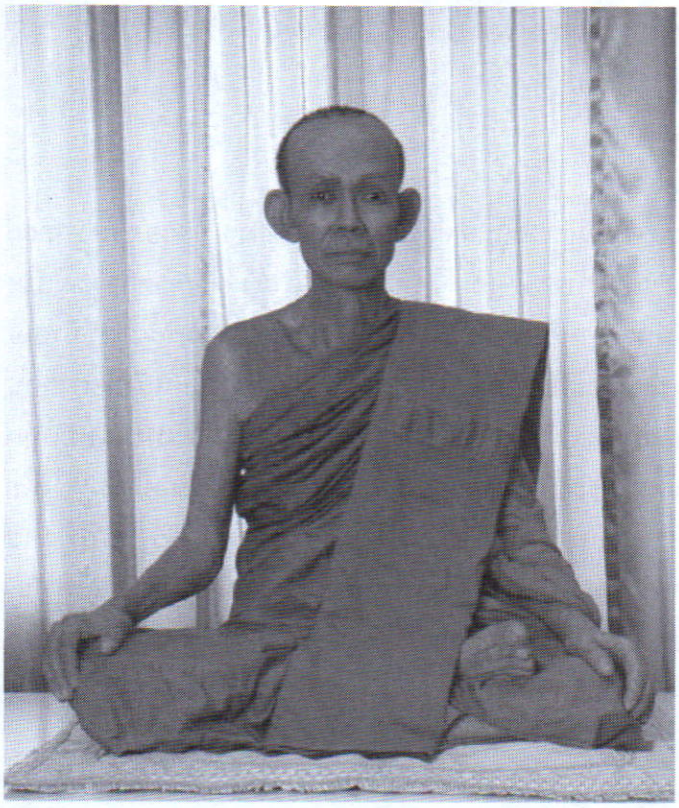

ได้ทรงปรับปรุงการปกครองคณะสงฆ์ครั้งสำคัญ ทรงแนะนำว่าควรจะถวายอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์แก่พระองค์ให้เป็นเด็ดขาดฐานะที่ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราช เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เรียบร้อย ทำให้คณะสงฆ์พ้นจากการปกครองโดยคฤหัสถ์มาสู่การปกครองโดยพระสงฆ์เป็นครั้งแรก สมเด็จพระสังฆราชจึงมีพระอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์โดยตรงแต่บัดนั้นเป็นต้นมา นับเป็นการปรับสถานภาพของคณะสงฆ์ครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ของคณะสงฆ์ไทย

การสร้างโรงเรียนในวัด

ในพุทธศักราช ๒๔๔๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริจะขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานไปยังประชาชนทั่วพระราชอาณาจักร เพราะทรงเห็นว่า การศึกษาเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาชาติบ้านเมือง จึงทรงอาราธนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่น ให้ทรงอำนวยการจัดการศึกษาให้หัวเมืองทั่วพระราชอาณาจักร ร่วมกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทั้งนี้เพราะทรงเห็นว่าวัดเป็นแหล่งให้การศึกษาแก่คนไทยมาแต่โบราณกาล **การใช้วัดเป็นรากฐานในการขยายการศึกษาเป็นทางเดียวที่จะขยายได้เร็วและทั่วถึงเพราะวัดมีอยู่ทั่วทุกหนแห่งในพระราชอาณาจักร ทั้งไม่ต้องสิ้นเปลืองงบประมาณแผ่นดินในการสร้างโรงเรียนด้วยอาศัยศาลาวัดที่มีอยู่แล้วนั่นเองเป็นโรงเรียน**

สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ได้ทรงเลือกพระเถระผู้มีความสามารถทั้งฝ่ายธรรมยุตและมหานิกาย ๑๓ รูป เป็นผู้อำนวยการศึกษามณฑลต่างๆ แล้วส่งออกไปดำเนินการจัดการศึกษาในหัวเมืองต่างๆ ในมณฑลนั้นๆ ทั่วพระราชอาณาจักร โดยมีฝ่ายบ้านเมือง คือ กระทรวงมหาดไทย เป็นผู้สนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการดำเนินการ วิชาที่สอนประกอบด้วย *"รู้จักอ่าน เขียนหนังสืออย่าง ๑ รู้จักคิดเลขอย่าง ๑ รู้จักการเลี้ยงชีพอย่าง ๑ รู้จักความประพฤติผิดและชอบอย่าง ๑"*[๑] พระองค์ทรงรับหน้าที่อำนวยการในการจัดการศึกษาหัวเมืองอยู่ ๕ ปี ก็ทรงสามารถขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ การศึกษาขั้นประถมศึกษา ออกไปได้ทั่วประเทศ เมื่อทรงวางรากฐานการศึกษา

---

[๑] *กรมศิลปากร, กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, **เอกสารรัชกาลที่ ๕ แฟ้ม ๑๒ เบ็ดเสร็จ ศึกษาธิการ ๑๙-๔๘ ร.ศ. ๑๑๐-๑๑๗ เล่มที่ ๒ เอกสารที่ ๑๒/๗***

ในหัวเมืองเป็นรูปเป็นร่างขึ้นแล้วและมีความมั่นคงพอสมควรแล้ว ก็ทรงมอบให้เป็นภาระหน้าที่ของกระทรวงธรรมการดำเนินการต่อไป

ผลงานพระนิพนธ์

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงรอบรู้ภาษาต่างๆ หลายภาษา ได้แก่ ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส ได้ทรงพระนิพนธ์เรื่องราวต่างๆ ไว้เป็นอันมาก เช่น หนังสือหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี โท เอก หลักสูตรบาลีไวยากรณ์ รวมพระราชนิพนธ์ภาษาไทย ภาษาบาลี มีจำนวนกว่า ๒๐๐ เรื่อง หนังสือเล่มสำคัญ เช่น นวโกวาท (เป็นหนังสือสั่งสอนพระบวชใหม่ ต่อมาใช้เป็นหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี) พุทธประวัติ เบญจศีลเบญจธรรม (แบบสอนธรรมปฏิบัติแก่นักเรียน) ธรรมวิจารณ์ และพระประวัติตรัสเล่า (บันทึกความทรงจำ เป็นหนึ่งในหนังสือ ๑๐๐ เล่ม ที่คนไทยควรอ่าน) ฯลฯ นอกจากนี้ยังทรงชำระคัมภีร์บาลีไว้อีกกว่า ๒๐ คัมภีร์ โดยเฉพาะบทพระนิพนธ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของพระองค์นั้น **การอธิบายหรือตีความพระพุทธศาสนาแนววิเคราะห์ เท่ากับพระองค์ทรงเป็นผู้วางแนวในการศึกษาพระพุทธศาสนาสมัยใหม่และการศึกษาสำหรับเยาวชนโดยใช้พระพุทธศาสนาเป็นสื่อ**

สิ้นพระชนม์

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงประชวรวัณโรค มีพระอาการเรื้อรังมาเป็นเวลานาน กระทั่งถึงพุทธศักราช ๒๔๖๔ เป็นปีที่ทรงเจริญพระชันษาครบ ๖๐ ปี อาการประชวรกำเริบมากขึ้นจึงเสด็จโดยทางเรือไปรักษาพระองค์ทางชายทะลถึงจังหวัดสงขลา พระอาการยิ่งทรุดหนักลง จึงเสด็จกลับกรุงเทพฯ โดยทางรถไฟเมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๖๔ และสิ้นพระชนม์ในวันที่ ๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๖๔ สิริพระชันษาได้ ๖๐ ปี ๓ เดือน พรรษา ๔๐ ทรงครองวัดบวรนิเวศวิหาร ๓๐ ปี ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ๑๐ ปี กับ ๗ เดือนเศษ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ถวายพระเพลิงพระศพ ณ พระเมรุท้องสนามหลวง ในเดือนเมษายน พุทธศักราช ๒๔๖๕

๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

นางสาวเพลินพิศ กำราญ

ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช เป็นสมณฐานันดรศักดิ์สูงสุดในการปกครองของคณะสงฆ์ไทย เป็นตำแหน่งที่มีมาแต่โบราณครั้งกรุงสุโขทัย เป็นราชธานีคู่กับคณะสงฆ์ไทย ทรงดำรงฐานะพระประมุขของสังฆมณฑลในพระราชอาณาจักร เรียกว่า สังฆปริณายกบ้าง มหาสังฆปริณายกบ้าง สกลมหาสังฆปริณายกบ้าง โดยพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาหรือแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชทุกพระองค์ทั้งในอดีตจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ละพระองค์ล้วนเป็นพระมหาเถระที่ทรงพระเกียรติคุณและทรงปฏิบัติศาสนกิจเป็นประโยชน์แก่พระศาสนาและชาติบ้านเมืองเป็นอเนกประการ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ประสูติเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๔๐ ทรงเป็นบุตรนายบางและนางผาด นิลประภา เป็นบุตรคนที่ ๑ ในจำนวน ๓ คน เป็นชาวตำบลบ่อโพง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ครอบครัวมีอาชีพทำนา เมื่อแรกประสูติมีพระนามว่า มัทรี ครั้นบรรพชาเป็นสามเณรจึงเปลี่ยนเป็น วาสน์

การศึกษาเบื้องต้น ทรงเรียนหนังสือไทยที่วัดโพธิ์ทอง ซึ่งเป็นวัดข้างบ้าน ต่อมาได้ไปเป็นศิษย์ของพระญาณดิลก (รอด วราสโย) วัดเสนาสนาราม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งครั้งนั้นยังเรียกว่า กรุงเก่า และได้เรียนหนังสือไทยต่อที่โรงเรียนตัวอย่างมณฑลกรุงเก่า คือ โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยในปัจจุบัน จนสอบไล่ได้เทียบชั้นมัธยมปีที่ ๒ ญาติได้แนะนำครอบครัว

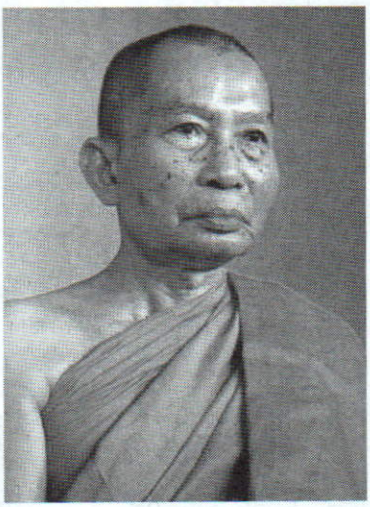

ให้พิจารณาเลือกบุตรหลานชาวตำบลบ่อโพง ที่นิสัยดี มีความเฉลียวฉลาดพอสมควร ส่งมาอยู่ที่วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เพื่อความเจริญก้าวหน้าต่อไป พระองค์ท่านได้รับการพิจารณาให้เดินทางมาวัดราชบพิธฯ ซึ่งเดิมทรงคิดไว้ว่าจะได้เรียนหนังสือไทยต่อ แต่ผู้ใหญ่แนะนำให้บวชเณร พระองค์ท่านจึงบวชเณร เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๕๕ มีสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ พระวินัยมุข (แปลก วุฑฺฒิญาโณ) วัดราชบพิธฯ เป็นพระศีลาจารย์ ทรงศึกษาพระธรรมวินัยและภาษาบาลีเพื่อเข้าสอบพร้อมกับพระนวกะ ปรากฏว่าสอบได้คะแนนเป็นที่ ๑ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ ประทานนาฬิกาพก ๑ เรือนเป็นรางวัล ต่อมาได้ทรงศึกษาภาษาบาลี จนสอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค ตั้งแต่ยังเป็นสามเณร

พุทธศักราช ๒๔๖๑ พระชนมายุครบอุปสมบท จึงได้ทรงอุปสมบท ณ พระอุโบสถวัดราชบพิธฯ มีสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ พระวินัยมุข (แปลก วุฑฺฒิญาโณ) วัดราชบพิธฯ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระญาณดิลก (รอด วราสโย) วัดเสนาสนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพระอนุสาวนาจารย์ เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๖๑ และได้ทรงศึกษาภาษาบาลีต่อจนสอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ โปรดพระอุปนิสัยของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นพิเศษกว่าภิกษุสามเณรอื่นที่สนองงานรับใช้ เนื่องด้วยมีบุคลิกเรียบร้อย ละเอียดถี่ถ้วน จึงทรงไว้วางพระทัยและมอบหมายงานต่างๆ ให้ปฏิบัติ

พุทธศักราช ๒๔๖๕ หลังจากทรงอุปสมบทได้เพียง ๕ พรรษา ทรงได้รับแต่งตั้งเป็นพระฐานานุกรมผู้ใหญ่ ที่ **พระครูโฆสิตสุทธสร** พระครูคู่สวด และในพุทธศักราช ๒๔๖๖ ได้เลื่อนเป็น **พระครูธรรมธร** และเป็น **พระครูวิจิตรธรรมคุณ** ในปีเดียวกัน ต่อมาได้เลื่อนสมณศักดิ์ตามลำดับ คือ

พุทธศักราช ๒๔๗๗ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระจุลคณิศร**

พุทธศักราช ๒๔๘๙ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **พระราชกวี**

พุทธศักราช ๒๔๙๐ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ **พระเทพโมลี**
พุทธศักราช ๒๔๙๒ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ **พระธรรมปาโมกข์**
พุทธศักราช ๒๕๐๐ เป็นรองสมเด็จพระราชาคณะ ที่ **พระอุบาลีคุณูปมาจารย์**
พุทธศักราช ๒๕๐๖ เป็นสมเด็จพระราชาคณะ ที่ **สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์**
พุทธศักราช ๒๕๑๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็น **สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก**

ผลงานด้านพระศาสนา

การถวายพระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถา ซึ่งเป็นราชประเพณีสืบเนื่องมาแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ที่กำหนดให้สมเด็จพระสังฆราช หรือสมเด็จพระราชาคณะ ถวายในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาแต่ละปี เนื้อความของพระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถายกพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติในรอบปี และธรรมะข้อใดข้อหนึ่งที่มีในพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาถวาย สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ถวาย***เทศน์มงคลวิเสสกถา***มาตั้งแต่ เป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ รวม ๑๐ กัณฑ์

พุทธศักราช ๒๕๓๐ ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สกลมหาสังฆปริณายก ได้ทรงพระดำริให้มี ***การสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎก*** เพื่อเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมีพระลิขิตเสนอแนวพระดำริต่ออธิบดีกรมการศาสนา เพื่อเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณา มีความตอนหนึ่งว่า

"พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติไทยมาแต่บรรพกาล พระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกพระพุทธศาสนา และทรงมีพระบรมราชูปถัมภ์พระสงฆ์ทั้งปวง ให้ได้ศึกษาและประพฤติปฏิบัติธรรม ทรงส่งเสริมการคณะสงฆ์ให้มีความเจริญรุ่งเรืองยากที่จะหาประเทศอื่นใดในโลกเสมอเหมือนได้ จึงนับเป็นภารธุระที่คณะสงฆ์จะช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้มีความดำรงมั่นยั่งยืนสืบต่อไปสิ้นกาลนาน การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนานั้น ควรเริ่มต้นด้วยการฟื้นฟูพระปริยัติสัทธรรม เพราะพระปริยัติสัทธรรมเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา เมื่อพระปริยัติสัทธรรมดำรงมั่นคงอยู่ พระพุทธศาสนาก็จะดำรงมั่นอยู่ได้ พระปริยัติสัทธรรมได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ส่งเสริม

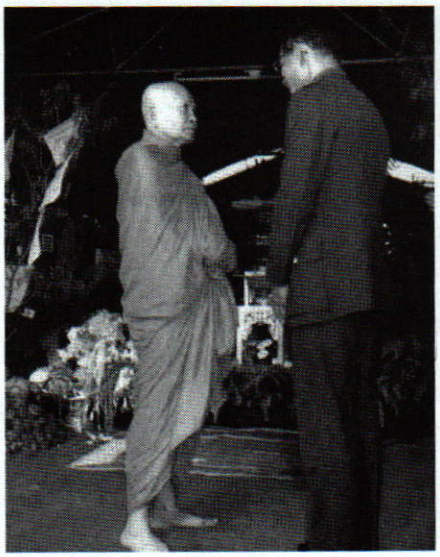

ให้เกิดมรรคผลนิพพาน อันเป็นปฏิเวทสัทธรรม พระปริยัติสัทธรรม ได้แก่ พระธรรมวินัยอันผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้ว ทรงบัญญัติแล้ว และได้มีพุทธดำรัสว่า จักเป็นศาสดาแทนพระองค์เมื่อเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระมหาเถระในอดีต มีพระมหากัสสป เป็นต้น ได้เล็งเห็นความสำคัญข้อนี้ จึงได้รวบรวมรักษาพระธรรมวินัยไว้ด้วยการสังคายนาต่อๆ กันมา"

การสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกครั้งนี้ เป็นการตรวจชำระพระไตรปิฎกแปลและจัดพิมพ์เป็นภาษาบาลีและภาษาไทย รวม ๔๕ เล่ม

ในฐานะสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงปฏิบัติศาสนกิจด้านต่างๆ ด้วยพระเมตตาอย่างทั่วถึง ได้เสด็จไปเยี่ยมพุทธศาสนิกชนในภาคต่างๆ ทั่วทุกภาคและเกือบทุกจังหวัด นอกจากนี้ยังได้เสด็จไปทรงปฏิบัติศาสนกิจเพื่อพุทธศาสนิกชนในต่างประเทศหลายครั้ง เช่น เสด็จไปเยี่ยมพุทธศาสนิกชนในประเทศพม่า สิงคโปร์ ฮ่องกง ศรีลังกา ญี่ปุ่น มาเลเซีย อังกฤษ อินเดีย และสหรัฐอเมริกา

ผลงานด้านสาธารณูปการและสาธารณะสงเคราะห์

นับแต่ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดราชบพิธฯ ได้ทรงรักษาและก่อสร้างถาวรวัตถุ และปูชนียสถานในวัดตลอดมา อาทิ

สร้างอาคารโรงเรียนวัดราชบพิธ ๔ หลัง

สร้างอาคารเรียนโรงเรียนประชาบาล ที่วัดสระกระเทียม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ๑ หลัง

สร้างอาคารเรียนวัดโพธิ์ทอง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑ หลัง

สร้างศาลาพักริมทาง ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อ่างทอง ชลบุรี ปทุมธานี ๘ หลัง

สร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถร) ขนาด ๖๐ เตียง ณ ตำบลบ่อโพง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สร้างสถานสงเคราะห์คนชรา "วาสนะเวศม์" ในบริเวณโรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช

(วาสนมหาเถร)

ตั้งมูลนิธิสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถร) เพื่อสนับสนุนกิจการโรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช และสาธารณกุศล

ผลงานด้านกวีนิพนธ์

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก โปรดกวีนิพนธ์ ทรงเรียบเรียงพระธรรมเทศนาสำหรับเทศน์ในวันธรรมสวนะ ทรงบันทึกข้อความและบทประพันธ์ต่างๆ จำนวนมาก ทรงแต่งโคลง กลอน ส่งเข้าประกวดตามสถานที่ต่างๆ ตั้งแต่เป็นสามเณร เช่น บทดอกสร้อยในหัวข้อ *ระบำเอย* ได้รับรางวัลที่ ๑ แต่งโคลง ๔ สุภาพ มีกระทู้ว่า *ตู้ ทอง ของ ไทย* ได้รับรางวัลที่ ๑ เช่นกัน

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ มีพระราชปรารภให้มีหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กอายุ ๑๐ ขวบ อ่านเข้าใจ การประกวดครั้งแรก หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล ทรงแต่งเรื่อง ศาสนคุณ ได้รับพระราชทานรางวัลที่ ๑ ครั้งที่ ๒ กรรมการตั้งหัวข้อธรรมในหนังสือนวโกวาทให้แต่งประกวด ในหัวข้อ อริยทรัพย์ มหาอำมาตย์โท พระพินิจวรรณการ (แสง สาลิตุล) ผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลี ในราชบัณฑิตยสถาน ได้รับพระราชทานรางวัลที่ ๑ ครั้งที่ ๓ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๔ ให้แต่งประกวดในหัวข้อธรรมว่า**ทิศ ๖** สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ขณะทรงมีพระสมณศักดิ์เป็นพระครูวิจิตรธรรมคุณ ทรงแต่งเป็นโคลง ๔ สุภาพ บรรยายตามพระบรมราโชวาทที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ พระราชทานแก่เสือป่า เสร็จแล้วขอให้ ขุนกิตติเวท อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดราชบพิธ เกลาสำนวน ส่งประกวด ปรากฏว่าได้รับรางวัลที่ ๑ ได้พิมพ์พระราชทานในพระราชพิธีวิสาขบูชา ในคำนำหนังสือมีพระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่า

> *"ในคราวนี้ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่พระภิกษุเป็นผู้ได้รับรางวัลที่ ๑ ข้าพเจ้าได้อ่านสำนวนที่ได้รับรางวัลแล้วรู้สึกว่าแต่งดีมาก ทั้งใจความ และสำนวนอ่านเข้าแล้วรู้สึกจับใจ และน่าจะทำให้ผู้อ่านเชื่อฟังประพฤติตามในทางที่ชอบจริงๆ ทั้งถ้อยคำที่ใช้ก็เลือกเหมาะเข้าใจง่ายชัดเจนมาก ข้าพเจ้าได้อ่านสำนวนอื่นบ้าง แต่เห็นว่าสำนวนที่ได้รางวัลนี้ดีกว่าสำนวนอื่นอย่างเปรียบกันไม่ได้ทีเดียว และเมื่อได้ทราบว่าผู้แต่งเป็นพระภิกษุสงฆ์ก็ยิ่งเพิ่มพูนความปีติของข้าพเจ้าขึ้นอีกมาก ข้าพเจ้าเคยได้ยินมีผู้กล่าวอยู่เนืองๆ ว่า ในสมัยนี้พระภิกษุสงฆ์ไม่ค่อยจะเอาธุระในการสั่งสอนเด็กเหมือนแต่ก่อน และถ้านิมนต์ไปเทศน์ตามโรงเรียนเป็นต้น ก็มักใช้ถ้อยคำสำนวนที่ยากเกินไป เด็กๆ ไม่ค่อยเข้าใจ และด้วยเหตุเหล่านี้ เด็กของเราจึงไม่ค่อยเอาธุระกับการศาสนาในสมัยนี้ ที่จริงอย่าว่าเด็กๆ เลย แม้ผู้ใหญ่ก็ร้องกันว่า ฟังเทศน์ไม่เข้าใจบ่อยๆ"*

พระกรณียกิจพิเศษ

พุทธศักราช ๒๕๒๑ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จออกทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ทรงเป็นพระอุปัชฌาจารย์ในพระราชพิธีทรงพระผนวช

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชที่มีพระชนมายุยืนยาวและมีพระอนามัยแข็งแรงมาโดยตลอด ถึงพุทธศักราช ๒๕๓๑ ประชวรด้วยโรคพระปับผาสะอักเสบเข้ารับการรักษา ณ โรงพยาบาลศิริราช สิ้นพระชนม์ด้วยโรคหลอดพระโลหิตตีบและกล้ามเนื้อพระหทัยบางส่วนไม่ทำงานเมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑ สิริพระชันษา ๙๐ ปี ๕ เดือน ๒๕ วัน พรรษา ๗๐ ดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ๑๔ ปี ๒ เดือน ๕ วัน พระราชทานเพลิงพระศพเมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๒ ณ วัดเทพศิรินทราวาส

๒๕ เมษายน ๒๕๕๔

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (หม่อมราชวงศ์เจริญ อิศรางกูร ญาณฉนฺโท)

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ *(หม่อมราชวงศ์เจริญ อิศรางกูร ญาณฉนฺโท) เป็นพระราชวงศ์ที่ได้ดำรงสมณศักดิ์สูงถึงชั้นสมเด็จพระราชาคณะ และนอกจากจะได้มีคุณูปการในด้านทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และการศึกษาแล้ว ท่านยังมีความสามารถด้านกวีนิพนธ์และงานช่างเบ็ดเตล็ดต่างๆ เกียรติคุณปรากฏเป็นที่ยกย่องนับตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์*

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ มีนามเดิมว่า หม่อมราชวงศ์เจริญ อิศรางกูร เป็นบุตรของหม่อมเจ้าถึกพระโอรสในพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์ เกิดเมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๐๐ ที่บ้านบางอ้อ แขวงเมืองนครนายก ต่อมาเมื่อพระบิดาย้ายกลับมากรุงเทพฯ จึงได้เข้าไปพักอยู่ที่วังของพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์ ผู้เป็นพระอัยกา (ปู่)

ขณะเยาว์วัย สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ฝึกการอ่านเขียนกับพระบิดา แล้วเริ่มเรียนภาษาบาลีกับอาจารย์จีน พออายุได้ ๗ ขวบพระบิดาจึงพาไปถวายตัวเป็นศิษย์ของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ทัต) ที่วัดระฆังโฆสิตาราม จากนั้นได้เรียนพระปริยัติธรรมกับผู้ทรงคุณวุฒิต่างๆ หลายสำนัก อาทิ พระอมรเมธาจารย์ (เกศ) หม่อมเจ้าชุมแสง พระโหราธิบดี (ชุม) สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) สมเด็จพระวันรัต (แดง) และครูอาจารย์อื่นๆ อีกหลายท่าน

ในประวัติของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ซึ่งพระพินิจวรรณการ (แสง สาลิตุล) ผู้เป็นศิษย์เอกของท่านเรียบเรียงไว้ ได้กล่าวถึงเกร็ดความสัมพันธ์ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ กับวังหลัง ซึ่งเป็นสาเหตุให้มีผู้เข้าใจผิดว่าท่านสืบเชื้อสายมาจากกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (วังหลัง) โดยตรง

ว่า การที่มีผู้เข้าใจผิดเช่นนั้นมาจากสาเหตุ ๒ ประการ คือ ประการแรก เนื่องมาจากพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์ พระอัยกาของท่านทรงซื้อที่วังสวนมังคุด จากเชื้อสายของพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทร์รณเรศ ซึ่งอยู่ระหว่างวัดระฆังโฆสิตารามและวังหลัง แล้วย้ายไปประทับอยู่ ณ ที่นั้น คนภายหลังมักเข้าใจผิดว่า เป็นวังเดียวกับวังหลัง ประการที่ ๒ เนื่องมาจาก พระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์ เป็นพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์ พระขนิษฐาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทพสุดาวดี ซึ่งเป็นพระชนนีของกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์) เป็นเหตุให้พระโอรสธิดาและหม่อมเจ้าในกรมทั้ง ๒ นี้สนิทสนมกันมาก นอกจากนี้พระบิดาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ยังได้ถวายท่านให้เป็นศิษย์ในสำนักของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ทัต) ซึ่งเป็นนัดดาของกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (หม่อมเจ้าในพระสัมพันธวงศ์เธอ กรมหลวงเสนีบริรักษ์) ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับราชสกุลวังหลังจึงต่อเนื่องตลอดมา อีกทั้งเมื่อสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้ดำรงสมณศักดิ์และสถิตอยู่ที่วัดระฆังโฆสิตารามแล้ว หม่อมเจ้าหญิงในพระสัมพันธวงศ์เธอ กรมหมื่นนราเทเวศร์ และพระสัมพันธวงศ์เธอ กรมหลวงเสนีบริรักษ์ ซึ่งเป็นพระโอรสในกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข ก็ได้ขอให้ท่านเป็นประธานจัดการงานศพให้แทบทุกองค์ ดังนั้นจึงทำให้เกิดการเข้าใจผิดว่าท่านสืบเชื้อสายมาจากวังหลังโดยตรง

พุทธศักราช ๒๔๑๓ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากโกนจุกแล้ว สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้บรรพชาเป็นสามเณร และเข้าสอบแปลพระปริยัติธรรมได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยคในปีนั้น และเป็นผู้ที่มีอายุน้อยที่สุดในกลุ่มเปรียญ ๑๒ องค์ที่สอบได้รุ่นเดียวกัน

พุทธศักราช ๒๔๑๙ ขณะยังเป็นสามเณร ได้เข้าแปลพระปริยัติธรรม ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ เป็นครั้งที่ ๒ แปลได้อีก ๑ ประโยค รวมเป็น ๔ ประโยค

ครั้นอายุครบอุปสมบท พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บวช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยมีสมเด็จพระพุฒาจารย์ ขณะยังเป็นหม่อมเจ้าพระพุทธธุปบาทปิลันทน์ เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่ออุปสมบทแล้วได้เข้าแปลพระปริยัติธรรมเป็นครั้งที่ ๓ ในพุทธศักราช ๒๔๒๕ แปลได้อีก ๑ ประโยค รวมเป็น ๕ ประโยค

พุทธศักราช ๒๔๓๐ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ มีราชทินนามพิเศษว่า ***พระราชานุพัทธมุนี*** โปรดเกล้าฯ ให้ไปครองวัดโมลีโลกยาราม พุทธศักราช ๒๔๓๕ โปรดเกล้าฯ ให้ครองวัดระฆังโฆสิตาราม และได้พระราชทานตาลปัตรพื้นแพรปักเลื่อมเป็นพิเศษเหมือนหม่อมเจ้าพระราชาคณะ ทั้งยังได้รับพระราชทานนิตยภัตเพิ่มขึ้นเสมอด้วยพระราชาคณะผู้ใหญ่ชั้นเทพด้วย

พุทธศักราช ๒๔๓๘ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น***พระเทพเมธี*** ซึ่งเป็นตำแหน่งแรกมีในรัชกาลที่ ๕ (เปลี่ยนมาจากของเดิมคือ พระโพธิวงศ์)

พุทธศักราช ๒๔๔๕ ได้เลื่อนเป็น***พระธรรมไตรโลกาจารย์*** และเมื่อมีพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์แล้ว ท่านได้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลนครสวรรค์จนตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พุทธศักราช ๒๔๕๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สถาปนา

เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะตำแหน่งเจ้าคณะรอง ที่ ***พระพิมลธรรม*** ได้รับพระราชทานสุพรรณบัฏเป็นกรณีพิเศษ

พุทธศักราช ๒๔๖๔ ได้สถาปนาเลื่อนสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะ มีราชทินนามตามจารึกในสุพรรณบัฏว่า ***"สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณอดุลยสุนทรนายก ตรีปิฎกวิทยาคุณ วิบุลยคัมภีรญาณสุนทร มหาอุดรคณฤศร บวรสังฆาราม คามวาสี อรัญวาสี มหาสังฆนายก"*** หลังจากได้รับสถาปนาแล้วสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้บัญชาการคณะกลาง

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นผู้ดำรงศีลาจารวัตรมั่นคงในพระพุทธศาสนา มีปรีชาญาณแตกฉานในพระปริยัติธรรม ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์ในการบริหารกิจการพระศาสนาและส่งเสริมการศึกษาพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณรและกุลบุตรทั่วไป โดยอุปนิสัยแล้วท่านเป็นผู้มีความละเอียดรอบคอบ ประณีตมั่นคงในแบบแผน ไม่ชอบรบกวนผู้อื่นและมีเมตตาธรรมเป็นอย่างยิ่ง จึงเป็นที่เคารพเลื่อมใสแก่พระราชวงศ์ ข้าราชการและประชาชนทั่วไป คุณสมบัติพิเศษอันเป็นที่ยกย่องมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ คือ **ความชำนาญในการเทศนา** กล่าวกันว่าท่านมีโวหารคมคายและน้ำเสียงไพเราะเป็นที่ประทับใจผู้ฟัง อีกทั้งมีความสันทัดในทำนองสวดต่างๆ ตามแบบโบราณ เป็นต้นว่า สวดขัดตำนาน สวดญัตติ สวดอาฏานาฏิยสูตร เทศน์มหาชาติทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ดังนั้นท่านจึงได้รับมอบให้เป็นผู้ฝึกหัดพระสวดและเทศนาในการพระราชพิธี และการสวดบางอย่างที่สวดยาก ซึ่งเดิมเป็นกิจของสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ วัดโสมนัสวิหาร เช่น การสวดประกาศพระราชพิธีตรุษด้วยท่วงทำนองอย่างลังกา สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ก็สามารถสวดได้อย่างไพเราะ จนได้เป็นผู้สวดแทนสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ จนตลอดรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ยังมีความสามารถทางด้านวรรณศิลป์และงานช่างเบ็ดเตล็ดต่างๆ และได้สร้างผลงานให้ปรากฏสืบทอดประจักษ์มาถึงชนรุ่นหลัง

ผลงานนิพนธ์อันเป็นวรรณศิลป์ ได้แก่ โคลงเรื่องรามเกียรติ์ที่จารึกอยู่ ณ พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตอนกำเนิดนางสีดา ที่ประตูด้านเหนือ ตอนนางสีดาวาดรูปทศกัณฐ์ ห้องที่ ๑๕๗ และตอนพระรามให้ฆ่านางสีดา ห้องที่ ๑๕๘ โคลงกระทู้วชิรญาณ โคลงบอกชื่อเรือขบวนแห่พระพุทธชินราช (จำลอง) จากโรงหล่อไปยังวัดเบญจมบพิตร บทเทศนาพระอภิธัมมัตถสังคหะ ปริเฉท ๙ ในงานพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสุพรรณภาควดี โคลงกระทู้ว่าด้วยนกเขาของพระครูวินัยธร (เผือก) คาถาและโคลงจารึกฉากกั้นงานศพของหม่อมมารดา โคลงแปลปัญหาจีนเรื่องซุยถัง โคลงปัพพโตปมคาถาและอริยธนคาถา โคลงอริยสัจ โคลงอุทิศแก่หม่อมมารดาเมื่อพิมพ์หนังสือ สังยุตตนิกาย และโคลงจารึกไว้ใต้ภาพถ่ายของท่านเองเมื่อเป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ผลงานด้านการช่าง ได้แก่ ช่อฟ้าด้านหน้าของพระอุโบสถวัดระฆังโฆสิตาราม พระพุทธรูปประธานวัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ (ขนาดหน้าตักประมาณ ๓ ศอก) และพระประธานองค์ใหญ่ในวิหารน้อยด้านหลังพระปรางค์วัดระฆังโฆสิตาราม

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ดำรงในเมตตาธรรมอย่างสูงแก่ผู้ที่อยู่ในปกครอง โดยจะคอยสอดส่องดูแลสนับสนุนพระภิกษุสามเณรในพระอารามที่มีสติปัญญา และ

ความอุตสาหะให้ได้เล่าเรียนสูงสุดตามความสามารถ แม้ศิษย์ผู้นั้นจะลาสิกขาไปแล้วก็ยังเอื้อเฟื้อห่วงใย คอยเตือนสติและให้โอวาทตามโอกาสอันควร ตลอดจนช่วยฝากฝังให้มีงานทำตามความสามารถของแต่ละบุคคล ตัวอย่างเช่น พระพินิจวรรณการ (แสง สาลิตุล) ก็เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับการอุปถัมภ์จากสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวถึงท่านผู้นี้ไว้ในพระนิพนธ์คำนำหนังสือ **นานานิพนธ์** ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ว่า สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้ทำนุบำรุงเลี้ยงดูพระพินิจวรรณการมาตั้งแต่ยังเด็ก จึงรักเหมือนบุตร ฝึกสอนถ่ายทอดวิชาจนได้เป็นเปรียญ ๖ ประโยค ได้หัดให้สวดขัดตำนานและแสดงธรรมเทศนาจนมีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่นิยมตั้งแต่ยังเป็น "มหาแสง" ด้วยตั้งใจจะให้เป็นตัวแทนท่านในภายหน้า แต่เมื่อพระพินิจวรรณการต้องการลาสิกขา ท่านจึงต้องอนุญาตแล้วพาไปฝากตัวกับสมเด็จพระเจ้า-บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เพื่อทำงานในหอพระสมุดสำหรับพระนคร เนื่องจากมีความสันทัดด้านอักษรศาสตร์และวรรณกรรม และพระพินิจวรรณการก็มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานจนได้เป็นเลขานุการราชบัณฑิตยสภา

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ มีโรคประจำตัวคือโรคหืด เมื่อสูงวัยขึ้นก็กลายเป็นโรคเกี่ยวกับปอด และเริ่มอาพาธตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๗๐ เป็นต้นมา แต่ยังคงปฏิบัติสมณกิจ รับนิมนต์ไปในงานราชการและงานของบุคคลทั่วไป แม้บางครั้งจะทำให้อาการของโรครุนแรงขึ้นก็ตาม เนื่องจากท่านให้ความสำคัญต่องานราชการและกิจวัตรที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติ ในที่สุดอาการอาพาธก็หนักจนถึงกาลมรณภาพเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ สิริอายุ ๗๐ ปี พรรษา ๕๐ ได้รับพระราช-ทานน้ำหลวงอาบศพและโกศไม้สิบสองเป็นเกียรติยศ และได้รับพระราชทานเพลิงศพ ณ พระเมรุท้องสนามหลวง ต่อจากงานพระศพสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี พระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภัศร และพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรลักษณาวดี ในเดือนพฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๑

เกียรติคุณของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (หม่อมราชวงศ์เจริญ อิศรางกูร ฌาณฉนฺโท) ยังจารึกอยู่ในประวัติศาสตร์เป็นแบบอย่างอันดีแก่ชนรุ่นหลัง สมดังโคลงบทหนึ่งที่ท่านได้นิพนธ์ไว้ว่า

เคยเห็นเคยร้องเรียก ชื่อกัน
ชื่อนั่นและเหลือยัน อยู่ได้
คนดียอมมีสรร เสริญเนื่อง นานแฮ
คนชั่วตัวลับไว้ ชื่อช้าชนฉิน

๙ พฤษภาคม ๒๕๕๔

พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน)

หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

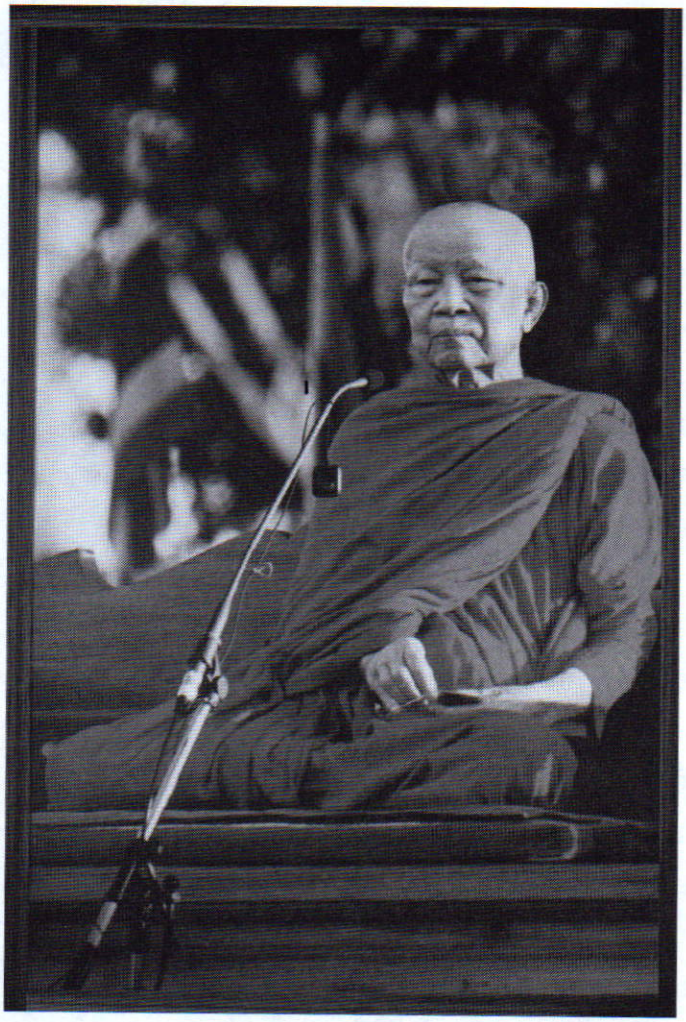

พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) เป็นที่รู้จักในหมู่ศิษยานุศิษย์ผู้เป็นพุทธบริษัททั้งหลายในนาม หลวงตามหาบัว

การที่ออกนามท่านว่า มหาบัว เพราะคำว่า มหา เป็นคำขานนำหน้านามพระสงฆ์ผู้ที่ศึกษาพระปริยัติธรรมถึงขั้นเปรียญ ๓ ประโยค ซึ่งเทียบเท่าปริญญาตรีโดยพฤตินัยในทางคณะสงฆ์ ดังตัวท่านนั้นเอง

หลวงตามหาบัว ถือกำเนิดเมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๕๖ เป็นบุตรคนที่สองของนายทองดีและนางแพง โลหิตดี บิดาของท่านมีอาชีพทำนาข้าวและค้าขายของป่า อยู่ที่ตำบลบ้านตาด อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี ท่านมีพี่น้อง ๑๖ คน ตัวท่านได้เป็นกำลังสำคัญของครอบครัวด้วยอุปนิสัยที่โดดเด่นในด้านความเพียรและความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน ทำให้ท่านได้รับความไว้วางใจจากบิดามารดาให้ทำการงานต่างๆ และควบคุมดูแลน้องๆ

ในวัยเยาว์ ท่านได้รับการศึกษาจบชั้นประถมปีที่ ๓ ซึ่งเป็นชั้นเรียนสูงสุดของโรงเรียนประชาบาลบ้านตาดในเวลานั้นด้วยคะแนนเรียนดีเด่น หลังจากนั้น ท่านได้ช่วยบิดามารดาทำนาและติดตามบิดาไปหาของป่ามาขาย เมื่อท่านมีอายุครบเกณฑ์อุปสมบท บิดามารดาได้ขอให้ท่านบวชตามประเพณี ด้วยมีความหวังเช่นพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ว่าจะได้อาศัยบุญจากบุตรผู้ครองผ้ากาสาวพัสตร์เป็นทางไปสู่สุคติภูมิในเบื้องหน้า แม้ว่าตัวท่านเองจะคิดสร้างครอบครัวตามประสาคนวัยหนุ่มทั่วไป แต่เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าควรจะบวชเพื่อแสดงกตัญญุตาต่อบิดามารดาเสียก่อน จึงได้เข้าอุปสมบทเมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗ ที่วัดโยธานิมิตร บ้านหนอนขอนกว้าง ตำบลหนองบัว อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี มีพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) จากวัด

โพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี เป็นพระอุปัชฌาย์ ท่านได้ฉายานามว่า **"ญาณสมฺปนฺโน" แปลว่า "ถึงพร้อมแล้วด้วยการหยั่งรู้"** ทั้งนี้ ท่านได้ตั้งใจไว้ว่าจะบวชเพียง ๒ พรรษาเท่านั้น

เมื่อบวชแล้ว ท่านได้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ออกบิณฑบาตทุกเช้า และทำวัตรสวดมนต์เช้าเย็นพร้อมพระเณรในวัดทุกวันไม่เคยขาด ขณะเดียวกัน ท่านได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมด้วยความขยันหมั่นเพียร ท่านได้อ่านพุทธประวัติและเรื่องราวของพระสาวกองค์สำคัญทั้งหลายที่ออกบำเพ็ญในป่าเขาลำเนาไพรจนสำเร็จพระอรหันต์ เกิดความซาบซึ้งจนทำให้สนใจใคร่รู้ว่า **มรรคผลนิพพานยังเป็นไปได้จริงหรือไม่** ท่านจึงตั้งจิตมั่นว่าจะศึกษาพระปริยัติธรรมให้สำเร็จเปรียญ ๓ ประโยค แล้วจะออกปฏิบัติธรรมแสวงมรรคผลนิพพาน ดังเช่นพระสาวกของพระพุทธเจ้าเหล่านั้น

หลวงตามหาบัว ท่านมีความเคารพเลื่อมใสในการปฏิบัติภาวนามาตั้งแต่แรก ด้วยในระหว่างที่ท่านเข้านาคก่อนอุปสมบท ท่านค้างคืนในโบสถ์อยู่กับพระอุปัชฌาย์ของท่าน และได้เห็นพระธรรมเจดีย์ลงเดินจงกรมที่หน้าโบสถ์ในเวลาตีสี่ทุกคืน ท่านได้เรียนพระอุปัชฌาย์ว่าท่านอยากภาวนาบ้าง ควรภาวนาว่าอย่างไร ซึ่งพระอุปัชฌาย์แนะนำให้ภาวนาว่า *"พุทโธ"* ท่านจึงปฏิบัติภาวนาและเดินจงกรมเป็นประจำนับแต่นั้นมา แม้เมื่อเรียนพระปริยัติในช่วงเวลากลางวัน ท่านจะหยุดพักเพื่อภาวนาประมาณ ๑ ชั่วโมง และในเวลากลางคืน ท่านจะเดินจงกรม เสร็จแล้วนั่งภาวนาก่อน จึงจะเข้านอน ***ผลที่ได้จากการภาวนาคือความสงบ สว่าง ทางจิต ทำให้ท่านมุ่งมั่นจะศึกษาพระไตรปิฎกโดยละเอียด เพื่อเป็นทุนสำหรับการออกปฏิบัติที่จะพาไปสู่ความหลุดพ้นจากอาสวกิเลสทั้งมวล*** ถึงเวลานี้ ท่านไม่คิดเรื่องลาสิกขาอีกแล้ว หากแต่มุ่งสู่นิพพานเพียงประการเดียว

ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงเดินทางออกจากบ้านตาดเพื่อศึกษาหาความรู้ในทางธรรมให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้น โดยได้ไปศึกษาพระปริยัติธรรมที่วัดสุทธจินดา อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งในอำเภอเดียวกันนี้มีวัดป่าสาลวันของฝ่ายวิปัสสนาธุระตั้งอยู่ ด้วยมีจิตที่ใฝ่ในการภาวนายามว่างจากการเรียน ท่านจึงไปที่วัดป่าสาลวันเสมอ เพื่อฟังพระธรรมเทศนาของพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม (พระญาณวิศิษฏ์สมิทธิวีราจารย์ ชาตะ ๒๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๓๒ มรณะ ๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๐๗ พระวิปัสสนาจารย์สายอีสาน ผู้เป็นศิษย์รุ่นแรกที่มีพลังธรรมแก่กล้าคนหนึ่งของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต) หลวงตามหาบัวเล่าไว้ว่า ในตอนนั้นท่านยังภาวนาไม่เป็น และพระอาจารย์สิงห์ได้แสดงธรรมเรื่องวิถีจิตที่ท่านไม่เคยได้สดับมาก่อน ท่านไปบ่อยจนพระอาจารย์สิงห์

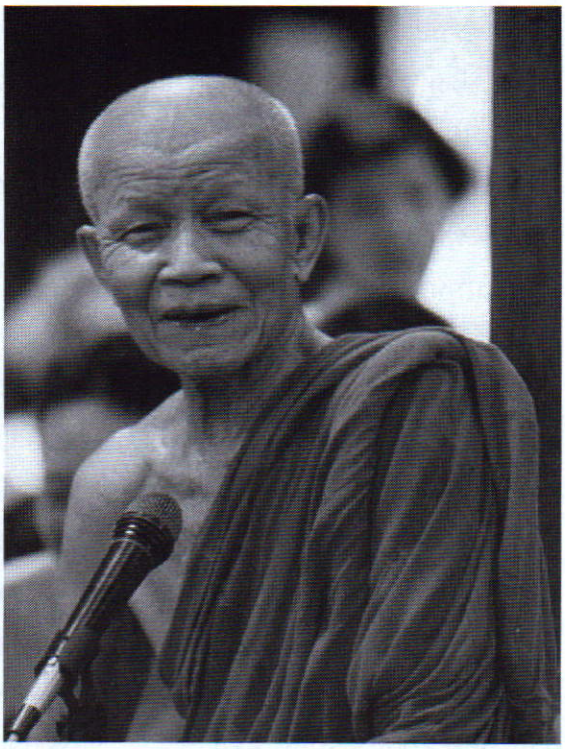

จำได้ ออกปากว่า *"พระหนุ่มรูปนี้ภาวนาดี"*

หลังจากอยู่ที่นครราชสีมาได้ระยะหนึ่ง ท่านได้เดินทางมาศึกษาต่อในกรุงเทพมหานคร ที่วัดบรมนิวาส ราชวรวิหาร โดยมีสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร) เป็นพระอาจารย์สอนพระปริยัติ ท่านได้รับความไว้วางใจจากพระอาจารย์ให้ช่วยดูแลพระเณรในคณะสงฆ์ที่ท่านสังกัดอยู่ ซึ่งท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความตั้งใจ ท่านเคารพพระอาจารย์ท่านนี้มาก และเล่าถึงคุณธรรมของพระอาจารย์อยู่เสมอในเรื่องความเสียสละ ไม่เก็บสะสมไทยธรรมใดๆ แต่จะมอบให้ท่านแจกจ่ายแก่พระเณรไปทั้งสิ้น ซึ่งท่านได้ดำเนินการแบ่งสรรด้วยความเป็นธรรมโดยไม่เคยเก็บงำสิ่งใดไว้เป็นของตนเองเลย

ดังได้กล่าวแล้วว่า หลวงตามหาบัวท่านมีความสงสัยอยู่ว่า **มรรคผลนิพพานในสมัยพุทธกาลยังมีอยู่จริงหรือไม่** ตลอดเวลาที่ท่านได้ปฏิบัติภาวนามาจนถึงขณะนั้น ท่านต้องการแก้ความสงสัยนี้ให้สิ้นไป และท่านคิดว่าผู้ที่จะแก้ความสงสัยให้ท่านได้มีเพียงท่านเดียว คือ **พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต** ท่านได้ยินนามของพระอาจารย์มั่นมานาน ตั้งแต่เมื่อครั้งที่พระอาจารย์มั่นเคยไปพักที่บ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งในขณะนั้นท่านยังเป็นเด็ก ท่านจึงตั้งใจว่าจะต้องไปพบพระอาจารย์มั่นให้ได้ในวันหนึ่ง

โอกาสนั้นมาถึงเมื่อท่านได้เดินทางไปศึกษาต่อที่วัดเจดีย์หลวง วรวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ในเวลาต่อมา และพระอาจารย์มั่นได้ออกจากวิเวกในป่ามาแวะพำนักที่วัดเจดีย์หลวงเป็นการชั่วคราว ก่อนจะเดินทางต่อเพื่อไปจำพรรษาที่จังหวัดอุดรธานี ตามที่พระธรรมเจดีย์ (จูม พุนฺธุโล) ซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ของท่านได้มาอาราธนานิมนต์ด้วยตนเองไว้ก่อนหน้านั้น ท่านจึงได้พบพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นครั้งแรกที่วัดเจดีย์หลวงนี้เอง

ท่านเล่าว่าพระอาจารย์มั่นได้แสดงพระธรรมเทศนาเนื่องในวันวิสาขบูชาเป็นเวลานานถึง ๓ ชั่วโมง ซึ่งท่านได้อยู่ในที่นั้นด้วย ผู้คนจำนวนมากหลั่งไหลมาฟังพระธรรมเทศนาด้วยความเลื่อมใสศรัทธา สำหรับตัวท่านเองนั้นมีความปีติท่วมท้น พร้อมตั้งปณิธานแน่วแน่ว่าหลังจากเรียนจบทางปริยัติแล้ว จะไปขอศึกษาอบรมธรรมปฏิบัติจากพระอาจารย์มั่น

ท่านศึกษาปริยัติที่วัดแห่งนี้จนสอบได้นักธรรมเอกและเปรียญ ๓ ประโยค สำเร็จเป็นสมณะขั้น **มหา** ในพุทธศักราช ๒๔๘๔ นับเป็นปีที่ท่านบวชได้ ๗ พรรษา

หลังจากนั้น หลวงตามหาบัวได้เดินทางไปกรุงเทพมหานครอีกครั้ง เพื่อกราบลาพระเถระผู้มีอุปการคุณทั้งหลายก่อนจะออกปฏิบัติธรรมตามความตั้งใจแต่เดิม แม้จะถูกทัดทานก็ไม่เปลี่ยนความคิด ท่านได้กลับไปนครราชสีมา เข้าพักบำเพ็ญเพียรอยู่ที่วัดแห่งหนึ่งในอำเภอจักราช สิ่งที่นำติดตัวไปด้วยนอกจากอัฐบริขารที่จำเป็นแล้ว มีเพียงหนังสือปาฏิโมกข์เล่มเดียว ณ ที่แห่งนี้ ท่านได้มุ่งปฏิบัติธรรมภาวนา เจริญสมาธิ และเดินจงกรม โดยไม่ทำอย่างอื่นเลย

จวบจนใกล้จะเข้าพรรษา ท่านจึงออกเดินทางไปจังหวัดอุดรธานี คิดว่าจะไปจำพรรษากับพระอาจารย์มั่นที่วัดป่าโนนนิเวศน์ จังหวัดอุดรธานี แต่ได้ทราบว่าพระอาจารย์มั่นได้รับนิมนต์ไปจังหวัดสกลนครเสียแล้ว ท่านจึงไปพำนักที่วัดทุ่งสว่างในจังหวัดหนองคาย ที่นั่น ท่านได้พบพระศรีนวล ทักทายสอบถามกันได้ความว่า พระศรีนวลเพิ่งมาจากพระอาจารย์มั่น ซึ่งพำนักอยู่ที่บ้านนามน จังหวัดสกลนคร

เดือนพฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๕ หลวงตามหาบัวจึงได้ออกเดินทางไปจังหวัดสกลนคร สอบถามชาวบ้านแล้วได้ทราบว่าพระอาจารย์มั่นอยู่ที่บ้านโคก ตำบลตองโขบ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จึงดั้นด้นบุกป่าฝ่าดงไปจนพบพระอาจารย์ขณะกำลังเดินจงกรมอยู่ลำพังในความมืด ท่านได้กราบถวายตัวเป็นลูกศิษย์

หลังจากออกปากอนุญาตให้ท่านพำนักอยู่ได้ พระอาจารย์มั่นได้แสดงปฐมโอวาทประหนึ่งหยั่งรู้ถึงความคิดของท่าน

"ท่านมาหามรรคผลนิพพาน มรรคผลนิพพานอยู่ที่ไหน ดินเป็นดิน น้ำเป็นน้ำ ลมเป็นลม ไฟเป็นไฟ ฟ้าอากาศเป็นฟ้าอากาศ แร่ธาตุต่างๆ เป็นของเขาเอง เขาไม่ได้เป็นมรรคผลนิพพาน เขาไม่ได้เป็นกิเลส กิเลสจริง ๆ มรรคผลนิพพานจริงๆ อยู่ที่หัวใจ ขอให้ท่านกำหนดจิตจ่อด้วยสติที่หัวใจ ท่านจะเห็นความเคลื่อนไหวของทั้งธรรม ของทั้งกิเลสอยู่ภายในใจแล้ว ขณะเดียวกันท่านจะเห็น มรรค ผล นิพพานไปโดยลำดับ..."

มหาบัวจึงมอบตัวเป็นศิษย์พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ณ บัดนั้น นับเป็นพรรษาที่ ๙ ในชีวิตสมณะของท่าน และได้ศึกษาปฏิบัติภาวนากรรมฐาน ตลอดจนติดตามปรนนิบัติรับใช้ใกล้ชิดพระอาจารย์มั่นตั้งแต่นั้นมา ตราบจนพระอาจารย์มั่นละสังขาร ที่วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ในวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๙๒

หลังจากเสร็จงานพระราชทานเพลิงศพพระอาจารย์มั่นในวันที่ ๓๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ท่านประสงค์จะปลีกวิเวก ได้ไปจำพรรษาอยู่ที่วัดป่าบ้านหนองผือนาใน อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ๑ พรรษา แล้วไปจำพรรษาอยู่วัดห้วยทราย อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร อีก ๔

พรรษา หลังจากนั้นได้จำพรรษาอยู่ที่จังหวัดจันทบุรี ๑ พรรษา จนถึงพุทธศักราช ๒๔๙๘ ท่านได้ทราบข่าวว่าโยมมารดาของท่านป่วย จึงเดินทางกลับมาตุภูมิที่บ้านตาดเพื่อดูแลโยมมารดา ชาวบ้านนิมนต์ให้ท่านอยู่เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจให้แก่ชาวบ้านตาด และได้พร้อมใจกันบริจาคที่ดิน ๑๖๓ ไร่ ๒๒ ตารางวาเพื่อสร้างวัด ท่านได้พิจารณาเห็นว่า โยมมารดาของท่านชรามากแล้ว สมควรที่จะได้อยู่ดูแลเป็นการตอบแทนบุญคุณของมารดาด้วย จึงรับนิมนต์ และเริ่มสร้างวัดในเดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๙๘ ตั้งชื่อว่า *"วัดป่าบ้านตาด"* ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศเป็นวัดในพระพุทธศาสนา เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๑๓ มีชื่อเป็นทางการว่า *"วัดเกษรศีลคุณ"* หลวงตามหาบัวได้พำนักและประกาศธรรมอยู่ที่วัดแห่งนี้ และได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ตามลำดับ คือ

พระครูสัญญาบัตร ที่ **พระครูญาณวิสุทธาจารย์** เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๑

พระราชาคณะ ชั้นราช ที่ **พระราชญาณวิสุทธิโสภณ** เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๖

พระราชาคณะ ชั้นธรรม ที่ **พระธรรมวิสุทธิมงคล** เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๒

หลวงตามหาบัวอาพาธด้วยสาเหตุลำไส้อุดตันและปอดติดเชื้อ ซึ่งแพทย์ได้ถวายการรักษานานกว่า ๖ เดือน ท่านมรณภาพเมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ เวลา ๐๓.๕๓ น. ตรงกับวันอาทิตย์ แรม ๑๑ ค่ำ เดือนยี่ ปีขาล สิริอายุ ๙๗ ปี ๕ เดือน ๑๘ วัน พรรษา ๗๗

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จแทนพระองค์ไปทรงเป็นประธานในพิธีถวายน้ำหลวงสรงศพพระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน) และทรงวางพวงมาลาหลวง พวงมาลาของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พวงมาลาส่วนพระองค์ และพวงมาลาของพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ในการนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานโกศโถและทรงรับพระพิธีธรรมไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ ๗ วัน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานในงานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน) ณ วัดเกษรศีลคุณ ตำบลบ้านตาด อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี ในวันเสาร์ ที่ ๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔

หลวงตามหาบัว สมควรได้รับการยกย่องเป็นอริยสงฆ์องค์หนึ่ง ท่านเป็นผู้ที่มีพื้นฐานทางอุปนิสัยใฝ่ดีใฝ่ชอบจากการอบรมบ่มนิสัยในครอบครัว ดังนั้น เมื่อครองเพศบรรพชิต จิตของท่านจึงเข้าถึงธรรมได้โดยง่าย ท่านได้ดำเนินตามรอยธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างเคร่งครัด โดยศึกษาพระปริยัติและวิปัสสนากรรมฐานจากพระอาจารย์ผู้เป็นเอตทัคคะในทางธรรม ท่านเป็นทายาทธรรม และได้ถ่ายทอดมรดกธรรมต่อไปยังคนรุ่นหลังโดยอบรมสั่งสอนธรรมแก่ทั้งพระภิกษุ สามเณร สามเณรี อุบาสก อุบาสิกา และเยาวชน ท่านไม่สะสมทรัพย์สิ่งของ เมื่อมีผู้ถวายไทยธรรม ท่านได้บริจาคเป็นสาธารณกุศลทั้งสิ้น สงเคราะห์ทั้งคนและสัตว์ เมื่อประเทศไทยประสบปัญหาเศรษฐกิจในพุทธศักราช ๒๕๔๐ ท่านได้ริเริ่ม**โครงการผ้าป่าช่วยชาติ** นำเงินและทองคำที่ประชาชนบริจาค รวมมูลค่า

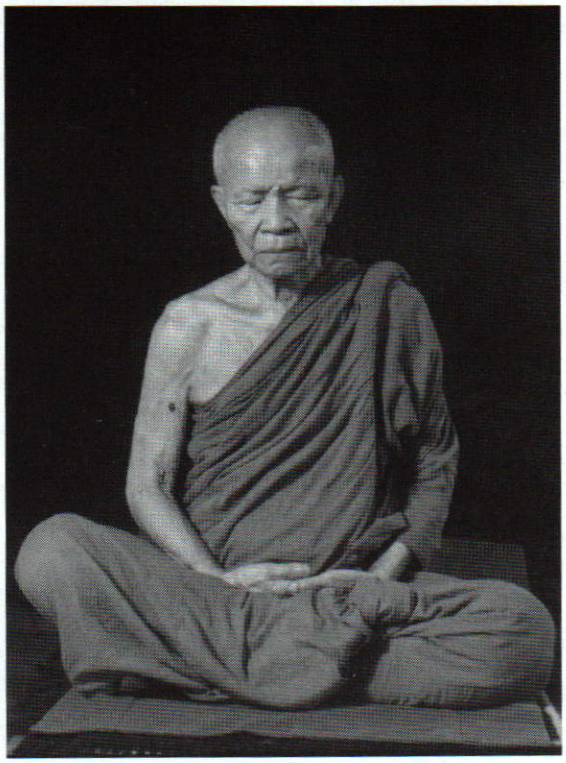

ประมาณ **๑๕,๐๐๐ ล้านบาท** มอบให้ธนาคารแห่งประเทศไทย นอกจากนี้ ท่านยังทำพินัยกรรมมอบเงินและทองที่ประชาชนได้บริจาค ทั้งที่มีเหลืออยู่และที่บริจาคเพิ่มเติมในงานศพของท่าน ให้แก่ธนาคารแห่งประเทศไทยต่อไป ซึ่งมีจำนวนมากกว่า **๔๐๐ ล้านบาท** (๔๐๐,๑๐๔,๘๙๓.๒๓ บาท ณ วันที่ ๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ หลังเสร็จสิ้นงานพระราชทานเพลิงศพของท่าน)

หลวงตามหาบัว ท่านไม่เพียงมีความห่วงใยประเทศชาติที่ต้องประสบปัญหาเศรษฐกิจเฉพาะหน้า หากยังห่วงใยถึงโลกในอนาคต ดังปรากฏในธรรมโอวาทบทหนึ่งที่ได้เชิญมาแสดงไว้ ณ ที่นี้

"....กาลใดที่โลกเกิดความยุ่งเหยิงไม่สงบ กาลนั้นพึงทราบว่าโลกเริ่มขาดความสมบูรณ์ทางศีลธรรม ถ้าไม่รีบปรับปรุงให้ตรงกับทางศีลธรรมแล้ว ไม่นาน ฤทธิ์ของโลกล้วนๆ จะระเบิดอย่างเต็มที่ แม้ตัวโลกผู้ทรงฤทธิ์เอง ก็ต้องแตกทลายลงทันทีทนอยู่ไม่ได้...

"...เมื่อโลกยังต้องการความเจริญอยู่ตราบใด ศีลธรรมจึงจำเป็นสำหรับโลกอยู่ตราบนั้น ใครจะคัดค้านหลักความจริงคือศีลธรรม อันเป็นสิ่งที่มีอยู่ประจำโลกมาแต่กาลไหนๆ ไม่ได้ คำว่าศีลธรรม ในหลักธรรมชาตินั้น ไม่ต้องไปขอรับมาจากพระหรือจากใครตามวัดหรือตามสถานที่ต่างๆ แล้ว จึงจะเกิดเป็นศีลธรรมขึ้นมา แม้เพียงแต่ผู้รักษาความถูกความดีงามประจำนิสัย แล้วประพฤติแต่สิ่งถูกและดีงามแก่ตนและแก่ผู้อื่น เว้นการประพฤติสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อความถูกความดีงามของตน เพียงเท่านั้นก็พอจะทราบได้แล้วว่าผู้นั้นมีศีลธรรมขึ้นในตัวแล้ว..."

ในโอกาสนี้ ขอเชิญชวนพุทธบริษัททั้งหลายน้อมนำโอวาทของหลวงตามหาบัวมาพิจารณาปฏิบัติ เพื่อเป็นการบูชาพระรัตนตรัย และร่วมกันอุทิศถวายกุศลแด่หลวงตามหาบัวผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น ด้วยเทอญ

๑๔ มีนาคม ๒๕๕๔

หลวงปู่คำคะนิง จุลมณี
จากเพศฤษีสู่เพศบรรพชิต และเทศนาธรรม ๓ อ

นางจารุดี ผโลประการ

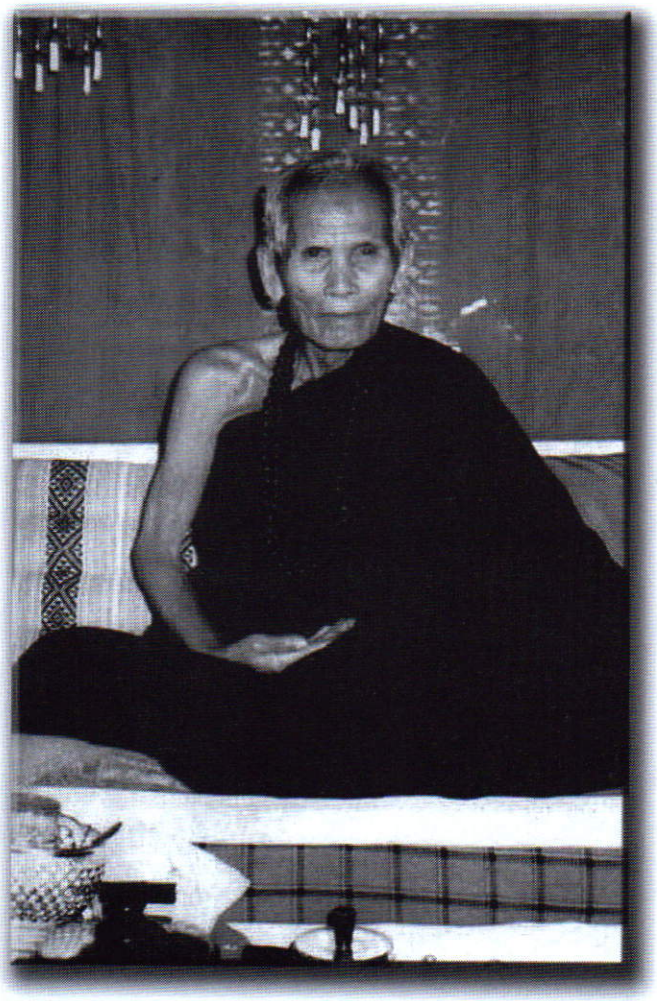

พระภิกษุผู้เป็นที่เคารพอย่างสูงของทั้งชาวลาวและชาวไทย ด้วยความเป็นผู้ทรงคุณทางอภิญญา (ความรู้ยิ่งในพระพุทธศาสนา) และธรรมะอันบริสุทธิ์ของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระภิกษุรูปนี้ คือ ***หลวงปู่ คำคะนิง จุลมณี*** *แห่งวัดถ้ำคูหาสวรรค์ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ท่านมีประวัติอันน่าสนใจ และธรรมเทศนาที่ให้ข้อคิดชวนให้ปฏิบัติตาม*

ประวัติ - ครอบครัว

หลวงปู่ คำคะนิง จุลมณี เดิมชื่อคำคะนิง ถือกำเนิดที่บ้านหนองบัว แขวงคำม่วน ประเทศลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) เมื่อปีกุน พุทธศักราช ๒๔๓๗ โยมบิดาชื่อนายดิน ทะโนราช โยมมารดาชื่อนางนุ่น ทะโนราช

เมื่ออายุได้ ๑๘ ปี ท่านได้บรรพชาเป็นสามเณรเป็นเวลา ๙ วัน เพื่อทดแทนคุณบิดามารดาที่ถึงแก่กรรม หลังจากนั้นท่านยังปรารถนาที่จะบวชต่อ เพราะท่านเป็นผู้ฝักใฝ่ในการปฏิบัติธรรมบำเพ็ญภาวนา

สู่ความเป็นฤษีชีไพร

ก่อนออกบวชท่านได้สืบเสาะหาอาจารย์ด้านกรรมฐานเก่งๆ โดยมีสหายอีก ๒ คน ร่วมเดินทางไปด้วย ได้ไปหาอาจารย์ผู้หนึ่งชื่ออาจารย์สีทัตถ์ อยู่ที่ท่าอุเทน อาจารย์ผู้นี้ปฏิเสธที่จะรับท่านและสหายไว้เป็นศิษย์ แต่แนะนำให้ไปหาอาจารย์อีกผู้หนึ่งชื่ออาจารย์เหม่ย หลวงปู่ถูกอาจารย์เหม่ย

ทดสอบอย่างสาหัสสากรรจ์ แต่ท่านก็เพียรพยายามอย่างอดทนจนได้รับความรู้จากอาจารย์เหม่ยหลายประการ แล้วอาจารย์เหม่ยก็ให้หลวงปู่ไปเสาะแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเอง

หลวงปู่จึงได้ยึดรูปแบบการแต่งกายแบบโยคีหรือฤษี ไม่ตัดผมหรือโกนหนวดเครา แต่ถือศีลและเจริญภาวนาอย่างพระภิกษุ จาริกธุดงค์ไปตามป่าเขาลำเนาไพร มีที่พักคือคูหาถ้ำต่างๆ

ครั้งหนึ่งท่านได้ธุดงค์ไปถึงเชียงตุงและได้พบกับหลวงพ่อปาน วัดบางนมโค ซึ่งธุดงค์จากประเทศไทยไปพร้อมกับศิษย์เอก ๔ รูป คือพระราชพรหมยาน (วีระ ถาวโร - หลวงพ่อฤษีลิงดำ) พระครูสุวรรณสิทธิการย์ (ช่อ อภินฺนโท - หลวงพ่อฤษีลิงขาว) หลวงพ่อฤษีลิงเล็ก และพระเขียว ท่านได้แสดงความเป็นผู้มีความรู้ในทางอภิญญา* จนหลวงพ่อปานได้ขอพักอยู่กับหลวงปู่คำคะนิงประมาณ ๑๕ วัน เพื่อให้คณะศิษย์ของท่านได้รับคำแนะนำสั่งสอนทางอภิญญาเพิ่มเติม

ต่อมาหลวงปู่คำคะนิงได้ธุดงค์ไปถึงภูอีด่าง ซึ่งสมเด็จลุน พระอริยเจ้าแห่งราชอาณาจักรลาวจำพรรษาอยู่ สมเด็จลุนได้มอบพระคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ให้หลวงปู่ได้ศึกษาค้นคว้า เมื่อหลวงปู่ศึกษาธรรมะจากพระคัมภีร์เรียบร้อยแล้ว ท่านก็คืนพระคัมภีร์ไว้ที่เดิม ไม่ได้นำไปเป็นสมบัติส่วนตัว เมื่อหลวงปู่ลงจากภูเขาพบผู้ใดเจ็บไข้ได้ป่วยก็รักษาให้ได้หมด หลวงปู่ดำรงเพศเป็นฤษีอยู่ถึง ๑๕ ปี

ก้าวไกลถึงพระภิกษุ

กิตติศัพท์ของหลวงปู่คำคะนิง ทราบถึงพระกรรณของพระเจ้าศรีสว่างวัฒนา เจ้ามหาชีวิตของประเทศลาว ทรงสนพระทัย จึงโปรดให้หลวงปู่ซึ่งถือเพศฤษีอยู่ได้เข้าเฝ้าท่ามกลางพระญาติและเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย ได้พูดคุยกันแล้ว พระเจ้าศรีสว่างวัฒนาก็ทรงขอให้ท่านปลงผมที่ยาวถึงเอวออก หลวงปู่ก็กราบทูลว่าถ้าปลงผม หนวดเครา ก็ต้องอุปสมบทเป็นพระภิกษุ พระเจ้าศรีสว่างวัฒนาจึงทรงยื่นข้อเสนอว่าพระองค์จะจัดพระราชพิธีอุปสมบทให้ หลวงปู่คำคะนิง จึงได้ยินยอมบวช นับแต่นั้นเป็นต้นมา

พระราชพิธีอุปสมบทมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ พระเจ้าศรีสว่างวัฒนาทรงเป็นประธานฝ่ายฆราวาส มีพระเถระชั้นผู้ใหญ่เข้าร่วมพิธี ๒๘ รูป หลวงปู่คำคะนิงได้รับฉายาว่า ***"สนฺจิตฺโตภิกฺขุ"*** หรือพระคำคะนิง สนฺจิตโต

หลังจากบวชเป็นพระภิกษุ หลวงปู่คำคะนิงก็กลับไปจำพรรษาที่ภูอีด่างตามเดิม ท่านปฏิบัติตามแนวทางของพระป่าอย่างเคร่งครัด และเมื่อเป็นพระภิกษุประชาชนยิ่งหลั่งไหลไต่ภูเขาไปกราบนมัสการท่าน ขอความช่วยเหลือจากท่านจนท่านไม่มีเวลาปฏิบัติภาวนา

---

*พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) อธิบายว่า

อภิญญา *คือ ความรู้ยิ่ง, ความรู้เจาะตรงยวดยิ่ง, ความรู้ชั้นสูง มี ๖ อย่าง คือ*

๑. *อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้*

๒. *ทิพพโสต หูทิพย์*

๓. *เจโตปริยญาณ ญาณที่ให้ทายใจคนอื่นได้*

๔. *ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้*

๕ *ทิพพจักขุ ตาทิพย์*

๖. *อาสวักขยญาณ ญาณทำให้เราสละสิ้นไป*

๕ อย่างแรกเป็นโลกียอภิญญา ข้อสุดท้ายเป็นโลกุตตรอภิญญา

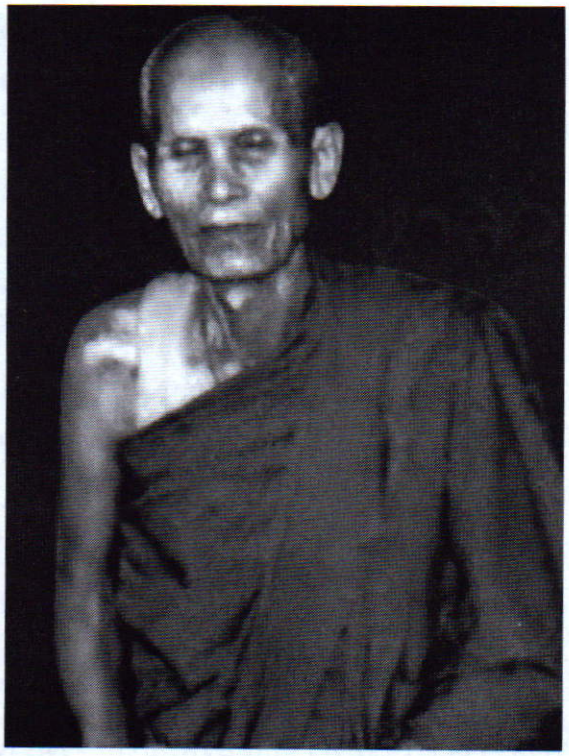

สุดท้ายลุถึงแผ่นดินไทย

วันหนึ่งหลวงปู่จึงหายไปจากภูอีด่าง และไม่กลับมาที่นี่อีกเลย ท่านธุดงค์ไปตามที่ต่างๆ ในฝั่งลาว จนท้ายที่สุด ท่านได้ตัดสินใจใช้ชีวิตในช่วงปลายข้ามมาจำพรรษาที่วัดถ้ำคูหาสวรรค์ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นหลวงปู่คำคะนิง จุลมณี ของคนไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจวบจนมรณภาพ

ฝากไว้เทศนาธรรม ๓ อ - อด อัด อุด บริสุทธิ์ในธรรม

หลวงปู่คำคะนิง ได้ออกธุดงค์ตามป่าเขาลำเนาไพร เพื่อบำเพ็ญภาวนา และเมื่อช่วงเข้าพรรษา ท่านก็แสดงธรรมเทศนาโปรดประชาชน ธรรมเทศนา ๓ อ ของท่าน คือ **อด อัด อุด บริสุทธิ์ในธรรม** เป็นคติประจำใจของท่านที่จะพาให้เห็นธรรมะอันแท้จริงดังบรรยายอธิบายของท่านที่ว่า

"อด" คือ ความ**อด**ทน มีวิริยะเพื่อเรียนรู้ในธรรมอันบริสุทธิ์ เช่น หนาวก็ไม่ให้พูดว่าหนาว ร้อนก็ไม่พูดว่าร้อน เจ็บก็ไม่ให้พูดว่าเจ็บ เพราะมนุษย์ที่เกิดมาได้ทุกรูปทุกนามครบอาการ ๓๒ อย่างบริบูรณ์นั้น ก็ด้วยธรรมได้แต่งให้เกิด อันมีศีล ๕ เป็นพื้นฐาน ทุกคนที่เกิดมาเป็นมนุษย์ย่อมจะรู้และเห็นอยู่ทุกวันว่ามีคนเกิด แก่ เจ็บ ตาย เพราะเป็นกฎธรรมชาติ ไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์เมื่อเกิดมีขันธ์ ๕ ย่อมมีดับ

ทุกอย่างในโลกนี้มักจะมีคู่ เช่น หญิงกับชาย ดีกับชั่ว ในทำนองนี้ พระพุทธเจ้าเองปรารถนาอย่างยิ่งคือคำว่าหนึ่งไม่มีสอง ก็หมายความว่าเมื่อมีเกิดย่อมมีตาย เมื่อไม่มีตายย่อมไม่มีเกิดอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้ถึงการหลุดพ้นจากกิเลส หมดสิ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป **ให้รู้จัก**

ตัวเจ้าของเองให้มากที่สุด อย่าไปสนใจในสิ่งที่ห่างจากตัว ให้อ่านตัวเองให้ออก เพราะธรรมที่ทุกคนอยากได้ อยากเห็นนั้น อยู่ในตัวของแต่ละบุคคล แต่ที่เรามองไม่เห็น อ่านไม่ออก ก็เพราะกิเลสมันบังอยู่ อุปมาดังตัวเรานี้เหมือนแก้วน้ำที่ใสสะอาด บรรจุด้วยน้ำสกปรก คือกิเลสตัณหา ความอยาก โลภโมโทสัน ความอยากร่ำอยากรวย ความไม่รู้จักพอนี้ สะสมอยู่ในจิตก็ย่อมจะมีแต่ความมืดมน ถ้าทุกคนพยายามหยิบและตักตวงเอาสิ่งทั้งหลายที่กล่าวมาออกจากจิตออกจากใจ เหมือนดังแก้วน้ำที่ล้างสะอาดไม่มีสิ่งใดบรรจุ นั่นคือธรรมแท้จริง

ส่วน ***"อัด"*** คืออะไร ทุกคนที่เกิดมาในโลกย่อมจะรู้จะเห็นว่าอะไรเป็นเรื่องของทางโลก เช่น คนพูดกันหรือทะเลาะกัน คนฆ่ากัน รถชนกัน สิ่งเหล่านี้เราไม่ต้องไปสนใจ **ปิดหู ปิดตา ปิดปาก ไม่ให้ได้ยิน ไม่ให้เห็น ไม่ให้พูด ไม่ต้องรับรู้จากสิ่งที่จะเป็นตัวกั้นความดี ให้วางให้หมด ดูแต่ใจของเจ้าของแต่ผู้เดียว รู้แต่ลมเข้าออกเท่านั้น** จะทำอะไรก็ให้อยู่ในศีลในธรรม ให้ระลึกรู้อยู่ตลอดเวลา เราต้อง**อัด** ไม่ให้เสียงเข้ามาในหู ไม่ให้รูปเข้ามาทางตา ไม่พูดสิ่งที่ต่ำไป สูงไป ให้พูดแต่สิ่งที่พอดี นี่คือธรรมตัวจริง

"อุด" คืออะไร หมายถึงเมื่อเราอด เราอัด ปิดกั้นความเลวร้าย ความชั่ว ความวุ่นวายทั้งหลายไม่ให้เข้ามาทางตา หู ปาก ของเราแล้ว ก็**อุด**ความดีเข้าไว้ในตัวของเรา ไม่ให้มันไหลออกไป **กาย วาจา ใจของเราก็จะบริสุทธิ์ในธรรม ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ ปฏิบัติชอบ ตาอย่าได้ดูในสิ่งที่ไม่เป็นธรรม หูอย่าได้ฟังในสิ่งที่ไม่เป็นธรรม อุดความดีทั้งหลายเอาไว้ ให้เกิดความบริสุทธิ์ในธรรม** ถ้าทุกคนพยายามตั้งอกตั้งใจปฏิบัติก็จะพบแต่ความสำเร็จตามปรารถนาไว้ทุกประการ

อด อัด อุด บริสุทธิ์ในธรรม คือ การปฏิบัติส่งเสริมคุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ รู้ซึ้งถึงธรรมของพระพุทธองค์ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นตัวธรรมะที่พาให้เห็นธรรมอันแท้จริง อด อัด อุด บริสุทธิ์ในธรรม คือ การปฏิบัติที่จะทำให้เราระลึกชอบ ตั้งใจชอบ ปฏิบัติชอบ วาจาชอบ อด อัด อุด บริสุทธิ์ในธรรม เป็นขันติบารมีธรรม คือ ความอดทนให้เกิดปัญญาที่เป็นปรมัตถ์ มัดหู มัดตา มัดจิต มัดใจ มัดมือ มัดตีนให้เป็นธรรม อด อัด อุด บริสุทธิ์ในธรรมที่ดีเลิศ ทำให้หน่ายในโลกจักรวาล มีจิตเบิกบาน ถ้าเข้าใจปฏิบัติด้วยจิตที่ตั้งมั่น จะหันหน้าเข้าสู่สวรรค์นิพพาน ไม่หนึ่งเกิด สองตาย อด อัด อุด บริสุทธิ์ในธรรมไม่มีตาย ไม่มีเฒ่า ไม่มีเข้าพยาธิ

มรณกรรม

หลวงปู่คำคะนิง จุลมณี ป่วยเป็นปอดบวมและมรณภาพที่โรงพยาบาลสรรพสิทธิ์ประสงค์ เมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๘ ขณะท่านอายุได้ ๙๑ ปี อยู่ในเพศฤษี ๑๕ ปี และในเพศภิกษุ ๓๒ พรรษา

๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

หมวดบุคคลทั่วไป

ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ประเภทวรรณศิลป์ สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ

นางสาวเพลินพิศ กำราญ

ในวงวิชาการด้านภาษาและวรรณคดีไทย เมื่อกล่าวถึงศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส แล้วย่อมเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป เพราะท่านอยู่ในวงการนี้มาเป็นเวลานาน บุคคลต่างๆ ย่อมเคยเป็นศิษย์บ้าง เคยศึกษาและใช้เอกสารทางวิชาการของท่านบ้าง

ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส สกุลเดิม ไม้เรียง เกิดเมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๖๒ ที่ตำบลท่าชัก อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นธิดาคนที่ ๒ ในจำนวน ๓ คน ของขุนไม้เรียงศึกษากร (สีนุ่น ไม้เรียง) และนางเฟื่อง ไม้เรียง สกุลเดิม โสภะนราพงศ์

ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ เริ่มเรียนหนังสืออยู่กับบ้านจนมีความรู้พออ่านออกเขียนได้ เมื่อเข้าเรียนที่โรงเรียนประชาบาลประจำอำเภอทุ่งสง ในพุทธศักราช ๒๔๖๗ จึงไม่ต้องเรียนชั้นประถมปีที่ ๑ แต่ข้ามไปเรียนประถมปีที่ ๒ เลย เรียนที่โรงเรียนนี้ได้ ๑ ปี แล้วไปเรียนที่โรงเรียนประจำจังหวัดนครศรีธรรมราช แผนกสตรี ๕ ปี สอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ ๓ แล้วไปเรียนต่อที่โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดนครศรีธรรมราชอีก ๒ ปี จนสอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ ๕ ในเวลานั้นโรงเรียนที่จังหวัดนครศรีธรรมราชไม่มีการสอนสูงกว่านั้น ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ จึงเดินทางมาศึกษาต่อในกรุงเทพฯ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๕ เข้าเป็นนักเรียนที่โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ ๓ ปี สอบไล่ได้ชั้นมัธยมบริบูรณ์และประกาศนียบัตรประโยคครูประถม ต่อจากนั้นเข้าเรียนที่โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ เรียนเฉพาะภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศสอีก ๑ ปี แล้ว

สอบเข้าศึกษาต่อในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๙ ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ เป็นนิสิตที่เรียนดี สอบได้คะแนนดีเยี่ยมทุกวิชา เรียนจบได้ปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๒ แล้วเรียนแผนกฝึกหัดครูต่อที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่เรียนได้ไม่นานก็ลาออกเพื่อเข้ารับราชการที่จังหวัดนครศรีธรรมราช แล้วโอนมาเป็นอาจารย์ที่โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยม กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ

ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ รับราชการอยู่ ๕ ปี ถึงพุทธศักราช ๒๔๘๘ ลาออกจากราชการเพื่อศึกษาต่อระดับปริญญาโทที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๙ โดยทำวิทยานิพนธ์ชื่อ *"วิจารณ์เรื่องมัทนะพาธาหรือตำนานดอกกุหลาบ บทพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว"*

เมื่อจบการศึกษามหาบัณฑิตแล้วกลับเข้ารับราชการได้ ๕ ปี จึงได้รับทุนยูเนสโก ตามความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ ไปศึกษาต่อสาขาวิชาหลักสูตรและภาษาอังกฤษ ที่มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน สหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๙๕ สำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาโททางการศึกษาในปีเดียวกัน แล้วเดินทางกลับมารับราชการตามเดิม

ต่อมา โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมได้เลื่อนฐานะขึ้นเป็นวิทยาลัยครูจันทรเกษม เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๐๑ ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ ได้เลื่อนเป็นข้าราชการชั้นเอกตำแหน่งอาจารย์เอกและรักษาการในตำแหน่งอาจารย์ใหญ่วิทยาลัยครูจันทรเกษมอีกตำแหน่งหนึ่ง

พุทธศักราช ๒๕๐๕ ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ โอนไปเป็นศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ ได้รับตำแหน่งศึกษานิเทศก์เอก เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๐๕ ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร การวัดและการประเมินผลวิชาภาษาไทย

หลังจากเป็นศึกษานิเทศก์อยู่ ๔ ปี ได้โอนไปรับราชการที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ดำรงตำแหน่งอาจารย์เอก ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิชาภาษาและวรรณคดีไทย และเลื่อนเป็นข้าราชการชั้นพิเศษ ตำแหน่งรองศาสตราจารย์ตามลำดับ ขณะทำงานที่วิทยาลัยนี้ ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ ได้ริเริ่มการศึกษาประวัติวรรณคดีแนวใหม่ และยังบุกเบิกงานวิจัยทางคติชนวิทยาอีกด้วย

วันที่ ๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๖ ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ โอนไปรับราชการที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้ดำรงตำแหน่งรองคณบดี คณะมนุษยศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๖ และได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๘ ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ ได้สอนที่มหาวิทยาลัย

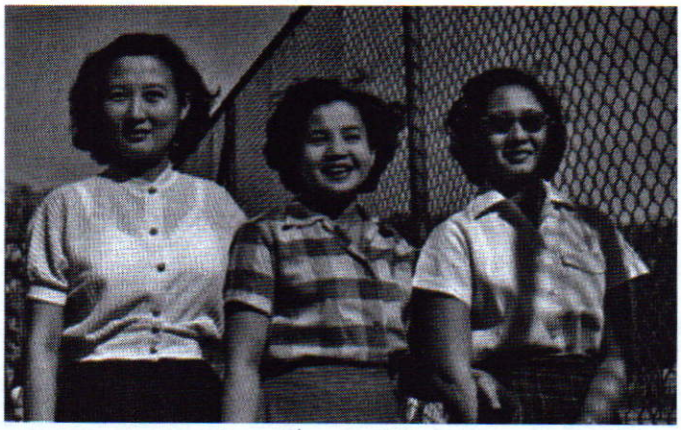

ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส (คนกลาง)

รามคำแหงจนเกษียณอายุราชการ เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒

เมื่อเกษียณอายุราชการแล้ว มหาวิทยาลัยรามคำแหงพิจารณาเห็นว่าเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีประสบการณ์และความสามารถสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทางภาษาและวรรณคดีไทย จึงบรรจุเป็นลูกจ้างชั่วคราว ในตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญประจำคณะมนุษยศาสตร์ สอนวิชาพื้นฐานและวิชาเอกภาษาและวรรณคดีไทยในคณะมนุษยศาสตร์และสอนวิชาพื้นฐานวิชาภาษาไทยแก่นักศึกษาชั้นปีที่ ๑ ทุกคณะ ทั้งทางวิทยุโทรทัศน์ และในชั้นเรียน

นอกจากนั้นศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ ยังได้รับเชิญไปสอนและบรรยายวิชาการต่างๆ เช่น วรรณคดีวิจารณ์ วรรณกรรมปัจจุบัน และคติชนวิทยา ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ เช่น การสอนระดับปริญญาตรี ที่คณะอักษรศาสตร์ คณะครุศาสตร์ และคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระดับปริญญาโทที่คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และระดับปริญญาเอกที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ เป็นบุคคลที่มีจิตวิญญาณของความเป็นครู ท่านรักการสอนและทุ่มเทให้อย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ดังที่ศาสตราจารย์ คุณบรรจบ พันธุเมธา เพื่อนรักของท่านกล่าวไว้ว่า

> *“คุณหญิงกุหลาบสอนอย่างจริงจังไม่มีวันเบื่อ ไม่มีวันปฏิเสธเมื่อมีผู้เชิญให้ไปสอน... คุณหญิงกุหลาบสอนอย่างจริงจังด้วยความปรารถนาให้ผู้เรียน ได้รับความรู้ที่ถูกต้องและทันสมัย คุณหญิงจึงต้องปรับปรุงการสอนและตำราให้ใหม่อยู่เสมอ การที่ได้รับรางวัลครูดีเด่น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙ จึงเป็นการสมควรยิ่งนัก”*

นอกจากงานสอนหนังสือ ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ ยังได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการต่างๆ ดังนี้

๑. กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาผลงานวิจัยและเอกสารวิชาการ เพื่อเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการให้แก่อาจารย์ในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยครู เพื่อแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิทยาลัยครูต่างๆ ของกรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ

๒. ประธานกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท หัวข้อเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาและวรรณคดี ของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๓. อนุกรรมการพัฒนาหลักสูตรวิชาภาษาไทย ระดับปริญญาตรี ของทบวงมหาวิทยาลัย

๔. อนุกรรมการพัฒนาหลักสูตรวิชาไทยคดีศึกษา ระดับปริญญาโท ของทบวงมหาวิทยาลัย

๕. อนุกรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการหลักสูตรวิชาภาษาไทย ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ

๖. กรรมการตัดสินหนังสือดีเด่นประจำปี งานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ

๗. กรรมการตัดสินผลงานดีเด่นทางโทรทัศน์ประจำปี ๒๕๒๓ สมาคมผู้สื่อข่าวบันเทิงแห่งประเทศไทย

๘. กรรมการออกข้อสอบและตรวจข้อสอบ การสอบชิงทุนเล่าเรียนของรัฐบาล (ก.พ.)

๙. กรรมการตัดสินหนังสือวรรณกรรมดีเด่นของอาเซียน (SEA Write Awards)

ฯลฯ

ผลงานด้านการนิพนธ์

ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ ได้เขียนหนังสือที่มีคุณค่าไว้เป็นจำนวนมาก เช่น วรรณคดีไทยบางเรื่อง คติชาวบ้าน วรรณกรรมไทย วรรณคดีวิจารณ์ คู่มือครูภาษาไทย ไฟแห่งกระตือรือร้น ช่วงสร้างสรรค์ชีวิต เพ็ญพระพิริยะกิจเกินจะรำพัน ฯลฯ

ผลงานในราชบัณฑิตยสถาน

ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ เริ่มเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการวิชาการของราชบัณฑิตยสถาน เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๖ จนถึงพุทธศักราช ๒๕๕๓ เป็นเวลา ๒๗ ปี ได้ทำหน้าที่ต่างๆ ดังนี้

๑. ประธานกรรมการบัญญัติศัพท์วรรณกรรม

๒. ประธานกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม

๓. ประธานกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทย ภาคใต้

๔. ประธานกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทย ภาคอีสาน

๕. กรรมการชำระพจนานุกรม

๖. กรรมการจัดทำหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้ภาษาไทย

๗. กรรมการจัดทำหลักเกณฑ์การใช้ราชาศัพท์

ฯลฯ

เกียรติคุณที่ได้รับ

พุทธศักราช ๒๕๒๔	ได้รับปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาไทย และภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยรามคำแหง
พุทธศักราช ๒๕๒๘	ได้รับรางวัลครูภาษาไทยดีเด่น ระดับอุดมศึกษา จากกระทรวงศึกษาธิการ
พุทธศักราช ๒๕๓๓	ได้รับปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พุทธศักราช ๒๕๓๘	ได้รับยกย่องเป็นนิสิตเก่าอักษรศาสตร์ดีเด่น จากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๔	ได้รับพระราชทานรางวัลพระเกี้ยวทองคำ ในฐานะบุคคลผู้มีผลงานส่งเสริมภาษาไทยดีเด่นเป็นที่ประจักษ์
พุทธศักราช ๒๕๕๐	ได้รับรางวัลนราธิป ประจำปี ๒๕๕๐ จากสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย
พุทธศักราช ๒๕๕๐	เป็นราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สำนักศิลปกรรม ประเภทวิชาวรรณศิลป์ สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ
พุทธศักราช ๒๕๕๐	ได้รับประกาศเกียรติคุณเป็นปูชนียบุคคลด้านภาษาไทยจากกระทรวงวัฒนธรรม

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน

เครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาวชิรมงกุฎ ประถมาภรณ์ช้างเผือก และตติยจุลจอมเกล้า

ชีวิตครอบครัว

ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ สมรสกับนายแพทย์คัมภีร์ มัลลิกะมาส อดีตผู้อำนวยการ โรงพยาบาลกลาง เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙ มีบุตรธิดา ๕ คน คือ

๑. แพทย์หญิงทิพยวรรณา มัลลิกะมาส
๒. แพทย์หญิงมนัญญา มัลลิกะมาส
๓. นางจันทกานต์ ศรุตานนท์
๔. นายคำพร มัลลิกะมาส
๕. นางยวิษฐา ฮาร์มอน

ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ ได้กล่าวถึงครอบครัวว่า

ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ และนายแพทย์คัมภีร์ มัลลิกะมาส

“...เราอยู่กันด้วยความสุข ความรักตลอดมา ก่อร่างสร้างตัว และมีลูกอันเป็นที่รักถึงห้าคน แม้ปัจจุบันนี้จะเป็นจำนวนมากไปแต่เราก็มีลูกด้วยความรัก ความชื่นชมยินดีร่วมกัน ต้อนรับลูกรักของเราทุกคนด้วยความเปี่ยมสุขที่ผู้เป็นพ่อเป็นแม่เท่านั้นที่จะอนุมานและเข้าใจได้ซาบซึ้ง”

ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ ถึงแก่อนิจกรรมด้วยโรคติดเชื้อในกระแสโลหิต เมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๓ สิริอายุได้ ๙๒ ปี สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔

ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบนั้นเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ท่านได้ให้ความรักแก่บุคคลรอบข้างอย่างล้นเหลือ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

“...ความรักนำมาซึ่งความรู้สึกดีงามและความสุข มาสู่มนุษยชาติ แต่ความรักจะมีประโยชน์อะไร ถ้าไม่ได้ให้แก่ใคร คำเก่าช้านานมาแล้วกล่าวว่า ความรักเป็นสิ่งแปลก ยิ่งให้ยิ่งมีมาก...ไม่รู้จักหมดสิ้น”

๒๙ สิงหาคม ๒๕๕๔

พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช บุคคลสำคัญของโลก

นางอรุณี แดงพันธ์

ตอนที่ ๑

เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๒ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (องค์การยูเนสโก) ได้ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติ พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช อดีตนายกรัฐมนตรีของประเทศไทย เป็นบุคคลสำคัญของโลก ใน ๔ สาขา ได้แก่ การศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ และสื่อสารมวลชน ในวาระครบรอบ ๑๐๐ ปีชาตกาล พุทธศักราช ๒๕๕๔ นับเป็นความภาคภูมิใจของชาวไทยอีกครั้งหนึ่งที่ได้รับเกียรติอันสูงยิ่งนี้

พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นบุตรคนที่ ๕ และเป็นคนสุดท้องของพลโท พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าคำรบ กับหม่อมแดง (สกุลเดิม บุนนาค) วันที่พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ถือกำเนิดนั้น พลโท พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าคำรบ ผู้เป็นพระบิดาต้องทรงย้ายตำแหน่งราชการ จากมณฑลนครสวรรค์ไปรับตำแหน่งใหม่ที่มณฑลพิษณุโลก ได้ทรงพาหม่อมแดงซึ่งกำลังตั้งครรภ์แก่ เดินทางไปด้วยโดยทางเรือ ระหว่างจอดเรืออยู่กลางแม่น้ำเจ้าพระยา ฝั่งบ้านชีน้ำร้าย ตำบลบางปูน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ณ วันพฤหัสบดีที่ ๒๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๕๔ เวลา ๐๗.๒๐ น. หม่อมแดงก็ได้คลอดบุตรชายคนสุดท้องออกมา

หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช พี่ชายของพลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เล่าถึงเหตุการณ์วันนั้นว่า

"...วันที่คุณคึกฤทธิ์เกิดนั้น เราอยู่ในน้ำ พ่อท่านเป็นทหารต้องเดินทางโดยเรือถ่อเรือจูง ขึ้นๆ ล่องๆ อยู่เสมอ วันนั้นเมื่อเรือเทียบฝั่งเพื่อพักค้างคืนที่บางปะอิน ข้าพเจ้าสองคนกับน้อง คือ ม.ร.ว. ถ้วนเท่านึก อายุราวหกขวบห้าขวบ เข้าป่ากับครูปลั่งไปเก็บเม็ดมะกล่ำตาหนู ไปได้สักหน่อย ฝนตั้งเค้าดำทั่วทุกทิศ พายุพัดแรง ครูบอกว่ากลับเรือกันเถิดสงสัยว่าน้องจะเกิด กลับไปถึงเรือ วัดที่ฟากตรงข้ามมีงานอะไรไม่ทราบ เสียงกลองปี่ระนาดกำลังประโคมแข่งกับเสียงพายุและฝน เรือแม่ปะในขบวนถูกพายุซัดขึ้นไปบนฝั่งแล้ว น้องก็เกิดจริงๆ เป็นผู้ชาย หูกาง หัวโต เกิดมาแล้ว ก็ขึ้นรถเดินทางต่อไปยังพิษณุโลก..."

ชื่อ **"คึกฤทธิ์"** ซึ่งแปลกและไม่เหมือนใครนี้ หม่อมราชวงศ์บุญรับ พินิจชนคดี ซึ่งเป็นพี่สาวคนโตร่วมบิดามารดาเดียวกันของพลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เขียนบรรยายที่มาไว้ว่า

"...พอพระองค์เจ้าคำรบย้ายไปอยู่มณฑลพิษณุโลกได้ประมาณ ๔ เดือนเศษ สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระพันปีหลวง ได้เสด็จประพาสมณฑลพิษณุโลก พร้อมด้วยเจ้านายในรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ด้วยหลายพระองค์ พระองค์เจ้าคำรบได้ปลูกพลับพลารับเสด็จ และเชิญนายทหารผู้ใหญ่ในมณฑลนั้นไปเฝ้า และได้ทรงอุ้ม ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้บุตรเฝ้าด้วย สมเด็จพระพันปีหลวงทรงรับมาอุ้มและรับสั่งด้วยกับเด็กว่า เจ้าชื่อคึกฤทธิ์แล้ว... เอ้า จงทำท่าคึกไป คึกฤทธิ์ก็เต้นอยู่ในวงพระกร จนสมเด็จทรงเหนื่อย จึงเรียกให้พ่อมารับไป และพระราชทานนามว่าคึกฤทธิ์ และรับสั่งให้คึกอีกที เด็กก็เต้นตามรับสั่งต่อหน้าพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการเป็นจำนวนมากในพลับพลาที่ปลูกกลางสนามเป็นการรับเสด็จ..."

ต่อมาเมื่อเสด็จกลับจากภาคเหนือแล้วก็พระราชทานจดหมายฉบับหนึ่ง โดยทรงรับพลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นทายาทของพระองค์ท่าน ในลายพระหัตถ์นั้นว่า

"...ข้าพเจ้าขอรับคึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นหลานบุญธรรม ถ้าข้าพเจ้าสิ้นชีวิตลงไป ก็ขอให้ทายาทของข้าพเจ้าทุกคนจงทราบโดยทั่วกันว่าข้าพเจ้ารับคึกฤทธิ์ ปราโมชเป็นหลานย่าของข้าพเจ้า ถ้าคึกฤทธิ์ยากจนลงเมื่อข้าพเจ้าหาชีวิตไม่แล้ว ขอให้ทายาทของข้าพเจ้าทุกคนจงให้ส่วนแบ่งแก่คึกฤทธิ์เท่าหลานย่าของข้าพเจ้าทุกคนด้วยเทอญ..."

พระมหากรุณาของสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ที่ทรงมีต่อพลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช นี้เอง ที่ทำให้ตัวท่านในวัยเยาว์ได้วิ่งเล่นอยู่ในพระราชวังพญาไท ระหว่างนั้นหากมารดาคือหม่อมแดงเข้าเฝ้าฯ ในพระบรมมหาราชวัง ท่านก็ตามเข้าไปด้วย อันเป็นเหตุให้ท่านมีความคุ้นเคยกับชีวิตในรั้วในวังเป็นอย่างดี และสั่งสมประสบการณ์มากพอที่จะเขียนเรื่อง *"สี่แผ่นดิน"* นวนิยายที่สะท้อนชีวิตในวังอันโด่งดังไปทั้งแผ่นดินได้

พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เริ่มการศึกษาด้วยการเรียนที่บ้านโดยมีพี่สาวที่สนิทกันมาก คือ หม่อมราชวงศ์บุญรับ พินิจชนคดี เป็นผู้สอน พี่สาวคนนี้ท่านเล่าว่าเป็นนักกลอนและนักเขียนเพียงแต่ผลงานอาจไม่สู้แพร่หลายนัก หากอิทธิพลที่มีต่อน้องชายคนนี้ นั้นลึกซึ้งยิ่ง ท่านได้กล่าวถึงพี่สาวของท่านไว้ว่า

"...กาพย์กลอนโคลงฉันท์ที่ผมแต่งได้ เป็นสิ่งที่ผมได้เล่าเรียนมาจากคุณพี่บุญรับทั้งหมด ผลงานจะดีเลวแค่ไหนเป็นเรื่องของผม แต่คุณพี่บุญรับเป็นแหล่งความรู้เบื้องต้นของผมในทางนี้..."

หม่อมราชวงศ์บุญรับ พินิจชนคดี ได้เล่าถึงหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เกี่ยวกับปฏิภาณไหวพริบและความสามารถในเชิงกาพย์กลอน ไว้ว่า

"...คึกฤทธิ์แสดงให้เห็นว่ามีปฏิภาณดีมาตั้งแต่อายุยังน้อย จำได้ว่าเมื่อตอนยังเด็กอยู่ปีนั้นได้ไปเที่ยวงานฤดูหนาวด้วยกัน เดินผ่านไปถึงร้านที่เขาทายปัญหากันก็สนใจ บอกว่า 'คุณพี่หยุดคอยข้างนอกก่อนนะ อย่าไปไหน ผมจะเข้าไปทายปัญหาสักครู่จะออกมา' แล้วตัวเองก็เดินหายเข้าไปข้างใน ซึ่งในร้านก็จะมีแต่เจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่เป็นส่วนมาก เท่าที่จำได้ขณะนั้นคึกฤทธิ์มีอายุน้อยมาก ประมาณ ๗ – ๘ ขวบเห็นจะได้

ปัญหานั้นเขียนถามว่า คำ ***เทิดทูน ต่อสู้*** *มีชื่ออยู่ในพุทธประวัติ มีความหมายอยู่ในคนคนเดียวคือใคร ให้ทุกคนที่อยู่ในที่นั้นเขียนคำตอบใส่กระดาษแล้วเซ็นชื่อส่งไป คึกฤทธิ์เขียนไปในกระดาษว่า '****ชูชก****' พร้อมกับเขียนชื่อตัวเองว่า '****คิดลึก****' พอเปิดปัญหาออกดูก็รับสั่งให้หาตัวว่าเป็นใคร คนที่ตอบแล้วใช้ชื่อว่า คิดลึก รับสั่งให้พาเข้าเฝ้าพระมงกุฎฯ กราบทูลว่าเป็นคนที่สมเด็จแม่ประทานชื่อ รับสั่งว่าเป็นไปไม่ได้ ไม่ทรงเชื่อให้เขียนและเซ็นชื่อใหม่อีกครั้งว่าจะเหมือนกันไหมต่อหน้าพระพักตร์ เพื่อเป็นการพิสูจน์ลายมือ ครั้นทรงเห็นว่าใช่แน่ ท่านรับสั่งต่อไปว่า ดูซิใครๆ ก็สู้เด็กไม่ได้...*

...ลักษณะที่เห็นเด่นชัดในสมัยยังเยาว์วัยอยู่ ก็คือเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนมาแต่เล็ก เวลานอนไม่มีใครกล่อม ก็จะกล่อมตัวเองจนหลับ เช่น เจ้าช่ออัญชัน ฉันรักทุกวัน รู้ตัวบ้างไหม เจ้าช่อออบเชย อย่ามารักฉันเลย ฉันเป็นขงจง (คนจน) เพราะพูดยังไม่ชัด บางวันก็ร้อง นกน้อยเอย คาบฝอยมาทำรัง ตัวผู้เขาทิ้งเสีย ตัวเมียก็ไม่อีนัง วิ่งกระเซอะกระซัง กลับมารังเก่าเอย เก่าเอย ไม่รู้ไปจำมาจากไหน..."

ส่วนการศึกษาภาคบังคับนั้น พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เริ่มต้นแบบเดียวกับลูกเจ้านายและขุนนางทั่วไป คือเริ่มเรียนที่โรงเรียนวัฒนา(โรงเรียนวังหลัง) โดยเป็นลูกศิษย์ของแหม่มแดคล์ เมื่ออายุประมาณ ๖ – ๗ ขวบ แล้วมาเรียนต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ตั้งแต่ชั้นมัธยมปีที่ ๑ – ๘ แต่ยังไม่ทันสอบชั้นปีที่ ๘ ก็เดินทางไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษในพุทธศักราช ๒๔๖๙ ขณะนั้นอายุได้ ๑๕ ปี

ที่ประเทศอังกฤษ พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เข้าศึกษาที่วิทยาลัยเทรนต์ (Trent College) อยู่เป็นเวลา ๕ ปี หลังจากนั้นเข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัย อ็อกซ์ฟอร์ด (Oxford University) อันเป็นมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงของประเทศอังกฤษ เป็นการศึกษาด้าน Modern Great ซึ่งเป็นวิชาว่าด้วยเรื่องเศรษฐศาสตร์ การเมือง และปรัชญา สมัยที่ท่านศึกษาที่มหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ดนี้ ท่านเป็นคนเรียนเก่งมาก และมีสมาธิในการอ่านหนังสือดีเยี่ยม อ่านได้รวดเร็ว เข้าใจเรื่องที่อ่านได้อย่างลึกซึ้ง และยังได้สะสมหนังสือดีๆ ไว้ในที่พักเป็นจำนวนมาก

พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการอ่านหนังสือ ของท่านว่า

"...ผมอ่านหนังสือทุกชนิดที่มีคนส่งมาให้ อ่านเท่าที่มีเวลาจะอ่าน บางเรื่องเห็นว่าดีก็ต้องอ่านอย่างหนังสือที่ได้รางวัลซีไรต์ ผมไม่เลือกหรอกว่าหนังสือเล่มไหนเป็นวรรณคดีหรือไม่ ขอให้เป็นหนังสือผมอ่านหมด ว่ากันตั้งแต่หนังสือโป๊ขึ้นมาเลยทีเดียว อ่านแล้วเราได้รู้จักอะไรเยอะมาก เราจะได้รู้ถึงความเปลี่ยนแปลงในชีวิต และคุณค่าของคนไทย ผมอ่านมาตั้งแต่อายุ ๑๑ ปี เรื่อยมาจนถึง ๗๘ ปี ก็อ่านหนังสืออื่น ซึ่งมันแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย โดยเฉพาะจะรู้ว่าจิตใจ

คนเราเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร..."

พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ใช้เวลาศึกษาในประเทศอังกฤษอยู่ ๙ ปี คือตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๖๙ - ๒๔๗๗ ได้รับเกียรตินิยมชั้นสามจากมหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด ได้รับปริญญา B.A. (Hons.) (Philosophy, Economics and Politics) M.A.(Oxford) และยังสอบไล่คัมภีร์ศาสนาคริสต์ได้เป็นที่ ๑ ของวิทยาลัยและของมณฑลด้วย เมื่อกลับมาประเทศไทยท่านมีอายุได้ ๒๔ ปี และเป็นการกลับประเทศไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ ๓ ปี

หลังจากที่พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เดินทางกลับประเทศไทยแล้วท่านได้เริ่มชีวิตการทำงานด้วยการปฏิบัติงานด้านการธนาคาร ซึ่งจะได้นำเสนอรายละเอียดในตอนต่อไป

ตอนที่ ๒

ชีวิตและผลงานของ พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช บุคคลสำคัญของโลก มีความโดดเด่นหลายด้าน ทั้งด้านการเมืองการปกครอง ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านสื่อสารมวลชน และด้านการธนาคาร

หลังจากเดินทางกลับถึงประเทศไทย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๗ แล้ว พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เข้ารับราชการใน**กรมสรรพากร** กระทรวงการคลังเป็นแห่งแรก ระหว่างนั้นได้ดำรงตำแหน่งเลขานุการของนายเจมส์ แบกซ์เตอร์ ที่ปรึกษากระทรวงการคลัง ทำงานที่กรมสรรพากรได้ระยะหนึ่ง พระยาไชยยศสมบัติ (เสริม กฤษณามระ) อธิบดีกรมบัญชีกลางในขณะนั้น และเป็นประธานกรรมการธนาคารสยามกัมมาจล (ปัจจุบันคือ ธนาคารไทยพาณิชย์) โดยตำแหน่ง ได้ชักชวนให้ท่านไปทำงานธนาคาร เพราะเห็นว่าเป็นผู้เหมาะสมกับงานธนาคาร และขณะนั้นคนทำงานธนาคารมีน้อยมาก ท่านจึงลาออกจากราชการ ไปทำงานที่**ธนาคารสยามกัมมาจล** ทั้งๆ ที่ยังไม่รู้ว่าธนาคารตั้งอยู่ที่ไหน และงานธนาคารมีอะไรบ้าง

พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เริ่มเกี่ยวข้องกับงานธนาคารตั้งแต่นั้นมา และถือว่าตนเป็น *"คนของธนาคาร"* มากกว่าที่จะให้ใครเรียกว่า *"นายธนาคาร"* เพราะตั้งแต่เริ่มทำงานเป็นต้นมา ท่านมักกล่าวเสมอๆ ว่า ไม่เคยนึกว่าเป็นนายใครสักที รู้ตัวแต่เพียงว่า **เป็นผู้รักษาผลประโยชน์ของผู้อื่น เป็นผู้ได้รับความไว้วางใจของผู้อื่นให้รักษาผลประโยชน์ของเขา**

และมีหน้าที่ต้องรักษาประโยชน์นั้นไว้เหนือประโยชน์ตน และเหนือความสะดวกสบายของตน เป็นคนธนาคารชนิดที่ยินดีและสมัครใจที่จะอยู่กระต๊อบและโหนรถเมล์ ในเมื่อลูกค้าธนาคารอยู่ตึกและนั่งรถเก๋ง ท่านได้รับการอบรมเช่นนี้จากธนาคารแรกที่เข้าไปปฏิบัติงาน จนต่อมาไม่ว่าจะเข้าไปเกี่ยวข้องในกิจการใดๆ ไม่ว่าจะเป็นอาจารย์ผู้สอนหนังสือในมหาวิทยาลัย เป็นผู้แทนราษฎร เป็นรัฐมนตรี เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นนักหนังสือพิมพ์ เป็นนักเขียน นักประพันธ์ ท่านก็ทำงานด้วยจิตใจของคนธนาคารอยู่เช่นนี้ตลอดมา

เมื่อเริ่มทำงานที่ธนาคารสยามกัมมาจล ขณะนั้นธนาคารมีผู้จัดการเป็นชาวอเมริกัน มีสมุห์-บัญชีเป็นชาวอังกฤษ และมีผู้ช่วยสมุห์บัญชีที่อาวุโสกว่าเป็นคนไทย ๒ คน คือ คุณหญิงอาภรณ์ กฤษณามระ และหลวงศิริสมบัติ

พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เคยกล่าวไว้ว่า คนเดี๋ยวนี้เขาเป็นนายธนาคารกันอย่างไร แต่รุ่นของตนนั้นเริ่มตั้งแต่งานขั้นต่ำที่สุด โดยต้องเริ่มที่**งานนับสลิป** ว่าวันหนึ่งมีกี่ใบ ถึงแม้จะเรียนจบปริญญามาก็ตาม ท่านมีเหตุผลในความคิดเช่นนี้ว่า คนที่นั่งนับสลิปนั้น ย่อมอดดูข้อความในสลิปไม่ได้ ฉะนั้น ถ้าได้นั่งนับนานๆ เข้าเรื่องของธนาคารทั้งหมดก็จะซึมเข้าไปในตัว ภาพกิจการธนาคารทั้งหมดจะกระจ่างขึ้นมาเอง ซึ่งเท่ากับเป็นการเรียนรู้งานธนาคารโดยไม่ต้องเข้าชั้นเรียน และสามารถเป็นครูบาอาจารย์ได้ด้วยในระยะเวลาต่อมา

การทำงานธนาคารในสมัยนั้นเป็นสมัยลงบัญชีด้วยมือ บวกเลขในหัว ถึงแม้ไฟฟ้าดับธนาคารก็ยังสามารถทำงานได้ พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนเล่าถึงเหตุการณ์ขณะที่ทำงานธนาคารไว้ว่า

"...ทั้งธนาคารมีเครื่องบวกเลขคูณเลขด้วยมืออันเล็กๆ อยู่ที่โต๊ะคุณอาภรณ์เพียงเครื่องเดียว คุณอาภรณ์เป็นคนละเอียด ไม่ยอมลงชื่ออักษรย่อผ่านรายการใดๆ ทั้งสิ้นยกเว้นจะได้ตรวจและคำนวณดูด้วยตนเอง และการตรวจตัวเลขด้วยเครื่องคำนวณนั้น คุณอาภรณ์จะกดตัวเลขลงในเครื่องแล้วหมุนเครื่องก่อน เสร็จแล้วจะกดตัวเลขจำนวนนั้นหมุนเครื่องลบอีกครั้งหนึ่งให้เป็นเลขศูนย์ เพื่อทดสอบว่าเครื่องนั้นปฏิบัติงานได้ถูกต้อง แล้วจึงทำการบวกลบคูณหารต่อไป..."

เมื่อพลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ดูการทำงานของคุณหญิงอาภรณ์ทุกวัน นานๆ เข้าก็มีผลติดตามมาคือเมื่อไปทำงานที่อื่นท่านก็ติดนิสัยนี้ไปจนมีคนชมว่าเป็นคนทำงานละเอียด ในระหว่างที่ทำงานอยู่ที่ธนาคารสยามกัมมาจล ท่านได้เคยไปประจำอยู่ที่สาขาลำปาง และได้ช่วยให้มี**การใช้เงินไทยแทนเงินรูปี**ในหมู่ประชาชน วิธีการปฏิบัติ คือธนาคารรับฝากเงินรูปีแล้วลงบัญชีเป็นเงินบาท จากนั้นก็ส่งพนักงานไปเก็บเงินรูปีในตลาดด้วย โดยนำเงินปลีกจำพวกเหรียญบาทเหรียญสลึงเศษสตางค์ทุกราคาไปแลกเงินรูปี ด้วยเหตุนี้ ราว ๆ พุทธศักราช ๒๔๘๐ การใช้เงินรูปีในตลาดที่จังหวัดลำปางจึงหมดสิ้นลง นอกจากนั้น การแลกเปลี่ยนเช็คระหว่างธนาคารยังใช้วิธีเดินแลกเปลี่ยนเช็คระหว่างธนาคารต่างๆ กัน เพราะในขณะนั้นยังไม่มี**ระบบแลกเปลี่ยนเช็ค ณ สถานที่ทำการ** ซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้เริ่มจัดตั้งขึ้นเมื่อท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ ณ ธนาคารชาติ (ปัจจุบันคือ ธนาคารแห่งประเทศไทย)

ต่อมา เมื่อ พุทธศักราช ๒๔๘๖ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ทรงขอโอนพลตรี

หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช จากธนาคารสยามกัมมาจล มาทำงานที่**สำนักผู้ว่าการธนาคารชาติ** โดยทำงานทุกอย่างที่ผู้ว่าการจะใช้ ในขั้นต้น ท่านช่วย**ร่างกฎหมายเกี่ยวกับการคลัง** ต่อมาเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศญี่ปุ่นบุกประเทศไทย และเกิด**ภาวะวิกฤตเกี่ยวกับธนบัตรไม่พอใช้** พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ทรงมอบให้พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นหัวหน้าฝ่ายออกบัตร ก่อนเกิดสงคราม ธนบัตรไทยพิมพ์โดยบริษัทโทมัสเดอลารูในประเทศอังกฤษ หลังจากประเทศญี่ปุ่นบุกประเทศไทยแล้วอัตราแลกเปลี่ยนเงินบาทและเงินเยนลดลงเหลือ ๑ : ๑ และรัฐบาลต้องยอมให้ทหารญี่ปุ่นเบิกเงินบาทไว้ใช้จ่ายโดยไม่จำกัด และใช้วิธีเบิกเงินจากรัฐบาลโดยขึ้นบัญชีธนาคารชาติไว้ที่ธนาคารแห่งโตเกียว ฉะนั้น ญี่ปุ่นสามารถเบิกเงินไทยได้ง่าย เพียงลงบัญชีธนาคารชาติเป็นเจ้าหน้าที่ธนาคารแห่งโตเกียว แล้วนำเอกสารยืนยันการเบิกเงินจากธนาคารแห่งโตเกียวมายื่นให้ไทย ทางไทยก็ต้องจ่ายเงินบาทให้ญี่ปุ่นทุกครั้ง จนเป็นเหตุให้ธนบัตรหมุนเวียนไม่พอจ่าย ท่านต้องเดินทางไปตามโรงพิมพ์เอกชนทุกแห่งที่มีพิมพ์สี แล้วนำแม่พิมพ์จากธนาคารชาติไปเข้าโรงพิมพ์ที่จ้างไว้เพื่อทำการพิมพ์จนถึงกลางคืน เลิกพิมพ์เมื่อไรก็ขนแม่พิมพ์กลับไปธนาคารชาติแล้วล่ามโซ่ตีตราแท่นพิมพ์ทันที

ส่วนกระดาษพิมพ์ใช้จากโรงงานกระดาษที่จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งต่อมากระดาษที่โรงงานก็ไม่พออีก ธนาคารชาติโดยพลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ต้องแก้ปัญหาด้วยการจัดหากระดาษปอนด์และอื่นๆ ทุกชนิดที่มีอยู่ในประเทศมาพิมพ์ธนบัตร และเพื่อเป็นการประหยัดกระดาษขนาดของธนบัตรใบละ ๑ บาท ก็ต้องทำให้เล็กที่สุดเท่าที่จะสามารถนับธนบัตรใบละ ๑ บาท ทั้งปึก ๑๐๐ บาทได้

ในช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์ธนบัตรไม่พอใช้นี้ รัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังดำริจะให้ธนาคารชาติพิมพ์**ธนบัตรดอลลาร์ไทย**ไปใช้ในไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิส ซึ่งประเทศญี่ปุ่นคืนมาให้ไทย พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้รายงานรัฐมนตรีกระทรวงการคลังในสมัยนั้น คือ พันเอก พระบริภัณฑ์ยุทธกิจ (เภา เพียรเลิศ) ว่า ถ้าไทยเอาธนบัตรที่เราพิมพ์ขึ้นไปใช้ใน ๔ รัฐนั้น ต่อมาถ้าอังกฤษยึดคืนกลับไปก็อาจกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนใหม่ที่ทำให้ไทยต้องเสียหาย รัฐมนตรีเห็นด้วยกับรายงานนี้ จึงไปเจรจากับนายกรัฐมนตรี จนนายกรัฐมนตรีเปลี่ยนใจ และไม่นำธนบัตรที่พิมพ์ขึ้นไปใช้ใน ๔ รัฐ ธนาคารชาติก็ต้องเอาธนบัตรเหล่านั้นมาใช้ในประเทศโดยพิมพ์ทับ ทำให้เกิดธนบัตรที่สกปรกที่สุดขึ้นในยุคนั้น

นอกจากงานพิมพ์ธนบัตรเพิ่มในยามวิกฤตแล้ว พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ทำงานธนาคารสยามกัมมาจลมาก่อน ยังมีส่วนช่วยผู้ว่าการธนาคารชาติในเรื่อง**การควบคุมเครดิต** โดยออกพระราชบัญญัติควบคุมเครดิตเพื่อป้องกันภาวะเงินเฟ้อ ในระหว่างสงครามธนาคารพาณิชย์ให้กู้ยืมเงินเพิ่มขึ้นมาก ธนาคารชาติจึงดำริควบคุมการให้เงินกู้ของธนาคารพาณิชย์ให้มีอัตราส่วนกับยอดเงินฝาก และส่วนหนึ่งของเงินฝากต้องฝากไว้ที่ธนาคารชาติ นอกจากนี้ ยังมีการใช้มาตรการจำหน่ายพันธบัตรทองคำเพื่อแก้ภาวะเงินเฟ้อ และรักษาค่าของเงินบาท โดยกำหนดให้ใช้หนี้คืนพันธบัตรที่ออกจำหน่ายในระยะเวลา ๒๐ – ๒๕ ปี ในอัตราทองคำบาทละ๘๐ บาท กล่าวคือพันธบัตรราคา ๘๐ บาท จะมีมูลค่าเท่ากับทองคำหนัก ๑ บาท

พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ทำงานที่ธนาคารชาติ จนถึงพุทธศักราช ๒๔๘๙ เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง ท่านทราบว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการธนาคารชาติ ซึ่งท่านไม่ประสงค์จะรับใช้ผู้ว่าการคนอื่น นอกจากพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย แต่พระองค์เดียว จึงได้รีบยื่นใบลาออกต่อพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการเพียง ๑ วัน

ในระยะปลายสงครามโลก ครั้งที่ ๒ และหลังสงครามสงบใหม่ๆ ประเทศไทยมีธนาคารพาณิชย์เอกชนเกิดขึ้นหลายธนาคาร และพลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมชได้มีบทบาทก่อตั้ง **ธนาคารกรุงเทพฯ พาณิชยการ** ในพุทธศักราช ๒๔๘๗ และ**ธนาคารแหลมทอง** ในพุทธศักราช ๒๔๙๑ โดยธนาคารกรุงเทพฯ พาณิชยการ ท่านเข้าร่วมก่อตั้งเป็นธนาคารแรกในฐานะญาติของผู้ก่อตั้ง เริ่มต้นขึ้นมาด้วยการเป็นธนาคารระบบสาขา ในขณะที่ธนาคารแหลมทองซึ่งท่านร่วมก่อตั้งเป็นธนาคารต่อมา ในฐานะเป็นผู้ชอบพอและนับถือของผู้ก่อตั้งนั้น เริ่มด้วยระบบธนาคารเดี่ยว

พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้นำความรู้ และประสบการณ์มาประยุกต์ตั้งธนาคารได้เป็นผลสำเร็จ เพราะเหตุที่ท่านเคยเป็นผู้จัดการธนาคารสยามกัมมาจล สาขาลำปาง เป็นผู้ใกล้ชิดผู้ว่าการธนาคารชาติ จึงมีความรู้ความเข้าใจในหลักวิชาการเกี่ยวกับธนาคารอย่างถ่องแท้ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ด้านกฎหมายธนาคาร ตลอดจนระบบธนาคารพาณิชย์สากล และนอกจากความรู้ทางทฤษฎีที่ได้เคยศึกษามาจากประเทศอังกฤษแล้ว ท่านยังได้ช่วยแนะนำกระบวนการขอตั้งธนาคารพาณิชย์ การจัดระบบงาน การจัดสายงาน และกำหนดตัวบุคลากรที่สำคัญของธนาคาร ให้แก่ผู้ก่อตั้งธนาคารทั้งสองนี้ด้วย

ในระหว่างทำงานที่ธนาคารชาตินั้น พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมชได้รับเป็น **อาจารย์พิเศษตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ** คือในระหว่าง พุทธศักราช ๒๔๘๕ - ๒๔๙๐ ได้สอนวิชาการธนาคารในชั้นปริญญาโททางเศรษฐศาสตร์ และสอนวิชาการธนาคารในการศึกษาเพื่อรับประกาศนียบัตรชั้นสูงทางการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในพุทธศักราช ๒๔๘๕ – ๒๔๙๕ ได้สอนในคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสอนในคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๙๑ – ๒๔๙๔

ภายหลังจากลาออกจากธนาคารชาติแล้ว พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้หันเหชีวิตเข้าสู่แวดวงการเมือง จนก้าวเข้ามาสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดทางด้านบริหาร ซึ่งจะได้นำเสนอรายละเอียดในตอนต่อไป

ตอนที่ ๓

นอกจากผลงานทางด้านการเงินการธนาคารที่ พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้วางรากฐานให้แก่กิจการในด้านนี้แล้ว ผลงานสำคัญที่โดดเด่นอีกประการหนึ่งของท่านคืองานด้านการเมือง ซึ่งสามารถสร้างประวัติศาสตร์สำคัญ และสีสันของการเมืองไทยไว้ไม่น้อยกว่างานด้านอื่น ๆ

พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ให้สัมภาษณ์ถึงจุดเริ่มต้นของการก้าวเข้าสู่แวดวงการเมืองว่า

"...มาเริ่มสนใจมากในปี ๒๔๘๘ เสร็จสงครามโลกครั้งที่ ๒ ตอนนั้นก็มีข่าวออกมาว่าจะเปลี่ยนรัฐธรรมนูญใหม่ จะเลิกสมาชิกประเภทสองซึ่งแต่งตั้งในสภา และต่ออายุมาอีก ๑๐ ปี จะเลิก และจะมีการเลือกตั้งใหม่ เมื่อเป็นเช่นนั้น กระผมก็เข้ารับสมัครเลือกตั้งในกรุงเทพฯ นี่แหละครับ เขตดุสิตนี่แหละ และในตอนนั้นก็อาจจะเก่งกล้าสาหัสพูดจาแคล่วคล่องพูดได้นานเป็นชั่วโมงๆ เรื่องอะไรก็ไม่รู้ คนอำเภอดุสิตเขาก็เลยเลือกเข้ามาเป็นผู้แทน ก็ได้เป็นผู้แทนราษฎร..."

พุทธศักราช ๒๔๘๘ – ๒๔๘๙ พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เริ่มก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้น คือ **"พรรคก้าวหน้า"** ซึ่งนับเป็นพรรคการเมืองพรรคแรกของไทย เป็นการจัดตั้งพรรคการเมืองร่วมกับเพื่อนที่รู้จักมักคุ้นซึ่งเป็นคนหนุ่มหัวก้าวหน้ากลุ่มหนึ่งประกอบด้วย นายสุวิชช์ พันธุเศรษฐ์ นายสอ เสถบุตร พระยาสุรพันธ์เสนี (อิ้น บุนนาค) นายโชติ คุ้มพันธ์ และหม่อมราชวงศ์นิมิตรมงคล นวรัตน เป็นต้น และได้ประกาศนโยบายพรรคที่ถือว่าท้าทายมากในสมัยนั้นว่า

"...เพื่อรวบรวมบุคคลที่มีความคิดเห็นตรงข้ามกับคณะราษฎร เพื่อต่อต้านคณะราษฎรตามวิถีการเมืองในระบอบประชาธิปไตย และเพื่อเป็นการเตรียมตัวในการเลือกตั้งใหม่ภายหลังสงคราม..."

นอกจากเขียนนโยบายพรรคที่เป็นปฏิปักษ์กับคณะราษฎร ซึ่งเป็นผู้ปกครองในสมัยนั้นอย่างชัดเจนแล้ว พรรคก้าวหน้ายังเป็นพรรคที่เปิดประตูเสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมืองเพื่อลงสมัครรับเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยอีกด้วย เนื่องจากรัฐบาลสมัยนั้นหวงห้ามและไม่ยินยอมให้มีการตั้งพรรคการเมือง แต่พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช อ้างและใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญที่มีอยู่ เพราะรัฐธรรมนูญได้มีบทบัญญัติให้ประชาชนมีเสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองได้ รัฐบาลสมัยนั้นยอมจำนน และรับรู้ต่อการตั้งพรรคการเมืองพรรคแรกนี้อย่างสงบ

วันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๙ รัฐบาลได้จัดให้มีการเลือกตั้งขึ้น พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ลงสมัครและได้รับเลือกตั้งเป็น**สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร**เป็นครั้งแรก ต่อมาท่านได้เป็นกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๘๙ และได้ตระเวนช่วยนายโชติ คุ้มพันธ์ หาเสียงในการเลือกตั้งซ่อม ซึ่งว่ากันว่า ท่านเป็นคนแรกๆ ที่นำระบบการปราศรัยแบบตะวันตกมาใช้ นั่นคือการปราศรัยตามที่สาธารณะ

พุทธศักราช ๒๔๙๐ พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ริเริ่มและร่วมมือกับนายควง อภัยวงศ์ จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่อีกพรรคหนึ่ง คือ **"พรรคประชาธิปัตย์"** และได้ยุบพรรคก้าวหน้ามารวมกับพรรคประชาธิปัตย์ โดยท่านได้เป็นเลขาธิการของพรรคประชาธิปัตย์คนแรก หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช พี่ชายของท่านเป็นรองหัวหน้าพรรค และนายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรค เป้าหมายของพรรค คือขอเป็นฝ่ายค้านพรรคสหชีพ และพรรคแนวร่วมรัฐธรรมนูญที่เป็นฝ่ายของนายปรีดี พนมยงค์ ในครั้งนี้ ท่านได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกครั้ง และได้ดำรงตำแหน่ง**รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง** ในรัฐบาลชุดที่มีนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๙๐ – ๒๔๙๑

วันที่ ๒๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๙๑ พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ประกาศลาออกจากการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ ด้วยเหตุผลคือ คัดค้านการขึ้นเงินเดือนให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่แล้วอีก ๒ เดือนต่อมา คือวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๙๑ ก็รับคำเชิญของจอมพล แปลก พิบูลสงคราม เข้าร่วมรัฐบาล โดยดำรงตำแหน่ง **รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์** ซึ่งสร้างความประหลาดใจแก่ผู้ที่ติดตามวงการเมืองในขณะนั้นเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ดี ท่านอยู่ในตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ได้ ๑ เดือนก็ลาออกในวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๙๒ ด้วยเหตุผลว่า ไม่สามารถชักชวนให้รัฐบาลคล้อยตามเพื่อยุบสภาได้

หลังการลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์แล้ว พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็หันไปทำ**หนังสือพิมพ์**อย่างจริงจัง แต่ในระหว่างนั้นท่านยังไม่ได้ทิ้งวงการเมืองไป เพราะได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางด้านการเมืองหลายครั้ง คือวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๙๒ ได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ ระหว่างพุทธศักราช ๒๕๑๑ – ๒๕๑๔ ได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา พุทธศักราช ๒๕๑๖ ได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๑๖ – ๒๕๑๗ ได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และได้ดำรงตำแหน่งประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติด้วย

จนกระทั่งหลังเหตุการณ์มหาวิปโยค วันที่ ๑๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๖ พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้หวนกลับสู่แวดวงการเมืองอีกครั้ง ด้วยการก่อตั้งพรรคการเมืองพรรคใหม่ขึ้น คือ **"พรรคกิจสังคม"** ในพุทธศักราช ๒๕๑๗

วันที่ ๒๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๘ รัฐบาลได้จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไป พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ลงสมัครรับเลือกตั้งด้วย และได้รับเลือกพร้อมลูกพรรคอีก ๑๗ เสียง รวมท่านด้วยเป็น ๑๘ เสียง ในขณะที่พรรคประชาธิปัตย์ที่มี หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช พี่ชายของท่าน

เป็นหัวหน้าพรรค ได้ถึง ๗๒ เสียง จึงได้เป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาล แต่ก็ไม่สามารถจัดตั้งได้สำเร็จ

พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ในฐานะพรรคที่กุมเสียงเพียง ๑๘ เสียงได้สร้างประวัติศาสตร์การเมืองไทยในการรวบรวมพรรคเล็กพรรคน้อยจัดตั้งรัฐบาล และก้าวขึ้นเป็น **นายกรัฐมนตรี**ได้สำเร็จ เมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘ นับเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ ๑๓ ของประเทศไทย

ระหว่างดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้สร้างผลงานไว้หลายด้าน โดยเฉพาะโครงการผันเงิน ซึ่งเป็นที่รู้จักของชาวบ้านมาจนถึงทุกวันนี้ นอกจากนั้นยังสร้างประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วยการเป็นผู้นำคนแรกของฝ่ายโลกเสรีในภูมิภาคนี้ที่ไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน ได้เข้าพบปะพูดคุยกับประธานาธิบดีเหมา เจ๋อ ตุง เป็นเวลานานถึง ๕๕ นาที และผลจากการเดินทางในครั้งนั้นทำให้มีการลงนามในสัญญาทางไมตรี พร้อมการแต่งตั้งเอกอัครราชทูตระหว่างกัน จนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศดีขึ้นมาตามลำดับ

หลังจากเป็นนายกรัฐมนตรีได้ ๑ ปี ๑ เดือน พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ประกาศยุบสภา เนื่องจากมีข่าวหนาหูว่าคณะทหารเตรียมจะรัฐประหาร และท่านได้จัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ทันที ในวันที่ ๔ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๙ โดยตัวท่านได้ลงสมัครรับเลือกตั้งในนามพรรคกิจสังคมในเขตเดิม คือ เขตดุสิต แต่ต้องพ่ายแพ้นายสมัคร สุนทรเวช หัวหน้าพรรคประชากรไทย ไม่ได้รับเลือกตั้ง หลังจากนั้นท่านก็ประกาศเลิกเล่นการเมือง

ชีวิตทางการเมืองของ พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ถือได้ว่าเป็นชีวิตที่มีประสบการณ์การเมืองเข้มข้นที่สุดผู้หนึ่ง นับตั้งแต่การก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้นเป็นพรรคแรกของไทย ลงสมัครรับ

เลือกตั้งในวิถีทางระบอบประชาธิปไตยมาโดยตลอด ปราศรัยหาเสียงแต่ละครั้งก็มีคนฟังอย่างคับคั่ง จนถึงกับเคยมีประชาชนมาปิดทองที่ตัวเมื่อครั้งลาออกจากการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้เป็นสมาชิกสภาต่างๆ ทุกๆ สภาที่มีขึ้นในประเทศไทย เป็นรัฐมนตรีหลายครั้งหลายสมัย เป็นประธานรัฐสภาซึ่งต้องลงนามรับสนองพระบรมราชโองการในเรื่องต่างๆ และในที่สุดได้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี อันเป็นตำแหน่งสำคัญสูงสุดทางการบริหาร

ประสบการณ์ที่เข้มข้นนี้ทำให้ พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นที่พึ่งทางความคิดของบุคคลสำคัญๆ ในยามบ้านเมืองอยู่ในภาวะอึมครึมมาโดยตลอด ข้อคิดเห็นของท่าน บางครั้งได้ทำให้บุคคลหลายฝ่ายฉุกคิด ละเว้นการกระทำอันอาจจะส่งผลเสียหายต่อบ้านเมืองได้อย่างชะงัด สมกับสมญานามที่สื่อมวลชนได้ตั้งให้ท่านเป็น **"เสาหลักประชาธิปไตย"**

ผลงานสำคัญของ พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช อีกด้านหนึ่ง คือ ผลงานด้านวรรณกรรมและสื่อสารมวลชน ที่สร้างชื่อเสียงให้แก่ท่านเป็นอย่างมาก ซึ่งจะได้นำเสนอรายละเอียดในตอนต่อไป

ตอนที่ ๔

ผลงานสำคัญอีกประการหนึ่งที่สร้างชื่อเสียงให้แก่พลตรี หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นอย่างมาก คือ การเป็นนักหนังสือพิมพ์ และนักเขียน ท่านมีงานเขียนมากมายทั้งคอลัมน์ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ นวนิยาย เรื่องสั้น เรื่องแปล เรื่องศาสนา วิจารณ์การเมือง เช่น สี่แผ่นดิน ไผ่แดง ซูสีไทเฮา โครงกระดูกในตู้ ฝรั่งศักดินา สงครามเย็น สัพเพเหระคดีกาเหว่าที่บางเพลง และคอลัมน์ "ซอยสวนพลู" ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ หน้า ๕ เป็นต้น

ในด้านการเป็นนักหนังสือพิมพ์ พลตรี หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ตั้งปณิธานในการเริ่มต้นก่อตั้ง**หนังสือพิมพ์สยามรัฐ**ไว้ว่า

"...จะใช้หนังสือพิมพ์ฉบับนั้นแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอย่างถูกต้อง ไม่เป็นพวกใครทั้งนั้น คือแสดงความเห็นโดยสุจริต เป็นหนังสือพิมพ์ซึ่งถือหลักหนังสือพิมพ์ทุกประการ คือถือเอาความจริงเป็นใหญ่ ไม่ลงข่าวที่ไม่มีความจริง ไม่กำหนดข่าวขึ้นเอง ไม่ใช้อารมณ์ในการเขียนข่าว..."

และปณิธานนี้เองที่ทำให้หนังสือพิมพ์สยามรัฐ มีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดเมื่อเทียบกับหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆ

นายสละ ลิขิตกุล อดีตบรรณาธิการหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ได้เล่าถึงการร่วมก่อตั้งหนังสือพิมพ์สยามรัฐว่า เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ขณะที่ พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เข้าพิธีอุปสมบทที่วัดบวรนิเวศวิหาร และนายสละ ลิขิตกุลซึ่งปวารณาตัวเป็นลูกศิษย์วัด เนื่องจากกำลังตกงานหลังจากลาออกจากหนังสือพิมพ์เกียรติศักดิ์ ได้นั่งปรึกษาหารือกัน

"...หลังจากปรึกษากันอยู่ไปมา พระก็เซ็นเช็คให้เอาไปเป็นทุนตั้งหนังสือพิมพ์ขึ้นมาสักฉบับหนึ่ง และจัดการเรื่องราวต่างๆ ที่จำเป็น..."

หลังจากที่ พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ลาสิกขาแล้ว ก็ได้พานายสละ ลิขิตกุล ไป

หัวหิน เพื่อปรึกษาหารือ แล้วตกลงกันว่าจะตั้งชื่อหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ว่า "สยามรัฐ" ตามตัวอักษรที่ปรากฏในสตางค์สมัยนั้น สำหรับสถานที่ที่หาได้ก็คือ อาคารริมถนนราชดำเนิน เป็นที่ของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และหนังสือพิมพ์สยามรัฐได้เช่าต่อจากเรือเอก หลวงวิเทศกลกิจ อีกทีหนึ่ง ในราคาเช่าเดือนละ ๕๐ บาท แบ่งเป็นสองคูหา คูหาหนึ่งให้เป็นสำนักงานทนายความของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ส่วนอีกคูหาหนึ่งได้เป็นที่ตั้งของโรงพิมพ์สยามรัฐมาจนทุกวันนี้

หนังสือพิมพ์สยามรัฐเมื่อแรกออกนั้น มีพนักงานเพียง ๒ คน คือ พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช และนายสละ ลิขิตกุล ออกหนังสือพิมพ์ขนาด ๘ หน้า ราคาฉบับละ ๕๐ สตางค์ โดยท่านมีหน้าที่เขียนเรื่องประจำถึง ๓ – ๔ เรื่องต่อวัน ทั้งร้อยแก้วร้อยกรอง และยังเขียนบทนำสลับกับนายสละ ลิขิตกุล อีกคนละวัน

ก่อนหน้าที่ พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช จะมาทำหนังสือพิมพ์สยามรัฐนั้น ได้เป็นนักเขียนประจำที่หนังสือพิมพ์เกียรติศักดิ์มาก่อนตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๘๘ นายสละ ลิขิตกุล อดีตบรรณาธิการหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ได้เล่าถึงเหตุการณ์ในช่วงนั้นว่า

"...คุณชายจะมาเขียนเรื่องที่ลงในหนังสือพิมพ์เกียรติศักดิ์เป็นประจำทุกๆ วัน เรื่องที่เขียนมีทั้งบทความที่เป็นความเห็นของผู้ที่รู้แจ้งเห็นจริง นวนิยาย คุณชายในสมัยนั้น เป็นคุณชายหนุ่มในวัย ๓๐ ขวบเศษ เขียนหนังสือด้วยดินสอ (ตราพระจันทร์) และกระดาษปรู๊ฟ คือกระดาษเนื้อหยาบๆ ที่ใช้พิมพ์หนังสือพิมพ์ คุณชายไม่นิยมใช้ปากกา ไม่ว่าจะเป็นปากกาชนิดใด และในสมัยนั้นยังไม่มีปากกาลูกลื่นเหมือนอย่างทุกวันนี้ การเขียนเรื่องลงหนังสือพิมพ์ของคุณชายในสมัยนั้น เขียนด้วยลายมือเอง และเขียนรวดเร็วมาก คุณชายมาถึงโรงพิมพ์ ๑๐ โมง พอ ๑๑ โมงก็เสร็จเรียบร้อย แต่ผมยังเขียนไม่เสร็จ คุณชายก็รอเพื่อจะไปหาเหล้าหาข้าวกลางวันกินพร้อมๆ กัน

คุณชายนอกจากจะเขียนหนังสือเร็วแล้ว ยังเขียนด้วยลายมือที่ค่อนข้างจะสวย อ่านง่าย ไม่ยุ่งยากแก่คนเรียงพิมพ์ ตัวอักษรที่เขียนโตชัดพออ่านได้สะดวก ไม่เล็กจิ๋วและยุ่ง และที่สำคัญคือไม่มีรอยขีดฆ่าหรือลบเลย แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนคือตัวคุณชายเขียนด้วยความมั่นใจ และเมื่อเขียนแล้วไม่ได้อ่านทบทวนแก้ไขเหมือนนักเขียนบางคน และที่สำคัญคือเรื่องที่คุณชายเขียนนั้น เมื่อเขียนไปแล้ว ลงพิมพ์ไปแล้ว คุณชายจำได้ทุกๆ ประโยค ทุกๆ ข้อความ ทุกๆ ตัวอักษร แม้กระทั่งวรรคตอน ตลอดจนการย่อหน้า และแม้ที่สุดเป็นบทกลอนคุณชายก็จำได้และทบทวนด้วยปากเปล่าได้โดยไม่ต้องอ่านซ้ำอีก

*สำหรับสยามรัฐ คุณชายต้องทำงานหนักมาก เพราะในระยะเริ่มต้นทำงานนั้นหนังสือพิมพ์สยามรัฐยังเป็นหนังสือพิมพ์ฉบับเล็กๆ อยู่ คุณชายเป็นผู้อำนวยการ ผมเป็นบรรณาธิการ จึงต้องตะลุมบอนในการเขียนอย่างเต็มที่ เฉพาะอย่างยิ่งคุณชายต้องเขียนเรื่องต่างๆ วันละไม่น้อยกว่า ๔ – ๕ เรื่อง เรื่องที่คุณชายเขียนนั้น มีทั้งบทความซึ่งเป็นความคิดเห็น ความรู้ สาระดีที่แฝงไว้ด้วยความรู้และความขบขัน ซึ่งนโยบายนี้เป็นหลักในการเขียนของคุณชาย คือจะต้องเขียนเปลี่ยนเรื่องที่เรียกว่า **"คับขัน"** ให้กลายเป็นเรื่อง **"ขบขัน"** ให้จงได้..."*

นอกจากงานเขียนแล้ว แม้งานหาข่าว พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็ได้ทำเป็นบางครั้ง เช่น ขณะเกิดกบฏแมนฮัตตัน ในพุทธศักราช ๒๔๙๔ เกิดเรื่องที่ท่าราชวรดิฐ เวลานั้น

จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ถูกจับ ท่านถึงกับนอนที่โรงพิมพ์และออกตรวจเหตุการณ์ในวันรุ่งขึ้นโดยเอารถโรงพิมพ์ซึ่งเป็นรถเฟียตคันเล็กออกไป

ภายหลังเกิดกบฏแมนฮัตตัน รัฐบาลได้ประกาศกฎอัยการศึก สั่งเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์ทุกฉบับ พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ใช้วิธีการตอบโต้รัฐบาลด้วยการเสนอข่าวประเภทไร้สาระเป็นการประชดรัฐบาล ตัวอย่างหัวข้อข่าวที่ลงในหนังสือพิมพ์สยามรัฐในระยะนั้น เช่น *ต้นหมากหลังโรงพิมพ์สยามรัฐมี ๑๓ ต้น พระอาทิตย์ที่หัวหินขึ้นผิดข้างกับที่ศรีราชา นกกระจอกยกพวกตีกันสันนิษฐานสาเหตุว่าเรื่องผัวเมีย* เป็นต้น

หนังสือพิมพ์สยามรัฐในยุคนั้น พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช กำหนดนโยบายทำข่าวไม่ให้ตื่นเต้น ไม่มีการพาดหัวข่าวตัวโตๆ เรียกร้องความสนใจจากคนอ่าน พร้อมกำชับหัวหน้าข่าวว่า *"อย่าขายหัวข่าวต่อประชาชน"* และตั้งเป้าหมายให้สยามรัฐเป็นหนังสือพิมพ์ที่ยกระดับความรู้ของคนอ่านหนังสือให้มีความสนใจเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย และเน้นเรื่องนี้มากกว่าปริมาณการขายหนังสือพิมพ์ เป้าหมายดังกล่าวทำให้หนังสือพิมพ์สยามรัฐกลายเป็นหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของประชาชนคนอ่านมาก เห็นได้จากจดหมายหลั่งไหลเข้ามาในสำนักพิมพ์อย่างไม่ขาดสาย

พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช รามือจากงานหนังสือพิมพ์เมื่อลงสมัครรับเลือกตั้งในพุทธศักราช ๒๕๑๘ และได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยได้ลาออกจากทุกตำแหน่งในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ คงเหลือเพียงคอลัมน์ **"ซอยสวนพลู"** อันโด่งดัง และเป็นคอลัมน์ที่ผู้อ่านทุกคนจะต้องเปิดอ่านเป็นคอลัมน์แรกตลอดมา และสำหรับคนทำหนังสือพิมพ์รุ่นหลังๆ ท่านเปรียบเสมือนอาจารย์ที่ศิษย์เรียนรู้ได้อย่างไม่รู้จักจบสิ้น ทั้งกลวิธีการเขียน เนื้อหา การต่อสู้กับรัฐบาลในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เป็นต้น และคมวาทะหนึ่งของท่านที่ให้ไว้แก่นักหนังสือพิมพ์รุ่นหลังได้ใช้เตือนใจตนเองทุกครั้งเมื่อถูกโต้ตอบมาอย่างไม่เป็นธรรม คือ **"ทำหนังสือพิมพ์ต้องทำใจให้เหมือนภูเขาทอง ถูกหมาเยี่ยวรดบ้างก็ไม่รู้สึก"**

พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ไม่ได้เป็นแต่เพียงนักการเมืองที่ประสบความสำเร็จสูงสุดในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หรือนักหนังสือพิมพ์ที่มีผู้ติดตามอ่านข้อเขียนมากที่สุดเท่านั้น แต่

ยังเป็นนักเขียน นักประพันธ์ ที่มีชื่อเสียง ที่มีผลงานเป็นที่นิยมของนักอ่านอีกด้วย ผลงานนวนิยายที่โดดเด่น และเป็นที่กล่าวถึงอยู่เสมอคือเรื่อง **"สี่แผ่นดิน"** ซึ่งท่านได้เล่าถึงนวนิยายเรื่องนี้ไว้ว่า

"...มันเป็นชีวิตที่ผมเคยผ่านมาเอง เพราะตอนผมเกิดแล้วโตจำความได้แล้ว ในวังหลวงนั้นตามแม่ตามพี่เข้าไป ตอนเด็กๆ ก่อนอายุ ๑๑ ก็เคยไปค้างได้เห็นอะไรๆ มากพอสมควร มันก็อยู่ในใจนี่แหละ แต่รายละเอียดบางเรื่องเช่น พระราชพิธีโสกันต์ ก็ต้องอาศัยผู้ใหญ่ที่ท่านจดจำไว้ได้ อย่างท่านหญิงจง (หม่อมเจ้าหญิงจงจิตรถนอม ดิศกุล) แต่ไม่ใช่ว่าเรื่องสี่แผ่นดินทั้งเรื่องไปกินข้าวกับท่านหญิงจงครั้งเดียวแล้วมาเขียนได้ ท่านไม่ทราบเลยว่าผมจะเขียนสี่แผ่นดิน ท่านก็เล่าให้เด็กฟังบ้างอะไรบ้าง เราก็จดจำไว้ตั้งแต่เล็กมาจนโตแล้วก็เคยเห็นเจ้านายตำหนักไหนอยู่กันอย่างไร ยังทันมาก ผมเป็นเด็กวิ่งได้แล้วจำความได้แล้ว เจ้านายฝ่ายในตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ที่ ๕ ก็ยังมีอยู่หลายพระองค์ วังหลวงยังไม่เงียบยังครึกครื้นอยู่ ระบบเดิมต่างๆ ที่ต้องจุดไต้ จุดตะเกียง จุดไฟ ยังมีอยู่ทั้งนั้น เรื่องข้ามธรณีประตูเหยียบไม่ได้ เดี๋ยวนี้ก็ยังเหยียบไม่ได้ มันเป็นเรื่องของประวัติศาสตร์เท่านั้น ว่าเจ้านายองค์ไหนสิ้นพระชนม์หรืออะไร ผมไม่ได้เอาเรื่องเวลามาเท่าไหร่ เป็นการเล่าบรรยากาศในสมัยรัชกาลที่ ๕ แล้วก็เล่าเหตุการณ์บ้านเมืองของคนที่เป็นชาววังมาจนถึงรัชกาลที่ ๘ สวรรคต จึงเป็นเรื่อง สี่แผ่นดิน..."

ความสามารถในการเขียนอีกประเภทหนึ่งของ พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็คือความสามารถในด้าน**วรรณศิลป์** ท่านสามารถแต่งคำประพันธ์ทุกประเภททั้งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน การที่ท่านเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน เพราะได้รับการปลูกฝังในเรื่องการอ่านตั้งแต่ยังเล็กจากหม่อมมารดาของท่าน ท่านจะจำบทกลอนได้แม่นยำหลายตอน ทั้งจากวรรณคดีเรื่องอิเหนา หรือรามเกียรติ์ ทั้งยังสามารถแต่งสักวากลอนสดจนเป็นที่เลื่องลือไม่แพ้นักกลอนชั้นเยี่ยมของไทยในสมัยนั้น ไม่ว่าจะเป็นท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา หรือนายเปลื้อง ณ นคร ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงได้รับการคัดเลือกเป็น**ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์** เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๘

นายเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ศิลปินแห่งชาติ ยกย่องถึงอัจฉริยภาพด้านวรรณศิลป์ของพลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ว่า

"...ท่านรู้ไปหมดทุกเรื่อง ที่ท่านได้เป็นศิลปินแห่งชาติคนแรกก็ทางด้านวรรณศิลป์ งานของท่านเชิงวรรณศิลป์มีทุกประเภท แล้วก็เด่นทุกประเภท นิยายก็รู้จัก สี่แผ่นดิน นักวิจัยวรรณกรรมยังบอกเลยว่า สี่แผ่นดิน เป็นวรรณกรรมประชานิยม คือ จะพิมพ์กี่ครั้งคนก็ชื่นชอบ หรือจะแปรรูปเป็นละครทั้งเวที ทั้งโทรทัศน์ คนก็ติดตาม เรื่องสั้นท่านก็เป็นเอก เป็นเลิศ ใครได้อ่าน เรื่องมอมของท่านก็จะน้ำตาไหล ท่านพูดว่า ท่านเขียนไปน้ำตาไหลไป มีประโยคหนึ่งที่ผมประทับใจ ***'มอมไม่ได้รัก***

นายเท่าชีวิต แต่นายเป็นชีวิตของมอม' และบทความทุกเรื่องของท่านแสดงให้เห็นว่าท่านเป็นเอตทัคคะ ส่วนเรื่องกาพย์กลอนนั้น ท่านก็เคยไปออกรายการโทรทัศน์ 'ลับแลกลอนสด' บ่อยๆ ไปโต้วาทีกลอนสด สมัยช่องสี่บางขุนพรหม เวลามีเล่นสักวา ท่านก็จะไปเล่นด้วยทุกครั้ง ผมก็ตามอ่าน ตามกลอนของท่าน ตอนตอบปัญหาประจำวัน มีคนถามท่านเป็นกลอนว่า 'อกหนูแฟบแตบติดไม่ฟิตตั้ง ดูดุจดั่งกล้วยแผ่นแบนแต็ดแต่ ไม่ช่วยชายให้ชะม้ายชำเลืองแล หม่อมขาหม่อมหนูแย่แย่จริงจริง' อาจารย์ท่านก็ตอบไปว่า 'เจ้าข้าเอ๊ยเอาอะไรมาไต่ถาม ใครรู้ความโปรดด้วยช่วยผมบ้าง เคยรู้รอบตอบปัญหามาหลายทาง ถึงข้อนี้ลูกช้างต้องยอมจน'..."

พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช สมรสกับหม่อมราชวงศ์พักตร์พริ้ง ปราโมช (นามสกุลเดิม ทองใหญ่) ธิดาของพลตรี หม่อมเจ้าทองทีฆายุ และหม่อมลุดมิลา ทองใหญ่ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๙ มีบุตร ๑ คน คือหม่อมหลวง รองฤทธิ์ ปราโมช และธิดา ๑ คน คือ หม่อมหลวงวิสุมิตรา ปราโมช

พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เริ่มป่วยด้วยอาการของโรคหัวใจตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๓๐ และได้ถึงแก่อสัญกรรมด้วยภาวะหัวใจล้มเหลว เมื่อวันที่ ๙ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ สิริอายุได้ ๘๔ ปี ๕ เดือน ๒๐ วัน ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

*เนื่องในพุทธศักราช ๒๕๕๔ ซึ่งเป็นวาระครบ ๑๐๐ ปีชาตกาล ของ**พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช** องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก ได้ยกย่องท่านเป็นบุคคลสำคัญของโลก ด้านการศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ และสื่อสารมวลชน จึงเป็นโอกาสอันดีที่จะรำลึกถึงคุณูปการ และเรียนรู้ประวัติและผลงานของท่าน ผู้ซึ่งได้รับการยกย่องในฐานะบุคคลสำคัญของโลก*

นายจำเนียร สาระนาค
ผู้มีหัวใจเกื้อกูลเกษตรกรไทย

นางสายไหม จบกลศึก

ตอนที่ ๑

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มีชื่อย่อว่า ธ.ก.ส. เป็นธนาคารของรัฐบาล สังกัดกระทรวงการคลัง ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๐๙ วัตถุประสงค์หลักของธนาคาร คือ ให้ความช่วยเหลือด้านเงินทุนแก่เกษตรกร ผู้ดำรงตำแหน่งผู้จัดการธนาคารคนแรกได้แก่ ***นายจำเนียร สาระนาค*** *เนื่องด้วยชีวประวัติและผลงานของท่าน ประดุจมรดกความดีที่ฝากไว้แก่แผ่นดิน มีคุณค่า สามารถนำไปประยุกต์ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมได้กว้างขวาง ควรแก่การเชิดชูเกียรติคุณและสดุดีให้เป็นที่รู้จักในฐานะบุคคลสำคัญของชาติผู้หนึ่ง*

นายจำเนียร สาระนาค ชาวบ้านสวนชุมชนวัดพลับหรือวัดราชสิทธาราม พระอารามหลวงสายวิปัสสนากรรมฐานที่เก่าแก่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ที่สถิตของสมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช ที่สมญาของท่านแสดงพลังเมตตาแผ่ให้สัตว์ป่าบริเวณนั้นเชื่อง ดังขานนามของท่านว่า สังฆราชไก่เถื่อน นายจำเนียร สาระนาค เป็นบุตรคนที่ ๔ ในจำนวน ๕ คน ผู้หญิง ๒ คน และผู้ชาย ๓ คน ของรองอำมาตย์โท ขุนภักดีภูมิวิภาค (นิ่ม สาระนาค) และนางเจริญ สาระนาค เกิดเมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๕๒ อำเภอบางกอกใหญ่ ธนบุรี บิดาถึงแก่กรรมขณะที่ลูกๆ ยังเยาว์ จึงอยู่ในความดูแลของมารดา เนื่องจากเป็นครอบครัวที่มีฐานะ บ้านเป็นเรือนไม้สักทรงไทยแฝดมีผลไม้นานาชนิดตามฤดูกาล สามารถล่องเรือออกจากสวนนำมาจำหน่ายที่ตลาดบางกอกใหญ่ บรรดาลูกๆ ทุกคนต่างร่วมแรงร่วมใจกันแข็งขัน

ครอบครัวสาระนาคซึ่งมารดาเป็นเสาหลัก เป็นทั้งพ่อและแม่ ท่านเข้มงวดเรื่องระเบียบวินัยมาก ไม่กล่าวคำดุด่าด้วยถ้อยคำรุนแรง มีความอ่อนโยนและอยู่ในธรรม การเติบโตในสิ่งแวดล้อมที่ร่มรื่นท่ามกลางชุมชนสวนผลไม้ หล่อหลอมจิตใจให้ยึดมั่นในพระพุทธศาสนาและงานบุญตามประเพณี สิ่งที่สร้างความประทับใจอย่างยิ่งคือท่านเป็นแม่ที่มีสายตายาวไกล มองเห็นความสำคัญของการศึกษาทั้งที่เป็นชาวสวน ส่งเสริมให้ลูกชายทั้ง ๓ คน ได้เข้าเรียนตามพระราชบัญญัติประถม

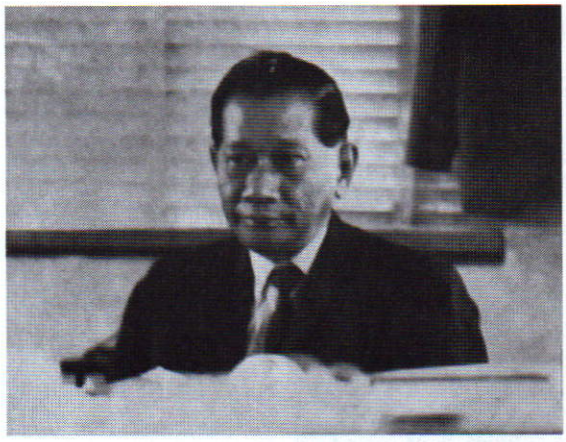

ศึกษาฉบับแรกของชาติ พุทธศักราช ๒๔๖๒ ถึงระดับสูง ลูกทุกคนต่างมีตำแหน่งหน้าที่การงานในราชการอันเป็นเกียรติยศแก่สกุลสาระนาคทั้งสิ้น

นายจำเนียร สาระนาค สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี หลักสูตร ๕ ปี จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อสำเร็จแล้วได้เข้ารับการอบรมบัณฑิต ซึ่งต้องอยู่ประจำในหอพักของมหาวิทยาลัยต่ออีก ๖ เดือน

พุทธศักราช ๒๔๗๒ เข้ารับราชการครั้งแรก ในกรมบัญชาการ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติในพระบรมมหาราชวัง คือกระทรวงการคลังในปัจจุบัน พุทธศักราช ๒๔๘๐ โอนมารับราชการที่กรมสหกรณ์ กระทรวงเกษตราธิการ ปัจจุบันคือกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในตำแหน่ง **เจ้าพนักงานสหกรณ์เขต** ท่านตั้งใจศึกษาค้นคว้าหาความรู้เรื่องสหกรณ์จากตำราต่างประเทศซึ่งหายากมาก เมื่อเรียนรู้สิ่งใดแล้วก็มีความเห็นว่า การรู้แต่ผู้เดียวย่อมไม่เกิดประโยชน์ เพราะงานสหกรณ์ต้องรวมความรู้ความสามารถ รวมแรงรวมใจกันทำ จึงได้เขียนบทความออกเผยแพร่ ทั้งมีโอกาสร่วมกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในการจัดตั้งคณะเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ ตลอดทั้งเป็นอาจารย์สอนวิชานี้ในมหาวิทยาลัยด้วย ท่านมีความรู้ดี โดยเฉพาะภาษาอังกฤษทั้งๆ ที่มิได้มีโอกาสไปศึกษาต่างประเทศ ต่อมาได้เลื่อนตำแหน่งเป็นนักวิชาการสหกรณ์ อย่างไรก็ตาม ท่านตระหนักว่าการเป็นนักวิชาการยังมิได้ใช้ความรู้ความสามารถตามกระบวนการสหกรณ์ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ จึงตัดสินใจไปทำงานในตำแหน่งเจ้าพนักงานสหกรณ์เขตตามเดิม

งานในหน้าที่นี้ต้องออกท้องที่ในต่างจังหวัดหลายปี ต้องคลุกคลีชีวิตกับเกษตรกรในชนบท ได้รับรู้ความยากไร้ รู้ปัญหาแท้จริงของชาวนาชาวไร่อย่างทะลุปรุโปร่ง การที่ท่านเป็นชนชั้นกลาง ได้รับการศึกษาอย่างดี ประกอบกับเรียนหนังสือเก่ง สติปัญญาเฉลียวฉลาด เกิดในท่ามกลางสวนย่อมคุ้นเคยกับความยากลำบากในความเป็นอยู่และอาชีพชาวสวนอย่างดี จึงซาบซึ้งถึงความยากลำบากของชาวไร่ชาวนาในชนบทอย่างถ่องแท้ โดยเฉพาะได้สัมผัสถึงรายได้ของเกษตรกรและการถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางและนายทุน ท่านเข้าใจดีว่า **สหกรณ์เป็นหนทางและกระบวนการในการรวมกันของผู้ที่อ่อนแอทางเศรษฐกิจ ที่จะช่วยเหลือตนเองและเพื่อนเกษตรกรด้วยกัน** กระบวนการสหกรณ์ประสบความสำเร็จมาแล้วในหลายประเทศ จึงมีความปรารถนาแรงกล้าที่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ยากลำบากให้คลายทุกข์และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นด้วย

กระบวนการสหกรณ์ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสมัยนั้นความรู้และประสบการณ์ด้านสหกรณ์ของไทยมีอยู่ในขีดจำกัด ไม่มีผู้เห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนจริงจัง โดยเฉพาะการจะไปศึกษาดูงานในประเทศที่ประสบความสำเร็จยิ่งเป็นสิ่งที่ไกลเกินฝัน

ท่านได้ริเริ่มให้มีการจัดตั้งและดำเนินงาน **ธนาคารสหกรณ์จังหวัด** เพื่อความคล่องตัวด้านการเงิน ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดอุตรดิตถ์ นอกจากนั้น เพื่อการเร่งระดมทุนให้ฐานะการเงินของสหกรณ์มั่นคง ท่านได้จัดตั้ง**สหกรณ์ออมทรัพย์ข้าราชการ** ของกรมส่งเสริมสหกรณ์ สหกรณ์ครูนครสวรรค์ และสหกรณ์ของผู้มีเงินเดือนอีกหลายแห่ง อันเป็นต้นแบบที่หน่วยราชการทั่วไปสงเคราะห์ข้าราชการในปัจจุบัน

กรมสหกรณ์มีคำสั่งเรียกท่านกลับกรุงเทพฯ เพื่อดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองควบคุมเงินกู้และธนาคารสหกรณ์ และเป็นผู้อำนวยการกองควบคุมเงินกู้และชุมนุมสหกรณ์ ได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นในเวลาต่อมา เป็นรองอธิบดีกรมสหกรณ์ธนกิจ และกรมสหกรณ์พาณิชย์และธนกิจ กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ ตามลำดับ

นายจำเนียร สาระนาค มีแนวความคิดปฏิรูปการดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตร ด้วยกองทุนสินเชื่อ โดยการจัดตั้ง **ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร** ตามปณิธานที่ตั้งไว้ว่าจะหาแนวทางสงเคราะห์ชาวนาชาวไร่ซึ่งเป็นกระดูกสันหลังของชาติ มีอาชีพการเกษตรผลิตอาหารเลี้ยงผู้คนทั้งประเทศ ให้ตั้งตัวให้ได้ เพราะท่านมีความเชื่อว่า เกษตรกรทุกคนล้วนมีศักยภาพ มีศีลธรรม คนจนต่างมีศักดิ์ศรีที่จะสามารถสร้างฐานะยกระดับของตนให้ทัดเทียมกับอาชีพอื่นๆ ได้หากมีโอกาส ท่านขมักเขม้นศึกษาตำราเกี่ยวกับสินเชื่อของประเทศต่างๆ เช่น อินเดีย เกาหลี ญี่ปุ่น และอเมริกา แล้วเขียนแผนและวิธีปฏิบัติ ลักษณะเป็น **"ร่างนโยบายสินเชื่อการเกษตรแห่งชาติ" "ร่างแนวทางการจัดตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร" และ "ร่างพระราชบัญญัติ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร"** เสนอรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์ ซึ่งต้องใช้เวลาในการต่อรองกันอยู่นานมากกว่าจะได้รับความเห็นชอบนำเข้าสู่การพิจารณาของคณะรัฐมนตรีและได้รับอนุมัติโดยต้องเพิ่มเงื่อนไขอื่นๆ อีกหลายประการ โดยเฉพาะการสนองนโยบายรัฐบาล ในการแปลงพื้นที่ป่าให้เป็นพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อหารายได้เข้าประเทศ

ระหว่างประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อก่อตั้งธนาคารสำหรับช่วยเหลือเกษตรกร คนยากคนจนในชนบท แนวคิดนี้ได้รับการดูถูกดูแคลนจากผู้ใหญ่ในบ้านเมืองว่าเป็นไปไม่ได้ เพราะ

เกษตรกรเป็นคนยากจนซึ่งรัฐบาลต้องให้ความช่วยเหลือ การตั้งธนาคารเพื่อปล่อยเงินให้คนจนกู้คงเป็นไปไม่ได้ คนจนไม่มีปัญญาใช้หนี้ อันเป็นโลกทัศน์ปรกติของชนชั้นผู้นำของประเทศ เพราะคนจนในทัศนะของเขาคือพลเมืองที่อ่อนแอ ควรได้รับการสงเคราะห์ช่วยเหลือแบบแบมือขอเท่านั้น แต่นายจำเนียร สาระนาค เป็นผู้มีขันติธรรมสูง มุ่งมั่นเดินหน้าด้วยปีติ เพราะความบากบั่นที่ท่านทุ่มเทแรงกายแรงใจและสติปัญญามาอย่างเต็มที่ เป็นรูปเป็นร่างชัดเจนขึ้นทีละน้อยๆ

ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็น**ผู้จัดการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร** ซึ่งมีชื่อย่อว่า ธ.ก.ส. เมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๐๙ ซึ่งธนาคารจะเริ่มกิจการในวันที่ ๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๐๙ จึงจำเป็นต้องลาออกจากราชการ ขณะนั้นท่านมีอายุ ๕๖ ปี กำหนดเกษียณอายุงานในพุทธศักราช ๒๕๑๓ เป็นเวลาที่ธนาคารฯ เพิ่งก่อตั้งได้เพียง ๔ ปี

เนื่องจากท่านเป็นกำลังสำคัญในการก่อตั้ง มีความรอบรู้ จัดเจนในงานสินเชื่อการเกษตรเป็นอย่างดี มีความซื่อสัตย์สุจริต อุตสาหวิริยะ อุทิศเวลาให้แก่งานเป็นเลิศ ไม่เคยลาป่วยหรือหยุดพักร้อนตามสิทธิ์ คณะกรรมการธนาคารฯ จึงมีมติเอกฉันท์ทุกปี เสนอรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ต่ออายุการทำงานถึงอายุ ๖๕ ปี ในพุทธศักราช ๒๕๑๘ แม้จะสิ้นสุดการทำงานไปแล้ว ท่านยังอยู่ช่วยทำงานให้แก่ธนาคารต่อไปอีก ๓ เดือน เพื่อเขียนคู่มือวิธีปฏิบัติงาน ธ.ก.ส. ด้านการจัดการคลังสินค้าเกษตรซึ่งเป็นเรื่องต่อเนื่องจากการจำนำข้าวที่ค้างอยู่ จนถึงวันที่ ๑๘ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๑๘ จึงอยู่บ้านตั้งแต่นั้นมา

นายจำเนียร สาระนาค ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดคือ ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก และเหรียญบรมราชาภิเษกเงิน รัชกาลที่ ๙ อันเป็นเครื่องหมายแสดงถึงคุณความดีที่ท่านได้สร้างไว้แก่แผ่นดิน

พุทธศักราช ๒๕๒๐ ท่านลื่นล้มที่ชานบ้าน จึงป่วยเป็นอัมพาต แขนขวาใช้งานไม่ได้ ด้วยความรักในการเขียน ท่านก็ฝึกหัดเขียนด้วยมือซ้ายแทน ท่านได้รับการรักษาอย่างต่อเนื่อง อาการดีขึ้นมาก ครั้นกลางเดือนเมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๔ มีโรคแทรกซ้อน ได้ถึงแก่กรรมอย่างสงบ ในวันที่ ๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๔ สิริอายุ ๗๑ ปี ๗ เดือน

ตอนที่ ๒

ชีวประวัติและผลงานของนายจำเนียร สาระนาค เป็นเรื่องราวที่น่าศึกษา ผลงานของท่านแม้จะว่าด้วยเรื่องการธนาคาร แต่ก็เป็นธนาคารของรัฐบาลที่มุ่งประสงค์ตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรไทยโดยเฉพาะ มิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการพาณิชย์และเก็บผลประโยชน์จากลูกค้า เช่น ธนาคารเอกชนทั้งหลาย ดังนั้น ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะผู้ก่อตั้งย่อมต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสม จึงจะนำพาสถาบันการเงินแห่งนี้ให้ดำเนินต่อไปได้อย่างราบรื่นมั่นคง นายจำเนียร สาระนาค เป็นผู้มีคุณธรรมสูง เป็นสามัญชนที่ถือกำเนิดมาจากบ้านสวน อยู่เป็นโสดในครอบครัวที่มีความอบอุ่นกับมารดาและหลานๆ มีความสงบ สมถะและเรียบง่าย สิ่งเหล่านี้ คือองค์ประกอบสำคัญและยิ่งใหญ่ที่เป็นเบ้าหลอมความผูกพันรักใคร่จากครอบครัว ให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตากับทุกคนที่อยู่

รอบข้าง การมีรากฐานของชีวิตที่มั่นคงท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ดีงามจึงเป็นส่วนสำคัญที่สร้างสรรค์ให้ท่านเป็นผู้มีความพร้อมทั้งกายใจ สามารถเอื้อประโยชน์และช่วยเหลือบุคคลอื่นๆ ได้อย่างมากมาย กระทั่งสร้างประวัติศาสตร์แห่งการช่วยเหลือเกษตรกรไทย จนได้รับการกล่าวขานว่า ***"บิดาแห่งสินเชื่อเกษตรไทย"***

ท่านเคารพรักมารดาด้วยกตัญญูสูง กล่าวกันว่า ทุกครั้งที่ต้องเดินทางไปต่างจังหวัด ก่อนออกจากบ้าน มารดาของท่านจะทำความสะอาดร่างกายแต่งตัวอย่างหมดจด นั่งคอยให้ท่านมากราบลาและขอพร ท่านถือปฏิบัติเช่นนี้ทั้งเวลาที่เดินทางกลับถึงบ้านด้วย นอกจากนั้น เงินเดือนส่วนใหญ่ท่านจะมอบให้ไว้แก่มารดาทั้งสิ้น เพราะเห็นว่า มารดานั้นเหน็ดเหนื่อยในการเลี้ยงดู เพื่อให้ท่านเป็นคนดี ส่วนตัวท่านเองถ้ามิได้ออกต่างจังหวัด ท่านจะกลับมารับประทานอาหารเย็นพร้อมกับมารดาในเวลา ๑ ทุ่มเป็นประจำ

ภูมิหลังหรือประสบการณ์จากการเป็น *"พนักงานสหกรณ์เขต"* ในต่างจังหวัดหลายปี ซึมซับทุกปัญหาของเกษตรกรไว้ในมโนความคิด ดังนั้นการจัดทำระเบียบ ข้อกำหนด รวมทั้งคู่มือวิธีปฏิบัติสำหรับพนักงานและสมาชิกสหกรณ์ศึกษา โดยเฉพาะเรื่องสินเชื่อ เพื่อนำไปปฏิบัติในสถาบันธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือ ธ.ก.ส. ที่ตั้งขึ้นใหม่ ท่านจะเป็นผู้เรียบเรียงขึ้นเองทั้งสิ้น โดยอาศัยจากประสบการณ์จริงของท่านทุกแง่มุมมาประยุกต์ให้เข้ากับตำราสากลที่ท่านนำมาศึกษา และให้สอดคล้องกับสังคมไทย เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานรุ่นใหม่เข้าใจง่าย ข้อเขียนเหล่านั้น ถือว่าเป็นตำราต้นแบบที่วางรากฐานไว้อย่างมั่นคง

ท่านเข้าใจว่า ระบบราชการไม่คล่องตัวที่จะสามารถพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าตามที่ควรจะทำได้ โดยเฉพาะไม่สามารถพัฒนาให้ชาวนาชาวไร่ชาวสวนซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศมีความสุข อันหมายถึงการหลุดพ้นจากความยากลำบาก การเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้านายทุน และชนชั้นปกครองได้ จึงดำเนินแนวการบริหารจัดการใหม่ ยึด **"คน"** เป็นศูนย์กลาง เพื่อให้ได้คนมีคุณภาพ มีความรู้ ความสามารถเหมาะสมกับงาน โดยรับสมัครคนหนุ่มสาวที่สำเร็จการศึกษาใหม่ยังไม่เคยทำงานมาก่อน สอบคัดเลือกและฝึกอบรมอย่างเข้มข้นในเวลา ๓ เดือน แล้วบรรจุให้ไปปฏิบัติงานในต่างจังหวัด วางมาตรฐานว่าพนักงานสินเชื่อคนหนึ่งต่อเกษตรกร ๕๐๐ ครัวเรือน ตลอดทั้งมีการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ งานสินเชื่อชนบทเป็นงานท้าทายความสามารถและทดสอบความอดทน ได้ปรากฏว่า หลายคนขอบคุณความยากลำบากที่ผ่านมา เพราะทำให้เข้าใจ

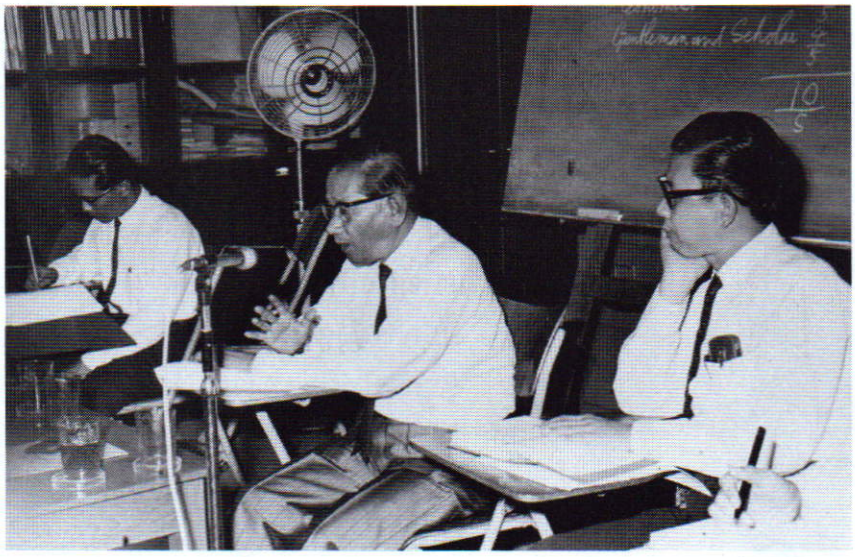

หัวอกเกษตรกรมากขึ้นกว่าเดิมหลายเท่า

ปัญหาใหญ่ของเกษตรกร คือต้องการ **"เงินทุนระยะสั้น"** การค้ำประกันกลุ่มเป็นการช่วยเหลือกันด้วย เงินสินเชื่อมีการชำระตามเงื่อนไขของธนาคาร สามารถลดรายจ่ายค่าดอกเบี้ยที่เกษตรกรเคยเสียให้แก่นายทุนลงอย่างมหาศาล และมีโอกาสเป็นไทปลดหนี้ได้อย่างรวดเร็ว พนักงานสินเชื่อจะต้องออกท้องที่เพื่อหาลูกค้าคือชาวนาชาวไร่ตั้งแต่เช้ามืด ไปตามหมู่บ้าน สัมภาษณ์เกษตรกรตามหัวไร่ปลายนา เพื่อค้นหาผู้เดือดร้อนที่แท้จริง จนถึงเวลาค่ำมืด หลายครั้งได้ช่วยเหลือเกษตรกรมิให้สูญเสียที่ดินแก่นายทุนที่คอยฉกฉวยโอกาสจากการไม่เข้าใจแง่มุมทางกฎหมายไว้ได้ทันท่วงที สร้างความเชื่อถือได้อย่างน่าภาคภูมิใจ แต่ในเวลาเดียวกัน ก็มักมีศัตรูจากนายทุนด้วย

การที่รัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนให้ชาวบ้านหักร้างถางพง แปลงพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อหารายได้เข้าประเทศ ผลกระทบของนโยบายทำให้ประชากรต่างถิ่นอพยพเคลื่อนย้ายเข้าไปจับจองพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด ถั่ว ฯลฯ เกิดปรากฏการณ์ **"ชุมชนกึ่งตอน"** หมายถึงชุมชนที่รวมตัวจากประชากรทั่วสารทิศ ไร้ความผูกพัน แบ่งแยกเป็นก๊กเป็นเหล่า ไม่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ช่องว่างดังกล่าวทำให้นายทุนมีอิทธิพล เพราะต่างวิ่งหานายทุนเพื่อขอกู้เงิน หรือหยิบยืมข้าวปลาอาหารยามขาดแคลน เกิดความสัมพันธ์ระหว่าง **"นายทุน-ลูกไร่"** ซึ่งถูกขูดรีดดอกเบี้ยสูง หรือใช้หนี้ด้วยผลผลิตที่เก็บเกี่ยวมาได้ทั้งหมด ชาวไร่กลุ่มนี้ เมื่อมีโอกาสให้ ธ.ก.ส. ช่วยเหลือ เจ้าหน้าที่ก็ต้องระมัดระวังภัยที่เกิดจากน้ำมือนายทุนที่เป็นอันธพาลด้วย

นายจำเนียร สาระนาค มีลักษณะของความเป็นครู หลายคนได้รับความรู้จากท่าน ทั้งเรื่องหลักวิชาการ วิธีใช้ความรู้ในการทำงาน ตลอดทั้งได้รับความรู้เกี่ยวกับการดำรงชีวิต ความรอบรู้นั้นนับตั้งแต่เรื่องสินเชื่อการเกษตร กฎหมาย การเงินการคลัง การธนาคาร การบัญชี การบริหาร การจัดการ ยังรอบรู้ในเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์ โดยเขียน **"ตำรามนุษยสัมพันธ์"** เพื่อแจกในงานศพมารดาให้พนักงานได้ศึกษาและปฏิบัติตาม งานเขียนของท่านมีวัตถุประสงค์เพื่อสอนให้พนักงานนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่งานทั้งสิ้น

ท่านได้วาง**กฎ ๙ ประการ**ไว้ซึ่งถือว่าเป็นกฎเหล็กที่พนักงานพึงละเว้น โทษคือ ให้ออกหรือเลิกจ้างสถานเดียว

๑. การทุจริต เช่นเรียกเงินจากเกษตรกรในการขึ้นทะเบียนเป็นลูกค้า

๒. การมีภรรยามากเกิน ๑ คน

๓. การกู้ยืมเงินจากลูกค้า

๔. การเป็นตั๋วโผทอดผ้าป่า

๕. การเรี่ยไรเงินลูกค้าซื้อของใช้ประจำสำนักงาน

๖. การหาผลประโยชน์จากบรรดาลูกค้าหรือทำมาหากินกับลูกค้า

๗. การรับอามิสสินจ้าง

๘. การไม่ซื่อต่องาน หมายความว่าไม่ออกปฏิบัติงานในท้องที่ แต่เบิกเบี้ยเลี้ยง

๙. การหลับในที่ทำงาน

คำเตือนที่มักจะฝากไว้แก่พนักงานทุกครั้งที่มีการอบรม ที่ต่างจดจำกันมามีมากมาย เช่น

- ให้พนักงานทุกคนปฏิบัติงานโดยเห็นแก่ประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญ ให้ประพฤติดีและปฏิบัติชอบโดยทั่วหน้ากัน

- งานสินเชื่อการเกษตร เป็นงานที่กว้างขวาง และซับซ้อน แม้ท่านจะได้รับการฝึกอบรมมาแล้ว ท่านจะต้องศึกษาค้นคว้า เพิ่มเติมตลอดไป เพื่อให้มีความรู้ความชำนาญในงานด้านสินเชื่อการเกษตรโดยกว้างขวาง ยิ่งขึ้น เพื่อให้งานของธนาคารก้าวหน้าไปด้วยดี

- อย่าวางตนเป็นเจ้านายหรือเจ้าบุญนายคุณของเกษตรกรลูกค้า ถ้าท่านประพฤติเช่นนั้น ชาวไร่ชาวนาจะไม่เลื่อมใสและไม่ให้ความสัตย์ความจริงแก่ท่าน ขอให้ท่านทำตนเป็นเพื่อนที่ดีของชาวไร่ชาวนา ชาวไร่ชาวนาจะเคารพนับถือและให้ความสัตย์จริงแก่ท่าน ซึ่งจะช่วยให้ท่านสามารถปฏิบัติงานสินเชื่อการเกษตรโดยได้ผลดี

ฯลฯ

๑๗ มกราคม ๒๕๕๔

ศาสตราจารย์เจือ สตะเวทิน
ปรมาจารย์ภาษาและวรรณคดีไทย

นายประยงค์ อนันทวงศ์

ในบรรดาครูอาจารย์ในอดีตที่ได้รับการยอมรับ และยกย่องว่าเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในด้านภาษาและวรรณคดีไทยอย่างยอดเยี่ยมแท้จริงนั้นมีอยู่ไม่มากนัก เรียกว่าแทบจะนับจำนวนได้เลยทีเดียว ซึ่งในจำนวนนี้ได้มีศาสตราจารย์เจือ สตะเวทิน ผู้เป็นครูสอนหนังสือมาตลอดชีวิต รวมอยู่ด้วยท่านหนึ่ง

ศาสตราจารย์เจือ สตะเวทิน เป็นบุตรของ นายเล็ก และ นางมน สตะเวทิน เกิดเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๕๓ ณ บ้านตำบลสมอพลือ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี

ได้เริ่มเรียนหนังสือ พุทธศักราช ๒๔๖๑ โดยเรียนภาษาไทย ภาษาขอม และภาษาบาลี กับหลวงพ่อหวังแห่งสำนักวัดโพธาวาสในจังหวัดเพชรบุรีนั่นเอง ต่อมาพุทธศักราช ๒๔๖๒ เข้าเรียนชั้นประถมปีที่๑ โรงเรียนสุพรรณบุรี ของพระสุวรรณมุนี (ฉุย) แห่งวัดคงคาราม จังหวัดเพชรบุรี สอบไล่ได้ชั้นประโยคประถมศึกษาในพุทธศักราช ๒๔๖๔ ต่อจากนั้นได้ย้ายไปเข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนประจำจังหวัดเพชรบุรี จนสอบไล่ได้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๐ แล้วจึงเดินทางเข้ามาอยู่กับหลวงสุริยาเทเวศร์ (สด สตะเวทิน) ผู้เป็นลุงในกรุงเทพฯ และได้เข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่โรงเรียนมัธยมวัดบพิตรพิมุข เมื่อสอบไล่ได้แล้ว จึงมาสมัครเข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๗ ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ในพุทธศักราช ๒๔๗๒ และสมัครสอบไล่ได้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๘ แผนกภาษาในปีเดียวกันนั้น

พุทธศักราช ๒๔๗๓ เข้าศึกษาต่อในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสอบได้ประกาศนียบัตรครูมัธยมแผนกอักษรศาสตร์ในพุทธศักราช ๒๔๗๕ ครั้นถึง

พุทธศักราช ๒๔๗๗ คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ขยายหลักสูตรให้มีถึงขั้นปริญญาตรีทางอักษรศาสตร์เป็นปีแรก จึงได้สมัครเข้าศึกษาต่อที่คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในตอนเย็นที่เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า EVENING CLASS เลือกเรียนภาษาฝรั่งเศสและประวัติศาสตร์เป็นวิชาเอก

ศาสตราจารย์เจือ สตะเวทิน เริ่มรับราชการเป็นครูสอนภาษาอังกฤษที่โรงเรียนพณิชยการวัดสามพระยา เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๖ ครั้นถึงพุทธศักราช ๒๔๗๗ ท่านสอบชิงทุนของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อไปศึกษาและดูงานการศึกษา ในประเทศอินโดจีนของฝรั่งเศสได้ จึงเดินทางไปศึกษาและดูงาน เป็นเวลาประมาณ ๒ เดือน แล้วกลับมาศึกษาต่อจนจบได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นรุ่นแรก เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๘ และในปีเดียวกันนี้เอง ท่านได้ย้ายไปเป็นอาจารย์สอนภาษาไทย ประวัติศาสตร์และฝรั่งเศส ณ โรงเรียนวัดบพิตรพิมุข ที่ท่านเคยเรียนชั้นมัธยม

ต่อมาในพุทธศักราช ๒๔๙๔ กระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้ไปช่วยปฏิบัติราชการเกี่ยวกับการปรับปรุงการศึกษาที่จังหวัดฉะเชิงเทรา เรียกว่า "โครงการปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา" ร่วมกับเจ้าหน้าที่ขององค์การ การศึกษา วิทยาศาสตร์ และ วัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เป็นเวลาประมาณหนึ่งปีครึ่ง ระหว่างนี้ท่านได้เรียบเรียงหนังสืออ่านประกอบสำหรับชั้นประถมศึกษาขึ้นหลายเล่ม

พุทธศักราช ๒๔๙๖ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดบพิตรพิมุข ในฐานะที่ท่านเคยเป็นทั้งศิษย์เก่าและครูเก่ามาก่อน ท่านจึงได้ทุ่มเทสติปัญญาและความรู้ให้แก่โรงเรียนนี้อย่างเต็มที่ ท่านเป็นผู้วางรากฐานให้โรงเรียนวัดบพิตรพิมุขกลายเป็นโรงเรียนอาชีวศึกษาชั้นสูงด้านวิชาการภาษาต่างประเทศ และเลขานุการ เป็นวิทยาเขตแห่งหนึ่ง สังกัดวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา

นายเกรียง กีรติกร อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ กล่าวว่า *"คุณเจือ ก้าวขึ้นมาเป็นอาจารย์ใหญ่ในโรงเรียนวัดบพิตรพิมุข หน้าที่การงานของคุณเจือเขาพยายามบริหารงานด้วยความสามารถ ไม่มีอะไรเสียหาย ไม่มีอะไรบกพร่อง ตรงกันข้ามโรงเรียนได้เจริญก้าวหน้า*

นักเรียนก็มากขึ้น ครูบาอาจารย์ก็รักใคร่"

พุทธศักราช ๒๕๐๑ ท่านได้ไปดูงานการศึกษาที่ฮ่องกง ไต้หวัน และญี่ปุ่น ประมาณ ๒ เดือน

พุทธศักราช ๒๕๐๖ ท่านได้รับทุนจากประเทศฝรั่งเศสไปดูงานการศึกษาที่ประเทศฝรั่งเศส จึงได้นำความรู้และประสบการณ์เหล่านั้นมาปรับปรุงหลักสูตรอาชีวศึกษาที่โรงเรียนวัดบพิตรพิมุขให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

ขณะรับราชการ นอกจากได้ทำหน้าที่สอนหนังสือและบริหารโรงเรียนแล้ว ศาสตราจารย์ เจือ สตะเวทิน ยังอุทิศตนเพื่อประโยชน์แก่ราชการ โดยปฏิบัติหน้าที่พิเศษอื่นอีก เช่น

- กรรมการดำเนินการปรับปรุงหนังสืออ่านภาษาไทย ของกระทรวงศึกษาธิการ
- กรรมการสอบแข่งขันนักเรียนชิงทุนไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ ตามความต้องการของ ก.พ. และของคุรุสภา แขนงวิชาภาษาไทย
- กรรมการสอบไล่ชั้นประโยคเตรียมอุดมศึกษาแขนงวิชาภาษาไทย
- กรรมการและเลขานุการ สำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรม ของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ
- กรรมการบัญญัติศัพท์วิชาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ
- ประธานอนุกรรมการชุมนุมภาษาไทยของคุรุสภา
- กรรมการสอบไล่วิชาครูประถม มัธยม แขนงวิชาภาษาไทย
- อนุกรรมการจัดรายการวิทยุวันอาทิตย์ของสถานีวิทยุศึกษา และเป็นผู้จัดรายการต่างๆ ออกอากาศเป็นประจำ

ไม่เพียงเท่านี้ ศาสตราจารย์เจือ สตะเวทิน ยังเป็นอาจารย์สอนพิเศษ วิชาภาษาไทยและวรรณกรรมไทยในมหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาต่างๆ อีกเช่นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล มหามกุฏราชวิทยาลัย และวิทยาลัยพยาบาลของกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข

ศาสตราจารย์เจือ สตะเวทิน ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดบพิตรพิมุขอยู่จนกระทั่ง พุทธศักราช ๒๕๐๗ จึงได้ลาออกจากราชการ

เมื่อออกจากราชการแล้วท่านก็มาทำงานที่ท่านรัก นั่นคืองานเขียนหนังสือ

ศาสตราจารย์เจือ สตะเวทิน เป็นผู้ที่รักการอ่านการเขียนหนังสือเป็นชีวิตจิตใจมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว ดังที่ท่านเคยกล่าวไว้ในหนังสือชาวอักษรศาสตร์ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๕ ว่า

"เมื่อออกจากมหาวิทยาลัยแล้ว ก็เขียนหนังสือเป็นงานอดิเรกในตอนต้น แต่ในปัจจุบันงานเขียนหนังสือเป็นงานอาชีพไป งานของผมก็คือ การทำตำราเรียนเป็นพื้น

ความจรรโลงใจในการเขียนหนังสือของผมคือความคิดของผมเอง คือคิดว่าวิชาอักษรศาสตร์เป็นวิชาชั้นสูงและมีเกียรติ จึงบุกบั่นอ่านและเขียนตามสติปัญญา เขียนไป สอนไป อ่านไป วนเวียนอยู่ในกิจกรรมเหล่านี้ตลอดมา จากหนุ่มจนมีอายุมาก ยิ่งเขียนยิ่งสนุกทำให้คิดว่า หากไม่มีโอกาสศึกษาอักษรศาสตร์ชีวิตจะหงอยเหงาสักเพียงใดก็ไม่ทราบได้ เพราะเรียนอักษรศาสตร์นี้เองจึงทำให้เป็นคนชอบหนังสือ อ่านตั้งแต่หนังสือที่เก่าที่สุดจนกระทั่งหนังสือของวันนี้ เลยไม่ใคร่รู้สึกตัวว่าพ้นออกมาจากมหาวิทยาลัยแล้วเกือบ ๕๐ ปี วิชาอักษรศาสตร์ทำให้รู้สึกว่าเป็นนิสิตอยู่เสมอ

เคราะห์ดีที่อ่านหนังสือได้ ๓ ภาษา และอ่านมากอ่านนาน จึงไม่ทราบว่าได้อิทธิพลในแนวการเขียนจากผู้ใดบ้าง ถ้าจะได้ก็เห็นจะได้จากครูบาอาจารย์นั่นเองเป็นพื้น ส่วนอิทธิพลของหนังสือต่างประเทศก็คงมีอยู่บ้างเป็นธรรมดา แต่ถ้าว่าตามคติของบุฟฟอง นักปราชญ์ฝรั่งเศส ซึ่งกล่าวว่า ***"ท่วงทำนองเขียนคือคน"*** *ผมก็ถือว่าแนวการเขียนของผมเป็นของผมเอง*

เมื่อคราวทำบุญครบห้ารอบ พุทธศักราช ๒๕๑๓ ผมลองเก็บหนังสือที่ผมแต่งไว้มารวมกองกันดูแล้วนับ ผลคือครบ ๖๐ เล่มเท่าอายุ ๖๐ ปีพอดี นับเป็นความภาคภูมิใจในวัยชราอย่างหนึ่ง ทรัพย์สินอย่างอื่นถึงจะไม่มีก็เฉยๆ แต่การมีผลงาน ๖๐ เล่ม เมื่ออายุ ๖๐ ผมถือเป็นพรอันประเสริฐตื่นเต้นพอใช้ทีเดียว ผมคิดว่าผลจากการเรียนอักษรศาสตร์ให้คุณแก่ตัวเองอย่างสุดคณา ผมเคยมีความรัก ความรักนานาชนิด ในที่สุดก็มีความรักที่จีรังยั่งยืนตัดกันไม่ขาดอยู่เพียงอย่างเดียว คือ ความรักหนังสือ

ผมเริ่มแต่งหนังสือเมื่ออายุ ๑๗ ปี ขณะเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๖ สมัยนั้น หนังสือพิมพ์ไทยหนุ่มได้จัดให้มีการประกวดแต่งโคลง กรรมการกำหนดให้ต่อความต่อไปนี้

มาแม่มาตีขิม	**กับข้า**

ผมแต่งดังนี้

ยามเย็นฝนหยาดย้อย	*หยิมหยิม*
มาแม่มาตีขิม	*กับข้า*
อย่าเอาเยี่ยงยายฉิม	*เก็บเห็ด เลยนา*
หอยเห็ดอย่าเพิ่งค้า	*ผ่อนให้คลายฝน*

เมื่อประกาศผมได้รางวัลที่ ๑ ได้เงิน ๒๐ บาท ซึ่งมีค่ามากสมัยนั้น ที่ดีใจมากและปลื้มใจกว่านั้นคือ มาทราบภายหลังว่า กรรมการผู้กำหนดเรื่องให้แต่งและเป็นผู้ตัดสิน คือ นายชิต บุรทัต กวีเอกผู้เป็นเจ้าของ 'สามัคคีเภทคำฉันท์' "

ศาสตราจารย์เจือ สตะเวทิน ได้สร้างผลงานไว้ให้แก่บรรณพิภพมากมายถึง ๗๕ เล่ม ซึ่งเป็นหนังสือหลายประเภทด้วยกัน พอแยกได้ดังนี้

ก. ประเภทแบบเรียน มี ๒๘ เล่ม เช่น ประวัติวรรณคดีไทยฉบับชนะการประกวด ประวัติวรรณคดีไทย ม.ศ.๔-๕

ข. ประเภทตำรา มี ๗ เล่ม เช่น เรื่องสั้นตัวอย่าง ศิลปะการประพันธ์

ค. ประเภทกวีนิพนธ์และบทละคร มี ๘ เล่ม เช่น เสภาพระพี่นางนเรศวรมหาราช ร้อยรสพจมาน

ง. ประเภทคู่มือครู มี ๑๙ เล่ม เช่น หลักภาษาไทย วรรณคดีพุทธศาสนา (ได้รับรางวัลหนังสือแต่งดีของยูเนสโก)

จ. *ประเภทเบ็ดเตล็ด* มี ๑๓ เล่ม เช่น สุภาษิตสากล สุภาษิตไทย พจนานุกรมสำนวนไทย

นอกจากท่านจะทุ่มเทชีวิตให้กับงานเขียนหนังสืออย่างจริงจังแล้ว ท่านยังยอมเสียสละรับปฏิบัติกิจกรรมพิเศษอื่นๆ อีกมากมาย เช่น

- รองประธานชุมนุมภาษาไทยของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประจำพุทธศักราช ๒๕๐๓

- กรรมการคัดเลือกวรรณกรรมขององค์การสนธิสัญญาป้องกันอาเซียตะวันออกเฉียงใต้ (ส.ป.อ.)

- กรรมการประกวดวรรณกรรมทุน จอห์น เอฟ.เคเนดี้

- นายกสมาคมภาษาและหนังสือ (P.E.N.Club) แห่งประเทศไทย

- กรรมการสโมสรสุนทรภู่

- ประธาน สน.บน.มูลนิธิ (มูลนิธิสมาคมนักเรียนเก่าบพิตรพิมุข ในพระบรมราชูปถัมภ์)

- อุปนายกสมาคมสหภูมิเพชรบุรี

ในพุทธศักราช ๒๕๑๐ ศาสตราจารย์เจือ สตะเวทิน ได้รับพระราชทานปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และพุทธศักราช ๒๕๑๖ ได้รับพระบรมราชโองการ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ศาสตราจารย์ในสาขาวิชาภาษาไทย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งนับว่าเป็นมงคลและเป็นเกียรติแก่วงศ์สกุลอย่างยิ่ง

ศาสตราจารย์เจือ สตะเวทิน ได้สมรสกับนางสาวธนิศรา จันทรินทร์ บุตรพระสรรพบรรโณวาท เมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๘๖ มีบุตรธิดา รวมทั้งสิ้น ๕ คน คือ

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรมะ สตะเวทิน
2. นายจักรไทย สตะเวทิน
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธนาสฤษฎ์ สตะเวทิน
4. นางสาวนิธี สตะเวทิน
5. นางสาวมิศรา สตะเวทิน

ศาสตราจารย์เจือ สตะเวทิน ได้ใช้ชีวิตบั้นปลายส่วนใหญ่สนุกสนานเพลิดเพลินอยู่กับการเขียนหนังสือแข่งกับอายุ จนวาระสุดท้ายของชีวิตมาถึง เมื่อวันเสาร์ ที่ ๑๙ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑ เวลาประมาณ ๑๘.๐๐ น. ณ นิเวศเวทิน สิริอายุได้ ๖๘ ปี ๓ เดือน ๑๗ วัน

ศาสตราจารย์พิเศษเฉลิม นาคีรักษ์

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

ศาสตราจารย์พิเศษเฉลิม นาคีรักษ์ *เป็นผู้ที่คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มีมติยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๑ และเป็นปูชนียบุคคลที่สมาคมศิษย์เก่าเพาะช่างได้กำหนดจัดงานเพื่อรำลึกถึงเกียรติคุณของท่านในเดือนกันยายนของทุกปี*

ศาสตราจารย์พิเศษเฉลิม นาคีรักษ์ เกิดเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๖๐ ที่ตำบลขุหลุ อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี เป็นบุตรของนายแดง และนางคำ นาคีรักษ์ มีพี่ ๖ คน น้อง ๑ คน ท่านเริ่มศึกษาขั้นต้นที่โรงเรียนประชาบาล ตำบลขุหลุ แล้วเข้าศึกษาระดับมัธยมที่โรงเรียนเบ็ญจมมหาราช จังหวัดอุบลราชธานี

พุทธศักราช ๒๔๗๗ ได้เข้าศึกษาต่อชั้นมัธยมวิสามัญการช่างหลักสูตร ๔ ปี ที่โรงเรียนเพาะช่าง กรุงเทพฯ จากนั้นได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนฝึกหัดครูพระนครอีก ๒ ปี จนสำเร็จได้รับประกาศนียบัตรครูประถมการช่าง (ปป.ช.) เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๒ เมื่อเข้ารับราชการแล้วได้เข้ารับการอบรมหลักสูตรครูประโยคมัธยมการช่าง (ปม.ช) รุ่นแรกของโรงเรียนเพาะช่าง และได้รับประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยมการช่าง เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๐

พุทธศักราช ๒๕๐๑ ศาสตราจารย์พิเศษเฉลิม นาคีรักษ์ มีโอกาสได้ไปศึกษาดูงานที่ประเทศญี่ปุ่นเพื่อเพิ่มพูนความรู้และความสามารถด้านศิลปะยิ่งขึ้น โดยได้รับทุนขององค์การกรรมกรระหว่างประเทศ (International Labour Organization) ท่านเริ่มศึกษาการออกแบบที่ Industrial Art Institute ที่กรุงโตเกียว ศึกษาการออกแบบและการเขียนลายผ้ากิโมโนที่กรุงโตเกียวและ เมืองโอซากา อบรมการเคลือบสีโลหะที่เมืองนาโงยา และดูงานด้านศิลปหัตถกรรมตามเมืองสำคัญๆ อีกหลายแห่ง ความสำเร็จในการศึกษาดูงานดังกล่าวคือ ได้รับประกาศนียบัตร Certificate in Crafts and Design จากประเทศญี่ปุ่น

ชีวิตด้านการงานของศาสตราจารย์พิเศษเฉลิม นาคีรักษ์ เริ่มจากการเข้ารับราชการครู

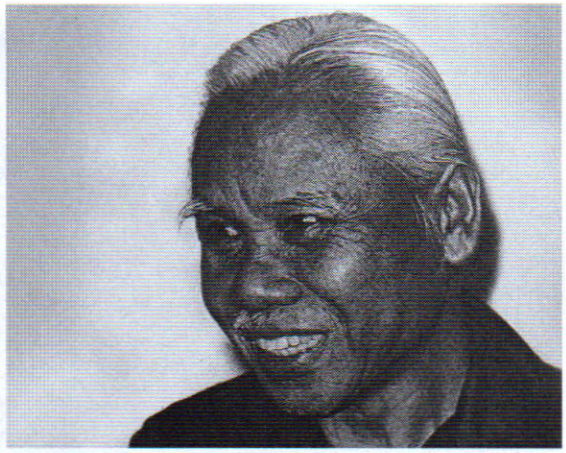

ที่โรงเรียนเพาะช่างเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๓ และมีความก้าวหน้าตามลำดับคือ พุทธศักราช ๒๔๙๑ ได้เลื่อนเป็นครูตรี พุทธศักราช ๒๕๐๐ เป็นครูโท พุทธศักราช ๒๕๐๒ เป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชาการ พุทธศักราช ๒๕๑๐ เป็นอาจารย์เอก พุทธศักราช ๒๕๑๔ รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนชั้นพิเศษ พุทธศักราช ๒๕๑๗ ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะศิลปกรรม วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา วิทยาเขตเพาะช่าง พุทธศักราช ๒๕๒๐ เกษียณอายุราชการ

เกียรติคุณที่ศาสตราจารย์พิเศษเฉลิม นาคีรักษ์ ได้รับอันเป็นผลมาจากความรู้ ความสามารถด้านศิลปะของท่านคือ ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เป็น **"ศาสตราจารย์พิเศษ"** ของคณะศิลปกรรม วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา วิทยาเขตเพาะช่าง เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๐ (ต่อมาเปลี่ยนเป็น สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ปัจจุบันเป็น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์) ได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเป็น**ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม)** จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๑ และได้รับพระราชทานปริญญา**ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาทัศนศิลป์** ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๓ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทาน คือ **ประถมาภรณ์มงกุฎไทย ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก และเหรียญจักรพรรดิมาลา**

ศาสตราจารย์พิเศษเฉลิม นาคีรักษ์ สนใจการเขียนภาพมาตั้งแต่ยังอยู่ในวัยเด็ก ท่านฝึกฝนวาดภาพจากความประทับใจในสิ่งต่างๆ ที่เห็นและจดจำมาบ้าง และฝึกฝนโดยใช้แบบจากภาพวาดต่างๆ บ้าง ทั้งนี้โดยมีบิดาเป็นผู้สนับสนุน เมื่อได้เข้าไปเรียนในตัวเมืองอุบลราชธานีก็ได้เรียนวาดเขียนกับนายคง จรัณยานนท์ ครูวาดเขียนที่จบมาจากโรงเรียนเพาะช่าง สามารถวาดภาพส่งเข้าชิงชนะเลิศการประกวดของโรงเรียนและของจังหวัดเป็นประจำ เมื่อได้เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนเพาะช่าง ฝีมือในการเขียนภาพของท่านก็พัฒนายิ่งขึ้น มีความเชี่ยวชาญในการวาดด้วยสีน้ำจนได้รับสมญาว่า **"ราชาสีน้ำ"**

เมื่อรับราชการครู ศาสตราจารย์พิเศษเฉลิม นาคีรักษ์ ได้รับมอบหมายให้สอนวิชาต่างๆ ทำให้ท่านต้องฝึกฝนตนเองในการสังเกต การคิด การวางแผนออกแบบ และการใช้เทคนิคต่างๆ ยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อสามารถสอนโดยการปฏิบัติจริงให้นักเรียนได้เห็น สิ่งที่ท่านสอนได้แก่ วิชาพับและตัดกระดาษ วิชาวาดเขียนและระบายสี วิชากายวิภาค วิชาวาดภาพประดิษฐ์ เป็นต้น ซึ่งในการสอนท่านจะเขียน

ภาพตัวอย่างให้นักเรียนดู ทำให้นักเรียนเกิดความประทับใจมาก ดังเช่นมีศิษย์บางท่านกล่าว ไว้ว่า *"ยังไม่เคยมีครูอาจารย์ท่านใดสอนวิชา Anatomy ได้อย่างมีชีวิตชีวาเท่าอาจารย์เฉลิม นาคีรักษ์"* นอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้นำนักเรียนไปฝึกฝนวาดภาพนอกสถานศึกษาด้วย

ในการสร้างสรรค์ภาพเขียน ศาสตราจารย์พิเศษเฉลิม นาคีรักษ์ มีผลงานทั้งที่เขียนด้วยสีน้ำและสีน้ำมัน ท่านมักจะนำอุปกรณ์ออกไปวาดภาพตามสถานที่ต่างๆ ในวันหยุดสุดสัปดาห์ ภาพเขียนรุ่นแรกมักเป็นภาพทิวทัศน์สีน้ำแบบสากลนิยม ต่อมาจึงเริ่มใช้สีน้ำมันวาดภาพทิวทัศน์ หลังจากนั้นจะเป็นภาพบุคคล ภาพประวัติศาสตร์ ภาพเกี่ยวกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต ภาพประกอบแบบเรียนและวารสารต่างๆ **ภาพที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของท่านคือ "แบบศิลปะประเพณีประยุกต์" มีลักษณะเป็นภาพวาด ๒ มิติแบบไทย ตัวบุคคลในภาพแสดงอาการเคลื่อนไหว มีลีลาอ่อนช้อย มีการตัดเส้น แต่องค์ประกอบของภาพมีระยะใกล้ไกลแบบสากล เนื้อหาของภาพแสดงเรื่องราวในวิถีชีวิตของสามัญชน ประเพณี งานนักขัตฤกษ์ และการละเล่นพื้นบ้าน**

ผลงานที่ศาสตราจารย์พิเศษเฉลิม นาคีรักษ์ สร้างสรรค์ไว้มีหลายประเภท คือ

๑. ประเภทภาพบุคคล มีหลากหลาย อาทิ พระบรมสาทิสลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกรัชกาลในพระบรมราชจักรีวงศ์ สมเด็จพระบรมราชินี และพระบรมวงศานุวงศ์ ภาพเหมือนบุคคลทั่วไป

๒. ประเภทภาพจินตนาการประกอบเรื่องราว มีภาพประวัติศาสตร์ ภาพวรรณคดี ภาพวิถีชีวิต การละเล่นและประเพณี

๓. ภาพทิวทัศน์

๔. ภาพประกอบและภาพหน้าปกแบบเรียน วารสาร หนังสือ และวรรณคดี

ประเพณีวิ่งควาย สีน้ำมันบนผ้าใบ พ.ศ.๒๕๐๘

งูกินหาง สีน้ำมันบนผ้าใบ พ.ศ.๒๕๑๕

ลอยกระทง สีน้ำมันบนผ้าใบ พ.ศ.๒๕๑๙

แห่เทียนพรรษา สีน้ำมันบนผ้าใบ พ.ศ.๒๕๒๒

ม้าก้านกล้วย สีน้ำมันบนผ้าใบ พ.ศ.๒๕๒๒

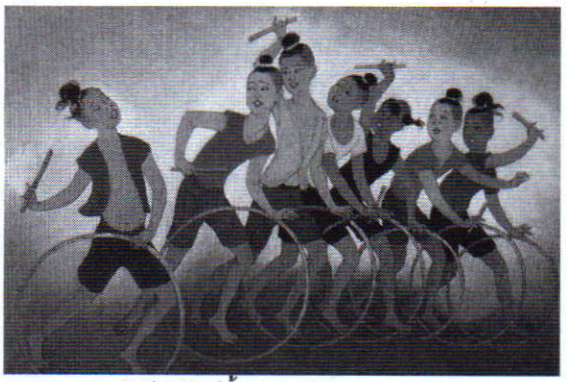

เด็กตีวงล้อ สีน้ำมันบนผ้าใบ พ.ศ.๒๕๒๔

ครกกระเดื่อง สีน้ำมันบนผ้าใบ พ.ศ.๒๕๒๔

ชนไก่ สีน้ำมันบนผ้าใบ พ.ศ.๒๕๒๗

ผลงานด้านวิชาการและการบริหารที่ศาสตราจารย์พิเศษเฉลิม นาคีรักษ์ ได้ดำริริเริ่มไว้ ได้แก่ จัดร่างหลักสูตรวิชาครูประโยคพิเศษประถมการช่าง (พ.ป.ช.) และวิชาครูประโยคพิเศษมัธยมการช่าง (พ.ม.ช.) จัดตั้งแผนกพาณิชยศิลป์ ปรับปรุงหลักสูตรประโยควิชาชีพศิลปหัตถกรรม (ปว.ช.) และหลักสูตรประโยควิชาชีพชั้นสูงศิลปหัตถกรรม (ปว.ส.) โดยจัดแยกเป็นคณะวิชาต่างๆ เช่น คณะวิชาวิจิตรศิลปกรรม คณะวิชาหัตถกรรม คณะวิชาออกแบบ คณะวิชาศิลปะประจำชาติ เป็นต้น ปรับปรุงหลักสูตรฝึกหัดครู ยกระดับครูศิลปกรรมให้ทัดเทียมสถาบันครูอื่นๆ โดยเริ่มจากเปิดการศึกษาระดับประโยคครูเทคนิคชั้นสูงศิลปหัตถกรรม ต่อมาเมื่อมีพระราชบัญญัติวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาแล้ว การศึกษาด้านฝึกหัดครูจึงมีถึงระดับปริญญาตรีศิลปกรรม และได้วางโครงการขยายการศึกษาศิลปหัตถกรรมไปยังส่วนภูมิภาค นอกจากนี้ ศาสตราจารย์พิเศษเฉลิม นาคีรักษ์ ได้ร่วมกับคณะศิษย์จัดทำแบบเรียนศิลปศึกษาสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาด้วย ส่วนการปรับปรุงอาคารสถานที่นั้น ท่านได้จัดทำโครงการจัดสร้างอาคาร ๘ ชั้นขึ้น อาคารหลังนี้สร้างเสร็จหลังจากท่านเกษียณอายุราชการ

หลังจากเกษียณอายุราชการแล้วท่านได้มีเวลาสร้างสรรค์ภาพเขียนมากยิ่งขึ้น งานส่วนใหญ่เป็นภาพศิลปะแบบประเพณีประยุกต์ ภาพของท่านได้มีโอกาสเผยแพร่ในต่างประเทศ ๒ ครั้ง คือ ศูนย์ศิลปกรรมไทยในสหรัฐอเมริกาได้เชิญให้นำภาพเขียนไปจัดแสดงที่นครลอสแองเจลิส ในพุทธศักราช ๒๕๒๓ สภาศิลปกรรมไทยได้เชิญให้นำผลงานศิลปกรรมไปแสดงที่นครลอสแองเจลิสและเท็กซัสในพุทธศักราช ๒๕๒๕ ดังนั้นผลงานอันมีลักษณะพิเศษของท่านจึงเป็นที่รู้จักและยอมรับในแวดวงศิลปินทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ศาสตราจารย์พิเศษเฉลิม นาคีรักษ์ สมรสกับนางสาวบรรจง ทวีพงษ์ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๗ มีบุตรและธิดารวม ๓ คน คือ นางสาวชมพูนุท นายธานี และนายนิมิต

ในพุทธศักราช ๒๕๔๓ สมาคมศิษย์เก่าเพาะช่างได้กำหนดให้วันที่ ๒๑ กันยายนของทุกปี ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเกิดของท่านเป็น **"วันเฉลิม นาคีรักษ์"** มีการจัดงานและการแสดงผลงานศิลปกรรมศาสตราจารย์พิเศษเฉลิม นาคีรักษ์ ได้ไปร่วมงานและนำผลงานไปจัดแสดง ในวันดังกล่าวจนถึงพุทธศักราช ๒๕๔๔

พุทธศักราช ๒๕๔๕ อาการป่วยจากโรคหัวใจและความดันโลหิตสูงกำเริบมากขึ้น ศาสตราจารย์พิเศษเฉลิม นาคีรักษ์ ต้องเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลศิริราชในเดือนพฤศจิกายน และถึงแก่กรรมในวันที่ ๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๕ สิริอายุได้ ๘๕ ปี

๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

นายเฉลียว วัชรพุกก์
ข้าราชการกรมทางหลวงผู้มีคุณูปการในการพัฒนาประเทศ

นางจารุดี ผโลประการ

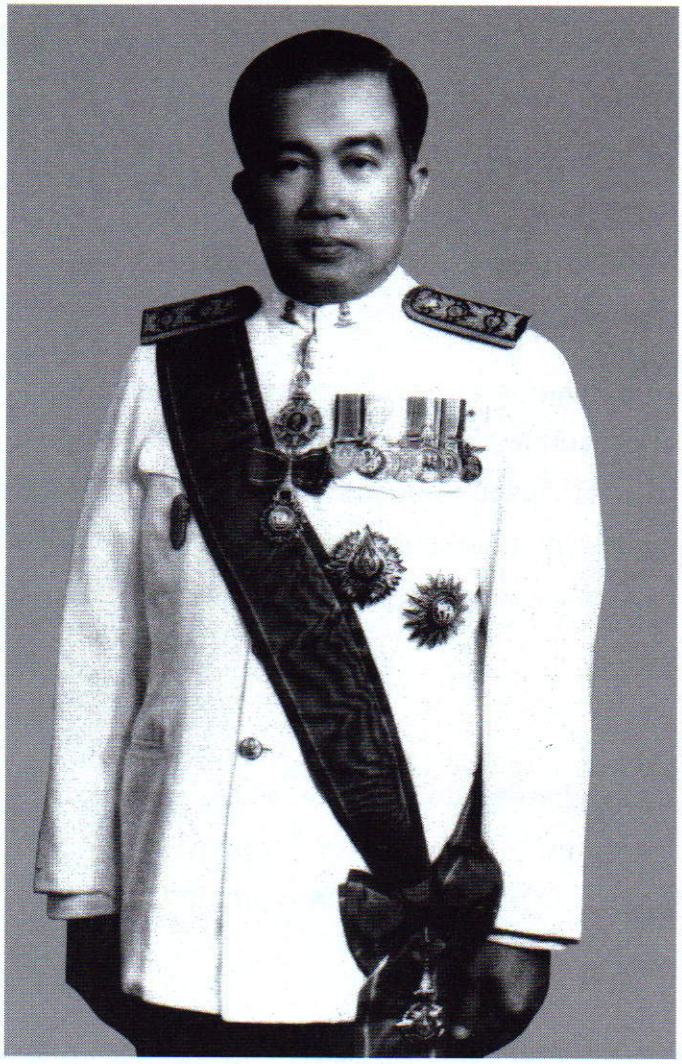

ถนนหนทางบ่งบอกถึงความเจริญของประเทศ ด้วยเป็นสิ่งที่ให้ความสะดวก ในการติดต่อคมนาคม ความสามารถในการขนส่งอันนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและการค้าในทุกๆ ด้าน ตลอดถึงการดำรงชีวิตของผู้คนที่ปลอดภัยยิ่งขึ้น และความมั่นคงของประเทศ บุคคลผู้มีส่วนในการสร้างถนนหนทาง จึงควรแก่การได้รับความยกย่องในคุณประโยชน์ที่ได้มอบไว้ให้แก่แผ่นดิน

นายเฉลียว วัชรพุกก์ เป็นผู้หนึ่งที่มีคุณูปการอย่างใหญ่หลวง ในการสร้างถนนหนทางนับตั้งแต่เริ่มทำงานจนดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมทางหลวง ซึ่งมีอายุราชการในตำแหน่งยืนยาว ยิ่งกว่าอธิบดีคนอื่นๆ และได้ทำประโยชน์ในกิจการงานตามภาระหน้าที่อย่างคุ้มค่าตลอดระยะเวลาการทำงานอันยาวนานนั้นด้วย

กำเนิด

นายเฉลียว วัชรพุกก์ ถือกำเนิดเมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ที่บ้านจีน ตำบลระแหง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก เป็นบุตรของ ขุนวัชรพุกก์ศึกษากร (แปลก วัชรพุกก์) และนางบุญมี วัชรพุกก์ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาทั้งสิ้น ๘ คน ท่านเป็นคนที่ ๔

ประวัติการศึกษา

นายเฉลียว วัชรพุกก์ เป็นคนเรียนเก่งมาตั้งแต่เด็ก เรียนจบ ป.๓ ที่โรงเรียนวัดสีตลาราม

จังหวัดตาก สอบได้ที่ ๑ ขณะอายุยังไม่เกิน ๙ ปี จึงได้ทุนการศึกษาเรียนที่โรงเรียนประจำจังหวัดตาก "ตากพิทยาคม" จบชั้น ม.๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖

พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๘๐ ท่านได้เข้าเรียนชั้นมัธยมที่โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา โดยเป็นนักเรียนประจำ เมื่ออยู่ ม.๖ สอบได้ที่ ๑ ของโรงเรียนในจังหวัดธนบุรี ได้รับทุนจากบริษัทไปเรียนพิมพ์ดีดโรแยลและชวเลขในตอนเย็น เรียนอยู่ได้ ๓ เดือนก็เลิกเรียน ท่านเรียนจบ ม.๘ ใน พ.ศ. ๒๔๘๐

พ.ศ. ๒๔๘๑ - ๒๔๘๔ เข้าเป็นนิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จบปริญญาตรีวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิศวกรรมโยธา ใน พ.ศ. ๒๔๘๔

พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๑๑ ได้เป็นนักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๑๐ จบการศึกษาได้รับปริญญาบัตร ใน พ.ศ. ๒๕๑๑

ประวัติการทำงาน

- งานข้าราชการประจำ

เมื่อจบการศึกษาจากคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว นายเฉลียว วัชรพุกก์ ได้เริ่มการทำงานโดยเป็นลูกจ้างประจำแผนกออกแบบ กรมทางหลวง ได้เงินค่าจ้างวันละ ๔ บาท ต่อมาได้รับการบรรจุเป็นข้าราชการประจำ เริ่มตั้งแต่เป็นนายช่างผู้ช่วยตรี นายช่างผู้ช่วยโท นายช่างโท นายช่างเอก นายช่างใหญ่ฝ่ายบำรุงรักษา รองอธิบดี และอธิบดีกรมทางหลวง ในที่สุดตำแหน่งสุดท้ายก่อนเกษียณอายุราชการคือ วิศวกร ๑๑ และที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี (พ.ศ. ๒๕๒๓ -๓๐ กันยายน ๒๕๒๕)

- งานการเมือง

- ด้านนิติบัญญัติ

เป็นสมาชิกวุฒิสภา (พ.ศ. ๒๕๑๓) สมาชิกสมัชชาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๑๖) สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๑๖) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขต ๑๐ กรุงเทพมหานคร สังกัดพรรคประชากรไทย (พ.ศ. ๒๕๒๖) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดตาก สังกัดพรรคราษฎร (พ.ศ. ๒๕๒๙ – ๒๕๓๑)

- ด้านบริหาร

เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย รับผิดชอบกรมโยธาธิการ สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท สำนักผังเมือง กรมราชทัณฑ์ และองค์การตลาดของกระทรวงมหาดไทย (พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๙) และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย รับผิดชอบกรมแรงงาน กรมราชทัณฑ์ สำนักผังเมือง และองค์การตลาดของกระทรวงมหาดไทย (พ.ศ. ๒๕๒๙ - ๒๕๓๑)

- งานพิเศษ

เป็นนายกสมาคมทางหลวงแห่งประเทศไทย นายกสโมสรทางหลวง กรรมการในคณะกรรมการจัดรูปที่ดินกลาง กรรมการในคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ กรรมการอำนวยการวิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย ประธานกรรมการตรวจการจ้าง เป็นต้น

การทำงาน

นายเฉลียว วัชรพุกก์ มีคติประจำใจในการทำงานคือ *"งานทุกอย่างที่รับผิดชอบ ไม่ว่างานเล็กหรือใหญ่ จะต้องทำให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้"* ฉะนั้น งานในราชการตั้งแต่ระดับข้าราชการผู้น้อยจนถึงระดับข้าราชการผู้ใหญ่ ตลอดจนงานในชีวิตส่วนตัว ทั้งในฐานะบุตร พี่น้อง สามี บิดา ปู่ ตา ฯลฯ ท่านจึงได้กระทำอย่างดีที่สุด สมดังอุดมการณ์ที่ตั้งไว้

นอกจากนั้นนายเฉลียว วัชรพุกก์ ยังมีกลยุทธ์ในการทำงาน คือ รู้จัก**ครองคน** เห็นความสำคัญของ**"คน"** ใกล้ชิดลูกน้อง มีใจเปิดกว้างและรับฟังความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชาทุกระดับ ทำตนเป็นทั้งนายและครูของลูกน้อง ตรวจตราการทำงานตั้งแต่เช้าจนค่ำ สนับสนุนการฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากรทุกสาขาทุกระดับ ท่านวัดคุณค่าของคนด้วยคุณภาพงาน

ในช่วงชีวิตการทำงานที่ดำรงตำแหน่ง อธิบดีกรมทางหลวง มีผู้ก่อการร้ายในพื้นที่อันทุรกันดารทั่วประเทศ คอยขัดขวางโจมตีเจ้าหน้าที่กรมทางหลวง ที่ปฏิบัติงานเพื่อความมั่นคงในสายทางต่าง ๆ จนเสียชีวิตและบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก เช่น ถนนสาย ทุ่งช้าง - ห้วยโก๋น จังหวัดน่าน นายเฉลียว วัชรพุกก์ ได้แสดงถึงความเป็นผู้นำที่ดีเยี่ยม เดินทางไปยังสถานที่เกิดเหตุโดยทันที ปลุกปลอบขวัญให้กำลังใจ ให้ความช่วยเหลือผู้เคราะห์ร้ายและครอบครัวอย่างเต็มกำลัง รวมถึงให้คำแนะนำ แนวทางการป้องกันตนเองและทรัพย์สินของทางราชการ จัดตั้งสถานพยาบาลกรมทางหลวงเพื่อดูแลรักษาพยาบาลผู้บาดเจ็บจากการปฏิบัติหน้าที่ สร้างอนุสาวรีย์ผู้กล้าหาญกรมทางหลวงเพื่อเชิดชูเกียรติเจ้าหน้าที่กรมทางหลวงทุกระดับที่ต้องเสียชีวิตเนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ จัดให้มีการอบรมหลักสูตรการต่อต้านและปราบปรามภารกิจความไม่สงบ ซึ่งเป็นหลักสูตรเข้มระยะเวลา ๕ สัปดาห์ แก่เจ้าหน้าที่กรมทางหลวงทุกระดับ เป็นจำนวนถึง ๒,๐๐๐ คน โดยได้รับความร่วมมือจากกองทัพบก รวมทั้งกำหนดให้มีมาตรการในการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจแก่เจ้าหน้าที่ที่ต้องเสี่ยงภัยปฏิบัติหน้าที่ในสนาม จนภารกิจที่ได้รับมอบหมายให้ก่อสร้างทางเพื่อความมั่นคงประมาณ ๑๐๐ สาย รวมความยาวประมาณ ๔,๕๐๐ กิโลเมตร สำเร็จลุล่วงไปได้ตามเป้าหมายที่กำหนด เป็นผลให้รัฐบาลสามารถควบคุมสถานการณ์บ้านเมืองให้เกิดความสงบร่มเย็นขึ้นได้ในที่สุด

ท่านยังเป็นผู้เสริมสร้างสัมพันธภาพกับบุคลากรทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ ทำให้กรมทางหลวงเป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติ จนอาจกล่าวได้ว่า นับแต่แรกตั้งกรมทางหลวง จนถึง

ขณะนั้น ไม่เคยมีกิจการระหว่างประเทศใดๆ ของกรมทางหลวงจะรุ่งเรืองเท่ากับยุคที่ นายเฉลียว วัชรพุกก์ เป็นอธิบดี

ผลงานบางประการในฐานะข้าแผ่นดินเพื่อสนองพระราชดำริและพระมหากรุณาธิคุณอันใหญ่หลวงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งจะได้นำมากล่าวถึง ได้แก่

- งานซ่อมแซมถนนและสะพานทุกแห่งในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเกิดจากน้ำท่วมใหญ่ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๒ เช่น ทางและสะพานช่วงระหว่างหัวหินกับสนามบินบ่อฝ้าย ช่วงระหว่างหัวหินกับกุยบุรี และทุกแห่งที่เสียหาย แล้วเสร็จใช้เป็นปกติได้ในเวลาอันรวดเร็ว และท่านได้มีโอกาสเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท กราบบังคมทูลรายงานการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมทางหลวง ณ พลับพลาที่ประทับในค่ายนเรศวร ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่นายเฉลียว วัชรพุกก์ ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างใกล้ชิด

วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์**ตติยจุลจอมเกล้าวิเศษ** ให้นายเฉลียว วัชรพุกก์ โดยที่นายเฉลียว มิได้เคยคาดหมายว่าจะได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตระกูลนี้

- งานก่อสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก ข้ามแม่น้ำน่าน ที่บ้านปอน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จทอดพระเนตรการก่อสร้างสะพานนี้ทุกครั้งเมื่อเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเจ้าหน้าที่สร้างทางสายน่าน-ปัว-ทุ่งช้าง-ห้วยโก๋น มีพระราชดำรัสกับนายเฉลียว วัชรพุกก์ ว่า *"สะพานนี้เปรียบเหมือนสหาย เมื่อมาจังหวัดน่านครั้งใด ก็อดที่จะมาแวะเยี่ยมไม่ได้"*

เมื่อสะพานนี้ก่อสร้างแล้วเสร็จ (แม้จะมีผู้ก่อการร้ายลอบเข้ามาวางระเบิดระหว่างการก่อสร้างเมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๔) จึงได้ชื่อว่า *"สะพานพระสหาย"* ไปโดยปริยาย

- งานปรับปรุงทางสายบ้านวาก – บ้านใหม่ – บ้านแม่ตะไคร้ ที่อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริ และมีพระราชกระแสรับสั่งให้ดำเนินการเมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ จนสามารถทำให้รถยนต์วิ่งผ่านได้ด้วยความเร็วเฉลี่ย ๖๐ กิโลเมตร/ชั่วโมง ใช้เวลาเดินทางจากบ้านวากถึงบ้านแม่ตะไคร้เพียง ๑๒-๑๕ นาที เร็วกว่าเดิมถึง ๔ เท่า ใช้เวลาดำเนินการเพียง ๔๐ วัน จากการเริ่มสำรวจเส้นทางเมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม จนแล้วเสร็จประมาณปลายเดือนเมษายน ๒๕๒๑ ใช้งบประมาณสร้างเพียงกิโลเมตรละ ๔ หมื่นบาท

ต่อมาอีกเพียงไม่กี่วัน คือในวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายเฉลียว วัชรพุกก์ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์**ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ**

- งานสร้างทางบ้านแม่ตะไคร้ – บ้านห้วยแก้ว ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๒ เพื่อให้เป็นทางหลวงในแนวตะวันตก – ตะวันออก เชื่อมระหว่างทางหลวงแนวเหนือ – ใต้ โดยสร้างต่อจากทางสายบ้านวาก - บ้านใหม่ – แม่ตะไคร้ ที่อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งกรมทางหลวงได้ปรับปรุงไว้แล้ว นายเฉลียว วัชรพุกก์ ได้ติดตามงานอย่างต่อเนื่องและให้การสนับสนุนทุกวิถีทาง เพราะตระหนักดีว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับการก่อสร้างทางสายนี้เป็นพิเศษ ด้วยจะทำให้ประชาชนในพื้นที่

ทุรกันดารระหว่างอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ กับอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง มีการจราจรผ่านไปมาได้ทุกฤดูกาล เส้นทางสายนี้สร้างเสร็จและเปิดให้ใช้ได้ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ มีความยาวทั้งสิ้นประมาณ ๒๐ กิโลเมตร

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

นายเฉลียว วัชรพุกก์ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มาโดยลำดับ นับแต่เข้ารับราชการ จนถึงชั้นสูงสุดคือมหาปรมาภรณ์ช้างเผือก (ม.ป.ช.) มหาวชิรมงกุฎ (ม.ว.ม.) และทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ (ท.จ.ว.)

ครอบครัว

นายเฉลียว วัชรพุกก์ สมรสกับนางสาวสำรวย นิภานันท์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ ที่อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ มีบุตร – ธิดา ทั้งสิ้น ๖ คน คือ

๑. ศาสตราจารย์ ดร.ชาญวิทย์ วัชรพุกก์
๒. นางอัญชลิกา กาญจนวงศ์
๓. นางชนิกรรดา สวัสดิ์พานิช
๔. พลตำรวจโท ดร.ชาญวุฒิ วัชรพุกก์
๕. นายชัยวัฒน์ วัชรพุกก์
๖. นางพิมพิกา บูรณะประภา

อนิจกรรม

นายเฉลียว วัชรพุกก์ เป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรงมาโดยตลอด ท่านชอบออกกำลังกายโดยการเดิน ว่ายน้ำ ปลูกต้นไม้ (โดยเฉพาะไผ่) และเล่นกอล์ฟ ซึ่งท่านมาสนใจตอนใกล้เกษียณอายุราชการแล้ว แต่ด้วยความเป็นผู้มุ่งมั่นเอาจริงเอาจัง ท่านจึงได้ก้าวมาเป็นนักกอล์ฟอาวุโสผู้มีฝีมือภายในเวลาไม่นาน และได้รับถ้วยรางวัลในการแข่งขันกอล์ฟมากมาย จนได้รับเกียรติให้เป็นนายกสมาคมนักกอล์ฟอาวุโสแห่งประเทศไทย

นายเฉลียว วัชรพุกก์ ล้มป่วยด้วยโรคไตวายเฉียบพลัน และถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ สิริอายุได้ ๘๒ ปี ๑๐ เดือน ๒๔ วัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานน้ำหลวงอาบศพ พร้อมด้วยเครื่องเกียรติยศประกอบศพ โปรดเกล้าฯ พระราชทานโกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจาตั้งประดับเกียรติยศ พระราชทานพวงมาลาวางหน้าโกศศพ กับพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม กำหนด ๓ คืน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๗

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

ศาสตราจารย์อุปการคุณ พระยาไชยยศสมบัติ (เสริม กฤษณามระ)

หม่อมหลวงสุภรัตน์ เทวกุล

ศาสตราจารย์อุปการคุณ พระยาไชยยศสมบัติ (เสริม กฤษณามระ) เป็นบุตรของ อำมาตย์เอก พระยาราชธนพิทักษ์ (สังข์ กฤษณามระ) และคุณหญิงราชธนพิทักษ์ (แสง ศรัทธาคุ้ม)

ท่านเป็นผู้มีความรู้ทางด้านบัญชี เป็นคนไทยคนแรกที่เรียนจบหลักสูตรการบัญชีชั้นสูงจากสถาบันการบัญชีที่มีชื่อเสียงของสหราชอาณาจักร ด้วยความรู้ความสามารถที่โดดเด่น ท่านได้ปฏิบัติงานใกล้ชิดราชสำนัก และได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (๒๔๗๘ – ๒๔๘๑) ท่านได้ริเริ่มก่อตั้งและวางหลักสูตรการสอนในแผนกวิชาการบัญชีและพาณิชย์ ในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งต่อมาได้แยกเป็นคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี (๒๔๘๒) และท่านได้ดำรงตำแหน่งเป็นคณบดีคนแรก ท่านได้รับพระมหากรุณาธิคุณจาก ***สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า*** *แต่งตั้งให้เป็นสมาชิกหนึ่งในเก้าคนของคณะกรรมการราชินีมูลนิธิ ทำหน้าที่บริหารกิจการโรงเรียนราชินีและราชินีบน ในพระราชินูปถัมภ์ (๒๔๘๑ – ๒๔๙๗)*

ศาสตราจารย์อุปการคุณ พระยาไชยยศสมบัติ (เสริม กฤษณามระ) ถือกำเนิดเมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๓๙ ในวัยเยาว์ ท่านต้องติดตามบิดาซึ่งเป็นข้าราชการที่ต้องโยกย้ายไปปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดต่างๆ ท่านได้เริ่มการศึกษาที่โรงเรียนวัดชัยมงคล ตำบลช้างคลาน จังหวัดเชียงใหม่ ขณะที่บิดาดำรงตำแหน่งข้าหลวงคลังภาคพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ ท่านศึกษาแบบเรียน

(ซ้ายบน) พระยาไชยยศสมบัติ (ขวา) คุณหญิงราชธนพิทักษ์ (ซ้ายล่าง) ขุนกฤษณามรวิสิษฐ์ นครเชียงใหม่ พ.ศ.๒๔๔๓

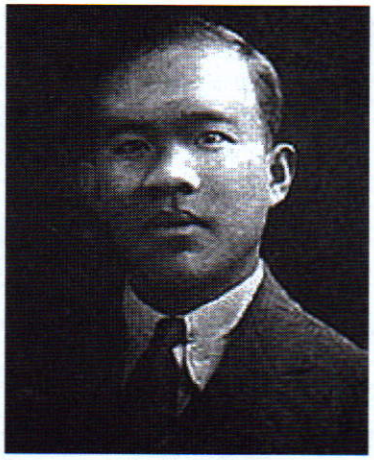

กลับมาจากอังกฤษเป็นปีแรก

ขณะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังไปตรวจราชการที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ๑ ธันวาคม ๒๔๘๐

เร็วจนประสมอักษรสระเอียะสระเอียได้ก็ต้องลาออกเพื่อติดตามบิดาไปจังหวัดภูเก็ต และได้เข้าเรียนต่อที่โรงเรียนวรสิทธิประดิษฐ์ ตั้งอยู่ในวัดมงคลนิมิต จังหวัดภูเก็ต

หลังจากสอบไล่ได้ชั้น ๓ ตามหลักสูตรกระทรวงธรรมการแล้ว ได้ติดตามบิดาซึ่งย้ายเข้ากรุงเทพฯ ท่านได้เข้าเป็นนักเรียนประจำที่โรงเรียนราชวิทยาลัย ในสังกัดกระทรวงธรรมการ ตั้งอยู่ที่ตำบลโรงเลี้ยงเด็ก ถนนบำรุงเมือง กรุงเทพฯ ต่อมาโรงเรียนได้ย้ายไปอยู่ที่ตำบลบางขวาง จังหวัดนนทบุรี สอบไล่ได้ชั้นสูงสุดของโรงเรียน (Upper six) ซึ่งเป็นระดับที่สามารถเทียบชั้นเพื่อเรียนต่อระดับอุดมศึกษาในประเทศอังกฤษได้

โรงเรียนราชวิทยาลัยแห่งนี้ เป็นโรงเรียนหลวงที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริจัดตั้งเพื่อผลิตบุคลากรรองรับการปฏิรูปการปกครองประเทศในด้านต่างๆ โดยเฉพาะในด้านการใช้ภาษาอังกฤษและด้านกฎหมาย มีการฝึกและอบรมให้คุ้นเคยกับการเรียนและวัฒนธรรมแบบตะวันตก อันเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อต่างประเทศ และเข้ารับราชการในกระทรวงต่างๆ

ดังนั้นเมื่อเรียนจบหลักสูตร ท่านจึงได้เข้ารับราชการที่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติในพุทธศักราช ๒๔๕๖ ในตำแหน่งเสมียนกรมที่ปรึกษาการคลัง

ในพุทธศักราช ๒๔๕๘ ท่านได้สอบชิงทุนของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติไปเรียนต่อที่ประเทศอังกฤษ จบหลักสูตรจากสถาบันชั้นสูงทางบัญชีของสหราชอาณาจักรในพุทธศักราช ๒๔๖๔ ท่านเป็นคนไทยคนแรกที่สอบได้ A.C.A. (Associate of the Institute of Chartered Accountant in England and Welsh) และท่านได้เป็นสมาชิกสามัญของสถาบันด้วย

งานราชการ

พุทธศักราช ๒๔๖๕ ท่านได้เดินทางกลับเข้ารับราชการที่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ในตำแหน่งเสมียนอังกฤษ มีบรรดาศักดิ์เป็น **หลวงกฤษณามระพัต** แต่ไม่นานท่านได้ลาออก แล้วไปเข้าทำงานที่กรมบัญชีกลางในตำแหน่งนายเวรชั้น ๒ หลังจากนั้นได้โอนไปอยู่กรมตรวจเงินแผ่นดิน

เป็นผู้ช่วยอธิบดีกรมตรวจเงินแผ่นดิน

พุทธศักราช ๒๔๗๒ กลับมาปฏิบัติราชการในกรมบัญชีกลาง ตำแหน่งรักษาการอธิบดีและเลื่อนตำแหน่งเป็นอธิบดีกรมบัญชีกลางในเดือนเมษายน ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น **พระยาไชยยศสมบัติ**

สิงหาคม ๒๔๗๕ – กุมภาพันธ์ ๒๔๗๘ ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการบัญชีใหญ่ กรมรถไฟหลวง ในช่วงระหว่างนี้ คือในพุทธศักราช ๒๔๗๗ ท่านได้เป็นประธานกรรมการไปเจรจาการเดินรถไฟกับรัฐบาลสหพันธรัฐมลายู (ปัจจุบันคือประเทศมาเลเซีย)

งานการเมือง

ในช่วงเปลี่ยนผ่านระบอบการปกครอง ศาสตราจารย์อุปการคุณ พระยาไชยยศสมบัติ ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสมัยแรก (๒๘ มิถุนายน ๒๔๗๕ – ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕)

วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๘ ท่านได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และพ้นจากตำแหน่งเมื่อมีการยุบสภาในเดือนธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๑

ท่านได้กลับเข้าสู่วงการเมืองอีกครั้งเมื่อได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งเป็นวุฒิสมาชิกในเดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๙๐ และพ้นจากตำแหน่งในเดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๙๓ หลังจากนั้นท่านไม่ได้กลับไปยุ่งเกี่ยวกับงานการเมืองอีกเลย

ก่อตั้งคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี

พุทธศักราช ๒๔๘๑ เมื่อพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ในช่วงเว้นว่างทางการเมือง ท่านได้รับเชิญจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้จัดตั้งและวางหลักสูตรการสอนแผนกวิชาการบัญชีและพาณิชย์ขึ้นในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ซึ่งต่อมาได้แยกเป็นคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในพุทธศักราช ๒๔๘๒ และท่านได้ดำรงตำแหน่งเป็นคณบดีคนแรก และดำรงตำแหน่งอยู่จนถึงพุทธศักราช ๒๕๐๗

งานพิเศษ

พุทธศักราช ๒๔๗๐ เป็นกรรมการปรับปรุงสุขาภิบาล ได้ไปดูงานสุขาภิบาลในประเทศใกล้เคียง

พุทธศักราช ๒๔๗๒ – ๒๔๗๔ และ ๒๔๗๖ – ๒๔๘๓ เป็นนายกกรรมการธนาคารไทยพาณิชย์

พุทธศักราช ๒๔๘๒ – ๒๕๑๐ เป็นกรรมการสภากาชาดไทย

พุทธศักราช ๒๔๘๒ – ๒๔๘๔ และ ๒๔๘๙ – ๒๔๙๔ เป็นเหรัญญิกสภากาชาดไทย

พุทธศักราช ๒๔๘๔ – ๒๔๙๗ เป็นกรรมการราชินีมูลนิธิ

งานส่วนตัว

พุทธศักราช ๒๔๘๑ ท่านได้ตั้งสำนักงานสอบบัญชี ชื่อ "สำนักงานไชยยศ" ที่ถนนเจริญกรุง (ปัจจุบันคือบริษัทดีลอยท์ ทูช โธมัทสุ ไชยยศ มีสำนักงานใหม่ตั้งอยู่ที่ถนนสาทรใต้)

พุทธศักราช ๒๔๘๒ – ๒๕๑๖ เป็นกรรมการที่ปรึกษาและประธานกรรมการบริษัทเอกชน ๒ แห่ง

เครื่องราชอิสริยาภรณ์และการเชิดชูเกียรติ

- มหาวชิรมงกุฎ
- ประถมาภรณ์ช้างเผือก
- ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ
- เหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา
- ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครอบครัว

ศาสตราจารย์อุปการคุณ พระยาไชยยศสมบัติ สมรสกับคุณหญิงศรี สกุลเดิม ไกรฤกษ์ ท่านมีบุตรธิดา ๖ คน คือ

- ศาสตราจารย์กิตติคุณ เติมศักดิ์ กฤษณามระ
- รองศาสตราจารย์ แพทย์หญิงเสริมศรี สินธวานนท์
- ทวีเกียรติ กฤษณามระ
- เฉลิมขวัญ นิวาตวงศ์
- คุณหญิงชฎา วัฒนศิริธรรม และ
- ศาสตราจารย์สมฤกษ์ กฤษณามระ

ศาสตราจารย์อุปการคุณ พระยาไชยยศสมบัติ ถึงแก่อนิจกรรมด้วยหัวใจวาย เมื่อวันที่ ๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๑

วันอังคาร ที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร จากพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต ไปพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์อุปการคุณ พระยาไชยยศสมบัติ (เสริม กฤษณามระ ม.ว.ม. ป.ช. ท.จ.ว.) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๔

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ (ชื่น พุทธิแพทย์)

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ อดีตนักเรียนครูและนักเรียนแพทย์ของกระทรวงศึกษาธิการ และของกระทรวงกลาโหม ท่านเป็นผู้ร่วมสร้างโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โรงเรียนพยาบาลและคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้ร่วมพัฒนางานสภากาชาดไทย และเป็นกรรมการแพทย์ที่ปรึกษาในพระประสูติกาลของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ (ชื่น พุทธิแพทย์) เป็นบุตรหมื่นศรีโภคา (ฟัก) และนางศรีโภคา (พอก) มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๓ คน คือ นายชม นางสาวเชย และนายเยื้อน (ต่อมาเป็นขุนจักรวิจารณ์บดี กรมรถไฟ) ท่านเกิดเมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๒๔ เริ่มเรียนหนังสือที่บ้านครูชื่อนายจีน เมื่ออายุได้ ๘ ขวบ โดยไปอยู่ที่บ้านครูและปรนนิบัติรับใช้ในงานบ้านงานเรือนด้วย ได้เรียนวิชาอ่านเขียนหนังสือไทย หนังสือขอม วิชาเลข ลูกคิด และภาษาจีน จนอายุได้ ๑๖ ปี จึงไปเข้าเรียนที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๐ เรียนอยู่ ๒ ปีครึ่งสอบได้ประโยค ๓ ชั้น ๗ นอกจากเรียนในเวลากลางวันแล้ว เวลากลางคืนท่านยังต้องไปเรียนพิเศษที่บ้านครูชม (หลวงประกาศกิจการ) ครูต่วน (ขุนอนุสิษฐวิบูลย์) และหลวงประสิทธิ์อักษรสาร (นายเทศ เปรียญ) ท่านเป็นเด็กเรียนเก่งและมีความขยันหมั่นเพียร หลวงไพศาลศิลปศาสตร์ (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) และมิสเตอร์ยอนสัน (W.G. Johnson) จึงขอตัวให้ลาออกจากโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ไปเรียนวิชาครูที่โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ของกระทรวงศึกษาธิการ

โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ในพุทธศักราช ๒๔๔๓ นั้นตั้งอยู่ที่โรงเลี้ยงเด็ก มีชั้นเรียนเพียง ๒ ห้อง สำหรับนักเรียนปีที่ ๑ และปีที่ ๒ พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณได้เข้าเรียนในห้องที่ ๒ เลย เพราะ

เรียนจบประโยค ๓ ชั้น ๗ มาแล้ว ส่วนการเรียนภาษาอังกฤษที่มีสอนตั้งแต่ชั้น ๗ ขึ้นไป ท่านก็ได้เรียนต่อในชั้น ๘ ควบคู่ไปกับการเรียนวิชาครู กลางคืนก็ไปเรียนกวดวิชาภาษาอังกฤษเพิ่มเติม ขณะที่เรียนถือว่าเริ่มรับราชการเลยเพราะได้เงินเดือนเดือนละ ๘ บาท ท่านเรียนเพียง ๑ ปี ก็จบหลักสูตรสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรอาจารย์ชั้นที่ ๑ และได้ที่ ๑ ด้วย ได้รับเงินรางวัลถึง ๘๙ บาท นับว่าเป็นเงินจำนวนมากในสมัยนั้น ทั้งได้รับเลือกให้ได้ทุนกระทรวงศึกษาธิการไปเรียนวิชาครูที่ประเทศอังกฤษ

พุทธศักราช ๒๔๔๔ พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ เข้าทำราชการในกรมศึกษาธิการ ไม่ต้องสอนในโรงเรียนแต่ทำหน้าที่รับรายงานจากนายตรวจแขวงโรงเรียนต่างๆ และเรียนภาษาอังกฤษระดับสูงขึ้นเพื่อเตรียมตัวไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษดังกล่าว

พุทธศักราช ๒๔๔๕ พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณเดินทางไปประเทศอังกฤษด้วยเรือโดยสาร เมื่อแรกไปถึง ไปอยู่กับครอบครัวนายแมคลัวเพื่อเรียนภาษาอังกฤษ วิชาเลข และวิชาอื่นๆ เพิ่มเติม ๓ เดือนต่อมาก็เดินทางไปเข้าโรงเรียน Merrywood Higher Grade School เมืองบริสตอล เพื่อเรียนภาษาอังกฤษ โดยฟังครูสอน และหมุนเวียนไปเข้าเรียนร่วมกับนักเรียนทั้ง ๒๐ ห้อง เพื่อฟังนักเรียนพูดภาษาอังกฤษ จนในเทอมที่ ๔ จึงเรียนตามหลักสูตรเหมือนนักเรียนปกติ

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ ศึกษาวิชาครูระหว่างพุทธศักราช ๒๔๔๕ ถึง ๒๔๔๘ จบหลักสูตรแล้ว ได้รับคำสั่งให้ศึกษาวิชาแพทย์ต่อเพื่อกลับมาสอนในโรงเรียนราชแพทยาลัย ของกระทรวงศึกษาธิการ ท่านใช้เวลาเรียนแพทย์ถึง ๘ ปี ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๔๘ ถึง ๒๔๕๖ แต่ในพุทธศักราช ๒๔๕๑ นั้นเอง อนาคตของพลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ ก็มีความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช เสด็จไปประเทศอังกฤษ ทรงพบกับพลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณก็พอพระทัย ต้องพระประสงค์ให้ไปรับราชการทหารบก ทรงขอตัวจากกระทรวงศึกษาธิการ แต่กระทรวงศึกษาธิการไม่ยินยอมเพราะได้ส่งเสริมการศึกษาของพลตรี พระยาดำรง-แพทยาคุณมาโดยตลอด จนถึงต้องนำความกราบบังคมทูลทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ย้ายท่านมาสังกัดกระทรวงกลาโหมได้ เรื่องนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าท่านเป็นคนดีมีความรู้ความสามารถถึงกับเจ้ากระทรวงทั้ง ๒ กระทรวงต่างอยากได้ไว้ใช้ในกระทรวงของตน

ครั้นย้ายมาสังกัดกระทรวงกลาโหมแล้ว พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ ได้รับพระราชทานยศเป็นนายร้อยตรีทหารบก ได้ไปฝึกหัดในโรงเรียนแพทย์ทหารบกอังกฤษ และร่วมฝึกซ้อมรบกับทหารอังกฤษที่ออลเดอร์ช็อต อันนับเป็นประสบการณ์สำคัญของนักเรียนต่างชาติ

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ ได้ชื่อว่าเป็นนักเรียนชั้นผู้ใหญ่และอยู่ในอังกฤษมานาน ประกอบกับเป็นผู้มีอัธยาศัยดี ใจคอกว้างขวาง คบหาสมาคมกับนักเรียนไทยได้ทุกวัย ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ เจ้านายชั้นสูงหรือคนธรรมดา เคยได้รับเลือกเป็นเลขานุการสามัคคีสมาคม และเป็นสภานายกสามัคคีสมาคมของนักเรียนไทยในอังกฤษ นอกจากนี้ท่านยังทำความรู้จักคุ้นเคยกับข้าราชการสถานเอกอัครราชทูตไทย ตั้งแต่ระดับอัครราชทูตลงมาถึงข้าราชการผู้น้อย และมีโอกาสได้ติดตามพระยาวิสูตรโกษา อัครราชทูตไทย ซึ่งเป็นผู้แทนพระองค์ไปในพระราชพิธีฝังพระศพเจ้าหญิงแมรี่ที่กรุงโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์กด้วย นับเป็นประสบการณ์ที่หาได้ยากยิ่ง นอกจากนี้ พลตรี พระยา

สภากาชาดไทย

ดำรงแพทยาคุณ มีอุปนิสัยรักการท่องเที่ยว ถืออุดมคติว่าการท่องเที่ยวก็คือการศึกษาอย่างหนึ่ง ตลอดระยะเวลา ๑๑ ปี ในอังกฤษ ท่านเดินทางท่องเที่ยวไปตามเมืองต่างๆ และประเทศในยุโรปอีกหลายประเทศ และท่านชอบเขียนบันทึกประจำวัน ซึ่งได้นำมารวมเป็นอัตชีวประวัติในภายหลัง

ประสบการณ์ที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่ง คือการได้รับคำสั่งจากกระทรวงกลาโหมให้เป็นผู้แทนรัฐบาลไทยไปร่วม**การประชุมใหญ่กาชาดสากลครั้งที่ ๙ ที่กรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา** ในพุทธศักราช ๒๔๕๔ นับเป็นประสบการณ์ในการประชุมนานาชาติครั้งแรก ได้เดินทางไปสหรัฐอเมริกา และได้นำความรู้เรื่องกาชาดสากลมาพัฒนากิจการสภากาชาดไทย เมื่อท่านกลับมาทำงานให้แก่ประเทศชาติในเวลาต่อมา

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ สำเร็จการศึกษาแพทยศาสตร์ M.R.C.S. Eng. และ L.R.C.P. Lond. เดินทางกลับประเทศไทยในพุทธศักราช ๒๔๕๖ เข้าประจำการที่กรมแพทย์สุขาภิบาลทหารบก ประจวบกับเป็นเวลาที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง**โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์** และฟื้นฟูงาน**สภากาชาดไทย**ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมชนกนาถ โปรดให้กระทรวงกลาโหมเป็นผู้ดำเนินการ เริ่มแต่การก่อสร้างโรงพยาบาล และการรักษาพยาบาลเมื่อเปิดโรงพยาบาลแล้ว โดยอยู่ในความดูแลของกองพยาบาลทหารบกกลาง กรมแพทย์ทหารบก *โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เมื่อแรกดำเนินการจึงเป็นโรงพยาบาลของสภากาชาดไทย ที่รับรักษาพยาบาลผู้ป่วยทั่วไป ไม่เลือกชั้น ชาติ ศาสนา ตามคติของกาชาด และเป็นสถานพยาบาลของทหารบกด้วย*

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ ได้ร่วมงานก่อตั้งโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และพัฒนางานสภากาชาดไทยมาแต่แรก เป็นผู้ริเริ่มคิดตั้ง**โรงเรียนนางพยาบาล**ขึ้นในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๗ หลังจากท่านได้ดำรงตำแหน่ง**ผู้อำนวยการโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์** ในพุทธศักราช ๒๔๖๐ แล้ว ได้ก่อสร้างอาคารต่างๆ ขึ้นในโรงพยาบาล ตลอดจนการตั้ง**โรงเรียนแพทยศาสตร์ของกรมมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ** ขึ้นในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และเป็น**คณบดีคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์คนแรก** แม้จะเป็นผู้บริหาร แต่ท่านก็ยังรักษาผู้ป่วยด้วย และเป็นศัลยแพทย์ที่มีความสามารถ ท่านเป็นผู้ผ่าตัดเด็กหญิงชื่อ "อัศจรรย์" ซึ่งเกิดจากมารดาที่ตั้งครรภ์นอกมดลูก ออกทางหน้าท้องได้เป็นผลสำเร็จครั้งแรกของการแพทย์ไทย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๖

ในส่วนงานสภากาชาดไทย เมื่อมีโรงพยาบาลขึ้นแล้ว ก็ขยายงานสงเคราะห์ประชาชนออกไป

โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

โดยลำดับ เช่น การจัดตั้งกองบรรเทาทุกข์ กองอนามัย กองวิทยาศาสตร์ กองอนุกาชาด กองอาสากาชาด พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ ได้มีส่วนช่วยเหลือในการดำเนินงานสภากาชาดไทยอย่างเข้มแข็ง โดยเฉพาะกองบรรเทาทุกข์นั้น ท่านเป็นผู้อำนวยการมาแต่เริ่มตั้งขึ้นในพุทธศักราช ๒๔๖๓ จนถึงวันที่ท่านลาออกจากงานสภากาชาดไทย และที่สำคัญคือการริเริ่มจัดหาทุนให้แก่สภากาชาดไทยนอกเหนือไปจากเงินอุดหนุนของทางราชการ โดยให้มีสมาชิกสามัญ วิสามัญ กิตติมศักดิ์ และสมาชิกพิเศษ มีทุนบำรุงเตียงผู้ป่วย เพื่อให้ได้เงินบำรุงจากผู้เป็นสมาชิก เมื่อนำความขึ้นกราบทูลจอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ อุปนายกผู้อำนวยการสภากาชาดไทยในขณะนั้น ก็ทรงเห็นด้วย และโปรดให้ตราไว้ในพระราชบัญญัติว่าด้วยสภากาชาดสยาม พุทธศักราช ๒๔๖๑ เป็นการวางรากฐานของสภากาชาดไทยให้เป็นปึกแผ่นมาจนทุกวันนี้ และเป็นแบบอย่างในการจัดหาเงินทุนเพื่อบำรุงโรงพยาบาลอื่นๆ ต่อมาด้วย

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ ได้ไปศึกษาและดูงานในประเทศต่างๆ ทั้งในยุโรป สหรัฐอเมริกา และเอเชีย ได้นำความรู้มาดัดแปลงให้เกิดประโยชน์แก่กิจการแพทย์ไทย เช่น การตั้งแพทยสมาคม และสมาคมพยาบาลขึ้นในประเทศไทย สนับสนุนการเขียนบทความในทางการแพทย์ สุขวิทยา สุขาภิบาล ลงพิมพ์ในหนังสือรายเดือน รายสัปดาห์ เช่น วิทยาจารย์ ยุทธโกษ เสนาศึกษา จดหมายเหตุทางการแพทย์ ฯลฯ

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ครั้งแรกเป็นหลวงศักดาพลรักษ์ แล้วเลื่อนเป็นพระศักดาพลรักษ์ และเป็นพระยาดำรงแพทยาคุณในพุทธศักราช ๒๔๖๕ ส่วนยศทหารก็ได้เลื่อนขึ้นโดยลำดับจนได้เป็นพลตรีในพุทธศักราช ๒๔๗๓ ออกจากราชการเพื่อรับบำนาญ หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พุทธศักราช ๒๔๗๕ แต่ยังคงทำงานให้แก่สภากาชาดไทยต่อจนถึงพุทธศักราช ๒๔๙๒ จึงเกษียณอายุเมื่ออายุได้ ๖๘ ปี

เครื่องราชอิสริยาภรณ์สูงสุดที่ได้รับพระราชทาน คือ ประถมาภรณ์มงกุฎไทย ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก วชิรมาลา ทุติยจุลจอมเกล้า และตราวิทยาศาสตร์ ชั้น ๑ ของรัฐบาลฝรั่งเศส ได้รับพระราชทานเหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา เหรียญรัตนาภรณ์ ชั้น ๔ รัชกาลที่ ๖ เหรียญรัตนาภรณ์ ชั้น ๓ รัชกาลที่ ๗ เหรียญรัตนาภรณ์ ชั้น ๒ รัชกาลปัจจุบัน เหรียญกาชาดสรรเสริญ เหรียญสมนาคุณกาชาด ชั้น ๑

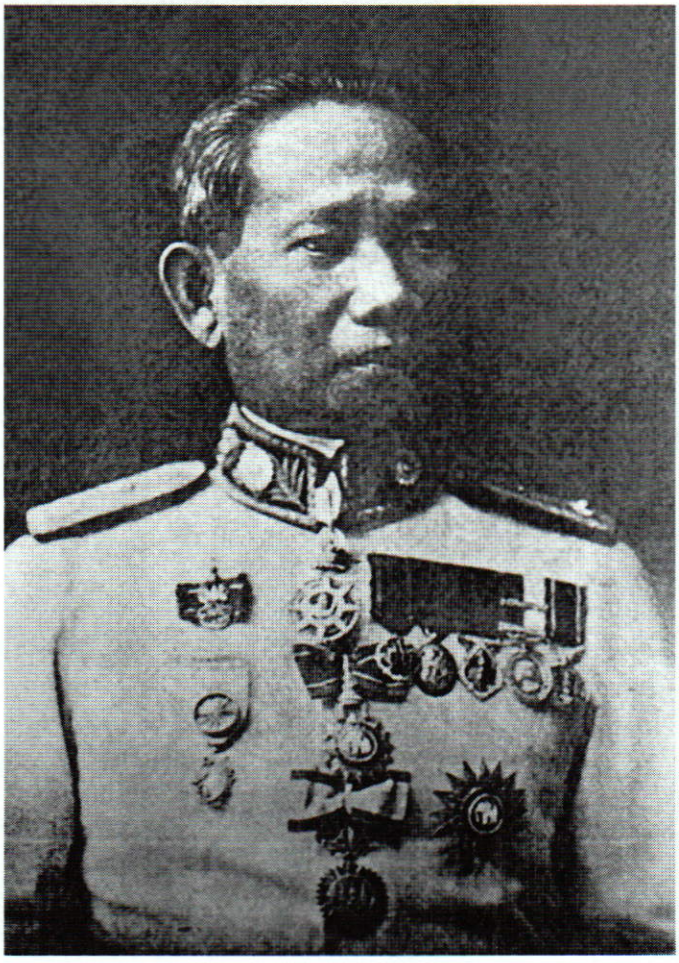

ชีวิตครอบครัว จอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทรงพระกรุณาประกอบพิธีสมรสพระราชทาน พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ ขณะยังเป็น **นายร้อยเอก ชื่น พุทธิแพทย์** กับนางสาวเพิ่ม วัชราภัย บุตรีมหาอำมาตย์โท พระยาพิจารณาปฤชามาตย์ (สุหร่าย วัชราภัย) เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๘ พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ และคุณหญิงเพิ่ม มีบุตรีคนเดียว คือ นางสาวเชื้อชื่น พุทธิแพทย์ เมื่อคุณหญิงเพิ่มถึงแก่กรรม ท่านได้สมรสครั้งที่ ๒ กับ**นางสาวสมานใจ บุณยะวิตร** บุตรีอำมาตย์ตรี หลวงบุณยะวิตรวิจารณ์ (คุ้น บุณยะวิตร) เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๗

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ มีโอกาสได้สนองพระมหากรุณาธิคุณ พระบาทสมเด็จพระ ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน และพระบรมวงศานุวงศ์มาโดยตลอด ครั้งสุดท้ายทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ร่วมเป็น**คณะกรรมการแพทย์ที่ปรึกษา** ในพระประสูติกาลของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๙๕

ในบั้นปลายของชีวิต พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ ป่วยด้วยโรคหัวใจ ถึงแก่อนิจกรรมที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๙๖ สิริอายุ ๗๑ ปี ๗ เดือน ได้รับพระราชทานพวงมาลาวางหน้าโกศ ทั้งได้รับพระราชทานโกศแปดเหลี่ยมเป็นกรณีพิเศษ ได้รับพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๙๖ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้

๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๓

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ (ชื่น พุทธิแพทย์)
กับบันทึกชีวิตนักเรียนไทยและนักเรียนนอก สมัยรัชกาลที่ ๕

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

กล่าวกันว่า นักเรียนไทยทุกวันนี้นับแต่แรกเข้าเรียนชั้นอนุบาลจนจบการศึกษา มีชีวิตอยู่ในห้องเพียง ๓ ห้อง คือ ***ห้องเรียน ห้องกวดวิชา และห้องสอบ*** *โดยเฉพาะห้องสอบนั้นมิใช่มีเพียงห้องสอบของโรงเรียน หากยังมีห้องสอบทางการศึกษาแห่งชาติขั้นพื้นฐาน หรือ O-NET ห้องสอบวัดความถนัดทั่วไป หรือ GAT และห้องสอบวัดความถนัดทางวิชาชีพหรือวิชาการ หรือ PAT แต่กระนั้นคุณภาพของนักเรียนที่ปรากฏเป็นข่าวเนืองๆ ก็ไม่เป็นที่น่าพอใจนัก*

ชีวิตนักเรียนไทยเมื่อร้อยปีที่ผ่านมาก็หนีไม่พ้น *ห้องเรียน ห้องกวดวิชา และห้องสอบ*เหมือนกัน แต่การจัดหลักสูตรที่มุ่งตรงในการใช้ประโยชน์ มิใช่การเลือกเรียนตามความถนัด ทำให้คุณภาพของนักเรียนออกมาเป็นที่น่าพอใจ ทั้งในส่วนของตัวผู้เรียนเอง และแก่หน่วยงานที่จะรับเข้าทำงาน จึงเป็นเรื่องน่ารู้ว่า นักเรียนไทยในอดีตนั้นเรียนอะไร เรียนอย่างไร

มีหนังสือชีวประวัติและอัตชีวประวัติหลายเล่มที่บันทึกถึงการศึกษาเล่าเรียนของคนในสมัยปู่ย่าตาทวด ที่จะยกมาเป็นตัวอย่างในบทความนี้ คือ **บันทึกของพลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ (ชื่น พุทธิแพทย์)** จากหนังสือ ***"จดหมายเหตุของ พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ ว่าด้วยการศึกษา การทำงาน และการท่องเที่ยว"*** ที่ท่านเรียบเรียงจากบันทึกประจำวัน และได้นำมาพิมพ์เป็นหนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพของท่านเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๖

*พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ (ชื่น พุทธิแพทย์) เป็นบุตรหมื่นศรีโภคา (ฟัก) และนางศรีโภคา (พอก) เกิดเมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๒๔ เป็นนักเรียนโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบและโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ เข้ารับราชการในกรมศึกษาธิการ แล้วได้รับทุนไปศึกษาวิชาครูในประเทศอังกฤษ แล้วต่อด้วยวิชาแพทย์ กลับมาเป็นนายแพทย์ทหารบก สังกัดกระทรวงกลาโหม ช่วยงานสภากาชาดไทยและการสร้างโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ซึ่งเป็นสถานพยาบาลของกองทัพบกด้วย ต่อมา ได้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ท่านมีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งโรงเรียนแพทยศาสตร์ในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และเป็นคณบดีคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์คนแรก เมื่อออกจากราชการแล้วท่านยังทำงานให้สภากาชาดไทยต่อจนถึงพุทธศักราช ๒๔๙๒ พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๖ สิริอายุ ๗๑ ปี**

**ดูรายละเอียดในบทความของผู้เรียบเรียง เรื่อง พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ (ชื่น พุทธิแพทย์)*

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ เป็นผู้ที่ชอบเขียนบันทึกประจำวันดังที่กล่าวมาข้างต้น เฉพาะตอนที่เกี่ยวกับชีวิตนักเรียน ท่านได้ผ่านการศึกษาทั้งในระบบเก่า และระบบใหม่ ในขณะนั้น และผ่านทั้ง*ห้องเรียน ห้องกวดวิชา และห้องสอบ* เช่นกัน ก่อนจะไปเป็น *"นักเรียนนอก"*

ชีวิตนักเรียนในระบบเก่า

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ เริ่มเรียนหนังสือไทยที่**บ้านครูจีน** เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๒ ขณะอายุได้ ๘ ขวบ เป็นการเรียนแบบนักเรียนวัด ที่เราในสมัยนี้ได้เห็นในภาพจดหมายเหตุ คือ นักเรียนนั่งกับพื้น ใช้กระดานดำเป็นแผ่นยาวๆ ทาดินหม้อ เขียนด้วยดินสอขาว ๕ บรรทัดเป็นกระดานหนึ่ง วันหนึ่งต้องเขียนให้ได้ ๕ กระดาน มิฉะนั้นก็จะกลับบ้านไม่ได้ การอ่านใช้ท่องปากเปล่าเป็นพื้น เมื่อเขียนได้คล่องแล้วจึงเขียนลงในสมุดดำ และหัดอ่านหนังสือเรื่องต่างๆ เช่น พระ-อภัยมณี

เมื่ออ่านเขียนได้คล่องแล้วจึงเริ่มเรียนเลข เริ่มด้วยการหัดประสมสิบ ต่อมาก็ขึ้นนพพน นพพัน นพพวง โคศัพท์ โจทย์หน้าไม้ และกรณฑ์ ฯลฯ

อายุได้ ๑๓ ปี จึงเริ่มเรียนภาคปฏิบัติ คือ เรียนลูกคิด ท่องสูตรภาษาจีน เรียนจนทำโจทย์ซื้อขายได้บนรางลูกคิด แล้วหัดเขียนหนังสือขอม ท่องบทสวดมนต์ หัดจารหนังสือขอมบนใบลาน และเขียนหนังสือขอมบนสมุดข่อยเรื่องพระมาลัย

จะเห็นได้ว่าวิชาที่เรียนกับครูที่บ้านนี้ ครูแต่ละท่านอาจมีวิธีการสอนและวิชาที่สอนแตกต่างกันไป พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ เรียนหนังสือที่บ้านครูจีน ต่อมาได้อยู่กับครู รับใช้ครูในเรื่องต่างๆ ช่วยทำงานบ้านการครัว จนอายุได้ ๑๖ ปี

ชีวิตนักเรียนในระบบโรงเรียน

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ ย้ายจากบ้านครูจีน ไปเข้าเรียนที่**โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ** ในพระบรมมหาราชวัง ในพุทธศักราช ๒๔๔๐ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบแบ่งนักเรียนเป็น ๓ ห้อง *ห้องหนึ่ง* นักเรียนเด็กเล็ก ตั้งต้นเรียน ก ไก่ ข ไข่ *ห้องสอง* นักเรียนเตรียมเข้าสอบไล่ประโยค ๑ *ห้องสาม* นักเรียนเตรียมเข้าประโยค ๒ ถือเป็นจบหลักสูตรการเรียน มีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะเข้ารับราชการเป็นเสมียนในกระทรวงทบวงกรมได้โดยไม่ต้องสอบคัดเลือก เนื่องจากพลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ เรียนหนังสือกับครูจีนมาแล้วถึง ๘ ปี และเป็นเด็กโตอายุถึง ๑๖ ปีแล้ว จึงได้เข้าเรียนในห้องสองเลยทีเดียว ท่านบันทึกไว้ว่า

"หนแรกอยู่ข้างจะลำบากสักหน่อย เพราะแปลกหน้าเป็นเด็กใหญ่เข้าไปคนเดียว และไม่คุ้นเคยกับธรรมเนียมสมัยใหม่ตามแบบฝรั่ง นั่งเก้าอี้ เขียนหนังสือบนโต๊ะ ใช้คำนับแทนไหว้ แต่งตัวสวมเสื้อนอก (เสื้อราชปาแตนต์) สวมหมวก นุ่งผ้าโจงกระเบน สวมถุงน่องรองเท้า รองเท้าต้องดัง 'อ๊อด' เวลาเดินจึงจะโก้สมสมัย"

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ เป็นนักเรียนห้องสอง เรียนอยู่ได้เพียง ๗ เดือน สิ้นปีพุทธศักราช

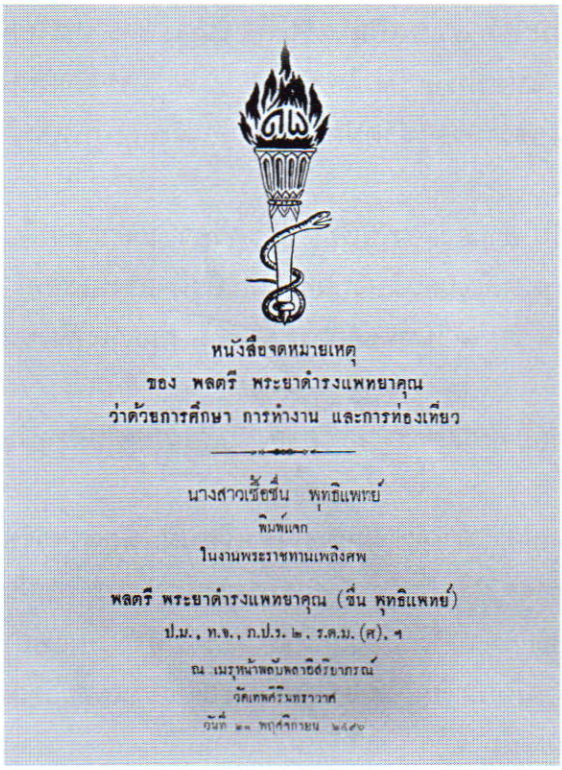

หนังสือจดหมายเหตุ
ของ พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ
ว่าด้วยการศึกษา การทำงาน และการท่องเที่ยว

นางสาวเชื้อชื่น พุทธิแพทย์
พิมพ์แจก
ในงานพระราชทานเพลิงศพ
พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ (ชื่น พุทธิแพทย์)
ป.ม., ท.จ., ภ.ป.ร. ๒, ร.ศ.ม. (ศ), ฯ
ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์
วัดเทพศิรินทราวาส
วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๗๖

ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรนายร้อยตรี ทหารบก ณ กรุงลอนดอน พ.ศ.๒๔๕๒

พ.ศ. ๒๔๖๘

ถ่ายรูปหมู่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑

๒๔๔๐ ก็สอบไล่ได้ประโยค ๑ ชั้นเรียนในขณะนั้น ประโยค ๑ แบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้น ๑, ๒, ๓ ประโยค ๒ แบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้น ๔, ๕, ๖ และประโยค ๓ แบ่งเป็น ๔ ชั้น คือ ชั้น ๗, ๘, ๙, ๑๐[๒] โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบย้ายออกจากพระบรมมหาราชวังมาอยู่ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พลตรีพระยาดำรงแพทยาคุณ จึงได้เรียนต่อในประโยค ๒

และนอกจากเรียนใน**ห้องเรียน**เวลากลางวัน ท่านยังต้องไปเรียน **"กวดวิชา"** เวลากลางคืนที่บ้านครูชม (ต่อมาคือหลวงประกาศกิจการ) บ้านครูต่วน (ขุนอนุสิษฐวิบูลย์) และบ้านหลวงประสิทธิ์-อักษรสาร (นายเทศ เปรียญ) ท่านสอบได้ประโยค ๓ ชั้น ๗ ในพุทธศักราช ๒๔๔๒ รวมเวลาที่เรียนในโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ๒ ปีครึ่ง

*จะเห็นได้ว่าชีวิตของนักเรียนไทยเมื่อร้อยปีก่อน ก็มิได้ต่างจากชีวิตของนักเรียนไทยในปัจจุบันนัก แต่ที่ต่างกันคือ**ศักยภาพของนักเรียน***

พุทธศักราช ๒๔๔๓ พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณย้ายไปเรียนต่อที่**โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์**ที่โรงเลี้ยงเด็ก ตามคำแนะนำของหลวงไพศาลศิลปศาสตร์ (ต่อมาคือ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี สนั่นเทพหัสดิน ณ อยุธยา) และมิสเตอร์ยอนสัน (W.G. Johnson) โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์มีห้องเรียนเพียง ๒ ห้อง ห้องหนึ่งสำหรับนักเรียนใหม่ ปีที่ ๑ ห้องสองสำหรับนักเรียนปีที่ ๒ พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณได้เข้าเรียนในห้องสองเลยทีเดียวเพราะสอบไล่ได้ชั้น ๗ มาแล้ว และได้รับเงินเดือนเดือนละ ๘ บาท ถือว่าได้เริ่มรับราชการด้วยเลย ระหว่างนั้นได้เรียนประโยค ๓ ชั้น ๘ ไปด้วย ซึ่งก็มีท่านเป็นนักเรียนเพียงคนเดียว สิ้นปีก็สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรอาจารย์ชั้นที่ ๑ สอบได้เป็นที่ ๑ ได้รับเงินรางวัลถึง ๘๙ บาท

ส่วนการเรียนภาษาอังกฤษ มีสอนตั้งแต่ประโยค ๓ ชั้น ๗ ขึ้นไป เมื่อพลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณได้เรียนถึงชั้น ๘ จึงเท่ากับได้เรียนภาษาอังกฤษเพียง ๒ ปี แต่ท่านก็ไปเรียน *"กวดวิชา"* เพิ่มเติมตามโรงเรียนที่สอนภาษาอังกฤษในเวลากลางคืน

เตรียมไปเรียนอังกฤษ

ในพุทธศักราช ๒๔๔๔ กรมศึกษาธิการยังมิได้ให้ท่านสอนในโรงเรียน แต่ให้เป็นนักเรียนพิเศษเพื่อเรียนภาษาอังกฤษให้สูงขึ้น และเตรียมตัวไปเรียนวิชาครูในประเทศอังกฤษในพุทธศักราช ๒๔๔๕

---

[๒] *ประโยค ๑ ชั้น ๑,๒,๓ วิชาที่กำหนดให้เรียน มีการอ่าน การเขียน ไวยากรณ์ เลข แต่ละวิชาจะยากขึ้นตามลำดับชั้น เช่น การอ่านชั้น ๑ ให้อ่าน แบบเรียนเร็ว เล่ม ๑ หรือ แบบสอนอ่านเรื่องนกกระจอก ชั้น ๒ ให้อ่านหนังสือวิชาน่ารู้ เรื่อง ร่างกายของเรา ชั้น ๓ ให้อ่านพระราชพงศาวดารย่อ ตอนกรุงเก่า เป็นต้น ประโยค ๒ ชั้น ๔,๕,๖ เรียนวิชาต่างๆ เหมือนประโยค ๑ แต่ยากขึ้น และเพิ่มเรียงความย่อความมุ่งการใช้งานได้จริง ประโยค ๓ ชั้น ๗,๘,๙ มีวิชาเรียนเพิ่มมากขึ้น บังคับเรียนภาษาบาลี และให้เลือกเรียนภาษาอังกฤษและภาษามลายูได้อีก ๑ ภาษา เรียนพีชคณิต เรขาคณิต ภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วาดเขียน ธรรมจริยา ส่วนประโยค ๓ ชั้น ๑๐ ซึ่งเทียบได้กับชั้นมัธยมศึกษา ให้เรียนเหมือนประโยค ๓ ชั้น ๙ แต่เพิ่มความยากขึ้น มีเรียนฟิสิกส์ กลศาสตร์ สรีรวิทยา และวาดเขียน*

นอกจากนี้ได้กำหนดให้เรียน "การทหาร" นอกหลักสูตร ซึ่งถือว่าเป็นการเรียนพลศึกษา ในปัจจุบัน และพุทธศักราช ๒๔๓๘ กรมศึกษาธิการได้จัดพิมพ์ "นิติหลักสูตรประโยค ๑" ขึ้น ซึ่งมีลักษณะเหมือนคู่มือครูในปัจจุบัน และในนิติหลักสูตรนี้เองได้กำหนดวิชา "บทเรียนพิเศษ" ไว้สัปดาห์ละ ๑ ชั่วโมง ๕๕ นาที ซึ่งเป็นการหัดร่างกาย ๑ ชั่วโมง การเล่นอีก ๓๐ นาที ส่วนเวลา ๒๕ นาทีที่เหลือให้เรียน "บทสิ่งของ" นับว่าเป็นการปูพื้นฐานการเรียนพลศึกษาในปัจจุบัน

พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี หม่อมราชวงศ์เปีย มาลากุล) อธิบดีกรมศึกษาธิการในขณะนั้น นำพลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณพร้อมนักเรียนอีก ๓ คน ที่จะเดินทางไปศึกษาวิชาที่ประเทศอังกฤษพร้อมกัน **เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระราชวังดุสิต เพื่อกราบถวายบังคมลาตามธรรมเนียมนักเรียนทุนหลวงในสมัยนั้น**

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ บันทึกไว้ว่า ได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมพานทองใส่ดอกไม้ธูปเทียนแพ เพื่อถวายตัวเป็นมหาดเล็กด้วย พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ กราบบังคมทูลเบิกตัวนักเรียนทั้ง ๔ คน ว่า

"นักเรียนทั้ง ๔ คนนี้ (บอกชื่อ อายุ ตำแหน่ง บิดา การศึกษา) ขอกราบถวายบังคมลาออกไปศึกษาวิชา ณ ประเทศอังกฤษ มีพระราชดำรัสว่า จงออกไปเล่าเรียนให้สำเร็จความปรารถนา และให้หมั่นเล่าเรียน จะได้กลับมาโดยเร็วเพื่อช่วยกันบำรุงบ้านเมือง"

ต่อจากนั้นนักเรียนก็จะไปเที่ยวลาเจ้านายและญาติพี่น้องเพื่อนฝูงหรือส่งบัตรลา และมีการฉลองเลี้ยงดูกันจนถึงวันออกเดินทาง ไม่ต่างจากผู้เตรียมไปเรียนต่อต่างประเทศในสมัยปัจจุบัน

นักเรียนทุนหลวงในสมัยนั้นจะได้รับเงินจากกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เป็นค่าโดยสารเรือชั้นที่ ๑ จากกรุงเทพฯ ถึงกรุงลอนดอน คนละ ๑๐๐ ปอนด์ เงินที่เหลือต้องส่งคืนกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ และได้รับค่าเครื่องแต่งตัวคนละ ๘๐๐ บาท ห้างแบดแมนแอนด์โก ซึ่งเป็นห้างใหญ่ในกรุงเทพฯ เพียงห้างเดียว เป็นผู้จัดเครื่องแต่งตัว หีบ กระเป๋าให้เสร็จในเงินจำนวนนั้น

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ หลังจบจากโรงเรียนบ้านครูจีนเมื่ออายุ ๑๖ ปี เรียนต่อในระบบโรงเรียนเพียง ๔ ปี ก็ได้ไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษตั้งแต่อายุได้ ๒๑ ปี จนอายุ ๓๒ ปี จึงเดินทางกลับประเทศไทย

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ ไปศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษถึง ๑๑ ปี บันทึกชีวิตนักเรียนนอกที่น่าสนใจเป็นตอนที่อยู่ในช่วงการปรับตัวเข้ากับชีวิตใหม่

ชีวิตนักเรียนนอกในเรือโดยสาร

หากให้นักเรียนนอกในปัจจุบันเล่าถึงชีวิตระหว่างเดินทาง คงไม่มีอะไรจะให้เล่าได้มาก เพราะใช้เวลาเดินทางไม่กี่ชั่วโมง แต่นักเรียนนอกในพุทธศักราช ๒๔๔๕ ต้องใช้เวลาเดินทางกว่าเดือน เริ่มชีวิตนักเรียนนอกตั้งแต่ในเรือโดยสาร ผู้เดินทางจึงมีเวลาหลายสัปดาห์ที่จะค่อยๆ ปรับตัวให้เข้ากับรูปแบบชีวิตใหม่ ทั้งความเป็นอยู่ อาหารการกิน กิริยามารยาท การแต่งกาย และภาษา

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ บันทึกชีวิตนักเรียนนอกของท่านไว้ว่า เริ่มออกเดินทางวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๔๕ เวลาบ่าย ๑๕ นาฬิกา ขนของมาลงเรือ เดลีของบริษัทเยอรมันที่ห้างสี่ตา มีญาติมิตรมาส่งที่ท่าเรืออย่างคับคั่ง เรือออกจากท่าเวลา ๑๗.๔๐ นาฬิกา เวลาเที่ยงคืนถึงเกาะสีชัง เรือจอดบรรทุกสินค้าเพิ่มเติมแล้วเดินทางต่อไปยังเมืองสิงคโปร์ การเดินทางครั้งนั้นมีมิสเตอร์โอเวน ซึ่งจะกลับไปอังกฤษเป็นผู้ควบคุมดูแลพลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณกับเพื่อนนักเรียนอีก ๓ คน โดยคิดค่าจ้างคนละ ๖ ปอนด์ สำหรับนำไปจนถึงท่าเรือเมืองเซาท์แธมป์ตัน ที่ผู้จัดการ

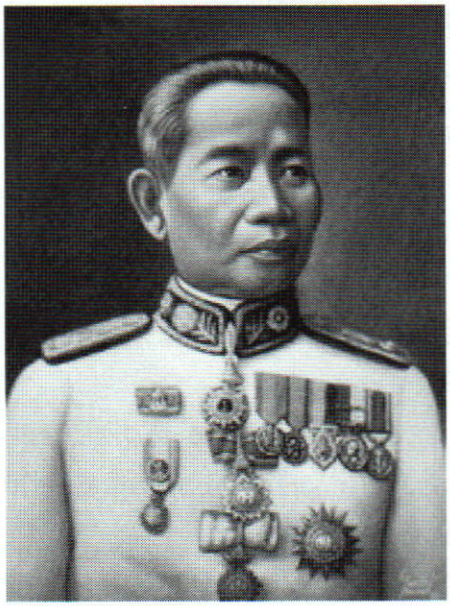

นักเรียนจะมาคอยรับ

ที่สิงคโปร์ พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณและเพื่อนนักเรียนไทยถ่ายไปลงเรือใหญ่ชื่อ ปรินเซสส์ไอรีน เดินทางต่อไป เรือจอดที่ปีนัง โคลอมโบ เอเดน สุเอซ ปอร์ตเสด เนเปิลส์ เยนัว ยิบรอลตา สุดทางที่เมืองเซาท์แธมป์ตัน ได้ขึ้นไปเที่ยวหลายเมือง แต่ที่สำคัญคือ การเริ่มปรับชีวิตความเป็นอยู่แบบชาวยุโรปตามขนบธรรมเนียมของเรือโดยสารชั้น ๑ ซึ่งนักเรียนไทยที่เดินทางไปเรียนต่อต่างประเทศในปัจจุบัน จะไม่มีโอกาสในเครื่องบินโดยสารเช่นนั้นเลย

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ เล่าถึงขนบธรรมเนียมในเรือ สำหรับผู้โดยสารชั้นที่ ๑ ว่า ธรรมเนียมที่สำคัญคือ การกิน และการเล่น

การกิน มี ๗ เวลาด้วยกัน

เวลา ๗ นาฬิกา ก่อนแต่งตัว คนใช้ฝรั่งมาเคาะประตูห้อง นำขนมปังปิ้งทาเนย ขนมปังหวาน ผลไม้ กาแฟหรือน้ำชา มาให้กินในห้องนอน

เวลา ๙ นาฬิกา แต่งตัวขึ้นมาในห้องอาหาร ซึ่งกว้างใหญ่ประดับตกแต่งงดงาม มีของกินแบบเยอรมันและอังกฤษ จะต้องการสิ่งใดก็เลือกสั่งได้ตามบัญชีอาหาร มีให้เลือกได้ถึง ๒๐ อย่าง

เวลา ๑๑ นาฬิกา คนใช้ถือกระบะอาหารว่างเดินเร่มาให้กินบนดาดฟ้า มีน้ำซุป แซนวิช บิสกิต ตอนนี้มีแตรวงบรรเลงจนถึงเที่ยงวัน

เวลา ๑๓ นาฬิกา กินอาหารกลางวัน มีของกินตามบัญชี ๒๐ อย่าง เช่น ซุป ปลา เนื้อชนิดต่างๆ ฯลฯ

เวลา ๑๖ นาฬิกา มีขนมปัง เนย แยม น้ำชา จะสั่งมาที่ใดก็ได้ โดยมากกินกันในห้องนั่งเล่น ห้องเขียนหนังสือ หรือบนดาดฟ้า

เวลา ๒๐ นาฬิกา อาหารค่ำซึ่งถือเป็นอาหารใหญ่ มีบัญชีอาหารโดยเฉพาะสำหรับแต่ละคืน ไม่มีเลือก ผู้นั่งโต๊ะต้องแต่งเครื่องราตรีที่เรียกว่า สโมคิ้ง คือ นุ่งกางเกงดำ เชิ้ตอกแข็งหรืออกจีบ คอล่าแข็ง ผ้าผูกคอเป็นโบว์ดำ เสื้อกั๊กดำ เสื้อนอกดำเปิดอก กัปตัน นายเรือ และลูกเรือเดินโต๊ะ แต่งราตรีขาวในเขตร้อน แต่งราตรีดำในเขตหนาว เสมอไป *"มีแตรบรรเลงไพเราะ (อุปรากร) เพลงตึงตัง (ดนตรีแจสแบบนิโกร)"* ก่อนกินอาหารกลาสีเรือเป่าแตรให้รู้ตัวครึ่งชั่วโมงครั้งหนึ่ง และเป่าเมื่อถึงเวลาอาหารพร้อมแล้วอีกครั้งหนึ่ง ตอนเช้าทะยอยขึ้นมากินช้าหรือเร็วก็ได้ แต่ตอนกลางวันและตอนค่ำต้องรีบขึ้นมาให้พร้อมกันที่ห้องอาหารและไปนั่งประจำที่ของตน ถ้ามาช้าจะเสียกิริยา และควรอยู่ที่ห้องนอนสั่นกระดิ่งให้คนใช้เอามาให้กินในห้องนอน บอกว่าไม่สู้สบายหรือเมาคลื่นเสียดีกว่า พวกเด็กๆ กินอาหารก่อนผู้ใหญ่ ๑ ชั่วโมง และกินต่างหาก

ถ้าวันใดมีการเต้นรำหรือคอนเสิร์ต ตอนดึกก็มีอาหารว่างเช่น แซนวิช ขนม หรือน้ำส้มมาให้กินด้วย บางคืนก็มีการแต่งแฟนซีประกวดชิงรางวัล

นอกจากนี้ถ้าจะมีคนโดยสารถึงท่าเรือปลายทางของเขา คืนก่อนเรือจอดก็มีการเลี้ยงพิเศษเรียกว่า *"กัปตันสดินเนอร์"* มีการแต่งห้องกินข้าวด้วยดอกไม้แห้งและธงราว มีอาหารพิเศษเพื่อส่งพวกที่จะไปจากเรือ

การเล่น มีการเล่นไพ่ฝรั่งที่เรียกว่า "วิสต์" เล่นไพ่ถอด และอื่นๆ ไม่ได้พนันเอาเงินกัน เล่นเกมเรือหลายอย่าง ตลอดจนการแข่งขันกรีฑาชิงรางวัล

เป็นธรรมเนียมก่อนขึ้นจากเรือที่ต้องให้รางวัลคนใช้มากน้อยตามสมควรแล้วแต่ระยะใกล้หรือไกล พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณเล่าว่า *"การเดินทางไปสุดทางเรือรวมเวลาถึง ๖ อาทิตย์ ให้คนเดินโต๊ะ ๑๐ ชิลลิง คนประจำห้อง ๑๐ ชิลลิง คนประจำห้องน้ำและขัดเกือก ๕ ชิลลิง เขาดีใจล้นเหลือขอบใจไม่รู้จักจบ"* นายเรือและลูกเรือเป็นชาวเยอรมันทั้งสิ้น

เรือถึงท่าเรือเมืองเซาท์แธมป์ตันเวลาบ่ายวันที่ ๑๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๔๕ มิสเตอร์โอเวนส่งมอบตัวนักเรียนไทยทั้ง ๔ คน ให้มิสเตอร์เบราน์ ผู้จัดการนักเรียน ซึ่งมารับพาขึ้นรถไฟไปกรุงลอนดอน ถึงสถานีวอเตอร์ลูเวลา ๔ ทุ่มเศษ แล้วขึ้นรถม้า ๔ ล้อ ไปอยู่บ้านมิสเตอร์และมิสซิสแมคลัว

เริ่มชีวิตนักเรียนอังกฤษ

บ้านมิสเตอร์แมคลัว เป็นบ้านที่รับนักเรียนต่างชาติกินอยู่และเตรียมนักเรียนเข้าโรงเรียนต่างๆ โดยคิดเงินอาทิตย์ละ ๓ กินี เป็นบ้านสูง ๕ ชั้น ชั้นใต้ดินเป็นครัวทำอาหารใช้แก๊สและถ่านหิน ชั้นที่ ๑ เป็นห้องกินอาหาร ห้องเรียน และอยู่ในเวลากลางวัน ชั้นที่ ๒ เป็นห้องรับแขก ชั้นที่ ๓ และชั้นที่ ๔ เป็นห้องนอน ชั้นที่ ๕ สำหรับคนใช้อยู่ ห้องทุกห้องมีกระดาษปิดผนัง ห้องนอนมีเครื่องตกแต่งพร้อมเฉพาะคน ที่นอนเป็นเตียงเหล็กไม่มีมุ้งเพราะไม่มียุง การกินอยู่หลับนอนเป็นเวลา

ชีวิตนักเรียนอังกฤษของพลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ เริ่มในวันรุ่งขึ้นจากที่ไปถึงนั้นเอง มิสเตอร์แมคลัวทดลองให้ทำเลข สอบความรู้ภาษาอังกฤษ เริ่มแต่เวลา ๙ นาฬิกา หยุดพักรับประทานอาหารกลางวันแล้วทำงานต่อไปจนถึง ๑๖ นาฬิกา บางวันก็ทำกลางคืนด้วย หยุดวันเสาร์ครึ่งวันและวันอาทิตย์เต็มวัน เพื่อให้รู้ว่าขาดหรืออ่อนวิชาใดบ้าง จะได้เรียนเพิ่มเติมสำหรับเข้าโรงเรียนต่างๆ นอกจากนี้ยังต้องไปให้หมอประจำสถานทูตตรวจร่างกายเพื่อจะรู้ว่ามีโรคหรือไม่ และเพื่อจะรู้ว่าร่างกายแข็งแรงพอทนหนาวได้หรือไม่ บ้านมิสเตอร์แมคลัวที่พักชั่วคราวนั้น เขากินอาหารกันเล็กน้อย อย่างหนึ่งหรือสองอย่างเท่านั้นในมื้อหนึ่ง นักเรียนไทยเคยกินกันในเรือหลายสิบอย่างจึงหิวมากทุกมื้อ ต้องซื้อผลไม้ไว้กินในห้องนอน ผู้จัดการนักเรียนให้เงินติดกระเป๋าอาทิตย์ละ ๒ ชิลลิง ๖ เพนซ์ ต่อมาขึ้นเป็น ๑๐ ชิลลิง ครบ ๓ เดือน ได้เพิ่มเป็นเดือนละ ๕ ปอนด์ แต่ต้องตัดเสื้อผ้าใช้เองด้วยในเงินจำนวนนั้น

ต่อมาในเดือนกันยายน พุทธศักราช ๒๔๔๕ พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ ย้ายไปอยู่เมืองบริสตอล เข้าเรียนภาษาอังกฤษในโรงเรียน Merry Higher Grade School กินอยู่กับครอบครัวของมิสเตอร์แครงค์ ซึ่งเป็นอาจารย์ใหญ่ วิธีเรียนภาษาอังกฤษ คือ ไปฟังครูผู้หญิงซึ่งมาจากโรงเรียนอาจารย์หัดสอนนักเรียน (ปัจจุบันเรียก โรงเรียนฝึกหัดครู) เข้าเรียนในชั้นเรียนทุกชั้น มีทั้งหมด ๒๐ ห้อง เพื่อฟังนักเรียนพูดให้เจนหู หัดสอนนักเรียนบางชั้น เทอมที่ ๒ เรียนอย่างเทอมที่ ๑ แต่เพิ่ม

วิชาช่างไม้และถ่ายรูป เทอมที่ ๓ เรียนเพิ่มวิชาวิทยาศาสตร์เบื้องต้น เทอมที่ ๔ จึงเรียนเต็มตามหลักสูตร ๑๐ วิชา

บันทึกของพลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ ยังเล่าเรื่องต่างๆ อีกหลายเรื่อง เช่น ลักษณะบ้านเมืองและชีวิตชาวลอนดอนและชาวเมืองบริสตอล หรือแม้แต่วิธีอาบน้ำทะเลของชาวเมืองเซาท์แธมป์ตัน ท่านก็เล่าไว้ว่ามีถึง ๓ วิธี คือ

ลงอาบในทะเล ลงไปอาบกันเป็นหมู่ทั้งชายหญิงปนกัน เสื้อกางเกงอาบน้ำและผ้าเช็ดตัวมีให้เช่าพร้อม มีห้องสำหรับแต่งตัวเป็นหลังๆ ริมฝั่ง เสียค่าเช่าคนละ ๓ เพนซ์

ลงอาบในอ่างใหญ่ อาบได้ตลอดปี หน้าหนาวมีน้ำอุ่น อ่างนั้นก่อด้วยศิลาปูขอบและพื้นด้วยกระเบื้องมัน มีที่กระโดดน้ำด้วย อ่างนั้นลึกข้างหนึ่ง ตื้นข้างหนึ่ง ข้างตื้นสำหรับคนว่ายน้ำไม่เป็น เสียเงินคนละ ๖ เพนซ์

อาบในห้องเฉพาะ มีคนมาถูตัวนวดให้ด้วย มีน้ำตกลงมาเป็นฝอยอย่างฝน (น้ำอุ่นร้อนตามชอบใจ) คนอ้วนหรือมีโรคบางอย่างมักจะมาอาบในที่นี้ เสียเงิน ๒-๔ ชิลลิง คนจนๆ หรือไม่อยากจะเสียเงินก็ไปอาบห่างไกลหมู่คน

นอกจากที่อาบน้ำในทะเล ยังมีที่อาบน้ำแร่ตามเมืองต่างๆ อีกหลายแห่ง อาบกันในห้องมิดชิด มีไอน้ำแร่ร้อนและอุ่นตามลำดับ มีคนนวด มีหมอกำกับแนะนำด้วย เสียค่าอาบน้ำแพง และอาบกันเป็นอาทิตย์ๆ แล้วแต่คำแนะนำของหมอ

พลตรี พระยาดำรงแพทยาคุณ เป็นคนช่างสังเกต และช่างจดบันทึก หนังสือของท่านจึงเป็นเรื่อง "ย้อนยุค" ที่น่าอ่าน ไม่ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตนักเรียนที่ยกมากล่าวถึงในบทความนี้ หรือเรื่องอื่นๆ ที่ผู้สนใจจะอ่านได้อย่างสนุกและได้ความรู้ด้วย

๒ พฤษภาคม ๒๕๕๔

หมายเหตุท้ายเรื่อง

ADMISSION คือระบบการคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาต่อในสถานศึกษา ซึ่งจะนำเกรดเฉลี่ยจากโรงเรียนมาเป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณาเข้าศึกษาต่อ

O-NET Ordinary National Educational Test คือแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติขั้นพื้นฐาน เป็นการวัดผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เมื่อจบ ป.๓ ป.๖ ม.๓ และ ม.๖ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี

A-NET Advanced National Educational Test คือแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติขั้นสูง เป็นการวัดความรู้ และความคิดวิเคราะห์ ซึ่งจะเป็นการวัดความรู้เชิงสังเคราะห์ ไม่อิงเนื้อหาและความจำ ได้แก่ ภาษาไทย ๒ คณิตศาสตร์ ๒ วิทยาศาสตร์ ๒ สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม ๒ ภาษาอังกฤษ ๒ โดยจัดสอบต่อจาก O-NET

GAT General Aptitude Test การจัดสอบความถนัดทั่วไป เป็นการสอบการอ่าน การเขียน คิดวิเคราะห์ และการแก้โจทย์ปัญหา (ทางคณิตศาสตร์) และการสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษ

PAT Professional Aptitude Test การวัดความถนัดเฉพาะด้าน/วิชาการ มี ๖ ชุด คือ

PAT 1 วัดศักยภาพทางคณิตศาสตร์

PAT 2 วัดศักยภาพทางวิทยาศาสตร์

PAT 3 วัดศักยภาพทางวิศวกรรมศาสตร์

PAT 4 วัดศักยภาพทางสถาปัตยกรรมศาสตร์

PAT 5 วัดศักยภาพทางครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์

PAT 6 วัดศักยภาพทางศิลปศาสตร์

GPAX ค่าเฉลี่ย (X) ของ Gread Point Average คือผลการเรียนเฉลี่ยสะสม ๖ ภาคเรียน ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

องค์ประกอบในการยื่นคะแนนเข้ามหาวิทยาลัย จะใช้ผลคะแนนดังต่อไปนี้

GPAX ๖ ภาคเรียน ร้อยละ ๒๐

O-NET (๘ กลุ่มสาระ) ร้อยละ ๓๐

GAT ร้อยละ ๑๐-๕๐

PAT ร้อยละ ๐-๔๐

รวม ร้อยละ ๑๐๐

ท. เลียงพิบูลย์
จากพ่อค้ามาเป็นยอดนักบุญ

นายประยงค์ อนันทวงศ์

"กฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา มีความเที่ยงธรรมไม่ลำเอียง ไม่ยกเว้นว่าผู้นั้น จะมีอำนาจวาสนาตำแหน่งใหญ่โตหรือกระยาจกเข็ญใจ ใครทำดีได้ดี ใครทำชั่วได้ชั่ว ก็ตกอยู่ในสภาพเดียวกัน ไม่มีใครหนีพ้นกฎแห่งกรรมไปได้"

ข้อความนี้ เป็นคติธรรมประการหนึ่งของ *ท.เลียง-พิบูลย์ เจ้าของบทประพันธ์ "กฎแห่งกรรม"* อันลือชื่อและเป็นอมตะอยู่จนทุกวันนี้

ท.เลียงพิบูลย์ เป็นนามปากกาในการเขียนหนังสือของ**นายทองหยก เลียงพิบูลย์** เขาผู้นี้เป็นบุตรคนที่สอง ในพี่น้องจำนวนสามคนของนายคือและนางสมบุญ เลียงพิบูลย์ เกิดที่บ้าน "ยายกะตา" ถนนเจริญกรุง หน้าอู่ต่อเรือบางกอกด๊อก จังหวัดพระนคร เมื่อวันที่ ๒๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๔๔

ท.เลียงพิบูลย์ มีภรรยา ๒ คน คือนางประนอม เลียงพิบูลย์ (ถึงแก่กรรม) และนางบุญช่วย เลียงพิบูลย์ มีบุตรธิดา รวมทั้งสิ้น ๑๔ คน เป็นชาย ๖ คน หญิง ๘ คน

ท.เลียงพิบูลย์ เริ่มเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดยานนาวา และวัดสุทธิวราราม หลังจบการศึกษาแล้วก็มาสมัครทำงานเป็นลูกจ้างตามบริษัทห้างร้านฝรั่งหลายแห่ง ต่อมาได้ประกอบธุรกิจส่วนตัว เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๓ โดยเปิดร้านขายอะไหล่รถยนต์และเรือที่สี่แยกเอสเอบี ถนนเจริญกรุง ปรากฏว่ากิจการค้าของท่านประสบความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างดี ดังนั้นในพุทธศักราช ๒๔๗๔ จึงได้ขยับขยายเป็นห้างมีชื่อว่า "ยนตรภัณฑ์พานิช" ขณะที่ท่านมีอายุ ๒๙ ปี *การค้าในตอนนี้มีทั้งการสั่งสินค้าเข้าและสินค้าออก และเป็นตัวแทนทางการค้า ทำตามแบบอย่างห้างของฝรั่งทุกประการ*

การดำเนินชีวิตในวัยหนุ่มฉกรรจ์ของ ท.เลียงพิบูลย์ ก็เหมือนชายหนุ่มทั่วไป คือถึงพร้อมด้วยสุรา นารี พาชี กีฬาบัตร แต่ ท.เลียงพิบูลย์ ก็ไม่ได้เหลวไหล จนถึงกับทำให้ครอบครัวต้องได้รับความเดือดร้อนแต่อย่างใด

ครั้นได้ใช้ชีวิตหนุ่มทางโลกอย่างโชกโชนแล้ว พร้อมกับลูกๆ ก็เรียนจบแล้ว ก็เริ่มได้ความคิดหันมาสำรวจตัวเอง และได้บันทึกประสบการณ์ในชีวิตที่ผ่านมาเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังพิจารณาแยกแยะดีชั่ว และใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ จากเรื่องอดีตที่ผ่านมา ที่ท่านเขียนไว้เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๗ มีความว่า

"อดีตผ่านมาได้บทเรียนประสบการณ์มีค่าของชีวิต ได้นำมาบันทึกเตือนใจให้หยุดยั้งสร้างกรรมชั่ว สร้างบาป ย้อนคิดถึงแล้วรู้สึกเศร้าใจเสียดายที่ปล่อยให้ผ่านไป โดยมิได้สร้างกรรมดี

ไว้ในโลกมนุษย์เท่าที่ควร"

หลังจากท่านกลับตัวกลับใจเลิกละอบายมุขได้อย่างเด็ดขาดแล้ว ก็เอาประสบการณ์ชีวิตของตัวเองทั้งดีและชั่ว ออกมาตีแผ่ให้เห็นถึงบาปบุญคุณโทษ ด้วยภาษาง่ายๆ สั้นๆ ทำนองบอกเล่าเหมือนกับเล่านิทาน

เมื่อเขียนออกมาแล้วก็ยังไม่ได้ลงพิมพ์ที่ไหน ตั้งใจจะเป็นธุระพิมพ์แจกเป็นของชำร่วยในงานมงคลสมรสของลูกสาวคนที่สอง แต่ก็ได้รับการปฏิเสธโดยอ้างว่าไม่เคยเห็นใครทำมาก่อน ท.เลียงพิบูลย์ ซึ่งเป็นบิดาที่ประเสริฐไม่บังคับจิตใจลูกจึงได้ระงับไว้ แต่แล้วหนังสือชุด **ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว** ของ ท.เลียงพิบูลย์ ก็ได้พิมพ์เป็นรูปเล่มออกมา ๑,๐๐๐ เล่ม เป็นครั้งแรก เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๑ โดยพิมพ์แจกในงานทอดกฐินวัดประสบสุข จังหวัดสุพรรณบุรี ปรากฏว่าครั้งนั้นพิมพ์ไม่พอแจก เพราะจำนวนผู้สนใจหนังสือมีมาก หลังจากนั้นก็มีผู้ติดต่อขออนุญาตพิมพ์แจกในงานต่างๆ มาโดยตลอด ซึ่ง ท.เลียงพิบูลย์ ก็ไม่ขัดข้อง ถ้าเป็นการพิมพ์เผยแพร่ มิใช่เป็นการหาผลประโยชน์

เมื่อหนังสือชุดทำดี ได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว ประสบความสำเร็จแล้วก็ได้เปลี่ยนมาใช้ชื่อว่า *กฎแห่งกรรม* ส่วนวัตถุประสงค์ในการเขียนของ ท.เลียงพิบูลย์ ไม่ว่าจะในชื่อใด มีความมุ่งมั่นที่จะช่วยแก้ไขสังคมทุกวันนี้ให้ดีขึ้น ให้คนได้รู้ซึ้งถึงบาปบุญคุณโทษ ชาตินี้และชาติหน้ามีจริง เพื่อให้ผู้ที่จะตั้งใจทำชั่วได้เกรงกลัวบาปกรรม และงดการกระทำที่ชั่วร้าย โดยใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมาให้เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะเรื่องในอดีตของตัวท่านเอง ซึ่งได้เขียนไว้ทุกแง่ทุกมุมทั้งดีและไม่ดี เพื่อให้ผู้อ่านพิจารณาแยกแยะเอาเอง

นอกจากใช้พฤติกรรมความเป็นมาของท่านมาเป็นวัตถุดิบในการเขียนเรื่องแล้ว ท่านยังได้วัตถุดิบจากด้านต่างๆ อีก ดังนี้

๑. ท่านได้ไปรู้ไปเห็น และไปเผชิญกับประสบการณ์ในเรื่องนั้นมาโดยตรงด้วยตัวท่านเอง หรือร่วมไปกับเพื่อนฝูงของท่าน

๒. มีคนมาเล่าเรื่องให้ท่านฟัง หรือเล่าทางโทรศัพท์ หรือมีการแสดงปาฐกถาหรือบรรยาย ณ ที่ใดที่หนึ่ง ท่านมีโอกาสได้ไปฟัง ก็บันทึกข้อความหรือบันทึกเทปเอากลับมาเรียบเรียงขึ้น

๓. มีคนเขียนบันทึกเค้าโครงเรื่อง หรือเขียนเรื่องมาเต็มเรื่องโดยสำนวนของผู้เขียนเอง แล้วส่งมาโดยทางไปรษณีย์ เพื่อให้ท่านพิจารณา ซึ่งท่านพิจารณาแล้วเห็นว่าเรื่องไปในแนวทางเดียวกับของท่าน ท่านจะรับไว้ แต่จะนำมาเขียนใหม่ทั้งหมด

ในการเขียนทุกเรื่อง ท่านมีความละเอียดประณีตมาก ทั้งมีความระมัดระวังเป็นพิเศษเกี่ยวกับประเด็นของความเป็นเรื่องที่ควรเชื่อถือได้ หรือไม่ควรเชื่อถือ น้ำหนักของเรื่องอ่อนไปโดยลักษณะของเรื่องและเหตุผลหรือไม่ ทั้งนี้ท่านจะใช้วิธีการกลั่นกรองและสอบสวนทวนความในเนื้อหาสาระของเรื่องเสียก่อน ด้วยหลักการดังนี้

๑. เรื่องนั้นจะต้องเป็นเรื่องที่มีหลักฐานหรือเป็นเรื่องที่มีเหตุผลที่ควรเชื่อถือได้โดยแน่ชัด ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ใครคิดสร้างโครงเรื่องขึ้นมาเอง หรือเข้าใจคาดหมายเอาตามความรู้สึกนึกคิดของผู้นั้นเอง หรือเป็นเรื่องร่ำลือและเล่าต่อๆ กันมาโดยไม่มีหลักฐานยืนยันให้เป็นที่น่าเชื่อถือได้

เรื่องความถูกต้อง หรือหลักฐานและข้อมูลประกอบข้อเท็จจริงนั้น ถ้าท่านไม่แน่ใจจริงๆ แล้ว

หากสามารถจะเดินทางไปสอบสวนหรือค้นคว้าหาข้อเท็จจริงได้แล้ว ท่านก็จะไปดำเนินการทุกครั้ง

๒. ท่านจะต้องขออนุญาตต่อผู้ที่มีบทบาทในเรื่อง หรือทายาท หรือญาติพี่น้องของเขา เมื่อเขายินยอมแล้วจึงนำเรื่องไปเขียน

๓. เรื่องใดที่นำมาเขียน แม้จะไม่ได้ออกนามจริงของจริงผู้ที่มีบทบาทอยู่ในเรื่อง แต่เรื่องนั้นผู้อ่านสามารถจะเดาหรือทราบได้ว่า ตัวผู้มีบทบาทในเรื่องนั้นเป็นใคร และเผอิญเรื่องนั้นอาจเป็นเหตุก่อให้เกิดความเสื่อมเสียชื่อเสียงแก่ตัวผู้นั้นได้ (ถึงแม้ว่าผู้นั้นจะได้ถึงแก่กรรมแล้ว) หรือตกทอดไปถึงทายาท แม้กระทั่งญาติพี่น้องของผู้นั้น ท่านจะรักษามารยาทอย่างเคร่งครัด ไม่ยอมนำเรื่องนั้น มาเขียนเป็นอันขาด

จากความตั้งใจจริงและพิถีพิถันในการเลือกเขียนเรื่องอย่างจริงจัง ทำให้**หนังสือชุด "กฎแห่งกรรม"** ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ถึงกับมีผู้ศรัทธาได้รวมกลุ่มกันตั้งเป็นชมรมให้ท่านในชื่อว่า **"ชมรมกฎแห่งกรรม"** มีจุดมุ่งหมายให้สมาชิกมาร่วมรับประทานอาหารกลางวันร่วมกันทุกวันพุธกลางเดือน พร้อมฟังการบรรยายเรื่องประสบการณ์เกี่ยวกับกฎแห่งกรรมเป็นความรู้ในโอกาสเดียวกัน

นอกจากนั้นแล้วยังมีมูลนิธิ **"ท่านผู้ให้แสงสว่างของ ท.เลียงพิบูลย์"** ซึ่งทางสถานีวิทยุ ๐๑ ภาคพิเศษ โดยนายอาคม ทันนิเทศ ได้จัดพิมพ์หนังสือกฎแห่งกรรมเล่มแรกของท่านออกจำหน่ายเพื่อนำเงินเข้ามูลนิธินี้ และได้นำเงินไปสร้างโรงเรียนในที่ทุรกันดารไปแล้วหลายโรงเรียน นับเป็นเงินจำนวนหลายล้านบาท

ยิ่งกว่านั้น กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ **ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว** เป็นหนังสืออ่านประกอบวิชาสังคมศึกษาของชั้นมัธยมศึกษาด้วย

หลังจากตรากตรำในการเขียนหนังสืออย่างหามรุ่งหามค่ำ ในขณะที่อายุมากแล้ว ทำให้สุขภาพไม่ค่อยดี แพทย์ให้พักผ่อนมาก ๆ ลูก ๆ ก็ร้องขอให้เลิกเขียน ซึ่ง ท.เลียงพิบูลย์ ก็รับฟังและตั้งใจจะเลิกเขียนเมื่อถึง ๑๕๐ เรื่อง แต่ปรากฏว่าเมื่อถึง ๑๕๐ เรื่องแล้ว ยังมีเสียงเรียกร้องให้เขียนอีก ดังนั้นหนังสือชุดกฎแห่งกรรมในระยะหลังจึงออกมาเป็นตอนๆ เช่น ตอนเงาบุญเงาบาป นิทานชีวิต หรือบางทีก็เป็นเรื่องยาว รวมทั้งสิ้นมี ๒๖๓ เรื่อง เรื่องแรกได้แก่เรื่อง **"ทานชีวิต"** เรื่องสุดท้ายคือ **"เรื่องที่เป็นประโยชน์ของชาวโลก"**

ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างเรื่อง **"ทานชีวิต"** เรื่องแรกของท่านโดยย่อ ดังนี้

ท.เลียงพิบูลย์ เล่าว่าท่านได้ไปซื้อเต่าตัวหนึ่งมาจากร้านแถวถนนเยาวราช ในราคา ๓๐ บาท ด้วยความสงสารเพราะถ้าไม่มีใครซื้อเจ้าของจะนำไปฆ่ากินเอง ทั้งๆ ที่เต่าตัวที่ท่านซื้อมานั้นเป็นเหมือนเต่าประหลาดเพราะที่ท้องมีจารึกอักษรอยู่เต็ม อ่านได้ความว่า

ถ้าผู้ใดพบเต่าตัวนี้อย่าได้ฆ่า กรุณานำมาให้ผู้จารึกนี้ตามที่อยู่ที่แจ้งไว้แล้วนี้ด้วย ถ้าผู้ใดรู้แล้วทำอันตรายกับเต่าตัวนี้ จงประสบภัยวิบัติทั้งปวง เทอญ

เมื่อท่านซื้อแล้วไม่รู้จะเอาไปปล่อยที่ไหนดี ในที่สุดก็ติดตามเอาไปคืนเจ้าของที่จารึกอักษรบนท้องเต่า เจ้าของเต่าตัวนั้นดีใจที่ได้เต่าที่ตัวเองปล่อยไปเมื่อ ๔ – ๕ ปีมาแล้วอย่างไม่คาดฝัน เจ้าของเต่าขอบคุณและชมเชยความมีน้ำใจของท่านพร้อมกับมอบพระพุทธรูปเก่าหายากองค์หนึ่ง ให้นำไปบูชา จะป้องกันภัยต่างๆ ได้ ตลอดจนอัคคีภัยด้วย

ท.เลียงพิบูลย์ ได้นำพระพุทธรูปองค์นั้นมาตั้งไว้บนที่บูชาที่หัวนอน

หลังจากนั้นประมาณ ๑ ปี คืนหนึ่งขณะที่ท่านนอนหลับต้องตกใจตื่นเพราะมีเสียงมากระซิบให้ลุกขึ้น บอกไฟกำลังไหม้โรงรถ ท่านตื่นขึ้นมามองไม่เห็นใคร จึงรีบไปที่โรงรถเห็นแสงไฟแลบออกมาจากกระโปรงเครื่อง ท่านจึงรีบถอยรถออกไปหน้าบ้านและจัดการดับไฟจนมอด เหตุการณ์จึงผ่านไปด้วยความปลอดภัย ซึ่งทำความพิศวงให้แก่ท่านมาก ว่าท่านรอดพ้นภัยพิบัติได้ด้วยอะไรถ้าไม่เกี่ยวกับอานิสงส์แห่งทานชีวิตที่บำเพ็ญ โดยมิได้หวังผลตอบแทนอย่างใดเลย

ท.เลียงพิบูลย์ไม่เพียงแต่สอนหรือแนะนำให้คนอื่นยึดมั่นในหลักธรรมะของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น ตัวท่านเองก็ถือศีล ๕ และพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมประจำใจ ท่านมีความเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั้งปวง ไม่ว่าสัตว์เล็กหรือสัตว์ใหญ่ และยินดีให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลทั้งหลายที่มีทุกข์เดือดร้อนอยู่เสมอ

จากความเมตตาที่ท่านมีให้แก่สัตว์ ทำให้ท่านสามารถติดต่อกับสัตว์ได้อย่างไม่น่าเชื่อ กล่าวคือท่านเคยแผ่เมตตาขอร้องไม่ให้มด ยุง แมลงสาบ ที่เคยมารบกวนท่านที่ในห้องเขียนหนังสือ ปรากฏว่าหลังจากท่านขอร้องแล้วมันไม่มารบกวนท่านอีกเลย

ด้วยการที่ ท.เลียงพิบูลย์มีจิตเป็นกุศลและมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะช่วยให้คนทั่วไปเป็นคนดี และมีสังคมที่น่าอยู่ ด้วยความมุมานะเขียนหนังสือออกมาเป็นจำนวนมาก โดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย พร้อมๆ กับประกอบคุณงามความดีมีประโยชน์แก่ส่วนรวม ทำให้ท่านได้รับ **รางวัลเชิดชูเกียรติ** ดังนี้

ได้รับพระราชทาน**เครื่องราชอิสริยาภรณ์ เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย**

ได้รับ**โล่เชิดชูเกียรติ ในฐานะผู้มีผลงานทางวรรณกรรมส่งเสริมศีลธรรม** จากยุวพุทธิกสมาคม

ได้รับ**ประกาศนียบัตรพัฒนา** จากกรมการศาสนา ในฐานะผู้มีความรู้และประสบการณ์เป็นอย่างดีในทางศีลธรรม

ได้รับ**รางวัล "สังข์เงิน" กิตติคุณสัมพันธ์** ในฐานะเป็นผู้มีกิตติคุณดีเด่น ในสาขาวารสารและสิ่งพิมพ์

ท.เลียงพิบูลย์ได้ถึงแก่กรรมด้วยระบบหัวใจล้มเหลว เมื่อวันเสาร์ ที่ ๑๖ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๗ เวลา ๒๑ นาฬิกา ๑๗ นาที ท่ามกลางลูกหลานที่เฝ้าดูอาการอย่างใกล้ชิด สิริอายุได้ ๘๒ ปี ๑๐ เดือน ๕ วัน เมื่อตั้งศพบำเพ็ญกุศล ทำพิธีสวดครบ ๗ วันแล้ว บุตรและธิดาได้มอบศพท่านให้แก่โรงพยาบาลศิริราช เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาตามเจตนารมณ์ของผู้เป็นบิดาต่อไป

๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๔

นายธรรมทาส พานิช

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

นายธรรมทาส พานิช เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม และการพัฒนาชุมชน เป็นผู้มีปณิธานมุ่งมั่นในการเผยแผ่หลักธรรมที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนทั่วไป ตามคติพจน์ว่า "การให้ธรรมะชนะการให้ทั้งปวง"

กล่าวกันว่าการที่นายธรรมทาส พานิช ประสบความสำเร็จในชีวิต เป็นบุคคลที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมนั้น เนื่องมาจากอิทธิพลของ**ครอบครัว การศึกษา พระพุทธศาสนา และอุปนิสัยของตัวท่านเอง**เป็นปัจจัยส่งเสริมที่สำคัญ ในส่วนครอบครัว บิดาของท่านนอกจากประกอบอาชีพค้าขายแล้ว ยังเป็นช่างไม้ที่มีความสามารถ รักการแต่งโคลงกลอน และเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ส่วนมารดาก็เป็นคนละเอียดรอบคอบ มัธยัสถ์ ชอบบำเพ็ญกุศล และเป็นผู้อบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และความเชื่อทางศาสนาแก่บุตรธิดา ด้านการศึกษานั้น นายธรรมทาส พานิช กล่าวว่าตัวท่านได้รับการศึกษาที่ดี ได้อ่านหนังสือหลายประเภทที่มีขาย ที่บ้าน และจากห้องสมุดในสถานศึกษาต่างๆ ที่ได้เข้าไปศึกษา รวมทั้งหนังสือที่ซื้อมาเอง อิทธิพลทางศาสนาคงจะมาจากการสั่งสอนอบรมของบิดามารดา จากวัดที่ได้ไปบวชเรียน และจากหนังสือธรรมะต่างๆ ทำให้เป็นผู้ฝักใฝ่ในพระพุทธศาสนา และได้บำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมตราบจนบั้นปลายของชีวิต

นายธรรมทาส พานิช เดิมชื่อ ยี่เก้ย เปลี่ยนเป็นธรรมทาสเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๑ เกิดเมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๕๑ ณ บ้านพุมเรียง หมู่ที่ ๒ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นบุตรของนายเซี้ยง และนางเคลื่อน พานิช มีพี่ชายคือ**นายเงื่อม (พระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาส อินทปญฺโญ)** และน้องสาวคือนางกิมฮ้อย เหมะกุล นามสกุล "พานิช" เป็นนามสกุลที่นายอำเภอตั้งให้โดยมีที่มาจากการประกอบอาชีพของครอบครัวคือการค้า

นายธรรมทาส พานิช เริ่มการศึกษาขั้นต้นเมื่ออายุ ๗ ขวบที่โรงเรียนโพธิพิทยากร เมื่อจบชั้นมัธยมปีที่ ๓ แล้วได้เข้าศึกษาชั้นมัธยมปีที่ ๔ ที่โรงเรียนสารภีอุทิศ เรียนได้เพียง ๖ เดือนบิดาก็ถึงแก่กรรม จึงลาออก แล้วบวชเป็นสามเณรจำพรรษาอยู่ที่วัดในตำบลพุมเรียง ๑ ปี ปีต่อมาได้ย้ายไปจำพรรษาที่วัดไตรธรรมาราม และเข้าศึกษาที่โรงเรียนประจำมณฑลสุราษฎร์ธานี เรียนชั้นมัธยมปีที่

๔ ต่อจนถึงมัธยมปีที่ ๕ จึงสึก แล้วเรียนต่อที่โรงเรียนนี้อีกจนจบชั้นมัธยมปีที่ ๖ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๖ จากนั้นได้เข้าศึกษาชั้นมัธยมปีที่ ๗ และ ๘ ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร และในพุทธศักราช ๒๔๖๘ ได้เข้าศึกษาที่คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นนักศึกษาแพทย์ เมื่อเรียนได้เพียงหนึ่งภาคเรียน มารดาขอให้ลาออกเพื่อมาช่วยกิจการค้าที่บ้าน เนื่องจากพี่ชายต้องการบวชต่อไม่ลาสิกขา นายธรรมทาส พานิช จึงลาออก เพราะมิได้ยึดติดต่อการเป็นแพทย์ในอนาคต

นายธรรมทาส พานิช เริ่มสนใจ**การส่งเสริมพระพุทธศาสนา**ตั้งแต่ยังเป็นนักศึกษาแพทย์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้พยายามศึกษาหาความรู้จากหนังสือและบทความที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอยู่เสมอ ที่ประทับใจมาก คือ บทความเกี่ยวกับการเผยแพร่ศาสนาของสมาคมมหาโพธิของท่านอนาคาริกธรรมปาล และหนังสือยังอีสต์ของญี่ปุ่น ต่อมาเมื่อกลับมาอยู่บ้านในพุทธศักราช ๒๔๗๐ ก็ได้จัดซื้อและรวบรวมหนังสือความรู้ต่างๆ และหนังสือเกี่ยวกับศาสนา มาจัดทำเป็นหีบหนังสือให้ชาวบ้านผู้สนใจยืมอ่าน เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๒ จึงเกิดกิจกรรมสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ว่าจะทำอย่างไรให้พระพุทธศาสนาถูกต้องและบริสุทธิ์ ต่อมานายธรรมทาส พานิช ได้รู้จักนายสิริเสนา ชาวศรีลังกาที่มาพักอยู่ที่ท่าโพธิ์ ได้รับฟังเรื่องการปฏิบัติที่เคร่งครัดของพระสงฆ์ชาวลังกาบางสำนัก เช่น สำนักของท่านอนาคาริกธรรมปาล ซึ่งก่อตั้งสมาคมมหาโพธิเพื่อฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในศรีลังกาและอินเดีย นายธรรมทาส พานิช จึงนำแนวคิดมาตั้ง**คณะธรรมทาน** ขึ้นเมื่อเดือนกรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕ โดยได้รับทุนสนับสนุนจากนางเคลื่อนผู้เป็นมารดา และอนุญาตให้ใช้บ้านหลังหนึ่งเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมของคณะธรรมทาน ซึ่งได้แก่การบำเพ็ญบุญทุกวันพระมีการถวายสังฆทาน ฟังธรรม และสนทนาธรรม เป็นต้น มีท่านพุทธทาสภิกขุมาเทศน์เป็นประจำ คณะธรรมทานได้รับการสนับสนุนจากผู้ที่ศรัทธาและหน่วยงานต่างๆ เป็นอย่างดี

นอกจากส่งเสริมพระพุทธศาสนาด้วยกิจกรรมของคณะธรรมทานแล้ว นายธรรมทาส พานิช ยัง**เขียนบทความและแปลเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาส่งไปเผยแพร่ตามนิตยสารต่าง ๆ** อาทิ ศรีกรุง เดลิเมล์ และไทยเขษม โดยใช้นามปากกาว่า **"ธรรมทาส"** ทำให้ชื่อนี้เป็นที่รู้จักแพร่หลายในวงกว้างยิ่งขึ้น ความรู้และข่าวความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในต่างประเทศที่นำมาเผยแพร่ดังกล่าว ได้มาจากการเป็นสมาชิกหนังสือของสมาคมมหาโพธิที่อังกฤษและศรีลังกา ตลอดจนวารสารพระพุทธศาสนาภาษาต่างประเทศอื่นๆ ส่วนหนังสือใดน่าสนใจเป็นพิเศษ นายธรรมทาส พานิช ก็จะจัดส่งไปให้ท่านพุทธทาสภิกขุผู้เป็นพี่ชายได้อ่านด้วย

พุทธศักราช ๒๔๗๖ นายธรรมทาส พานิช ได้ร่วมกับท่านพุทธทาสภิกขุจัดตั้ง **โรงพิมพ์ธรรมทาน**ขึ้น เพื่อพิมพ์เอกสารต่างๆ ของคณะธรรมทาน และพิมพ์หนังสือเผยแพร่ศาสนา ชื่อว่า **"พุทธสาสนา"** หนังสือฉบับแรกออกเผยแพร่เมื่อเดือนพฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๖ มีนายธรรมทาส พานิช เป็นบรรณาธิการตามกฎหมายและเป็นผู้เขียนด้วย นอกจากนี้ก็มีท่านพุทธทาสภิกขุเป็นผู้เขียนและควบคุมภาคที่เกี่ยวกับความรู้จากพระไตรปิฎกและวิธีปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ และมีนักเขียนอื่นร่วมด้วย เช่น สด กูรมะโรหิต ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร และวิลาศ มณีวัต เป็นต้น พุทธศักราช ๒๔๗๘ คณะธรรมทานได้ย้ายสถานที่ประกอบกิจกรรมทั้งหมดจากพุมเรียง มาตั้งที่ริมทางรถไฟ ใกล้สถานีไชยา

ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

พุทธศักราช ๒๔๗๙ นายธรรมทาส พานิช ได้ตั้ง **โรงเรียนพุทธนิคม** ขึ้นที่บ้านธรรมทาน หมู่ที่ ๓ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เนื่องจากต้องการให้เยาวชนในละแวกนั้นมีโรงเรียนใกล้บ้าน และเพื่ออบรมนักเรียนให้มีความรู้ทางศาสนาและจริยธรรม ควบคู่ไปกับวิชาความรู้สามัญตามหลักสูตรทั่วไป เริ่มทดลองเปิดชั้นเด็กเล็ก (อนุบาล) เมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๙ ต่อมาเมื่อได้รับใบอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๐ จึงจัดตั้งเป็นโรงเรียนอย่างสมบูรณ์ โรงเรียนนี้หยุดเรียนในวันพระ (๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ) และมี**วินัยของโรงเรียนเรียกว่า "กฎชาวพุทธ" ๕ ข้อ คือ ละเว้นของเสพติดทุกชนิด ละเว้นการพนันทุกชนิด มีความมัธยัสถ์ไม่ฟุ่มเฟือย ใช้จ่ายในสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีความพากเพียรในการทำงาน ทำงานโดยไม่เลือกงานสูงงานต่ำ และประพฤติตนตามหลักของพระพุทธศาสนา** ครูใหญ่และครูที่สอนชั้นสูงต้องเคร่งครัดวินัยทั้ง ๕ ข้อ ครูน้อยและนักเรียนต้องฝึกฝนและพยายามประพฤติให้บริบูรณ์ใน ๔ ข้อต้น โรงเรียนได้เปิดสอนวิชาพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ปีแรกที่เปิดสอน และได้พิมพ์*หนังสือประกอบการเรียน คือ พุทธศาสนาเบื้องต้น พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์* หนังสือนี้นอกจากเป็นประโยชน์แก่นักเรียนแล้ว ยังเป็นที่สนใจของบุคคลภายนอกทั่วไปด้วย นายธรรมทาส พานิช ได้ทำหน้าที่ครูสอนในโรงเรียนหลายวิชา อาทิ ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ และคำนวณ เป็นต้น

ต่อมาเมื่อกิจการโรงเรียนเจริญก้าวหน้าขึ้น นายธรรมทาส พานิช ก็ได้จัดตั้งมูลนิธิขึ้นในพุทธศักราช ๒๔๙๖ ชื่อว่า "**ธรรมทานมูลนิธิ**" เพื่อทำหน้าที่อุปถัมภ์โรงเรียนพุทธนิคม ทั้งด้านการปรับปรุงหรือปลูกสร้างอาคาร การจัดหาอุปกรณ์ การจัดกิจกรรม ทุนสนับสนุนครูและนักเรียน นอกจากนี้มูลนิธิยังมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะกิจการต่างๆ ของสวนโมกขพลาราม และการจัดพิมพ์หนังสือเผยแพร่ธรรมะ

นายธรรมทาส พานิช มิได้สนใจเฉพาะพระพุทธศาสนาและการศึกษาเท่านั้น แต่สนใจศึกษาค้นคว้า**ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น**ด้วย โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเมืองไชยา เนื่องจากท่านได้พบเห็นโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ ในท้องถิ่นมาตั้งแต่ยังเล็ก เช่น เศษกระเบื้องถ้วยชาม ลูกปัด เงินตรานะโม ทำให้เกิดความคิดที่จะส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความรัก ภูมิใจ และหวงแหนวัฒนธรรมในบ้านเมืองของตน ท่านจึงเริ่มศึกษาค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีอย่างจริงจัง นับตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๗๕ เริ่มจากการตระเวนดูโบราณสถานต่างๆ ร่วมกับการศึกษาเอกสารของไทยและต่างประเทศ ต่อมาท่านได้รับการอนุเคราะห์และแลกเปลี่ยนข้อมูลเพิ่มเติมจากหม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี ทำให้มีผลงานแพร่หลายกว้างขวางขึ้น มีบทความเกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัยพิมพ์เผยแพร่ใน

หนังสือพิมพ์ "พุทธศาสนา" วารสาร "สามทหาร" วารสาร "วัฒนธรรมไทย" หนังสือ "ชาวพุทธ" ของจังหวัดเชียงใหม่ และมีผลงานที่มอบให้สำนักพิมพ์อื่นพิมพ์เผยแพร่หลายรายการ เช่น ประวัติศาสตร์ไทยสมัยศรีวิชัย พระนางจามเทวี ไทยศรีวิชัยแพร่พุทธศาสนา พนมไศเลนทร์ พุทธธรรมนำชีวิต พระแก้วมรกตของไทย การปฏิบัติธรรมสำหรับฆราวาส และพระพุทธศาสนาสำหรับผู้เริ่มต้นศึกษา

ด้านชีวิตครอบครัว นายธรรมทาส พานิช สมรสกับนางสาวพร้อม ทั่งสุสังข์ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๔ มีบุตรและธิดารวม ๕ คน ได้แก่ นายสิริ นายประชา นางสุนทรี นายไมตรี และนายเมตตา นายธรรมทาส พานิช ได้อบรมสั่งสอนบุตรธิดาให้ประพฤติดีอยู่ในศีลธรรมจรรยา โดยตัวท่านเองก็เป็นแบบอย่างที่ดีของครอบครัว คือ มีความอุตสาหวิริยะในงานทุกประเภท มีความมัธยัสถ์ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และไม่เบียดเบียนผู้อื่น ดังนั้นบุตรและธิดาของท่านจึงประสบความสำเร็จทั้งด้านการศึกษาและอาชีพทุกคน โดยเฉพาะนายเมตตา พานิช บุตรคนเล็กนั้นได้รับมอบให้ดำเนินกิจการโรงเรียนและมูลนิธิสืบต่อมา

พุทธศักราช ๒๕๒๘ นายธรรมทาส พานิช ได้รับการเชิดชูเกียรติในฐานะ**ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม ประจำปี ๒๕๒๘ ของภาคใต้** และได้รับ**ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์**

เมื่อมีอายุมากขึ้น นายธรรมทาส พานิช ไม่ค่อยได้เดินทางไปในที่ไกลๆ เนื่องจากสายตาไม่ค่อยดี แต่ยังคงศึกษาค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และเขียนบทความเกี่ยวกับศาสนาตามปกติ นอกจากนั้นได้ดูแลกิจการของโรงเรียน ธรรมทานมูลนิธิ โรงพิมพ์ และช่วยเหลือกิจการของสวนโมกขพลารามอย่างสม่ำเสมอ นายธรรมทาส พานิช มีชีวิตบั้นปลายที่เรียบง่าย มีความสุขอยู่กับงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม จนกระทั่งไม่สามารถทำงานได้ด้วยสภาพของสังขาร จนสิ้นอายุขัยเมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๔๓ สิริอายุ ๙๒ ปี ตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่อาคารธรรมทานมูลนิธิหน้าสวนโมกขพลาราม ๓ คืน แล้วฌาปนกิจศพ นำเถ้ากระดูกไปบรรจุในถ้ำที่เขาประสงค์ อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ได้กล่าวสดุดีนายธรรมทาส พานิช ไว้ตอนหนึ่งว่า

"ชาวไชยาควรภูมิใจ เพราะปรากฏตามพุทธวจนะว่า นานๆ จึงจะมีสัตบุรุษเกิดขึ้นในโลกสักครั้งหนึ่ง เพื่อมาสร้างประโยชน์และความสุขแก่มหาชน นายธรรมทาส พานิช ได้เกิดมาเพื่อสร้างประโยชน์อันหาค่ามิได้ คือการทำงานด้านพุทธธรรม ซึ่งทรงคุณค่าอย่างมหาศาลต่อจิตวิญญาณของมหาชน"

๑๓ มิถุนายน ๒๕๕๔

นายนิคม มูสิกะคามะ
นักบริหารจัดการมรดกทางศิลปวัฒนธรรม

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

นายนิคม มูสิกะคามะ เป็นผู้มีความมุ่งมั่นอย่างสูงในการดำเนินงานอนุรักษ์ สืบทอด และพัฒนามรดกทางศิลปวัฒนธรรมของไทย ระหว่างที่รับราชการในกรมศิลปากร จนกระทั่งได้ดำรงตำแหน่งผู้บริหารระดับสูง เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่ารอบรู้และแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา คิดเร็ว ทำเร็ว และทำได้จริง

นายนิคม มูสิกะคามะ เป็นบุตรของนายแคล้ว และนางสงวน หนูทับ เกิดเมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๒ ที่ตำบลเคร็ง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๗ คน เริ่มการศึกษาขั้นต้นที่โรงเรียนวัดควนยาว ในตำบลเคร็ง อำเภอชะอวด แล้วเข้าเรียนต่อระดับมัธยม ที่โรงเรียนศักดิ์ศิลปิน ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมประจำอำเภอ จนถึงชั้นมัธยมปีที่ ๔ จึงย้ายไปเรียนต่อที่โรงเรียนปากพนัง โดยพักอยู่กับนายอาจิณ การิกาญจน์ น้าชายซึ่งเป็นสรรพสามิตที่อำเภอปากพนัง เมื่อจบชั้นมัธยมปีที่ ๖ ในพุทธศักราช ๒๔๙๘ ได้เดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อเรียนต่อชั้นมัธยมปลาย และเตรียมตัวเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาด้านกฎหมาย ตามความต้องการของญาติผู้ใหญ่ แต่ด้วยอุปนิสัยที่สนใจวิชาประวัติศาสตร์ สนใจดูโบราณวัตถุและศิลปวัตถุมาตั้งแต่ยังเล็ก ประกอบกับมีโอกาสได้เข้าชมสิ่งต่างๆ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร จึงตัดสินใจเปลี่ยนเส้นทางศึกษา เข้าเรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนศิลปศึกษา (เตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากร) และเรียนต่อในคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร จนสำเร็จปริญญาศิลปบัณฑิต (โบราณคดี) เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๕

หลังจากเข้ารับราชการในกรมศิลปากรเมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๕ นายนิคม มูสิกะคามะ ได้มีโอกาสไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศและได้เข้ารับการอบรมหลักสูตรต่างๆ อันเป็นประโยชน์แก่การ

ปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ตามลำดับดังนี้

พุทธศักราช ๒๕๐๕ ได้รับทุนไปศึกษาวิชาการพิพิธภัณฑ์ (Museography) ที่เมืองไลเดนส์ (Leiden) ประเทศเนเธอร์แลนด์ พุทธศักราช ๒๕๑๕ ไปฝึกอบรมหลักสูตรการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage Management) ที่สถาบันสมิธโซเนียน สหรัฐอเมริกา พุทธศักราช ๒๕๑๗ ฝึกอบรมหลักสูตรการประชาสัมพันธ์ฝ่ายอำนวยการ รุ่นที่ ๑๕ ที่โรงเรียนการประชาสัมพันธ์ กรุงเทพฯ พุทธศักราช ๒๕๑๘ ฝึกอบรมหลักสูตรโบราณคดีใต้น้ำ (Underwater Archaeology) ที่เมือง Roskide ประเทศเดนมาร์ก พุทธศักราช ๒๕๒๗ ฝึกอบรมหลักสูตรการฟื้นฟูบูรณะเมืองประวัติศาสตร์ (Re-development Historic Cities) ที่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี สหรัฐอเมริกา ส่วนด้านการบริหารนั้น นายนิคม มูสิกะคามะ ได้รับการฝึกอบรมหลักสูตรนักบริหารระดับสูง นบส.๑ รุ่น ๑๐ และ นบส.๒ รุ่น ๑๗ จากวิทยาลัยการบริหาร สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.)

นอกจากนี้ นายนิคม มูสิกะคามะ ยังได้รับทุนให้ไปดูงานด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน และการจัดการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหลายครั้งในประเทศต่างๆ หลายภูมิภาค มีอังกฤษ ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ สวีเดน เดนมาร์ก อิตาลี สหรัฐอเมริกา แคนาดา จีน อินเดีย เนปาล พม่า มาเลเซีย อินโดนีเซีย ออสเตรเลีย ฟิลิปปินส์ และญี่ปุ่น เป็นต้น

นับแต่นายนิคม มูสิกะคามะ เข้ารับราชการในกรมศิลปากรจนเกษียณอายุราชการ ได้ดำรงตำแหน่งสำคัญด้านบริหารและวิชาการ ดังนี้ พุทธศักราช ๒๕๐๕ - ๒๕๐๘ ดำรงตำแหน่งภัณฑารักษ์ตรี หน่วยศิลปากรที่ ๑ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พุทธศักราช ๒๕๐๘ - ๒๕๑๑ ดำรงตำแหน่งภัณฑารักษ์โท และหัวหน้าแผนกพิพิธภัณฑ์และโบราณสถานหัวเมือง กองโบราณคดี พุทธศักราช ๒๕๑๒ - ๒๕๑๗ เป็นหัวหน้าแผนกพิพิธภัณฑ์และโบราณสถานพระนคร กองโบราณคดี พุทธศักราช ๒๕๑๘ เป็นหัวหน้างานวางแผนและวิเทศสัมพันธ์ กองโบราณคดี พุทธศักราช ๒๕๑๙ เป็นหัวหน้าโครงการโบราณคดีใต้น้ำ กองโบราณคดี พุทธศักราช ๒๕๒๐ เป็นหัวหน้าโครงการ ผู้จัดการและผู้อำนวยการโครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย กองโบราณคดี พุทธศักราช ๒๕๒๙ เป็นหัวหน้าฝ่ายอุทยานประวัติศาสตร์ กองโบราณคดี พุทธศักราช ๒๕๒๙ - ๒๕๓๒ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองโบราณคดี กรมศิลปากร พุทธศักราช ๒๕๓๓ - ๒๕๓๖ ดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมศิลปากร พุทธศักราช ๒๕๓๗ - ๒๕๓๘ ดำรงตำแหน่งผู้ตรวจราชการกระทรวง สำนักงานปลัดกระทรวง

ศึกษาธิการ และได้เป็นหัวหน้าผู้ตรวจราชการกระทรวงในพุทธศักราช ๒๕๓๙ ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งสูงสุดทางราชการคืออธิบดีกรมศิลปากร ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๔๐ - ๒๕๔๒ และเกษียณอายุราชการ เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๒

นายนิคม มูสิกะคามะ เป็นนักโบราณคดีและนักบริหารที่มีแนวคิดว่าการพัฒนาจะต้องขึ้นอยู่กับความรู้โดยมีศิลปวัฒนธรรมจากอดีตเป็นพื้นฐาน ดังได้ถ่ายทอดไว้ในบทประพันธ์บทหนึ่งว่า

“ปัญญาคืออำนาจ พัฒนาชาติพัฒนาคน
พัฒนาจะเป็นผล พัฒนาบนปัญญาไทย
เอาอดีตมาเป็นฐาน ปรับปัจจุบันให้ทันสมัย
เอาต่างชาติเป็นทาสไทย พัฒนาได้สถาพร”

จากแนวคิดดังกล่าวทำให้นายนิคม มูสิกะคามะ ได้ริเริ่มวางระบบการบริหารจัดการมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งงานดังกล่าวได้อำนวยคุณประโยชน์สืบทอดมาจนปัจจุบัน ดังนี้

๑. ริเริ่ม**การจัดทำแผนเพื่อการพัฒนาศิลปวัฒนธรรม** ที่เป็นระบบ เป็นรูปธรรม อาทิ แผนแม่บทการพัฒนาศิลปวัฒนธรรม ซึ่งทำให้การดำเนินงานด้านโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ของกรมศิลปากร ดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง แผนแม่บทการศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ของกระทรวงศึกษาธิการ และแผนพัฒนาศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ของกรมศิลปากร ซึ่งเป็นการนำเอามิติทางวัฒนธรรมไทยมาเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาสังคมแต่ละท้องถิ่น เพื่อรักษาวิญญาณและเอกลักษณ์ของสังคมในท้องถิ่นนั้นๆ เอาไว้

๒. เปลี่ยนบทบาทของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จากการอนุรักษ์และเก็บเฝ้ารักษาโบราณวัตถุศิลปวัตถุ เป็น**การบริการเพื่อการศึกษาและสังคม** มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ต่างๆ ตลอดจนจัดตั้งงบประมาณเพื่อการก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานในส่วนภูมิภาค

๓. ริเริ่ม**การเสนอชื่อมรดกโบราณสถานของไทยเพื่อขึ้นทะเบียนบัญชีมรดกโลกต่อองค์การ** UNESCO ซึ่งทำให้มีการประกาศขึ้นทะเบียน อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และ

กำแพงเพชร กับ นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เป็นมรดกโลก เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๔ และประกาศขึ้นทะเบียนแหล่งโบราณคดีบ้านเชียงเป็นมรดกโลก เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๕

๔. ริเริ่มจัดทำ**แผนอนุรักษ์และพัฒนาเมืองร้างให้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์** โดยเฉพาะที่สุโขทัยนั้น นายนิคม มูสิกะคามะ เป็นผู้ดำเนินการตั้งแต่จัดทำแผนแม่บท ขอความสนับสนุนทุนจาก UNESCO และบริหารจัดการด้านการอนุรักษ์และพัฒนาจนแล้วเสร็จ ตลอดจนริเริ่มงานเผาเทียนเล่นไฟในเทศกาลลอยกระทงขึ้นด้วย นอกจากนี้ยังพยายามผลักดันการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ต่างๆ เพื่อจัดเข้าเป็นกิจกรรมสำคัญในวันอนุรักษ์มรดกไทย ๒ เมษายน จนได้รับพระกรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอุทยานประวัติศาสตร์ ๖ แห่ง ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี (พุทธศักราช ๒๕๒๙) อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ (พุทธศักราช ๒๕๓๐) อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย (ส่วนที่ ๑) จังหวัดสุโขทัย (พุทธศักราช ๒๕๓๑) อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จังหวัดนครราชสีมา (พุทธศักราช ๒๕๓๑) อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี (พุทธศักราช ๒๕๓๒) และอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย (พุทธศักราช ๒๕๓๓)

๕. ริเริ่ม**จัดแบ่งประเภทโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีออกเป็นประเภทต่างๆ เพื่อความสะดวกในการกำหนดแนวทางอนุรักษ์และพัฒนา** ทั้งได้กำหนดบทบาทของโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีให้เข้าไปมีความสำคัญต่อการศึกษา สังคม และเศรษฐกิจในอัตราที่เหมาะสม จนโบราณสถานสามารถเกื้อหนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดต่างๆ ในปัจจุบัน และเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น จึงได้จัดตั้ง**โครงการฝึกอบรมอาสาสมัครในท้องถิ่นเพื่อการดูแลมรดกทางศิลปวัฒนธรรม (อส.มศ.)** ขึ้น

๖. ริเริ่มจัดตั้ง**โครงการโบราณคดีใต้น้ำ**ขึ้น ปัจจุบันได้พัฒนามีที่ทำการและศูนย์ปฏิบัติการอยู่ที่จังหวัดจันทบุรี และเป็นศูนย์กลางการฝึกงานโบราณคดีใต้น้ำเบื้องต้นแก่นักศึกษา ข้าราชการโบราณคดีใต้น้ำของไทย และของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นายนิคม มูสิกะคามะ ยังได้ริเริ่มและสร้างผลงานไว้อีกมาก ซึ่งไม่อาจนำมากล่าวไว้ที่นี้ได้ครบถ้วน แต่งานอีกส่วนหนึ่งที่โปรดปรานอย่างยิ่งคือ**การแต่งตำราทางวิชาการ และสนับสนุนให้กรมศิลปากรพิมพ์หนังสือทางวิชาการทุกสาขา** ผลงานระยะแรกของนายนิคม มูสิกะคามะจะเน้นทางด้านวิชาการโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ งานระยะหลังจะเน้นหนักไปด้านวัฒนธรรมศึกษา

และการบริหารจัดการ ตัวอย่างเช่น *แผ่นดินไทยในอดีต เล่ม ๑ – ๒* (ได้รับ รางวัลที่ ๑ ประเภทสารคดี ของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย พุทธศักราช ๒๕๑๕) *โบราณคดีเบื้องต้น ทฤษฎี และแนวทางการปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถาน และแหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์โบราณคดีกัมพูชา ระบบบริหารและจัดการวัฒนธรรม แนวทางพัฒนาคุณภาพมาตรฐานวัฒนธรรม วัฒนธรรม อารยธรรม ภูมิปัญญา และเทคโนโลยี และสุนทรียศาสตร์ ทฤษฎีแห่งวิจิตรศิลปากร* ฉบับที่ ๑ – ๒ เป็นต้น

งานสร้างสรรค์หนังสือทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ อันเกิดจากแนวคิดของนายนิคม มูสิกะคามะ คือหนังสือชุด ***"วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา" ๗๕ จังหวัด*** *ซึ่งจัดพิมพ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒ หนังสือชุดดังกล่าวได้ประมวลเรื่องของท้องถิ่นในแต่ละจังหวัด ทั้งด้านวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา รวมถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีต่อจังหวัดนั้นๆ จุดประสงค์เพื่อให้เกิดความตื่นตัวในการศึกษาและอนุรักษ์ความเป็นตัวตนของท้องถิ่นนับแต่เยาวชนจนผู้สูงวัย การดำเนินงาน นายนิคม มูสิกะคามะต้องวางแผนบริหารจัดการ วางโครงสร้างหนังสือ ประชุมชี้แจงขอความร่วมมือจากส่วนราชการ และผู้ทรงคุณวุฒิทั้งส่วนกลางและท้องถิ่น จนถึงตรวจต้นฉบับร่วมกับคณะทำงานวิชาการ และควบคุมการแจกจ่ายเผยแพร่ เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง*

ในฐานะที่นายนิคม มูสิกะคามะ เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษามูลนิธิ Fukuoka city and Yokotopia Foundation เมืองฟูกูโอกะ ประเทศญี่ปุ่น และเป็นผู้เชี่ยวชาญของ ICOMOS - UNESCO ในการวิเคราะห์ประเมินค่าโบราณสถานในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ เพื่อขึ้นบัญชีมรดกโลก

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทานคือ มหาวชิรมงกุฎ ประถมาภรณ์ช้างเผือก และเหรียญจักรพรรดิมาลา

หลังจากที่นายนิคม มูสิกะคามะ ได้เกษียณอายุราชการเมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๒ แล้ว มีความประสงค์จะกลับไปพัฒนาบ้านเกิด จึงลงสมัครเป็นสมาชิกวุฒิสภาที่จังหวัดนครศรีธรรมราช แต่

ไม่ประสบความสำเร็จในการเลือกตั้ง อย่างไรก็ตาม นายนิคม มูสิกะคามะ ยังมีความเป็นห่วงการดูแลรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติอยู่เสมอ จึงรับเป็นที่ปรึกษาของกรมศิลปากร และได้ผลิตงานวิชาการด้านการบริหารจัดการมรดกทางศิลปวัฒนธรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน แต่ด้วยปัญหาจากโรคมะเร็งที่คอทำให้ไม่สามารถทำงานที่ตั้งใจไว้หลายๆ อย่างได้ครบถ้วน แม้จะเป็นผู้ที่มีกำลังใจเข้มแข็งอย่างยิ่งก็ตาม จึงมักจะปรารภฝากแนวคิดและงานกับผู้ที่ไปเยี่ยมเยียนที่บ้านในจังหวัดนนทบุรีอยู่เสมอ

ด้านชีวิตครอบครัว นายนิคม มูสิกะคามะ สมรสกับนางสาวลำใย สุขสวัสดิ์ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๗ มีบุตรธิดารวม ๔ คน นายนิคม มูสิกะคามะ เป็นหัวหน้าครอบครัวที่อบอุ่น ดำเนินชีวิตตามหลักธรรม จึงอบรมบุตรธิดาให้ตั้งมั่นในความดี มีความวิริยอุตสาหะ ทุกคนต่างประสบความสำเร็จในการศึกษาและอาชีพ นายนิคม มูสิกะคามะ เป็นผู้ไม่ประมาท เมื่อวาระสุดท้ายของชีวิตก็ได้เตรียมความพร้อมต่างๆ ไว้ และแนะนำการดำเนินชีวิตแก่ทุกคนเมื่อปราศจากหัวหน้าครอบครัวแล้ว

นายนิคม มูสิกะคามะ ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๔๘ สิริอายุ ๖๖ ปี ได้รับพระราชทานเพลิงศพ เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘ ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพฯ

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

คิดถึงนายนิมิตร ภูมิถาวร ครูนักเขียนชีวิตชนบท

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

"การมีครูเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเรียนรู้ทุกสิ่ง เราอาจเรียนรู้อะไรได้เองโดยไม่ต้องมีครู แต่มันได้รับความสำเร็จช้า ต้องลองผิดลองถูกเสียเวลาไปมาก ครูเป็นผู้มีประสบการณ์ รู้กลเม็ด รู้ชั้นเชิง รู้ข้อบกพร่อง รู้อะไรๆ มาก่อน เท่ากับเป็นการเรียนลัด ทำให้เราไม่ต้องเสียเวลามาก เมื่อรู้จากครูเป็นพื้นฐานแล้ว เราก็ค้นหากลเม็ดเอาเอง เราจึงต้องไหว้ครูเพราะเหตุนี้ นึกถึงครูทำให้เรามั่นใจ ทำอะไรด้วยความมั่นใจก็ผิดพลาดน้อย"

จาก หนังสือ เรื่อง สายลมเสียงซอ

ประวัติของ นายนิมิตร ภูมิถาวร

นายนิมิตร ภูมิถาวร เป็นนักเขียนไทยที่มีชื่อเสียงรุ่งโรจน์คนหนึ่งในวงการวรรณกรรมไทย ในช่วงพุทธศักราช ๒๕๑๑ - ๒๕๒๔ โดยเฉพาะผลงานสร้างสรรค์สะท้อนสภาพสังคมชนบท มีการเสนอวิธีการแก้ปัญหาสังคมในระดับท้องถิ่นอย่างน่าสนใจ ผลงานเขียนของเขาเป็นที่ยอมรับของนักอ่านทุกระดับในขณะนั้น แม้ระดับต่างประเทศ มีวงการวรรณกรรมญี่ปุ่นสนใจงานประพันธ์ของเขามากถึงกับนำไปแปลเป็นภาษาญี่ปุ่น ๓ เรื่อง คือ "สร้อยทอง" "ท้องนาสะเทือน" และ "สาวชาวไร่" ผู้แปลคือ มิสเตอร์โคอิชิ โนนากะ นอกจากนี้นวนิยายเรื่อง "กำนันโพธิ์เชิงชาย" ได้มีบริษัทภาพยนตร์ติดต่อขอซื้อลิขสิทธิ์ไปสร้างเป็นภาพยนตร์ เพราะนวนิยายเรื่องนี้ไม่เพียงเข้มข้นด้านเนื้อหาเท่านั้น แต่ได้แสดงให้เห็นชีวิตการต่อสู้ โดยใช้สมองและจิตวิทยาสังคมของผู้คนระดับท้องไร่ท้องนา แทนที่จะใช้วิธีการรุนแรงหรือกฎหมายป่ามาแก้ปัญหา

นายนิมิตร ภูมิถาวร เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๘ ที่ตำบลบ้านไร่ อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย บิดาชื่อนายมั่น มารดาชื่อนางนวม ภูมิถาวร เป็นชาวชนบท มีอาชีพทำไร่ทำนา เริ่มการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนบ้านไร่ ตำบลบ้านเกิดของเขา จบชั้นมัธยมศึกษา

ปีที่ ๔ จากโรงเรียนราษฎรบำรุงวิทยา อำเภอศรีสำโรง จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จากโรงเรียนสวรรควิทยา อำเภอสวรรคโลก

ในพุทธศักราช ๒๔๙๔ ได้เข้าศึกษาวิชาครูมูลที่โรงเรียนฝึกหัดครูอุตรดิตถ์ เริ่มเข้ารับราชการครูที่โรงเรียนบ้านราวจันทร์ จังหวัดอุตรดิตถ์ ระหว่างนี้นายนิมิตรได้สมัครสอบได้วุฒิครูพิเศษประถม พุทธศักราช ๒๕๐๐ รักษาการตำแหน่งครูใหญ่ โรงเรียนบ้านบุ่งสัก อำเภอศรีสำโรง อีกสองปีต่อมารับตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนบ้านไร่ อำเภอศรีสำโรง นายนิมิตรเป็นผู้ใฝ่การศึกษาค้นคว้าอยู่ตลอดเวลา สามารถสอบได้วุฒิครูพิเศษมัธยมในเวลาไม่นานนัก ด้านหน้าที่การงานนั้นเขาได้รับเลื่อนวิทยฐานะเรื่อยๆ เขากลับมารับตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนบ้านไร่อีก ได้รับตำแหน่งราชการเป็นครูชั้นโท

ในพุทธศักราช ๒๕๑๐ นายนิมิตร ภูมิถาวร ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เบญจ-มาภรณ์มงกุฎไทย ในวันเฉลิมพระชนมพรรษาและได้รับรางวัลครูดีเด่น พุทธศักราช ๒๕๒๑ เขาได้รับประกาศนียบัตรเกียรติคุณครูใหญ่ดีเด่น พร้อมกับโรงเรียนบ้านไร่ได้รับรางวัลโรงเรียนตัวอย่างของจังหวัดสุโขทัยประจำปี จนถึงพุทธศักราช ๒๕๒๒ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ยืมตัวมาช่วยราชการ เป็นกรรมการเขียนหนังสืออ่านเพิ่มเติมกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ชั้นประถมปีที่ ๓-๔ ต่อมานายนิมิตร ได้อำลาชีวิตราชการมาประกอบอาชีพทางการเขียนหนังสือเต็มตัว โดยเข้าร่วมทำงานกับกองบรรณาธิการนิตยสารรายสัปดาห์ฟ้าเมืองไทย รวมเวลาที่เข้ารับราชการครู ๒๖ ปี

ผลงานของนายนิมิตร ภูมิถาวร

ชีวิตการเป็นนักประพันธ์ของนายนิมิตร ภูมิถาวร เริ่มจากเมื่ออายุได้ ๑๖ ปี ได้รับรางวัลการประกวดเรียงความเรื่อง "พระร่วง" ของสมาคมศิษย์เก่าโรงเรียนสวรรควิทยา เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๕ ปีเดียวกันเขาได้เขียนเรื่อง "ความหลัง" ลงพิมพ์ในวารสารสวรรควิทยาอนุสรณ์ ในพุทธศักราช ๒๕๑๑ ขณะเป็นครูอยู่โรงเรียนบ้านไร่ เขาได้ส่งเรื่องสั้นชื่อ "คนสวยของฉัน" มาลงพิมพ์ที่นิตยสารไทยโทรทัศน์ และอีกสองปีต่อมาเขาส่งเรื่อง "โลกที่พบใหม่" มาลงพิมพ์ในนิตยสารฟ้าเมืองไทย ซึ่ง นายอาจินต์ ปัญจพรรค์ เป็นบรรณาธิการ นายอาจินต์เป็นบุคคลสำคัญซึ่งมีส่วนผลักดันส่งเสริมให้นายนิมิตรก้าวขึ้นมามีชื่อเสียงในโลกวรรณกรรม

ในพุทธศักราช ๒๕๑๒ นายนิมิตรส่งเรื่องสั้นชื่อ "เด็กที่ครูไม่ต้องการ" เข้ามาประกวดที่วารสารวิทยาสารได้รับรางวัลที่ ๑ ปีเดียวกันเขาได้รับรางวัลเรื่องสั้นเรื่อง "มรดกจากลองแมน กรีน" นวนิยายเรื่องแรกของเขาชื่อ "แด่คุณครูด้วยคมแฝก" ชีวิตครูและนักเรียนในชนบท ต่อมานวนิยายเรื่องนี้ได้รับรางวัลนวนิยายดีเด่นประจำปี พุทธศักราช ๒๕๑๗ จากสมาคมผู้จัดพิมพ์และจำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทย

หลังจากได้รับรางวัลนวนิยายดีเด่นเรื่องแรก นายนิมิตรได้ผลิตผลงานที่มีคุณภาพติดตามมาอย่างไม่ขาดสาย พุทธศักราช ๒๕๑๘ เขาได้รับรางวัลนวนิยายยอดเยี่ยมเรื่อง "สร้อยทอง" จากงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๑๙ ได้รับรางวัลจากหนังสือรวมเรื่องสั้นชุด "เรื่องสั้นชนบท" จากสมาคมผู้จัดพิมพ์และจำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทย พุทธศักราช ๒๕๒๐ ได้ส่งเรื่อง "สร้อยทอง" เข้าชิงรางวัลวรรณกรรมอาเซียน แต่ไม่ได้รับรางวัล พุทธศักราช ๒๕๒๒ ได้รับรางวัลชมเชย

นวนิยายเรื่อง "คนเผาถ่าน" จากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือ กระทรวงศึกษาธิการ

ผลงานประพันธ์ของนายนิมิตร ภูมิถาวร เป็นที่นิยมยกย่องมากมายจากผู้อ่าน เพราะได้เสนอความคิดเห็นสร้างสรรค์สังคม สอดแทรกคุณธรรมและจริยธรรมไว้ในงานเขียนอย่างเพียบพร้อม ไม่เพียงแต่ให้ความบันเทิงอย่างเดียว ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงประกาศให้หนังสือนวนิยายเรื่อง "แด่คุณครูด้วยคมแฝก" "สร้อยทอง" "เรื่องสั้นชนบท" และ "คนเผาถ่าน" เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาทั่วประเทศ

ล่าสุดผลงานเรื่อง **"สร้อยทอง"** ได้รับคัดเลือกเป็นหนึ่งในหนังสือดี ๑๐๐ เล่ม ที่คนไทยควรอ่าน ในโครงการวิจัยเพื่อคัดเลือกและแนะนำหนังสือดีในรอบศตวรรษ จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ที่มีความคลาสสิก มีค่าควรอ่านทุกยุคทุกสมัย มีศิลปะการเขียนและการใช้ภาษาที่ดี มีคุณค่าทางศิลปกรรม มีเนื้อหาสาระแสดงออกถึงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ช่วยให้ผู้อ่านมีทัศนคติต่อชีวิตและต่อโลกกว้างขวางขึ้น ได้รับความรู้ ความคิดอ่าน ความบันเทิงทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นประโยชน์ทำให้ผู้อ่านมีความฉลาด และมีความคิดแบบเสรี หรือมีจิตใจที่กว้างขวางมากขึ้น เข้าใจชีวิตและสังคมมากขึ้น และช่วยให้ลดการมีอคติในเรื่องเผ่าพันธุ์ เพศ ฯลฯ และโดดเด่น มีอิทธิพลต่อความคิด อารมณ์ ความรู้สึก ของผู้อ่านจำนวนมากในยุคหนึ่ง ที่มีผลสืบทอดถึงปัจจุบัน

เรื่องย่อของสร้อยทอง

สร้อยทอง เป็นนกเขาแสนรู้ของลอย พ่อม่ายที่มีอาชีพเผาถ่าน เขาเป็นคนซื่อ ยึดมั่นในคำสัญญาและมีฝีมือต่อนกป่า ปลัดผัน ผู้มีอำนาจในหมู่บ้านชอบข่มขู่ประชาชน มีนิสัยชอบของกำนัล จึงใช้เขิน ลูกสมุนเข้ามาข่มขู่ชาวบ้านให้จัดหาของกำนัลให้ ลอยถูกขอให้ต่อนกให้ ลอยพยายามจนลูกชายถูกงูกัดก็ไม่ได้นก ในที่สุดต้องนำสร้อยทองนกที่เขารักดังดวงใจไปให้ปลัดผัน แต่เมื่อเปิดกรงนก สร้อยทองก็ตายเสียแล้ว นวนิยายขนาดสั้นเรื่องนี้แสดงให้เห็นเรื่องราวของชาวชนบทที่ถูกเอารัดเอาเปรียบและถูกข่มเหงในสังคมชนบทในยุคนั้น ที่สร้างความสะเทือนใจให้แก่ผู้อ่านเป็นอย่างมาก

รวมผลงานของนายนิมิตร ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๑๑ - ๒๕๒๔ มีนวนิยาย ๓๔ เรื่อง และเรื่องสั้น ๑๓๗ เรื่อง รวมเล่มจัดพิมพ์เป็นหนังสือปกอ่อน ๑๒ เล่ม

นายนิมิตร ภูมิถาวร คือ แรงบันดาลใจ

นายนิมิตร ภูมิถาวร เป็นครูนักเขียนที่เป็นแรงบันดาลใจของผู้อ่านที่ได้มีโอกาสอ่านงานเขียนของเขา ซึ่งสะท้อนชีวิตชนบท สะท้อนแนวคิดและสภาพปัญหาในสังคมชนบท โดยเฉพาะระบบการศึกษา ระบบราชการ การทำมาหากิน และความแตกต่างในเรื่องโอกาสของคนในเมืองและชนบท นายนิมิตรใช้ข้อมูลจากประสบการณ์การเป็นครูในชนบท เป็นวัตถุดิบในการสร้างวรรณกรรม นับว่างานวรรณกรรมของนายนิมิตรมีคุณค่า แนะแนวทางการสร้าง พัฒนาสังคมชนบทไทย และมีคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์ ใช้ภาษาเรียบง่าย ซื่อใส ผูกพันกับธรรมชาติ ท้องนา ป่าเขา และหลักธรรมที่แฝงทัศนะการมองโลกในแง่ดี สะท้อนให้เห็นมโนทัศน์การดำรงชีวิตของนายนิมิตร ที่รักชนบท

ผลงานของนายนิมิตร ภูมิถาวร

ธรรมชาติ ความสงบ และมีความเลื่อมใสในศาสนาเป็นพื้นฐาน

นายอนันต์ นาคคง ปัจจุบันเป็นอาจารย์สอนดนตรีที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กล่าวว่า แรงบันดาลใจที่ทำให้เขารักดนตรีไทย จนได้เลือกเข้าศึกษาในคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในพุทธศักราช ๒๕๒๘ มาจากการอ่านหนังสือเรื่อง สายลมเสียงซอ ที่คุณแม่ซื้อให้อ่านจากงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ เมื่อเขายังเป็นเด็กชายตัวเล็กๆ นายอนันต์ได้กล่าวถึงคุณค่าของสายลมเสียงซอ ในบทความชิ้นหนึ่งว่า

"ผลงาน 'สายลมเสียงซอ' เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่า ก่อนที่นายนิมิตรจะเขียนนวนิยายเรื่องนี้ เขาจะต้องใช้ความวิริยอุตสาหะ ศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวกับการดนตรีไทยในแง่มุมต่างๆ ทั้งเครื่องดนตรี บทเพลง ชนิดของเพลง และคุณค่าเชิงปรัชญาของดนตรีไทย นายนิมิตรได้นำความรู้ส่วนต่างๆ มาย่อยใหม่ มาปรุงแต่งกลวิธีในการนำเสนอใหม่ด้วยลีลาของนวนิยายที่สื่อสารไปยังผู้อ่านเยาวชนอีกเป็นจำนวนมากที่ไม่รู้จักหรือไม่รู้สึกอะไรเลยกับความดีงามของดนตรีไทย ซึ่งเรื่องนี้เราท่านทั้ง

หลายก็เป็นที่ทราบกันอยู่แก่ใจว่ายากลำบากแค่ไหน

คงไม่เป็นการเกินเลยนัก ถ้าจะให้การยกย่องว่าหนังสือเล่มนี้ เป็นปรากฏการณ์ที่น่าทึ่งบนกระแสวัฒนธรรมทางวรรณกรรมร่วมสมัย เป็นงานบันทึกคุณค่าภูมิปัญญาไทยลงไปบนหน้ากระดาษแผ่นเล็กๆ ได้อย่างวิเศษ และเป็นศิลปะทางเลือกสำหรับการเข้าสู่โลกดนตรีไทยของเยาวชนคนรุ่นใหม่อย่างน่าชื่นชม

เราได้รู้จักกับชื่อของบทเพลงไทย(แท้) ซึ่งเป็นเพลงที่นักดนตรีไทยนิยมบรรเลงกันอย่างแพร่หลายจากการติดตามเรื่องราวของครูอุดมและเพื่อนพ้อง อย่างน้อยก็ ๒๓ เพลงด้วยกัน ได้แก่ ***โหมโรงกระแตไต่ไม้ โหมโรงไอยเรศ โหมโรงครอบจักรวาล ม้าย่อง โหมโรงเยี่ยมวิมาน พม่าห้าท่อน เขมรพวง เขมรโพธิสัตว์ เขมรไทรโยค โสมส่องแสง นาคเกี้ยว แขกบรเทศ สุดสงวน นางครวญ นกขมิ้น พญาโศก ใบ้คลั่ง ลาวดำเนินทราย ลาวกระแซ ลาวดวงเดือน ตับนก ลาวแพน ราตรีประดับดาว*** *ซึ่งในแต่ละเพลงก็มีการบรรยายถึงลีลาทำนอง ถึงคุณค่าของเพลงออกมาด้วยตัวอักษรที่สละสลวย งดงาม บางทีก็แทรกเกร็ดความรู้เล็กๆ น้อยๆ ทางดนตรีออกมาเป็นระยะๆ ให้ผู้อ่านทราบว่า "เพลงเถา" มีลักษณะเป็นอย่างไร* ***"วิธีการจับคันชักซอและการเทียบเสียงซอ"*** *เป็นอย่างไร หรือแม้แต่* ***"ความรู้เรื่องวิธีการสร้างเครื่องดนตรีไทยโดยละเอียด"*** *ในบทที่ ๒ ของนวนิยาย ที่ครูอุดมสอนให้เด็กนักเรียนชนบทบ้านนารู้จักทำเครื่องดนตรีเพื่อใช้เล่นกันเอง เป็นข้อมูลที่มีความละเอียดชัดเจนเป็นอย่างยิ่ง*

จุดสำคัญอีกข้อคือ นายนิมิตรมีกลวิธีในการสื่อความหมายในแง่หลักสุนทรียศาสตร์ของดนตรีไทย ว่ามีผลกระทบต่อพฤติกรรม จิตใจอารมณ์ความรู้สึกของผู้เล่นและผู้ฟังอย่างไร โดยใช้สำนวนที่เรียบง่าย ทำความเข้าใจได้โดยไม่ต้องเสียเวลาถอดรหัสทางภาษาเหมือนที่นักวิชาการปรัชญานิยมขีดเขียนพูดคุยกัน"

นายนิมิตร ภูมิถาวร สมรสกับนางสาวสมัย หม่องต๊ะ มีบุตรสาว ๔ คน คือ ๑) นางเนตรทราย บุญเกตุ สมรสกับนายวัชรชัย บุญเกตุ ๒) นางสาวกรรณิการ์ ภูมิถาวร ๓) นางศุภสันห์ ชูบุญ สมรสกับนายชรินทร์ ชูบุญ และ ๔)นางสาวเรือนแก้ว ภูมิถาวร

นายนิมิตร ภูมิถาวร เสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุทางรถยนต์ที่ถนนวิภาวดีรังสิต บริเวณการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๔ ขณะอายุได้เพียง ๔๖ ปี นับว่าวงการวรรณกรรมเมืองไทยได้สูญเสียนักประพันธ์ ที่หากมีชีวิตอยู่ถึงปัจจุบันก็จะสามารถเขียนงานที่สร้างสรรค์ได้อีกมากมาย และราวกับเป็นลางสังหรณ์ ผลงานชิ้นสุดท้ายที่พบในรถคันที่เกิดอุบัติเหตุเป็นเรื่องสั้นชื่อ *"มหกรรมรถที่ไฮเวย์"* ที่นายนิมิตรเพิ่งเขียนจบเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๔

๒๖ เมษายน ๒๕๕๓

เจ้าพระยาบวรราชนายก (เฉกอะหฺมัด)

ปฐมจุฬาราชมนตรีและปฐมบรรพบุรุษของหลายตระกูลในแผ่นดินไทย

นางจารุดี ผลโลประการ

*บุรุษชาวต่างชาติซึ่งได้เดินทางมาค้าขายในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ได้ตั้งรกรากและรับราชการเป็นขุนนางผู้ใหญ่ทำคุณแก่แผ่นดินไทยอย่างยิ่งยวด เป็นต้นตระกูลของบุตรหลาน ซึ่งได้แยกสายเป็นตระกูลใหญ่หลายตระกูล ทั้งที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม และได้รับใช้ประเทศชาติสนองคุณแผ่นดินไทยมาโดยตลอด ปฐมบุรุษผู้นั้น คือ เจ้าพระยาบวรราชนายก หรือที่คนไทยทั่วไปเรียกท่านว่า เฉกอะหฺมัด**

ประวัติ

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ) ผู้สืบเชื้อสายมาจากท่านเฉกอะหฺมัดในสายตระกูล "บุนนาค" ได้เรียบเรียงประวัติของท่านเฉกอะหฺมัด ไว้ในหนังสือ *"จดหมายเหตุประถมวงศกุลบุนนาค"* ความตอนหนึ่งว่า

*"เดิมท่านเศรษฐีแขกสองคนพี่น้องเป็นแขกชาติมะห่น และเป็นชาวเมืองกุมในแผ่นดินเปอร์เซีย ท่านผู้พี่ชื่อ เฉกอะหฺมัด ท่านผู้น้องชื่อ มหฺหมัดสะอิด สองคนพี่น้องเป็นหัวหน้าพ่อค้าใหญ่ฝ่ายแขกทั้งปวง ท่านทั้งสองเป็นต้นเหตุพาพวกลูกค้าแขกชาติมะห่นคือแขกเจ้าเซ็นเข้ามาตั้งห้างค้าขายอยู่ในกรุงศรีอยุธยา สยามประเทศ เมื่อจุลศักราช ๙๖๔ ปีขาล จัตวาศก เมื่อต้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าบรมราชา**ทรงธรรม**มหาประเสริฐ ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ที่ ๒๒ ในกรุงเทพพระมหานครบวรทวาราวดีศรีอยุธยาโบราณ"*

ข้อความตอนนี้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ฯ อ้างว่าท่านได้จากจดหมายเหตุของ พระยาวรเทศ(เถื่อน)

** คำว่า "เฉก" สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากคำว่า Sheik หรือ Sheikh (อ่านว่า ชีค หรือเชค) ซึ่งหมายถึง ผู้ใหญ่ หรือ หัวหน้า "อะหฺมัด" เป็นคำที่คนอาหรับนิยมตั้งเป็นชื่อ*

ซึ่งพระยาวรเทศก็ว่าท่านได้มาจากจดหมายเหตุของพระยาจุฬาราชมนตรี (เซน) อีกทอดหนึ่ง

หนังสือ "จดหมายเหตุประถมวงศกุลบุนนาค" ซึ่งพระยาจุฬาราชมนตรี (เซน) พระยาวรเทศ (เถื่อน) และเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค) ร่วมกันเรียบเรียงไว้นี้คาดว่าน่าจะเป็นหนังสือเกี่ยวกับต้นตระกูลบุนนาคที่เก่าที่สุด

ต่อมา นายอภัย ภาณุวงศ์ อนุชนสายท่านเฉกอะหฺมัดในสายสกุลภาณุวงศ์ ได้เขียนบทความในหนังสือ *"เฉกอะหฺมัด คูมี เจ้าพระยาบวรราชนายก ชาวเปอร์เซีย"* โดยนำข้อมูลจากลูกหลานสายตระกูลของท่านเฉกอะหฺมัด คือพระยาราชานุประพันธ์ (เปีย บุนนาค) และข้อมูลที่ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากแหล่งต่างๆ เช่น หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ และเอกสารของสถานทูตสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่านประจำประเทศไทย ทำให้เชื่อได้ว่าท่านเฉกอะหฺมัด คูมี เข้ามาค้าขายในเมืองไทยเมื่อจุลศักราช ๙๖๔ จริง แต่เป็นช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (จุลศักราช ๙๕๒-๙๖๗ หรือ พุทธศักราช ๒๑๓๓-๒๑๔๘)

นอกจากนั้นข้อมูลใหม่ของอาจารย์ขจร สุขพานิช ผู้เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์ จากการตรวจวิเคราะห์ศักราชปีรัชกาลของสมเด็จพระเอกาทศรถเขียนไว้ในนิตยสารศิลปากร พุทธศักราช ๒๕๑๐ กล่าวลงความเห็นว่า แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมอยู่ระหว่างจุลศักราช ๙๗๓-๙๙๐ หรือพุทธศักราช ๒๑๕๕-๒๑๗๑ ซึ่งเป็นแผ่นดินต่อจากแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ ฉะนั้นท่านเฉกอะหฺมัดคงจะได้เข้ามาในปลายรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแน่นอน แต่ได้เริ่มรับราชการและรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับนับแต่แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเป็นต้นมา

การตั้งรกรากในแผ่นดินไทย

เมื่อท่านเฉกอะหฺมัดและน้องชายมาถึงกรุงศรีอยุธยา ในจุลศักราช ๙๖๔ (พุทธศักราช ๒๑๔๕) โดยลงเรือสำเภาจากเมืองกุม (Qum) ประเทศเปอร์เซีย (อิหร่านปัจจุบัน) เข้ามานั้น ท่านได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลท่ากายี ค้าขายเครื่องหอม แพรพรรณ และนำสินค้าไทยบรรทุกสำเภาไปค้าขายยังต่างแดน จนมีฐานะมั่งคั่ง ท่านได้สมรสกับสตรีไทย ชื่อ "เชย" มีบุตรชาย ๒ คน บุตรหญิง ๑ คน คือ

๑. บุตรชาย ชื่อ ชื่น ต่อมาเป็นเจ้าพระยาอภัยราชาในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

๒. บุตรชาย ชื่อ ชม เสียชีวิตด้วยไข้พิษตั้งแต่ยังหนุ่ม

๓. บุตรหญิง ชื่อ ชี ต่อมาได้เป็นพระสนมในสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (ไม่มีโอรส ธิดา)

ท่านเฉกอะหฺมัดได้ตั้งรกรากค้าขายอยู่ในกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่นั้นมา ส่วนน้องชายของท่านคือ มหฺหมัดสะอิด เข้ามาค้าขายได้ไม่นานก็ลงเรือสำเภากลับบ้านเกิด และไม่ได้กลับเข้ามาอีก

การรับราชการ

- สมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ท่านเฉกอะหฺมัด ผู้มีความสามารถและเจนจัดในเรื่องการค้าขาย ได้ช่วยราชการแผ่นดินไทยโดยร่วมกับเจ้าพระยาพระคลังปรับปรุงราชการกรมท่า ทำให้งานค้าขายเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะงานค้าขายกับพ่อค้าจากนานาประเทศ เช่น

โปรตุเกส วิลันดา (ฮอลันดา หรือเนเธอร์แลนด์) อังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน ญี่ปุ่น อินเดีย จีน เป็นต้น

จดหมายเหตุของพระยาจุฬาราชมนตรี (เซน) กล่าวถึงพระราชดำรัสของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ที่สรรเสริญคุณงามความดีของท่านเฉกอะหฺมัด กับเจ้าพระยาพระคลัง เสนาบดีกรมท่า ดังความว่า

"แขกเฉกอะหฺมัด มหาเศรษฐีผู้นี้ มีน้ำใจสวามิภักดิ์ต่อราชการของคนไทยมากโดยสุจริตธรรมแท้ๆ เขาได้เป็นที่ปรึกษาหารือราชการกรมท่าของเจ้าพระยาพระคลัง เสนาบดีอย่างมากแทบทุกราย ทั้งได้เป็นผู้ช่วยแนะนำให้เสนาบดีกระทำราชการต่างประเทศถูกต้องตามทำนองนานาประเทศมาก ทำให้รั่วงานราชการในกรมท่าเรียบร้อยเจริญขึ้นมากกว่าแต่ก่อนหลายพันเท่า เราเห็นว่าแขกเฉกอะหฺมัดผู้นี้มีความชอบต่อราชการแผ่นดินไทยเรามากหนักหนา จะหาผู้ใดเสมอเขาหาไม่ได้ในเวลานี้ เราเห็นสมควรที่จะอนุญาตให้โอกาสแก่แขกเฉกอะหฺมัดผู้นี้ให้มีเวลาเข้ามาหาเราได้ในท้องพระโรงของเรา"

และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้ท่านเฉกอะหฺมัดเป็น **พระยาเฉกอะหฺมัดรัตนราชเศรษฐี เจ้ากรมท่าขวาและจุฬาราชมนตรี** ซึ่งนับได้ว่าท่านเฉกอะหฺมัดเป็นปฐมจุฬาราชมนตรีของชาวมุสลิมแห่งประเทศไทย ได้รับพระราชทานที่ดินให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลท้ายคู ต่อมาท่านเฉกอะหฺมัดได้สร้างศาสนสถาน มัสยิดนิกายชีอะห์ อิสนา อะชะรี ซึ่งคนไทยส่วนใหญ่เรียกว่า กุฎีเจ้าเซ็น หรือกุฎีทองขึ้น และจัดที่ดินส่วนหนึ่งเป็นสุสาน ภายหลังหมู่บ้านนี้ได้ชื่อว่า *"บ้านแขกกุฎีเจ้าเซ็น"* และ สุสานชื่อว่า *"ป่าช้าแขกเจ้าเซ็นบ้านท้ายคู"*

เมื่อเจ้าพระยาพระคลัง เสนาบดีกรมท่า ถึงแก่อสัญกรรม พระยาเฉกอะหฺมัดรัตนราชเศรษฐี ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเสนาบดีกรมท่ากลางอีกตำแหน่งหนึ่ง

ต่อมาพ่อค้าชาวญี่ปุ่นซึ่งได้นำเรือสำเภาเข้ามาค้าขายในกรุงศรีอยุธยา ได้ก่อการจลาจล ยกพวกเข้าโจมตีพระนคร และมีแผนจะจับตัวสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม แต่ไม่สำเร็จ เพราะพระองค์ได้เสด็จไปประทับบอกพระไตรปิฎกแก่พระภิกษุวัดประดู่โรงธรรมที่พระที่นั่งจอมทอง ก่อนการจลาจลจะลุกลาม ออกญามหาอำมาตย์เชื้อพระวงศ์ในแผ่นดินก่อนได้ร่วมกับพระยาเฉกอะหฺมัดฯ เกณฑ์ไพร่พลทั้งไทย จีน และแขก ปราบจลาจลได้ทันท่วงที พวกญี่ปุ่นที่เหลือหลบหนีออกนอกพระนคร และลงสำเภาซึ่งจอดทอดสมออยู่ที่ปากแม่น้ำเบี้ย บางกะจะ หน้าวัดพนัญเชิง แล่นออกแม่น้ำเจ้าพระยาไป

พระยาเฉกอะหฺมัดรัตนราชเศรษฐีได้คุมทหารรักษาพระราชวังไว้ และจัดเรือพระที่นั่งไปรับเสด็จสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมกลับมา

ด้วยความจงรักภักดีและความสามารถซึ่งปรากฏเป็นที่ประจักษ์มาโดยตลอด สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนพระยา (ออกญา) เฉกอะหฺมัดรัตนราชเศรษฐี เป็น**เจ้าพระยาเฉกอะหฺมัดรัตนาธิบดี** ที่สมุหนายก อัครมหาเสนาบดีฝ่ายเหนือ ศักดินาหมื่นไร่ และเลื่อนออกญามหาอำมาตย์ขึ้นเป็นเจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์ ที่สมุหพระกลาโหม อัครมหาเสนาบดีฝ่ายใต้ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้นายชื่น บุตรเจ้าพระยาเฉกอะหฺมัดฯ เป็นพระยา (ออกญา) วรเชฐภักดี เจ้ากรมท่าขวา ในคราวเดียวกันนี้ด้วย

- สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

เจ้าพระยาเฉกอะหฺมัดรัตนาธิบดี รับราชการสืบต่อมาอีก ๒ รัชกาล จนเจ้าพระยากลาโหม-สุริยวงศ์ ซึ่งเป็นอัครมหาเสนาบดีร่วมกันมาแต่แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระเจ้าอยู่หัวปราสาททอง (พุทธศักราช ๒๑๗๓) จึงนับเป็นเวลาที่ท่านเฉกอะหฺมัดได้อยู่ในแผ่นดินไทยมายาวนานถึงหกแผ่นดิน

เจ้าพระยาเฉกอะหฺมัดรัตนาธิบดีดำรงตำแหน่งสมุหนายกมาจนอายุได้ ๘๗ ปี สมเด็จพระเจ้า-ปราสาททอง ทรงเห็นว่าท่านชราภาพมากแล้วจึงโปรดเกล้าฯ ให้พ้นจากตำแหน่งสมุหนายก และเลื่อนเป็น**เจ้าพระยาบวรราชนายก** จางวางกรมมหาดไทย ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ปรึกษาการปกครองแผ่นดิน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนพระยาวรเชฐภักดี (ชื่น) เป็นเจ้าพระยาอภัยราชา ที่สมุหนายก อัครมหาเสนาบดีฝ่ายเหนือแทน

เจ้าพระยาบวรราชนายกดำรงตำแหน่งจางวางกรมมหาดไทยได้ ๑ ปี ก็ป่วยหนัก สมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้เสด็จไปเยี่ยม เจ้าพระยาบวรราชนายกจึงฝากฝังธิดาคือท่านชีให้เข้ารับราชการ ฉลองพระเดชพระคุณในพระราชวัง สมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้ทรงรับท่านชีไว้เป็นพระสนม

อสัญกรรม

เจ้าพระยาบวรราชนายกถึงแก่อสัญกรรม เมื่อจุลศักราช ๙๙๓ (พุทธศักราช ๒๑๗๔) สิริอายุได้ ๘๘ ปี ศพของท่านยังอยู่ที่ป่าช้าวัดแขกเจ้าเซ็น บ้านท้ายคู จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งปัจจุบันคือภายในบริเวณสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประดับไว้ในแผ่นดิน

เจ้าพระยาบวรราชนายก (เฉกอะหฺมัด) ผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต และความสามารถ เป็นต้นตระกูลขุนนางไทยที่เก่าแก่สืบมาครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีหลายตระกูล บุตรหลานได้รับราชการสนองคุณประเทศชาติ มีชื่อเสียงและบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย ตลอดมาทุกยุคทุกสมัยมิได้ขาดสายมาจนปัจจุบัน บุตรหลานได้แยกสายเป็นสกุลใหญ่ ทั้งที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามหลายสกุล เช่น บุนนาค บุรานนท์ จาติกรัตน์ ศุภมิตร ศรีเพ็ญ วสุธาร วิชยาภัย บุนนาค ภาณุวงศ์ อหะหมัดจุฬา อากาหยี่ จุฬารัตน ช่วงรัศมี ชิตานุวัตร สุวกูล เป็นต้น

มรดกสำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่งที่เจ้าพระยาบวรราชนายก (เฉกอะหฺมัด) ได้มอบไว้ให้ทายาท และลูกหลานผู้สืบวงศ์ตระกูลของท่าน คือ การสั่งสอนโดยการประพฤติปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบเป็นแบบอย่างในเรื่องการสนองพระคุณพระมหากษัตริย์และราชวงศ์ด้วยความซื่อสัตย์และจงรักภักดี ไม่ยุ่งเกี่ยวหรือส่งเสริมหรือคบคิดก่อการร้ายในแผ่นดิน ซึ่งการสั่งสอนนี้เปรียบได้ดังบทบัญญัติอันศักดิ์สิทธิ์ที่ลูกหลานผู้สืบสกุลพึงยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตลอดไป

ผู้สืบวงศ์สกุลจากเจ้าพระยาบวรราชนายก (เฉกอะหฺมัด) ในสายสกุล "บุนนาค" ได้เป็นแม่งานในการจัดพิธีคารวะและรำลึกถึงท่านเป็นประจำประมาณเดือนพฤษภาคมของทุกปี ณ สุสานที่ตั้งศพของท่านภายในบริเวณสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การจัดพิธีคารวะเจ้าพระยาบวรราชนายก (เฉกอะหฺมัด) ยังเป็นโอกาสในการพบปะสังสรรค์ของลูกหลานในวงศ์สกุลของท่านทั้งที่นับถือศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม อันเป็นการแสดงถึงความสมัครสมานสามัคคีของผู้สืบสกุลวงศ์ของท่านอย่างไม่มีวันเสื่อมคลาย และพร้อมจะปฏิบัติตามคำสอนของท่านตลอดไป

นรชาติวางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา

มีนาคม ๒๕๕๓

ทำให้มีโอกาสได้เรียนภาษาไทยและภาษาบาลีเพิ่มเติม และสอบได้ตามหลักสูตรของโรงเรียนมหามกุฏราชวิทยาลัย ขณะนั้น

ในเดือนเมษายน พุทธศักราช ๒๔๔๐ หลังจากลาสิกขาไม่นานนัก พระยาประเสริฐศุภกิจได้ติดตามพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์) ผู้เป็นพี่ชาย ขณะยังมีตำแหน่งเป็นนายจ่ายวด ไปตกแต่งห้องที่ประทับในเรือพระที่นั่งมหาจักรีซึ่งทอดอยู่ที่ท่าราชวรดิฐ เพื่อเตรียมการสำหรับการเสด็จประพาสยุโรป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการตกแต่งเรือพระที่นั่ง และทอดพระเนตรเห็นพระยาประเสริฐศุภกิจ ทรงพระเมตตาจึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์) จัดการให้ได้ตามเสด็จไปยุโรปด้วย ขณะนั้นพระยาประเสริฐศุภกิจมีอายุประมาณ ๑๗ ปี เมื่อเสด็จกลับถึงกรุงเทพฯแล้ว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็น *มหาดเล็กวิเศษเวรศักดิ์* ได้รับพระราชทานเงินเดือนเดือนละ ๑๐ บาท

พุทธศักราช ๒๔๔๒ ขณะที่พระยาประเสริฐศุภกิจมีบรรดาศักดิ์เป็น *นายฉันหุ้มแพร* ได้รับพระมหากรุณาธิคุณในการอุปสมบทเป็นพิเศษ คือให้มีการทำขวัญ ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท แล้วแห่ไปประกอบพิธีอุปสมบท ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ มีนามฉายาว่า *"ปรมาสโย"* พระยาประเสริฐศุภกิจมีความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้รับพระราชทานครั้งนั้นอย่างยิ่ง ท่านได้บันทึกไว้ว่า

"ล้นเกล้าฯ ได้ทรงพระมหากรุณาธิคุณล้นเหลือ เสด็จออกประทับเป็นประธานทั้งสองแห่ง ความปลื้มใจในพระมหากรุณาธิคุณที่โปรดพระราชทานนี้ ตั้งแต่วันนั้นจนตลอดชีวิตของข้าพเจ้า จะหาถ้อยคำอันใดที่จะพูดหรือเขียนให้เป็นที่เพียงพอแก่พระมหากรุณาธิคุณมิได้"

พระยาประเสริฐศุภกิจได้ถนอมรักษาผ้าสังฆาฏิที่ได้รับพระราชทานจากพระหัตถ์ในคราวนั้นไว้เป็นเวลานานถึง ๕๐ ปี จนกระทั่งบุตรชายของท่านได้ครองในการอุปสมบทเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๒

หลังจากได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น *หลวงศักดิ์นายเวร* ขรัวยายไข่มารดาของท่านได้ไปสู่ขอ "จำเริญ" ธิดาพระยาเพ็ชรรัตน์ (โมรา ไกรฤกษ์) และท่านตาลให้มาเป็นคู่สมรส ธิดาพระยาเพ็ชรรัตน์ผู้นี้ถือว่าเป็นญาติสนิทในตระกูลเดียวกัน ขณะนั้นอยู่ในพระบรมมหาราชวังฝ่ายในกับเจ้าจอมมารดาชุ่มพี่สาวของพระยาประเสริฐศุภกิจ ได้ทำการสมรสเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๔๓ หลังจากสมรสแล้ว ท่านและภรรยาได้ไปพักอยู่กับพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์) ผู้พี่ชายที่บ้านริมถนนอัษฎางค์ ใกล้วัดบุรณศิริมาตยาราม

พุทธศักราช ๒๔๔๔ พระยาประเสริฐศุภกิจได้ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในคราวเสด็จประพาสชวา

พุทธศักราช ๒๔๔๕ รับพระบรมราชโองการจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เป็นหัวหน้ามหาดเล็กไปประเทศญี่ปุ่นโดยเรือพระที่นั่งมหาจักรี เพื่อรับเสด็จสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งทรงสำเร็จการศึกษาจากทวีปยุโรปและจะเสด็จนิวัตพระนครโดยผ่านทางทวีปอเมริกาและประเทศญี่ปุ่น

พุทธศักราช ๒๔๔๖ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น *เจ้าหมื่นสรรพเพทภักดี*

พุทธศักราช ๒๔๔๘ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานที่ดินริมถนนราชวิถี ใกล้วัดราชผาติการาม (วัดส้มเกลี้ยง) ให้เป็นที่อยู่อาศัยชั่วบุตรหลาน เป็นที่ดินอยู่ระหว่างกลางที่ดินซึ่งพระราชทานแก่เจ้าจอมมารดาชุ่มและพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ มีเนื้อที่ ๗ ไร่ พร้อมกันนั้นได้พระราชทานเงิน ๓๐ ชั่ง เพื่อสร้างเรือนชั่วคราวด้วย

พุทธศักราช ๒๔๕๔ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น *พระยาประเสริฐศุภกิจ* เป็นเจ้ากรมคลังวรภาชน์และคลังพระเครื่องต้น

พุทธศักราช ๒๔๕๖ ได้เป็นปลัดบัญชาการกรมมหาดเล็ก และเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามสกุลแก่พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภและบุคคลในสายสกุลว่า **"ไกรฤกษ์"** ท่านจึงได้ใช้นามสกุลพระราชทานนี้สืบมา ในปีนี้พระยาประเสริฐศุภกิจได้สร้างบ้านอยู่ถาวรในที่ดินพระราชทาน เป็นตึก ๒ ชั้น ลักษณะดังเช่นคฤหาสน์อิตาเลียน ศิลปกรรมแบบ Neo Classic ออกแบบโดยนายเอ็ม. ตมานโย (M. Tamagno) สถาปนิกผู้ออกแบบพระที่นั่งอนันตสมาคม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเจ้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์เพิ่มค่าก่อสร้างเป็นเงิน ๓๘,๐๐๐ บาท และได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเหยียบบ้านเพื่อเป็นสิริมงคลในการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ด้วย

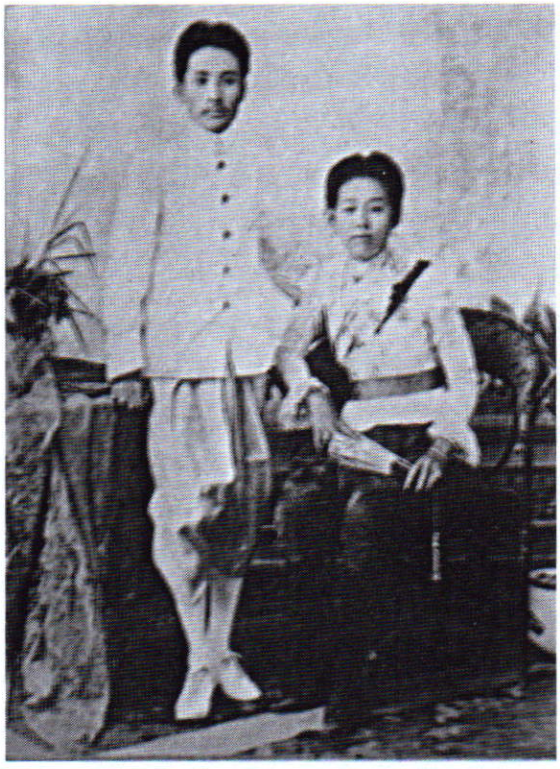

พระยาประเสริฐศุภกิจ (เพิ่ม ไกรฤกษ์)
คุณหญิงประเสริฐศุภกิจ (จำเริญ ไกรฤกษ์)

พุทธศักราช ๒๔๕๘ พระยาประเสริฐศุภกิจได้เป็นนายหมวดเอก กองม้าเสือป่ารักษาพระองค์ พุทธศักราช ๒๔๖๐ เป็นองคมนตรี พุทธศักราช ๒๔๖๑ ได้รับยศ จางวางโท พุทธศักราช ๒๔๖๒ ได้เป็นรองอธิบดีกรมมหาดเล็ก

ต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการปรับปรุงและยุบหน่วยราชการบางหน่วย เพื่อบรรเทาปัญหาเศรษฐกิจ กรมมหาดเล็กก็ถูกยุบลงด้วย ดังนั้น พระยาประเสริฐศุภกิจจึงลาออกรับพระราชทานบำนาญ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๖๙ รวมเวลาที่รับราชการประมาณ ๓๖ ปี ขณะนั้นอายุ ๔๗ ปี

เมื่อออกจากราชการแล้ว พระยาประเสริฐศุภกิจยังคงสนองงานถวายพระเจ้า

พระยาประเสริฐศุภกิจ นายพิพรรธน์ ไกรฤกษ์
และคุณหญิงจำเริญ ประเสริฐศุภกิจ

นายพิพรรธ์ (ยืน) นายพูนเพิ่ม ไกรฤกษ์
และนางใจรัก สนิทวงศ์ ณ อยุธยา

บรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทรทิพยนิภา ซึ่งเป็นพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า-อยู่หัว และเจ้าจอมมารดาซุ่ม ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระองค์แรกที่พระราชทานพระมหากรุณาธิคุณชุบเลี้ยงไว้วางพระราชหฤทัย ให้สนองพระราชกิจอย่างใกล้ชิดจนกระทั่งมีความชำนาญ รอบรู้ในขนบธรรมเนียมประเพณี และหน้าที่การงานในพระราชสำนักมีความเจริญรุ่งเรืองในตำแหน่งหน้าที่ราชการ และมีนิวาสสถานเป็นหลักแหล่งมั่นคง

นอกจากความซื่อสัตย์สุจริต ความวิริยอุตสาหะในหน้าที่ราชการ และความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์แล้ว ยังมีผู้ยกย่องว่าพระยาประเสริฐศุภกิจเป็นผู้ที่มีความรู้ทันสมัยอยู่เสมอและเอาใจใส่ดูแลบุตรธิดาอย่างใกล้ชิด พระยาประเสริฐศุภกิจมีบุตรและธิดาที่เกิดจากคุณหญิงประเสริฐศุภกิจ (จำเริญ ไกรฤกษ์) และภรรยาอื่น รวม ๗ คน คือ

๑. นายพิพรรธน์ ไกรฤกษ์ (อดีตรองผู้อำนวยการโรงพิมพ์ธนบัตร ธนาคารแห่งประเทศไทย)
๒. นางใจรัก สนิทวงศ์ ณ อยุธยา
๓. นายพูนเพิ่ม ไกรฤกษ์ (อดีตเลขาธิการพระราชวัง)
๔. นางเพ็ญพักตร์ เอี่ยมเอกดุลย์
๕. นางสาวพจนีย์ ไกรฤกษ์
๖. นางพิลาศ บูรณธรรม
๗. นางพวงแส ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม

ท่านได้สั่งสอนอบรมให้บุตรธิดาตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรมและจริยธรรม มีความขยันหมั่นเพียร รักชาติและจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ ดังนั้นในรัชกาลปัจจุบันจึงมีทายาทของท่านรุ่นลูกและรุ่นหลานรับราชการสนองพระเดชพระคุณอยู่หลายท่าน

พระยาประเสริฐศุภกิจได้รับพระราชทานเข็ม เหรียญ และเครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นบำเหน็จความชอบในรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ เป็นจำนวนมาก เครื่องราชอิสริยาภรณ์สูงสุดที่ได้รับได้แก่ รัตนวราภรณ์ ประถมาภรณ์มงกุฎไทย ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ และทวีติยาภรณ์ช้างเผือก นอกจากนี้ยังได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์จากต่างประเทศ ได้แก่ เดนมาร์ก เนเธอร์แลนด์ สวีเดน รัสเซีย สเปน และญี่ปุ่น

พระยาประเสริฐศุภกิจมีโรคประจำตัวคือ ความดันโลหิตสูง ท่านถึงอนิจกรรมด้วยหลอดเลือดในสมองแตก เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๙๓ สิริอายุ ๗๐ ปี ๙ เดือน ได้รับพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๔

๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔

บรรพบุรุษของไทยแต่โบราณ

ตอน พระยาปัตตานี ลิ้มโต๊ะเคี่ยม ลิ้มกอเหนี่ยว และ ปืนพญาตานี

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

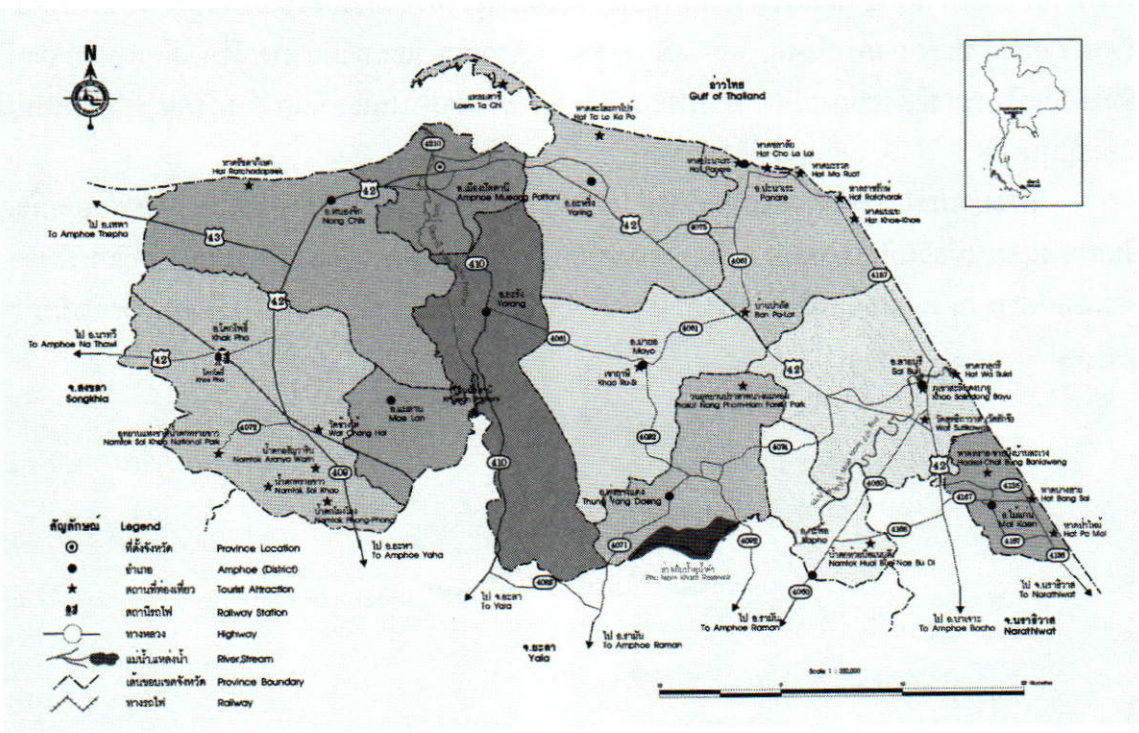

แผนที่จังหวัดปัตตานี

> *บรรพบุรุษของไทยแต่โบราณ*
> *ปกบ้านป้องเมืองคุ้มเหย้า*
> *เสียเลือดเสียเนื้อมิใช่เบา*
> *หน้าที่เรารักษาสืบไป..*
>
> *(เราสู้ เพลงพระราชนิพนธ์*
> *ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*
> *รัชกาลปัจจุบัน)*

ชาวไทยและนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ส่วนใหญ่จะรู้จักคุ้นเคยดีกับ ***ปืนพญาตานี*** *ที่สนามหน้ากระทรวงกลาโหม* ***วังเก่าเจ้าเมืองปัตตานี มัสยิดกรือเซะ และศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว*** *ที่จังหวัดปัตตานี แต่บางคนอาจไม่ทราบว่า สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความสัมพันธ์ร่วมสมัย และมีบทบาทสำคัญเป็นส่วนหนึ่งของบรรพบุรุษของไทยแต่โบราณในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์*

ปัตตานี เป็นเมืองโบราณที่นักวิชาการทางประวัติศาสตร์โบราณคดีและนักภูมิศาสตร์เชื่อว่า เป็นเมืองท่าสำคัญ ในเส้นทางค้าขายระหว่างอินเดียกับจีน และของชนพื้นเมือง บนแผ่นดินใหญ่กับเกาะใกล้เคียง มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ ในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เมืองปัตตานีมีฐานะเป็นเมืองประเทศราชของกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่รัชสมัย

มัสยิดกรือเซะ

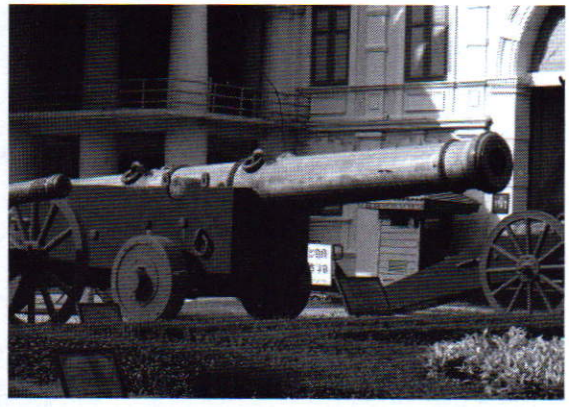

ปืนพญาตานี หน้ากระทรวงกลาโหม

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พุทธศักราช ๑๙๙๑-๒๐๓๑) แต่ยังคงความเป็นเมืองท่าสำคัญ เป็นที่ตั้งสถานีการค้าของพ่อค้าทั้งชาวตะวันตกและตะวันออก มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ปัตตานีจึงพยายามดิ้นรนเป็นอิสระ จนในรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชา (พุทธศักราช ๒๒๓๑-๒๒๔๕) รายาผู้เป็นพระยาปัตตานีในขณะนั้นจึงประกาศไม่ขึ้นกับกรุงศรีอยุธยาอีกต่อไป

เรื่องของ**ปืนพญาตานี**นั้น พงศาวดารเมืองปัตตานีกล่าวว่า สร้างในสมัยที่เจ้าเมืองเป็นสตรีเรียกว่า นางพระยาตานี นายช่างผู้หล่อปืนชื่อ **เคี่ยม แซ่หลิม** เป็นชาวฮกเกี้ยน ได้ภรรยาเป็นชาวมลายู จึงนับถือศาสนาอิสลาม สถานที่หล่ออยู่ริมบ้านกะเสะ (กรือเซะ) ปืนที่หล่อพร้อมกันครั้งนั้นมี ๓ กระบอกคือ **พญาตานี ศรีนครี และมหาหล่าหลอ** หลิมโต๊ะเคี่ยมหรือลิ้มโต๊ะเคี่ยมได้ทดลองยิงปืนใหญ่จนเสียชีวิตขณะทดลองยิงปืนกระบอกที่ ๓

ส่วนหนังสือ Serajah Kerajaan Melayu Patani ของอิบราฮิม ไซอุกรี (Ibrahim Syukri: 1985) ให้รายละเอียดคล้ายกันว่า สร้างในสมัยเจ้าเมืองปัตตานีเป็นสตรี ชื่อ รายาบีรู (พุทธศักราช ๒๑๕๙-๒๑๖๗) ลิ้มโต๊ะเคี่ยม ช่างหล่อปืนเป็นผู้หล่อให้ตามความประสงค์ของรายาปัตตานี หล่อปืนใหญ่ ๓ กระบอก คือ **เสรีปัตตานีหรือพญาตานี ศรีนคราหรือเสรีนคร และมหาเลลา** ปืนใหญ่ทั้ง ๓ กระบอกติดตั้งไว้บนรถลาก และได้ใช้เป็นอาวุธป้องกันเมืองปัตตานีหลายครั้ง

อานุภาพของปืนพญาตานี เป็นที่เลื่องลือมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นปืนใหญ่โบราณที่มีขนาดใหญ่และมีน้ำหนักมากที่สุดที่มีในประเทศไทยขณะนี้ และได้ใช้เป็นตราสัญลักษณ์ประจำ

ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว

จังหวัดปัตตานีในปัจจุบัน ทั้งผืนธงประจำจังหวัดปัตตานี ก็มีรูปปืนพญาตานีอยู่กลางผืนธง

เรื่องของ **ลิ้มโต๊ะเคี่ยม** นายช่างผู้หล่อปืนพญาตานี กับ**ลิ้มกอเหนี่ยว** ผู้เป็นน้องสาว ปรากฏในตำนานเมืองปัตตานี และประวัติศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวว่า ทั้งสองคนเป็นชาวเมืองฮุยไล้แขวงเมืองแต้จิ๋ว ต่อมาลิ้มโต๊ะเคี่ยมเดินทางมายังเมืองปัตตานี ได้เป็นนายด่านภาษี ภายหลังเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามและมีภรรยาเป็นเชื้อพระวงศ์ของเจ้าเมืองปัตตานี ลิ้มโต๊ะเคี่ยมเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเป็นที่โปรดปรานของเจ้าเมือง ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าด่านเก็บส่วยสาอากร

ส่วนทางเมืองจีน ลิ้มกอเหนี่ยวผู้น้องสาวได้ออกเดินทางติดตามหาพี่ชายมาถึงเมืองปัตตานี พยายามชักชวนให้กลับเมืองจีน แต่ลิ้มโต๊ะเคี่ยมขอเวลาสร้าง**มัสยิดกรือเซะ**ให้เสร็จก่อนตามที่ได้รับปากไว้กับเจ้าเมืองปัตตานี ลิ้มกอเหนี่ยวจึงอธิษฐานขอให้การก่อสร้างมัสยิดไม่สำเร็จ และผูกคอตายที่ต้นมะม่วงหิมพานต์ใกล้มัสยิดกรือเซะ อีกตำนานหนึ่งกล่าวว่า เมืองปัตตานีเกิดมีกบฏ ลิ้มโต๊ะเคี่ยมและลิ้มกอเหนี่ยวช่วยเจ้าเมืองต่อสู้กับกบฏ ลิ้มกอเหนี่ยวสู้ศัตรูไม่ได้จึงฆ่าตัวตายแทนการตายด้วยน้ำมือศัตรู ความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวของลิ้มกอเหนี่ยวทำให้ชาวจีนในปัตตานีมีความเลื่อมใสศรัทธา จึงแกะสลัก**รูปลิ้มกอเหนี่ยวและสร้างศาลเจ้าบูชา**ไว้ใกล้กับมัสยิดกรือเซะที่ลิ้มโต๊ะเคี่ยมสร้างไว้ไม่สำเร็จ ต่อมาชุมชนชาวจีนย้ายจากกรือเซะไปอยู่ที่ตำบลอาเนาะรู จึงสร้าง**ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว**ขึ้นใหม่ และย้ายรูปสลักเจ้าแม่มาประทับที่ศาลใหม่ ปรากฏว่ามีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพสักการะมาจนทุกวันนี้

ครั้นกบฏเมืองปัตตานีถูกปราบราบคาบแล้ว ลิ้มโต๊ะเคี่ยมได้หล่อปืนใหญ่ ๓ กระบอกไว้ใช้ป้องกันเมือง และเสียชีวิตในการทดลองยิงปืนใหญ่กระบอกที่ ๓ ดังกล่าวมาแล้ว

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พุทธศักราช ๒๓๒๕-๒๓๕๒) โปรดให้สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ยกทัพหลวงลงไปปราบปรามพม่าที่มาตีหัวเมืองทางแหลมมลายู ครั้นการศึกเรียบร้อยแล้ว มีรับสั่งให้หัวเมืองมลายูที่เหลือ คือ เมืองปัตตานี เมืองไทรบุรี และเมืองตรังกานู ยอมเป็นเมืองประเทศราชดังเดิม แต่สุลต่านมูฮัมหมัด พระยาตานีในขณะนั้นขัดขืน สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคล จึงโปรดให้พระยากลาโหมยกทัพไปตีเมืองปัตตานีได้ในพุทธศักราช ๒๓๒๙ และนำปืนใหญ่พญาตานีขึ้นมาน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งก็โปรดให้จารึกนามปืนว่า **"พญาตานี"** เป็นอนุสรณ์แก่เมืองปัตตานี ประดิษฐานไว้ในที่อันเหมาะสม เป็นศรีสง่าแก่พระนคร ส่วนความสวามิภักดิ์ของเมืองปัตตานี แม้

จะยังไม่สงบลงในทันที แต่เมืองปัตตานีก็ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับราชอาณาจักรไทยแต่นั้นมา

พระยาปัตตานี ลิ้มโต๊ะเคี่ยม ลิ้มกอเหนี่ยว และปืนพญาตานี ซึ่งเป็นบรรพบุรุษและสิ่งอนุสรณ์ที่มีบทบาททางประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยกัน มิได้ยุติความสำคัญลงเพียงนั้น ด้วยจังหวัดปัตตานี เป็นหนึ่งในกลุ่มจังหวัดภาคใต้ที่มีเอกลักษณ์ทางศิลปะ วัฒนธรรม ขนบประเพณี โบราณวัตถุสถาน สถาปัตยกรรมท้องถิ่น สินค้าพื้นเมือง อาหารพื้นบ้าน ตลอดจนภูมิประเทศที่มีทั้งทะเล หาดทราย แม่น้ำ สวนผลไม้ ป่าเขาที่เขียวชอุ่ม อากาศเย็นสบาย ผู้คนมีอัธยาศัยไมตรีต่อผู้มาเยือนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะโอกาสที่จะได้ชม**วังเก่าพระยาปัตตานี ชมมัสยิดกรือเซะที่ลิ้มโต๊ะเคี่ยมเป็นผู้สร้าง ได้สักการะ ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว** ซึ่งเป็นกลุ่มอนุสรณ์สถานร่วมสมัย ที่สร้างความประทับใจแก่ผู้ไปเยือน และผู้ที่เคยมีโอกาสได้ไปเยือนปัตตานี ครั้งหนึ่งแล้ว ย่อมยินดีที่ได้ไปเยือนซ้ำอีก

จึงเป็นที่น่าเสียดายที่หลังจากเกิดเหตุการณ์ไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งรวมทั้งปัตตานีด้วย ได้ยืดเยื้อมานานปี นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จึงได้แต่เพียงชม **"ปืนพญาตานี"** ในกรุงเทพมหานคร และภาวนาเอาใจช่วยให้ความสุขสงบกลับคืนมาโดยเร็ว เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของชาวปัตตานี และเพื่อที่มิตรต่างเมืองจะได้ไปเยี่ยมเยือนเมืองของ **"พระยาตานี ลิ้มโต๊ะเคี่ยม ลิ้มกอเหนี่ยว และถิ่นที่มาของ ปืนใหญ่พญาตานี"** อีกครั้งหนึ่ง

๑ ธันวาคม ๒๕๕๓

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล : การศึกษาสร้างคน

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชปณิธานอย่างแน่แน่ ที่จะพัฒนาพัฒนาประเทศหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ สงบลง ได้แก่ การแก้ประมวลกฎหมายของไทยให้เรียบร้อย ต้องการให้การศึกษาภาคบังคับแก่คนไทย และพยายามปรับปรุงประเทศให้หันไปทางเป็นประชาธิปไตย ***หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล*** *ผู้เคยทำหน้าที่มหาดเล็กรับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท ได้อุทิศตนทำงานด้านการศึกษาอย่างต่อเนื่อง จวบจนวาระสุดท้ายของท่าน เกิดคุณประโยชน์แก่การศึกษาของชาติอย่างยิ่ง สมควรสดุดียกย่องเพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีงาม ควรแก่นักการศึกษารุ่นหลังได้เจริญรอยตาม*

ชาตะและวัยเด็ก

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นบุตรของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์เปีย มาลากุล) อดีตเสนาบดีกระทรวงธรรมการ และท่านผู้หญิงเสงี่ยม (สกุลเดิม วสันตสิงห์) เกิดเมื่อวันเสาร์ ที่ ๒๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๔๖ ณ บ้านถนนอัษฎางค์ ตรงมุมแพร่งนรา กรุงเทพมหานคร มีพี่น้องร่วมอุทรจำนวน ๑๐ คน เริ่มเรียนหนังสือที่บ้านกับพระยาอนุศาสน์พณิชยการ (แฉล้ม คุปตาลักษณ์) พระยาพาณิชย์ศาสตร์วิธาน (อู๋ พรรธนแพทย์) และหลวงไวทเยศ (หม่อมหลวงเชื้อ อิศรางกูร) พุทธศักราช ๒๔๕๓ เมื่ออายุได้ ๗ ปี ได้เข้าเรียนที่โรงเรียนวัดราชบูรณะ ซึ่งต่อมาได้ยุบรวมกับโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เมื่อสอบไล่ได้ชั้นมัธยม ๓ ตามแผนการศึกษา พุทธศักราช ๒๔๕๖ บิดาได้นำเข้าถวายตัวต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงย้ายไปเรียนที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง (ต่อมาคือ โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย) เมื่อได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนักเรียนมหาดเล็กในพระบรมมหาราชวัง จึงไม่ได้มาเรียนที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวงอีก แต่ปลายปีได้สอบผ่านชั้นมัธยมปีที่ ๕

ครูนอกโรงเรียน : บุคคลผู้เป็นแรงบันดาลใจ

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เล่าถึงชีวิตในวัยเด็ก ในหนังสืออัตชีวประวัติของท่านว่า ท่านมีครูที่อยู่นอกโรงเรียน คือ **เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี** ผู้เป็นบิดา ซึ่งสั่งสอนและประพฤติตน

เป็นแบบอย่างในเรื่องจรรยามารยาทและความเป็นสุภาพบุรุษ และเมื่อเจริญวัยขึ้นได้รับใช้ใต้เบื้องยุคลบาท**พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** ได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ เท่ากับได้รับพระราชทานการศึกษาโดยวิธีอ้อม พระราชทานความรู้โดย*เล่นเข้าตำรา* play way ที่ฝรั่งนับว่าเป็นการศึกษาที่ดี และเรียนรู้โดยปฏิบัติจริง เช่น แสดงละคร ทำสูจิบัตร ตรวจปรู๊ฟและแต่งเรื่องลงหนังสือดุสิตสมิต ได้มีโอกาสศึกษาบทพระราชนิพนธ์ต่างๆ สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล สร้างผลงานประพันธ์มากมายตลอดชีวิตของท่าน

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
ขณะเป็นนักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบ

การศึกษาและรับราชการ

ในพุทธศักราช ๒๔๖๔ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับทุนของกระทรวงธรรมการไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ ระยะแรกได้ไปอยู่กับครอบครัวมาร์แชล (Marshall) ที่เมืองไบรท์ตัน (Brighton) เพื่อฝึกฝนด้านภาษา และประเพณี ๑ ปี ต่อมาเข้าศึกษาภาษาบาลีสันสกฤตที่ School of Oriental Studies มหาวิทยาลัยลอนดอน อีก ๓ ปีต่อมาเข้าศึกษาที่มหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด เรียนภาษาสันสกฤต เป็นวิชาเอก และภาษาบาลีเป็นวิชาโท ได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยม สาขาสันสกฤต และอักษรศาสตรมหาบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด ประเทศอังกฤษ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๑ และพุทธศักราช ๒๔๗๔ ตามลำดับ นับเวลาเรียนอยู่ต่างประเทศรวม ๙ ปี ๙ เดือน ท่านเดินทางกลับประเทศไทยเมื่ออายุได้ ๒๘ ปี

พุทธศักราช ๒๔๗๔ ได้บรรจุเป็นอาจารย์ประจำกองแบบเรียน กรมวิชาการ ได้รับเงินเดือนเดือนละ ๒๑๕ บาท และสอนที่คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๔๗๗ เป็นหัวหน้าแผนกฝึกหัดครูมัธยม คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และรักษาการในตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนมัธยมหอวัง

พุทธศักราช ๒๔๘๐ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๔๘๕ ได้รับแต่งตั้งเป็นอธิบดีกรมสามัญศึกษาอีกตำแหน่งหนึ่ง

พุทธศักราช ๒๔๘๗ ได้รับแต่งตั้งเป็นเลขาธิการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และพ้นจากตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแต่ยังเป็นที่ปรึกษาของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

พุทธศักราช ๒๔๘๙ ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

พุทธศักราช ๒๔๙๕ – ๒๔๙๗ ท่านจัดตั้งกรมวิชาการ กรมการฝึกหัดครู และวิทยาลัยวิชาการศึกษา โดยทำหน้าที่รักษาการอธิการบดีกรมวิชาการ รักษาการอธิบดีกรมการฝึกหัดครู รักษาการอธิการบดีวิทยาลัยวิชาการศึกษา และเป็นศาสตราจารย์พิเศษในคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๐๐ – ๒๕๑๒ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นเวลายาวนานถึง ๑๒ ปีเศษ และดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง ตั้งแต่วันที่ ๒๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๐๐ ถึง ๒๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๐๑

หลังพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา

การศึกษาปลูกปั้น: ผลงานด้านการพัฒนาการศึกษา

ในขณะดำรงตำแหน่งด้านการศึกษา ท่านได้ส่งเสริม**ภาษาและวรรณคดีไทย** ปรับปรุงการสอนภาษาไทยในระดับประถมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้ให้กำเนิดวิทยุศึกษา เป็นผู้ก่อตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คณะอักษรศาสตร์ และคณะศึกษาศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยศิลปากร วางแนวทางให้เป็นแหล่งส่งเสริมวิชาภาษาและวรรณคดีไทย

งานสำคัญด้านพัฒนาการศึกษา หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ดำเนินโครงการพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาค เพื่อปรับปรุงและแก้ปัญหาให้ส่วนภูมิภาคก้าวหน้าทัดเทียมกับส่วนกลาง จนถึงช่วยตัวเองได้ ในระยะนี้เองที่กระทรวงศึกษาธิการแบ่งเขตการศึกษาออกเป็น ๑๒ ภาค ตามสภาพความคล้ายคลึงด้านอาชีพของประชาชน ความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี และมีปัญหาพิเศษเฉพาะคล้ายกัน รวมเข้าเป็นภาคเดียวกัน

นอกจากพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาคแล้ว ท่านยังริเริ่มให้ส่วนกลางปรับปรุงการศึกษา โดยให้ทุกกรม กอง แผนก และสถาบันการศึกษาประสานร่วมมือกันและทำพร้อมกัน และเป็นกำลังผลักดันให้การศึกษาในส่วนภูมิภาคก้าวหน้าขึ้น และที่สำคัญคือท่านเล็งเห็นความสำคัญของครูเป็นอย่างยิ่ง โดยท่านกล่าวในหนังสือวิชาครูเล่มเล็ก ว่า

"การศึกษาเป็นรากฐานของความเจริญของบุคคล และของประเทศชาติ ถ้ารากฐานไม่ดี ทั้งบุคคลและประเทศชาติก็จะเจริญไม่ได้ การที่จะแก้ไขเอาภายหลังนั้นไม่มีทางสำเร็จ เพราะฉะนั้นครูผู้ให้การศึกษาจึงมีหน้าที่รับผิดชอบอย่างหนักที่สุด"

"โรงเรียนจะดีหรือไม่ดีนั้น ไม่ได้อยู่ที่อาคารใหญ่โต สนามกว้างขวาง หรือว่ามีห้องประชุมและโรงอาหารพร้อม แต่อยู่ที่ตัวครูและความเอาใจใส่ของครูเป็นสำคัญ"

"วิธีสอนที่ดี คือ สอดใส่วิชาศีลธรรมเข้าไปในสรรพวิชาต่างๆ และสอดใส่วิชาต่างๆ เข้าไปในหนังสือที่นักเรียนอ่าน"

จำเรียงร้อยรจนบรรณ : ผลงานด้านหนังสือ

ด้วยตระหนักถึงคุณค่า และเห็นความสำคัญของภาษาและวรรณคดีไทย และด้วยความกตัญญูกตเวทีต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นล้นพ้น หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการรวบรวมบทละครพระราชนิพนธ์ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-เจ้าอยู่หัว และจัดพิมพ์เผยแพร่ การจัดทำหนังสือนามสกุลพระราชทานเผยแพร่ และเป็นประธานกรรมการของมูลนิธิวชิราวุธานุสรณ์ ซึ่งตัวท่านเองได้สมทบเงินส่วนตัวก่อสร้างอาคารหอวชิราวุธานุสรณ์ และวัสดุครุภัณฑ์เป็นเงิน ๗ ล้านบาท เพื่อใช้เป็นแหล่งเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม มีห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ สถานที่จัดแสดงละครและนิทรรศการ ฯลฯ

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีผลงานการประพันธ์มากมาย ทั้งงานด้านวิชาการ โดยเฉพาะทางด้านการศึกษา สารคดีท่องเที่ยว และด้านบันเทิงคดี เช่น บทละคร คำประพันธ์ และเบ็ดเตล็ดอื่นๆ งานเขียนมากมายหลายประเภทของท่านนั้น มีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ท่านเล่าว่าชอบเขียนบทละครพูดเป็นอันดับหนึ่ง ผลงานประพันธ์ของท่านจำแนกออกเป็น บทละคร ๖๑ เรื่อง คำประพันธ์ ๒๕ เรื่อง การศึกษา ๕๗ เรื่อง การท่องเที่ยว ๘ เรื่อง เบ็ดเตล็ด ๕๒ เรื่อง โดยเฉพาะบทความจาก *ปาฐกถา ชุด สิรินธร เรื่องการพัฒนาระบบการศึกษาของประเทศไทย* ได้ให้ข้อคิดที่มีประโยชน์แก่นักการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

ผลงานซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ได้แก่ *ศึกษาภาษิต* ออกอากาศกระจายเสียงที่วิทยุศึกษาเป็นประจำ ดังโคลงสี่สุภาพที่ครูพากันจำขึ้นใจว่า

กล้วยไม้มีดอกช้า ฉันใด
การศึกษาเป็นไป เช่นนั้น
แต่ออกดอกคราใด งามเด่น
การศึกษาปลูกปั้น เสร็จแล้วแสนงาม

ผลงานที่พิมพ์ออกมาเป็นรูปเล่ม เช่น พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นิราศร่อนรอนแรมไปรอบโลก บทละคร หัวใจทอง การเมืองเรื่องรัก ฯลฯ

เกียรติคุณกำจาย

ผลงานทางด้านวรรณกรรมที่มีคุณค่าอย่างหลากหลายและมากมายนี้ ทำให้หน่วยงานต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศได้เชิดชูเกียรติคุณของท่าน เช่น ท่านได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเป็น**ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์** ประจำปี พุทธศักราช ๒๕๓๐ พุทธศักราช ๒๕๓๑ ได้รับพระราชทาน **พระเกี้ยวทองคำ สำหรับผู้ส่งเสริมภาษาไทยดีเด่น** พุทธศักราช ๒๕๓๕ ได้รับ

รางวัลอาเซียน สาขาวรรณกรรม และเมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ท่านได้รับประกาศเชิดชูเกียรติจากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ซึ่งยกย่องท่านเป็น **"นักการศึกษาดีเด่นของโลก ในสาขาวรรณกรรมและสื่อสาร"** และได้เป็น **ราชบัณฑิต**ในสำนักศิลปกรรม สาขาวรรณคดีและภาษาศาสตร์ ตั้งแต่เริ่มแรกเป็นเวลา ๔๓ ปี และเป็นประธานสาขานี้ เป็นเวลา ๑๓ ปี

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล สมรสกับท่านผู้หญิงดุษฎีมาลา มาลากุล ณ อยุธยา (ไกรฤกษ์) ธิดาเจ้าพระยามหิธรและท่านผู้หญิงกลีบ ไม่มีบุตร ธิดา หม่อมหลวงปิ่น มาลากุลถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ด้วยโรคหลอดเลือดสมองตีบและไตวาย ณ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า สิริอายุได้ ๙๑ ปี ๑๑ เดือน ๑๑ วัน

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นับว่าเป็นบุคคลตัวอย่างที่คนไทยทุกคนควรจะนำมาเป็นเยี่ยงอย่าง เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตและพัฒนาสังคมไทยต่อไป ดังบทประพันธ์ที่ว่า

อันอำนาจใดใดในโลกนี้
ไม่เห็นมีเปรียบปานการศึกษา
สร้างคนหาค่ามิได้ในโลกา
ขึ้นจากผู้ที่หาค่าไม่มี

๗ ธันวาคม ๒๕๕๓

พันเอก ปิ่น มุทุกันต์

นักเผยแผ่ธรรม อนุศาสนาจารย์ และอธิบดีกรมการศาสนา

นางอรุณี แดงพันธ์

ตลอดชีวิตของพันเอก ปิ่น มุทุกันต์ นับตั้งแต่วัยเยาว์จนถึงบั้นปลายของชีวิต ทั้งที่ดำรงอยู่ในสมณเพศและฆราวาส ในบทบาทของการเป็นนักเผยแผ่ธรรม อนุศาสนาจารย์ และอธิบดีกรมการศาสนา ท่านได้อุทิศตนทั้งกาย วาจา ใจ ทำหน้าที่สร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้แก่กิจการพระพุทธศาสนาอย่างมากมายเหลือคณานับ

พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ เป็นบุตรคนสุดท้องของนายมั่น และนางสุดชา มุทุกันต์ เกิดเมื่อวันพุธ ที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ที่บ้านคำพระ หมู่ที่ ๑ ตำบลคำพระ อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี (ปัจจุบัน คือ จังหวัดอำนาจเจริญ) มีพี่น้องทั้งหมด ๙ คน

เมื่ออายุ ๙ ขวบ ท่านเข้าเรียนหนังสือที่โรงเรียนประชาบาลบ้านคำพระ จบการศึกษาชั้นประถมบริบูรณ์แล้ว บิดาจึงนำไปฝากเป็นศิษย์วัดบ้านคำพระ ต่อมาได้บวชเป็นตาปะขาว (เด็กนุ่งขาวห่มขาว ก่อนที่จะบวชเป็นสามเณร) ที่วัดป่าซึ่งเป็นสำนักสงฆ์ฝ่ายธุดงค์ ในระหว่างนั้นได้ถวายตัวเป็นลูกศิษย์ของท่านเจ้าคุณพระญาณวิสิฏฐ์ (ท่านอาจารย์สิงห์ ขันตยาคโม) ฝ่ายวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเดินธุดงค์ไปถึงบ้านคำพระและได้พักอยู่ที่วัดป่านั้น ท่านอาจารย์สิงห์ได้พาเดินธุดงค์ไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในจังหวัดอุบลราชธานี ขอนแก่น อุดรธานี และสกลนคร เพื่อประกาศศาสนธรรมฝ่ายวิปัสสนากรรมฐานเป็นเวลาหลายปี จากนั้นก็เดินทางกลับไปยังจังหวัดอุบลราชธานี เข้าพักอยู่ที่วัดสุทัศนาราม อำเภอเมืองอุบลราชธานี ที่วัดแห่งนี้เอง ท่านอาจารย์สิงห์ให้พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ ขณะอายุได้ ๑๕ ปี

พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ ได้ศึกษาปริยัติธรรมในสำนักเรียนวัดสุปัฏนาราม จังหวัดอุบลราชธานี สอบได้นักธรรมชั้นตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ สอบได้นักธรรมชั้นโท เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ สอบได้นักธรรมชั้นเอก

พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ อธิบดีกรมการศาสนา นำคณะผู้นำศาสนาพราหมณ์ ฮินดู อิสลาม คริสต์ และซิกข์ เข้าเฝ้าถวายพระพรวันเฉลิมพระชนมพรรษา

และบาลีไวยากรณ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ในปลายปีนั้นเอง พระครูสุวรรณวารี-คณารักษ์ (วิเชียร) ผู้เป็นอาจารย์ ได้นำมาฝากไว้กับท่านเจ้าคุณพระ-เทพปัญญามุนี (ขณะยังเป็นพระมหาเฉย) ที่วัดสัมพันธวงศ์ กรุง-เทพมหานคร ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๙ ได้อุปสมบทเป็นภิกษุ มีนาม ฉายาว่า **วิริยากโร** โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ขณะนั้นยังทรงดำรงสมณศักดิ์ เป็นที่สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์) วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นพระอุปัชฌาย์

ขณะอุปสมบทเป็นพระภิกษุอยู่ที่วัดสัมพันธวงศ์ ได้ทำหน้าที่เกี่ยวกับหมู่คณะและกิจการพระศาสนาภายในวัด เป็นเจ้าหน้าที่อุโบสถาคาริก ครูสอนปริยัติธรรม ป.ธ. ๓-๔ เลขานุการคณะกรรมการสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์ในต่างจังหวัด ครูสอนปริยัติธรรมที่วัดเกตการาม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ไปช่วยท่านเจ้าคุณพระมหารัชชมังคลาจารย์ สร้างวัดท่ากระสาว เทศนาอบรมศีลธรรมชาวจังหวัดระยอง เป็นกรรมการอบรมศีลธรรมส่งเสริมฟื้นฟูพระพุทธศาสนาภาคเหนือ เป็นนักเทศน์คู่ที่มีชื่อเสียง มักได้รับนิมนต์ไปเทศน์คู่ในต่างจังหวัดอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังได้แต่งหนังสือเล่มแรก ชื่อ "สนองคุณ"

พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ ขณะดำรงสมณเพศ เป็นที่ยอมรับว่า มีความคิดริเริ่ม พัฒนางานให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ เป็นคนเจ้าระเบียบ เมื่อทำการงานหรือได้รับมอบหมายให้ทำการงานใด ไม่ว่าจะเป็นงานส่วนบุคคลหรืองานส่วนรวม จะตั้งใจทำให้ดีจนสุดความสามารถ และไม่ปล่อยปละละเลยการงานให้คั่งค้าง ทั้งยังเป็นผู้มีนิสัยมัธยัสถ์และมีอัธยาศัยโอบอ้อมอารี เผื่อแผ่แก่คนทุกชั้น จึงเป็นที่รักเคารพและนับถือของพระภิกษุและสามเณรในวัดทุกระดับ นอกจากบุคลิกลักษณะพิเศษดังกล่าวแล้ว ยังมีความรู้ความสามารถเป็นพิเศษ เป็นที่ไว้วางใจของพระเถระผู้ใหญ่ จนท่านเจ้าคุณสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อ้วน ติสโส) ออกปากว่า ***"เธอเป็นเหมือนเพชรประดับหัวแหวน เอาไปวางไว้ที่ไหนก็กลัวจะถูกขโมยลัก"***

พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ สอบได้ถึงประโยค ป.ธ. ๗ ก่อนจะลาสิกขาจากสมณเพศ เมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ เมื่อลาสิกขาแล้ว ไปประกอบอาชีพส่วนตัวอยู่พักหนึ่ง จึงสอบคัดเลือกเข้าเป็นอนุศาสนาจารย์กองทัพบก ปรากฏว่าสอบได้ที่ ๑ ในรุ่นและได้รับการบรรจุเป็นข้าราชการกลาโหม

พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ ได้รับเชิญให้ไปปราศรัยในที่ประชุมอนุศาสนาจารย์กองทัพบก

พลเรือนสัญญาบัตรชั้นตรี ในตำแหน่งอนุศาสนาจารย์กรมยุทธศึกษาทหารบก เมื่อวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๘ ต่อมาได้สมรสกับนางสาวจรัสศรี ประภัสสร เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ มีบุตรธิดาด้วยกัน ๒ คน คือ นางจันทิมา เชยสงวน อดีตรองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ และนายภานุพงศ์ มุทุกันต์

ผลงานของพันเอก ปิ่น มุทุกันต์ ขณะดำรงตำแหน่งอนุศาสนาจารย์กองทัพบก ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๘ – ๒๕๐๕ มีมากมาย ดังนี้

๑. ยุคใหม่แห่งกิจการอนุศาสนาจารย์ทหารบก

ในยุคพันเอก วิเชียร วงศ์วิเศษ เป็นหัวหน้ากองอนุศาสนาจารย์ และพันเอก ปิ่น มุทุกันต์ เป็นหัวหน้าแผนกวิชาการ กองอนุศาสนาจารย์ได้พิจารณาเห็นว่า แต่เดิมมาการควบคุมนโยบายกิจการอนุศาสนาจารย์เกี่ยวกับการอบรมทหาร อนุศาสนาจารย์ต่างหน่วยต่างรับผิดชอบกันเอง ยากต่อการควบคุมกำกับดูแลของกองอนุศาสนาจารย์ จึงได้จัดทำคำสั่งกองทัพบกขึ้น เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๑ โดยเชิญหัวหน้าส่วนราชการระดับหน่วยขึ้นตรงกองทัพบกมาร่วมพิจารณาหลายครั้ง ในที่สุดกองทัพบกก็ได้ตรา*ระเบียบว่าด้วยการอบรมศีลธรรมวัฒนธรรมทหาร พ.ศ. ๒๕๐๑* ออกใช้ เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ โดยให้กรมยุทธศึกษาทหารบกรักษาระเบียบนี้

จากระเบียบฉบับดังกล่าวและระเบียบอื่นๆ อีกหลายฉบับต่อมา เป็นผลให้**กรมยุทธศึกษาทหารบก ได้ควบคุมกิจการอนุศาสนาจารย์อย่างใกล้ชิดและมีประสิทธิผลเป็นที่น่าพอใจยิ่ง** ซึ่งถือว่าเป็นงานยุคใหม่และใช้ตลอดมาจนถึงบัดนี้

๒. การสอนวิชาพุทธศาสตร์ทางวิทยุกระจายเสียงและกำเนิดวารสารพุทธศาสตร์

หน้าที่ของกองอนุศาสนาจารย์อีกอย่างหนึ่ง คือ จัดอนุศาสนาจารย์หมุนเวียนกันไปบรรยายธรรมทางวิทยุกระจายเสียงของกรมการทหารสื่อสาร ที่เรียกกันในสมัยนั้นว่า สถานีวิทยุ จส. เป็นประจำทุกวันพุธ ระหว่างเวลา ๑๘.๓๐ – ๑๘.๔๕ น. ชื่อ**รายการ "ธรรมประกาศ"** มีพันเอก ปิ่น มุทุกันต์ เป็นหนึ่งในจำนวนนั้นและเป็นกำลังสำคัญ ปรากฏว่าเป็นที่ติดอกติดใจผู้ฟังเรียกร้องให้ท่านมาบรรยายมากขึ้นๆ จนในที่สุดต้องรับเหมารายการแต่เพียงผู้เดียว และขยายเวลาจาก ๑๕ นาทีเป็น ๓๐ นาที นับว่าเป็นรายการเด่นในยุคนั้นและเป็นจุดเริ่มต้นของ**การเผยแผ่ศาสนาทางวิทยุกระจายเสียง** ครั้นเข้าสู่ปีที่ ๕ ของรายการ "ธรรมประกาศ" เมื่อวันวิสาขบูชา พ.ศ. ๒๔๙๘ พันเอก ปิ่น มุทุกันต์

ได้ตั้งปณิธานไว้ ๒ ประการ คือ ๑. สนองคุณพระศาสนา ๒. สนองน้ำใจของผู้ฟังที่ติดตามรายการนี้และสนับสนุนงานเผยแผ่ธรรมะตลอดมาเกินคาด จึงได้เปิด**การสอนวิชาพุทธศาสตร์ทางวิทยุ**ขึ้น โดยประกาศรับนักศึกษาจำนวน ๒,๕๐๐ คน เพื่อเป็นพุทธบูชาในสมัยกึ่งพุทธกาล ซึ่งการศึกษาจะสิ้นสุดในวันวิสาขบูชา พ.ศ. ๒๕๐๐ พอดี ในการเรียนจะจัดส่งบทเรียนไปให้นักศึกษาทุกสัปดาห์ สัปดาห์ละ ๑ ตอน ตอนละประมาณ ๒๕ หน้า มีผู้สมัครเรียนเกินจำนวนที่กำหนดมากมาย มาจากบุคคลทุกเพศทุกวัย ทุกสาขาอาชีพ ทุกระดับชั้น รวมถึงผู้นับถือศาสนาอื่นทั้งในและนอกประเทศ นับเป็นการเปิดประตูกว้างนำศาสนิกชนเข้าสู่ร่มธงชัยแห่งพระพุทธศาสนาจำนวนมาก และยังเป็นการปูพื้นฐานการศึกษาพระพุทธศาสนาที่สำคัญมิใช่น้อย

หลังจากการสอนวิชาพุทธศาสตร์ทางวิทยุจบลง บทบรรยายและบทเรียนที่พิมพ์เผยแพร่ไปนั้น ยังได้รับความสนใจจากผู้ฟังเรียกร้องต้องการให้ออกวารสารเช่นนั้นต่อไปอีก พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ จึงกำหนดออกเป็นวารสารรายปักษ์ เนื้อหาทำนองเดียวกับพุทธศาสตร์ฉบับกึ่งพุทธกาล แต่เรียกใหม่ว่า **"พุทธศาสตร์ฉบับก้าวหน้า"** เริ่มออกตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นต้นมา บทความในเล่มเป็นผลงานของท่านผู้เดียว ต่อมาเมื่อท่านย้ายไปอยู่กรมการศาสนา ได้ฝากฝังวารสารฉบับนี้ให้อยู่ในความรับผิดชอบของคณะอนุศาสนาจารย์ทหารบก กำหนดออกเป็นรายเดือน ภายหลังท่านยังคงติดตามผลงานและบริจาคเงินตั้งมูลนิธิเพื่อเป็นทุนในการจัดพิมพ์

๓. โครงการศาสนสถาน

หลังจากการประกาศใช้ระเบียบว่าด้วยการอบรมศีลธรรมวัฒนธรรมทหาร พ.ศ. ๒๕๐๑ พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ เห็นว่าควรจัดสร้างศาสนสถานเพื่อใช้ดำเนินการตามระเบียบดังกล่าว จึงเสนอโครงการอบรมศีลธรรมแก่นายทหาร นายสิบ และพลทหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ แต่ผลสำเร็จเกิดขึ้นในภายหลัง คือ **"อาคารสำนักงานของอนุศาสนาจารย์"** ตั้งอยู่ในบริเวณกรมยุทธศึกษาทหารบกในปัจจุบัน

๔. หอพักบุตรข้าราชการทหารบก และโรงเรียนบุตรข้าราชการทหารบก

พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ เล็งเห็นถึงปัญหาของบุตรข้าราชการทหารบกจำนวนมาก ที่บิดามารดาซึ่งประจำอยู่ในส่วนกลางต้องย้ายออกไปรับราชการหน่วยนอก ได้รับความลำบากเพราะต้องหาที่พักอาศัยเพื่อเล่าเรียนต่อ จึงริเริ่มโครงการสร้างหอพักบุตรข้าราชการทหารบก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ รวมทั้งริเริ่มก่อตั้งโรงเรียนบุตรข้าราชการทหารบกขึ้นด้วย

๕. โรงเรียนการศาสนาและศีลธรรมทหารบก

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ ได้รับทราบรายงานผลการสอนวิชาการสอนศาสนาและศีลธรรมแก่นายทหารประทวน ของกองพลที่ ๕ และมณฑลทหารบกที่ ๕ (นครศรีธรรมราช) เห็นว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ควรจะได้ดำเนินการทุกหน่วยในกองทัพบก จึงดำริให้มี**การจัดตั้งโรงเรียนการศาสนาและศีลธรรมขึ้นทั้งในหน่วยทหารส่วนกลางและต่างจังหวัด** เพื่ออบรมกล่อมเกลาจิตใจนายทหารประทวนให้เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยธรรม

ต่อมา พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ ได้รับแต่งตั้งให้ร่วมเป็นคณะกรรมาธิการร่าง *"พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕"* โดยทำหน้าที่เป็นเลขานุการ นับได้ว่าท่านเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นกำลังสำคัญยิ่งในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ให้ก้าวขึ้นสู่ความเจริญ และเป็นไปโดยเหมาะสมในกรอบ

พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ อธิบดีกรมการศาสนา ขณะปฏิบัติหน้าที่เลขานุการมหาเถรสมาคม

แห่งพระธรรมวินัย ยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงอาจเป็นแรงดลใจให้นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น คือ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งมีนโยบายแรงกล้าในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้วัฒนาถาวร เล็งเห็นความสามารถ และความเหมาะสมเป็นการส่วนตัว จึงได้มีคำสั่งให้โอนพันเอก ปิ่น มุทุกันต์ จากกรมยุทธศึกษาทหารบก มาดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมการศาสนา เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ เพียงปีเดียวก็ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง**อธิบดีกรมการศาสนา** เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๖

ผลงานของพันเอก ปิ่น มุทุกันต์ ขณะรับราชการในกรมการศาสนา ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๕ - ๒๕๑๕ มีไม่น้อยเช่นกัน อาจแบ่งออกได้ ดังนี้

๑. ปรับปรุงส่วนราชการในกรมการศาสนา

เดิมกรมการศาสนามีส่วนราชการอยู่เพียง ๖ กองและ ๑๑ แผนก ได้ปรับปรุงใหม่เป็น ๗ กอง และ ๒๕ แผนก และได้ปรับปรุงตัวบุคคลซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ให้มีสมรรถภาพเหมาะสมกับการปฏิบัติงานที่ริเริ่มใหม่นี้ รวมทั้งงานเก่าที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับกาลสมัยยิ่งขึ้น

๒.ส่งเสริมทุกศาสนาในประเทศ

กิจกรรมที่สำคัญ อาทิ โครงการแสดงวิวัฒนาการทางศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อผนึกกำลังของขบวนการทางศาสนาต่างๆ ให้ร่วมมือกันพัฒนาตัวเองและพร้อมใจกันบำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวมยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นการปลูกฝังความสามัคคีระหว่างศาสนิกชนที่ต่างศาสนากัน โครงการจัดงานวันศาสนูปถัมภ์และชุมนุมองค์การศาสนาต่างๆ มีการพบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

๓. เผยแผ่พระพุทธศาสนา

มีโครงการต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย เช่น โครงการศาสนศึกษาสำหรับประชาชน เพื่อให้เข้าใจคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง โครงการฝึกอบรมพระธรรมทูต เพื่อส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาในต่างประเทศ โครงการผลิตครูจริยศึกษา เพื่อเป็นกำลังในการอบรมศีลธรรมจรรยาแก่นักเรียนได้อย่างถูกต้อง ฯลฯ

๔. พัฒนาวัดทั่วประเทศ

เพื่อให้วัดต่างๆ มีแผนพัฒนาวัดที่แน่นอน จึงแบ่งพื้นที่วัดเป็นเขตพุทธาวาส สังฆาวาส เขต

สาธารณสงเคราะห์ และเขตจัดประโยชน์ มีจุดมุ่งหมายพัฒนาใน ๓ ด้าน คือ ด้านศาสนวัตถุ ด้านศาสนธรรม และด้านศาสนบุคคล วิธีการคือ แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการพัฒนาวัด ทำหน้าที่วางโครงการพัฒนาวัดเป็นระยะๆ โดยใช้เงินที่ได้รับการอุดหนุนเป็นรายปีจากกรมการศาสนา ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้วัดรู้จักพัฒนาตนเอง

๕. นำธรรมะสู่เยาวชน

จัดให้มีโครงการจัดตั้งหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ขึ้น เรียกชื่อย่อว่า **"นพกะ"** เพื่อนำเด็กเข้าสู่พระศาสนาและรับการอบรมบ่มนิสัยแต่ยังเยาว์ เป็นการสร้างพุทธศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนาต่อไป โครงการส่งเสริมมรรยาทของนักเรียนในการแข่งขันกีฬา เพื่อให้นักเรียนมีน้ำใจนักกีฬา รู้แพ้รู้ชนะรู้อภัย เป็นการแก้ปัญหานักเรียนยกพวกตีกันอีกทางหนึ่ง

๖. ปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศ

พ.ศ. ๒๕๐๗ พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ ได้รับหน้าที่เป็นผู้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานตามที่ประเทศศรีลังกาได้มีหนังสือขอรับพระราชทานมา และทางประเทศศรีลังกาก็ได้จัดพิธีต้อนรับอย่างสมเกียรติ นอกจากนี้ ใน พ.ศ. ๒๕๐๘ ร่วมเป็นคณะกรรมการจัดตั้งวัดพระพุทธศาสนาแห่งแรกในต่างประเทศ คือ **วัดพุทธปทีป** ในกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ นับเป็นวัดพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทแห่งแรกในทวีปยุโรป

นอกจากภารกิจราชการที่กล่าวมานี้ พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ ยังใช้เวลาว่างในการทำหน้าที่อาจารย์สอนธรรมะในมหาวิทยาลัยหลายแห่งที่ได้รับเชิญ แสดงปาฐกถา อบรม บรรยายธรรม ในสถานที่ต่างๆ แต่งหนังสือเกี่ยวกับธรรมะในพระพุทธศาสนาหลายเล่ม เช่น ทางสงบ มุมสว่าง มงคลชีวิต ฯลฯ แทบจะกล่าวได้ว่า ชีวิตทั้งชีวิตท่านได้อุทิศเพื่องานศาสนาโดยแท้ แม้ในวาระสุดท้ายของชีวิตที่ป่วยเนื่องจากต้องผ่าตัดหลอดทางเดินอาหาร ต้องพักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า เมื่อทุเลาแล้ว ได้กลับมาปฏิบัติงานตามเดิม แต่สภาพสังขารไม่อำนวย จึงลาออกจากราชการ เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๕ แล้วกลับเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าอีกครั้ง

จนกระทั่ง ในเวลา ๑๕.๔๕ น. ของวันที่ ๔ เมษายน ปีเดียวกันนั้น พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ ก็ได้ถึงแก่กรรมด้วยอาการอันสงบ สิริอายุได้ ๕๕ ปี ๕ เดือน ๒๔ วัน

๖ มิถุนายน ๒๕๕๔

"นายปิ่นโต" หรือ "อันโตนี ปินโต"
นักเรียนฝรั่งเศสคนแรกของไทยในสมัย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช แห่งกรุงศรีอยุธยา

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

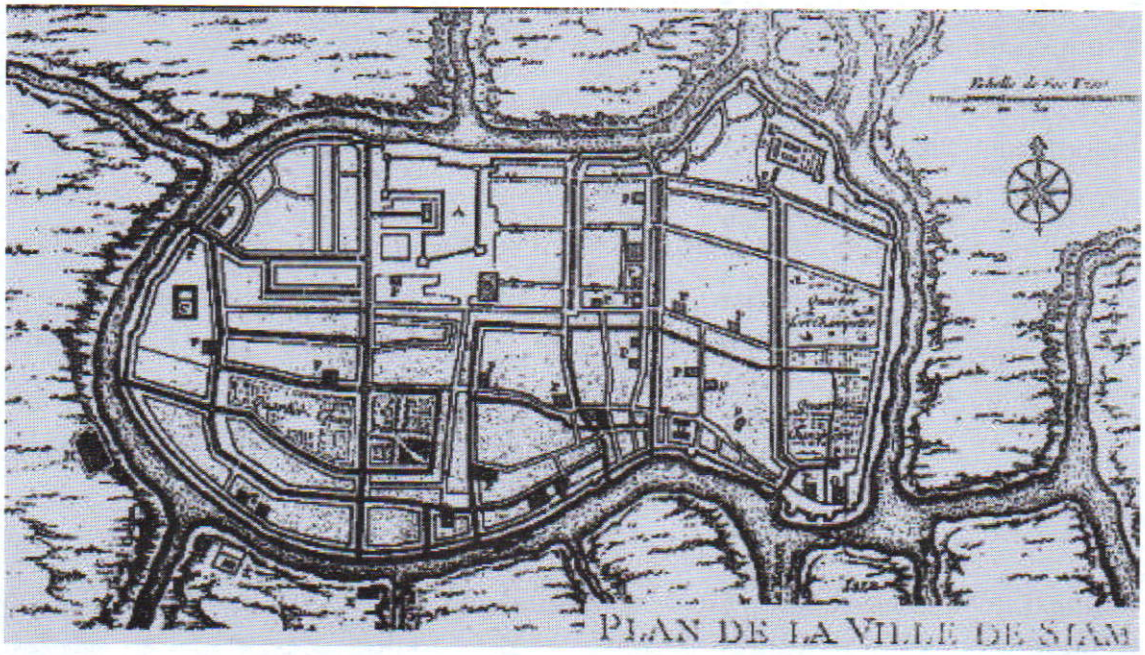

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๒๗ แห่งกรุงศรีอยุธยา ผู้มีพระคุณูปการอันยิ่งใหญ่แก่ชาติไทย ด้วยทรงเจริญสัมพันธไมตรีทางการทูตกับมหาอำนาจในยุโรป เพื่อป้องกันประเทศให้รอดพ้นจากนักล่าอาณานิคม อันนับเป็นพระวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเหนือกว่าประเทศเอเชียอื่นๆ ที่ร่วมสมัยกัน โดยเฉพาะการศึกษาเรียนรู้อารยธรรมตะวันตกจากพ่อค้าและผู้เผยแผ่ศาสนาเพื่อใช้ในการพัฒนาบ้านเมือง จนถึงขั้นส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในฝรั่งเศส

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง กับพระราชเทวีสิริกัลยาณี ซึ่งเป็นพระธิดาของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ทรงครองราชสมบัติระหว่างพุทธศักราช ๒๑๙๙ – ๒๒๓๑ **ความเจริญในทางวัฒนธรรม**ในรัชสมัยนั้นนับได้ว่าเป็นยุคทองยุคหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมที่นักปราชญ์ราชบัณฑิตได้สร้างสรรค์ขึ้น เช่น *จินดามณี* ของพระโหราธิบดี ที่เป็นแบบเรียนภาษาไทยสำหรับนักเรียนในสมัยนั้น ซึ่งใช้สอนนักเรียนสืบมาจนถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และเป็นต้นแบบในการพัฒนาหนังสือแบบเรียนภาษาไทยลักษณะต่างๆ ในปัจจุบัน *สมุทโฆษคำฉันท์* ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ร่วมกับพระมหาราชครู *กำศรวลศรีปราชญ์และอนุรุทธคำฉันท์* ของศรีปราชญ์ *โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช* ของหลวงศรีมโหสถ และ*คำฉันท์กล่อมช้าง* ของขุนเทพกวี มรดกอันล้ำค่าทางวรรณคดีเหล่านี้ ไม่เพียงแสดงให้เห็นถึงความเจริญด้านภาษาและการศึกษาเล่าเรียน หากในเนื้อหายังแสดงถึงความรุ่งเรืองของวัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ และขนบ

ธรรมเนียมประเพณีในรัชสมัยด้วย

ที่ควบคู่กันไปกับความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม คือ**วิทยาการสมัยใหม่**ที่เป็นผลพลอยได้จากการติดต่อค้าขายกับประเทศทั้งในยุโรปและเอเชีย ได้ทรงว่าจ้างที่ปรึกษาชาวยุโรปมาช่วยให้คำแนะนำในการพัฒนาบ้านเมือง หนึ่งในที่ปรึกษาคนสำคัญเป็นอดีตนักการค้า คือ*เจ้าพระยาวิชเยนทร์* หรือ คอนสแตนติน ฟอลคอน ชาวกรีก ผู้ถวายคำแนะนำให้ทรงก่อสร้างสาธารณูปการตลอดจนอาคารแบบตะวันตกในการสร้างลพบุรีเป็นเมืองหลวงสำรองหากกรุงศรีอยุธยามีภัย เช่น การสร้างท่อประปาอ่างเก็บน้ำ หอดูดาว ป้อมปราการ และการสร้างพระนารายณ์ราชนิเวศน์

และที่ร่วมมากับเรือสินค้าด้วยคือ **นักบวชและมิชชันนารี** ซึ่งเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์โดยเฉพาะนักบวชคาทอลิกจากประเทศฝรั่งเศส ซึ่งได้ขอพระบรมราชานุญาตตั้งโรงเรียน *"เพื่อสอนสรรพวิชาความรู้อันจำเป็นแก่รัฐ สำหรับทำให้รัฐเป็นที่เชื่อถือของทุกๆ ชาติในโลก โดยผู้สอนจะไม่เกี่ยวกับกิจการของรัฐและเรื่องทางฝ่ายโลก"* จดหมายเหตุของมิชชันนารีฝรั่งเศส ได้บันทึกไว้ว่าในพุทธศักราช ๒๒๐๘ บิชอป ลอมแบรต์ (Bishop Lambert) ได้กราบบังคมทูลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ขอพระราชทานที่ดินและพระราชูปถัมภ์จัดตั้ง **วิทยาลัย**ขึ้นในกรุงศรีอยุธยา ซึ่งได้พระราชทานที่ดินอันเป็นทุ่งนาให้ที่บ้านปลาเห็ด โดยมีเงื่อนไขว่า *"อนุญาตให้สอนวิชาความรู้ที่ไม่เกี่ยวกับการปกครองและกฎหมายของประเทศ อันจะทำให้ประชาชนกระด้างกระเดื่องต่อการปกครองและกฎหมายของประเทศโดยอ้างเหตุใดๆ ไม่ได้เป็นอันขาด"*

วิทยาลัยที่สร้างขึ้นนี้มีชื่อเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า *"กอลแลซ เซเนรัล"* (College General) ลักษณะเป็นบ้านแฝดหลังใหญ่มี ๒ ชั้น สร้างตามแบบฝรั่งเศส อาศัยอยู่ได้ ๒๐ คนอย่างสะดวกสบาย ห้องทุกห้องใหญ่และสูง บางห้องหันไปทางสวน บางห้องหันไปทางโบสถ์ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กัน การเรียนการสอนใช้ภาษาฝรั่งเศสเพื่อสอนวิชาสามัญต่างๆ ตามหลักสูตรชั้นประถมและมัธยมของฝรั่งเศส ในขณะนั้น และมีหลักสูตรพิเศษสำหรับผู้ตั้งใจจะบวชเป็นบาทหลวง ซึ่งจะต้องศึกษาภาษาละติน วิชาปรัชญาและเทววิทยา ปรากฏว่าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงส่งนักเรียนไทย ๑๐ คน ไปศึกษาที่กอลแลซ เซเนรัล และมีนักเรียนจากต่างประเทศ จากญี่ปุ่น ญวน ตังเกี๋ย มะละกา เป็นต้นมาขอศึกษาวิชาสามัญและหลักสูตรพิเศษ เพื่อเตรียมตัวเป็นบาทหลวง

โรงเรียนของมิชชันนารีฝรั่งเศสมิได้มีเพียงแห่งเดียว ด้วยปรากฏว่า ***นายปิ่นโต*** *หรือที่มีชื่อตามแบบผู้เข้ารีตว่า* ***"อันโตนี ปินโต"*** *นักเรียนไทยผู้ปรากฏชื่อว่าเป็นนักเรียนฝรั่งเศสคนแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็น* ***"นักเรียนสงฆ์ชาวไทย" ซึ่งเรียนโรงเรียนมิชชันนารีฝรั่งเศสที่เกาะมหาพราหมณ์*** *ชานกรุงศรีอยุธยา ดังจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า*

โรงเรียนของมิชชันนารีฝรั่งเศสน่าจะมีบทบาทใน*การฝึกอบรมภาษาฝรั่งเศสแก่ข้าราชการการระดับสูง*ในราชสำนักด้วย เพราะในสมัยนั้น ประเทศในยุโรปไม่เพียงแต่ขยายการค้า เผยแผ่คริสต์ศาสนา หากยังขยายอำนาจทางการเมืองมาในรูปของอาณานิคมทางการค้า บางประเทศเช่นฮอลันดามีท่าทีคุกคามถึงกับส่งเรือรบมาปิดปากแม่น้ำเจ้าพระยา สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงจำต้องยอมทำสัญญายกประโยชน์ทางการค้าให้ตามที่ต้องการ ทำให้ทรงเห็นความจำเป็นของการมีมิตรประเทศที่เป็นมหาอำนาจ จึงทรงส่งราชทูตไทยไปเจริญสัมพันธไมตรีกับราชสำนักฝรั่งเศส

เจ้าพระยาโกศาธิบดี (ปาน)

ในสมัยของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ถึง ๔ ครั้ง และคณะทูตชุดที่ประสบความสำเร็จมากที่สุด คือชุดที่ มี**เจ้าพระยาโกศาธิบดี (ปาน)** เป็นหัวหน้าราชทูต ซึ่งได้รับการกล่าวขวัญทั้งในหนังสือและเอกสารของฝรั่งเศสว่า มีความฉลาดเฉลียว มีกิริยามารยาทงดงาม และ**มีความรู้ในภาษาฝรั่งเศส** สามารถเจรจาโต้ตอบได้ดี ทำให้ภาพลักษณ์ของราชสำนักไทยเป็นที่ยกย่องนับถือในราชสำนักฝรั่งเศสว่า มิใช่ประเทศป่าเถื่อนจากตะวันออก และเพราะความสำเร็จในทางการทูตนี้เอง พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ทรงชักชวนให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเข้ารีตนับถือศาสนาคริสต์ จึงปรากฏกระแสพระราชดำรัสอันสุขุมคัมภีรภาพเป็นแม่แบบของการเจรจาทางการทูตที่จารึกไว้ในประวัติศาสตร์ไทยว่า

"ทรงขอบพระทัยพระเจ้าหลุยส์ที่มีพระทัยรักใคร่พระองค์ถึงแสดงพระราชปรารถนาจะให้ร่วมศาสนาด้วย แต่เนื่องด้วยพระองค์ยังไม่เกิดศรัทธาในพระทัย ซึ่งก็อาจเป็นเพราะพระเป็นเจ้าประสงค์ที่จะให้นับถือศาสนาคนละแบบคนละวิธี เช่นเดียวกับที่ทรงสร้างมนุษย์ให้ผิดแผกเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ หรือทรงสร้างสัตว์ให้มีหลายชนิดหลายประเภทก็ได้ หากพระเป็นเจ้ามีพระประสงค์จะให้พระองค์ท่านเข้ารับนับถือศาสนาตามแบบตามลัทธิที่พระเจ้าหลุยส์ทรงนับถือแล้ว พระองค์ก็คงเกิดศรัทธาขึ้นในพระทัย และเมื่อนั้นแหละพระองค์ท่านก็ไม่รังเกียจที่จะทำพิธีรับศีลร่วมศาสนาเดียวกัน"

ผู้ประกาศศักดิ์ศรีของชาวไทยให้เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวฝรั่งเศส นอกจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และคณะราชทูตชุดเจ้าพระยาโกศาธิบดี (ปาน) แล้ว ยังมีนักเรียนไทยอีกคนหนึ่ง คือ **นายปิ่นโต หรือ อันโตนี ปินโต** "นายปิ่นโต" เป็นชื่อที่ปรากฏในจดหมายเหตุของมิชชันนารีฝรั่งเศส ส่วน "อันโตนี ปินโต" ซึ่งน่าจะเป็นชื่อเมื่อเข้ารีตเป็นนักบวชแล้ว ปรากฏในพระราชพงศาวดาร เรื่องโกศาปานไปฝรั่งเศส

นายปิ่นโต มีมารดาเป็นคนไทย บิดาเป็นชาวเบงกาลี เข้าเรียนในโรงเรียนมิชชันนารีฝรั่งเศสที่เกาะมหาพราหมณ์ ชานกรุงศรีอยุธยา เมื่ออายุได้ ๙ ขวบ ต่อมาคณะบาทหลวงคาทอลิกส่งไปเรียนต่อในฝรั่งเศส ได้เข้าเรียนถึงระดับ *"มหาปริญญา"* ที่มหาวิทยาลัยซอร์บอน กรุงปารีส ขณะที่คณะราชทูตของเจ้าพระยาโกศาธิบดี (ปาน) ไปเยือนกรุงปารีสนั้น เขามีอายุได้ ๒๒ ปี มีสถานะเป็นนักบวชคาทอลิก กำลังจะเข้าสอบไล่เพื่อรับประกาศนียบัตรเป็น **มหาปริญญาแห่งมหาวิทยาลัยซอร์บอน**

เจษฎาจารย์ ฟ. ฮีแล แห่งโรงเรียนอัสสัมชัญ กรุงเทพฯ ได้ให้ความรู้ไว้ใน**หนังสือชุดประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๙ เรื่อง โกศาปานไปฝรั่งเศส ภาค ๓** ว่า ในโรงเรียนสามัญนักเรียนมีแต่ตอบคำถามของผู้สอบ ถ้าตอบถูกก็นับว่าสอบได้ แต่สำหรับระดับ**มหาปริญญา**นั้นถือว่าผู้สอบ

มีความรู้มากอยู่แล้ว จนอาจเป็นอาจารย์ชั้นสูงได้เอง ด้วยเหตุนี้แทนที่จะให้ผู้สมัครสอบตอบปัญหาตามข้อถาม ผู้สมัครสอบต้องเป็นเสมือนอาจารย์ผู้ออกมาแก้อธิบายปัญหาใดปัญหาหนึ่งตามความรู้เห็นของตนต่อที่ประชุมคณะมหาปริญญาต่างๆ ของมหาวิทยาลัย ถ้าแก้ปัญหานั้นโดยละเอียดสุขุมเพียงพอจนเป็นที่พอใจของมหาปริญญาผู้ประชุมฟัง ทั้งโต้เถียงชี้แจงแก่มหาปริญญาผู้อาจซักถามในท่ามกลางที่ประชุมนั้นได้ถูกต้อง ก็นับว่าผู้สมัครสอบเป็นมหาปริญญาได้คนหนึ่ง วิธีสอบชั้นมหาปริญญานี้ ผู้ที่สอบต้องเตรียมตนตามลำพังโดยค้นหาความรู้ตามหนังสือเก่าใหม่ ประกอบกับความเห็นของตน แล้วเรียบเรียงขึ้นเป็นหนังสือเล่มหนึ่งเรียกว่า **"คำแก้ปัญหาข้อสอบมหาปริญญา"** และในหนังสือหน้าต้น ต้องมี**คำอุทิศ**ให้ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของผู้สมัครสอบ คล้ายกับฝากตัวให้อยู่ในบารมีของท่านผู้นั้น เป็นการแสดงความกตัญญูและความเคารพ

หากจะเปรียบกับการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยในปัจจุบัน **"คำแก้ปัญหาข้อสอบมหาปริญญา"** ก็คือ **"วิทยานิพนธ์"** ที่นักศึกษาจะต้องค้นคว้าวิจัยเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่ต้องแถลงผลงานวิจัยนั้นต่อหน้าที่ประชุมคณาจารย์และนักวิชาการผู้เป็นมหาบัณฑิตแล้ว หากสามารถตอบคำซักถามได้ชัดเจนแจ่มแจ้ง ก็ถือว่าสอบได้

นายปิ่นโตได้ทำวิทยานิพนธ์ภาษาละติน **"คำแก้ปัญหาข้อสอบมหาปริญญา" อุทิศถวายแด่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสซึ่งเป็นอัครศาสนูปถัมภกของคริสต์ศาสนา** และที่นับเป็นบุญวาสนาอย่างยิ่งของนักเรียนไทยคนนี้ คือ พระมหาสังฆราชแห่งกรุงปารีส และอธิการเดอบรีซาเซียร์ กับนักบวชอีกคนหนึ่ง ได้นำนายปิ่นโตเข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ที่พระราชวังแวร์ซายส์ เมื่อบ่ายวันที่ ๒๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๒๒๙ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๙ เรื่อง โกศาปานไปฝรั่งเศส ได้บันทึกถึงนักเรียนไทยคนนี้ไว้ด้วยว่า ในวันที่เข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ นั้น

"นักเรียนปินโตถือ 'คำแก้ปัญหาข้อสอบ' ซึ่งพิมพ์ด้วยกระดาษต่วนมีขอบเงินขอบทองสลับกันเข้าไปต่อหน้าพระที่นั่ง ขณะนั้นท่านอธิการเดอบรีซาเซียร์จึงกราบทูลว่า 'ข้าแต่มหาบพิตร อาตมภาพขอนำนักเรียนสงฆ์ชาวไทย ซึ่งได้เรียนในสำนักพระสงฆ์ฝรั่งเศสที่เกาะมหาพราหมณ์ใกล้พระนครหลวง

เมืองสยามตั้งแต่อายุ ๙ ขวบ และซึ่งเวลานี้มีความรู้อาจเข้าสอบชั้นมหาปริญญาได้ ให้เข้ามาสอบไล่ชั้นมหาปริญญาแห่งมหาวิทยาลัยของพระองค์ ขอพระองค์ทรงพระมหากรุณาโปรดรับ ***คำอุทิศ 'คำแก้ข้อสอบมหาปริญญา'*** *ของเขาไว้เป็นสักขีพยานแห่งพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่เปรียบมิได้ของพระองค์ต่อโรงเรียนฝรั่งเศสในพระบรมราชูปถัมภ์ที่เขาได้ศึกษาวิชาความรู้มา ทั้งต่อชาติประเทศสยามอันเป็นบ้านเกิดเมืองนอนที่รักยิ่งของเขาอีกชั้นหนึ่งด้วย ขอถวายพระพร' พระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงตรัสตอบว่า 'ดีแล้วคุณพ่อ ดีแล้ว ฉันยินดีรับคำอุทิศนั้น'"*

และในวันที่นายปิ่นโตเข้าไปแก้ปัญหาข้อสอบมหาปริญญานั้น คณะราชทูตของเจ้าพระยาโกศาธิบดี (ปาน) ได้ไปเยี่ยมชมมหาวิทยาลัยซอร์บอน และขอเข้าฟังนายปิ่นโตด้วย ***"เพราะการสอบแก้ปัญหามหาปริญญาวันนั้น เป็นเกียรติยศพิเศษสำหรับชนชาติไทยทั่วไป และสำหรับคณะท่านเองด้วย"***

ประชุมพงศาวดาร เรื่อง โกศาปานไปฝรั่งเศส ได้บันทึกเหตุการณ์ตอนนี้ไว้ว่า

"ท่านราชทูตอยู่ดูการสอบนั้น ตลอดเวลาที่นักเรียนไทยอันโตนีปินโตแก้ปัญหาให้ที่ประชุมฟัง เมื่อแก้เสร็จแล้วท่านผู้เป็นหัวหน้าแสดงความเห็นว่าการเรียบเรียงข้ออธิบาย ทั้งคำโต้ตอบของนักเรียนอันโตนีปินโตนั้นล้วนแต่ดีน่าชมน่าสรรเสริญ แล้วท่านได้ตักเตือนปริญญาใหม่ชาวไทยคนนั้นว่า:- 'ดีแล้วท่าน เท่าที่ท่านแสดงความสามารถอยู่นี้ก็เป็นที่น่าชมเป็นอันมากทีเดียว แต่ถ้าจะให้ดีจริงแต่นี้ไปควรท่านจะผูกใจศึกษาต่อๆ ขึ้นไปเป็นลำดับ เพราะว่าธรรมดาความรู้แล้วไม่มีที่สิ้นสุด ยิ่งรู้ยิ่งมีข้อปัญหาที่ควรต้องเรียนอีกต่อไป' เมื่อท่านราชทูตได้ฟังท่านผู้เป็นประธานในหมู่ปราชญ์ด้วยกันกล่าวคำชมเชยนักเรียนไทยอันโตนีปินโตก็เป็นที่พอใจอย่างยิ่ง แต่ท่านมาคิดฉงนว่า 'เออก็ขณะเมื่อนักเรียนไทยอันโตนีปินโต กล่าวโต้ตอบปัญหากับพวกปราชญ์อยู่นั้น ที่ประชุมได้พากันตบมืออยู่เอิกเกริกเช่นนี้ ทำไมหนอท่านผู้เป็นประธานจึงยังกล่าวชมเชยเล่า การตบมือนั้นมิใช่การดูถูกดูหมิ่นแลหรือ' ที่ท่านคิดดังนี้ก็เพราะธรรมเนียมไทยแต่โบราณ หาได้ใช้การตบมือเป็นที่ชมเชยในกลางที่ประชุมดังนี้ไม่ จึงเป็นการจำเป็นต้องอธิบายให้ราชทูตฟังว่า 'การที่ได้ตบมือเป็นครั้งคราวเมื่อนักเรียนไทยตอบนั้น หาใช่การเยาะเย้ยหรือหมิ่นประมาทไม่ เป็นคำชมเชยต่างหาก ตรงไหนเขาตอบคำ

*ชักไช้เฉียบแหลมแยบคายดี ที่ประชุมจึงตบมือชมหาใช่การประมาทหรือเยาะเย้ยไม่' ท่านราชทูตรู้ดังนี้ก็ดีใจ**ที่ตัวได้แลเห็นชาวไทยเหมือนตนมาอยู่ในท่ามกลางหมู่ปราชญ์ราชปริญญา และได้รับคำชมเชยถึงเพียงนี้** เมื่อราชทูตจะลาออกไปนั้น คณะปริญญาก็ได้ติดตามไปส่งถึงรถ เป็นการแสดงความเคารพด้วย"*

แม้จะไม่พบหลักฐานว่านายปิ่นโตเสนอวิทยานิพนธ์มหาปริญญาเรื่องใด แต่ก็น่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับคริสต์ศาสนานั้นเอง จดหมายเหตุของมิชชันนารีฝรั่งเศสจึงบันทึกไว้ว่า วิทยานิพนธ์ของเขาได้รับความสนใจอย่างมาก จนต้องไปเสนอครั้งที่ ๒ ต่อคณะสงฆ์คาทอลิก ที่มหาวิหารโนตเตรอดาม กรุงปารีส และไปเสนอครั้งที่ ๓ ถวายหน้าที่นั่งสมเด็จพระสันตะปาปา และเหล่านักปราชญ์ของสำนักวาติกัน ณ กรุงโรม กล่าวกันว่า วิทยานิพนธ์ภาษาละตินของนายปิ่นโตยังเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดสำนักวาติกัน

นายปิ่นโต นักเรียนฝรั่งเศสคนแรกของไทย มิเพียงแต่ได้เข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เพื่อทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายวิทยานิพนธ์มหาปริญญาที่เขาอุทิศถวายแด่พระองค์ หากในการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ต่อหน้าที่ประชุมใหญ่ของเหล่ามหาปริญญาและนักปราชญ์ราชบัณฑิต ยังมีเอกอัครราชทูตไทยซึ่งเป็นผู้แทนพระองค์สมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระมหากษัตริย์ไทยร่วมเป็นประจักษ์พยานในความสำเร็จของนักเรียนไทยที่นำชื่อเสียงมาสู่ประเทศชาติ ไม่เพียงเท่านั้น เขายังได้ไปเสนอวิทยานิพนธ์เฉพาะพระพักตร์ ของสมเด็จพระสันตะปาปาที่สำนักวาติกันด้วย

ครั้นเจ้าพระยาโกศาธิบดี (ปาน) เดินทางกลับถึงกรุงศรีอยุธยา ได้กราบบังคมทูลรายงานแด่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชถึงภารกิจที่คณะราชทูตได้ปฏิบัติ รวมทั้งเรื่องของนายปิ่นโต เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงส่งคณะราชทูตไปฝรั่งเศสอีกชุดหนึ่งก่อนจะสิ้นรัชกาล จึงโปรดให้นำนักเรียนไทย ๕ คน ไปเรียนที่ประเทศฝรั่งเศสด้วย แต่ไม่ปรากฏชื่อและรายละเอียดเกี่ยวกับความสำเร็จของนักเรียนชุดนี้ในพระราชพงศาวดาร

จดหมายเหตุของมิชชันนารีฝรั่งเศสได้บันทึกเรื่องของนายปิ่นโตไว้อีกเล็กน้อยว่า เมื่อเดินทางกลับมากรุงศรีอยุธยาแล้ว นายปิ่นโตได้สอนหนังสือให้แก่เยาวชนไทยที่วิทยาลัยกอลแลซเซเนรัล นั้นเอง

นายปิ่นโต หรือ อันโตนี ปินโต นักเรียนฝรั่งเศสคนแรกของไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แห่งกรุงศรีอยุธยา จึงเป็นบุคคลผู้ควรแก่การสรรเสริญยิ่ง เพราะนอกจากประสบความสำเร็จในการศึกษาอย่างงดงาม สร้างชื่อเสียงเกียรติคุณของคนไทยให้เป็นที่ประจักษ์ ทั้งต่อหน้าเหล่านักปราชญ์ราชบัณฑิตของมหาวิทยาลัยซอร์บอน ต่อหน้าเจ้าพระยาโกศาธิบดี (ปาน) ราชทูตผู้แทนพระองค์พระมหากษัตริย์ไทย ต่อพระพักตร์พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศส และสมเด็จพระสันตะปาปา แห่งสำนักวาติกันแล้ว เขาก็ยังเดินทางกลับมาทำประโยชน์ให้แก่บ้านเกิดเมืองนอนของตนด้วย

๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๔

นายเปลื้อง ณ นคร

นักประพันธ์ นักวรรณคดี และนักภาษาไทย

นายประยงค์ อนันทวงศ์

นอกจากเป็นหนึ่งในบรรดาปรมาจารย์ทางวรรณคดีและภาษาไทย อันเป็นที่ยอมรับและยกย่องกันทั่วไปแล้ว ยังเป็นคนแรกที่เปิดการสอนวิชาการประพันธ์และการหนังสือพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยอีกด้วย ท่านผู้นี้ คือ ***นายเปลื้อง ณ นคร*** *หรือใช้นามปากกาในการเขียนหนังสือ ว่า* ***นายตำรา ณ เมืองใต้*** *และ* ***ป.ณ นคร***

นายเปลื้อง ณ นคร เกิดเมื่อวันเสาร์ที่ ๔ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๕๒ ที่อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เป็น บุตรของขุนเทพภักดี (เล็ก ณ นคร) กับ นางเทพภักดี (ยกฮิ่น ณ นคร) บิดามีตำแหน่งเป็นปลัดซ้ายของนายอำเภอพนางตุง จังหวัดพัทลุง นายเปลื้อง ณ นคร มีพี่น้องรวม ๘ คน เป็นชาย ๔ คน หญิง ๔ คน โดยนายเปลื้อง ณ นคร เป็นพี่ชายคนโต

นายเปลื้อง ณ นคร เริ่มเรียนหนังสือที่วัดล่าง ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านพอสมควร ใช้เวลาเดินราว ๒๕ นาทีเห็นจะได้ เรียนจบชั้นประถม ๒ ขึ้นประถม ๓ บิดาก็ส่งท่านไปอยู่กับป้าที่จังหวัดนครศรีธรรมราช เข้าเรียนต่อที่วัดท่ามอญ (วัดศรีทวี) จนจบชั้นประถม ๔ แล้วไปเรียนต่อที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ (ประจำจังหวัดนครศรีธรรมราช) จนขึ้นมัธยมปีที่ ๒ จึงได้ไปเรียนต่อที่กรุงเทพฯ ที่โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ โดยอาศัยอยู่บ้านเจ้าพระยาบดินทรเดชานุชิต (แย้ม ณ นคร) ญาติผู้ใหญ่ ซึ่งมีอุปการคุณแก่ท่านยิ่งนัก

นายเปลื้อง ณ นคร เล่าถึงการอยู่บ้านเจ้าพระยาบดินทรเดชานุชิตของบรรดาหลานๆ ทุกคน รวมทั้งตัวท่านด้วยว่า นอกจากจะมีหน้าที่เรียนตามที่ท่านส่งเสียให้เรียนแล้ว ทุกคนต้องมีหน้าที่ทำงานบ้านตามที่ท่านมอบหมาย สำหรับนายเปลื้อง ณ นคร มีหน้าที่อ่านหนังสือให้ท่านฟัง หนังสือที่อ่านมีตั้งแต่หนังสือพิมพ์ หนังสือวรรณคดี จดหมายเหตุ และโบราณคดีต่างๆ ท่านทำหน้าที่อ่านหนังสือถึง ๖ ปีเต็มทำให้มีใจรักหนังสืออย่างเข้ากระดูกดำไปโดยไม่รู้ตัว หนังสือกลายเป็นสิ่งเสพติดที่ท่านต้องอ่านทุกวันจนท่านตระหนักแก่ใจตนเองว่า ชีวิตขาดหนังสือไม่ได้ พร้อมๆ กับรู้ตัวว่ามีความรู้

ทางวรรณคดีพอสมควร เป็นผลให้ท่านเรียบเรียงหนังสือ**ปริทรรศน์แห่งวรรณคดีไทย**ขึ้นหลังจากสำเร็จการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งท่านเชื่อว่า ปริทรรศน์แห่งวรรณคดีไทยนี้ เป็นหนังสือรวมประวัติวรรณคดีไทยเล่มแรก

เมื่อเรียนจบมัธยมปีที่ ๘ จากโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ พุทธศักราช ๒๔๖๙ แล้ว นายเปลื้อง ณ นคร ได้เข้าเรียนต่อในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จนสำเร็จภายใน ๓ ปี ได้รับประกาศนียบัตรครูมัธยมเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๓ นับเป็นรุ่นแรกของคณะนี้ มีทั้งหมดรวม ๑๖ คน ในจำนวนนี้ผู้ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในวงสังคม นอกจากนายเปลื้อง ณ นคร แล้วก็มี นายเตียง ศิริขันธ์ นายเทือก กุสุมา ณ อยุธยา หม่อมหลวงตุ้ย ชุมสาย และนางสาวผะอบ วิโรจน์เพ็ชร์ (ศาสตราจารย์พันตรีหญิง คุณหญิงผะอบ โปษะกฤษณะ)

ผู้ที่เรียนจบ ได้รับพระราชทานประกาศนียบัตรพร้อมกับผู้รับพระราชทานปริญญาในสาขาวิชาต่างๆ จากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๔

เมื่อเรียนจบและรับพระราชทานประกาศนียบัตรแล้ว นายเปลื้อง ณ นคร ก็ได้บรรจุเข้ารับราชการเป็นชั้นตรี ครูโรงเรียนมัธยมโฆสิตสโมสร เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๔ แต่อยู่โรงเรียนนี้เพียง ๗ วันก็มีคำสั่งแต่งตั้งให้ไปอยู่โรงเรียนมัธยมวัดสุทธิวราราม เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคมในปีเดียวกัน จากนั้นอีก ๒ เดือนต่อมา นายเปลื้อง ณ นคร ก็ได้สละโสดเข้าสู่พิธีมงคลสมรสกับนางสาวเสณี ณ มหาชัย เมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๗๔ มีบุตรธิดารวม ๖ คน คือ นายศิธร ณ นคร นายภัทวิทย์ ณ นคร นายพีรี ณ นคร นายสุรพงศ์ ณ นคร นางสุรีนาฏ วิริยสิริ นางสาวสุพรรณิกา ณ นคร

ในช่วงที่ยังเป็นครูอยู่โรงเรียนมัธยมวัดสุทธิวราราม ท่านได้รับยศเป็นรองอำมาตย์ตรี เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๔ ซึ่งในตอนนี้เองที่ท่านเริ่มเขียนเรื่องลงหนังสือวิทยาจารย์ โดยใช้ชื่อว่า ร.อ.ต.เปลื้อง ณ นคร และใช้นามปากกว่า "นายตำรา ณ เมืองใต้" เมื่อเขียน เรื่อง "มรณะ" และเรื่อง "ทำโลกให้เป็นสวรรค์" ลงในหนังสือช่วยกาชาด

อันที่จริงนามปากกา "นายตำรา ณ เมืองใต้" ได้ใช้เป็นครั้งแรกในการเขียนเรื่อง "นางงามแผนโบราณ" สมัยที่ท่านเป็นบรรณาธิการหนังสือ "มหาวิทยาลัย" ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นายเปลื้อง ณ นคร เป็นครูอยู่โรงเรียนมัธยมวัดสุทธิวราราม ประมาณ ๓ ปี ก็มีคำสั่งให้ย้ายไปเป็นครูโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม ประจำภาคใต้ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

อีก ๒ ปีต่อมาท่านก็ถูกย้ายกลับเข้ามาเป็นครูโรงเรียนพณิชยการวัดแก้วฟ้าล่าง จังหวัดพระนคร เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๙ แต่อยู่ได้เพียงปีเดียว ก็มีคำสั่งให้ย้ายไปเป็นครูโรงเรียนฝึกหัดครูประถมเมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๐ อยู่ได้ไม่ครบปีก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๑

ครั้นถึงพุทธศักราช ๒๔๘๓ กระทรวงธรรมการได้จัดตั้งกองการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นในสำนักงานปลัดกระทรวงธรรมการ นายเปลื้อง ณ นคร ได้โอนมารักษาการในตำแหน่งหัวหน้าแผนกองค์การ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ และได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าแผนกในวันที่ ๑ เมษายน ของปีเดียวกัน

เมื่อรับราชการมาครบ ๑๕ ปีในพุทธศักราช ๒๔๘๗ นายเปลื้อง ณ นคร มีความคิดที่จะเปลี่ยนงานดูบ้าง จึงได้ลาออกจากราชการไปสมัครผู้แทนราษฎรที่จังหวัดพัทลุง แต่ไม่ได้รับเลือกตั้ง ถึงกระนั้นท่านก็ไม่ท้อ เพราะอีก ๓๐ ปีต่อมาก็ได้เป็นผู้แทนราษฎรสมใจปรารถนา เพียงแต่ว่าไม่ใช่ที่พัทลุงหากเป็นในกรุงเทพฯ

หลังจากที่ผิดหวังจากการไม่ได้รับเลือกตั้ง ท่านก็กลับเข้ารับราชการอีกครั้งหนึ่ง แต่อยู่ไม่นานก็ลาออกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๐ ถึงจะลาออกจากราชการแล้วก็ตาม นายเปลื้อง ณ นคร ก็ยังหนีไม่พ้นแวดวงราชการในกระทรวงศึกษาธิการ ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ดำเนินการโครงการสำนักงานวรรณกรรมการศึกษา ที่ท่านเป็นผู้เสนอ เพื่อจัดทำหนังสือที่มีคุณค่าสำหรับเด็ก พร้อมกันนั้นก็ได้รับแต่งตั้งเป็นบรรณาธิการคนแรกของวารสาร **"ประชาศึกษา"** ของกรมสามัญศึกษา เป็นหนังสือสำหรับครูโดยเฉพาะครูประชาบาล

เมื่อกระทรวงศึกษาธิการได้ตั้งกรมวิชาการขึ้นเมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๕ มีกองเผยแพร่การศึกษาอยู่ในสังกัด ซึ่งได้จัดตั้งสถานีวิทยุศึกษา นายเปลื้อง ณ นคร ได้รับการชักชวนให้มาอยู่กองเผยแพร่การศึกษาในตำแหน่ง "ผู้ชำนาญ" เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๙๖ และได้เปลี่ยนเป็นวิทยากรเอก เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๐๐ ซึ่งเป็นตำแหน่งแรกที่มีในกระทรวงศึกษาธิการ ครั้นเมื่อกองเผยแพร่การศึกษาโอนมาขึ้นกับสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ตำแหน่งก็เปลี่ยนไปเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นเอก เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๑ และเปลี่ยนเป็นศึกษานิเทศก์เอกในปีต่อมา

เมื่อสำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี สภาวัฒนธรรมแห่งชาติได้จัดพิมพ์หนังสืออ่านสำหรับเด็กขึ้นให้ชื่อว่า **"ชัยพฤกษ์"** ออกฉบับแรกเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๙๗ นายเปลื้อง ณ นคร ก็ได้รับตำแหน่งเป็นบรรณาธิการ ภายหลังวารสารฉบับนี้ บริษัท ไทยวัฒนาพานิช ได้รับมาดำเนินการท่านก็ยังคงเป็นบรรณาธิการอยู่ตามเดิม

นายเปลื้อง ณ นคร ได้รับทุนของยูเนสโกไปดูงานวิทยุศึกษาในต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ คือที่อังกฤษ ๓ เดือน สหรัฐอเมริกา ๓ เดือน และออสเตรเลีย ๑ เดือน รวม ๗ เดือน

หลังจากนั้นท่านได้ลาออกจากราชการเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๐๓ ด้วยสาเหตุเงินเดือนไม่พอใช้ เมื่อมีที่อื่นให้มากกว่าและเป็นงานที่พอใจจึงลาออก และได้ไปเป็นบรรณาธิการหนังสือ **"วิทยาสาร"** ที่อยู่ในสังกัดเดียวกันกับวารสารชัยพฤกษ์

นอกจากมีผลงานเขียนมากมายในเชิงบทความ สารคดี และบทกวีต่างๆ ในวารสารที่เป็นบรรณาธิการแล้ว นายเปลื้อง ณ นคร ยังได้เขียนและเรียบเรียงหนังสือที่เป็นความรู้ไว้หลายประเภท

ประเภทตำราเรียงความ ๕ เล่ม คือ (๑) เรียงความมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (๒) เรียงความมัธยมศึกษา (๓) เรียงความภาคปฏิบัติ (๔) แบบเรียงความ (๕) เรียงความชั้นสูง

ประเภทหนังสือคู่มือ ได้แก่ (๑) คู่มือลิลิตตะเลงพ่าย (๒) คู่มือคำโคลงนิราศนรินทรกับเทศนาเสือป่า (๓) คู่มือวาสิฏฐี (๔) คู่มือตามใจท่าน (๕) คู่มือพุทธประวัติและอิลราชคำฉันท์

เรื่องเกี่ยวกับภาษาไทยและวรรณคดี ได้แก่ (๑) ภาษาไทยของท่าน (๒) ปัญหาภาษาไทย (๓)

ตอบปัญหาภาษาไทย (๔) อ่านวรรณคดี (๕) ภาษาและวรรณคดี (๖) ภาษาไทย (๗) ภาษาวรรณนา (๘) ศิลปะแห่งการประพันธ์ (๙) ศิลปะแห่งการอ่าน

ประเภทปทานุกรมและสารานุกรม มี ๒ เล่ม คือ (๑) ปทานุกรมนักเรียน (๒) พจนะ-สารานุกรม

ประเภทจิตวิทยาและวิชาครู ได้แก่ (๑) จิตวิทยาครูศาสตร์ (๒) วิชาครู (๓) จิตวิทยาสำหรับชีวิต (๔) คติธรรมแห่งชีวิต (๕) สร้างกำลังใจ (๖) เติมไฟใส่ชีวิต (๗) บทเรียนแห่งชีวิต

ประเภทการประพันธ์ ได้แก่ ตำรา "วิชาการประพันธ์และการหนังสือพิมพ์" ซึ่งเป็นตำราที่มีเป็นเล่มแรกในเมืองไทย เป็นตำราประกอบการเรียนสมัยตั้งโรงเรียนการประพันธ์และหนังสือพิมพ์ทางไปรษณีย์เป็นครั้งแรกในเมืองไทยเช่นกัน

หนังสือที่ถือว่าเป็นงานชิ้นเอกและยิ่งใหญ่ของนายเปลื้อง ณ นคร ที่นักการศึกษาทางด้านวรรณคดีไทยยอมรับและยกย่องก็คือชุด **ปริทรรศน์แห่งวรรณคดีไทย** ภาค ๑ ภาค ๒ ภาค ๓ และ **ประวัติวรรณคดีไทยฉบับนักศึกษา** นอกจากนี้เป็น**ผู้เขียนคำอธิบายประกอบภาพที่เขียนโดย เหม เวชกร** เช่น ภาพชุดสุนทรภู่ ภาพเรื่อง ราชาธิราช กากี กามนิต เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ ซึ่งต่อมารวมพิมพ์เป็นเล่ม

ทางด้านงานแปล ก็มีอยู่หลายเรื่องเช่น ราชาปารีส หญิงกรุงโรม โลลิตา แด่คุณครูด้วยดวงใจ และ อีเลียด

จากการที่นาย เปลื้อง ณ นคร ได้ทุ่มเททั้งกำลังกายกำลังใจให้แก่การสอนและการเขียนตำราเกี่ยวกับวรรณคดีและภาษาไทยมาเกือบตลอดชีวิต ส่งผลให้ท่านได้รับการยกย่องจากสถาบันการศึกษาหลายแห่ง โดยได้รับพระราชทานปริญญาบัตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๐ และได้รับพระราชทานปริญญาบัตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

หลังจากที่ได้ตรากตรำทำงานมาตั้งแต่หนุ่มจนเข้าสู่วัยชราอายุกว่า ๗๐ ปีแล้ว ท่านก็ได้ลาออกจากงานมาพักผ่อนอยู่กับบ้าน แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่วายมีผู้มาขอให้ท่านเขียนเรื่องให้อยู่เนือง ๆ จนถึงต้นปีพุทธศักราช ๒๕๔๑ สังขารของท่านเสื่อมโทรมลงไปมาก มือไม่มีกำลังเขียนหนังสือ แม้จะเซ็นชื่อก็ไม่ได้ ขณะเดียวกันเริ่มรับประทานอาหารน้อยลง อาการผิดปกติมีมากขึ้น ในที่สุดก็ถึงแก่กรรม เมื่อก่อนรุ่งอรุณ วันอาทิตย์ ที่ ๒๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๑ สิริอายุ ๘๙ ปี

นายเปลื้อง ณ นครได้ผ่านชีวิตหลายรูปหลายแบบมาอย่างโชกโชน มีทั้งความผิดหวัง สมหวัง ยากจน มั่งมี เกียรติยศ อันเป็นกฎของโลกธรรม แต่สิ่งหนึ่งที่พริ้งเพริด คือ ผลงานวรรณกรรมของท่านเท่านั้นที่จะเด่นเป็นสง่าอยู่คู่ฟ้าวรรณคดีไทยไปชั่วกาลนาน

๑๙ กันยายน ๒๕๕๔

พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย (เจือ กาญจนินทุ)

อดีตอธิบดีกรมโฆษณาการ (กรมประชาสัมพันธ์) และกรมศิลปากร

ผู้บุกเบิกกิจการประชาสัมพันธ์ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี

นางอรุณี แดงพันธ์

ตอนที่ ๑

ประวัติศาสตร์ชาติไทยแผ่ไพศาล
ไทยเก่งกล้าสามารถไม่ขลาดกลัว
สุโขทัยขอมรู้จักไทยนักสู้
อยุธยาพม่าเห็นไทยเป็นชาย
ครั้นกรุงธนคนไทยได้รู้จัก
รัตนโกสินทร์ถิ่นของไทย
ทั้งยุโรปอเมริกานานาชาติ
ทั้งบ้านใกล้เรือนเคียงรอบเรียงเรา
มีเพื่อนเกลอไทยอย่าเผลอว่าเกลอมาก
จะพึ่งเพื่อนเพื่อนก็เอี้ยเปลี้ยเต็มที
อย่าเสียใจว่าใครใครไม่ให้พึ่ง
อันคนนั้นนั่นนะหรือคืออาตมา
อันเมืองไทยของคนไทยใช่แน่แน่
บำรุงราชบำรุงชาติศาสน์อย่าคลาย
ชาติจะคงตรงที่เราเอาใจใส่
อย่าถือเราถือเขาไม่เข้าการ
ไทยต้องขานชื่อไทยไว้ถ้วนทั่ว
แสดงตัวโลกรู้จักต่างทักทาย
เพราะไทยกู้เอกราชสมมาดหมาย
ยอมไว้ลายไม่เป็นทาสเราชาติไทย
ถึงแรงรักสามัคคีดีไฉน
ทั้งใกล้ไกลตระหนักรู้จักเรา
ไทยสามารถต่อไมตรีไม่มีเขลา
ล้วนพงศ์เผ่าผูกรักสามัคคี
คราวลำบากเข้าด้วยกันหันหน้าหนี
จะพึ่งชีหรือพึ่งสงฆ์ชักสงกา
ยังคนหนึ่งพึ่งได้แท้แน่หนักหนา
จะพึ่งพาได้ทุกอย่างจนวางวาย
อย่าให้แปรเป็นอื่นขื่นขมหลาย
เป็นเครื่องหมายมุ่งประสงค์จำนงนาน
บำรุงไทยบำรุงเขตประเทศสถาน
จงสมานผูกสมัครรักไทยชโย

บทประพันธ์ข้างต้นนี้ ชื่อว่า "สดุดีชาติไทย" เป็นผลงานการประพันธ์ของพันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย อดีตอธิบดีกรมโฆษณาการ และกรมศิลปากร ผู้มีความรู้ความสามารถหลายด้าน เช่น การประชาสัมพันธ์ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี เป็นต้น

พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย (เจือ กาญจนินทุ) เกิดเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๔๒ ตรงกับวันอังคาร แรม ๗ ค่ำ ปีกุน ณ ตำบลบางซื่อ อำเภอบางซื่อ พระนคร เป็นบุตรลำดับที่ ๓ จากจำนวนพี่น้อง ๕ คน ของพันตำรวจตรี หลวงนิกรบริรักษ์ (เจิม กาญจนินทุ) และนางเนย กาญจนินทุ

เนื่องจากคุณพ่อของ พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย เป็นข้าราชการ ย่อมรู้ถึงคุณประโยชน์ของการศึกษาดี จึงให้ลูกทุกคนได้เข้าเรียนตั้งแต่อายุยังน้อย สถานศึกษาแห่งแรกที่พันเอกหลวงรณสิทธิพิชัย ได้เข้าศึกษา คือโรงเรียนวัดอัมรินทร์ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่ใกล้บ้าน หลังจากนั้นท่านได้ลาออกเพื่อไปเข้าโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ศึกษาอยู่จนถึงพุทธศักราช ๒๔๕๔ จึงได้ไปสมัครเข้าโรงเรียนนายร้อยทหารบก โดยการแนะนำของพี่ชายคนโต คือ ร้อยโท ขุนพจนการโยธาทร (พจน์ กาญจนินทุ) ขณะศึกษาที่โรงเรียนนายร้อยทหารบก ได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการเป็นหัวหน้าหมวดในกองร้อยที่ ๑ โรงเรียนนายร้อยชั้นปฐม ผู้ช่วยผู้บังคับหมวดในกองร้อยนักเรียนนายดาบ โรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม และนักเรียนทำการนายร้อยกรมทหารราบที่ ๒๐ จังหวัดร้อยเอ็ด

พุทธศักราช ๒๔๖๒ สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก ปฏิบัติหน้าที่ราชการเป็นนายทหารประจำกรมทหารบกที่ ๒๐ พุทธศักราช ๒๔๖๓ ได้รับพระราชทานยศร้อยตรี ปฏิบัติหน้าที่เป็นนายทหารฝึกหัดราชการ แผนกที่ ๕ กรมยุทธศาสตร์ทหารบก พุทธศักราช ๒๔๖๔ เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนกรมยุทธศาสตร์ทหารบก และโรงเรียนเสนาธิการทหารบก พุทธศักราช ๒๔๖๕ ได้รับพระราชทานยศร้อยโท ปฏิบัติหน้าที่ราชการเป็นนายทหารฝึกหัดราชการ โรงเรียนการฝ่ายเสนาธิการ กรมยุทธศาสตร์ทหารบก นายทหารฝ่ายเสนาธิการ กองพลทหารบกที่ ๑๐ พุทธศักราช ๒๔๗๐ ปฏิบัติหน้าที่ราชการเป็นนายทหารฝ่ายเสนาธิการ กองพลทหารบกที่ ๖ ได้รับมอบหมายให้เป็นครูวิชาทหารกรมยุทธศึกษาทหารบก พุทธศักราช ๒๔๗๑ ได้รับพระราชทานยศร้อยเอก

วันที่ ๒๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ ได้ร่วมในคณะราษฎรขอพระราชทานรัฐธรรมนูญจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ในปีเดียวกันนั้น ปฏิบัติหน้าที่ราชการเป็นผู้บัญชาการกองร้อยที่ ๓ กองร้อยนักเรียนนายร้อยและนักเรียนนายดาบ

พุทธศักราช ๒๔๗๖ ได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ และปฏิบัติหน้าที่ราชการ เป็นผู้บัญชาการ ร้อย ๑ พัน ๔ (พระนคร) ผู้บัญชาการนักเรียนนายร้อย ร้อย ๑ พุทธศักราช ๒๔๗๗ ปฏิบัติหน้าที่ราชการเป็นรองผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ ๑ รักษาการในตำแหน่ง เสนาธิการมณฑลทหารบกที่ ๑ ในปีเดียวกันนั้นได้รับพระราชทานยศพันตรี และก้าวหน้าในตำแหน่งทางราชการมาเป็นลำดับ จนพุทธศักราช ๒๔๗๘ ได้รับพระราชทานยศพันโท

เป็นธรรมดาของผู้ที่ก้าวเข้าไปเล่นการเมือง ย่อมได้รับผลของการเมืองบ้าง ดังนั้นชะตาร้ายทางการเมืองจึงได้เดินเข้ามาหา พันเอก หลวง รณสิทธิพิชัย เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๘ ได้มีคำสั่งให้ปฏิบัติหน้าที่ราชการเป็น ประจำกองบัญชาการ กรมเสนาธิการทหารบก และขอให้หยุดราชการไปพักผ่อนร่างกายในประเทศอินโดจีนฝรั่งเศส (คือประเทศกัมพูชา ซึ่งในขณะ

นั้นเป็นประเทศในอาณานิคมของประเทศฝรั่งเศส) โดยยังได้รับพระราชทานเงินเดือนอยู่ ขณะที่อยู่ในประเทศอินโดจีนฝรั่งเศสนี้ได้เกิดกรณีพิพาทระหว่างประเทศไทยกับประเทศอินโดจีน คือการเรียกร้องดินแดนบางส่วนของประเทศไทยคืน ทางประเทศฝรั่งเศสทราบว่า พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย เป็นนายทหารฝ่ายเสนาธิการและต้องออกไปอยู่ที่ประเทศอินโดจีนฝรั่งเศสเพราะเหตุทางการเมือง จึงได้ไปติดต่อขอให้ช่วยกองทัพของฝรั่งเศส แต่ท่านได้ตอบปฏิเสธโดยเด็ดขาด เพราะรู้ว่าจะให้ช่วยทำแผนเข้าโจมตีประเทศไทย ท่านไม่มีเหตุผลอันใดที่จะทรยศต่อชาติไทย ถึงแก่ต้องลดฐานะของนายทหารไทยและคนไทยลงไปต่ำถึงเพียงนั้น เมื่อได้รับการปฏิเสธ ทางการของประเทศฝรั่งเศสจึงได้สั่งย้ายท่านจากกรุงพนมเปญไปอยู่ที่เมืองโซลอง อันเป็นถิ่นทุรกันดารซึ่งท่านก็ได้ปฏิบัติตาม

ตลอดระยะเวลาที่อยู่ที่ประเทศอินโดจีนฝรั่งเศสนั้น พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย ได้เคยขออนุญาตกลับประเทศไทยไม่น้อยกว่า ๑๐ ครั้ง แต่ก็ไม่เป็นผล จนเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๒ เมื่อผลการสอบสวนของคดีการเมืองในครั้งนั้นพาดพิงไม่ถึงท่าน ทางราชการจึงมีคำสั่งเรียกตัวให้กลับ ท่านได้ย้ายครอบครัวคืนกลับสู่ประเทศไทยเมื่อเดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๘๙

เมื่อกลับสู่ประเทศไทยแล้ว เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๙๐ พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย ก็ได้รับเชิญให้เข้าดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมโฆษณาการ (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นกรมประชาสัมพันธ์) ปฏิบัติหน้าที่ราชการเป็นข้าราชการพลเรือนชั้นพิเศษ

พลเอก กฤช ปุณณกันต์ อดีตอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ เขียนไว้ในหนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย เกี่ยวกับงานที่ได้ปฏิบัติในขณะที่ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมโฆษณาการ ว่า

"...คุณหลวงเป็นบุคคลพิเศษ ที่เป็นนักพูด นักเขียน เป็นผู้มีความคิดริเริ่มที่ดี และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการประชาสัมพันธ์นั้น เมื่อกองการโฆษณาซึ่งเป็นหน่วยงานประชาสัมพันธ์ของรัฐแห่งแรก ได้เปลี่ยนชื่อเป็นสำนักงานโฆษณาการ เมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม ๒๔๗๖ แล้ว คุณหลวงก็ได้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการเป็นคนแรก และเมื่อการโฆษณาได้ขยายงานเป็นกรมโฆษณาการ ท่านก็ได้กลับมาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมโฆษณาการอีกคำรบหนึ่ง เพราะท่านได้ทำงานให้เห็นผลเป็นที่ประจักษ์ว่าท่านได้วางรากฐานงานด้านประชาสัมพันธ์ไว้อย่างถูกหลักและมั่นคง ซึ่งเป็นแนวทางสะดวกต่อการพัฒนาสืบมาอย่างดียิ่ง อาทิเช่น

การจัดรายการทางวิทยุกระจายเสียงอย่างถูกต้องทันสมัย ให้ความรู้ ความบันเทิง ให้ข่าวสาร

ทันท่วงที เป็นสื่อกลางสำหรับประชาชนและรัฐบาล มีการให้ความรู้ในเรื่องประชาธิปไตย ให้ประชาชนได้ทราบทั้งทางวิทยุกระจายเสียง และทางไปปาฐกถาเผยแพร่ความรู้แบบหน่วยเคลื่อนที่ ซึ่งในขณะนั้นต้องเดินทางด้วยเรือ ด้วยขี่ม้า และเดินเข้าไปปาฐกถาตามหัวเมืองและชนบทห่างไกลที่ประชาชนยังด้อยการศึกษา มีสำนักงานท่องเที่ยวบริการประชาชนที่ทำงานแข็งขันเป็นที่นิยมของคนทั่วไป สำหรับในด้านวิทยุกระจายเสียงนั้น คุณหลวงได้พยายามฝึกฝนโฆษกให้พูดจาและอ่านข่าวอย่างถูกต้องตามอักขรวิธี โฆษกจะต้องผ่านการคัดเลือก โดยทดลองให้ผู้มีเสียงไพเราะให้อ่านข่าว อ่านประกาศ อ่านโฆษณาแจ้งความให้ถูกต้อง ทำให้มีโฆษกอักษรศาสตรบัณฑิตอยู่หลายคน

การจัดรายการ ก็มีทั้งธรรมะ ความรู้ ความบันเทิงที่ให้ประโยชน์ ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ผู้ฟัง และมีทั้งรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยไว้ และดนตรีตามสมัยนิยม มีเรื่องสำหรับเด็ก อบรมจิตใจเด็กไปพร้อมมูล เมื่อย้ายจากกรมประชาสัมพันธ์ไปดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร ท่านก็ทำงานขยันขันแข็งตลอดมา นับว่าท่านเป็นบุรุษเหล็กได้คนหนึ่งเพราะท่านเป็นทั้งนักการทหาร นักการเมือง นักสู้ นักประชาสัมพันธ์ นักเขียน นักพูด นักริเริ่ม และนักทำงานตลอดชีวิต..."

นายรักศักดิ์ วัฒนพานิช อดีตอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ อีกท่านหนึ่งเขียนไว้ในหนังสือเล่มเดียวกัน เกี่ยวกับงานด้านประชาสัมพันธ์ที่ พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย ได้มีส่วนร่วมและผลักดันให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่กรมประชาสัมพันธ์ว่า

"...ท่านเป็นนักทำงานที่เข้มแข็ง เป็นนักริเริ่มที่ดี กิจการงานของกรมโฆษณาการ ในขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งเป็นอธิบดีอยู่ ได้ก้าวหน้าอย่างคึกคักมั่นคงและถูกต้อง ผลงานของท่านกล่าวได้ว่าเป็นรากฐานส่วนหนึ่งที่ทำให้งานประชาสัมพันธ์ก้าวหน้าเป็นประโยชน์ในด้านเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐบาลได้ผลดี

ท่านได้ขยายงานด้านวิทยุกระจายเสียง ย้ายสถานีวิทยุจากศาลาแดง มาใช้สถานีวิทยุพญาไท ตรงข้างโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าฯ ทำให้งานด้านวิทยุกระจายเสียงก้าวหน้าต่อมาเป็นลำดับ

ได้จัดให้ข้าราชการระดับประจำแผนกทุกคน ฝึกพูด ฝึกปาฐกถา เพื่อประโยชน์ในงานโฆษณาเคลื่อนที่ให้ประชาชนเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย และเข้าใจนโยบายของรัฐบาลโดยถูกต้อง

ท่านได้ดำเนินการปรับอัตราตำแหน่งเจ้าหน้าที่ช่างภาพ และเจ้าหน้าที่ฝ่ายดนตรีจากลูกจ้างประจำ หรือข้าราชการวิสามัญ ให้เป็นข้าราชการสามัญ ทำให้งานด้านดนตรีและด้านช่างภาพโฆษณาเป็นรูปร่างขึ้น และขยายก้าวหน้ากว้างขวางขึ้นตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

ได้เริ่มให้มีสถานีวิทยุภาคทดลอง ปชส. ขึ้นเป็นครั้งแรก การจัดรายการได้ใช้แผ่นเสียงไปตลอด มีโฆษณาสินค้าหรือข่าวย่อยบ้าง เช่น ข่าวมรณกรรมคั่นบ้างเล็กน้อย และได้จัดทำหนังสือเสียงวิทยุแบบสารคดี ๕ นาที

ท่านได้ให้มีการฝึกโฆษกหญิงขึ้นเป็นครั้งแรกของเมืองไทย

ท่านได้จัดการประกวดเพลงไทยเดิม และเพลงไทยสากลขึ้น เพื่อส่งเสริมศิลปะการร้องเพลงที่ถูกแบบทั้งเพลงไทยเดิมและเพลงไทยสากล

ท่านได้ขยายหน่วยปาฐกถาเคลื่อนที่กว้างขวางมากขึ้น และให้ดำเนินงานบ่อยครั้งขึ้น

ท่านได้ขยายงานด้านส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยยกระดับแผนกส่งเสริมการท่องเที่ยวในกรม

โฆษณาการขณะนั้นขึ้นเป็นสำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยว จัดให้บริการประชาชนอย่างเข้มแข็ง ให้มีการนำเที่ยวสถานที่ต่างๆ ที่ให้ประโยชน์อย่างแท้จริงเป็นที่พอใจของประชาชนมากขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งในปัจจุบันเป็นงานที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศเป็นจำนวนมากแขนงหนึ่ง

ในด้านสวัสดิการข้าราชการกรมประชาสัมพันธ์ ท่านได้ให้จัดตั้งร้านสหกรณ์ของกรมขึ้น ให้ข้าราชการซื้อของจำเป็นในการครองชีพ เช่น ข้าวสาร น้ำตาล ฯลฯ ในราคาถูก ผู้ใดจำเป็นต้องซื้อของเป็นจำนวนมากก็มีรถบริการให้ถึงบ้าน นับเป็นการช่วยสวัสดิการครอบครัวของข้าราชการได้เป็นอย่างดีและทันสมัย..."

พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย เป็นผู้ที่มีความสนใจในงานประพันธ์วรรณคดี ท่านได้เขียนเรื่องราวและบทความที่น่ารู้ น่าอ่าน และเป็นประโยชน์แก่การศึกษาเป็นจำนวนมาก สมัยที่ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมโฆษณาการ ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๙๐ – ๒๔๙๓ นั้น ท่านได้เขียนบทความเผยแพร่ทางวิทยุกระจายเสียงหลายครั้ง ที่สำคัญได้แก่บทความเกี่ยวกับความรักชาติ เช่น เรื่องตื่นเถิดชาวไทย เส้นผมบังภูเขา เป็นต้น ในด้านวรรณคดีได้แต่งโคลงกลอนที่เป็นภาษิตหลายเรื่อง โดยใช้นามปากกาว่า "อินทุมาศ" อันมีความหมายเดียวกันกับนามสกุลของท่าน คือ "กาญจนินทุ" ที่แปลว่า "พระจันทร์สีทอง" ภาษิตที่มีชื่อเสียงรู้จักกันแพร่หลาย คือ *ภาษิตอินทุมาศ* และ *สุภาษิตานุสรณ์* ซึ่งได้นำออกอ่านเป็น *วิทยุสุภาษิตานุสรณ์* และต่อมาได้ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นอนุสรณ์ในวันอายุครบ ๖๐ ปีของท่าน นอกจากนั้นยังได้แต่งหนังสือคู่มือแม่บ้าน อันเป็นความรู้รอบตัวอีกด้วย

ความรู้ ความสามารถ ของพันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย มิได้มีแต่ในด้านการประชาสัมพันธ์เท่านั้น งานด้านวรรณกรรม โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศาสนาท่านก็ให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง

ตอนที่ ๒

พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย ปฏิบัติหน้าที่อธิบดีกรมโฆษณาการ ประมาณ ๓ ปี ก็ได้รับความไว้วางใจจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ให้ไปดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร ในวันที่ ๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ซึ่งท่านก็ได้สร้างคุณูปการและผลงานฝากไว้แก่กรมศิลปากรมากมายเช่นเดียวกัน

ในหนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย พลเรือตรี สมภพ ภิรมย์ อดีตอธิบดีกรมศิลปากร เขียนเกี่ยวกับงานด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และโบราณคดีของชาติ ขณะที่พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากรไว้ว่า

"...ท่านได้มุ่งหน้าปรับปรุงงานกรมศิลปากรให้ก้าวหน้าเป็นลำดับ ท่านได้เป็นผู้เริ่มให้ใช้อักษรย่อของกองและแผนกต่างๆ เป็นผู้ริเริ่มให้กองต่างๆ จัดทำสถิติส่งทุกๆ เดือน ท่านพยายามหาโอกาสออกไปตรวจโบราณสถาน และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอยู่เสมอ เมื่อกลับมาก็พิจารณาปรับปรุงงานโบราณคดี และงานการพิพิธภัณฑ์ให้ก้าวหน้า นอกจากนั้นท่านยังสนใจวิชาประวัติศาสตร์ ได้เขียนบทความเรื่อง "ชาติไทย" ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงติดต่อกันเป็นเวลานาน ต่อมาได้มีผู้จัดพิมพ์เป็นเล่มขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ ท่านได้เสนอรัฐบาลขอให้พิจารณาจัดตั้งคณะกรรมการจัดทำ

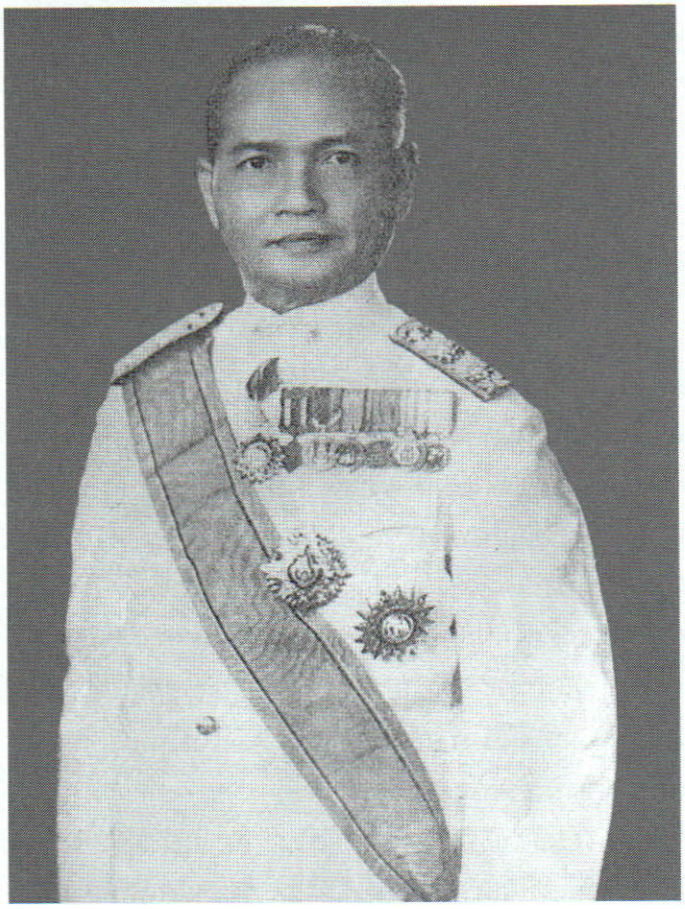

ประวัติศาสตร์ไทยขึ้น ซึ่งก็ได้รับอนุมัติ งานประวัติศาสตร์ไทยจึงได้เริ่มมาแต่ครั้งนั้น ในด้านเผยแพร่ความรู้ พ.อ. หลวงรณสิทธิพิชัย ได้รื้อฟื้นจัดให้มีการออกวารสารศิลปากรขึ้นอีก ในฐานะผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยศิลปากร ท่านเป็นผู้จัดตั้งคณะโบราณคดีขึ้นเพื่อจะได้เป็นสถาบันที่ฝึกอบรม ผู้ที่จะมารับงานโบราณคดีและการพิพิธภัณฑ์สืบต่อไป งานในด้านสถาปัตยกรรม หัตถศิลป์ การสังคีต วรรณคดี หอสมุดแห่งชาติ และหอจดหมายเหตุ ท่านก็สนใจและพยายามหาทางที่จะให้งานดังกล่าวเจริญก้าวหน้า ..."

นายนุ่ม อยู่ในธรรม อดีตรองอธิบดีกรมศิลปากร เขียนเล่าถึงอุปนิสัยใจคอของพันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย ในหนังสือเล่มเดียวกัน ว่า

"...ข้าพเจ้าเริ่มรู้จักมักคุ้นกับ พ.อ. หลวงรณสิทธิพิชัย เมื่อปี ๒๔๙๕ โดยข้าพเจ้าโอนจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (ปัจจุบันคือ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี) ไปรับราชการทางสำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม ในตำแหน่งหัวหน้าแผนกโต้ตอบและเก็บ กองกลาง ขณะนั้นคุณหลวงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร และบ่อยครั้งท่านต้องเป็นผู้รักษาการแทนปลัดกระทรวงวัฒนธรรม ที่ประทับใจข้าพเจ้ามากคือ ความเป็นผู้รักเหตุผล และกล้าที่จะผจญกับความจริงโดยไม่เกรงอันตรายใดๆ ทั้งสิ้น ยกตัวอย่าง เช่น เมื่อตอนแรกตั้งกระทรวงวัฒนธรรมนั้น กรมการวัฒนธรรมซึ่งยังไม่ค่อยมีภารกิจอะไรมากนัก ได้รับมอบจาก ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ให้ดำเนินการเผยแพร่อุดมคติของขบวนการ M.R.A. (Moral Re-Armament) โดยถือว่าเป็นงานหลักที่สำคัญของกรมการวัฒนธรรมงานหนึ่ง ควบคู่กับงานของหน่วยวัฒนธรรมเคลื่อนที่ ขบวนการดังกล่าวนี้มีอุดมการณ์ ๔ ประการ คือ

๑. *มีความรักด้วยประการทั้งปวง*
๒. *มีความซื่อสัตย์ด้วยประการทั้งปวง*
๓. *มีความบริสุทธิ์ด้วยประการทั้งปวง*
๔. *มีความไม่เห็นแก่ตัวด้วยประการทั้งปวง*

ขณะนั้นคุณหลวงท่านเป็นนายกพุทธสมาคมอยู่ด้วย ท่านก็ค้านอย่างหัวชนกำแพงทีเดียวว่าหลักของพระพุทธศาสนาซึ่งชาวไทยนับถือกันอยู่โดยทั่วไปนั้นดีอยู่แล้ว ดีกว่าหลักการอื่นๆ ของขบวน

การ M.R.A. นี้ เช่น มีฉันทะ มีสัจจะ มีปาริสุทธ และมีจาคะ เป็นต้น ทั้งๆ ที่ท่านก็ย่อมทราบอยู่แล้วว่าไม้ซีกหรือจะไปงัดไม้ซุง แต่เมื่อท่านเห็นว่าไม่ถูกต้องท่านก็ยอมเสี่ยงเพื่อทางที่ถูกที่ควร เดชะบุญที่ ฯพณฯ จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นเพื่อนผู้ก่อการด้วยประการหนึ่ง และ ฯพณฯ เป็นผู้ใหญ่ที่เคารพเชื่อในเหตุผลที่ถูกที่ควรของบุคคลอื่น คุณหลวงจึงไม่กระทบกระเทือนด้วยภัยอย่างใดเลย ถ้าเป็นสมัยอื่น ข้าราชการที่ปฏิบัติดังเช่นคุณหลวงรณสิทธิพิชัย ก็ไม่แน่นักว่าจะอยู่โดยปกติสุขได้..."

นายบรรเจอด กาญจนินทุ น้องชายของพันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย เขียนเล่าถึงความสามารถความกล้าหาญ และการปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาของพี่ชาย ในหนังสือเล่มเดียวกันว่า

"...ในตอนที่หลวงรณสิทธิพิชัยกลับเข้ามารับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนนี้ ข้าพเจ้าเคยได้ยินหลายคราว ที่ข้าราชการเคยพูดกันว่า หลวงรณสิทธิพิชัยเป็นทหาร คิดว่าคงจะปกครองและปฏิบัติต่อข้าราชการพลเรือนเช่นแก่ทหาร แต่ตรงกันข้าม หลวงรณสิทธิพิชัยเป็นทหารแต่ปกครองพลเรือนเช่นอย่างพลเรือนคนหนึ่งได้เป็นอย่างดี แต่ถึงแม้เมื่อมีชีวิตอยู่ในระหว่างทหารด้วยกันก็มีข่าวอยู่เสมอว่า การปกครองของหลวงรณสิทธิพิชัยนั้นอ่อนหวาน ไม่แข็งกร้าว ข้อนี้ข้าพเจ้าขอรับรองว่าเป็นความจริง ทั้งนี้เพราะเราลูกๆ ได้รับคำอบรมสั่งสอนจากคุณพ่ออยู่เสมอ และเป็นอย่างมากในหลักธรรมแห่งการปกครองคนนั้นกระมัง และก็ผิดกับการปฏิบัติการในการรบจริงที่บางเขน เป็นต้น หลวงรณสิทธิพิชัย ในฐานะผู้บังคับกองพันอยู่แนวหนุน ได้สังเกตการรบอยู่ในขณะนั้น พอสมควร อดนิ่งอยู่ไม่ได้ จึงคลานออกจากโรงนาที่แนวตั้งอยู่ออกไปดูสภาพแนวหน้า (พอออกจากโรงนาไปได้ไม่กี่เมตร โรงนาแห่งนั้นก็ถูกกระสุนปืนจากฝ่ายตรงข้ามอย่างหนัก) และก็กลับลงมาสู่แนวขออาสานำทหารในกองพันที่บังคับบัญชาออกไปแนวหน้าแทน และก็สามารถตะลุยไปข้างหน้าได้อย่างสะดวก

ปัจจัยอีกประการหนึ่งอันเป็นการสนับสนุนวิธีการปกครองคนและบริหารงาน เห็นจะเป็นเพราะหลวงรณสิทธิพิชัยมีนิสัยชอบดนตรี และการแสดงละครกระมัง เพราะดนตรีเป็นเหตุหนึ่งที่ช่วยทำให้จิตใจของคนอ่อนละมุนและรื่นเริง หลวงรณสิทธิพิชัยชอบการร้องเพลง และเคยร้องส่งในวงดนตรี (แบบกันเอง) หลายครั้ง

เมื่อแรกออกรับราชการครั้งแรกที่ร้อยเอ็ด ก็เคยรวบรวมนายทหารและภรรยามาฝึกซ้อมละครจากบทละครที่แต่งขึ้นเองออกแสดงเพื่อการรื่นเริง และเพื่อการกุศลก็หลายครั้ง ทำให้จังหวัดร้อยเอ็ดตื่นตัวและครึกครื้นขึ้นมิใช่น้อย

ตอนที่เข้ารับราชการเป็นอธิบดีกรมโฆษณาการนั้น นอกจากพิจารณาปรับปรุงการบริหารบางประการแล้ว ก็มาถึงการปรับปรุงฐานะของวงดนตรีสากลของกรม ซึ่งปรากฏว่าตั้งแต่นายวงลงไปยังอยู่ในฐานะลูกจ้าง หลวงรณสิทธิพิชัยจึงได้จัดการให้มีการสอบเพื่อยกฐานะลูกจ้างมาเป็นข้าราชการสามัญ และก็ได้เป็นไปสมความมุ่งหมาย นับว่าได้นำความก้าวหน้าในทางราชการให้แก่วงดนตรีสากลของกรมเป็นอย่างมาก ครั้นเมื่อได้ย้ายไปเป็นอธิบดีกรมศิลปากร ก็ได้ดำเนินการส่งเสริมวงดุริยางค์สากลของกรมนั้น ซึ่งข้าพเจ้าทราบมาว่าตอนก่อนนั้น วงดุริยางค์สากลของกรมศิลปากรเงียบเหงาเพราะขาดการฝึกซ้อม เนื่องจากอุปกรณ์บางประการ อาทิ สายซอ หรือลิ้นปี่ ไม่มีงบประมาณซื้อ ครั้นอธิบดีคนใหม่นี้เข้าไปก็จัดแจงให้จัดตั้งงบประมาณเพื่อการนี้ และนั่นก็ได้มีเสียงบรรเลงเสียงซ้อม

กันดังขึ้น...”

สมัยเมื่อดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๙๓ – ๒๔๙๘ นั้น พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย มีความสนใจในการค้นคว้าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี เป็นพิเศษ ท่านได้เดินทางไปสำรวจโบราณวัตถุโบราณสถานตามท้องถิ่นต่างๆ ทั่วราชอาณาจักรอยู่เสมอ จึงทำให้มีความรู้และความเข้าใจในการดำเนินงานทางด้านโบราณคดีอย่างดียิ่งผู้หนึ่ง งานด้านโบราณคดีที่ท่านได้ริเริ่มขึ้นและเป็นรากฐานของความเจริญในสมัยปัจจุบันก็คือ การขยายพิพิธภัณฑสถานในจังหวัดต่างๆ ให้กว้างขวาง และสนับสนุนให้มีการสำรวจและค้นคว้าเพิ่มขึ้น นอกจากนั้นยังได้จัดหาทุนส่งเสริมข้าราชการกรมศิลปากรให้ไปศึกษาอบรมยังต่างประเทศมากขึ้น พร้อมกับเปิดสถาบันฝึกอบรมและสอนวิชาโบราณคดีแก่ผู้ที่จะเข้ารับราชการทางด้านนี้ ซึ่งสถาบันแห่งนี้ก็คือ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งในขณะนั้นอยู่ในสังกัดกรมศิลปากร

นอกจากการจัดหน่วยงาน ส่งเสริมและสนับสนุนทางด้านวิชาการแล้ว พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย ยังได้ค้นคว้าและเรียบเรียงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีออกเผยแพร่เป็นจำนวนมาก ที่สำคัญคือเรื่อง *“ไทยในแหลมทอง”* ซึ่งเดิมได้เรียบเรียงเป็นบทความให้ชื่อว่า “บทความเรื่องไทย” บรรยายออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเป็นตอนๆ เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๙๖ แล้วได้นำมาตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในวารสารศิลปากร ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๙๖ – ๒๔๙๗ ครั้นพุทธศักราช ๒๔๙๗ ได้รวบรวมจัดพิมพ์เป็นเล่มขึ้น นับเป็นการพิมพ์ครั้งที่สอง ให้ชื่อว่า “ไทยในแหลมทอง” หนังสือเรื่องไทยในแหลมทองนี้ เป็นเรื่องที่กล่าวถึงความสำคัญและความเป็นมาของชาติไทย ตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ สมัยสุโขทัยและ สมัยปัจจุบัน ให้ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ก่อให้เกิดความรักชาติ และซาบซึ้งในเรื่องราวของชาติ ทั้งที่เป็นอดีตและปัจจุบัน จึงนับว่าเป็นหนังสือที่มีคุณค่ายิ่งเรื่องหนึ่ง นอกจากนั้นท่านยังได้เรียบเรียงถอดความในนิทานคำกลอนชื่อ *“สุริยัน-จันทรา”* ซึ่งตีพิมพ์อยู่ในวารสารศิลปากร ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๙๕ – ๒๔๙๖ ออกเป็นความเรียงด้วย

เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๙๔ ระหว่างรับราชการอยู่ ณ กรมศิลปากร พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย ผู้เกิดมาในตระกูลที่นับถือพระพุทธศาสนาและประกอบด้วยศรัทธาปสาทะแห่งตน จึงสละเพศฆราวาสเข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์ ณ พัทธสีมา วัดบวรนิเวศวิหาร โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ และสมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) แห่งวัดมกุฏกษัตริยาราม ขณะเมื่อดำรงสมณศักดิ์เป็น พระสาสนโสภณ กับพระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ) แห่งวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศนั้น ท่านมีความสามารถสอบได้เป็นนักธรรมเอก แล้วได้ลาสิกขาบท คืนเข้าสู่กรมศิลปากรตามเดิม

ระหว่างที่อุปสมบทนั้น ท่านได้เขียนเรื่องราวที่เกี่ยวกับธรรมและพุทธปรัชญาออกเผยแพร่ เช่น พุทธประวัติ ประทีปแห่งเอเชีย เทศนาสามกัณฑ์ และเรียงความกระทู้ธรรม เป็นต้น

พุทธศักราช ๒๔๙๗ ได้รับโปรดเกล้าฯ พระราชทานยศพันเอก

ปลายปีพุทธศักราช ๒๔๙๘ พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย ได้ลาออกจากราชการ และตัดสินใจหาที่วิเวกเพื่อสงบจิตใจจนกว่าจะสิ้นชีวิต ในที่สุดก็ได้เลือกส่วนหนึ่งของวัดถ้ำมังกรทอง

จังหวัดกาญจนบุรี เป็นที่ฝึกวิปัสสนาและถือศีล ๘ โดยได้รับอนุญาตจากหลวงพ่อจ้อย เขมิโย ผู้เป็นเจ้าอาวาสให้สร้างอาศรมไม้ชั้นเดียว กว้างขวางพอที่ลูกๆ ญาติๆ หรือผู้อื่นที่รักใคร่ไปขอพำนักบ้าง ท่านได้ปวารณาตัวขอเป็นศิษย์พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิเถร) ขณะดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชสิทธิมุนี สอนและให้ทางปฏิบัติอย่างถี่ถ้วน ซึ่งพันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย ได้จดจำนำมาปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จนการวิปัสสนาก้าวหน้าขึ้นไปเป็นลำดับ

พุทธศักราช ๒๕๐๓ ขณะที่พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย ฝึกวิปัสสนาที่อาศรมวัดถ้ำมังกรทองนี้ แขนและขาข้างขวาของท่านเกิดอาการชาเหยียดยืดไม่สะดวก จำเป็นต้องหยุดการวิปัสสนาและถือศีล ๘ ลงเสีย เพราะจะทำให้อาการทรุดหนักมากขึ้น ภายหลังได้เริ่มมีอาการของโรคอัมพาต เริ่มด้วยการบังคับขาขวาไม่ได้ ต่อมาก็เป็นแขนขวาและอาการก็มากขึ้นเป็นลำดับ ในช่วงนี้ท่านได้รับการรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบันและแพทย์แผนโบราณ แต่อาการของท่านก็มีแต่ทรุดลงเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงต้องนอนอยู่กับที่ ต้องป้อนอาหารและจับพลิกตัวให้ โดยที่ท่านไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้เลย ถึงแม้ว่าการรักษาทางกายจะไม่ได้ผล แต่ทางจิตใจท่านได้รับการรักษาดูแล ได้รับความอบอุ่นอย่างเต็มที่จากลูกๆ และหลานๆ

พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย ได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๑๕ สิริอายุได้ ๗๓ ปี ๕ เดือน ๑๕ วัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานโกศถพร้อมเครื่องประกอบเกียรติยศ และได้มีพิธีพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม เมื่อวันจันทร์ ที่ ๘ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๖

ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์

ราชบัณฑิตผู้วางรากฐานการศึกษาด้านอักษรศาสตร์ของไทย

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ เป็นผู้บุกเบิกจัดระบบ และวางรากฐานการศึกษาด้านอักษรศาสตร์ของไทย โดยเฉพาะการปรับปรุงหลักสูตรในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้ก้าวหน้าทันสมัย เช่น วิชาประวัติศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาโบราณตะวันออก ภาษาอังกฤษ ภาษาตะวันตก วิชาบรรณารักษ-ศาสตร์ ปรัชญา ฯลฯ นับว่าท่านเป็นเสาหลักของการพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ด้านอักษร-ศาสตร์ สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

กำเนิดและการศึกษา

ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ เป็นบุตรของพระยาราชนุกูลวิบูลภักดี (รื่น ศยามานนท์) และคุณหญิงเลื่อน (สกุลเดิม ไวทยะชีวิน) เกิดเมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๕๔ ที่บ้านตรอกสาเก ถนนตะนาว เขตพระนคร กรุงเทพฯ แต่เดิมท่านได้รับพระราชทานชื่อจากสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุขุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่า "รองแสง" เพื่อแสดงว่าเป็นหลานของพระยาสุขุมาลย์บริหาร (แสง ไวทยะชีวิน) แต่เมื่อเข้าโรงเรียนครั้งแรกที่โรงเรียนวัดมหรรณพาราม ในพุทธศักราช ๒๔๖๐ บิดาของท่านซึ่งดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการและปลัดกระทรวงมหาดไทย ได้แจ้งชื่อให้ว่า "รอง" เพียงคำเดียว เมื่อจบชั้นประถมปีที่ ๓ ตามการศึกษาภาคบังคับ พุทธศักราช ๒๔๕๖ แล้ว ได้ย้ายไปเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๑ ที่โรงเรียนมัธยมวัดสุทธิวราราม อำเภอบ้านหวาย (ปัจจุบันคือ เขตยานนาวา) โดยบิดานำไปฝากไว้กับพระยาวิจิตรวรสาส์น (พุ่ม อังสุกสิกร) อาจารย์ใหญ่ในขณะนั้น ซึ่งเป็นผู้เริ่มสอนภาษาอังกฤษเป็นพิเศษแก่ท่าน นับเป็นพื้นฐานที่ดีในเวลาต่อมา เมื่อจบมัธยมปีที่ ๕ แล้ว ได้เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ในชั้นมัธยมปีที่ ๖ โดยมีขุนอาจวิชาสรรค์ (ลออ การุณยวนิช) เป็นครูประจำชั้น ในชั้นมัธยมปีที่ ๗ และ ๘ ได้เริ่มเรียนภาษาฝรั่งเศส การเรียนการสอนส่วนใหญ่เป็นภาษาอังกฤษ มีครูชาวลังกาชื่อชัยรัตน์ นายเอ็น. แอล. เซลลีย์ (N.L.Selley) นายเอ็ม. คีตัน (M.Ketan) เป็นผู้สอน ยกเว้นวิชาภาษาไทย ที่มีหลวงสำเร็จวรรณกิจ (บุญ เสขะนันทน์) เป็นผู้สอน ท่านเป็นผู้ที่ขยันหมั่นเพียรตั้งใจศึกษาเล่าเรียนจนสอบได้คะแนนดีมาก เมื่อสอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ ๘ แล้ว นายเซลลีย์

อาจารย์ใหญ่ได้ให้ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์เรียนซ้ำในชั้นมัธยมปีที่ ๘ เพื่อเตรียมตัวสอบชิงทุนรัฐบาลไทยไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ จนกระทั่งในปลายปีพุทธศักราช ๒๔๗๐ ท่านสามารถสอบชิงทุนกระทรวงศึกษาธิการไปศึกษาวิชาอักษรศาสตร์ และวิชาครู (ปัจจุบันคือคณะครุศาสตร์) ณ ประเทศอังกฤษ

ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ ได้โดยสารเรือเดนมาร์ก ชื่อ พิโอเนีย จากกรุงเทพฯ ถึงเมืองทิลเบอรี เมื่อเดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๑ ขณะรอโรงเรียนเปิด ได้ศึกษาภาษาอังกฤษ ละติน และประเพณีต่างๆ ของอังกฤษ กับสาธุคุณ เจ. อาร์. สมาร์ท (Reverend J.R. Smart) เป็นเวลา ๒ สัปดาห์ ต่อจากนั้นได้เข้าศึกษาที่ Imperial Service College เป็นเวลา ๔ เทอม ก็สามารถสอบเข้ามหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ Pembroke College ได้ ด้วยความตั้งใจศึกษาเล่าเรียนของท่าน สามารถศึกษาจบหลักสูตรปริญญาตรีได้รับเกียรตินิยม และได้เรียนวิชาครูต่อ ซึ่งจัดเป็นหลักสูตรเทียบเท่าปริญญาโทอีก ๑ ปี ได้รับ Diploma in Education และเข้าศึกษาต่อวิชาภาษาฝรั่งเศสที่มหาวิทยาลัยเกรอนอบล์ (Grenoble) ได้รับประกาศนียบัตรแล้วเดินทางกลับประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๘

งานพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนที่คณะอักษรศาสตร์

ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ รับราชการครั้งแรกเป็นอาจารย์ประจำ แผนกวิชาประวัติ-ศาสตร์และภูมิศาสตร์ ในพุทธศักราช ๒๔๗๘ ศาสตราจารย์ หลวงพิทยพยัตต์ ได้มอบหมายให้ท่านพัฒนา*หลักสูตรวิชาประวัติศาสตร์* ให้กว้างขวางออกไปอีกหลายสาขา โดยท่านได้ค้นคว้าจากหลักสูตรมหาวิทยาลัยในประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส อินเดีย พม่า สิงคโปร์ ฮ่องกง และญี่ปุ่น

เมื่อได้ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะอักษรศาสตร์ ท่านได้ตั้งแผนกวิชาต่างๆ ขึ้น พร้อมกับปรับปรุงหลักสูตรให้ก้าวหน้าทันสมัย เช่น ตั้ง*แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์* ในพุทธศักราช ๒๔๙๘ *แผนกวิชาภาษาไทย แผนกวิชาภาษาตะวันออก แผนกวิชาภาษาอังกฤษ แผนกวิชาภาษาตะวันตก แผนกวิชาประวัติศาสตร์และวิชาภูมิศาสตร์* ริเริ่มดำเนินการขอตั้ง*แผนกวิชาปรัชญา* ขณะที่เป็นผู้บริหารได้เปิดโลกทัศน์ของครูผู้สอน โดยพยายามหาทุนและส่งเสริมให้ได้ไปศึกษาต่อต่างประเทศทุกคนจนได้รับปริญญาโทและปริญญาเอก นอกจากนั้นยังได้*ขยายสถานที่ของคณะอักษรศาสตร์* ซึ่งเดิมตั้งอยู่ที่คณะอักษรศาสตร์ ๑ เพียงตึกเดียว ต่อมาได้ของบประมาณแผ่นดินมาสร้างเป็นหอสมุดกลางตามแบบเดียวกับตึกอักษรศาสตร์ ๑ ซึ่งเป็นอาคารรูปแบบตะวันตก แต่มีหลังคาทรงไทย สร้างเสร็จและเปิดใช้ในพุทธศักราช ๒๕๐๐ โดยชั้นล่างได้แบ่งเป็นห้องเล็กๆ ใช้เป็นห้องเรียนได้หลายห้อง นอกเหนือจากงานสอนงานบริหารแล้ว ระหว่างพุทธศักราช ๒๕๐๕ - ๒๕๑๔ ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็น *รองอธิการบดีฝ่ายปกครอง* ทำหน้าที่เกี่ยวกับระเบียบข้อบังคับในการปกครองนิสิต พิจารณาโทษผู้ประพฤติผิดระเบียบของมหาวิทยาลัย ให้คำปรึกษาแก่สโมสรนิสิต หอพัก สวัสดิการ ทุนการศึกษา และสมาคมศิษย์เก่า ระหว่างพุทธศักราช ๒๕๐๗-๒๕๑๒ ได้*ทำการแทนอธิการบดี*เกี่ยวกับการแต่งตั้ง โยกย้าย และบรรจุข้าราชการของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งท่านได้ปฏิบัติราชการด้วยความราบรื่นเรียบร้อย

ราชบัณฑิต : ผลงานด้านประวัติศาสตร์ และหนังสือ

ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็น *ราชบัณฑิต ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์* ตั้งแต่ ๑๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๘๕ ได้ร่วมมือในกิจการของราชบัณฑิตยสถาน เช่น เขียนบทความ ตรวจแก้ไขบทความทางประวัติศาสตร์ ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ เป็น*เลขานุการสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ประธานคณะบรรณาธิการสารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย* ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๐๕ เป็นกรรมการใน*คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและคณะกรรมการพิจารณาจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์* สำนักนายกรัฐมนตรี และต่อมาท่านได้เป็นประธานกรรมการทั้งสองคณะ ทั้งยังเป็นเป็นที่ปรึกษา*สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ*อีกด้วย ในคราวที่ร่วมเป็นกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ได้คัดเลือกจัดพิมพ์เผยแพร่เอกสาร รวม ๓๑ เล่ม เช่น ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕ รวม ๕ เล่ม ประชุมศิลาจารึกภาค ๑, ๔, ๕, ๖ หมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรี ฯลฯ ร่วมเขียนและสนับสนุนให้จัดพิมพ์หนังสือ ๓ เล่ม ได้แก่ สมุดภาพไตรภูมิบุราณ สมุดภาพทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ และตำรวจ และ Foreign Records of the Bangkok Period up to A.D. 1932 ฯลฯ

ในคราว*จัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี* เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๕ ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี และเป็นอนุกรรมการอีกหลายคณะ เช่น อนุกรรมการด้านพระมหากษัตริย์ ประมวลเอกสาร ดำเนินงานพระราชพิธี ดำเนินงานโครงการเทิดทูนพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ประธานดำเนินงานทำหนังสือประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ รวม ๓ เล่ม และเป็นอนุกรรมการดำเนินงานเกี่ยวกับการเทิดทูนพระราชสมัญญาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้เขียนบทความและร่วมเขียนเรื่องเพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่ ได้แก่ บทความการเทิดทูนพระราชสมัญญา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็น “มหาราช” และแปลเป็นภาษาอังกฤษ ร่วมเขียนเรื่องในหนังสือประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๒ จำนวน ๒ เรื่อง คือ การปฏิรูปการคมนาคมขนส่งและการสื่อสารกับเรื่องการป้องกันประเทศ ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๓ จำนวน ๓ เรื่อง คือ ความคลี่คลายของระบอบประชาธิปไตย การต่างประเทศ และการพาณิชย์ นอกจากนี้ได้เขียนบทความต่างๆ อีกประมาณ ๓๔ เรื่อง

วันที่ ๒๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๐ ท่านได้รับพระราชทานปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการแผนกอักษรศาสตร์ มูลนิธิอานันทมหิดล ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๐๕

ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ รับราชการจนเกษียณอายุเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๕ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เรียนเชิญเป็นอาจารย์ต่ออีก ๔ ปี โดยสอนชั้นปริญญาตรี และปริญญาโท รับผิดชอบควบคุมการวิจัยของนิสิตชั้นปริญญาโท และรับเป็นอาจารย์พิเศษต่ออีก ๓ ปี แล้วจึงขอลาออกเพราะต้องการรักษาสุขภาพตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๒๒ เป็นต้นมา

ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ มีหลักในการดำเนินชีวิตที่สมควรนำมาเป็นแบบอย่าง ทั้งกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม มีความขยันหมั่นเพียร พยายามศึกษาหาความรู้ ซื่อสัตย์สุจริต

ละเว้นอบายมุข รักษาสุขภาพ ไม่วิพากษ์วิจารณ์ผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา แต่เมื่อมีปัญหาก็หารือกันต่อหน้า มีความมัธยัสถ์ ซื่อสัตย์ต่อคู่ครอง เหนือสิ่งอื่นใดท่านมีความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อย่างแน่วแน่และจริงใจตลอดระยะเวลาที่มีชีวิตอยู่

ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ สมรสกับ หม่อมหลวงเยาว์ สนิทวงศ์ เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘ ณ วังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร ถนนวิทยุ มีบุตรธิดา ๒ คน คือ นางเรวดี วรวรรณ ณ อยุธยา และนายรุ่งฤทธิ์ ศยามานนท์

ในตอนเช้าของวันศุกร์ ที่ ๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๘ ท่านได้ถึงแก่อนิจกรรมด้วยโรคหัวใจวายเฉียบพลันที่บ้านพัก สิริอายุ ๗๓ ปี ๖ เดือน ๙ วัน

๒๙ สิงหาคม ๒๕๕๔

คุณหญิงแร่ม พรหโมบล บุณยประสพ

เนติบัณฑิตหญิงคนแรกของประเทศไทย

นายประยงค์ อนันทวงศ์

คุณหญิงแร่ม พรหโมบล บุณยประสพ เป็นธิดาคนโตของ พันตำรวจเอก พระยาบรรค์ผดุงกิจ (รวย พรหโมบล) อดีตอธิบดีกรมตำรวจ และนางพร้อม พรหโมบล (อินธำรงค์) เกิดเมื่อวันจันทร์ ที่ ๑๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๕๔ ณ บ้านตำบลหลังวังบูรพา กรุงเทพฯ มีพี่น้องชายหญิง รวม ๕ คน และยังมีพี่น้องต่างมารดาอีก ๑๓ คน

เมื่อมีอายุได้ ๖ ปี บิดาก็ส่งไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ เพราะสมัยนั้นผู้มีบรรดาศักดิ์นิยมให้บุตรหลานที่เป็นสตรีได้มีความรู้ภาษาต่างประเทศ คุณหญิงแร่มเรียนอยู่ที่โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ จนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๘ ในปลายปีพุทธศักราช ๒๔๗๐ ขณะมีอายุ ๑๖ ปีเศษเท่านั้น

เมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๘ แล้ว ในพุทธศักราช ๒๔๗๑ คุณหญิงแร่มก็สมัครเข้าเรียนวิชา **กฎหมายของกระทรวงยุติธรรม** โดยได้รับการสนับสนุนจากบิดาเป็นผู้พาไปสมัคร เหตุที่บิดาต้องการให้ท่านเรียนกฎหมายนั้น เพราะมีความเชื่อว่า คนที่เรียนกฎหมาย หรือวิชากฎหมาย จะเป็นคนฉลาด จึงได้คิดปลูกฝังความมีใจรักกฎหมายให้แก่ธิดา ด้วยการลงทุนจ้างให้อ่านหนังสือตำรากฎหมายต่างๆ ให้ฟังเป็นประจำ

การสมัครนั้นกระทำโดยยื่นใบสมัครต่อเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ซึ่งได้แก่ มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาพิชัยญาติ (ดั่น บุนนาค)

ภายหลังจากยื่นใบสมัครแล้ว คุณหญิงแร่มก็ถูกซักถามและอบรมอยู่หนึ่งวันเต็มๆ จากนั้นก็ได้รับอนุมัติให้เข้าเรียนได้ในเดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๑

นับว่าคุณหญิงแร่มเป็นสตรีคนแรกที่ได้เข้าศึกษาวิชากฎหมาย และถือว่าได้เป็นผู้บุกเบิกทางเข้าศึกษาวิชากฎหมายแก่สตรีคนอื่นๆ ในเวลาต่อมา

คุณหญิงแร่มใช้เวลาเรียนอยู่ ๓ ปี ก็สอบไล่ได้ตามหลักสูตร สำเร็จเป็น**เนติบัณฑิตสตรีคนแรก**ของประเทศไทย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๓

ทั้งๆ ที่สำเร็จเนติบัณฑิตแล้ว แต่คุณหญิงแร่มก็ยังไม่มีโอกาสได้สวมเสื้อครุยเนติบัณฑิตในวันรับปริญญา เพราะอายุยังไม่ถึง ๒๐ ปี นอกจากนี้กฎหมายยังไม่เปิดโอกาสให้สตรีเป็นตุลาการหรืออัยการ ท่านจึงได้ไปจดทะเบียนเป็น**ทนายความหญิงคนแรก**ในปีเดียวกันนั้นด้วย

อย่างไรก็ตาม ในการที่ผู้หญิงไปเรียนวิชากฎหมายและเป็นทนายความเป็นครั้งแรก ถือว่าเป็นเรื่องแปลกใหม่ ไม่เคยปรากฏมาก่อน จึงเป็นข่าวเด็ดที่หนังสือพิมพ์เกือบทุกฉบับหรือทุกฉบับก็ว่าได้ พากันลงข่าวลงรูปกันเกรียวกราว บ้างก็ลงทั้งประวัติและสัมภาษณ์กันอย่างครึกโครม

เมื่อการศึกษาสำเร็จแล้ว ก็ถึงเวลาที่จะต้องทำงาน และตำแหน่งหน้าที่การงานที่เหมาะสมที่สุด สำหรับผู้จบกฎหมายขั้นเนติบัณฑิต ก็คือ ผู้พิพากษา หรืออัยการ แต่เนื่องจากทั้งสองตำแหน่งที่ว่านี้เป็นของต้องห้ามสำหรับสตรี ท่านจึงหันไปสมัครเข้าทำงานใน**สำนักงานทนายความชื่อทิลเลกี แอนด์ กิบบินส์** (Tilleke & Gibbins) ซึ่งเป็นสำนักงานของชาวอังกฤษ ไม่มีคนไทยทำเลย และได้ทำอยู่ถึง ๙ ปี ในช่วงนี้เองคุณหญิงแร่มได้รู้จักชอบพอกับชายหนุ่มผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นเพื่อนนักเรียนกฎหมายรุ่นเดียวกัน ชายหนุ่มผู้นั้นคือ นายอุดม บุณยประสพ บุตรพระยาบุณยธรรมธาดา (บุญ บุณยประสพ) และคุณหญิงเมี้ยน บุณยธรรมธาดา และในที่สุดทั้งสองก็ได้เข้าสู่พิธีมงคลสมรส เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๗ มีบุตรธิดา ๒ คน คือ

๑. นางอรนุช โอสถานนท์ อดีตอธิบดีกรมการค้าต่างประเทศ กรมส่งเสริมการส่งออก กระทรวงพาณิชย์ และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ ในรัฐบาลพลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์

๒. พลตรี กฤษฎา บุณยประสพ อดีตเสนาธิการประจำผู้บังคับบัญชาหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (พลเอก สุนทร ฉายเหมือนวงศ์)

หลังจากแต่งงานแล้วไม่นาน คุณหญิงแร่มก็ลาออกจากงานเพื่อติดตามสามีที่รับราชการเป็นข้าหลวงจังหวัดส่วนภูมิภาค* ที่ต้องย้ายไปรับราชการในจังหวัดต่างๆ

จนถึงพุทธศักราช ๒๔๘๓ จึงกลับมาทำงานอีกครั้งหนึ่ง คราวนี้เข้ารับราชการใน **สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์** โดยเป็นข้าราชการสังกัดกระทรวงการคลัง ในตำแหน่งที่ปรึกษากฎหมาย และได้รับตำแหน่งหัวหน้ากองกฎหมายและหัวหน้ากองกลาง รวมเป็นระยะเวลา ๑๐ ปี จากนั้นได้ลาออกเพื่อสมัคร**สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร** และในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ก็ได้เป็นทนายความและที่ปรึกษากฎหมาย สำนักงานทนายความนิติกรณ์ และสำนักงานทนายความแร่มและเพื่อนไปพร้อมๆ กันด้วย

การที่คุณหญิงแร่มต้องการสมัครเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อาจเป็นเพราะว่าท่านต้องการทำงานทางการเมืองก็เป็นได้ เพราะในอดีตท่านเคยเข้าไปทำงานทางการเมืองมาแล้ว ๒ ครั้ง

ครั้งแรกได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมาธิการวิสามัญในสภาผู้แทนราษฎร เพื่อยกร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัว มีเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์ (จิตร ณ สงขลา) เป็นประธานกรรมาธิการ

ครั้งที่สอง พุทธศักราช ๒๔๘๙ สมัครเป็นสมาชิกวุฒิสภา

อีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้คุณหญิงแร่มลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็คือ จากการติดตามสามีไปอยู่จังหวัดต่างๆ ทำให้ได้เห็นความเป็นไปของประชาชนในชนบทอย่างใกล้ชิด เป็นเหตุให้คุณหญิงแร่มสนใจอยากมีส่วนช่วยเหลือสังคมอย่างจริงจัง จึงตัดสินใจสมัครรับเลือกตั้ง

---

* *ปัจจุบัน คือ ผู้ว่าราชการจังหวัด*

เป็น**สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จังหวัดภูเก็ตเป็นครั้งแรก** เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๕ การที่เลือกลงจังหวัดนี้ เพราะมีความคุ้นเคยเป็นพิเศษจากการที่สามีเป็นข้าหลวงอยู่นาน ผลการเลือกตั้งปรากฏว่าคุณหญิงแร่มได้รับเลือกเข้าสภาผู้แทนราษฎร

ต่อจากนั้นก็ได้รับเลือกตั้งและแต่งตั้งให้มีตำแหน่งทางการเมืองมาตามลำดับ ดังนี้

พุทธศักราช ๒๕๐๐ ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท ๒

พุทธศักราช ๒๕๐๑ ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดภูเก็ต เป็นครั้งที่ ๒

พุทธศักราช ๒๕๑๖ ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติและเป็นกรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญ

พุทธศักราช ๒๕๑๘ ได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษากฎหมายสำนักนายกรัฐมนตรี และที่ปรึกษาฝ่ายนิติบัญญัติของนายกรัฐมนตรี

พุทธศักราช ๒๕๑๙ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา

พุทธศักราช ๒๕๒๐ ได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษากฎหมายนายกรัฐมนตรี

พุทธศักราช ๒๕๒๑ ได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติ เป็นกรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญและเป็นที่ปรึกษากฎหมายนายกรัฐมนตรี

นอกเหนือจากงานทั้งหมดที่กล่าวมาแล้ว คุณหญิงแร่มยังได้ปฏิบัติงานพิเศษระดับชาติถึง ๒ งาน งานแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๗ ได้รับแต่งตั้งจากรัฐบาลให้เป็นหัวหน้าคณะกรรมการเฉพาะกิจไปติดต่อจำหน่ายบัตรจนถึงตัวของผู้ซื้อพันธบัตรเงินกู้ช่วยชาติ เพื่อระดมทุนจากประชาชน นับว่าเป็นผู้หญิงคนแรกที่ได้รับความไว้วางใจให้ปฏิบัติหน้าที่นี้ โดยไม่ได้เป็นข้าราชการหรือมีตำแหน่งใดๆ ของรัฐ

งานพิเศษระดับชาติอีกงานหนึ่ง นั่นคือ เป็นผู้หญิงคนแรกจากประเทศไทยที่ได้พูดเรื่องรัฐสภาและเหตุการณ์ทั่วไปของประเทศไทยในรัฐสภาอเมริกัน ในคราวประชุมสหภาพรัฐสภา และมีส่วนจูงใจให้รองประธานรัฐสภาของประเทศไทยขณะนั้นได้รับเลือกตั้งให้เป็นมนตรีของสหภาพรัฐสภา

นอกจากได้ทำงานและมีผลงานทางด้านกฎหมายและด้านการเมืองที่ตนชอบและถนัดแล้ว ทางด้านสังคม คุณหญิงแร่มก็มิได้ละเว้นที่จะให้ความสนใจ ดังจะเห็นได้ว่าท่านเป็นผู้นำในการก่อตั้งและร่วมก่อตั้งสมาคมต่างๆ เช่น ร่วมเป็นผู้ก่อตั้งสมาคมโรงแรม และเป็นนายกสมาคมโรงแรมไทย ร่วมเป็นผู้ก่อตั้งสมาคมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย นายกสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย กรรมการบริหารสมาคมสตรีนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทย กรรมการที่ปรึกษาของสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยฯ ประธานกรรมการอำนวยการของกลุ่มสมาชิกสมทบสภาสตรีแห่งชาติฯ ในการปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม และเป็นลูกเสือวูดแบดจ์ ลูกเสือชาวบ้าน สมาชิกอาสารักษาดินแดน

โดยที่คุณหญิงแร่ม พรหโมบล บุณยประสพ เป็นผู้ที่มีบทบาททางการเมือง การปกครอง และทางสังคมอย่างกว้างขวาง ได้อุทิศตนให้แก่งานเพื่อประโยชน์ของสังคมและประเทศชาติตลอดมา สภามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จึงมีมติให้ได้รับพระราชทานปริญญารัฐประศาสนศาสตรดุษฎี

บัณฑิตกิตติมศักดิ์ เพื่อเป็นเกียรติสืบไป เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑

เนติบัณฑิตหญิงคนแรก

บทบาทในด้านต่างๆ ที่คุณหญิงแร่มได้ดำเนินมาทั้งหมด ถ้าจะถือว่าประสบความสำเร็จอย่างเหลือเชื่อแล้ว บทบาทสำคัญอีกบทบาทหนึ่งคือ ***การบริหารธุรกิจโรงแรม*** *ได้ประสบความสำเร็จอย่างเหลือเชื่อยิ่งกว่า เพราะกิจการโรงแรมตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว ผู้บริหารจะเป็นผู้ชายเท่านั้น คุณหญิงแร่มจึงน่าจะได้รับการยกย่องว่าเป็นสตรีคนแรกที่บริหารโรงแรมก็ว่าได้*

คุณหญิงแร่มเล่าถึงเหตุจูงใจให้ทำกิจการโรงแรมว่า อันที่จริงแล้วไม่เคยคิดทำอาชีพธุรกิจการค้าเลย เพราะอยู่ในครอบครัวข้าราชการมาโดยตลอด สามีก็เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ถึงระดับข้าหลวงภาค แต่เพราะเพื่อนมาชักชวนและสนับสนุนให้ทำ เนื่องจากในระยะนั้นยังไม่มีโรงแรมดีๆ สำหรับนักท่องเที่ยว หรือผู้เดินทางจากต่างจังหวัดที่ไม่มีบ้านญาติมิตรในกรุงเทพฯ เลย จึงรวมทุนกันซื้อบ้านเก่าหลังหนึ่ง ที่ตำบลบางลำพู ดัดแปลงเป็นโรงแรมขนาด ๑๑ ห้อง ในพุทธศักราช ๒๔๙๔ พอดำเนินกิจการไปได้เพียง ๖ เดือน ผู้ร่วมทุนขอถอนตัว แต่ไม่ถอนทุน คือให้คุณหญิงแร่มเป็นผู้ดำเนินกิจการคนเดียว และถ้ามีผลกำไรจึงจะขอคืนทุน คุณหญิงแร่มเล่าว่าเป็นภาระที่หนักมากในตอนนั้น เพราะความที่ไม่เคยทำธุรกิจและไม่สันทัดการจัดการโรงแรม แต่ก็พยายาม จนในที่สุดก็สามารถชำระคืนทุนให้แก่เพื่อนๆ ได้ และกลายเป็นเจ้าของ**โรงแรมเวียงใต้** คนเดียวนับแต่นั้นเป็นต้นมา โรงแรมเวียงใต้ซึ่งตั้งชื่อโดยนายอุดม บุณยประสพ มีความหมายว่า เป็นที่รวมของคนภาคเหนือและภาคใต้ ก็ได้เจริญรุ่งเรืองกลายเป็นโรงแรมชั้นดีแห่งหนึ่งของกรุงเทพฯ

คุณหญิงแร่มเป็นบุคคล ๕ แผ่นดิน ตลอดชีวิตอันยาวนานถึง ๙๗ ปี ท่านไม่เคยใช้ชีวิตโดยเปล่าประโยชน์ มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์เป็นอย่างยิ่ง และอุทิศตนในการพัฒนาสิทธิของสตรีไทยให้ได้รับความรู้และมีความสามารถทัดเทียมกับบุรุษทั้งทางพฤตินัยและนิตินัย มีความภูมิใจต่อการเป็นผู้บุกเบิกให้สตรีไทยตื่นตัวในศักยภาพของตนเอง ได้เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งสมาคมสตรีไทย สมาคมสตรีนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทย สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย สมาคมโรงแรมไทย สมาคมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

คุณหญิงแร่มภูมิใจในความเป็นนักกฎหมาย ได้ใช้วิชาความรู้ด้านนี้ประกอบอาชีพทนายความ

และเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดภูเก็ต ได้อุทิศตนทำประโยชน์ให้สังคมและประเทศชาติตลอดมา ได้ดำรงตนในฐานะผู้นำสตรีไทยที่มีความสามารถ เด็ดเดี่ยว กล้าหาญ เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป นอกจากนี้ท่านยังได้เขียนตำรากฎหมาย

รางวัลชีวิตที่ยิ่งใหญ่และสำคัญที่สุดที่ท่านได้รับก็คือ ได้รับพระราชทานเครื่องราช อิสริยาภรณ์มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก มหาวชิรมงกุฎ และตติยจุลจอมเกล้า

คุณหญิงแร่มเป็นบุคคลที่มีแรงใจ แรงกาย และความคิดเหลือเฟือตลอดชีวิต ไม่เคยมีคำว่า **"ไม่มีเวลา"** ท่านจะบริหารเวลาได้อย่างเต็มที่ในทุกๆ เรื่องโดยละเอียดถี่ถ้วน และท่านปฏิบัติเช่นนี้มาตลอดจนกระทั่งอายุได้ ๙๑ ปี ท่านจึงล้มป่วยลง และต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลหลายครั้ง ในที่สุดท่านได้ถึงแก่อนิจกรรมด้วยอาการหัวใจล้มเหลว และไตวายเฉียบพลัน เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๑ เวลา ๑๔.๔๐ น. สิริอายุ ๙๗ ปี ๓ เดือน ๑๒ วัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปในการพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร เมื่อวันจันทร์ ที่ ๒๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๑

นางลำยงค์ บุณยรัตพันธุ์
ช่างเสื้อผู้อนุรักษ์ สร้างสรรค์ และเผยแพร่ชุดไทยสู่ระดับโลก

นางอรุณี แดงพันธ์

เส้นทางชีวิตของนางลำยงค์ บุณยรัตพันธุ์ ช่างเสื้อไทยที่มีผลงานระดับโลกผู้นี้ เริ่มจากการเป็นช่างตัดเสื้อเจ้าของห้องเสื้อเล็กๆ ในต่างจังหวัด แต่ด้วยใจรักและมุ่งมั่นในวิชาชีพการตัดเย็บเสื้อผ้า ทำให้กิจการขยายตัวเรื่อยมา จนกระทั่งก้าวเข้าสู่การเป็นเจ้าของโรงเรียนสอนตัดเสื้อชื่อดังที่สร้างผลงานและคุณประโยชน์แก่สังคมมากมาย

นางลำยงค์ บุณยรัตพันธุ์ เกิดเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๐ ที่อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นธิดาของนายผกส่วน แซ่พู่ กับนางแช่ม ราชวงศ์ มีพี่น้องทั้งหมด ๓ คน มารดาเสียชีวิตตั้งแต่ยังเล็ก ได้รับการศึกษาชั้นต้นที่โรงเรียนดัดดรุณี จังหวัดฉะเชิงเทรา จากนั้นเข้ามาเรียนต่อที่โรงเรียนเทเวศร์วิทยาลัย จังหวัดพระนคร แต่ต้องลาออกกลางคันเพราะครอบครัวประสบปัญหาเศรษฐกิจ บิดาได้ฝากให้เรียนตัดเย็บเสื้อผ้ากับครูวิมล ยิ่งวิริยะ เมื่อเรียนจบจึงกลับไปเปิดร้านเสริมสวยชื่อ **"นานาพานิช"** ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๖ ให้บริการตัดเย็บเสื้อผ้า ทำผม แต่งหน้า โดยมีลูกค้าเป็นบุคคลชั้นนำของจังหวัดและผู้เข้าประกวดนางงามต่างๆ ทำให้มีผู้สนใจมาขอเรียนตัดเสื้อ ต่อมาในพุทธศักราช ๒๔๙๘ เปิด**ร้านตัดเสื้อระพี**ที่กรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่ ณ ถนนราชวิถี ตรงข้ามซอยพระนาง อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ และที่นี้เองเป็นจุดเริ่มต้นของตำนานโรงเรียนสอนตัดเสื้อระพี

โรงเรียนสอนตัดเสื้อระพี เริ่มมีชื่อเสียงจากการที่ นายประยูร ยงพันธุ์กุล ช่างภาพปกสีหนังสือพิมพ์ไทยรัฐได้สะดุดตาชุดว่ายน้ำที่ใส่หุ่นโชว์อยู่หน้าร้าน จึงชักชวนนางลำยงค์ บุณยรัตพันธุ์ ตัดชุดว่ายน้ำให้ดารานางแบบใส่ถ่ายรูปขึ้นปก รวมทั้งยังได้รับความไว้วางใจให้จัดแฟชั่นโชว์ในงานประกวดตุ๊กตาทอง โดยมีดาราภาพยนตร์ชั้นนำและนางงามจากเวทีประกวดต่างๆ เป็นนางแบบ จึงทำให้ร้านระพีเป็นที่รู้จักกว้างขวางในวงการบันเทิง ขณะนั้นเป็นยุคของดาราภาพยนตร์ยอดนิยม เช่น เพชรา เชาวราษฎร์ พิศมัย วิไลศักดิ์ วิไลวรรณ วัฒนพานิช เมตตา รุ่งรัตน์ เป็นต้น ต่อมา กิจการของร้านระพีขยายกว้างขวางขึ้น โดยเพิ่มบริการแต่งหน้าทำผม มีดาราและผู้มีชื่อเสียงในสังคมมาเป็นลูกค้า รวมทั้งมีนักเรียนมาเรียนตัดเสื้อ ทำให้สถานที่คับแคบ จึงย้ายไปอยู่ที่ถนนเพชรบุรี ตรงข้ามสถานทูตอินโดนีเซีย ในพุทธศักราช ๒๕๐๘ และย้ายอีกครั้งไปอยู่ที่ศูนย์การค้าอินทรา ถนนราชปรารภ ในพุทธศักราช ๒๕๑๑ โดยเพิ่มบริการหอพักสำหรับนักเรียน และเริ่มจัดแฟชั่นโชว์ร่วมกับร้านค้าในละแวกนั้น โดยมีนางแบบกิตติมศักดิ์ชื่อดังร่วมงาน เช่น หม่อมราชวงศ์จิรัสุดา กิติยากร อาภัสรา หงสกุล ฟารีดา บุณยศักดิ์ ภัทราวดี มีชูธน ปวีณา หงสกุล เป็นต้น จากนั้นได้จัดแฟชั่นโชว์เรื่อยมา หลายครั้งเป็นแฟชั่นการกุศลในต่างจังหวัด รวมทั้งได้นำชุดไทยไปแสดงในงาน เอ็กซ์โป ๗๐ ณ เมืองโอซาก้า ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งแสดงแบบโดยนางสาวไทย ได้แก่ อาภัสรา หงสกุล วารุณี แสงศิรินาวิน แสงเดือน พร้อมพันธุ์ และอภันตรี ประยุทธเสนีย์

ในพุทธศักราช ๒๕๑๔ โรงเรียนสอนตัดเสื้อระพี ได้ย้ายมาอยู่ที่ศูนย์การค้าเมโทร ถนนเพชรบุรี ซึ่งทุกๆ ปี ในเดือนสิงหาคม จะจัด**งานแจกประกาศนียบัตรให้แก่นักเรียน**ในแต่ละรุ่น รุ่นละหลายร้อยคน ภายในงานจะมีแฟชั่นโชว์ประกวดผลงานนักเรียน รายได้จากการจัดงานซึ่งได้จากการขายบัตร ผู้มีจิตศรัทธาบริจาค และบริษัทห้างร้านร่วมเป็นผู้อุปถัมภ์ ทางโรงเรียนจะนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายโดยเสด็จพระราชกุศลตามพระราชอัธยาศัย หรือนำไปบริจาคเพื่อสาธารณกุศลต่างๆ เช่น หน่วยแพทย์เคลื่อนที่ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สภากาชาดไทย ศาลคดีเด็กและเยาวชน เพื่อจัดซื้อเครื่องมือประกอบอาชีพให้แก่เด็กในสถานกักกันบ้านเมตตา เป็นต้น

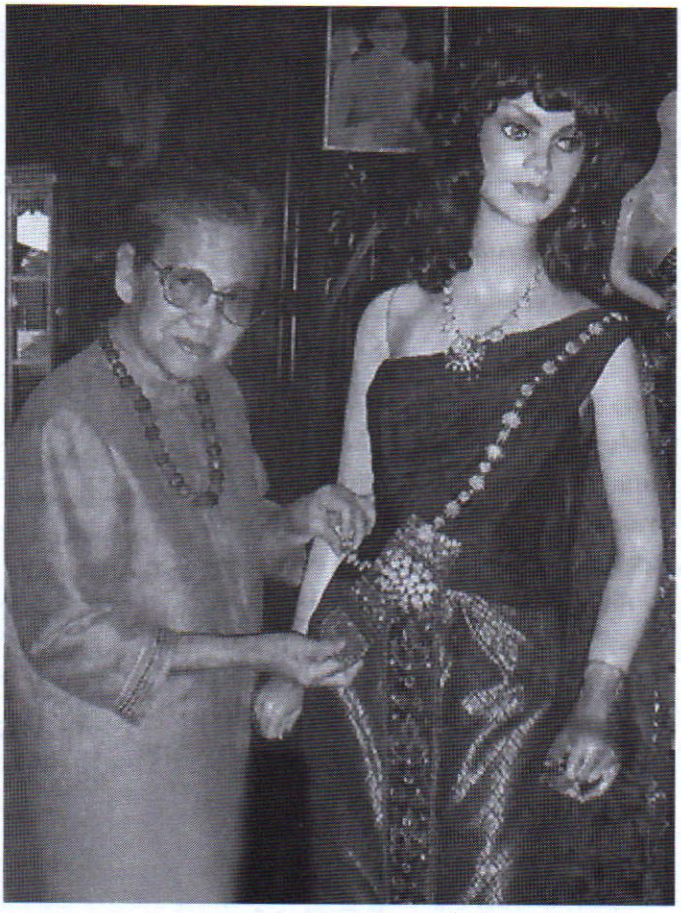

ลำยงค์ บุณยรัตพันธุ์ กับชุดไทยจักรีประยุกต์ที่ นางสาวภรณ์ทิพย์ นาคหิรัญกนก สวมในการประกวดนางงามจักรวาล และได้รับรางวัลชุดประจำชาติยอดเยี่ยม

โดยเฉพาะในการจัดงานแจกประกาศนียบัตร ของโรงเรียนสอนตัดเสื้อระพี ในพุทธศักราช ๒๕๑๙ ณ ห้องนภาลัย โรงแรมดุสิตธานี ได้มีการจัดพิมพ์หนังสือ **"สตรีไทย"** ขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อเป็นตำราประกอบการสอนหลักสูตรชุดไทย ภายในเล่มประมวลภาพการแต่งกายแบบไทยพระราชนิยม และวิวัฒนาการการแต่งกายของสตรีตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ถึงเอกลักษณ์ความสวยงาม และศิลปวัฒนธรรม การแต่งกายของสตรีไทย จะได้รู้สึกภาคภูมิใจในความเป็นไทย และช่วยกันจรรโลงรักษาไว้ โดยมีนางแบบกิตติมศักดิ์ เช่น หม่อมกอบแก้ว อาภากร ณ อยุธยา อาภัสรา หงสกุล จีรนันท์ เศวตนันท์ เป็นต้น ร่วมแสดงแบบ และที่สำคัญที่สุด ภายในหนังสือเล่มนี้ ทางโรงเรียนได้รับพระมหากรุณาจาก **สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานพระบรมฉายาลักษณ์ในฉลองพระองค์ชุดไทย** นับเป็นมิ่งขวัญและสิริมงคลแก่ผู้จัดทำเป็นอย่างยิ่ง รายได้จากการจัดงานและขายหนังสือสตรีไทยนี้ โรงเรียนสอนตัดเสื้อระพีได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายสมทบทุนมูลนิธิสายใจไทย เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๒ สิงหาคม ปีเดียวกันนั้น ต่อมา ได้มีการจัดทำหนังสือสตรีไทย เล่มที่ ๒ และเป็นเล่มสุดท้ายใน พ.ศ. ๒๕๓๒

ในพุทธศักราช ๒๕๒๑ โรงเรียนสอนตัดเสื้อระพี ได้ย้ายมาอยู่ที่ศูนย์การค้านครหลวง ถนนเพชรบุรี ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งในปัจจุบัน นางลำยงค์ บุณยรัตพันธุ์ ได้จัดให้มีการประกวดการออกแบบตัดเย็บเสื้อผ้าของนักเรียน โดยใช้ผ้าไหมมัดหมี่จากโครงการศิลปาชีพ ในพระราชินูปถัมภ์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งผู้ชนะจะได้รับถ้วยพระราชทาน กิจกรรมนี้จัดขึ้นในงานแจกประกาศนียบัตรประจำปีของโรงเรียน นับเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ มีการถ่ายทอดสดทางวิทยุโทรทัศน์

และในปีเดียวกันนี้ ท่านผู้หญิงทัดสมัย เศวตเศรณี ผู้ดูแลฉลองพระองค์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้มาประสานนางลำยงค์ขอให้ช่วย**ออกแบบฉลองพระองค์** นางลำยงค์ได้มอบหมายให้บุตรสาว คือ นางสาวบวรพร สุทธิวานิช ดำเนินการ โดยส่งถวายไป ๑๐ แบบ ซึ่งพระองค์โปรดเลือกให้ตัดถวาย ๙ แบบ นางลำยงค์ได้สนองงานสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม-

ราชินีนาถ จนถึงพุทธศักราช ๒๕๔๐

ผลงานของนางลำยงค์ บุณยรัตพันธุ์ ที่สร้างชื่อเสียงให้แก่ประเทศไทยในระดับโลก คือ **การออกแบบและตัดเย็บเสื้อผ้าชุดไทย ชุดราตรี สำหรับนางสาวภรณ์ทิพย์ นาคหิรัญกนก นางสาวไทยประจำปี ๒๕๓๑ สวมใส่ในเวทีการประกวดนางงามจักรวาล** ที่กรุงไทเป ประเทศไต้หวัน ผลการตัดสินปรากฏว่า นางสาวภรณ์ทิพย์ นาคหิรัญกนก ได้รับตำแหน่งนางงามจักรวาล พร้อมทั้งได้รับรางวัลชุดราตรี และชุดแต่งกายประจำชาติยอดเยี่ยม ซึ่งมิสเตอร์มาริโอ วาเลนติโน นักออกแบบชื่อดังของอิตาลี หนึ่งในคณะกรรมการตัดสินกล่าววิจารณ์ว่า *ในห้าคนสุดท้ายนั้น ถ้าคิดกันแล้วชุดของไทยไม่ได้ทันสมัย แต่ดูคลาสสิก หรู และฝีมือละเอียดมากกว่าชุดนางงามคนอื่นๆ ทำให้นางสาวไทยดูเด่นขึ้นมา เป็นชุดที่ตั้งใจทำมาก ทั้งสีทั้งแบบเข้ากับบุคลิกของคนใส่* หลังจากนั้นโรงเรียนสอนตัดเสื้อระพี ก็ได้รับมอบหมายให้จัดเสื้อผ้านางงามที่จะไปประกวดต่างประเทศและได้รับรางวัลอีกมากมาย อาทิ **นางสาวปรียานุช ปานประดับ ได้รับตำแหน่งมิสเอเชียแปซิฟิก** รางวัลชนะเลิศชุดไทยประจำชาติ ชนะเลิศชุดราตรี นางงามมิตรภาพ และขวัญใจช่างภาพในการประกวดมิสเอเชียแปซิฟิก และผลงานที่สำคัญยิ่งอีกครั้งหนึ่ง คือ **การออกแบบตัดเย็บเสื้อผ้าให้แก่ กองประกวดนางงามจักรวาล ซึ่งจัดขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ในพุทธศักราช ๒๕๓๕** ในครั้งนี้ ต้องเตรียมเสื้อผ้าให้ผู้เข้าประกวดถึง ๗๕ ประเทศ ซึ่ง นางลำยงค์ บุณยรัตพันธุ์ ถือว่าเป็นประสบการณ์ที่ยิ่งใหญ่และมีความภูมิใจมากไม่แพ้เมื่อครั้งการทำชุดแต่งกายให้นางสาวภรณ์ทิพย์ นาคหิรัญกนก

นับเป็นเวลากว่า ๖๐ ปี ที่นางลำยงค์ บุณยรัตพันธุ์ เจ้าของและผู้อำนวยการโรงเรียนสอนตัดเสื้อระพีได้วางรากฐานและถ่ายทอดวิชาความรู้วิชาชีพตัดเสื้อชั้นสูงแก่ทายาทและลูกศิษย์นับหมื่นๆ คน ทั้งชาวไทยและต่างชาติ รวมทั้งการแสดงแฟชั่นโชว์ทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อการกุศล ตลอดจนการเผยแพร่ชื่อเสียงของประเทศไทย ด้วยการตัดเย็บเสื้อผ้าชั้นสูงของไทยออกสู่สายตาชาวโลกในหลายๆ ครั้ง และประสบความสำเร็จเป็นอย่างดียิ่ง นับเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่ายิ่งคนหนึ่งของประเทศไทย

ในด้านการดำเนินชีวิต แม้นางลำยงค์ บุณยรัตพันธุ์ จะเป็นเด็กกำพร้าแม่มาตั้งแต่ยังเล็ก ฐานะทางครอบครัวไม่สู้ดี ทำให้เรียนหนังสือไม่จบ และต้องมีชีวิตที่เร่ร่อน ประสบความยากลำบากต่างๆ นานา แต่ด้วยความอดทน มุมานะ และรักการเรียนรู้ เมื่อได้มีโอกาสมาเรียนตัดเย็บเสื้อผ้าก็มีความขยัน พากเพียร ตั้งใจรับการถ่ายทอดจากครูทั้งวิชาความรู้และคำสั่งสอนในการประกอบ

อาชีพ ซึ่งนางลำยงค์ บุณยรัตพันธุ์ ยังรำลึกถึงอยู่เสมอและนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต ดังคำสัมภาษณ์ในนิตยสารฉบับหนึ่ง ว่า

> *"ถ้าเราปิดประตูอยู่ในห้องสี่เหลี่ยมอันคับแคบ แล้วเราไม่เคยออกไปดูข้างนอกบ้าง เราจะไม่รู้อะไรเลย จะเป็นกบในกะลาครอบคิดว่าเราแน่แล้ว หารู้ไม่ว่ายังมีคนเก่งกว่าเราอีกตั้งหลายคน แต่เรายังมองไม่เห็น เราต้องออกไปดู ถ้าเราอยู่คนเดียวจะเป็นคนโง่มากๆ เลย ต้องไปหาประสบการณ์บ้าง แล้วอีกประการหนึ่งก็คือ เราต้องขยัน อดทน ประหยัด ละเอียด เด็ดขาด เราจะผ่านมรสุมชีวิตไปได้ตลอดรอดฝั่ง"*

ดังนั้น ถึงแม้นางลำยงค์ จะมีกิจการตัดเย็บเสื้อผ้าเป็นของตนเองแล้ว ก็ยังใฝ่หาความรู้เพิ่มเติม โดยเดินทางไปศึกษาและดูงานในต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส เยอรมนี เป็นต้น และทั้งๆ ที่นางลำยงค์ไม่รู้ภาษาต่างประเทศเลย แต่อาศัยความจำ ความช่างสังเกต และพรสวรรค์ที่มีอยู่ ทำให้สำเร็จการศึกษาได้รับประกาศนียบัตรกลับมาหลายใบ

ในด้านชีวิตครอบครัว นางลำยงค์ บุณยรัตพันธุ์ ได้สมรสกับนายวิสัย สุทธิวานิช มีบุตรธิดาด้วยกัน ๕ คน ต่อมาแยกทางกัน และได้สมรสกับนายอารีย์ บุณยรัตพันธุ์ มีบุตรธิดา ๒ คน ลูกบางคนได้ได้รับช่วงกิจการตัดเย็บเสื้อผ้าต่อจากมารดา ที่รู้จักกันดีคือ นางสาวบวรพร สุทธิวานิช และนางพิจิตรา บุณยรัตพันธุ์

นางลำยงค์ บุณยรัตพันธุ์ ป่วยเป็นโรคมะเร็งลำไส้และเส้นโลหิตในสมองอุดตัน เข้ารับการรักษาตัว ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และเสียชีวิตเมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ สิริอายุ ๘๓ ปี สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพวงมาลาวางหน้าหีบศพเป็นเกียรติยศ และวาระที่สุด ได้รับพระราชทานเพลิงศพ เป็นกรณีพิเศษ ในวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๓ ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

พันเอก พระวิทยาสารรณยุต (หยัด วิทยาสารรณยุต)

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

พันเอก พระวิทยาสารรณยุต เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวิทยาศาสตร์ของกองทัพบกที่มีผลงานค้นคว้าทดลองด้านการป้องกันไอพิษได้เป็นผลสำเร็จ ความสามารถทางวิชาการของท่านทำให้ได้รับพระราชทานเหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา จากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๑ ซึ่งเป็นเกียรติที่ไม่ค่อยมีผู้ได้รับมากนัก

พันเอก พระวิทยาสารรณยุต มีชื่อว่า หยัด เป็นบุตรของนายแห และนางเจิม เวมลานน์ เกิดเมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๓๑ ณ บ้านหน้าวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพฯ เริ่มศึกษาขั้นต้นที่ โรงเรียนวัดเทพธิดาราม จนถึงพุทธศักราช ๒๔๔๒ แล้วเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย จนสำเร็จการศึกษาชั้น ๖ ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดในสมัยนั้นเมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๖ โดยสอบวิชาภาษาอังกฤษได้ดีเด่นเป็นพิเศษ ทำให้มีโอกาสที่จะได้ไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ แต่เนื่องจากบิดาของท่านเป็นห่วงไม่อยากให้ไป จึงสละสิทธิ์แล้วเข้ารับราชการในกรมรถไฟหลวง เมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๙ ในตำแหน่งล่ามภาษาอังกฤษ ทำหน้าที่แปลหนังสือราชการ

หลังจากรับราชการในกรมรถไฟหลวงได้ ๑ ปี พันเอก พระวิทยาสารรณยุต ได้ย้ายมารับราชการทหารในพุทธศักราช ๒๔๕๐ เริ่มจากเป็นครูในโรงเรียนนายร้อยทหารบก ในสมัยที่จอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการโรงเรียน งานลำดับแรกคือสอนวิชาภาษาอังกฤษในโรงเรียนนายร้อยชั้นประถม ต่อมาจึงสอนภาษาอังกฤษในโรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๕๒ พันเอก พระวิทยาสารรณยุต ได้อุปสมบท ณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า

กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ ครั้นถึงเดือนธันวาคมศกเดียวกันจึงลาสิกขา

ในปี ๒๔๕๖ พันเอก พระวิทยาสารรณยุต ได้รับมอบให้สอนวิชาสามัญประจำโรงเรียนทหารปืนใหญ่ พุทธศักราช ๒๔๕๙ สอนคณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษในโรงเรียนนายร้อยชั้นประถม อีก ๒ ปีต่อมามีตำแหน่งเป็นครูสอนภาษาอังกฤษในกรมยุทธศึกษาทหารบก พุทธศักราช ๒๔๖๓ จึงได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าครูประจำวิชาวิทยาศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารบก และทำหน้าที่ผู้อำนวยการโรงวิทยาศาสตร์ทหารบกอีกตำแหน่งหนึ่ง

พันเอก พระวิทยาสารรณยุต เป็นผู้มีความวิริยอุตสาหะ เอาใจใส่หน้าที่ราชการเป็นอย่างยิ่ง สามารถปฏิบัติภารกิจได้อย่างเรียบร้อย ทั้งยังหมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมตลอดเวลา ทำให้เป็นคนทันสมัยทันต่อเหตุการณ์ มีความก้าวหน้าในการงานตามลำดับ คือ ได้รับพระราชทานยศและ บรรดาศักดิ์เป็น ร้อยเอก ขุนพิทักษ์โยธี เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๗ เป็น ร้อยเอก หลวงวิทยาธิกรณ์ศักดิ์ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๙ และเป็นพันตรี หลวงวิทยาธิกรณ์ศักดิ์ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๑

ต่อมาในพุทธศักราช ๒๔๖๔ ขณะมียศเป็นพันตรี หลวงวิทยาธิกรณ์ศักดิ์ อาจารย์ประจำกรมยุทธศึกษาทหารบก ท่านได้รับการคัดเลือกให้รับทุนไปศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ที่สหรัฐอเมริกา จึงออกเดินทางจากกรุงเทพฯ ในเดือนสิงหาคม เรือโดยสารมาถึงท่าเรือเมืองซานฟรานซิสโกในเดือนตุลาคม จากนั้นต่อรถไฟไปยังกรุงวอชิงตัน ก่อนเข้ามหาวิทยาลัย ท่านได้เรียนพิเศษในวิชาภาษาฝรั่งเศส ฟิสิกส์ และเคมี เป็นเวลา ๓ เดือน แล้วได้เข้าศึกษาที่มหาวิทยาลัยยอร์ชวอชิงตันตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ – มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๖๕ โดยเลือกวิชาฟิสิกส์เป็นวิชาเอก คณิตศาสตร์และเคมีเป็นวิชารอง กับได้เรียนภาคฤดูร้อนของมหาวิทยาลัยตั้งแต่เดือนกรกฎาคม – กันยายน พุทธศักราช ๒๔๖๕ ด้วย ในปีการศึกษาที่ ๒ – ๔ ได้ย้ายไปศึกษาใน College of Liberal Arts ของมหาวิทยาลัยบอสตัน ในเมืองบอสตัน และสำเร็จการศึกษาได้รับปริญญา Bachelor of Science เมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๖๘ ก่อนกลับประเทศไทย พันเอก พระวิทยาสารรณยุต มีโอกาสเดินทางไปดูงานเพิ่มพูนความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรมในสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และฝรั่งเศส

เมื่อกลับมาถึงประเทศไทยแล้ว พันเอก พระวิทยาสารรณยุต ได้เข้ารับราชการในกรมยุทธศึกษาทหารบกตามเดิม และได้เป็นหัวหน้าครูฝ่ายวิทยาศาสตร์ พุทธศักราช ๒๔๗๐ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระวิทยาสารรณยุต พุทธศักราช ๒๔๗๗ ได้เป็นหัวหน้าแผนกวิชาสามัญดูแลรับผิดชอบวิชาสามัญทั่วไป พุทธศักราช ๒๔๗๘ ได้รับพระราชทานยศพันเอก พุทธศักราช ๒๔๗๙ จึงย้ายไปรับราชการในกรมพลาธิการทหารบก เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชาวิทยาศาสตร์ ถึงพุทธศักราช ๒๔๘๖ ได้รักษาการในตำแหน่งเจ้ากรมวิทยาศาสตร์ทหารบกอีกตำแหน่งหนึ่ง พุทธศักราช ๒๔๘๘ เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชาวิทยาศาสตร์ และรักษาราชการในตำแหน่งผู้ช่วยเจ้ากรมพลาธิการทหารบก ฝ่ายเทคนิคอีกตำแหน่งหนึ่ง ถึงวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๙ จึงออกจากประจำการเป็นนายทหารนอกราชการ รับบำนาญ สังกัดกองบังคับการจังหวัดทหารบกกรุงเทพฯ เนื่องจากครบเกษียณอายุ

ระหว่างรับราชการ พันเอก พระวิทยาสารรณยุต ได้สร้างคุณประโยชน์แก่ทางราชการทหารหลายประการ จนได้รับการกล่าวขานเป็นเกียรติประวัติของท่าน ได้แก่

- แต่งตำราสำหรับนักเรียนทหารหลายเล่ม อาทิ เรขาคณิตวิเคราะห์ (พื้นราบและมีทรง)

สดุดีบุคคลสำคัญ เล่ม ๒๔ / ๒๗๕

- เป็นกำลังสำคัญในการวางหลักสูตรโรงเรียนเทคนิค
เจ้ากรมยุทธศึกษาทหารบก และ

นางสมศรี สุกุมลนันทน์

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

นางสมศรี สุกุมลนันทน์ เป็นผู้ที่ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติด้านการศึกษามาโดยตลอด ท่านทำหน้าที่ครูผู้ถ่ายทอดความรู้ทั้งขณะที่ยังรับราชการ ภายหลังจากการเกษียณอายุราชการ และเมื่อสิ้นชีวิตแล้วยังอุทิศร่างกายให้เป็นครูแก่นักเรียนแพทย์

นางสมศรี สุกุมลนันทน์ เกิดเมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๖๒ ที่บ้านในซอยเดโช หรือซอยอนุมานราชธน ในปัจจุบัน ถนนสุรวงศ์ เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร เป็นธิดาคนที่ ๓ ของศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน (ยง เสฐียรโกเศศ) และคุณหญิงละไม มีพี่น้อง ๘ คน ได้แก่ นางไสว เหราบัตร นายสมจัย อนุมานราชธน นางสาวภัทรศรี อนุมานราชธน นางมัลลี เวชชาชีวะ นายยรรยง อนุมานราชธน นายญานิน อนุมานราชธน พันตำรวจเอก (พิเศษ) บรรยง อนุมานราชธน และแพทย์หญิงยุวัน อนุมานราชธน

นางสมศรี สุกุมลนันทน์ เริ่มการศึกษาขั้นต้นเมื่ออายุ ๕ ปี ที่โรงเรียนเด็กเล็กใกล้บ้าน และบิดาได้สอนภาษาอังกฤษให้ในตอนเย็น จากนั้นได้เข้าเรียนระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ จนจบชั้นมัธยมปีที่ ๑ แล้วเข้าเรียนต่อที่โรงเรียนเบญจมราชาลัย ๑ ปี แล้วไปเรียนที่โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ ถนนเพชรบุรี ซึ่งเปิดใหม่ขณะนั้นจนจบชั้นมัธยม เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๘ นางสมศรี สุกุมลนันทน์ ได้เข้าศึกษาที่คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๔๘๓ สำเร็จการศึกษาได้รับพระราชทานปริญญาอักษรศาสตร์บัณฑิต แล้วศึกษาต่อประโยคครูมัธยม (ป.ม.) อีก ๑ ปี ได้รับอนุปริญญาในพุทธศักราช ๒๔๘๔ ได้รับทุนไปศึกษาดูงานด้านคหกรรมศาสตร์ วิชาเดรสดีไซน์ (Dress Design) ณ เป็นเวลา ๑ ปี

พุทธศักราช ๒๔๘๘ นางสมศรี สุกุมลนันทน์ เข้ารับราชการเป็นครูสอนภาษาอังกฤษ เตรียมอุดมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รับราชการครูประมาณ ๑๐ ปี

ชุดที่ตัดเย็บเอง

นำเสด็จพระราชดำเนินในงานชุมนุมแม่บ้าน ณ วิทยาลัยครูสวนดุสิต

กล่าวเปิดงานของคณะคหกรรมศาสตร์ วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ

กิจการตัดเย็บเสื้อผ้าซึ่งเป็นงานที่รักและถนัดอีกอย่างหนึ่ง พุทธศักราช ๒๔๙๕ กลับเข้ารับราชการครูที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาอีกครั้งหนึ่ง ถึงพุทธศักราช ๒๔๙๘ จึงย้ายไปสอนที่คณะวิชาคหกรรมศาสตร์ วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพฯ (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเทคนิคกรุงเทพฯ) พุทธศักราช ๒๕๐๑ ได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าคณะวิชาคหกรรมศาสตร์ และปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าฝ่ายธุรการด้วย พุทธศักราช ๒๕๐๗ ได้เลื่อนเป็นอาจารย์ชั้นเอก และต่อมาได้เลื่อนตำแหน่งเป็นอาจารย์พิเศษ จนพุทธศักราช ๒๕๑๘ ได้ลาออกจากราชการ ขณะนั้นมีอายุ ๕๕ ปี

*ขณะรับราชการครู นางสมศรี สุกุมลนันทน์ ได้ริเริ่มวางหลักสูตรและวางมาตรฐานการสอนอันเป็นประโยชน์ทางวิชาการหลายประการ คือ เป็นผู้ร่วมก่อตั้งแผนกวิชาคหกรรมศาสตร์ที่วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพฯ และเป็นผู้รับผิดชอบการสอน เป็นผู้นำวิธีสร้างแบบตัดมาตรฐานมาใช้ในการตัดเสื้อสำเร็จรูปของไทย เป็นผู้วาง**หลักสูตรวิชาคหกรรมศาสตร์ว่าด้วยเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และศิลปะสัมพันธ์**ให้ผู้เรียนสามารถคิดสร้างสรรค์และปฏิบัติได้จริง ทั้งยังนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์เรื่องผ้าและเส้นใยมาประกอบความรู้เรื่องการออกแบบและตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นประโยชน์ต่อการใช้สอยอย่างประหยัดและมีศิลปะ สามารถนำมาดัดแปลงใช้ได้หลายโอกาส นับเป็นการสร้างแบบอย่างและแนวทางแห่งการพัฒนาให้แก่การตัดเย็บเสื้อผ้าของไทย*

งานที่น่าภาคภูมิใจเกี่ยวกับการออกแบบเครื่องแต่งกายของนางสมศรี สุกุมลนันทน์ คือ เมื่อครั้งยังรับราชการครูที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการวัฒนธรรมฝ่ายหญิง โดยท่านผู้หญิงดุษฎีมาลา มาลากุล ณ อยุธยา ให้รับผิดชอบและจัดแสดง**หุ่นเครื่องแต่งกายสตรีไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน** เพื่อแสดงในงานฉลองรัฐธรรมนูญประจำปี ที่สวนลุมพินี นางสมศรี สุกุมลนันทน์ ได้ศึกษาค้นคว้าและออกแบบตัดเย็บเครื่องแต่งกายแต่ละยุคได้อย่างงดงามเป็นที่ยอมรับทั่วไป หุ่นเครื่องแต่งกายดังกล่าวเคยนำไปตั้งไว้ที่ตึกกลางของกระทรวงศึกษาธิการระยะหนึ่ง ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่ห้องเครื่องแต่งกายของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ถ่ายร่วมกับพระยาอนุมานราชธนและคุณหญิงละไม

อีกงานหนึ่งที่ถือเป็นเกียรติอย่างยิ่งคือ เมื่อกลับจากการศึกษาต่อที่ต่างประเทศใหม่ๆ ได้มีโอกาสรับสนองงานในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ โดย**ออกแบบฉลองพระองค์แบบไทย สำหรับการเสด็จพระราชดำเนินเยือนสหรัฐอเมริกาและยุโรป** นางสมศรี สุกุมลนันทน์ ได้ออกแบบตัดเย็บฉลองพระองค์แบบไทยทูลเกล้าฯ ถวายตามพระราชเสาวนีย์ และได้เขียนบทความภาษาอังกฤษเรื่อง **ประวัติเครื่องแต่งกายของไทย** ไปลงพิมพ์ในนิตยสารโว้ค (VOGUE) นิตยสารผู้นำทางแฟชั่นของสหรัฐอเมริกา เพื่อให้ผู้ชมพระบารมีได้เข้าใจเรื่องการแต่งกายของไทยด้วย

งานพิเศษร่วมกับหน่วยงานอื่นทั้งในและต่างประเทศ มีดังนี้

๑. เป็นผู้ร่วมก่อตั้งสมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๘ และได้บริหารงานอย่างเข้มแข็งมีประสิทธิภาพ ทำให้งานด้านคหกรรมเป็นที่รู้จักแพร่หลาย และได้หารายได้เพิ่มทุนแก่สมาคม ทำให้ได้รับเลือกเป็นนายกสมาคมถึง ๓ สมัย

๒. เป็นประธานกรรมการมูลนิธิเสฐียรโกเศศ – นาคะประทีป

๓. เป็นประธานอนุกรรมการวิชาผ้าและเครื่องแต่งกายในโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

๔. เป็นกรรมการศาลครอบครัวของสภาสตรีแห่งชาติ ในพระบรมราชูปถัมภ์

๕. เป็นผู้แทนประเทศไทยในการประชุม Second Far-East Home Economics Extension Seminar ที่ประเทศฟิลิปปินส์ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๓ ในการสัมมนาเรื่อง "Mental Health And Family Life"

นางสมศรี สุกุมลนันทน์ มีผลงานทางวิชาการและงานเขียนบทความในนิตยสารชั้นนำจำนวนมาก เช่น บทความเรื่องการแต่งกาย การออกแบบ การตัดเย็บแฟชั่น และการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ การตอบปัญหาในคอลัมน์ "เบญจกัลยาณี" ของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ การตอบปัญหาและเขียนเรื่องลงพิมพ์ในคอลัมน์ "วงเวียนชีวิต" ในหนังสือสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ และคอลัมน์ "สุ. จิ. ปุ. ลิ" ในนิตยสารขวัญเรือน นอกจากนี้ยังออกรายการทางโทรทัศน์ เป็นวิทยากรบรรยายและอภิปรายตามสถานที่ต่างๆ ในหัวข้ออันเป็นประโยชน์แก่การทำงานและการดำรงชีวิต

งานเขียนที่สำนักพิมพ์พิมพ์รวมเล่มแล้ว ได้แก่ เรื่อง *พ่อ : พระยาอนุมานราชธน* (พุทธศักราช ๒๕๓๑) *สารคดีชีวประวัติ สมศรี สุกุมลนันทน์ : บันทึกทรงค่า จากบทเรียนชีวิต ความคิด และงาน* (พุทธศักราช ๒๕๓๙) ลักษณะงานเขียนของนางสมศรี สุกุมลนันทน์ จะเน้นเรื่องราวชีวิตและคุณธรรม กล่าวกันว่านางสมศรี สุกุมลนันทน์ เป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน

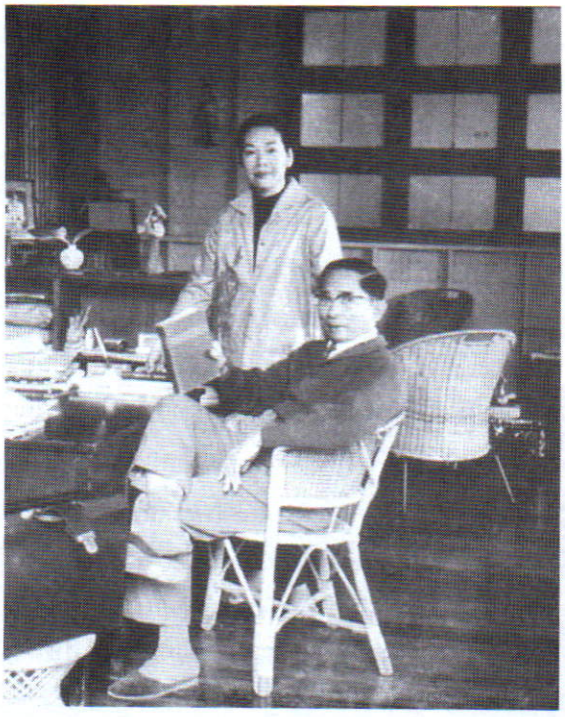

ถ่ายคู่กับนายชวาลา สุกุมลนันทน์ พุทธศักราช ๒๕๑๐

พุทธศักราช ๒๕๓๖ ในวาระครบรอบแต่งงาน ๕๑ ปี

ผู้เป็นบิดา ในด้านการสอนและการเขียนถ่ายทอดความรู้มากกว่าทายาทคนอื่นๆ

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทานคือ ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย และตริตาภรณ์ช้างเผือก

ด้านชีวิตครอบครัว นางสมศรี ได้สมรสกับนายชวาลา สุกุมลนันทน์ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๕ มีบุตรและธิดารวม ๔ คน คือ นางวัลยา ชาญเลขา นายปรัชวาล สุกุมลนันทน์ นางมานิดา ฮูปเนอร์ และแพทย์หญิงสิริชา สุกุมลนันทน์ เกอเบล

หลังจากออกจากราชการแล้ว นางสมศรี สุกุมลนันทน์ ใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวเดินทางไปท่องเที่ยวทัศนศึกษาในประเทศและต่างประเทศบ้าง และมีงานเขียนหนังสือส่งตามนิตยสารต่างๆ โดยทำเป็นกิจวัตรประจำที่บ้าน ต่อมาเมื่อนายชวาลาผู้เป็นสามีถึงแก่กรรมในพุทธศักราช ๒๕๔๓ นางสมศรี สุกุมลนันทน์ได้รับความสะเทือนใจมาก ทำให้ร่างกายอ่อนแอลงมีอาการเหนื่อยง่าย เขียนหนังสือน้อยลง ถึงต้นปี ๒๕๔๘ เริ่มเบื่ออาหาร มีอาการไตเสื่อม และเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล อาการสุดท้ายคือ ปอดชื้นและน้ำท่วมปอด ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘ สิริอายุได้ ๘๕ ปี ๗ เดือน ๑๑ วัน นางสมศรี สุกุมลนันทน์ ได้อุทิศร่างกายให้แก่โรงพยาบาลเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาของนักเรียนแพทย์ อันนับว่าท่านได้เป็นครูจนวาระสุดท้าย

๔ เมษายน ๒๕๕๔

นายสวาสดิ์ สุมาลยศักดิ์
จุฬาราชมนตรี คนที่ ๑๗ ขององค์กรศาสนาอิสลาม และประธานกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย

นางจารุดี ผลโลประการ

เมื่อวันที่๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ ประชาชนมุสลิมทั้งในประเทศไทย และในกลุ่มประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม ต่างเศร้าสลดใจในการจากไปของนายสวาสดิ์ สุมาลยศักดิ์ จุฬาราชมนตรี คนที่ ๑๗ ขององค์กรศาสนาอิสลาม และประธานกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย ขณะอยู่ในวัย ๙๔ ปี และเนื่องจากท่านผู้นี้มีประวัติอันงดงามทั้งในชีวิตส่วนตัว และในหน้าที่การงาน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติอย่างมากมาแต่เก่าก่อน เป็นผู้ควรแก่การเคารพและยกย่องคนไทยที่นับถือศาสนาอื่นๆ จึงร่วมแสดงความสลดใจในการจากไปของท่านด้วย

กำเนิด

นายสวาสดิ์ สุมาลยศักดิ์ มีชื่อมุสลิมว่า อะห์มัด มะห์มูด ซัรกอรี เกิดเมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ที่คลองสิบหก ตำบลดอนฉิมพลี อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นบุตรของหะยี มะห์มูด สุมาลยศักดิ์ และนางเราะห์มะห์ สุมาลยศักดิ์ มีพี่น้องรวมทั้งสิ้น ๓ คน ท่านเป็นบุตรคนแรก มีน้องชาย ๑ คน และน้องสาว ๑ คน

เมื่อท่านอายุได้ ๘ ปี ครอบครัวได้ย้ายภูมิลำเนามาอยู่ที่ตำบลหนองจอก อำเภอหนองจอก กรุงเทพมหานคร

การศึกษา

นายสวาสดิ์ สุมาลยศักดิ์ ได้ศึกษาวิชาสามัญที่โรงเรียนราษฎร์ดรุณศึกษา จนจบมัธยมศึกษา

ปีที่ ๓ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๔ จากนั้นได้เข้าศึกษาต่อภาคศาสนากับบุคคลในสถานที่ต่างๆ คือ

- ศึกษาที่โรงเรียนมะฮัลลุดดีน ยามีอุ้ลอุลูม ซอลาฟัน วาคอลาฟัน ลิลมุสลิมีน ตำบลบางอ้อ จังหวัดธนบุรี (ในสมัยนั้น) กับอาจารย์อับดุลเลาะฮ์สอน มูฮำหมัดฮูเซ็น

- ศึกษาด้านศาสนาภาคพิเศษกับอาจารย์ต่วน สุวรรณศาสน์ อดีตจุฬาราชมนตรี ณ ตรอกโรงภาษีเก่า เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร

- ศึกษาด้านศาสนาต่อ ณ ต่างประเทศ ในภาควิชาตัฟซีร (การอธิบายความหมายของพระมหาคัมภีร์อัลกุรฺอาน) วิชานะฮู (ไวยากรณ์ภาษาอาหรับ) และวิชาฟิกจ์ (ศาสนบัญญัติ) ณ นครมักกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย กับอาจารย์ผู้มีความรู้ความสามารถหลายคน อาทิ อาจารย์อาลาวี บิน มูฮำหมัด ฮูเซ็น อัลมาลิกี อาจารย์อับดุลกอเดร อัลมันดิลี และอาจารย์มูฮำหมัด นอร์ ซึ่งคนหลังนี้ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งมุฟตี แห่งรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย

- ศึกษาตำราญัมอุลญะวามิอ์ กับอาจารย์ปะดอแอ

- ศึกษาวิชาการศาสนากับอาจารย์มุสตอฟา การีมี บิดาของอดีตจุฬาราชมนตรีแช่ม พรหมยงค์

รวมเวลาที่นายสวาสดิ์ สุมาลยศักดิ์ ได้ศึกษาด้านศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ (นครมักกะห์) ประมาณ ๑๗ ปี

ประวัติการทำงาน

นายสวาสดิ์ สุมาลยศักดิ์ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ทั้งในด้านวิชาการศาสนา ภาษาอาหรับ และภาษายาวี ท่านจึงเป็นที่ยอมรับในสังคมและได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งต่างๆ ทั้งทางด้านศาสนา สังคม และการเมือง กล่าวคือ

ด้านศาสนา

- เป็นผู้บรรยายศาสนธรรมตั้งแต่อายุ ๑๗ ปี

- เป็นกรรมการอิสลามประจำจังหวัดพระนคร (ขณะนั้นยังไม่ได้รวมกับจังหวัดธนบุรี)

- เป็นกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย ติดต่อกัน ๓ สมัย คือ สมัยจุฬาราชมนตรีแช่ม พรหมยงค์ จุฬาราชมนตรีต่วน สุวรรณศาสน์ และจุฬาราชมนตรีประเสริฐ มะหะหมัด

- เป็นหัวหน้าคณะธรรมทูตอิสลาม ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้ง

- เป็นอะมีรุลฮัจย์ (หัวหน้าคณะผู้แทนฮัจย์อย่างเป็นทางการ) ของผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ ณ นครมักกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย

- เป็นผู้แทนจากประเทศไทย เพื่อร่วมตัดสินการประกวดการอ่านพระมหาคัมภีร์อัลกุรฺอานระหว่างประเทศ ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย ๓ สมัย

- เป็นอาจารย์คนแรกของโรงเรียนอิสลามวิทยาลัยแห่งประเทศไทย

- เป็นผู้ริเริ่มการกระจายเสียงวิทยุภาคมุสลิมโดยได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายจากยูซิส

- เป็นนักวิชาการด้านศาสนาอิสลามโดยเป็นที่ปรึกษาทั่วไปด้านศาสนา

- เป็นผู้บรรยายภาควิชาการศาสนาอิสลามตามสถาบันศึกษาต่างๆ เช่น สำนักอัลฺมัลอิสลาม (ต่วน สุวรรณศาสน์) โรงเรียนมิฟตาฮุ้ลอุลูมิดดีนียะห์ (ประเสริฐ มะหะหมัด) โรงเรียนนูรุ้ลอิสลาม

(สุเหร่าเขียว จังหวัดนนทบุรี)

- เป็นอาจารย์สอนพิเศษนักศึกษาผู้ใหญ่ที่โรงเรียนตะลีมุดดีนียะห์ แขวงหนองจอก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

ด้านสังคมและการเมือง

หลังจากได้เป็นอาจารย์สอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนอิสลามวิทยาลัยแห่งประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.๒๔๙๓-๒๕๐๑ แล้ว นายสวาสดิ์ สุมาลยศักดิ์ ก็ได้ลาออกไปสู่วงการเมือง ได้รับตำแหน่งและทำงานในหน้าที่ต่างๆ เช่น

- สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สังกัดพรรคประชาธิปัตย์) ๒ สมัย
- สมาชิกสภาเทศบาลนครกรุงเทพ ๒ สมัย
- เทศมนตรีฝ่ายการศึกษาและสาธารณสุข กรุงเทพมหานคร ๒ สมัย
- รองประธานสภาเทศบาลนครกรุงเทพ ๒ สมัย
- อาจารย์พิเศษโรงเรียนเสนาธิการทหารอากาศ
- วิทยากรของกระทรวงศึกษาธิการ
- ผู้บรรยายเกี่ยวกับสงครามจิตวิทยาที่กรมประมวลราชการแผ่นดิน
- ร่วมเป็นหนึ่งในคณะผู้แทนประเทศไทย ในการประชุมของประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามภาคพื้นเอเชียและแอฟริกา ณ กรุงการาจี ประเทศปากีสถาน

ผลงานด้านการประพันธ์

นายสวาสดิ์ สุมาลยศักดิ์ ได้ฝากผลงานในการจัดทำหรือร่วมในการจัดทำหนังสือเพื่อประโยชน์ต่อสังคมไทยมุสลิมไว้หลายเล่ม เช่น

- ทำไมเราต้องดูดวงจันทร์ ซึ่งเป็นหนังสือที่ท่านได้เขียนขึ้นโดยอ้างอิงจากหลักฐานที่มีในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน และพระวัจนะของท่านศาสดามุฮัมมัด เพื่อให้พี่น้องชาวไทยมุสลิมมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องของการดูดวงจันทร์ เพื่อกำหนดวันสำคัญทางศาสนา อาทิ กำหนดวันที่หนึ่งของเดือนอาหรับ ดังเช่น กำหนดวันที่หนึ่งของเดือนรอมฎอนเพื่อถือศีลอด กำหนดวันที่หนึ่งของเดือนซะบาน เพื่อเป็นวันอีดิลฟิตร์ และกำหนดวันที่หนึ่งของเดือนซุลเกาะอ์ดะห์ เพื่อการประกอบพิธีฮัจย์

ณ นครมักกะห์ และวันอีดิลอัฎฮา ในวันที่ ๑๐ ของเดือนเดียวกันนี้

- ร่วมแปลและเขียนอธิบายพระมหาคัมภีร์อัลกุรฺอานจากภาษาอาหรับเป็นภาษาไทย

- ร่วมแต่งตำราฟัรฎูอีน (ตำราสอนศาสนาภาคบังคับ) ของสมาคมคุรุสัมพันธ์

เกียรติคุณที่ได้รับ

เมื่อนายประเสริฐ มะหะหมัด จุฬาราชมนตรี คนที่ ๑๖ ถึงแก่อนิจกรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ นายสวาสดิ์ สุมาลยศักดิ์ ก็ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯแต่งตั้งให้เป็นจุฬาราชมนตรีคนต่อมา ท่านเป็นจุฬาราชมนตรี คนที่ ๑๗ ของประเทศไทย และเป็นคนแรกที่ได้รับการเลือกตั้งตามพระราชบัญญัติบริหารองค์กรอิสลาม พ.ศ. ๒๕๔๐

การเลือกตั้งจุฬาราชมนตรีตามพระราชบัญญัติองค์กรอิสลาม พ.ศ. ๒๕๔๐ นี้ มีกระบวนการที่น่าสนใจสรุปได้ ๕ ลำดับขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ ๑ กรรมการกลางอิสลามประจำจังหวัด ๓๘ จังหวัด จำนวน ๗๔๐ คน เสนอรายชื่อผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีได้โดยไม่จำกัดจำนวน

ขั้นตอนที่ ๒ รัฐมนตรีว่าการกระทวงมหาดไทยเลือกกรรมการสรรหา จำนวน ๓๘ คน โดยจับฉลากจากรายชื่อกรรมการกลางอิสลามประจำจังหวัด จังหวัดละ ๑ คน

ขั้นตอนที่ ๓ กรรมการสรรหาทั้ง ๓๘ คน พิจารณารายชื่อผู้ที่จะดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีทั้งหมด และคัดเลือกโดยทางลับให้เหลือ ๓ คน

ขั้นตอนที่ ๔ กรรมการกลางอิสลามประจำจังหวัดทั้งหมด ๗๔๐ คน ลงคะแนนลับเลือกผู้ที่จะดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรี ๑ คน

ขั้นตอนสุดท้าย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เสนอชื่อให้นายกรัฐมนตรี นำความกราบบังคมทูลให้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจุฬาราชมนตรี

ด้วยความรู้ความสามารถ ความซื่อสัตย์สุจริต และความโอบอ้อมอารี นายสวาสดิ์ สุมาลยศักดิ์ จึงได้ปฏิบัติงานประสบความสำเร็จเป็นคุณประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติเป็นอย่างมาก เป็นที่ยกย่องนับถือของคนทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ ท่านได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ คือ

- ปฐมดิเรกคุณาภรณ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔
- ประถมาภรณ์มงกุฎไทย (ป.ม.) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๗

และท่านยังได้รับเกียรติคุณอื่นๆ อันได้แก่

- โล่รางวัล "มหิดลวรานุสรณ์ ประจำปี ๒๕๔๗ โดยสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นผู้ขอให้
- ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาชะรีอะห์ (กฎหมายอิสลาม สายทั่วไป) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ จากอิสลามวิทยาลัย ยะลา
- โล่ประกาศเกียรติคุณพ่อดีเด่น ในวันพ่อแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๔

ครอบครัว

นายสวาสดิ์ สุมาลยศักดิ์ สมรสกับนางชื่น สุมาลยศักดิ์ มีบุตร ๗ คน เป็นชาย ๕ คน หญิง ๒ คน

อนิจกรรม

นายสวาสดิ์ สุมาลยศักดิ์ ถึงแก่อนิจกรรมด้วยโรคชรา ที่โรงพยาบาลกรุงเทพ เมื่อเวลา ๑๓.๓๐ น. ของวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ ด้วยวัย ๙๔ ปี ได้มีพิธีฝังศพในวันรุ่งขึ้น ที่สุสานมัสยิดอัลฮุสนา-เจียรดับ แขวงหนองจอก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานดินฝังศพ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินไปในการพิธีพระราชทานดินฝังศพ

๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๓

สอ เสถบุตร

ผู้ทำพจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ไทย-อังกฤษ ที่ยอดเยี่ยมเป็นอมตะ

นายประยงค์ อนันทวงศ์

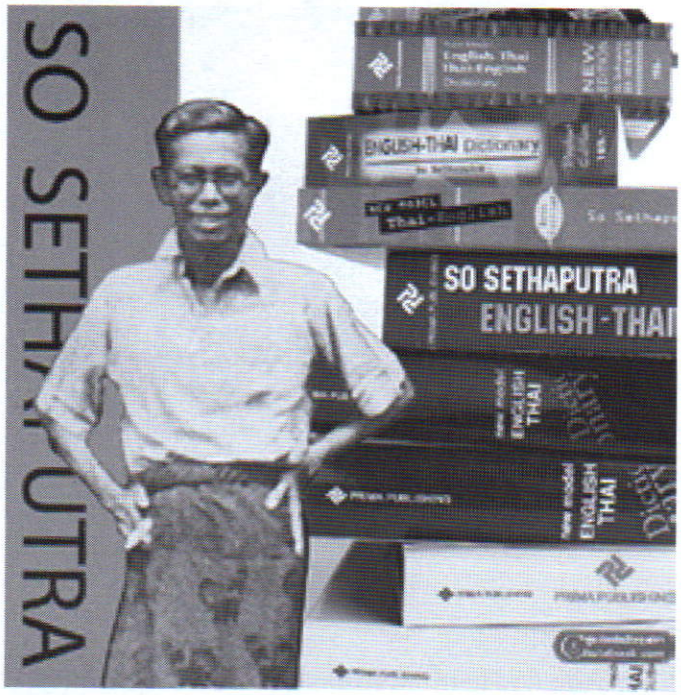

ผู้ที่ผ่านการเรียนการสอนภาษาอังกฤษมาแล้ว ส่วนใหญ่ย่อมจะรู้จักชื่อ สอ เสถบุตร ผู้จัดทำพจนานุกรม ภาษาอังกฤษ-ไทย และภาษาไทย-อังกฤษ ที่มีชื่อและเป็นที่นิยมแพร่หลายเป็นเวลายาวนานต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน

สอ เสถบุตร ถึงจะประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียงโด่งดังจากการสร้างปทานานุกรมมากเพียงใด รวมทั้งมีเชื้อสายตระกูลมหาเศรษฐีมาตั้งแต่เดิมแล้วก็ตาม แต่ก็ใช่ว่าชีวิตของท่านจะสุขสบายราบรื่นจนตลอดชีวิตก็หาไม่ เพราะมีหลายช่วงหลายตอนบนเส้นทางชีวิตของท่านต้องพบกับอุปสรรคขวากหนามและความทุกข์ยากอย่างแสนสาหัสมาแล้ว ถึงกับเคยกินงูเขียวย่างยามอดอยากคราวถูกปล่อยเกาะ

สอ เสถบุตร เกิดเมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๔๖ ท่ามกลางความลำบากยากจนของบิดามารดา ซึ่งแต่งงานกันด้วยความไม่เห็นชอบของผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย

ผู้เป็นบิดาคือ นายสวัสดิ์ เศรษฐบุตร บุตรชายคนเล็กของพระประเสริฐวานิช เจ้าภาษีรังนกและเศรษฐีใหญ่ในสมัยนั้น ผู้เป็นมารดาคือ นางเกสร เศรษฐบุตร เป็นธิดาของหมวดทิม เป็นนายทหารกับนางแจ่ม บุตรสาวขุนพัฒน์มีโรงบ่อนเบี้ยอยู่ปากคลองบางกอกใหญ่

สอ เสถบุตร เป็นบุตรชายคนโต มีน้องสองคน คือ นางสงวน ช่วยจุลจิต กับนายแสวง เศรษฐบุตร

จะเห็นได้ว่าฐานะทางปู่ย่าตายายของท่านล้วนเป็นเศรษฐีมีเงินทั้งนั้น แต่ท่านเกิดมาต้องอยู่ในครอบครัวที่ลำบากยากจน เนื่องจากบิดามารดาของท่านมีทิฐิมานะสูง ไม่ยอมรับความอุปการะจากใคร โดยได้ดิ้นรนต่อสู้กันเองตามลำพัง โดยเฉพาะนายสวัสดิ์ ผู้เป็นบิดาชอบทำงานอิสระที่ตนเองชอบและถนัด เช่นงานช่างต่างๆ เคยทำงานกับพระอาจวิทยาคม (หมอยอช แม็คฟาแลน) ผู้แต่งปทานุกรม อังกฤษเป็นไทย ซึ่งแพร่หลายที่สุดในสมัยนั้น และ สอ เสถบุตร ได้ติดตามไปที่บ้านของพระอาจวิทยาคมที่หน้าโรงพยาบาลศิริราชหลายครั้ง จากการที่ได้ไปบ้านของพระอาจวิทยาคมนั่นเองเป็นแรงบันดาลใจสำคัญที่ทำให้ท่านตัดสินใจถือเอาการทำปทานุกรมเป็นงานแห่งชีวิต

สอ เสถบุตร เริ่มเรียน ก.ข. จนอ่านออกเขียนได้จากแม่ครูชุ่ม ซึ่งอยู่ข้างๆ บ้าน แล้วไปเรียนต่อที่โรงเรียนสุขุมาลัยที่อยู่ใกล้บ้านเช่นกัน จนจบชั้นมัธยม ๓ สอ เสถบุตร เป็นผู้เรียนเก่งและสอบได้ที่หนึ่งเสมอ จนบางครั้งก็เรียนข้ามชั้นไป

ต่อจากนั้น สอ เสถบุตร ได้เข้าเรียนชั้นมัธยม ๔ ต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ซึ่งในเวลานั้นมีชาวต่างประเทศเป็นอาจารย์ใหญ่และมีอาจารย์อื่นๆ อีกหลายคน สำหรับสอนวิชาต่างๆ ยกเว้นภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส นอกนั้นเป็นภาษาอังกฤษทั้งสิ้น ซึ่งในทุกวิชา สอ เสถบุตร เรียนได้ดี แต่ที่เก่งเป็นที่ขึ้นชื่อลือชาคือวิชาไวยากรณ์และการเขียนเรียงความภาษาอังกฤษ

เมื่ออยู่ชั้นมัธยม ๖ อาจารย์ใหญ่ได้มอบหมายให้ท่านเป็นผู้ควบคุมดูแลห้องสมุด ซึ่งมีสรรพหนังสือภาษาอังกฤษมากมาย สอ เสถบุตร เป็นผู้ชอบอ่านหนังสือและเขียนหนังสืออยู่แล้ว การได้อ่านหนังสือแปลกๆ ในสาขาวิชาต่างๆ ในภาษาอังกฤษ ยิ่งเป็นการส่งเสริมให้ท่านเก่งวิชาภาษาอังกฤษมากยิ่งขึ้น

ขณะที่การเรียนของท่านดำเนินไปด้วยดีและกำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยม ๗ และมีอายุได้เพียง ๑๕ ปี บิดาได้ถึงแก่กรรมทำให้ท่านต้องรับหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ซึ่งต้องรับผิดชอบต่ออนาคตของตนเองของมารดาและน้องๆ เงินที่มารดาหามาได้นั้นก็พอที่ครอบครัวจะยังชีพแต่ไม่พอที่จะให้ท่านเล่าเรียนหนังสือต่อ ดังนั้น สอ เสถบุตร จึงได้ไปขอลาออกจากโรงเรียนเพื่อหางานทำต่ออาจารย์เอ.จี.โบมองต์ (A.G.Beaumont) ซึ่งเป็นอาจารย์ประจำชั้น แต่แทนที่อาจารย์จะอนุมัติให้ลาออก ท่านกลับหางานให้ทำด้วยการให้ สอ เสถบุตร สอนภาษาไทยแก่ชาวอังกฤษเป็นส่วนตัว จำนวนหลายคนด้วยกัน ทำให้มีรายได้เป็นกอบเป็นกำเพียงพอต่อการใช้จ่ายในครอบครัว นอกจากนั้นผลพลอยได้จากการที่เป็นครูสอนภาษาไทยให้ฝรั่งก็คือ ทำให้ท่านได้รับความรู้แจ้งในภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้นจากลูกศิษย์ และในขณะเดียวกันจากการที่เป็นครูสอนภาษาไทยต้องศึกษาค้นคว้าภาษาไทยอย่างทะลุปรุโปร่งทำให้ท่านมีความรอบรู้ในภาษาไทยอย่างยอดเยี่ยมเช่นกัน พื้นฐานแห่งความรู้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษในครั้งนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้ สอ เสถบุตร ได้เป็นหนึ่งในการทำปทานุกรมอังกฤษเป็นไทยและไทยเป็นอังกฤษในเวลาต่อมา

ด้วยความเชื่อมั่นว่าตนมีความรู้ภาษาอังกฤษดีเยี่ยม ดังนั้นเมื่อสอบมัธยม ๗ ได้แล้ว สอ เสถบุตร จึงไปสอบแข่งขันกับนักเรียนซึ่งส่วนใหญ่จบชั้นมัธยม ๘ เพื่อชิงทุนกรมรถไฟไปเรียนเมืองนอก ปรากฏว่าท่านสอบแข่งขันได้หากแต่ว่าผลการตรวจสอบร่างกายไม่ผ่าน ประกอบกับคณะกรรมการเห็นว่าอายุยังน้อยจึงขอร้องให้ท่านสละสิทธิ์ให้ผู้อื่นไปแทน

สอ เสถบุตร จึงเข้าเรียนต่อในชั้นมัธยม ๘ พร้อมกับตั้งความหวังไว้ว่าจะต้องสอบชิงทุนคิงสกอลาชิพ (ทุนเล่าเรียนหลวง) ไปเรียนเมืองนอกให้ได้ ซึ่งความหวังที่ท่านตั้งไว้ก็ได้เป็นไปตามที่หวัง คือ ท่านสามารถสอบได้เป็นอันดับสองมีสิทธิเดินทางไปเรียนเมืองนอกได้ ท่านจึงออกเดินทางไปประเทศอังกฤษ และสอบเข้ามหาวิทยาลัยแมนเชสเตอร์ได้ในลำดับชั้นหนึ่งและได้เข้าเรียนวิชาธรณีวิทยาและการเหมืองแร่ตามหลักสูตรเกียรตินิยมควบคู่กันไปกับวิชาวิศวกรรมศาสตร์

ในระหว่างศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษ สอ เสถบุตร ได้ฝักใฝ่อยู่กับการหนังสือพิมพ์ ได้ทำหน้าที่เป็นเลขานุการสามัคคีสมาคม เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์สามัคคีสารและเขียนรายงานสรุปข่าวในรอบสัปดาห์ให้แก่หนังสือพิมพ์ไทย ขณะเดียวกันก็เขียนบทความภาษาอังกฤษไปลงในหนังสือพิมพ์ Manchester Garden และหนังสือพิมพ์ Bangkok Time และ Bangkok Daily Mail ในเมืองไทย ทั้งนี้ด้วยใจรักและเพื่อหารายได้ให้แก่มารดาและน้องๆ ทางบ้าน

เมื่อ สอ เสถบุตร สำเร็จการศึกษา ได้รับปริญญา B.S.C. (HONS.) ทางธรณีวิทยา และประกาศนียบัตร F.G.S. ในวิชาวิศวกรรมศาสตร์เป็นคนแรกของเมืองไทยภายในระยะเวลาเพียงสามปี ขณะที่ท่านกลับไปเรียน School of Mine เพื่อทำปริญญา M.S.C. ต่อ ทางราชการเรียกตัวกลับเพื่อให้เข้าทำงานในตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญทางธรณีวิทยาในกรมโลหะกิจและภูมิวิทยาแทนนายเจฟรี ลี ที่ปรึกษาชาวอังกฤษ ซึ่งครบกำหนดสัญญากลับประเทศของตน

เมื่อเข้ารับราชการในตำแหน่งดังกล่าวแล้ว สอ เสถบุตร ได้ทำหนังสือ "บางกอกการเมือง" และเขียนบทความลงหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ Bangkok Daily Mail โดยใช้นามปากกาว่า "NAI NAKORN"

จากบทความที่ใช้นามปากกา NAI NAKORN นี้เอง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพอพระราชหฤทัยมาก ดังนั้นหลังรับราชการในกรมโลหะกิจได้เพียงหกเดือน สอ เสถบุตร ก็ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯให้ไปรับราชการใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทในกรมราชเลขาธิการ โดยได้รับพระราชทานตำแหน่งเป็น**ปลัดกรม กองเลขาธิการองคมนตรี สังกัดกรมราชเลขาธิการ** เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๑

ต่อมาวันที่ ๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๓ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น **หลวงมหาสิทธิโวหาร** และดำรงตำแหน่งเป็นเจ้ากรมกองเลขาธิการองคมนตรี หรือเลขาธิการคณะกรรมการองคมนตรี และต่อมาก็ได้รับพระราชทานยศเป็นเสวกตรี เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช

๒๔๗๓ และเป็นเสวกโท เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๔

การได้เข้าเฝ้าใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นประจำ ทำให้ สอ เสถบุตร ซาบซึ้งในพระราชอัธยาศัยอันอ่อนโยน และน้ำพระราชหฤทัยอันเพียบพร้อมในทศพิธราชธรรม ทรงหวังดีต่อชาติบ้านเมืองและพสกนิกรของพระองค์เป็นอย่างยิ่ง ยามที่ประเทศต้องประสบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก พระองค์ก็ทรงสละพระราชทรัพย์ส่วนที่พระองค์จะพึงได้จากเงินแผ่นดินเป็นประจำทุกปีจาก ๙ ล้านบาทเหลือเพียง ๓ ล้านบาท (เงินปีของพระเจ้าแผ่นดินนี้ต้องทรงจ่ายเป็นเงินเดือนของข้าราชสำนักและมหาดเล็ก ตลอดจนค่าใช้จ่ายอื่นๆ ของกรมกองต่างๆ ในกระทรวงวัง กรมราชเลขาธิการ และกรมพระคลังข้างที่ด้วย) ยิ่งกว่านั้นพระองค์ยังทรงอุทิศพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ สร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้า เป็นจำนวนกว่าครึ่งของค่าสะพานทั้งหมด นอกจากนี้ สอ เสถบุตร ยังซาบซึ้งในพระราชดำริที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญการปกครองระบบ PARLIAMENT แก่ปวงชนชาวไทย นั่นคือการปกครองโดยมีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย มีรัฐสภา และมีรัฐบาลซึ่งประกอบขึ้นด้วยผู้แทนที่ประชาชนเป็นผู้เลือกตั้งเข้ามาทำหน้าที่บริหารประเทศ

ต่อมาได้เกิดการปฏิวัติเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๗๕ กรมราชเลขาธิการโอนสังกัดไปเป็นกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ส่วน สอ เสถบุตร ถูกทหารคุมตัวไปสอบสวนแล้วก็ปล่อยตัวออกมา เนื่องด้วยคณะผู้ก่อการมีความไม่พอใจในการที่ท่านปฏิเสธไม่ยอมร่วมมือทำการปฏิวัติ ทั้งยังเขียนบทความโจมตีพวกเขาทางหนังสือพิมพ์อยู่เนืองๆ ถึงกระนั้นท่านก็หาถูกปลดออกจากงานไม่ แต่ถูกย้ายไปรับราชการในตำแหน่งรองอธิบดีกรมบัญชีกลาง อยู่ได้ไม่กี่เดือนก็ให้กลับไปรับราชการในกรมโลหะกิจอีก สอ เสถบุตร มาคำนึงดูว่า ขืนท่านยังรับราชการต่อไปก็หาประโยชน์อันใดไม่ได้ ความก้าวหน้าในอนาคตคงไม่มี ข้อสำคัญการเป็นไม้เบื่อไม้เมากับคนในรัฐบาลย่อมไม่เป็นผลดีต่อท่านแน่ ดังนั้นท่านจึงลาออกจากราชการในเดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๕

จากนั้นได้ไปร่วมก่อตั้งโรงเบียร์กับพระยาภิรมย์ภักดี (บุญรอด เศรษฐบุตร) โดย สอ เสถบุตร เป็นกรรมการผู้จัดการคนหนึ่งในคณะกรรมการ ๕ คนของบริษัท

สอ เสถบุตร ทำงานอยู่ที่บริษัทบุญรอดบริวเวอรี่ไม่ถึงปีก็เกิดกบฏบวรเดชขึ้น ท่านถูกจับขณะทำงานอยู่ในบริษัทเมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๖ ในข้อหาเข้าข้างฝ่ายกบฏ ถูกนำตัวไปฝากขังที่เรือนจำบางขวางรอการพิจารณาคดี

ในช่วงถูกคุมขัง สอ เสถบุตร คิดว่าไม่ควรที่จะปล่อยเวลาให้ล่วงเลยไปโดยเปล่าประโยชน์ ท่านจึงตัดสินใจที่จะทำปทานุกรมเพื่อหารายได้เลี้ยงมารดาและน้องๆ ทั้งเพื่อให้เป็น "งานแห่งชีวิต"

อันจะนำชื่อเสียงและรายได้มาสู่ตนเองและครอบครัว

ในการทำปทานุกรมนั้น สอ เสถบุตร ได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากบรรดาเพื่อนๆ รุ่นเด็กอย่างเต็มที่

เมื่อปทานุกรมทำไปได้ถึงตัว G พระยานิพนธ์-พจนาถซึ่งเคยได้ร่วมรับราชการกันมาในกรมราชเลขาธิการ ได้แสดงเจตนาอย่างกล้าหาญที่จะพิมพ์ปทานุกรมเล่มนี้ โดยท่านได้เขียนจดหมายถึง สอ เสถบุตร ว่า *"ผมจะแก้ตัวว่าหนังสือนี้ คุณหลวงได้เขียนไว้นานแล้วและได้มอบต้นฉบับไว้กับผมแต่วันที่ถูกจับ"*

การทำปทานุกรมของ สอ เสถบุตร ได้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ ที่เกาะตะรุเตาที่ท่านถูกนำตัว ไปกักขังไว้ที่นั่นก่อนที่จะย้ายให้ไปอยู่เกาะเต่าในเวลาต่อมา

หลังจากเป็นนักโทษถูกคุมขังอยู่ในคุกและบนเกาะเป็นเวลา ๑๐ ปี ๑๑ เดือน ๒๐ วัน ก็ได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๘๗

เมื่อได้รับพระราชทานอภัยโทษแล้ว สอ เสถบุตร ก็กระโดดเข้าสู่วงการเมืองและวงการหนังสือพิมพ์อีก ท่านได้เป็นผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์ "ศรีกรุง" เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ LIBERTY หนังสือพิมพ์รายวันภาษาอังกฤษฉบับแรกที่ออกจำหน่ายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ขณะเดียวกันก็ได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎร จังหวัดธนบุรี และได้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรในสมัยนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๙๐

ในชีวิตส่วนตัว สอ เสถบุตร ได้เข้าสู่การสมรสสองครั้ง คือครั้งแรกได้สมรสกับสุภาพสตรีในตระกูลเดียวกัน ชื่อนางสมพงษ์ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๒ ขณะที่เขามีอายุได้ ๒๖ ปี ต่อมาการสมรสเกิดแตกร้าวต้องแยกทางกันเดิน หลังจากนั้น สอ เสถบุตร ได้เป็นพ่อหม้ายมา ๒๑ ปี จึงได้สมรสใหม่เป็นครั้งที่สองกับนางสาวพิมพวัลคุ์ โรจนวิภาต เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๙๔ เมื่อแต่งงานแล้วทั้งคู่ก็ช่วยกันทำมาหากินอย่างไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยจนประสบความสำเร็จอย่างรุ่งโรจน์ แต่จากการตรากตรำทำงานหนักตลอดมาทำให้สุขภาพของ สอ เสถบุตร ซึ่งมีวัยสูงขึ้นแล้วเสื่อมโทรมลงจนถึงต้องเข้ารับการรักษาตัวในโรงพยาบาล ซึ่งแพทย์ได้ตรวจพบว่าหลอดเลือดในสมองอุดตัน และได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๑๓ เวลา ๑๘.๓๐ น. สิริอายุ ๖๗ ปี

การพระราชทานเพลิงศพ เสวกโท หลวงมหาสิทธิโวหาร (สอ เสถบุตร) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ ๒๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นประธานในพิธี นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าฯ อย่างหาที่สุดมิได้

๒๙ สิงหาคม ๒๕๕๔

พระสารประเสริฐ (ตรี นาคะประทีป)

นางสายไหม จบกลศึก

*วงการนักเขียนไทยปัจจุบันเจริญก้าวหน้าทัดเทียมไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าประเทศผู้นำด้านนักเขียนและสำนักพิมพ์ที่ผลิตหนังสือ ทั้งในเอเชียและยุโรป เฉพาะวงการนักเขียนไทยนั้น กล่าวได้ว่าเริ่มขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ด้วยทรงเป็นทั้งนักปราชญ์ กวี และศิลปิน ทรงเป็นผู้นำในการสร้างสรรค์วรรณศิลป์หลากหลายรูปแบบ สมัยนั้นวงการนักเขียนเรียกว่า **"บรรณพิภพ"** มีนักเขียนที่มีชื่อเสียงทรงความรู้และสำนักพิมพ์ที่ผลิตงานที่มีคุณค่าเกิดขึ้นอย่างน่าภาคภูมิใจ*

ในบรรณพิภพครั้งนั้น มีนักเขียนเขียนคู่แฝดนาม **"เสฐียรโกเศศและนาคะประทีป"** ผลิตงานออกมาประเทืองปัญญาผู้อ่าน นามของท่านทั้ง ๒ คือ **พระยาอนุมานราชธน (ยง เสฐียรโกเศศ) และพระสารประเสริฐ (ตรี นาคะประทีป)** โรงพิมพ์ไท ซึ่ง**ขุนโสภิตอักษรการ (แห)** จัดพิมพ์ เป็นที่นิยมชมชื่นอย่างกว้างขวาง ทั้ง ๓ ชื่อที่เอ่ยมา ในบรรณพิภพกล่าวยกย่องว่า คือ "ทแกล้วทหารสามเกลอ" เพราะได้ทำงานร่วมกันอยู่นาน มีหนังสือแปลที่มีคุณค่าออกสู่สายตาอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

โอกาสนี้ จะได้นำประวัติ "นาคะประทีป" มาเผยแพร่

"นาคะประทีป" เป็นชื่อสกุลและนามแฝงของพระสารประเสริฐ นามเดิม นายตรี นาคะประทีป ตำแหน่งสุดท้ายในราชการคือ ปลัดกรมพระอาลักษณ์ กรมราชเลขาธิการ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ท่านเป็นบุตรหลวงพิพิธวิวัชการ (เทียน นาคะประทีป) ข้าราชการในกระทรวงการต่างประเทศ มารดาชื่อสวน สกุลเดิม พรหมสุภา เกิดที่บ้านตำบลตรีเพชร ใกล้สถานีตำรวจพาหุรัด อำเภอพาหุรัด กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๓๒

เริ่มการศึกษาเมื่ออายุได้ ๘ ปี เข้าเรียนหนังสือไทยที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ในพระบรมมหาราชวังสำหรับหนังสือไทยของกรมศึกษาธิการ และเข้าโรงเรียนฝึกหัดราชการพลเรือน

มหาดไทย ในพระบรมมหาราชวังของกรมธรรมการ ต่อมาโรงเรียนย้ายไปอยู่ที่วังหน้า เรียกชื่อว่า โรงเรียนมัธยมสวนกุหลาบ พุทธศักราช ๒๔๔๗ จบชั้นประโยคมัธยมบริบูรณ์รุ่นแรกของประเทศ ในชั้น ๖ สมัยนั้นเรียกว่านักซ้อมชั้น ๖ เมื่ออายุได้ ๑๕ ปี แล้วสมัครใจเข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์

มูลปัจจัยที่ส่งเสริมให้ฝักใฝ่ในพระพุทธศาสนานั้น เนื่องจากกุศลวัตรของตระกูลเป็นสำคัญ ทุกเช้าบิดาจะถวายอาหารบิณฑบาต ทุกวันอุโบสถจะถือปฏิบัติเคร่งครัด ตอนเช้าถวายสังฆทานแล้ว ไปรับอุโบสถศีลที่วัด ฟังพระธรรมเทศนา ตอนค่ำประชุมสวดมนต์ที่บ้านบ้าง ที่วัดบ้าง ที่อื่นๆ หรือศาลาวัด วัดที่ปฏิบัติประจำคือวัดสุทัศน์เทพวรารามและวัดเทพศิรินทราวาส เฉพาะที่วัดเทพศิริน-ทราวาสจะฟังธรรมเมื่อมีเรียนแปลบาลี บิดาจะพาไปฟังการแปลบาลีเป็นประจำ นอกจากนั้น ท่านมีความประทับใจสามเณรที่มารับอาหารบิณฑบาตที่บ้าน ที่ครองผ้าอย่างธรรมยุติเรียบร้อย ได้ปลูกความเลื่อมใสในใจเป็นทุนไว้แนบแน่นว่า จะศึกษาด้านภาษาบาลีให้หนักแน่นมั่นคงเมื่อมีโอกาส

พุทธศักราช ๒๔๔๗ บรรพชาเป็นสามเณรในสำนักวัดเทพศิรินทราวาส สมเด็จพระมหา-สมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ขณะดำรงพระอิสริยยศกรมหมื่น ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ เริ่มเรียนบาลีไวยากรณ์ พุทธศักราช ๒๔๕๒ อุปสมบท สอบได้เปรียญ ๖ ประโยค ได้รับมอบหมายให้ช่วยสอนบาลีในโรงเรียนภาษาบาลีของวัดเทพศิรินทราวาส นั้น

พุทธศักราช ๒๔๕๘ สอบได้เปรียญ ๗ ประโยค ครั้นเมื่ออาจารย์ใหญ่โรงเรียนบาลี พระอมรา-ภิรักขิต ลาสิกขาไปรับราชการในกระทรวงกลาโหม มีบรรดาศักดิ์พระธรรมนิเทศทวยหาญ (อยู่ อุดมศิลป์) จึงได้แต่งตั้งให้มหาตรีเป็นอาจารย์ใหญ่แทน ความรู้ในด้านภาษาบาลีของท่านนับว่าเชี่ยวชาญเป็นที่กล่าวถึงทั่วไป ท่านเริ่มศึกษาเล่าเรียนภาษาสันสกฤตด้วยตนเอง เนื่องด้วยสมเด็จพุฒโฆษาจารย์ เมื่อยังเป็นพระธรรมไตรโลกาจารย์ ได้มอบหนังสืออภิธานสันสกฤต ฉบับภาษาอังกฤษ ของเซอร์โมเนียโมเนีย วิลเลียม ให้เป็นรางวัล เมื่อสอบเปรียญ ๗ ประโยคได้ นอกจากนั้นก็เริ่มศึกษาภาษาสิงหลอีกด้วย

*พระมหาตรีมีอุปนิสัยชอบงานเขียนหนังสือมากกว่างานเทศน์ ครั้นเมื่อ**พระยาอนุมานราชธน** เมื่อครั้งบรรดาศักดิ์ยังเป็นขุน รับราชการอยู่ที่กรมศุลกากร มาพบและเชิญชวนให้ช่วยตรวจสอบงานแปลหนังสือชุด **"หิโตปเทศ"** อันเป็นงานที่ถูกอัธยาศัย ท่านจึงรับ และได้เริ่มงานด้านการแปลหนังสือกับพระยาอนุมานราชธนอย่างเป็นล่ำเป็นสันต่อมา หลายเรื่องล้วนเป็นหนังสือที่มีทั้งต้นฉบับภาษาอังกฤษ และภาษาสันสกฤตเป็นหลัก ต้นเค้าของเรื่องเป็นทั้งนิทาน นิยาย สุภาษิต ปรัชญา ของอินเดียอาหรับ และ อังกฤษ ซึ่งการตรวจสอบ จำเป็นต้องใช้ความรู้ทั้งภาษาบาลีและสันสกฤตอย่างลึกซึ้งเชี่ยวชาญ เพื่อให้หิโตปเทศถูกต้องที่สุด นำลงพิมพ์เผยแพร่เป็นตอนๆ ซึ่งโรงพิมพ์ไท ของขุนโสภิต-อักษรการ เป็นกำลังสำคัญในการผลิต เป็นงานที่ให้ความสนุกทั้งผู้แปลและผู้อ่าน โดยใช้นามปากกาว่า "คารม พ.ศ.๒๔๕๙" ซึ่งได้เปลี่ยนนามปากกาที่เลขท้าย พ.ศ. ไปตามปีที่พิมพ์*

ต่อจาก หิโตปเทศ คือ เรื่อง**ทศมนตรี** ซึ่งแปลมาจากหนังสือเรื่อง พันคืนและคืนหนึ่ง หรืออาหรับราตรี ซึ่งประกอบด้วยเรื่องต่างๆ ๑๗ เล่ม

มีหนังสือแปลอีกหลายเล่ม ได้แก่ **นิยายเบงคลี** ซึ่งวรรณคดีสโมสรยกย่องให้เป็นหนังสือแต่งดี เรื่อง**กถาสริตสาคร ฟอลคอน หรือเจ้าพระยาวิชาเยนทร์** และหนังสือ**ขุมทรัพย์ของเด็ก**

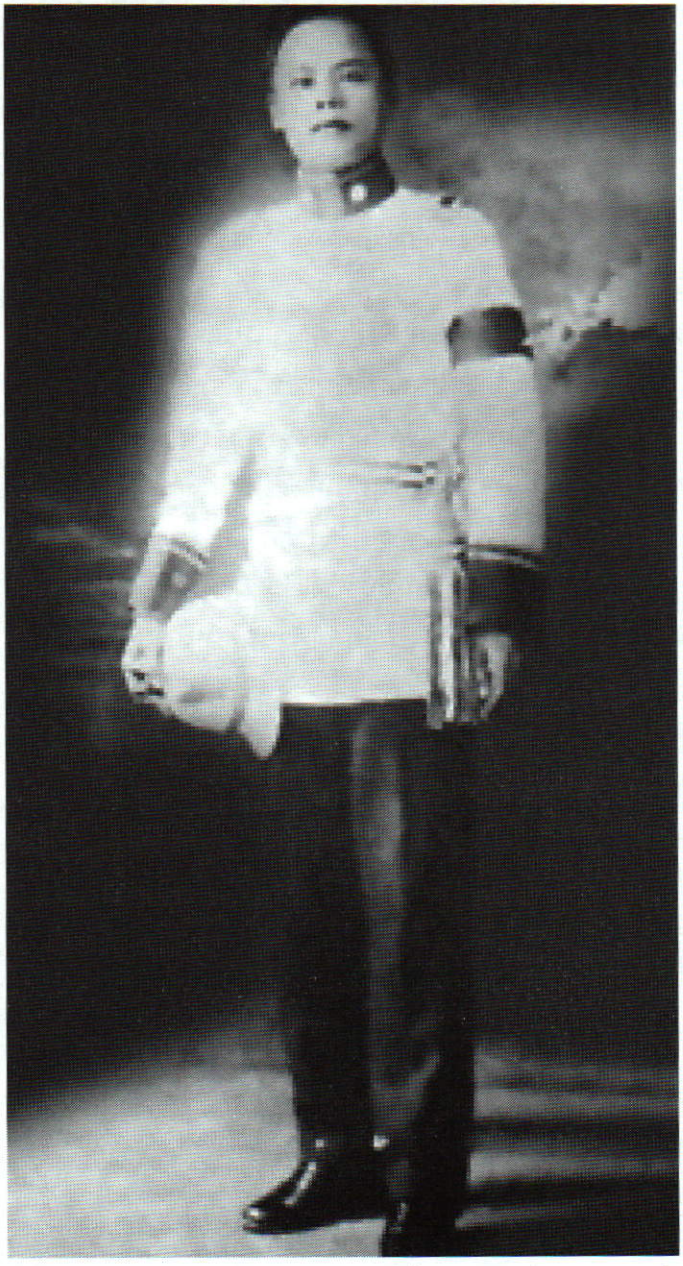

พุทธศักราช ๒๔๖๑ ท่านจำเป็นต้องลาสิกขา เนื่องจากป่วยเป็นไข้หวัดใหญ่ ซึ่งเป็นโรคที่ระบาดทั่วพระราชอาณาจักร อาการเป็นแล้วหายกลับไปกลับมาหลายครั้ง แพทย์สมัยใหม่ขอให้ลาสิกขาเพื่อรักษาตัว มิฉะนั้นอาจจะกลายเป็นวัณโรคซึ่งรักษายากได้ รวมเวลาที่อยู่ในเพศบรรพชิต ๑๕ ปี กล่าวกันว่า หากท่านยังมิได้ลาสิกขานั้น ท่านจะได้รับสมณศักดิ์เป็นพระอมราภิรักขิต ที่พระราชาคณะ แทนอาจารย์

ในปีรุ่งขึ้น นายตรี นาคะประทีป เข้ารับราชการเป็นอนุศาสนาจารย์ประจำกรมตำรา ในกระทรวงกลาโหม มียศเป็นรองอำมาตย์โท และพุทธศักราช ๒๔๖๕ กระทรวงศึกษาธิการ ในสมัยเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เป็นเสนาบดี ขอโอนตัวมารับราชการในตำแหน่งผู้ช่วยแผนกอภิธานสยาม ในกรมตำรา ได้รับบรรดาศักดิ์ที่**หลวงธุรกิจภิธาน**

พุทธศักราช ๒๔๖๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะกำลังทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง มัทนะพาธา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เข้าไปรับราชการใกล้ชิดพระองค์ชั่วคราว เพื่อสอบค้นเกี่ยวกับเรื่องที่ทรงพระราชนิพนธ์ และถวายความเห็นเกี่ยวกับคำศัพท์ที่มาจากภาษาบาลี จึงได้ตามเสด็จมาอยู่ที่มฤคทายวัน จังหวัดเพชรบุรี ขณะที่มีเวลาว่าง หลวงธุรกิจภิธาน ได้เรียบเรียงหนังสือเรื่อง**สมญาภิธานรามเกียรติ์** เป็นหนังสือคู่มือสำหรับค้นคว้าเรื่องรามเกียรติ์ว่าด้วยลักษณะตัวละครทั้งหมด มีประโยชน์อย่างยิ่ง ซึ่งกรมศิลปากรได้ขออนุญาตจัดพิมพ์เผยแพร่ โดยเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า **อุปกรณ์รามเกียรติ์**

พุทธศักราช ๒๔๖๙ กรมราชเลขาธิการ ขอย้ายท่านไปรับราชการในตำแหน่งปลัดกรมพระอาลักษณ์ พุทธศักราช ๒๔๗๑ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น**พระสารประเสริฐ** มีหน้าที่ร่างประกาศ และอ่านประกาศในการพระราชพิธีตลอดมา กล่าวกันว่าทั้งคำประกาศและการอ่านของท่านเป็นที่สรรเสริญในความสามารถอย่าง

ยิ่ง ท่านต้องกลับมารับราชการที่กระทรวงศึกษาธิการตามเดิม เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในพุทธศักราช ๒๔๗๕ ได้บรรจุเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาภาษาบาลีประจำจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตราบกระทั่งถึงแก่กรรม

ความสามารถในการแต่งและคิดชื่อนาม เป็นความสามารถพิเศษที่พระสารประเสริฐนัดเป็นที่ยอมรับและได้รับการยกย่องเสมอ ดังพระราชสมัญญาที่ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่แสดงความหมายว่าทรงเป็นนักปราชญ์ที่ยอดเยี่ยมของชาวไทยว่า **"สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า"** นั้น พระสารประเสริฐเป็นผู้นำเสนอ และได้รับการยอมรับอย่างดุษฎี

งานแปลและเรียบเรียงที่ร่วมกับพระยาอนุมานราชธนในนาม **เสฐียรโกเศศและนาคะประทีป** ได้เริ่มขึ้นที่โรงพิมพ์ไทยเขษม มีทั้งเรื่องที่เคยเผยแพร่มาก่อนแล้วและนำมาปรับปรุงใหม่ และเรื่องที่แปลขึ้นใหม่ เรื่องที่ได้รับความชื่นชมเป็นพิเศษเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยนำชื่อตัวเอกฝ่ายชายมาเป็นชื่อหนังสือว่าเรื่อง **"กามนิต"** เป็นงานที่ไพเราะทั้งสำนวน ภาษา มีความประณีตในการแปลและเรียบเรียง เป็นหนังสือร้อยแก้วที่กระทรวงศึกษาธิการคัดเลือกให้เป็นหนังสือเรียนเพื่อเป็นแบบอย่างงานเขียนที่ดีสมัยหนึ่ง

ผลงานที่เป็นประโยชน์ได้แก่**หนังสือว่าด้วยอภิธานต่าง ๆ** รวมทั้ง **พจนานุกรม** ของราชบัณฑิตยสถาน ฉบับต้นๆ ด้วย

พระสารประเสริฐป่วยด้วยโรคหัวใจอย่างกะทันหัน เริ่มแสดงอาการซึมขณะประชุมอยู่ ณ ราชบัณฑิตยสถาน เมื่อเดินทางกลับบ้าน ได้หมดสติล้มลงใกล้ๆ บ้าน และเสียชีวิต ในวันจันทร์ ที่ ๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๘ สิริอายุ ๕๖ ปี

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เกร็ดประวัติสุนทรภู่

นายประยงค์ อนันทวงศ์

สุนทรภู่นับเป็นยอดกวียุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ผู้เป็นอัจฉริยกวี มีความเป็นเลิศในด้านการสร้างสรรค์วรรณกรรมอย่างยากที่จะหาผู้ใดเทียมได้ โดยเฉพาะวรรณกรรมของท่านเข้าถึงคนไทยทุกระดับ มีอยู่มากมายหลายประเภท ตามที่ค้นพบและรวบรวมได้มีดังนี้

ประเภทนิราศ มี ๙ เรื่อง คือ นิราศเมืองแกลง นิราศพระบาท นิราศภูเขาทอง นิราศเมืองสุพรรณ นิราศวัดเจ้าฟ้า นิราศอิเหนา นิราศพระแท่นดงรัง นิราศพระประธม นิราศเมืองเพชรบุรี

ประเภทนิทาน มี ๕ เรื่อง คือ โคบุตร พระอภัยมณี พระไชยสุริยา ลักษณาวงศ์ สิงหไตรภพ

ประเภทสุภาษิต มี ๓ เรื่อง คือ สวัสดิรักษา เพลงยาวถวายโอวาท สุภาษิตสอนหญิง

ประเภทบทละคร มี ๑ เรื่อง คือ อภัยนุราช

ประเภทบทเสภา มี ๒ เรื่อง คือ ขุนช้างขุนแผนตอนกำเนิดพลายงาม และเสภาพระราชพงศาวดาร

ประเภทเห่กล่อม มี ๔ เรื่อง คือ เห่เรื่องจับระบำ เห่เรื่องกากี เห่เรื่องพระอภัยมณี เห่เรื่องโคบุตร

ในบรรดาวรรณกรรมทั้งหมดนี้ เรื่องที่นับเป็นเพชรอันล้ำค่าที่สุดของท่านคือ เรื่อง**พระอภัยมณี** ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ไว้ในหนังสือ *"ชีวิตและผลงานของสุนทรภู่"* ว่า

"ในบรรดาหนังสือบทกลอนที่สุนทรภู่ได้แต่งไว้ถ้าจะลองให้ผู้อ่านชี้ขาดว่าเรื่องไหนเป็นเรื่องดีกว่าเพื่อน ก็น่าจะเห็นยุติกันโดยมากว่าเรื่องพระอภัยมณีเป็นเรื่องดีที่สุด เพราะเป็นเรื่องยาวแต่งดีทั้งกลอนทั้งความคิดผูกเรื่อง"

สุนทรภู่เกิดเมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๓๒๙ ณ บริเวณด้านเหนือของพระราชวังหลัง (บริเวณสถานีรถไฟบางกอกน้อยในปัจจุบัน) บิดาของท่านสันนิษฐานว่าชื่อ พลับ เป็นชาวบ้านกร่ำ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ส่วนมารดาชื่อไม่ปรากฏ เป็นข้าหลวงอยู่ในพระราชวังหลัง

สุนทรภู่เติบโตในพระราชวังหลังและได้เรียนหนังสือที่วัดชีปะขาว ขณะที่ยังเป็นเด็กเรียนหนังสืออยู่นั้น ปรากฏว่าสุนทรภู่เป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนอยู่ไม่น้อย เช่น วันหนึ่ง สุนทรภู่ได้ตามอาจารย์ไปกลางทุ่ง เกิดลมบ้าหมูพัดอย่างรุนแรง สุนทรภู่ได้ถามอาจารย์ว่าลมอะไร อาจารย์จึงตอบว่า ลมบ้าหมู สุนทรภู่กล่าวต่อไปว่า ***"แต่ลมยังเป็นบ้าสุกรพัด ไฉนสัตว์จะไม่หลงในสงสาร"*** ผู้เป็นอาจารย์ได้ยินคารมคมคายของศิษย์ดังนั้น ถึงกับอุทานว่า *"เอ็งนี่ต่อไปจะเป็นจินตกวีเอกเชียวนะ"*

ครั้นสุนทรภู่มีอายุอยู่ในเกณฑ์รับราชการได้แล้วก็ได้เข้ารับราชการอยู่ในพระราชวัง ได้รับพระราชทานความดีความชอบขึ้นเป็นลำดับ จนถึงชั้น **ขุนสุนทรโวหาร**

ความดีความชอบที่สุนทรภู่ได้รับกล่าวกันว่า เกิดจากการที่สุนทรภู่ได้ช่วยแก้พระราชนิพนธ์ **รามเกียรติ์ ตอนสีดาผูกคอตาย** ตามบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๑ มีว่า

เอาภูษาผูกศอให้มั่น *แล้วพันกับกิ่งโศกใหญ่*
หลับเนตรจำนงปลงใจ *อรไทก็โจนลงมา*
บัดนั้น *วายุบุตรวุฒิไกรใจกล้า*
ครั้นเห็นองค์อัครกัลยา *ผูกศอโจนมาก็ตกใจ*
ตัวสั่นเพียงสิ้นชีวิต *ร้อนจิตดังหนึ่งเพลิงไหม้*
โลดโผนโจนลงตรงไป *ด้วยกำลังว่องไวทันที*
ครั้นถึงจึงแก้ภูษาทรง *ที่ผูกศอองค์พระลักษมี*
หย่อนลงยังพื้นปฐพี *ขุนกระบี่ก็โจนลงมา*

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงติว่า บทเก่าตรงนี้กว่าหนุมานจะเข้าไปแก้ไขได้ก็นานนัก นางสีดาจะต้องตายเสียก่อน จึงทรงพระราชนิพนธ์ใหม่ มีความให้หนุมานจะเข้าไปแก้ได้โดยเร็วกว่า

"จึงเอาผ้าผูกพันกระสันรัด เกี่ยวกระหวัดกับกิ่งโศกใหญ่"

ทรงพระราชนิพนธ์ได้เท่านี้ก็เกิดขัดข้องว่า จะแต่งบทหนุมานอย่างไรดีจึงจะแก้นางสีดาได้ฉับพลันทันที บรรดากวีที่ปรึกษาทั้งหลาย ไม่มีใครสามารถจะแต่งให้พอพระราชหฤทัยได้ จึงมีรับสั่งให้สุนทรภู่แต่ง สุนทรภู่ได้แต่งไปว่า

ชายหนึ่งผูกศออรไท ***แล้วทอดองค์ลงไปจะให้ตาย***
บัดนั้น ***วายุบุตรแก้ได้ดังใจหมาย***

เป็นที่พอพระราชหฤทัยมากถึงกับทรงยกย่องในความฉลาดของสุนทรภู่ ดังนั้นในบทพระราชนิพนธ์คราวต่อๆ มา จึงโปรดให้สุนทรภู่ช่วยต่อเติมอยู่เสมอ เช่นครั้งหนึ่ง ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง **รามเกียรติ์ ตอนศึกสิบขุนสิบรถ** ถึงบทชมรถทศกัณฐ์ว่า

รถเอยรถที่นั่ง *บุษบกบัลลังก์ตั้งตระหง่าน*
กว้างยาวใหญ่เท่าเขาจักรวาล *ยอดเยี่ยมเทียมวิมานเมืองแมน*
ดุมวงกงหันเป็นควันคว้าง *เทียมสิงห์วิ่งวางข้างละแสน*
สารถีขี่ขับเข้าดงแดน *พื้นแผ่นดินกระเด็นไปเป็นจุณ*

ทรงพระราชนิพนธ์มาได้เพียงนี้ ทรงนึกความที่จะต่อไปให้สมกับเป็นรถใหญ่โตถึงปานนั้นก็ยังนึกไม่ออก จึงมีรับสั่งให้สุนทรภู่ต่อ สุนทรภู่ต่อว่า

นทีตีฟองนองระลอก คลื่นกระฉอกกระฉ่อนชลข้นขุ่น
เขาพระเมรุเอนเอียงอ่อนละมุน อนนท์หนุนดินดาลสะท้านสะเทือน
ทวยหาญโห่ร้องก้องกัมปนาท สุธาวาสไหวหวั่นสั่นเลื่อน
บดบังสุริยันตะวันเดือน คลาดเคลื่อนจตุรงค์ตรงมา

ครั้งนี้สุนทรภู่ก็ได้รับคำชมเชยอีกและได้เป็นที่โปรดปรานยิ่งขึ้น อาจเป็นเพราะเป็นคนโปรดนั่นเอง ทำให้สุนทรภู่ลืมตัวกลายเป็นอาลักษณ์ขี้เมา วิวาทกับญาติผู้ใหญ่ถึงกับมีผู้เข้าถวายฎีกาพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระพิโรธมากถึงกับให้จำคุกสุนทรภู่ แต่จะติดอยู่นานเท่าไรไม่ปรากฏ ที่พ้นโทษออกมาได้เพราะทรงพระราชนิพนธ์ชมม้าทรงว่า *"ม้าเอยม้าเทศ"* แล้วไม่มีใครต่อให้ทรงพอพระราชหฤทัยได้ จึงโปรดเกล้าฯให้เบิกตัวสุนทรภู่ออกจากคุกมาแต่งต่อ สุนทรภู่ต่อถวายเล่นอักษรล้วนว่า ***"สูงสามศอกเศษสีสังข์"***

เรื่องสุนทรภู่พ้นคุกนี้ บางท่านเล่าว่า บทที่ทรงพระราชนิพนธ์แล้วต่อไม่ได้ เป็นพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่อง **สังข์ทอง ตอนเจ้าเงาะกับรจนาถูกเนรเทศไปอยู่ปลายนา** เจ้าเงาะกำลังฉอเลาะกับรจนาว่า

แสนเอ๋ยแสนแขนง น้อยฤๅแกล้งตัดพ้อต่อหน้า
ติเล็กติน้อยคอยนินทา ค่อนว่าพิไรได้แคะ
พี่ก็ไม่หลีกเลี่ยงเถียงสักสิ่ง มันก็จริงกระนั้นนั่นแหละ
เจ้าเย้ยว่าเจ้าเงาะไม่งามแงะ

เหลือเพียงวรรคเดียวที่เป็นกลอน**สระแอะ** จึงมีรับสั่งให้เสนาบดีไปถามสุนทรภู่ที่ในคุกถ้าต่อได้เป็นที่ถูกพระราชหฤทัยจะทรงให้พ้นโทษ เสนาบดีจึงนำความไปบอกสุนทรภู่ตามนั้น สุนทรภู่นึกว่าเสนาบดีพูดเล่น จึงย้อนถามไปโดยไม่ตั้งใจว่า ***"แฮะ แฮะ ว่าเล่นหรือว่าจริง"*** ฝ่ายเสนาบดีฟังไม่ได้ศัพท์จับเอาไปกระเดียด นึกว่าสุนทรภู่ต่อพระราชนิพนธ์เช่นนั้นจริง จึงนำขึ้นกราบบังคมทูลให้ทรงทราบ ความเกิดเข้ากันได้อย่างเหมาะเหม็ง สุนทรภู่จึงได้รับพระราชทานอภัยโทษ

เมื่อสุนทรภู่ออกจากคุกก็ตรงกลับบ้าน ครั้นพอถึงบ้าน สุนัขตัวที่สุนทรภู่เลี้ยงไว้พอเห็นเจ้านายก็ดีใจตรงเข้าไปทักทายเจ้านายของมัน ผู้เป็นนายก็ทักตอบประสากวีว่า ***"ยกหูชูหัวกระดิกหาง"***

ภายหลังจากสุนทรภู่พ้นเคราะห์กรรมแล้ว ก็กลับเข้ารับราชการตามเดิม แต่ก็มีเรื่องอีกจนได้ ครั้งนี้แม้จะไม่ได้รับโทษทัณฑ์ก็ตาม หากก็เป็นสาเหตุที่ทำให้สุนทรภู่ต้องประสบชะตากรรมในภายหลัง

เรื่องของเรื่องก็มีอยู่ว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชนิพนธ์**บทละคร เรื่องอิเหนา** ได้มีรับสั่งให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งยังดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงพระนิพนธ์ **ตอนบุษบาเล่นธารเมื่อท้าวดาหาไปใช้บน** เมื่อกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ทรงพระนิพนธ์แล้วมีรับสั่งให้สุนทรภู่ช่วยตรวจก่อนนำถวาย สุนทรภู่ไม่ได้แก้แต่อย่างใด แต่กลับไปทักท้วงต่อหน้าพระที่นั่ง ถึงตอนที่ว่า *"น้ำใสไหลเย็นแลเห็นตัวปลาแหวกกอบัวอยู่ไหวไหว"* สุนทรภู่ติว่าไม่ดี ขอแก้เป็น ***"น้ำใสไหลเย็นเห็นตัวปลา ว่ายแหวกปทุมมาอยู่ไหวไหว"*** บางแห่งว่า *"น้ำใสไหลเย็นแลเห็นตัว ว่ายแหวกกอบัวอยู่ไหวไหว"* สุนทรภู่เลยถามว่า *"ตัวอะไร"* ซึ่งแสดงว่าขาดคำว่า *"ปลา"* ในกรณีนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเห็นว่า คำที่ว่า *"ว่าย"* นั้นเป็นคำว่า *"ปลา"* ดังตัวอย่างแรกความจะเสียอยู่ตรงที่ว่าคำว่า *"ตัว"* กับ *"ปลา"* แยกไปอยู่คนละวรรค ซึ่งภาษากวีเรียกว่า ยัติภังค์ สุนทรภู่จึงยกคำทั้งสองมาอยู่ติดกัน

เรื่องการที่สุนทรภู่หักหน้ากรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ครั้งนั้น ได้สร้างความขุ่นเคืองพระทัยให้แก่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์มาก และไม่ใช่ครั้งนั้นเพียงครั้งเดียว สุนทรภู่ได้ย้ำรอยแค้นให้อีกครั้งหนึ่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดเกล้าฯให้กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ทรงแต่งบทละครนอก **เรื่องสังข์ทอง** ตอนเริ่มเรื่องท้าวสามลให้ธิดาเลือกคู่ ซึ่งกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ได้ทรงแต่งและนำมาอ่านถวายตอนหนึ่งดังนี้

ท้าวคิดรำพันถึงเวียงชัย นานไปจะเป็นของเขาอื่น
เห็นจะไม่จีรังยั่งยืน ด้วยลูกเต้าเราพื้นเป็นธิดา
จำจะคิดปลูกฝังเสียยังแล้ว ให้ลูกแก้วสมมาดปรารถนา

ถึงตอนนี้สุนทรภู่สอดความขึ้นว่า ***"ลูกแก้วปรารถนาอะไร ความไม่ชัด"*** กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์จึงทรงแก้ว่า *"ให้ลูกแก้วมีคู่เสน่หา"*

การทักท้วงแบบหักหน้าครั้งนี้ยิ่งสร้างความโกรธแค้นยิ่งขึ้น ถึงกับทรงต่อว่าสุนทรภู่เมื่อออกมาข้างนอกทำนองว่า ถ้าอย่างนี้คบกันไม่ได้ สุนทรภู่แทนที่จะขออภัยกลับทูลว่า *"ถ้าแผ่นดินเป็นของใต้ฝ่าพระบาท เกล้ากระหม่อมก็จะไม่เหยียบ"*

นอกจากสองสาเหตุที่ทำให้กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ทรงกริ้วสุนทรภู่แล้ว ยังมีอีกสาเหตุหนึ่งที่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ถึงกับประกาศตัดเยื่อใยกับสุนทรภู่เลยทีเดียว เรื่องของเรื่องมีเล่าไว้ใน **สยามประเภท** โดย ก.ศ.ร. กุหลาบว่า

"ครั้งหนึ่งพระยาไชยา (ชุ้ย) นำเรือมาดมาถวาย โปรดให้ทำเรือกราบชื่อตองปลิว เป็นเรือยาวกว่าเรือที่นั่งอื่นๆ จึงมีรับสั่งถามเจ้านายข้าราชการว่า ใครอย่างรู้อย่างเห็นว่ากษัตริย์พระองค์ใดมีเรือยาวขี่เท่านี้บ้าง มีผู้กราบทูลว่าไม่เคยได้ยิน จึงรับสั่งทั่วไปในท้องพระโรงว่า ใครได้ยินเขาเล่าบอกบ้างหรือไม่ว่าพระเจ้าแผ่นดินขี่เรือยาวกว่านี้บ้างหรือ ได้ตะโกนถามข้ามพระนั่งเกล้าฯ ไปถามขุนสุนทรภู่ว่า 'อ้ายภู่มึงเคยได้ยินใครบอกเล่าว่า ใครมีเรือยาวเท่าเรือของกูขี่บ้างหวา' ขุนสุนทรภู่กราบทูลว่า 'เคยได้ยินเขาโจษจันกันว่า ยาวกว่าลำนี้มี' จึงรับสั่งถามว่า 'ยาวเท่าไหร่หว่า' ขุนสุนทรภู่กราบทูลว่า 'ได้ยินเด็กว่าดังนี้ เรือเอ๋ยเรือแล่น ยาวสามแสนสิบห้าวา จอดไว้หน้าท่า คนลงเต็มลำ' ได้ทรงฟังก็ทรงพระสรวล

ครั้นมาถึงรัชกาลที่ ๓ มีรับสั่งว่า 'อ้ายภู่ล้อพ่อกูเล่นเช่นเพื่อนของมันได้ ทั้งมันร้องตะโกนทูลข้ามหัวกูไปด้วย จะเลี้ยงมันไว้ไม่ได้ ให้ถอดเสียจากพระอาลักษณ์ และให้ไล่เสียจากที่อยู่ ประทานที่นั้น ให้พระยาราชมนตรี (ภู่) ข้าหลวงเดิม'"

เรื่องไม้เบื่อไม้เมาระหว่างกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์กับสุนทรภู่ อันที่จริงไม่ใช่มีเพียง ๓ ครั้ง ที่กล่าวมาแล้ว แต่มีอยู่บ่อยครั้ง หรือทุกครั้งก็ว่าได้ที่มีการประคารมทางกวีนิพนธ์กัน อย่างครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดเกล้าฯให้ทั้งคู่เล่นสักวากันโดยมีพระองค์ทรงร่วมเล่นด้วย กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เห็นทางที่จะหักเหลี่ยมสุนทรภู่บ้าง จึงทิ้งสัมผัสคำท้ายที่มีน้อยในภาษาไทย เป็นการกลั่นแกล้ง เริ่มด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงขึ้นว่า *"สักวาระเด่นมนตรี"* กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ทรงรับและทิ้งคำตายท้ายวรรคไว้ว่า *"จรลีลงสรงในสระ"* แต่สุนทรภู่ก็รับสัมผัสได้ว่า ***"แกว่งพระหัตถ์ดัดพระองค์ทรงชำระ"*** พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระนิพนธ์ต่อและทิ้งท้ายด้วยคำตายเป็นการแกล้งให้สนุกๆ บ้างว่า *"พลางเรียกพระอนุชามากระซิบ"* คราวนี้ขึ้นวรรคใหม่เป็นหน้าที่ของกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ซึ่งกลอนวรรคนี้คำท้ายว่างสัมผัส จะทิ้งท้ายด้วยคำใดก็ได้ แต่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงทิ้งท้ายด้วยคำตายอีกว่า *"กอบัวอยู่ที่นี่มีหนึ่งฝัก"* แต่สุนทรภู่ก็ไม่ยอมแพ้ สามารถหาคำมาสัมผัสได้อย่างสวยงามว่า ***"จงไปหักมาแต่ตัวฝักบัวดิบ"*** เช่นเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงต่อทันทีว่า *"โน่นอีกกออยู่ถัดไปไกลลิบลิบ"* กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ *"ให้ข้างในไปหยิบมาเถิดเอย"* รวมความสักวาบทนี้เป็นดังนี้

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	*สักวาระเด่นมนตรี*
กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์	*จรลีลงสรงในสระ*
สุนทรภู่	*แกว่งพระหัตถ์ดัดพระองค์ทรงชำระ*
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	*พลางเรียกพระอนุชามากระซิบ*
กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์	*กอบัวอยู่ที่นี่มีหนึ่งฝัก*
สุนทรภู่	*จงไปหักมาแต่ตัวฝักบัวดิบ*
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	*โน่นอีกกออยู่ถัดไปไกลลิบลิบ*
กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์	*ให้ข้างในไปหยิบมาเถิดเอย*

เพราะความที่คล่องในเชิงกลอนและมีปฏิภาณกวีเป็นเยี่ยม จึงเป็นที่โปรดปรานของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้เข้าเฝ้าใกล้ชิดตลอดเวลา แม้ในพิธีสารทกลางปี พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จออกประทับชมงานหน้าสนามชัย พระองค์ทรงปีติถึงกับตรัสว่า *"สนุกหนอสนามหน้าพลับพลาสูง"* เมื่อลงท้ายด้วยสระ *"อูง"* ซึ่งมีเพียง *"จูง-ฝูง-ยูง-สูง"* จะหาความมาสัมผัสให้ลงท้ายด้วยคำดังกล่าวทำได้ยาก จึงมีพระราชดำรัสให้สุนทรภู่ช่วยต่อ โดยไม่ต้องคิด สุนทรภู่ต่อทันทีว่า ***"ฝูงประชามาประชุมต่างอุ้มจูง"*** เป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยยิ่งนัก

ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จพระราชดำเนินด้วยขบวนพหุยาตราถวายผ้าพระกฐินทางชลมารคเช่นกัน สุนทรภู่ได้ตามเสด็จด้วย ตามริมฝั่งที่ผ่านไปนั้นมีต้นมะกรูดออกผลมากมาย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทอดพระเนตรเห็น ก็ทรงนึกอยากลองดีสุนทรภู่ จึงตรัสขึ้นว่า *"เฮ้ยอ้ายภู่ มะกรูดพวงนี้หนามันน่าเก็บ"* สุนทรภู่ทูลตอบในฉับพลันว่า ***"พระพุทธเจ้าข้า เอาหยิกขยี้สีเล็บแล้วดมผิว"***

การเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคอีกคราวหนึ่ง พอไปถึงป้อมแห่งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้มีรับสั่งกับสุนทรภู่ว่า *"ถึงป้อมปืนภู่ต้องยืนให้ปืนยิง"* สุนทรภู่ก็ยืนขึ้นแต่ปืนไม่ยิง สุนทรภู่เมื่อยเลยกราบทูลว่า ***"ปืนก็นิ่งภู่ต้องนั่งลงฟังปืน"*** แล้วก็นั่งลง

ยามที่ท่านรุ่งเรืองเป็นถึงพระสุนทรโวหารนั้น สุนทรภู่ได้จัดงานเลี้ยงฉลองที่บ้านอย่างเอิกเกริก เชิญแขกเหรื่อมามากมาย สุนทรภู่เห็นบรรดาแขกที่มานั่งออกันอยู่หน้าระเบียงบ้าน จึงได้ออกปากเชิญแขกเหล่านั้นให้เข้าไปนั่งข้างในบ้าน โดยร้องเชิญว่า ***"โปรดเชิญไปนั่งเสียข้างใน ข้างล่างเขาจะได้เดินไปมา"*** ดูเถอะ แม้คำพูดของท่านก็อดเป็นลีลากลอนเสียมิได้ แสดงว่าท่านคล่องและถนัดในเชิงกลอนเป็นที่สุด แต่ถึงกระนั้นก็มิได้หมายความว่าบทกลอนของท่านจะไม่เคยติดขัด กล่าวคือสมัยที่ท่านตกยากต้องแต่งพระอภัยมณีขายนั้น ท่านได้เริ่มบทกลอนขึ้นว่า ***"สินสมุทรสุดที่รักของพ่อเอ๋ย"*** แล้วก็กล่าวซ้ำ ๆ อยู่เช่นนั้นหลายครั้งหลายหน เพราะยังคิดต่อไม่ออก ข้างภรรยากำลังปรุงอาหารอยู่ในครัวเกิดความรำคาญแกมหมั่นไส้สุนทรภู่เสียเต็มประดาค่าที่ไม่เอาไหน นอกจากจะเขียนกลอนลูกเดียว จึงตะโกนกระทบกระแทกให้ว่า *"ทองสักนิดก็ไม่ติดตัวมาเลย"* สุนทรภู่ได้ทีเลยโพล่งออกไปว่า ***"พ่อทรามเชยเกิดมาเวลาจน"***

และก็ดูเหมือนครั้งเดียวเท่านั้นที่สุนทรภู่คิดกลอนไม่ออก เพราะปกติแล้วกลอนของท่านจะไหลลื่นราวกับอัตโนมัติ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะท่านฝึกคิดฝึกเขียนอยู่ตลอดเวลา ยิ่งได้ดื่มน้ำเมาเข้าไปบ้าง บทกลอนจะพรั่งพรูออกมาจดไม่ทันทีเดียว เล่ากันว่าเย็นวันหนึ่ง หลังจากท่านได้บรรจุน้ำเมาเข้าไปพอหอมปากหอมคอแล้ว ก็นอนขาไขว่ห้างว่ากลอนลั่นบ้าน โดยไม่สนใจว่าใครจะหนวกหูหรือรำคาญ และพอว่ากลอนถึง ***"สุนทรภู่ครูเฒ่านอนเฉาเฉง มือก่ายหน้าผากไขว่ขาร้องว่าเพลง"*** ชะรอยชาวบ้านจะอดใจไม่ไหว ก็เอาก้อนอิฐปามากระทบข้างฝาบ้านเข้าเปรี้ยงใหญ่ สุนทรภู่แทนที่จะเงียบหรือออกไปดูว่าใครทำ กลับว่ากลอนต่อไปว่า ***"เสียงอิฐปาฝาเป้งสะเทือนไป"*** ขณะเดียวกันภรรยาเห็นสุนทรภู่ไม่รู้ร้อนรู้หนาวเช่นนั้น ก็ขึ้นเสียงว่า *"อ้ายภู่นะอ้ายภู่ มึงไม่รู้สึกอะไรบ้างเลย ชาวบ้านเขารำคาญหูรู้ไหม"* สุนทรภู่ตอบกลับไปว่า ***"ภู่หรือไม่ภู่ก็รู้อยู่เต็มจิต"*** ว่าแล้วไม่ฟังทำให้โมโห ภรรยาผู้นั้นจึงออกเสียงอีกว่า *"มึงจะเกรงกลัวใครมั่งไม่มีเลยนะอ้ายภู่"* สุนทรภู่ก็ว่ากลอน

ต่อไปอีกว่า ***"จะเกรงกลัวสักนิดก็หาไม่"*** เมื่อพูดกันไม่รู้เรื่องซ้ำยังพูดกลอนล้อเสียอีก ทนไม่ไหวนางจึงออกปากไล่ *"ไปนะอ้ายภู่ ไปให้พ้น หนอยใครจะด่าว่าไม่นำพาเสียเลย"* แทนที่จะสงบปากคำลง สุนทรภู่กลับตอบไปเป็นกลอนอีกว่า ***"ภู่หรือไม่ภู่กูไม่ไป ใครว่าช่างใครไม่นำพา"*** รวมความว่ากลอนของสุนทรภู่ทั้งหมดมีดังนี้

"สุนทรภู่ครูเฒ่านอนเฉาเฉง
มือก่ายหน้าผากไขว่ขาร้องว่าเพลง เสียงอิฐปาฝาเป้งสะเทือนไป
ภู่หรือไม่ภู่ก็รู้อยู่เต็มจิต จะเกรงกลัวสักนิดก็หาไม่
ภู่หรือไม่ภู่กูไม่ไป ใครว่าช่างใครไม่นำพา"

การที่สุนทรภู่ชำนาญการว่ากลอนอย่างเดียวเป็นประจำจึงถูกดูหมิ่นว่าแต่งโคลงไม่เป็น ซึ่งความจริงสุนทรภู่แต่งโคลงได้แต่ไม่สู้ดีนัก เพราะติดจะสัมผัสแบบกลอนมากไปหน่อย ฉะนั้นเมื่อใครมาว่าท่านว่าแต่งโคลงไม่เป็นท่านจึงโกรธ และแต่งโคลงต่อว่าทันที

เฉนังไอมาเวิ่งเว้า วู่กา
รูกับกาวเมิงแต่ยา มู่ไร้
ปิดเซ็นแต่จะมู่ซ่า เคราทู่
เฉะแต่จะตอบให้ ชีพม้วยมังระณอ

แทนที่จะแต่งโคลงเฉยๆ กลับเล่นคำผวนเสียด้วย เป็นการอวดปฏิภาณกวีและการใช้ภาษาไปพร้อมกัน ซึ่งคำผวนทั้งหมดกลับความหมายได้ดังนี้ เฉนังไอ = ไฉนเอ็ง วู่กา = ว่ากู รูกับกาว = ราวกับกู เมิงแต่ยา = มาแต่เยิง (เยิง = ป่า) มู่ไร้ = ไม่รู้ ปิดเซ็น = เป็นศิษย์ จะมู่ซ่า = จะมาสู้ เคราทู่ = ครูเฒ่า เฉะแต่จะตอบ = ชอบแต่จะเตะ มังระณอ = มรณัง ซึ่งจะเปรียบเทียบเป็นภาษาธรรมดาได้ดังนี้

ไฉนเอ็งมาเวิ่งเว้า ว่ากู
ราวกับกูมาแต่เยิง ไม่รู้
เป็นศิษย์จะมาสู้ ครูเฒ่า
ชอบแต่จะเตะให้ ชีพม้วยมรณัง

เกี่ยวกับคำผวนนี้ นัยว่าสุนทรภู่ถนัดนัก เมื่อคราวพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้ปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์ พร้อมกับให้กวีและนักปราชญ์ช่วยแต่งคำประพันธ์ต่างๆ รวมทั้งตำรายารอบๆ วัด สุนทรภู่ไม่ได้มีชื่อร่วมกับเขาด้วย ได้กล่าวเป็นเชิงล้อว่า ***"โรคมากรากโมกต้มกินหาย"***

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าสุนทรภู่รุ่งเรืองที่สุดในสมัยรัชกาลที่ ๒ และเมื่อสิ้นรัชสมัยนี้แล้วชีวิตของท่านก็ตกต่ำทันที ดังที่ท่านรำพึงรำพันว่า ***"สิ้นแผ่นดินสิ้นนามตามเสด็จ"*** และอีกตอนหนึ่งว่า ***"สิ้นแผ่นดินสิ้นกลิ่นสุคนธา วาสนาเราก็สิ้นเหมือนกลิ่นสุคนธ์"*** ด้วยบรรดาเจ้านายผู้มีบรรดาศักดิ์ไม่มีพระองค์ใดกล้าชุบเลี้ยงเกื้อหนุนโดยเปิดเผยด้วยเกรงจะเป็นที่ขัดพระราชหฤทัยพระบาทสมเด็จ

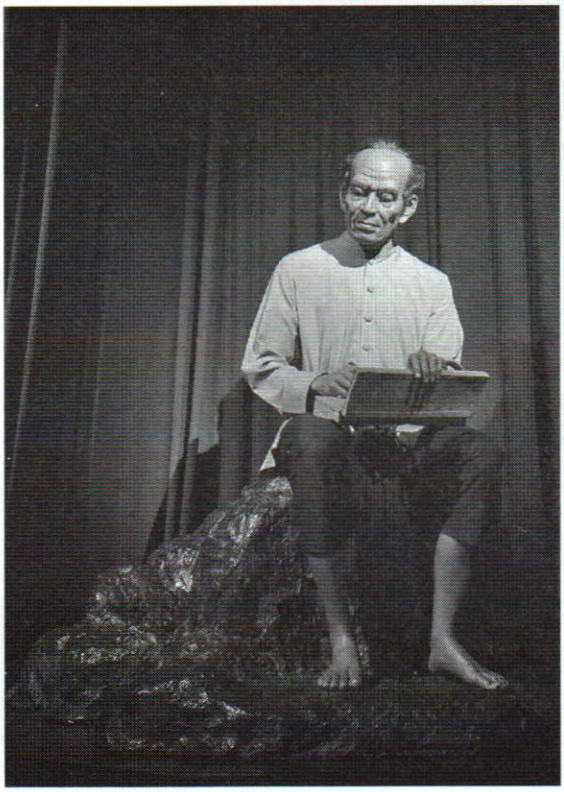

พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สุนทรภู่จึงได้ออกบวช เมื่อท่านบวชแล้วก็ได้เดินทางไปในที่ต่างๆ ครั้งหนึ่งท่านไปจอดเรืออยู่ริมคลองมีชาวบ้านนำภัตตาหารมาถวาย แต่ทายกนั้นว่าคำถวายภัตตาหารไม่เป็นอาราธนาสุนทรภู่ให้ช่วยสอน เวลานั้นทายกนั่งอยู่บนตลิ่งกับสิ่งของที่เอามา สุนทรภู่จึงสอนให้ว่าคำถวายภัตตาหารเป็นกลอนว่า

> ***"อีมัสมิงริมฝั่ง อิมังปลาร้า กุ้งแห้งแตงกวา อีกปลาดุกย่าง ช่อมะกอก ดอกมะปราง เนื้อย่างยำมะดัน ข้าวสุกค่อนขัน น้ำมันขวดหนึ่ง น้ำผึ้งครึ่งโถ ส้มโอแช่อิ่ม ทับทิมสองผล เป็นยอดกุศล สังฆัสสะเทมิ"***

เกร็ดประวัติสุนทรภู่เท่าที่ได้เล่ามาทั้งหมดนี้ ก็ได้มาจากเรื่องที่เล่ากันต่อๆ มาเช่นกัน ถึงแม้จะเป็นเรื่องเล่าแต่ก็น่ารู้น่าศึกษาอยู่เป็นอันมาก อย่างน้อยก็ช่วยเสริมให้เห็นประวัติชีวิตของท่านเด่นชัดขึ้นพอสมควร พร้อมๆ กับได้รับความอภิรมย์จากเรื่องราวและบทกลอนที่เป็นเกร็ดประวัตินั้นอยู่มากโขทีเดียว

๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๔

คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ : ตำนานเรือด่วนเจ้าพระยา

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

ในปัจจุบันรถส่วนตัวมีปริมาณมากกว่าความยาวของท้องถนน คนกรุงเทพฯ ต้องประสบความทุกข์ยากอย่างหนักกับรถติด กรุงเทพฯ หมดสภาพความเป็นเมืองสวรรค์ เราต้องสูญเสียพลังงานทั้งน้ำมันเชื้อเพลิงและแก๊ส เกิดมลพิษ อีกทั้งมีอุบัติเหตุจากการใช้รถยนต์ รถจักรยานยนต์ทุกเมื่อเชื่อวัน จึงแทบจะเป็นเรื่องธรรมดาที่เราเลิกงานสี่โมงครึ่ง แต่เดินทางกลับถึงบ้านสองทุ่ม

ณ มุมหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยา ยังมีสายน้ำไหล และลมโชยให้เราได้ชื่นใจ ***เรือข้ามฟากของบริษัทสุภัทรา*** *พาหนะของคนกรุงยังรับใช้ประชาชนอยู่เสมอ ด้วยอัตราค่าโดยสารที่ย่อมเยา สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ ช่วยต่อลมหายใจของชาวกรุงให้มีชีวิตยืนยาวต่อไปได้อีก ชวนกันมาลงเรือด่วนกันเถอะ*

เดิมทีเดียวกิจการเรือข้ามฟากนี้เริ่มจากการใช้เรือพายและเรือแจว รับคนข้ามฟากแม่น้ำเจ้าพระยาระหว่างฝั่งธนบุรีและฝั่งพระนคร ต่อมาเปลี่ยนมาใช้เรือยนต์เพื่อสนองความต้องการของคนเป็นจำนวนมากจากสองฝั่งแม่น้ำ เพราะเป็นการย่นระยะทางและเวลา เมื่อยามเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ราวพุทธศักราช ๒๔๘๘ การเดินเรือคงยืนหยัดอยู่คู่ประชาชน แม้จะเสี่ยงภัยกับลูกระเบิดจากสงครามก็ตาม เป็นที่น่ามหัศจรรย์ใจว่า ผู้ที่ควบคุมกิจการเรือในช่วงนั้นให้สามารถบริการประชาชนในช่วงสงครามได้คือ คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ สุภาพสตรีที่มีถิ่นเกิดอยู่ที่ย่านฝั่งธนนั่นเอง

จากชาววังสู่กิจการเรือข้ามฟาก

คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ เกิดเมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๕๓ เป็นธิดาของมหาเสวกตรี พระยาราชมนตรี (สง่า สิงหลกะ) กับคุณหญิงบุญปั่น นางสนองพระโอษฐ์ของพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ซึ่งเดินทางตามเสด็จมาจากเมืองเชียงใหม่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานนามสกุล "สิงหลกะ" แก่ท่านบิดา แปลว่า ผู้มาจากเมืองสิงหล คุณหญิงสุภัทรามีพี่น้องร่วมสายโลหิต ได้แก่ นายสนองราชบรรหาร (ชุบ สิงหลกะ) ชวน เธียร ทักษ์ และสุมิตรา สุจริตกุล เมื่อเยาว์วัยคุณหญิงสุภัทรา เข้าเรียนที่โรงเรียนราชินี และถวายตัวรับใช้ในราชสำนัก ตำแหน่ง "คุณพนักงานอยู่งาน" มีหน้าที่ตั้งเครื่องเสวย จึงได้สั่งสมพื้นความรู้เรื่องสำรับกับข้าว ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีแบบชาววัง รวมทั้งได้เรียนทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทย คุณหญิงสุภัทราได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จตุตถจุลจอมเกล้า จากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่ออายุได้ ๑๔ ปี

คุณหญิงสุภัทราได้ช่วยกิจการท่าเรือของครอบครัว เมื่อมารดาถึงแก่กรรม จึงต้องดูแลกิจ-

การท่าเรือต่อจากมารดา ทำหน้าที่สารพัดทั้งผู้จัดการ เลขานุการ และสมุห์บัญชี คุณหญิงสุภัทราเล่าถึงการใช้สีขาวเป็นสีของเรือว่า มีที่มาจากการบริการเดินเรือข้ามฟากระหว่างท่าพระจันทร์ กับท่าโรงพยาบาลศิริราช สีขาวจึงมีความหมายของการบริการรับใช้อย่างบริสุทธิ์เช่นเดียวกับแพทย์หรือพยาบาล

เมื่อคราวคุณหญิงสุภัทราเดินทางไปต่างประเทศ เช่น ฮ่องกง อิตาลี คุณหญิงสุภัทราได้นำความคิดใหม่ๆ มาปรับปรุงกิจการขนส่งและเดินเรือของตน จากเรือแจว เป็นเรือยนต์แท็กซี่ขนาดเล็ก และพัฒนาเป็นเรือด่วนเจ้าพระยาในปัจจุบัน ให้บริการข้ามฟากครอบคลุม ท่าพระจันทร์ พรานนก ท่าช้างวังหลวง วัดระฆัง ราคา ๓ บาท ตลอดสาย และขยายอาณาเขตท่าเรือจากถนนตกไปถึงนนทบุรี เฉพาะบริการข้ามฟากนั้นมีประชาชนใช้บริการนับหมื่นคนต่อวัน

ช่วงที่รัฐบาลควบคุมค่าโดยสาร ไม่ให้ขึ้นราคาตามราคาน้ำมันที่สูงขึ้น คุณหญิงสุภัทราจึงแก้ปัญหาภาวะขาดทุนโดยหารายได้เสริมจากการจัดเรือด่วนพิเศษในตอนเช้า และจัดเรือท่องเที่ยวไปบางปะอิน ศูนย์ศิลปาชีพพิเศษ ซึ่งได้รับความนิยมจากคนไทยและชาวต่างประเทศอย่างมาก การจัดเรือท่องเที่ยวดังกล่าวช่วยฟื้นฟูให้บริษัทมีความเป็นปึกแผ่นมาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อธุรกิจมั่นคงแล้ว คุณหญิงสุภัทรา ได้มอบให้สุภาพรรณ พิชัยรณรงค์สงคราม* บุตรสาวคนโตบริหารกิจการแทนทั้งหมด ขณะนั้นมีเรือข้ามฟาก ๒๘ ลำ ท่าเรือ ๑๔ แห่ง มีพนักงานเรือด่วนและเรือข้ามฟาก ๓๔๔ คน ปัจจุบัน นาวาโท ทินกร รักวาทิน รับหน้าที่ดูแลกิจการทั้งหมด ในตำแหน่งกรรมการผู้จัดการบริษัทเรือด่วนเจ้าพระยา ซึ่งได้รับอนุญาตเดินเรือประจำทางจากกรมเจ้าท่า มีเรือให้บริการทั้งหมด ๖๕ ลำ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน หรือบีโอไอ ช่วยสนับสนุนและบริษัทมีอู่ต่อเรืออยู่ที่อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากเรือด่วนถึงเรือท่องเที่ยว

เรือธงเหลือง เป็นเรือด่วน รับ-ส่งผู้โดยสาร ๕ ท่า จุดเริ่มต้นจากท่าน้ำนนทบุรีถึงปลายทางวัดราชสิงขร ใช้เวลาไม่เกิน ๔๐ นาที ค่าโดยสารคนละ ๒๐ บาท ตลอดสาย

เรือธงเขียว จอดรับผู้โดยสารจากปากเกร็ด ถึงวัดราชสิงขร ราคา ๓๑ บาท ตลอดสาย

เรือธงส้ม จอดรับผู้โดยสารประมาณ ๑๐ ท่า ค่าโดยสาร ๑๔ บาท ตลอดสาย

เรือด่วนปกติ จอดทุกท่า เก็บค่าโดยสารตามระยะทาง ค่าโดยสารตลอดสายไม่เกิน ๑๔ บาท[๒]

ส่วนเรือท่องเที่ยวเจ้าพระยานั้น มีมัคคุเทศก์ให้คำแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว โดยบริการเชื่อมต่อจากสถานีรถไฟฟ้าสะพานตากสิน ท่าเรือสาทรไปยังท่าเรือบางลำพู นำชมสถานที่ท่องเที่ยวริมฝั่ง เช่น พระบรมมหาราชวัง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พิพิธภัณฑ์เรือราชพิธี เยาวราช สวนสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และถนนข้าวสาร บัตรโดยสารใช้โดยสารไม่จำกัดเที่ยวภายใน ๑ วัน พร้อมหนังสือคู่มือเดินทาง

** ได้รับรางวัลนายจ้างดีเด่น (Boss of the Year) ประจำปี ๒๕๕๔ จากสมาคมเลขานุการสตรีและนักบริหารจัดการแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔*

[๒] ข้อมูล ณ วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔

บริการพิเศษเฉพาะวันอาทิตย์ มีเรือท่องเที่ยวจากท่ามหาราชไปบางปะอินอีกด้วย

ผู้ปฏิรูปกฎหมายเกี่ยวกับสตรี

คุณหญิงสุภัทรา นอกจากจะได้เรียนภาษาไทย และภาษาอังกฤษจนแตกฉานภายในวังแล้ว ยังมีโอกาสเข้าศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองจนจบปริญญาตรีในพุทธศักราช ๒๔๗๗ ท่านได้กล่าวถึงประโยชน์ของการเรียนกฎหมายของท่านในหนังสือ **ธรรมศาสตร์บัณฑิต** ในพุทธศักราช ๒๔๘๔ ว่า

> *"สำหรับตัวข้าพเจ้า ขณะที่เข้าเรียนกฎหมาย ในฐานะที่ข้าพเจ้าถูกแวดล้อมและอบรมด้วยจารีตประเพณีแบบโบราณอย่างเคร่งครัด เจตนาที่จะเข้าเรียนกฎหมายของข้าพเจ้า จึงต้องฝ่าอุปสรรค ข้อทัดทาน และการโจมตีอย่างรุนแรง จากญาติมิตรที่เคารพของข้าพเจ้าในเวลานั้น แต่ข้าพเจ้าหาได้ให้เหตุผลตอบข้อทัดทานที่ตำหนิไม่เห็นชอบด้วยกับการที่ผู้หญิงเรียนกฎหมาย แต่อย่างไรไม่* ***แต่ด้วยความมั่นใจว่า การเรียนกฎหมายจะให้ผลดีกับข้าพเจ้าอย่างแน่นอน*** *ฉะนั้น จึงไม่ยอมโอนอ่อนต่อข้อทัดทาน และสมัครเข้าเรียนวิชากฎหมายจนได้"*

ท่านได้ใช้ความรู้ทางกฎหมาย เรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมแก่สตรี เช่น สตรีควรมีสิทธิจัดการทรัพย์สินส่วนตัวของตนเองได้ โดยไม่ต้องขออนุญาตจากสามี หรือสตรีที่มีบุตรสามีทอดทิ้งไปอยู่กับอนุภรรยา ควรจะได้รับค่าเลี้ยงดู หรือการที่ผู้ชายสามารถจดทะเบียนสมรสกับผู้หญิงได้หลายคนเพราะไม่มีการตรวจสอบ ควรได้รับการแก้ไข เป็นต้น

คุณหญิงสุภัทรา ได้ดำรงตำแหน่งประธานสภาสตรีแห่งชาติฯ สมัยที่ ๙ ระหว่างพุทธศักราช ๒๕๑๘-๒๕๒๐ มีผลงานสำคัญ เช่น ได้รับอนุมัติให้ใช้บ้านมนังคศิลา ให้เป็นที่ทำการถาวรของสภาสตรีแห่งชาติฯ เมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘ จัดทำวารสารฉลาดบริโภค ออกเผยแพร่ปีละ ๓ ฉบับ ฝึกอบรมวิชาชีพและส่งเสริมความรู้สตรีด้านต่างๆ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของครอบครัว

ชนบทและในเมือง จัดทำเอกสารเสริมความรู้อันดับที่ ๑-๔ จากการฝึกอบรมและเผยแพร่ความรู้ทางวิทยุและโทรทัศน์ ฝึกอบรมสตรีผู้นำปฏิบัติการในชุมชนระดับภูมิภาค ๖ ครั้ง จัดประชุมองค์กรสตรีในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ เรื่อง บทบาทขององค์กรสตรีในการพัฒนาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในเครือประเทศอาเซียน จัดกิจกรรมพิเศษในโอกาสสภาสตรีแห่งชาติฯ ครบรอบ ๒๐ ปี โดยการคัดเลือกอาสาสมัครที่ดีเด่น สาขาการศึกษานอกโรงเรียน และการจัดทำทำเนียบสตรีไทย เป็นต้น

แม่ให้ชีวิต ความคิด และปัญญา

คุณหญิงสุภัทรา สมรสกับนายสะอาด มีชูธน อธิบดีกรมโรงงานอุตสาหกรรม และได้ตั้งโรงเรียนสุภัทรา[๓] ขึ้น บนเนื้อที่ ๓ ไร่ ที่ฝั่งธนบุรี ติดกับวัดระฆังโฆสิตาราม คุณหญิงมีบุตรสาว ๒ คน คือ สุภาพรรณ พิชัยรณรงค์สงคราม และภัทราวดี มีชูธน ในการเลี้ยงดูบุตรี ท่านได้ส่งเสริมให้ภัทราวดีเรียนศิลปะรำไทย และขับร้องเพลงไทยจากครูเล็กวังบ้านหม้อ และเมื่อไปเรียนต่อต่างประเทศหลังบุตรสาวจบ high school จากประเทศอังกฤษแล้ว ได้เลือกเรียนศิลปะการแสดง และศิลปะการออกแบบที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ท่านก็มิได้ขัดข้อง

คุณหญิงสุภัทราได้มอบกิจการเรือด่วนเจ้าพระยาให้สุภาพรรณ บุตรสาวคนโต ส่วนภัทราวดี บุตรสาวคนเล็กนั้น คุณหญิงได้มอบที่ดิน ๓๐ ไร่ ที่หัวหิน ให้บุตรสาวสร้างโรงละคร เพราะทราบดีว่าบุตรสาวชอบศิลปะการละครเป็นชีวิตจิตใจ และถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ต่อยอดจาก *ภัทราวดี เธียเตอร์* ซึ่งสร้างอยู่ในกรุงเทพฯ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๕ ถือเป็นโรงละครที่มีมาตรฐาน และเป็นโรงเรียนสำหรับนักแสดง *วิกหัวหิน* เป็นศิลปสถานครบวงจรสำหรับบุคคลทั่วไป ศิลปินจากทั่วโลก และเยาวชน โดยเฉพาะนักเรียนที่เรียนในโรงเรียนภัทราวดีมัธยมศึกษา สามารถใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนได้อย่างเต็มที่เพราะอยู่ในบริเวณเดียวกัน

ภัทราวดีเล่าถึงคุณแม่ของเธอว่า คุณแม่คือแรงบันดาลใจของเธอ ด้วยคำพูดที่ว่า ***"ลูกมีโอกาสดี ได้เรียนรู้กับครูดีๆ ทั้งชีวิต ทำไมจึงไม่แบ่งปันความรู้ที่ได้มากับคนอื่นๆ"*** เป้าหมายของโรงเรียนภัทราวดี จึงต้องการปลูกฝังเด็กให้เป็นคนที่มีศิลป์ ศาสตร์ คุณภาพ และคุณธรรมไปในเวลาเดียวกัน

ครูเล็ก หรือภัทราวดี มีชูธน ในวันนี้ ได้ใช้คำสอนของแม่มาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะการศึกษาธรรมะ

[๓] *โรงเรียนเอกชน รับนักเรียนอนุบาล ๑-๓ ปัจจุบันมีนักเรียนประมาณ ๘๐ คน*

“ดิฉันเริ่มศึกษาธรรมะ หัดนั่งสมาธิเมื่อ ๗ ปีที่แล้ว เพราะบารมีของแม่... สิ่งที่แม่สอน เป็นสูตรที่ได้ใช้ในการคิด พอแม่ตาย บารมีท่านก็ได้ทำให้ไปเรียนธรรมะต่อกับพระพุทธเจ้า ดิฉันเคยสนทนาธรรมกับแม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุต ท่านบอกว่า ผู้ที่สิ้นชีวิตไปแล้วอยู่ในใจเราผู้เป็นลูกหรือเป็นศิษย์ หากเรามีความกตัญญูต่อท่าน เราต้องหายใจต่อ คำนี้ลึกซึ้งและมีความหมายยิ่งนัก ดิฉันก็ได้คิดว่าการหายใจต่อจากแม่คือเชื่อและทำในสิ่งที่แม่สอน เงินที่แม่มอบให้ก็เอามาสืบสานให้ถูกทาง หายใจต่อจากครูอาจารย์ ก็คือทำงานที่ครูบาอาจารย์ท่านมอบไว้ให้ ก็เลยคิดว่าชีวิตนี้ตัวดิฉันเองมีหน้าที่หายใจต่อให้แก่คนสองคน คือ แม่และครู ”

คุณหญิงสุภัทรา ถึงแก่กรรมเมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๖ พระราชทานเพลิง เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๓๗ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

คุณหญิงสุภัทรา เป็นตัวอย่างของสตรีในธุรกิจภาคเอกชนที่ดำเนินชีวิตด้วยสัมมาอาชีพ ศรัทธาและมีปัญญาพัฒนางานอาชีพให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และสังคม พยายามทำงานด้วยความซื่อสัตย์รู้จริง จนประสบความสำเร็จในอาชีพ ปัจจุบันบ้านตระกูลสิงหลกะ ตรงข้ามท่ามหาราช ซึ่งเป็นที่ตั้งของบริษัทเรือด่วนเจ้าพระยา จัดเป็นพิพิธภัณฑ์เรือด่วนยุคเริ่มต้น ประชาชนที่สนใจสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ และบ้านเรือนไทยของคุณหญิงที่ซอยวัดระฆัง ได้ปรับปรุงเป็นร้านอาหารไทย “สุภัทรา ริเวอร์เฮาส์” สถานที่ที่เราสามารถมองเห็นพระบรมมหาราชวังที่สวยงามยิ่งในเวลาค่ำคืน

๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๔

หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช
อดีตนายกรัฐมนตรี ๔ สมัย และเสรีไทยในสมัยสงครามโลก ครั้งที่ ๒

นางอรุณี แดงพันธ์

ตอนที่ ๑

หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทย ท่านเคยดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีถึง ๔ สมัย และเป็นผู้นำขบวนการเสรีไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งมีส่วนทำให้ประเทศไทยรอดพ้นจากสถานะของประเทศผู้แพ้สงคราม

หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เกิดเมื่อวันเสาร์ เดือน ๖ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ ณ ค่ายจิรประวัติ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นบุตรชายคนแรกของพลโท หม่อมเจ้าคำรบ ปราโมช (ภายหลังได้รับโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าคำรบ) และหม่อมแดง ปราโมช (สกุลเดิม บุนนาค)

หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เล่าถึงความเป็นมาของชื่อตนเอง ว่า

> ***"...ชื่อ เสนีย์ นั้นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประทาน แปลว่า ทหาร หรือนักรบ นักต่อสู้ ระหว่างนั้นท่านพ่อเป็นทหาร จึงอาจเป็นได้ว่า ประทานตามตำแหน่งงานของท่านพ่อ แต่เมื่ออยู่มาจนแก่ และผ่านชีวิตซึ่งมีการต่อสู้มาอย่างหนัก การที่สมเด็จพระสังฆราชประทานชื่อผมว่าเสนีย์ ก็สมกับชีวิตของผมที่เป็นมา..."***

เนื่องจาก พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าคำรบ ทรงรับราชการทหารในต่างจังหวัด คือ นครสวรรค์ ตาก พิษณุโลก ชัยนาท ฉะเชิงเทรา การศึกษาเบื้องต้นของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช จึงไม่ค่อยเป็นหลักเป็นแหล่งนัก เนื่องจากต้องย้ายตามบิดา ท่านเล่าถึงเหตุการณ์ในช่วงนั้นว่า

"...ระหว่างย้ายไปต่างจังหวัด บางช่วงก็อยู่ในกรุงเทพฯ ระหว่างนี้ได้เข้าเรียนในโรงเรียน แต่ก็ย้ายโรงเรียนหลายครั้ง เริ่มแต่ โรงเรียนวัดบวรนิเวศ โรงเรียนราชินี โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์

โรงเรียนอัสสัมชัญ โรงเรียนอเมริกันของ ดร.ซิมมอน โรงเรียนวัดตะเคียน จนในที่สุดไปเรียนประจำที่โรงเรียนสวนกุหลาบ ๓ ปี จนไปนอก สิ่งที่ได้มาเป็นแก่นสารในการย้ายโรงเรียนคือภาษาต่างประเทศ เริ่มเรียนภาษาฝรั่งเศสที่โรงเรียนอัสสัมชัญ ภาษาฝรั่งเศสบางคำไม่ได้ใช้มาตั้ง ๕๐ – ๖๐ ปี ยังจำได้ ต่อมาเรียนภาษาอังกฤษที่โรงเรียนกลางคืนสวนกุหลาบ เมื่อไปเรียนอังกฤษ อายุ ๑๕ – ๑๖ ปี จึงพูดอังกฤษได้คล่องในเวลา ๕ – ๖ เดือน..."

พ.ศ. ๒๔๖๓ เมื่อหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช มีอายุได้ ๑๕ ปี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าคำรบ ได้ทรงส่งท่านไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ พร้อมกับน้องชายของท่านคือหม่อมราชวงศ์ถ้วนเท่านึก ปราโมช ท่านเล่าว่า

"...เราสองพี่น้องเรียนอยู่ที่ประเทศอังกฤษเป็นเวลา ๙ ปี สองปีแรกเรียนภาษาอังกฤษและละตินกับครูคอลลิส หมอสอนศาสนา เพื่อเตรียมเข้าโรงเรียนมัธยมเทร้นท์ ผมเรียนจบโรงเรียนเทร้นท์ในเวลา ๓ ปี อีก ๓ ปีเข้ามหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด เรียนกฎหมายจบแล้วเข้าเรียนโรงเรียนเนติบัณฑิตอังกฤษ สำนักเกรย์สอินน์ เรียนจบในเวลา ๑ ปี..."

ที่มหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ได้รับปริญญาตรีด้านกฎหมายเกียรตินิยม อันดับ ๒ และที่สำนักเนติบัณฑิตอังกฤษ สามารถสอบไล่ได้คะแนนเป็นที่หนึ่ง ได้รับรางวัลเป็นเงิน ๓๐๐ กินี จากสำนักกฎหมายอังกฤษ ทางโรงเรียนเทร้นท์ได้ประกาศให้นักเรียนหยุดเรียน ๑ วัน เพื่อเป็นการระลึกถึงหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช และได้เรียกวันนั้นว่า **"วันเสนีย์"** (Seni Day) ทั้งยังจารึกชื่อของท่านไว้บนแผ่นทองของโรงเรียนด้วย

พ.ศ. ๒๔๗๒ เมื่อหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เดินทางกลับเมืองไทยได้ศึกษาวิชากฎหมายเพิ่มเติม จนกระทั่งได้รับเนติบัณฑิตไทย และเข้ารับราชการที่กระทรวงยุติธรรมในตำแหน่งผู้พิพากษาสำรอง ท่านเล่าถึงเหตุการณ์ในช่วงนั้นว่า

"...ผมเริ่มเป็นผู้พิพากษาสำรอง แล้วถูกบรรจุเป็นผู้พิพากษาศาลอาญา ศาลแพ่ง เลขานุการศาลฎีกา และผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ตามลำดับ ระหว่างนี้มีงานอดิเรก เขียนฟุตโน้ตท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาในหนังสือธรรมสาร เป็นบรรณาธิการบทบัณฑิต เป็นครูสอนกฎหมายผลิตตำราสำเร็จรูป ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการร่างประมวลแพ่งพาณิชย์ บรรพ ๖ ว่าด้วยมรดก และได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการกฤษฎีกา ช่วยกระทรวงการคลังร่างประมวลรัษฎากร..."

กลางปี พ.ศ. ๒๔๘๓ ระหว่างที่หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช กำลังสอบปากเปล่านักศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อยู่นั้น มีพนักงานมาแจ้งว่า พลเรือตรี หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ (ถวัลย์ ธำรง-นาวาสวัสดิ์) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม สั่งให้ท่านไปเข้าพบด่วน เมื่อท่านไปพบก็ได้รับแจ้งว่าตำแหน่งเอกอัครราชทูตที่ประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาว่างลง รัฐบาลแต่งตั้งพระมนูเวทย์วิมลนาถ (เบี๋ยน สุมาวงศ์) เป็นเอกอัครราชทูตประจำประเทศอังกฤษ และแต่งตั้งท่านเป็นเอกอัครราชทูตประจำประเทศสหรัฐอเมริกา ขณะนั้นท่านเป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ได้เงินเดือนเดือนละ ๖๐๐ บาท มีเงินเหลือกินเหลือใช้ และยังเป็นอาจารย์สอนกฎหมายที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วย ระหว่างนั้นท่านกำลังค้นคว้าเพื่อจัดทำตำรากฎหมายหมิ่นประมาทให้บริบูรณ์ และจะจัดทำตำรากฎหมายลิขสิทธิ์ด้วย จึงไม่อยากไปเป็นทูต สถานการณ์ดังกล่าวทำให้ท่านกลืนไม่เข้าคายไม่ออก ท่านตอบรัฐมนตรี

ไปตามตรงว่า ท่านอยากอยู่ศาลและเป็นอาจารย์สอนกฎหมาย ไม่อยากไปเป็นทูต รัฐมนตรีกล่าวว่า จะไม่ไปเป็นทูตเห็นจะยาก เพราะรัฐบาลได้ตัดสินใจแล้ว

ก่อนที่ หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช จะเดินทางไปเป็นเอกอัครราชทูตที่ประเทศสหรัฐอเมริกา หลวงประดิษฐ์-มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ซึ่งขณะนั้นเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ขอตัวท่านไปช่วยร่างกฎหมายรัษฎากร ท่านเล่าถึงเหตุการณ์ช่วงนั้นว่า

"...การไปเป็นทูต หลวงประดิษฐ์ฯบอกผมว่า เห็นทำงานร่างกฎหมายต่างๆ มาเหนื่อย จึงอยากให้ไปพักเป็นทูต งานที่รัฐบาลมอบให้ไปทำมีอยู่เพียง ๒ อย่าง ไม่หนักหนา คืออเมริกาตำหนิว่าไทยรังแกคนจีนในเมืองไทย ให้ไปหาทางทำความเข้าใจกับคนอเมริกัน อีกเรื่องหนึ่งคือ คิวบาขึ้นภาษีข้าว ให้ไปศึกษาหาทางแก้ไข..."

เมื่อหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เดินทางไปเป็นเอกอัครราชทูตที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ถึงกรุงวอชิงตัน ดี.ซี.ไม่ทันไร ทางกรุงเทพฯ ก็แจ้งมาว่า รัฐบาลมีนโยบายจะเรียกร้องเอาดินแดนในลาวและเขมรคืน คนอเมริกันอาจเข้าใจว่าไทยเปลี่ยนทูตเพื่อสนองนโยบายที่ว่านี้ ซึ่งเป็นการเข้าใจผิด รัฐบาลสั่งให้ท่านประชาสัมพันธ์เรื่องการทวงดินแดนคืน นโยบายของรัฐบาลในขณะนั้น ทำให้ท่านต้องตกอยู่ในสถานะลำบาก ท่านต้องเดินทางไปแสดงปาฐกถาเพื่อปรับความเข้าใจกับคนอเมริกันที่ไม่พอใจ และเนื่องจากท่านไม่ได้เตรียมเอกสารทางประวัติศาสตร์ไปด้วย จึงต้องอาศัยหนังสือเกี่ยวกับเรื่องเมืองไทย พอหาอ่านได้บ้าง จึงนำมาเรียบเรียงเป็นปาฐกถาไปแสดงที่มหาวิทยาลัยแคนซัสและที่อื่นๆ

เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกยึดกรุงฮานอย ประเทศเวียดนาม ระหว่างนี้ญี่ปุ่นได้เป็นอนุญาโตตุลาการ ชี้ขาดข้อพิพาทดินแดนระหว่างไทยกับอินโดจีน ได้ตัดสินให้ฝรั่งเศสคืนดินแดนให้ไทยทั้งหมด พฤติการณ์ของญี่ปุ่นส่อเค้าว่าจะไม่หยุดแค่ฮานอย แต่จะบุกเข้าไทยและบุกต่อลงไปทางใต้ เป็น **"สงครามมหาเอเชียบูรพา"** หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ได้ทำรายงานส่งกลับไปยังกรุงเทพฯ เสนอไปว่าถ้าไทยสู้ญี่ปุ่นไม่ได้ ขอให้ทางกรุงเทพฯ ตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นที่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี.

ท่านจะเตรียมการไว้ให้พร้อม แต่ทางกรุงเทพฯ ไม่ตอบกลับ จนเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๔ กองทัพญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร นครศรีธรรมราช สงขลา สุราษฎร์ธานี ปัตตานี และที่บางปู จังหวัดสมุทรปราการ จนในวันที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๘๔ ไทยประกาศยอมแพ้ และได้ส่งโทรเลขให้สถานทูตทุกแห่งเผาเอกสารสำคัญ

วันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ได้ประกาศก่อตั้งขบวนการเสรีไทยต่อหนังสือพิมพ์อเมริกัน โดยท่านแถลงเป็นใจความว่า

"...การที่รัฐบาลยอมแพ้ญี่ปุ่น ผมไม่เชื่อว่าเป็นเจตนาของคนไทย จึงจัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้น เพื่อร่วมมือกับสัมพันธมิตรต่อสู้ญี่ปุ่น ขอชักชวนให้คนไทยทั้งในและนอกประเทศเข้ามาร่วมขบวนการนี้..."

หนังสือพิมพ์ได้ลงข่าวนี้ไปทั่วประเทศสหรัฐอเมริกา และแพร่ข่าวออกไปทั่วโลก

การประกาศก่อตั้งขบวนการเสรีไทยนี้มิใช่เรื่องที่จะทำได้ง่าย ๆ เป็นเรื่องที่หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช รู้สึกหนักอกหนักใจตั้งแต่ครั้งญี่ปุ่นยกทัพขึ้นฮานอยแล้ว หลักสำคัญคือ จะต้องรักษาสถานะของทูตไทยและสถานทูตไทยไว้ เพราะหากญี่ปุ่นบุกเข้าเมืองไทยแล้วไทยสู้ญี่ปุ่นไม่ได้ จะได้เป็นฐานรองรับรัฐบาลไทยพลัดถิ่น หรือถ้าไม่ตั้งรัฐบาลพลัดถิ่น ท่านก็จะต้องจัดตั้งขบวนการเสรีไทยไปโดยลำพัง เผื่อว่าเมื่อเสร็จสงครามญี่ปุ่นแพ้ ไทยจะได้มีสิทธิ์มีเสียงในการกู้หรือรักษาเอกราชของชาติไว้ ซึ่งกาลต่อมาก็เป็นดั่งที่ท่านได้คิดไว้ทุกประการ

ขบวนการเสรีไทยภายใต้การนำของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช นี้ ได้ดำเนินการประสานงานกับฝ่ายสัมพันธมิตรเพื่อต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่นด้วยดีเรื่อยมา จนกระทั่งญี่ปุ่นประกาศยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตรโดยปราศจากเงื่อนไข ภายหลังจากที่ได้มีการทิ้งระเบิดปรมาณูที่เมืองฮิโรชิมาและนางาซากิ ประเทศไทยได้ประกาศสันติภาพโดยขอให้การประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นโมฆะ เนื่องจากไม่ได้เป็นไปตามเจตจำนงของประชาชนชาวไทย รวมทั้งยังฝ่าฝืนและขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมายบ้านเมือง ประเทศไทยจึงไม่อยู่ในฐานะประเทศผู้แพ้สงคราม แต่ทางฝ่ายอังกฤษไม่ยอมรับ นายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีพร้อมด้วยคณะรัฐมนตรีในขณะนั้น

จึงลาออกจากตำแหน่ง เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความเหมาะสมเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่เจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตร **หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ได้รับเชิญให้กลับประเทศไทย เพื่อมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี คนที่ ๖ ของประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๘๘** ในที่สุด จากบทบาทของขบวนการเสรีไทยในสหรัฐอเมริกา โดยการนำของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ก็ได้ส่งผลให้ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาในการเจรจากับอังกฤษ จนประสบความสำเร็จ

การเจรจาเพื่อให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็นประเทศผู้แพ้สงคราม ในสมัยหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีของเมืองไทยนั้น มีรายละเอียดที่น่าสนใจดังจะได้นำเสนอในตอนต่อไป

ตอนที่ ๒

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า การที่หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ประกาศก่อตั้งขบวนการเสรีไทย โดยไม่ยอมรับเหตุผลที่จอมพล แปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ประกาศยอมแพ้แก่ญี่ปุ่น ***การตัดสินใจของท่านในครั้งนั้น เป็นการตัดสินใจครั้งสำคัญครั้งหนึ่งของประวัติศาสตร์ไทย เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้สหรัฐอเมริกายอมรับเชื่อถือและให้การสนับสนุนขบวนการเสรีไทยที่ร่วมกันปฏิบัติการต่าง ๆ ทั้งนอกและในประเทศไทยเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น*** *สหรัฐอเมริกาได้ช่วยเหลือด้านการฝึก การส่งกำลังอาวุธยุทโธปกรณ์ทางอากาศ และทางเรือ รวมทั้งการประสานงานด้านการข่าวกรองกับฝ่ายเสรีไทย อันเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติการทางทหารของฝ่ายสัมพันธมิตรได้ผลสำเร็จยิ่ง จนในที่สุดเมื่อสงครามยุติลง สหรัฐอเมริกายังได้ช่วยเหลือประเทศไทยให้รอดพ้นจากภาวะเป็น* ***"ประเทศผู้แพ้สงคราม"*** *ทำให้อังกฤษต้องผ่อนคลายเงื่อนไขบีบคั้นที่ได้ยื่นเสนอให้รัฐบาลไทยยอมรับในการพบกับคณะทูตไทยที่เดินทางไปลงนามในสัญญาข้อตกลงเลิกสงครามที่แคนดี เกาะศรีลังกา โดยฝ่ายไทยไม่ยอมลงนาม จึงมีการแก้ไขในภายหลัง ซึ่งมีรายละเอียดตามที่จะได้กล่าวต่อไป*

ราวกลางเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ญี่ปุ่นได้ประกาศยอมแพ้สงคราม นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร

รัชกาลที่ ๘ ออกประกาศสันติภาพเมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ มีใจความสำคัญว่า

"...บัดนี้ ประเทศญี่ปุ่นได้ยอมปฏิบัติตามคำประกาศของสหรัฐอเมริกา บริเตนใหญ่ จีน และสหภาพโซเวียต ซึ่งได้กระทำ ณ พอสต์ดัมแล้ว สันติภาพจึงกลับคืนมาสู่ประเทศไทยอันเป็นความประสงค์ของประชาชนชาวไทย

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงขอประกาศโดยเปิดเผยแทนประชาชนชาวไทยว่า การประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่เป็นโมฆะไม่ผูกพันประชาชนชาวไทยในส่วนหนึ่งที่เกี่ยวกับสหประชาชาติเมื่อก่อนวันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ และพร้อมที่จะร่วมมือเต็มที่ทุกทางกับสหประชาชาติในการสถาปนาเสถียรภาพในโลกนี้

บรรดาดินแดนซึ่งญี่ปุ่นได้มอบให้ไทยครอบครอง คือ รัฐกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี ประลิส เชียงตุง และเมืองพานนั้น ประเทศไทยไม่มีความปรารถนาที่จะได้ดินแดนเหล่านี้ และพร้อมที่จะจัดการเพื่อส่งมอบในเมื่อบริเตนใหญ่พร้อมที่จะรับมอบไป..."

แต่อังกฤษในฐานะประเทศหนึ่งของฝ่ายสัมพันธมิตรที่ชนะสงคราม ไม่ยอมรับว่าการประกาศสงครามดังกล่าวเป็นโมฆะ และยังคิดจะใช้อำนาจยึดครองประเทศไทยต่อไปอีกด้วย นายปรีดี พนมยงค์จึงได้ส่งโทรเลขด่วนถึงหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ขอเชิญให้มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพื่อชี้แจงและเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตร

หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ได้เดินทางกลับมาถึงประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘ ทันทีที่มาถึงสนามบินดอนเมือง นายปรีดี พนมยงค์ ได้มารับท่านไปที่ทำเนียบท่าช้าง เพื่อปรึกษาหารือและให้ข้อมูลต่างๆ เพราะท่านไม่มีพื้นฐานทางการเมือง หรือมีความสัมพันธ์กับนักการเมืองไทยมาก่อนเลย

ภารกิจที่สำคัญที่สุดของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช คือ จะต้องเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตรผู้ชนะสงครามทั้ง ๕ ประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส สหภาพโซเวียต และจีน ซึ่งสหภาพโซเวียตและจีนนั้นวางเฉย แต่อังกฤษกับฝรั่งเศสมีแนวคิดจะยึดครองประเทศไทย ส่วนสหรัฐอเมริกานั้นเห็นใจประเทศไทย นอกจากจะไม่ถือว่าประเทศไทยเป็นประเทศคู่สงคราม แล้วยังคอยทัดทานการเรียกร้องค่าเสียหายของอังกฤษกับฝรั่งเศสอีกด้วย

ในการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ได้ใช้ความรู้ความสามารถทางภาษา ตลอดจนความเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณี และระบบกฎหมายตะวันตก เจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตร ที่ในครั้งแรก**อังกฤษ**ได้ยื่นข้อเรียกร้องให้ประเทศไทยเป็นเมืองในอาณัติ แต่หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช สามารถเจรจาชี้แจงให้ไทยหลุดพ้นจากการเป็นเมืองในอาณัติของอังกฤษได้สำเร็จ โดยอังกฤษและประเทศไทยได้ลงนามใน *"ความตกลงสมบูรณ์แบบเพื่อยุติภาวะสงคราม ระหว่างไทยกับบริเตนใหญ่และอินเดีย"* ที่ประเทศสิงคโปร์ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๙ มีใจความสำคัญคือ ประเทศไทยต้องคืนดินแดนในมลายูและรัฐฉานที่ได้มาระหว่างสงครามให้แก่อังกฤษ และต้องชดใช้ค่าเสียหายแก่ทรัพย์สินของอังกฤษที่ถูกไทยยึดครองระหว่างสงครามเป็นข้าวสาร ๑.๕ ล้านตัน

จากนั้น ประเทศไทยได้ทำข้อตกลงกับ**ฝรั่งเศส** มีจุดประสงค์เพื่อขอเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ

ประเทศไทยจำเป็นต้องคืนดินแดนมณฑลบูรพา ได้แก่ จังหวัดจำปาศักดิ์ เสียมราฐ พระตะบอง และศรีโสภณ ที่ไทยได้คืนมาจากประเทศฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ กลับคืนให้ฝรั่งเศสไปอีก เพื่อแลกกับการที่ฝรั่งเศสจะไม่คัดค้านการสมัครเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติของไทย แต่ฝรั่งเศสยังเรียกร้องให้ไทยมอบ**พระแก้วมรกต**ให้ด้วย โดยอ้างว่าเคยอยู่ในลาวมาก่อนถึง ๒๐๐ กว่าปี ก่อนจะมาอยู่ที่กรุงเทพฯ และเมื่อลาวเป็นดินแดนในอาณัติของฝรั่งเศสแล้ว ไทยก็ควรคืนพระแก้วมรกตให้แก่ลาวด้วย แต่ฝ่ายไทยอ้างว่า พระแก้วมรกตค้นพบครั้งแรกในประเทศไทย การที่ต้องอยู่ในลาวถึง ๒๐๐ กว่าปีนั้น เป็นเพราะพระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ลาวซึ่งครองราชย์ร่วมสมัยกับสมเด็จพระมหาจักรพรรดิกษัตริย์ไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้นำพระแก้วมรกตจากเมืองเชียงใหม่ไปไว้ที่เมืองหลวงพระบาง และเมืองเวียงจันทน์ ดังนั้น การที่สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกได้อัญเชิญพระแก้วมรกตมาประดิษฐานยังกรุงธนบุรีและกรุงเทพฯ ตามลำดับนั้น จึงเป็นการนำกลับคืนสู่ประเทศไทย ทำให้ข้อเรียกร้องของฝรั่งเศสข้อนี้ตกไป

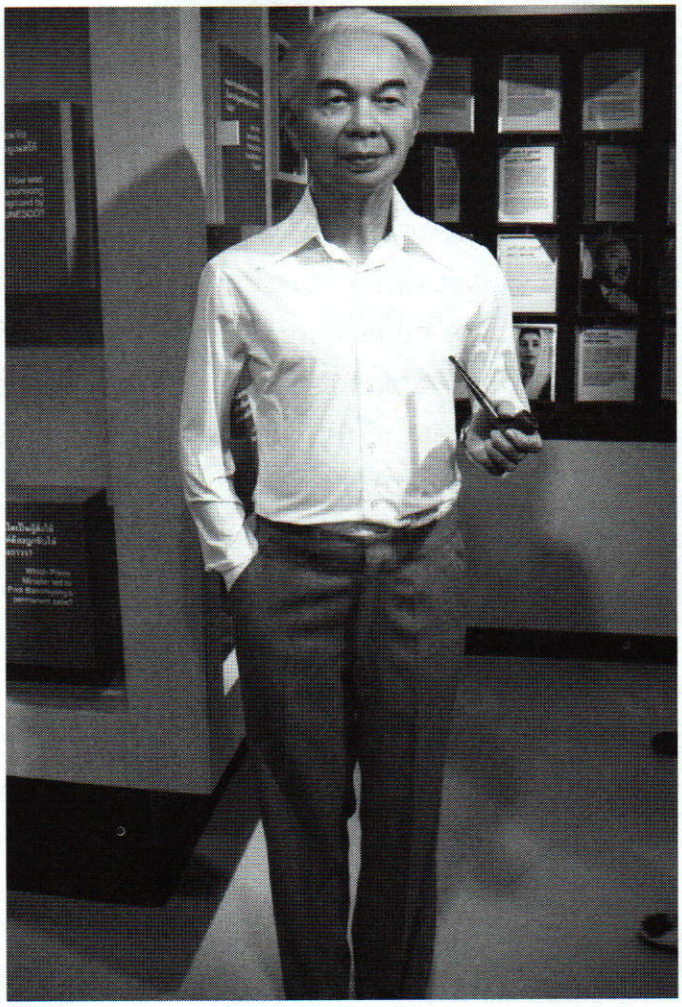

นอกจากนี้ไทยยังได้เปิดสัมพันธ์ทางการทูตกับ**สหภาพโซเวียต** และทำสนธิสัญญาทางไมตรีกับ**จีน** เพื่อไม่ให้คัดค้านการเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติของไทย และในที่สุดไทยได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ นับเป็นสมาชิกลำดับที่ ๕๕

หลังจากเสร็จสิ้นภารกิจการเจรจากับประเทศสัมพันธมิตรแล้ว **สหรัฐอเมริกา**ขอให้ไทยจัดการกับอาชญากรสงคราม ซึ่งมีจอมพล แปลก พิบูลสงคราม เป็นหัวหน้า สถานีวิทยุซานฟรานซิสโกได้ประโคมข่าวนี้ทุกวัน มีใจความว่า สหรัฐอเมริกาต้องการให้ไทยนำตัวอาชญากรสงครามไปขึ้นศาลอาชญากรต่างประเทศ ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้ ไทยจะถูกมองจากสายตาชาวโลกว่าเป็นผู้แพ้สงครามด้วย และอำนาจทางศาลของไทยก็จะต้องแปดเปื้อนไปด้วย หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมชจึงได้จัดตั้ง**ศาลอาชญากรและร่างกฎหมายอาชญากรสงคราม** เข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรโดยด่วน ความผิดของอาชญากรสงครามนี้ มีทั้งประหารชีวิต และยึดทรัพย์สมบัติ ซึ่งอาชญากรสงครามไทยก็คงไม่พ้นจากการถูกแขวนคอ เช่นเดียวกับอาชญากรสงครามของเยอรมนี ญี่ปุ่น และฝรั่งเศสฝ่ายที่ไปเข้าร่วมกับเยอรมนี

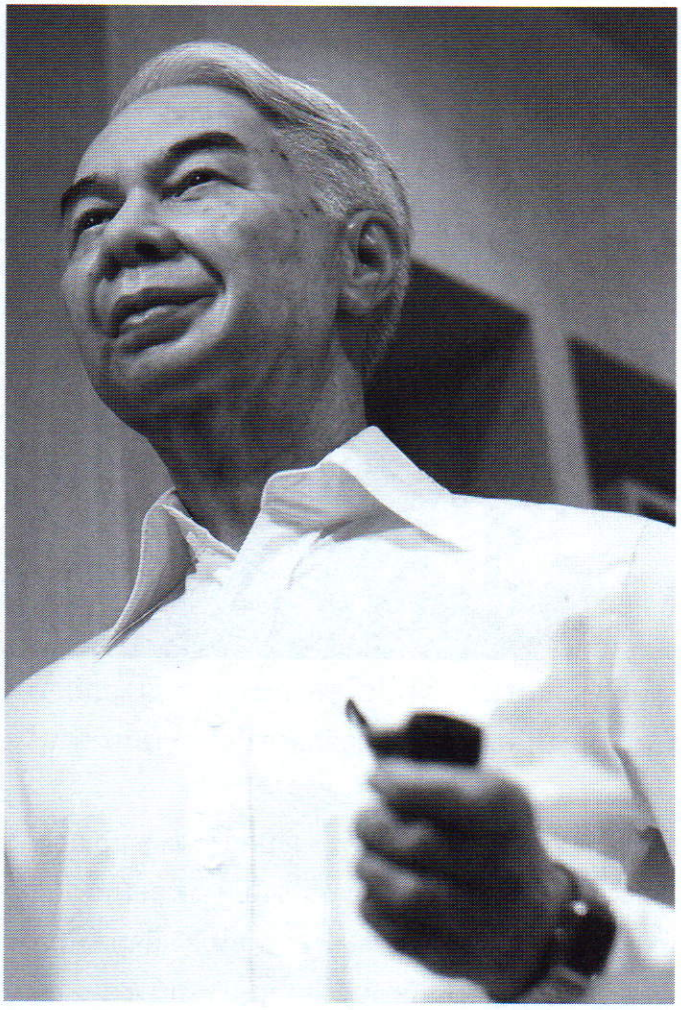

เป็นแน่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายคนได้คัดค้านว่า กฎหมายฉบับนี้จะออกมาบังคับย้อนหลังไม่ได้ แต่ขณะนั้นท่านคุมเสียงข้างมากของสภาไว้ กฎหมายฉบับนี้จึงผ่านสภาออกไปได้ จอมพล แปลก พิบูลสงคราม และพรรคพวกรวม ๑๔ คน ถูกจับเข้าคุมขังในเรือนจำคลองเปรม แต่แล้วศาลฎีกาได้ตัดสินยกฟ้องด้วยเหตุผลว่า

"กฎหมายนี้จะใช้บังคับย้อนหลังไม่ได้เพราะขัดกับรัฐธรรมนูญ การกระทำผิดก่อนวันใช้พระราชบัญญัตินี้จึงไม่เป็นความผิด"

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ อดีตประธานองคมนตรี ได้กล่าวถึงคุณงามความดีของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ไว้ว่า

"...ท่านอาจารย์หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เป็นบุรุษรัตนะผู้หนึ่ง มิฉะนั้นท่านจะสอบกฎหมายอังกฤษได้ที่ ๑ ได้อย่างไร แล้วยังได้รับพระมหากรุณา โปรดเกล้าฯแต่งตั้งเป็นผู้พิพากษา เป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกา เป็นนายกรัฐมนตรีหลายครั้ง ท่านเป็นผู้เจรจาเพื่อความรอดพ้นจากความเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ เมื่อไทยเป็นฝ่ายแพ้สงครามโลกครั้งที่สอง บุรุษเช่นนี้ หาได้ยาก..."

หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ได้ประกาศยุบสภา เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ โดยกำหนดให้มีการเลือกตั้งใหม่ เพราะสภาชุดที่ท่านดำรงตำแหน่งอยู่ต่ออายุมาโดยตลอดในสมัยสงคราม และมีกลุ่มที่สนับสนุนจอมพล แปลก พิบูลสงครามอยู่มาก การเลือกตั้งจัดให้มีขึ้นในวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ท่านรักษาการอยู่จนถึงวันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในสมัยแรกนี้เพียง ๔ เดือน ๑๔ วัน

วันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๙ หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ได้ดำเนินการจัดตั้ง**พรรคประชาธิปัตย์** ร่วมกับนายควง อภัยวงศ์ โดยชื่อ *"ประชาธิปัตย์"* นั้น ท่านเป็นผู้บัญญัติขึ้นมีความหมายว่า *"ผู้บำเพ็ญประชาธิปไตย"* ซึ่งมีจุดมุ่งหมาย คือ ต่อต้านการกระทำอันเป็นเผด็จการไม่ว่าวิธีการใดๆ นายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรคคนแรก มีท่านเป็นรองหัวหน้าพรรค และหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช น้องชายของท่าน ที่ยุบพรรคก้าวหน้ามารวมกับพรรคประชาธิปัตย์ เป็นเลขาธิการพรรค

หลังพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ได้กลับเข้ารับตำแหน่ง

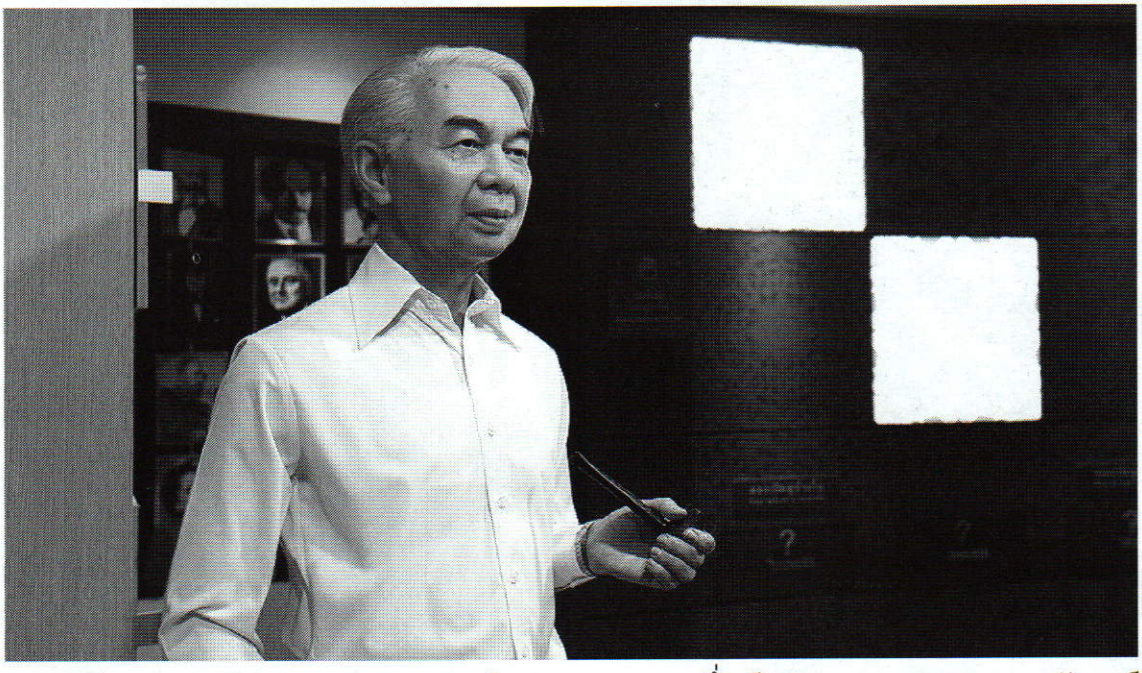

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในรัฐบาลต่อมา ซึ่งเป็นรัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์ ที่มาจากการเลือกตั้ง และท่านยังได้สมัครเข้ารับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดพระนคร ในนามพรรคประชาธิปัตย์ด้วย

หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เข้ารับตำแหน่งหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์สืบต่อจากนายควง อภัยวงศ์ ที่ถึงแก่อสัญกรรมใน พ.ศ. ๒๕๑๑ หลังจากได้ยุติบทบาททางการเมืองไปตั้งแต่ จอมพล แปลก พิบูลสงคราม ได้ยึดอำนาจตนเอง เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๔ โดยไม่ลงเลือกตั้งในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๕ และการเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๐

ระหว่างที่เป็นหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์นั้น หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมชได้ชื่อว่าเป็นนักการเมืองที่เป็นสุภาพบุรุษ เล่นการเมืองด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรมและโปร่งใสมาตลอด แต่ท่านมักจะประสบปัญหาความวุ่นวายในพรรค เนื่องจากสมาชิกพรรคมักจะสร้างปัญหาโดยการต่อรองขอตำแหน่งทางการเมือง และบางส่วนก็จะออกจากพรรคประชาธิปัตย์เพื่อไปตั้งพรรคใหม่ จนเกิดความวุ่นวายไม่สามารถควบคุมพรรคได้ ท่านจึงได้รับฉายาจากสื่อมวลชนว่า ***"ฤาษีเลี้ยงลิง"*** *หรือ* ***"พระเจ้าตา"*** *เพราะถูกมองว่าอ่อนแอ ไม่สามารถควบคุมบริหารพรรคและรัฐบาลได้*

พลอากาศเอก สิทธิ เศวตศิลา องคมนตรี ได้กล่าวถึงความเป็นนักการเมืองที่ดีของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ไว้ว่า

"...เป็นนักการเมืองที่สะอาด บริสุทธิ์ ซื่อสัตย์ น่าเชื่อถือ ยึดเอาความถูกต้อง และคุณธรรมเป็นหลัก การตัดสินใจทางการเมืองใดๆ เป็นไปอย่างรอบคอบและรัดกุม รู้แพ้ รู้ชนะ และรู้อภัย ไม่มีเล่ห์เหลี่ยมทางการเมืองใดๆ ที่ไม่ชอบมาพากล ท่านเป็นแบบอย่างของนักการเมืองที่ดีเยี่ยมที่นักการเมืองที่ดีทุกคนควรยึดถือ..."

หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ๔ สมัย โดยในสมัยสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ ได้เกิดเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ที่ตำรวจและกองกำลังติดอาวุธเข้าปิดล้อมมหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์ โดยมีนักศึกษาและประชาชนหลายพันคนชุมนุมประท้วงการกลับประเทศไทยของจอมพล ถนอม กิตติขจร ที่ถูกประชาชนขับไล่ออกจากประเทศ ในวันเดียวกันนั้นเอง พลเรือเอก สงัด ชลออยู่ ได้จัดตั้งคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน เข้ายึดอำนาจการบริหารจากรัฐบาลของท่าน ภายหลังจากที่ท่านพ้นตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว ท่านได้ลาออกจากตำแหน่งหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ และวางมือทางการเมือง โดยใช้ชีวิตสงบเรียบง่ายตลอดมา

หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ชอบใช้เวลาว่างวาดภาพสีน้ำมันและสีน้ำ ซึ่งเคยนำไปแสดงในนิทรรศการต่างๆ นอกจากนั้นท่านยังได้แต่งเพลงไว้หลายเพลงด้วยกัน ในด้านวรรณกรรม ท่านมีผลงานหลายเล่ม นอกเหนือจากตำรากฎหมายแล้ว ท่านยังได้แปลบทกวีไทยเป็นภาษาอังกฤษด้วย และยังแต่งโคลงสี่สุภาพเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งมีคำสัมผัสแบบฉันทลักษณ์ไทย หนังสือต่างๆ ที่ท่านได้ประพันธ์ขึ้นมา ท่านได้มอบลิขสิทธิ์ส่วนใหญ่ให้แก่มูลนิธิต่างๆ ท่านยังรักการทำสวน โดยเฉพาะสวนดอกไม้ ยามว่างท่านมักปลูกต้นไม้ดอกไม้เสมอ โดยเฉพาะกุหลาบ

เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๕ หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ได้สมรสกับ นางสาวอุศนา ศาลิคุปต์ (ท่านผู้หญิงอุศนา ปราโมช) มีบุตรธิดา ๓ คน คือ หม่อมหลวงเสรี ปราโมช (ถึงแก่กรรม) พลเรือเอก หม่อมหลวงอัศนี ปราโมช (องคมนตรีในรัชกาลปัจจุบัน) และหม่อมหลวงนัยนา ปราโมช (ถึงแก่กรรม) ท่านผู้หญิงอุศนา ปราโมช มีบทบาทเด่นในด้านการพัฒนาสตรีไทย โดยได้รับการคัดเลือกเป็นประธานสภาสตรีแห่งชาติ ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ถึง ๒ สมัย และยังดำรงตำแหน่งอุปนายกสมาคมสตรีไทย ส่วนพลเรือตรี หม่อมหลวงอัศนี ปราโมช มีความสามารถในด้านดนตรี ถึงขั้นได้รับการคัดเลือกเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีสากล) พ.ศ. ๒๕๓๗

หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ถึงแก่อสัญกรรมด้วยโรคชรา เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ สิริอายุได้ ๙๒ ปี ๒ เดือน กับ ๒ วัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริวัณณวรีนารีรัตน์ ไปในการพระราชทานเพลิงศพหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๐

ถึงแม้ร่างกายของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช จะดับสิ้นไปแล้ว แต่วาทะของท่านจะยังคงอยู่เพื่อเตือนสติผู้ปกครองบ้านเมืองตลอดไปทุกยุคทุกสมัย ดังคำปราศรัยในการหาเสียงเลือกตั้ง ณ วงเวียนเล็ก ธนบุรี เมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ดังนี้

"การปกครองบ้านเมืองมี ๓ วิธี ด้วยอำนาจ ด้วยอามิส หรือด้วยอุดมคติ การเมืองที่มาด้วยอำนาจ ย่อมโค่นล้มไปด้วยอำนาจ อามิส วันหนึ่งหมดไม่มีจะให้ จะให้สักเท่าใดก็ไม่พอสำหรับผู้รับ อุดมคติเท่านั้นที่จะยั่งยืนอยู่ได้ แม้ตัวผู้ปกครองจะล้มหายตายจากไป สัจจะตามอุดมคติจะยังอยู่"

๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

นายหรีด เรืองฤทธิ์

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

นายหรีด เรืองฤทธิ์ เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและวรรณกรรมผู้สร้างผลงานประพันธ์และงานตรวจสอบชำระวรรณกรรมไว้เป็นจำนวนมาก งานเหล่านี้ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่เป็นประโยชน์แก่การศึกษามาจนถึงปัจจุบัน

นายหรีด เรืองฤทธิ์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๔๔ ที่บ้านในตำบลโพธิ์หัก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี บิดาชื่อคลี่ มารดาชื่อสารท ประกอบอาชีพทำนา มีพี่น้องทั้งหมด ๔ คน ประกอบด้วย พี่สาว ๑ คน น้องสาว ๒ คน

นายหรีด เรืองฤทธิ์ เริ่มการศึกษาภาษาไทยและภาษาขอมที่วัดใหญ่โพธิ์หัก ครั้นอายุ ๑๖ ปี ก็ได้เดินทางเข้ากรุงเทพฯ พำนักอยู่ที่วัดราชนัดดารามในปกครองของพระประสิทธิ์สุตคุณ และมีพระอาจารย์นาคเป็นครู หนึ่งปีต่อมาท่านได้ย้ายจากวัดราชนัดดารามไปอยู่ที่วัดสระเกศ โดยมีพระสมุห์ต่ายเป็นผู้ปกครอง อายุครบ ๑๘ ปี จึงบรรพชาเป็นสามเณรและเรียนนักธรรมตรี อายุ ๑๙ ปี ท่านสอบนักธรรมตรีได้และเริ่มศึกษาวิชาอักษรศาสตร์และกวีนิพนธ์อย่างจริงจัง จนกระทั่งมีความเชี่ยวชาญในการประพันธ์โคลง ฉันท์ กาพย์ และกลอนต่างๆ ท่านได้ส่งกวีนิพนธ์ไปเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์สมัยนั้นเนืองๆโดยใช้นามปากกาว่า **"ว.ส.ก."** ซึ่งย่อมาจาก **"วัดสระเกศ"** พร้อมกันนั้นก็ได้ศึกษาภาษาบาลีควบคู่ไปด้วย

เมื่ออายุครบ ๒๑ ปี นายหรีด เรืองฤทธิ์ ได้กลับไปอุปสมบทที่วัดใหญ่โพธิ์หัก พระครูฮั้วเจ้าอาวาสวัดกลางวังเย็น บางแพ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์เกลี่ย พระอาจารย์แม้น เป็นคู่สวด จากนั้นท่านได้กลับมาจำพรรษาที่วัดราชนัดดาราม และได้เรียนพระธรรมวินัยกับพระมหาหรุ่นจนสามารถสอบนักธรรมโทได้ภายในปีนั้น ต่อมาเมื่ออายุ ๒๔ ปี ก็สอบเปรียญธรรม ๓ ประโยคได้

และได้เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมที่วัดราชนัดดาราม

พุทธศักราช ๒๔๖๙ นายหรีด เรืองฤทธิ์ ซึ่งยังเป็นพระภิกษุได้ย้ายไปจำพรรษาที่วัดเทพธิดาราม และได้เป็นครูประจำสำนักเรียนของพระอารามแห่งนี้

พุทธศักราช ๒๔๘๔ ท่านได้เป็นเปรียญธรรม ๖ ประโยค และยังคงสอนพระปริยัติธรรมอยู่ ในขณะเดียวกันก็ได้รจนาบทกวีนิพนธ์ต่าง ๆ ส่งไปลงเผยแพร่ในหนังสือสารานุกูลรายสัปดาห์เป็นประจำ อาทิ ขุนช้างขุนแผนคำฉันท์ และกากีคำฉันท์ ดังนั้น พันตรี หลวงสารานุประพันธ์ (นวล ปาจิณพยัคฆ์) ผู้เป็นเจ้าของและบรรณาธิการหนังสือจึงถวายนามปากกาแด่ท่านว่า "**ธรรมเสวี**" แปลว่า "**ข้าราชการฝ่ายธรรม**"

นายหรีด เรืองฤทธิ์ เป็นผู้มีโชคดีได้รู้จักสนิทสนมกับนักปราชญ์ทางด้านอักษรศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมหลายท่าน จนสามารถศึกษาถ่ายทอดความรู้มาจากท่านเหล่านั้น เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ) และนายยิ้ม ปัณฑยางกูร เป็นต้น เริ่มจากเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๑ ท่านมีโอกาสได้ศึกษาวรรณคดี กวีนิพนธ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และโบราณคดี กับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ที่ตำหนักปลายเนิน คลองเตย โดยได้รับพระเมตตาสอนให้เป็นประจำทุกวันอาทิตย์ หากมีกิจอื่นมิได้ทรงสอนหรือมิได้ไปเฝ้า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ก็จะประทานลายพระหัตถ์ไปถึงซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับสาระความรู้ต่าง ๆ

ต่อมาในพุทธศักราช ๒๔๗๒ นายหรีด เรืองฤทธิ์ ได้ไปศึกษาด้านการประพันธ์กับพระยาอุปกิตศิลปสารที่บ้านสว่างวงศ์ หัวลำโพง ได้ความรู้เกี่ยวกับวิธีดำเนินเรื่องในการประพันธ์ วิธีเข้าบทเข้ากลอนของกวีนิพนธ์ ตลอดจนได้รับหนังสือต่างๆ มาอ่านเพิ่มพูนความรู้จำนวนมาก ท่านศึกษาสืบเนื่องอยู่ประมาณ ๑ – ๒ ปี

พุทธศักราช ๒๔๘๘ นายหรีด เรืองฤทธิ์ ได้ลาสิกขา แล้วออกเดินทางไปแสวงหาความรู้ตามจังหวัดต่าง ๆ อาทิ สุพรรณบุรี ราชบุรี และจังหวัดใกล้เคียง รวมเป็นเวลา ๕ ปี จากนั้นได้กลับมาอยู่ที่กรุงเทพฯ ท่านได้เขียนหนังสือเรื่อง "**วรรณคดีไทย**" ให้สำนักพิมพ์ธรรมเสวีตีพิมพ์เผยแพร่ หนังสือเรื่องนี้มีลักษณะของการยกคำประพันธ์ร้อยกรองจากวรรณคดีไทยต่างๆ มาประกอบคำอธิบายในเกร็ดที่ควรรู้ บางครั้งคำเพียงคำเดียวในบทที่ท่านคัดมาก็สามารถแตกความรู้ออกไปได้อีกมาก และไปสัมพันธ์กับบางคำที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องอื่นๆ จากวิธีการเขียนและเนื้อหาสาระในหนังสือ "**วรรณคดีไทย**" ดังกล่าว แสดงให้เห็นความรู้อันกว้างขวางของผู้เขียน นายยิ้ม ปัณฑยางกูร หัวหน้ากองจดหมายเหตุแห่งชาติ ได้อ่านหนังสือแล้วมีความสนใจในความแตกฉานด้านวรรณกรรมและศิลปวัฒนธรรมของนายหรีด เรืองฤทธิ์ จึงชวนให้เข้ารับราชการในกองวรรณคดี กรมศิลปากร (ปัจจุบันคือสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์) นายหรีด เรืองฤทธิ์ รับราชการอยู่ในกรมศิลปากรจนกระทั่งเกษียณอายุราชการในพุทธศักราช ๒๕๐๔ รวมเวลารับราชการ ๑๖ ปี

งานของนายหรีด เรืองฤทธิ์ มีทั้งการตรวจสอบชำระหนังสือวรรณกรรมกับฉบับตัวเขียนในสมุดไทย บันทึกการตรวจสอบเรื่องต่าง ๆ แต่งบทกวีนิพนธ์คำฉันท์ กาพย์ และร่าย ในโอกาสสำคัญต่างๆ ของบ้านเมือง นอกจากนี้ยังมีงานเขียนอธิบายคำในหนังสือสารานุกรมไทยให้แก่ราชบัณฑิตยสถาน

และงานสอนวิชาวรรณคดีที่มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยด้วย นายหรีด เรืองฤทธิ์ เป็นผู้มีความวิริยอุตสาหะในการทำงานและใฝ่หาความรู้ มีความโอบอ้อมอารี ยินดีถ่ายทอดความรู้แก่ผู้ที่สนใจและขอความช่วยเหลือไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นลูกศิษย์ ผู้ร่วมงานหรือบุคคลอื่น ดังนั้นท่านจึงได้รับการเคารพยกย่องทั้งด้านคุณวุฒิและคุณสมบัติจากผู้ที่ได้รู้จักโดยทั่วไป

ผลงานของนายหรีด เรืองฤทธิ์ อาจรวมได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ ผลงานก่อนเข้ารับราชการ และเมื่อเข้ารับราชการแล้ว ดังนี้

ผลงานก่อนเข้ารับราชการ มีทั้ง***งานกวีนิพนธ์และร้อยแก้ว*** งานเหล่านี้ส่วนใหญ่ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือสารานุกูลรายสัปดาห์ มีจำนวน ๒๐ เรื่อง เช่น ปัจจาวุธคำฉันท์ พระคเนศร์เสียงาคำโคลง วัชรินทร์คำกาพย์ และวรรณคดีไทย เล่ม ๑ – ๒ เป็นต้น

ผลงานขณะรับราชการ แบ่งเป็น***งานตรวจสอบชำระวรรณคดีและบันทึกอธิบายต่าง ๆ*** งานตรวจสอบชำระหนังสือเป็นงานที่ค่อนข้างยาก ต้องใช้เวลา ความละเอียด ถี่ถ้วน ความอดทน และความรู้ ความเชี่ยวชาญหลายด้าน การตรวจสอบชำระมี ๒ ลักษณะ คือ *ชำระเนื้อความ* ส่วนใหญ่เป็นหนังสือด้านประวัติศาสตร์ พงศาวดารและจดหมายเหตุ *ชำระถ้อยคำ* ส่วนใหญ่เป็นหนังสือวรรณกรรม กระบวนการตรวจสอบชำระหนังสือในสมัยของนายหรีด เรืองฤทธิ์ คือ การนำต้นฉบับตัวเขียน (สมุดไทย) ซึ่งมีการคัดลอกไว้หลายฉบับ หรือหลายสำนวนมาสอบทานกัน โดยเลือกฉบับที่มีความสมบูรณ์ที่สุดเป็นหลัก แล้วทำเชิงอรรถอธิบายเพิ่มเติมในข้อความที่ขาดหายไป หรือข้อความที่แตกต่างไม่ตรงกันในแต่ละฉบับ หากเป็นเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ประวัติบุคคล ประวัติสถานที่ หรือประเพณีในราชสำนัก ก็จำเป็นต้องหาข้อมูลจากหลักฐานอื่นเพิ่มเติมเพื่อความถูกต้อง โดยเฉพาะศักราช วันเวลา ชื่อ และบรรดาศักดิ์ของบุคคล หากเห็นว่าทำเพียงเชิงอรรถแล้วข้อมูลยังไม่พอที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ ก็อาจทำเป็นคำอธิบายหรือคำชี้แจงเพิ่มเติมขึ้นในหนังสือที่จัดพิมพ์ขึ้นใหม่ ในส่วนของหนังสือวรรณคดีนั้น ผู้ตรวจต้องมีความรู้ด้านภาษาอย่างลึกซึ้ง และเชี่ยวชาญด้านฉันทลักษณ์และวรรณศิลป์ จึงจะทำให้การตรวจสอบชำระไม่ผิดพลาด ผลงานของนายหรีด เรืองฤทธิ์ มีจำนวน ๒๖ เรื่อง เช่น บันทึกสอบเทียบสมุทโฆษคำฉันท์ฉบับพิมพ์กับสมุดไทย ๘ ฉบับ ชำระเรื่องโคบุตร ๘ เล่มสมุดไทย และชำระเรื่องลักษณวงศ์ ๘ เล่มสมุดไทย เป็นต้น

ผลงานอีกส่วนหนึ่งเป็น***บทกวีนิพนธ์เพื่อใช้ในโอกาสสำคัญ*** อาทิ คำประกาศสังเวย หรือคำฉันท์สดุดีในการเปิดอนุสาวรีย์ต่างๆ คำฉันท์ราชสดุดีพระมหากษัตริย์รัชกาลต่างๆ และกาพย์เห่เรือเป็นต้น งานประพันธ์ร้อยกรองดังกล่าวต้องใช้ความแตกฉานด้านภาษา ความเชี่ยวชาญในฉันทลักษณ์และความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีประกอบกัน ซึ่งนายหรีด เรืองฤทธิ์ ได้มีคุณสมบัติเหล่านี้ครบถ้วน และถือว่าเป็นมือหนึ่งของกรมศิลปากรขณะนั้น ท่านมีผลงานประเภทนี้รวม ๑๓ รายการ ตัวอย่างเช่น คำประกาศสังเวยพระร่วงเจ้า ในพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย วันที่ ๒๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๐๒ คำประกาศสังเวยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ เจ้าสามพระยาและเทพยดาอารักษ์ในพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๔ และกาพย์เห่เรือฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ เป็นต้น

ผลงานค้นคว้าเรียบเรียงของนายหรีด เรืองฤทธิ์ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่การศึกษาอีกแบบหนึ่ง คือ ***การเขียนอธิบายคำศัพท์ในหนังสือสารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน*** ซึ่งผู้ที่ได้รับเชิญให้เขียนอธิบายศัพท์ได้นั้นจะต้องเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ความเชี่ยวชาญในวิทยาการแต่ละสาขา จนเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป นายหรีด เรืองฤทธิ์ ได้รับมอบหมายให้อธิบายศัพท์เกี่ยวกับวรรณกรรม และคำประพันธ์ร้อยกรอง เช่น คำว่า กลอนสวด กระหมังกุหนิง กไลโกฏ การเวก ขุนช้างขุนแผน โคลง จินตกวี และจักรพาก เป็นต้น โดยลงอักษรย่อจากชื่อและนามสกุลว่า **"ร.ร."** ต่อท้ายคำอธิบาย

หลังจากเกษียณอายุราชการแล้ว นายหรีด เรืองฤทธิ์ ยังทำงานศึกษาค้นคว้าและเรียบเรียงเกี่ยวกับวรรณคดี แต่สุขภาพของท่านไม่ค่อยแข็งแรง ทั้งยังเป็นอัมพาตอยู่หลายปี ต่อมาได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๑๒ ณ บ้านพักที่ตำบลบางอ้อ อำเภอบางพลัด กรุงเทพฯ จัดงานฌาปนกิจศพ ณ ฌาปนสถานวัดสระเกศ วันที่ ๒๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๑๓

๘ มีนาคม ๒๕๕๓

นายเหนี่ยว ดุริยพันธุ์

นักร้องเพลงไทยเจ้าของฉายา "เสียงสวรรค์แห่งกรุงสยาม"

นางอรุณี แดงพันธ์

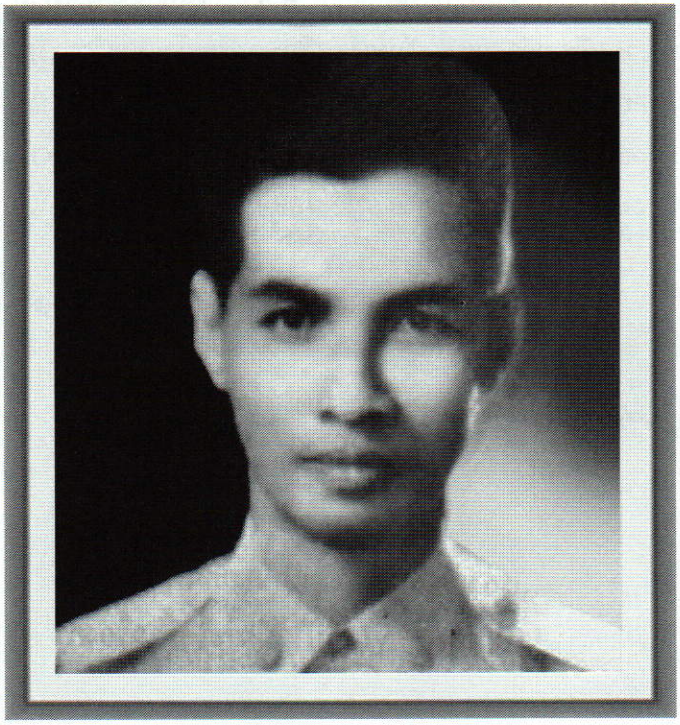

นายเหนี่ยว ดุริยพันธุ์ *เป็นบุตรของนายเนื่องและนางโกสุมภ์ ดุริยพันธุ์ เกิดเมื่อวันศุกร์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะโรง ตรงกับวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๕๙ ที่บ้านของนายโนรี ดุริยพันธุ์ ผู้เป็นปู่ ณ ตำบลวัดทองนพคุณ อำเภอคลองสาน กรุงเทพมหานคร มีพี่ชายชื่อนายหน่วง ดุริยพันธุ์ เริ่มต้นการศึกษาที่วัดน้อยนพคุณ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๕ และย้ายไปเรียนที่โรงเรียนสุขุมาลัย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๐*

นายเหนี่ยว ดุริยพันธุ์ เกิดในตระกูลนักดนตรี จึงได้รับการฝึกหัดปี่พาทย์จากปู่หรือครูโนรีเจ้าของวงปี่พาทย์มาตั้งแต่ยังเยาว์ และเนื่องจากนายเหนี่ยว ดุริยพันธุ์ มีพรสวรรค์ในด้านเสียง เมื่ออายุได้ ๑๐ ปี ก็เริ่มหัดร้องเพลงไทยกับพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) ซึ่งมีความสนิทสนมกับครูโนรี และไปมาหาสู่ที่บ้านของครูโนรีเป็นประจำ พระยาเสนาะดุริยางค์ ได้เห็นแววว่าเป็นเด็กหน้าตาดี เสียงเพราะ จึงได้บอกทางขับร้องให้ พร้อมกับส่งเสริมให้ร้องเพลงออกงานต่าง ๆอยู่เป็นเวลาหลายปี เมื่ออายุได้ ๑๕ ปี ท่านจึงแนะนำฝากเข้าเป็นนักร้องในกรมปี่พาทย์หลวงและโขนหลวง กระทรวงวัง นายเหนี่ยวจึงเข้ารับราชการมาตั้งแต่วันที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๔ โดยทำหน้าที่บรรเลงปี่พาทย์และขับร้อง

นายเหนี่ยว ดุริยพันธุ์ ได้แสดงความสามารถในงานสำคัญหลายครั้ง เช่น การแสดงโขนที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท งานที่สวนมิสกวัน รวมทั้งการขับร้องถวายในขณะที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงเครื่องใหญ่ด้วย ถึงกระนั้น นายเหนี่ยว ดุริยพันธุ์ ก็ยังคงร่ำเรียนการร้องเพลงต่อไป โดยต่อเพลงจากหลวงเสียงเสนาะกรรณ (พัน มุกตวาภัย) พระเพลงไพเราะ (โสม สุวาทิต) ต่อมาก็หัดตีกรับขับเสภาอย่างจริงจังกับหลวงเสียงเสนาะกรรณ โดยที่แต่เดิมพระยาเสนาะดุริยางค์ได้เคยบอกวิธีตีกรับเสภามาให้บ้างแล้ว เมื่อมาเรียนต่อก็ใช้การได้รวดเร็ว จนถูกส่งตัวขึ้นไปขับเสภาคู่กับหลวงเสียงเสนาะกรรณ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่ รัชกาลที่ ๗ อยู่หลายครั้ง

พุทธศักราช ๒๔๗๘ มีการโอนข้าราชการจากกรมปี่พาทย์หลวงและโขนหลวงมาขึ้นกับกรมศิลปากร นายเหนี่ยวได้ย้ายมารับราชการอยู่ในกรมศิลปากรด้วย ระยะนั้นละครของพลตรี หลวงวิจิตรวาทการ กำลังรุ่งเรือง เช่น เลือดสุพรรณ ราชมนู พระเจ้ากรุงธนบุรี นายเหนี่ยวก็ต้องปรับตัวเข้าร่วมร้องเพลงไทยสากลด้วย และได้เป็นต้นเสียงร้องเพลงปลุกใจอยู่หลายเพลงด้วยกัน

นายเหนี่ยว ได้พบปะใกล้ชิดกับนางสาวแช่มช้อย ดุริยประณีต มานานหลายปี เพราะนอกจากจะมีพระยาเสนาะดุริยางค์เป็นครูผู้สอนขับร้องด้วยกันแล้ว ยังได้มาทำงานด้วยกันในกรมศิลปากรด้วย ทั้งคู่จึงได้สมรสกันเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๙ มีบุตรธิดาด้วยกัน ๖ คน ซึ่งบุตรธิดาของนายเหนี่ยวก็เป็นนักร้องนักดนตรีสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

พุทธศักราช ๒๔๘๙ กรมศิลปากรได้ฟื้นฟูการแสดงโขนและละครขึ้น โดยที่พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล ได้มีพระกรุณาประทานเงินส่วนพระองค์จำนวนหนึ่งเป็นทุนจัดสร้างโรงละครของกรมศิลปากรขึ้น ในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เมื่อเริ่มมีโขนละคร นายเหนี่ยว จึงเป็นนักร้องชายร้องชูโรงอยู่เพียงผู้เดียวในระยะเริ่มต้น ต่อมาในระยะหลัง จึงมีนายประเวช กุมุท นายโชติ ดุริยประณีต และท้ายที่สุดนายเสรี หวังในธรรม ได้มาช่วยร้องด้วยอีกคนหนึ่ง

พิจารณาโดยคร่าวๆ จากผลงานการขับร้องเพลงของนายเหนี่ยวที่ทำหน้าที่ในฐานะนักร้องชายยืนโรงอยู่เป็นประจำ ซึ่งจะต้องร้องเพลงทุกรอบการแสดงแล้ว จะเห็นได้ว่าท่านต้องทำงานหนักไม่น้อยเลย เพราะตลอดเวลา ๙ ปี ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๘๙ ถึง ๒๔๙๘ นั้น มีโขนและละครออกแสดงถึง ๑,๐๘๓ รอบ จึงนับได้ว่าท่านเป็นนักร้องเพลงไทยที่มีความแข็งแกร่ง และอดทนเป็นอย่างยิ่ง

การขับร้องเพลงประกอบการแสดงโขนละครนั้น อาจารย์ทางดนตรีไทยจัดไว้เป็นศิลปะชั้นสูงที่นับว่าทำได้ยากที่สุดในกระบวนการขับร้องด้วยกัน เพราะนอกจากผู้ขับร้องจะต้องมีความแม่นยำในทำนองและบทร้อง คือจะต้องร้องให้เสียงและจังหวะเข้ากันกับวงดนตรีแล้ว จะต้องรู้จักท่ารำ มีความแตกฉานในบทละคร รู้รสวรรณคดีอย่างดี เพื่อจะได้สอดแทรกอารมณ์ลงไปในบทเพลงให้เข้ากับท่ารำอย่างแนบสนิทอีกด้วย ผู้ที่ว่าร้องเพลงไทยดี ร้องเก่งนั้น อาจจะร้องดีเฉพาะเวลาร้องกับวงดนตรีเท่านั้น ครั้นมาร้องให้คนรำอาจจะร้องไม่ได้ก็มี หรือถ้าร้องได้ก็ไม่ถูกใจคนดูหรือคนรำ

นายเหนี่ยว เป็นผู้ถึงพร้อมซึ่งศิลปะในด้านนี้อย่างยอดเยี่ยม เพราะท่านร้องเพลงได้ไพเราะมาก บทร้องนั้นชัดถ้อยชัดคำ กระแสเสียงสูงสดใส ทุกลีลาของการเอื้อนจะชัดเจนทุกตัวโน้ต ไม่คลุมเครือ ไม่เคยปรากฏเลยว่าท่านจะขับร้องด้วยวิธีหลบเสียง หรือเปล่งเสียงที่ไม่ใช่เสียงแท้ออกมาเลย ลีลาการขับร้องมีลวดลายทีท่าเป็นผู้ชายเต็มตัว โดยเฉพาะลีลาของการเอื้อนเสียงนั้น มีการเชื่อมโยงติดต่อกันอย่างสนิทสนม เหมือนลายกระหนกอันวิจิตร น้ำเสียงที่มีทั้งนุ่มนวล สง่าผ่าเผย มีแก้วเสียงที่เด่นชัด กำลังลมจากปอดและหลอดลมของท่านมีพลังแฝงอยู่อย่างเหลือเฟือ ฟังเพลงที่ท่านขับร้องแล้วจะรู้ได้ทันทีว่าทุกเสียงที่ท่านเปล่งออกมานั้น ยังมีกำลังเหลืออยู่ภายในอีกมาก จึงไม่ปรากฏเลยว่าท่านต้องเค้นเสียง หรือแผ่วเสียง เพื่อประคับประคองลมหายใจของท่านให้ยืดยาวออกไปจนครบจังหวะ ด้วยเหตุนี้ผู้ฟังเพลงจึงได้ตั้งฉายาในการขับร้องแก่ท่านว่า "เสียงสวรรค์แห่งกรุงสยาม"

ในกระบวนเพลงจากโขนละครที่นายเหนี่ยวขับร้องไว้จนเป็นที่นิยมยอดเยี่ยมนั้น มีอยู่มาก

มาย เท่าที่พอจะยกเป็นตัวอย่างได้มีหลายบท เช่น ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนพระไวยแตกทัพ มีบทพระไวยตอนเข้าพระเข้านางกับนางวันทองแปลงซึ่งเล่นชิงช้าอยู่ บทนี้ร้องด้วยเพลงนกจาก ที่ว่า

เห็นนางหนึ่งพึ่งรุ่นเจริญวัย *งามละไมมัวเล่นชิงช้าอยู่*
รูปทรงโสภาน่าเอ็นดู *ไยมาอยู่ผู้เดียวในแดนไพร*

ในเรื่องราชาธิราช ตอนสมิงพระรามอาสานั้น มีเพลงเอกที่ท่านร้องไว้มากมายสุดจะพรรณนา เช่น เพลงมอญรำดาบ เพลงโพกผ้าชั้นเดียว เพลงตะนาวมอญ เพลงแขกมอญบางขุนพรหมชั้นเดียว และที่ขึ้นชื่อที่สุดคือเพลงมอญร้องไห้ อันสะอึกสะอื้นคร่ำครวญ ที่ว่า

หยิบกระดาษวาดอักษรชะอ้อนสั่ง *น้ำตาหลั่งไหลหยดรดอักษร*
แล้วสอดไว้ใต้เขนยที่นางนอน *พิศพักตร์ทอดถอนหฤทัย*
ค่อยตระโบมโลมลูบจูบสั่งลา *นางจะรู้กายาก็หาไม่*
หักจิตออกนอกห้องทันใด *ขึ้นม้าควบหนีไปมิได้ช้า*

เกี่ยวกับการสอนขับร้องนั้น มีลูกศิษย์ไปมาหาสู่เพื่อต่อเพลงไม่มากนัก เพราะนายเหนี่ยวทำงานหนักอยู่แล้วที่กรมศิลปากร พอกลับถึงบ้านก็อยากจะพักเหนื่อยและทำงานบ้านในฐานะพ่อบ้านบ้าง ดังนั้น จึงมีศิษย์น้อยรายที่ติดตามมาขอต่อเพลงจนถึงบ้าน ศิษย์ที่ตามมาหัดร้องเพลงที่บ้านมี ๓ – ๔ ราย ได้แก่ นายทำนุ วัลลิสุต นายศิริ วิชเวช และนายแพทย์สุพจน์ อ่างแก้ว สำหรับลูก ๆ ของท่านนั้น ท่านไม่สนับสนุนให้ร้องเพลงไทยนัก ท่านว่าเป็นงานที่เหนื่อย ได้ผลตอบแทนไม่คุ้มค่า ควรจะเรียนหนังสือให้สูงๆ จะดีกว่า ดังนั้น ท่านจึงแทบจะไม่ได้ต่อเพลงให้ลูกคนใดเลย แต่ที่ลูกๆ กลายเป็นนักร้องที่มีชื่อเสียงนั้น เป็นเพราะความสนใจและความสามารถเฉพาะตัวของลูกแต่ละคน กอปรกับบรรดาญาติมิตรที่อยู่ในแวดวงเดียวกันช่วยฝึกสอน

เพลงที่นายเหนี่ยวชอบมากที่สุดคือ*เพลงแขกมอญบางขุนพรหมเถา* และ*แขกมอญเถา* เพราะร้องบ่อยแทบจะทุกงาน แต่เพลงสุดท้ายที่ท่านร้องอย่างเป็นทางการ คือ*เพลงแสนเสนาะ ๓ ชั้น* ซึ่งเป็นเพลงที่นางแช่มช้อย ภรรยาของท่านชอบมาก และคิดว่าเป็นเพลงที่ท่านร้องได้ดีที่สุด เพลงนี้ท่านร้องกับวงเครื่องสายที่กรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งบรรเลงออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงในตอนเย็นของวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๔๙๘

การร้องครั้งสุดท้ายนั้น นายเหนี่ยวร้องไว้ดีมากจนนักดนตรีฟังเพลิน แม้ท่านจะทอดเสียงให้แล้ว แต่นักดนตรีก็ยังเผลอรับไม่ทัน เนื้อเพลงแสนเสนาะ ๓ ชั้น ที่ท่านร้องทางวิทยุกระจายเสียงก่อนถึงแก่กรรมนั้นเป็นบทของเก่า ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง เนื้อความมีว่า

สักวาแสนเสียดายที่หมายมาด *เสียดายนุชสุดสวาทเพียงขาดจิต*
เสียดายด้วยมิได้ชมให้สมคิด *เสียดายด้วยมิได้ชิดสนิทนาง*
เสียดายแต่น้ำเสียงสำเนียงน้อง *เสียดายคำที่ได้ร้องจะหมองหมาง*
เสียดายด้วยไมตรีจะจืดจาง *เสียดายรักต้องร้างเสียแล้วเอย*

หลังเสร็จจากการร้องเพลงทางวิทยุกระจายเสียงแล้ว เมื่อกลับมาถึงบ้าน นายเหนี่ยวก็มาคุยเล่นกับลูกเมียและทำความสะอาดบ้านตามปกติ มีเรื่องแปลกคือ เย็นวันนั้นท่านขัดบันไดไปพลางแล้วร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีไปพลาง นางแช่มช้อยยังทักว่า วันนี้ครูเหนี่ยวแปลกไป อยู่ดีๆ ก็ร้องเพลง "ข่าววอ" ตกค่ำท่านก็อาบน้ำแต่งตัวออกจากบ้านพร้อมกับนางแช่มช้อยเพื่อไปเล่นดนตรีในงานของนายเกษม ล่ำซำ ซึ่งจะต้องแวะรับนางสุดา เขียววิจิตร ที่บ้านก่อน แล้วจึงไปสมทบกับนายโชติ ดุริยประณีต ที่กรมศิลปากร เมื่อมาถึงบ้านนางสุดา เขียว-วิจิตร ปรากฏว่านางสุดายังแต่งตัวไม่เสร็จ นายเหนี่ยวจึงให้นางแช่มช้อยคอยไปพร้อมกับนางสุดา ตัวท่านเองจะล่วงหน้าไปกรมศิลปากรก่อน

ด้วยความเป็นคนใจดีขี้สงสารของท่าน นายเหนี่ยวจึงเลือกนั่งสามล้อคันหนึ่ง ซึ่งคนขับเป็นคนพิการ ตาบอดข้างหนึ่ง ซึ่งท่านมักจะนั่งรถคันนี้เป็นประจำจากบริเวณหัวเลี้ยวถนนพระอาทิตย์ไปยังกรมศิลปากร

เมื่อรถสามล้อแล่นมาถึงสะพานเฉลิมสวรรค์ซึ่งเป็นสะพานข้ามคลองหลอด บริเวณท่าช้างวังหน้า ก็เกิดอุบัติเหตุชนกับรถประจำทาง รถสามล้อคว่ำลง ศีรษะของนายเหนี่ยวกระแทกเข้ากับขอบถนนทำให้หมดสติไป ต้องส่งตัวไปรักษาที่โรงพยาบาลกลาง เมื่อถึงโรงพยาบาลท่านก็ยังรู้สึกตัวดี พูดได้รู้เรื่อง แต่แล้วก็มีอาการปวดหัวทีละน้อยๆ จนแพทย์ตัดสินใจผ่าตัดสมองในคืนนั้น ปรากฏว่าเลือดออกในสมองมาก แพทย์ไม่สามารถช่วยชีวิตไว้ได้ ท่านจึงถึงแก่กรรมเมื่อเวลา ๗ นาฬิกาของวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๙๘ สิริอายุได้ ๓๙ ปี

มรณกรรมของนายเหนี่ยวนำความเศร้าสลดมาสู่ประชาชนคนไทยไม่น้อย นับตั้งแต่คนเดินถนนไปจนถึงเจ้านายผู้ใหญ่ แฟนเพลงของท่านแถวตลาดยอดร้องไห้เสียดายท่านกันมาก บางคนถึงขนาดไม่ยอมไปดูละครศิลปากรอีกเพราะคิดถึงท่าน วิทยุกระจายเสียงของกรมประชาสัมพันธ์ และกรมไปรษณีย์โทรเลขนำเทปเสียงของท่านมาเปิด คนฟังได้ยินเข้าก็น้ำตาไหล

นับเป็นเรื่องแปลกที่นายเหนี่ยวร้องเพลงที่มีความหมายของการลาจากไปเป็นเพลงสุดท้ายของชีวิต และร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี ซึ่งสมัยก่อนคนทั้งหลายถือว่าเป็นเพลงสุดท้ายที่บรรเลง

สำหรับ “จบรายการ” แต่ที่จริงกว่านั้น เป็นการจบลงของชีวิตนักร้องชั้นยอดของเมืองไทย ชื่อของท่านจะยังคงอยู่คู่วงการดนตรีไทยต่อไปอย่างไม่มีวันที่ใครจะมาลบล้างได้

พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เขียนบทสักวาเพื่อไว้อาลัยการจากไปของนายเหนี่ยว ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐว่า

สักวาอาลัยเสียดายเหนี่ยว *ใจคอเหี่ยวโหยไห้อาลัยหา*
นับวันไปเพลงไทยจะโรยรา *สิ้นเพลงรักเหลือเพลงลาแต่นี้ไป*
มีอำนาจหรือทรัพย์นับโกฏิแสน *เมื่อตายแล้วตั้งตัวแทนหายากไม่*
จะหาเสียงเช่นนี้จากที่ใด *กลับมาเกิดร้องใหม่เถิดเหนี่ยวเอย*

เนื่องจากนายเหนี่ยวเป็นนักร้องไม่ใช่นักแต่งเพลง ผลงานของท่านจึงล่องลอยไปกับลมเสียเป็นอันมาก จากการขับร้องให้การแสดงโขนและละครของกรมศิลปากรกว่าพันรอบ ก็มิได้บันทึกเสียงไว้ เสภาเรื่องไกรทองที่ท่านขับประชันไว้กับนายโชติ ดุริยประณีต ที่ว่ายอดเยี่ยมก็มิได้บันทึกเสียงไว้ ที่มีหลงเหลือมาจนทุกวันนี้ก็น้อยเต็มที และคุณภาพไม่สู้ดีนัก เนื่องจากมิได้บันทึกเสียงในห้องบันทึกเสียงอย่างจริงจัง

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร เสด็จไปในการพระราชทานเพลิงศพ นายเหนี่ยว ดุริยพันธุ์ ณ เมรุวัดสังเวชวิศยาราม เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๐๐

ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน
นักปราชญ์ที่โลกไม่ลืม

นางอรุณี แดงพันธ์

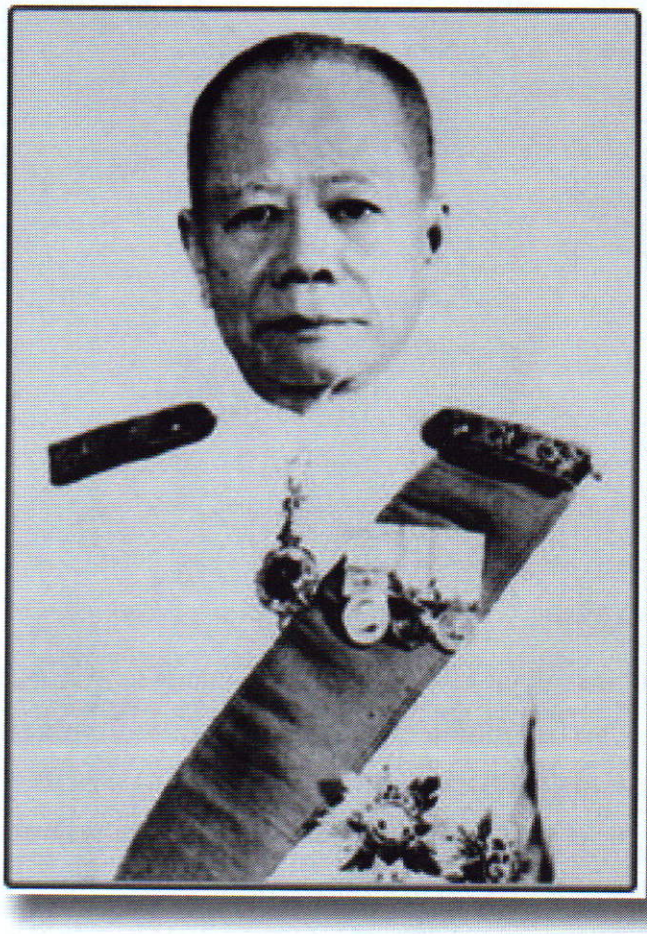

ชีวิตเริ่มต้นจากสามัญชนที่เป็นลูกคนจีน แต่ด้วยความอุตสาหะ ขยันหมั่นเพียร รักการอ่านและการค้นคว้าหาความรู้เป็นชีวิตจิตใจ จึงได้เข้ารับราชการ จนกระทั่งได้รับตำแหน่งสูงสุดเป็นอธิบดีกรมศิลปากร และเมื่อชีวิตล่วงลับไปแล้ว ยังได้รับการประกาศยกย่องเป็นบุคคลผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรมระดับโลก จากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) ในวาระครบรอบ ๑๐๐ ปีเกิด ใน พ.ศ. ๒๕๓๑ นับเป็นคนไทยคนที่ ๖ ที่ได้รับเกียรติดังกล่าว ท่านผู้นี้ คือ ***ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน***

ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน เกิดเมื่อวันศุกร์ ที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ ที่บ้านซึ่งอยู่ในท้องที่ เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรคนแรกในจำนวน ๗ คน ของนายหลีหรือมะลิ และนางเฮียะ เสฐียรโกเศศ มีนามเดิมเป็นภาษาจีนว่า หลีกวงหยง ญาติผู้ใหญ่มักเรียกว่า กวงหยง หรือ ย้ง ภายหลังท่านได้แปลงชื่อตนเองเป็น ยง เรียนหนังสือครั้งแรกกับบิดาเมื่ออายุได้ประมาณ ๕-๖ ขวบ พออายุได้ ๙ ขวบ มารดานำไปฝากเรียนที่โรงเรียนบ้านพระยานานา แล้วย้ายไปเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ ผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ดี โดยเฉพาะวิชาภาษาอังกฤษ ขณะเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ สอบได้คะแนนดีเยี่ยม จึงได้เลื่อนชั้นเตรียมไปเรียนชั้นหนึ่งที่เรียกว่า สแตนดาร์ดวัน (Standard One) และสมัครสอบภาษาไทยประโยค ๒ ที่โรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสได้ เมื่อสำเร็จการศึกษาชั้น ๔ (Standard Four) แล้ว สมัครเป็นนักเรียนแพทย์ที่ศิริราชพยาบาลตามคำแนะนำของขุนวิรัชเวชกิจ ผู้เป็นอา ได้ฝึกงานที่โอสถศาลาของรัฐบาลเป็นเวลา ๒-๓ เดือน โดยไม่ได้รับเบี้ยเลี้ยง จึงลาออก

มาทำงานหารายได้ช่วยเหลือครอบครัว ด้วยการทำงานเป็นเสมียนและพนักงานทั่วไปที่โรงแรมโอเรียนเต็ล ขณะทำงานมีโอกาสได้ฝึกสนทนาภาษาอังกฤษอยู่เสมอ และได้สมัครเรียนภาษาอังกฤษเพิ่มเติม โดยเป็นศิษย์ของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ และมิสเตอร์นอร์แมน แมกซเวล (Norman Maxwell) ชาวอังกฤษ

ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน เริ่มรับราชการครั้งแรกในตำแหน่งเสมียนโท กองภาษีขาออก **กรมศุลกากร** เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ แล้วโอนมาอยู่กองรายงานตำแหน่งเสมียนและเลขานุการของ มิสเตอร์นอร์แมน แมกซเวล ที่ปรึกษากรมศุลกากร ถึง พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้เป็นปลัดกรม กองภาษีขาออก กรมศุลกากร พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นหัวหน้าเจ้าพนักงานรับเงินภาษีอากร พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นผู้ช่วยอธิบดีกรมศุลกากร ต่อมา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ รัฐบาลมีนโยบายปฏิรูประบบราชการ โดยสนับสนุนคนรุ่นใหม่ ทำให้ท่านต้องออกจากราชการ เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

หลังจากนั้นไม่นาน ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน ได้กลับเข้ารับราชการอีกครั้งหนึ่งในตำแหน่ง**หัวหน้ากองศิลปวิทยาการ กรมศิลปากร** กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๘ ต่อมา วันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้มีประกาศพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการในกรมศิลปากรใหม่ ให้กองศิลปวิทยาการและกองหอสมุดแห่งชาติรวมกัน แล้วเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นกองวรรณคดี ได้มีคำสั่งแต่งตั้งให้ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธนดำรงตำแหน่ง**หัวหน้ากองวรรณคดี** เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๑ ต่อมาวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๒ ท่านได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยอธิบดีกรมศิลปากรอีกตำแหน่งหนึ่ง วันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ โอนไปรับราชการสำนักนายกรัฐมนตรี และได้เลื่อนเป็นข้าราชการชั้นพิเศษ ในตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญ วันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ คณะรัฐมนตรี โดย จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้กราบบังคมทูลให้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้มาดำรงตำแหน่ง**อธิบดีกรมศิลปากร** ตลอดระยะเวลาที่ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธนดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากรนั้น ท่านได้สร้างผลงานมีชื่อเสียงปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น เป็นผู้ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งโรงเรียนศิลปากร

แผนกช่าง ขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร ตามคำบัญชาของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี จึงถือว่าศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธนเป็นผู้ให้กำเนิดมหาวิทยาลัยแห่งนี้ และด้วยความรู้ความสามารถของพระยาอนุมานราชธนนี่เอง เมื่อถึงคราวเกษียณอายุราชการครบ ๕๕ ปี (กำหนดเกษียณอายุราชการในสมัยนั้น) กรมศิลปากรจึงต่ออายุราชการ ให้ท่านและต่อเนื่องมาทุกปี เป็นผลให้ท่านได้รับราชการในตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากรจนมีอายุครบวันเกิด ๖๐ ปี คือ เกษียณอายุราชการเมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๑

ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน ได้รับราชการด้วยความวิริยอุตสาหะ และปฏิบัติราชการด้วยดีตลอดมา ท่านได้รับพระราชทานนามสกุลว่า **เสฐียรโกเศศ** ซึ่งได้ใช้เป็นนามแฝงในงานนิพนธ์ด้วย ต่อมาได้เปลี่ยนใช้นามสกุล**อนุมานราชธน**ตามราชทินนาม ส่วนบรรดาศักดิ์ได้รับพระราชทานเมื่อครั้งรับราชการที่กรมศุลกากรและเลื่อนชั้นตามลำดับ ดังนี้

เป็นขุนอนุมานราชธน เมื่ออายุ ๒๓ ปี

เป็นหลวงอนุมานราชธน เมื่ออายุ ๒๘ ปี

เป็นพระอนุมานราชธน เมื่ออายุ ๓๑ ปี

เป็นพระยาอนุมานราชธน เมื่ออายุ ๓๖ ปี

ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน ยังได้ดำรงตำแหน่งในงานราชการพิเศษหลายตำแหน่ง โดยเฉพาะงานที่ **ราชบัณฑิตยสถาน** ท่านได้สร้างคุณูปการมากมาย ในฐานะที่เป็น

๑. ราชบัณฑิตประเภทวรรณศิลป์

๒. อุปนายกราชบัณฑิตยสถาน

๓. ประธานคณะบรรณาธิการทำสารานุกรมไทยของราชบัณฑิตยสถาน

๔. ประธานกรรมการทำอักขรานุกรมภูมิศาสตร์

๕. ประธานกรรมการบัญญัติศัพท์ภาษาไทย

๖. ประธานกรรมการชำระพจนานุกรมฉบับใหม่

งานคณะกรรมการอื่น เช่น

ประธานกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย

กรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี

นอกจากนี้ท่านยังเคยดำรงตำแหน่งทางการเมือง คือ ผู้แทนราษฎรชั่วคราวในจำนวนสมาชิก ๗๐ คน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ และวุฒิสมาชิก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐

เนื่องจากท่านเป็นผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญในหลายสาขาวิชา อาทิ ภาษาไทย นิรุกติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ ศาสนาและประเพณี โดยเฉพาะวิชาวัฒนธรรม และยังเคยเป็นพระอาจารย์ถวายพระอักษรแด่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ดังนั้น ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธนจึงได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษที่สถาบันอุดมศึกษาหลายแห่ง เช่น คณะอักษรศาสตร์ คณะครุศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน และท่านได้ดำรงตำแหน่ง**ศาสตราจารย์ ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**

ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน มีผลงานนิพนธ์ทางวิชาการ สารคดี และบันเทิงคดี ทั้งงานแปลและงานเขียน ซึ่งได้พิมพ์เผยแพร่แล้วจำนวนมากกว่า ๒๐๐ เรื่อง ที่รู้จักกันแพร่หลาย แบ่งตามประเภทความรู้ ได้แก่

๑. ภาษาไทย เช่น นิรุกติศาสตร์เบื้องต้น นิรุกติศาสตร์ภาค ๑-๒ คำแก้ว (เรียบเรียงร่วมกับนาคะประทีป) คำแผลงในภาษาไทยชนิดยืดเสียงคำเดิม ไทย-จีน เรื่องขวัญ และบทความในสารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน

๒. วรรณคดี เช่น กามนิต (แปลและเรียบเรียงร่วมกับนาคะประทีป) การศึกษาวรรณคดีแง่วรรณศิลป์ ค่าของวรรณคดี เครื่องประทีปในวรรณคดี แง่คิดจากวรรณคดี รสวรรณคดี ประชุมเรื่องพระราม เมขลา-รามสูร

๓. วัฒนธรรม เช่น เรื่องวัฒนธรรม วัฒนธรรมเบื้องต้น การแต่งตัวของชาวไทย ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน ชีวิตของชาวนา ชีวิตของชาววัด เรื่องกินโต๊ะจีน และเรื่องสารทขนมโก๋

๔. ขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น การศึกษาเรื่องประเพณีไทย การศึกษาศิลปะและประเพณี ประเพณีเก่าของไทย ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของคนไทย พระราชลัญจกรและตราประจำตำแหน่ง

๕. ศาสนา เช่น กวนอิม (เรื่องแปล) เล่าเรื่องในไตรภูมิพระร่วง เรื่องเมืองสวรรค์จากไตรภูมิ ศาสนาเปรียบเทียบ ชาติก่อน-ชาติหน้า บำเพ็ญตบะ ผีสางเทวดา ลัทธิของเพื่อน

๖. ประวัติศาสตร์และชีวประวัติ เช่น เรื่องของชาติไทย เรื่องเลิกทาสในรัชกาลที่ ๕ เรื่องแหลมอินโดจีนสมัยโบราณ อารยธรรมยุคดึกดำบรรพ์ ความหลังครั้งอยู่กรมศุลกากร ฟื้นความหลัง

๗. นิทานสอนใจและนวนิยาย เช่น กถาสริตสาคร กถาบิฐ กถามุข (เรื่องแปลจากนิทานต่างๆ ของอินเดีย) นิยายเบงคลี (เรียบเรียงร่วมกับนาคะประทีป) นิยายปาซาแห่งเตอรกี เผชิญหน้ากับ

พระเจ้านโปเลียน อำนาจแห่งความพยายาม

๘. เรื่องเบ็ดเตล็ด เช่น กำเนิดคน (เรียบเรียงร่วมกับนาคะประทีป) ตำนานศุลกากร เรื่องภาษีอากรและการค้าสำเภาสมัยก่อน ประติมากรรมไทย (แปลจากงานเขียนของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี) พงศาวดารธรรมชาติของสัตว์

นอกจากนี้ยังมีผลงานนิพนธ์เป็นภาษาต่างประเทศ เช่น Data on Conditioned Poison; The End of Buddhist Lent; Fertility Rites in Thailand ; Five Papers on Thai Custom ; The Golden Meru

นอกจากผลงานนิพนธ์หนังสือแล้ว ยังมีบทความเรื่องต่างๆ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารรวมทั้งคำบรรยายในสถาบันการศึกษาที่มีการบันทึกไว้อีกมากมาย นามปากกาที่ท่านใช้ ได้แก่ **คารม พ.ศ. (เปลี่ยนตาม พ.ศ.ที่ประพันธ์) เสฐียรโกเศศ ย. เสฐียรโกเศศ นามานุลักษณ์** และ **ส.ก.**

ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน เป็นนักวิชาการที่มีความรอบรู้ ในศาสตร์ต่างๆ หลายด้านและอย่างลึกซึ้ง ด้วยเหตุเพราะท่านเป็นผู้ใฝ่ใจในการอ่าน และศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา เมื่อท่านสนใจในเรื่องใดก็จะค้นคว้าให้รู้แจ้งเห็นจริง เมื่อรู้แล้วก็มีความพยายามนำมาถ่ายทอดและเผยแพร่ให้ลูกศิษย์และบุคคลที่สนใจได้ความรู้ด้วย ทั้งจากงานเขียน จากคำบรรยาย และจากปากของท่านเอง นอกจากจะให้ความรู้แล้ว ท่านยังส่งเสริมและให้กำลังใจแก่ผู้มาขอความรู้ทั้งที่เป็นชาวไทยและต่างชาติด้วยความเมตตา โดยมิเห็นแก่เหน็ดเหนื่อย สมกับเป็นนักปราชญ์และครูอาจารย์ผู้ประเสริฐโดยแท้ ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงเป็นที่เคารพยกย่องของคนทั่วไปทั้งในและนอกประเทศอย่างกว้างขวาง

ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน สมรสกับคุณหญิงละไม อนุมานราชธน มีบุตรธิดารวม ๙ คน ดังนี้

๑. นางสมไสว เหราบัตย์
๒. นายสมจัย อนุมานราชธน
๓. นางสมศรี สุกุมลนันทน์
๔. นางสาวภัทรศรี อนุมานราชธน
๕. นางมัลลี เวชชาชีวะ
๖. นายยรรยง อนุมานราชธน
๗. นายญาณิน อนุมานราชธน
๘. พ.ต.อ. (พิเศษ) บรรยงก์ อนุมานราชธน

๙. แพทย์หญิงยุวัน อนุมานราชธน

ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน ถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณ จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงศพ เมื่อ วันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ และโปรดเกล้าฯ ให้บรรจุอัฐิของท่านไว้ใต้ฐานพระประธาน ที่ระเบียงพระอุโบสถวัดพระเชตุพน-วิมลมังคลาราม

ต่อมา วันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ อันเป็นวาระครบรอบ ๑๐๐ ปีเกิดของท่าน องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) ได้กำหนดให้มีการเฉลิมฉลอง ในโอกาสที่ประกาศยกย่องศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน เป็น ***บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรมระดับโลก*** *และเมื่อ ๒๐ ปีผ่านไป ประเทศไทยก็ได้จัดงานเฉลิมฉลอง ๑๒๐ ปี ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน ตั้งแต่วันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๑ จนถึง ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ เพื่อเผยแพร่ชีวิตและผลงานของท่านให้เป็นแบบอย่างแก่อนุชนรุ่นหลังสืบไป ดังนั้น ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน จึงเป็นนักปราชญ์ที่โลกจะไม่มีวันลืมอย่างแน่นอน*

นางอรพินท์ ไชยกาล

ผู้แทนราษฎรหญิงคนแรกของประเทศไทย

นายประยงค์ อนันทวงศ์

สตรีไทยที่นับว่าเป็นผู้บุกเบิกสำคัญในการทำให้สตรีมีความทัดเทียมกับบุรุษทางการเมือง ต้องยกให้นางอรพินท์ ไชยกาล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหญิงคนแรกของประเทศไทย

นางอรพินท์ ไชยกาล มีนามเดิมว่า พิณ คุณิตะสิน เป็นธิดาของนายแก้วและนางคูณ คุณิตะสิน เกิดเมื่อวันศุกร์ที่ ๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๔๗ ที่จังหวัดอุบลราชธานี

เมื่อถึงวัยเรียนได้เข้าเรียนจนจบประโยคประถมศึกษาบริบูรณ์ (ป.๓) เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๖ จากนั้นได้เดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อศึกษาต่อ ด้วยได้รับคัดเลือกให้ได้รับทุนการศึกษาเป็นนักเรียนฝึกหัดครูมณฑลอุบลราชธานี ส่งไปศึกษาที่โรงเรียนเบญจมราชาลัย ซึ่งเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูสตรีแห่งแรกของประเทศไทย โดยเป็นนักเรียนประจำ

เมื่อเรียนจบได้รับประกาศนียบัตรครู ป.ป. แล้วเดินทางกลับจังหวัดอุบลราชธานี เริ่มต้นชีวิตการทำงานด้วยการเป็นครูใหญ่ของโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดอุบลราชธานี ชื่อโรงเรียนนารีนุกูล ซึ่งพระยาศรีธรรมศกราช สมุหเทศาภิบาลมณฑลอุบลราชธานี ตั้งใจจะให้ตำแหน่งนี้แก่ท่านโดยเฉพาะ เพราะเป็นสตรีคนแรกของจังหวัดอุบลราชธานี ที่สำเร็จการศึกษาจากเมืองหลวง

ต่อมา นางอรพินท์ ได้ริเริ่มก่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูสตรีประกาศนียบัตรจังหวัด โดยความเห็นชอบของเทศาภิบาลและศึกษาธิการมณฑล นับเป็นสตรีชาวอุบลราชธานีคนแรกที่ได้รับราชการเป็นครูใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูสตรี ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๘๓

นางอรพินท์ได้สมรสกับนายเลียง ไชยกาล อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี และอดีตรัฐมนตรีหลายสมัย มีบุตรธิดารวม ๓ คน คือ

๑. นายปกครอง ไชยกาล

๒. นายเกตุทัต ไชยกาล

๓. นางสาวนาตยา ไชยกาล

เมื่อแต่งงานแล้ว นางอรพินท์ได้ทำหน้าที่เป็นภรรยาที่ดี จนถือได้ว่าท่านอยู่เบื้องหลังความสำเร็จของสามีในกิจการต่างๆ ตลอดมา ขณะเดียวกันก็เอาใจใส่เลี้ยงดูบุตรธิดาอย่างดี จนได้รับการยกย่องเป็นแม่ดีเด่นแห่งชาติ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๗

จากภารกิจอันหนักในการช่วยเหลือสามีหาเสียงเลือกตั้ง ทำให้นางอรพินท์ต้องลาออกจากการรับราชการ ประจวบกับได้มีประกาศพระราชกฤษฎีกาให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานีเพิ่มได้อีก ๒ คน จึงมีผู้เสนอให้นางอรพินท์ลงสมัคร ส.ส. ครั้งแรกหลายคนไม่เห็นด้วย โดยให้เหตุผลว่าไม่เคยมีธรรมเนียมที่ผู้หญิงจะเป็นผู้แทน แต่ในที่สุดท่านก็ลงสมัคร ต้องสมบุกสมบันในการออกไปตระเวนหาเสียงหามรุ่งหามค่ำแทบไม่มีเวลาพักผ่อนจนถึงกับป่วยหนัก โดยมีอาการเจ็บเอ็นเท้าและเป็นไข้ ในวันลงคะแนนเสียงเลือกตั้งต้องนอนให้หมอบีบเอ็นอยู่ที่บ้าน พอทราบผลลงคะแนนเสียงว่าได้รับเลือกตั้งแล้ว ท่านดีใจหายเจ็บเอ็นและลุกขึ้นได้ แต่พิษไข้หวัดยังไม่บรรเทา ท่านเลยต้องนอนบนแคร่ให้ลูกศิษย์และญาติมิตรหามไปขึ้นรถไฟที่สถานีรถไฟเดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อไปรายงานตัวต่อสภาผู้แทนราษฎรตามระเบียบ

จากการเลือกตั้งครั้งนั้น ปรากฏว่าท่านได้รับคะแนนอย่างท่วมท้นเป็นอันดับที่ ๑ ของประเทศ และที่เป็นเกียรติประวัติอันน่าภูมิใจก็คือ ท่านได้ชื่อว่าเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหญิงคนแรกของประเทศไทย

การที่ท่านได้เข้ามาอยู่ในแวดวงการเมือง นอกจากเป็นเพราะสิ่งแวดล้อมหลายประการ เช่น การเป็นภรรยารัฐมนตรีแล้ว ท่านยังเป็นผู้มีน้ำใจอันดีที่จะทำงานให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมอีกด้วย ท่านชอบช่วยเหลือประชาชนโดยเฉพาะในชนบท ซึ่งเป็นผู้ด้อยโอกาสที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก ท่านตระหนักในภาระหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นอย่างดีว่า **จะต้องเป็นแต่ผู้ให้เสมอไปด้วยความเสียสละและอดทน และต้องร่วมมือช่วยกันประคับประคองฐานะส่วนใหญ่ของชุมชนที่ยังด้อยอยู่ให้ทัดเทียมชุมชนที่มีอยู่เท่าที่สามารถจะทำได้** ทั้งนี้เป็นไปตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานไว้ว่า

"ฐานะของประชาชนส่วนใหญ่นั้น เป็นรากฐานความเจริญของประเทศชาติ จำเป็นที่จะต้องร่วมมือกันอุ้มชูยกระดับความเป็นอยู่ของสังคมให้ดีขึ้น"

ดังนั้นนางอรพินท์ จึงได้บำเพ็ญคุณประโยชน์แก่สังคม โดยเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งสมาคมกรรมกรไทย สาขาอุบลราชธานี มีท่านเป็นนายกสมาคม วัตถุประสงค์สำคัญของการจัดตั้งสมาคมนี้ขึ้นก็คือเพื่อยกระดับฐานะกรรมกรและช่วยเหลือกรรมกรที่มีบุตรมากและยากจน ตลอดจนสงเคราะห์เรื่องการทำศพกรรมกรผู้ยากไร้อีกด้วย

พุทธศักราช ๒๔๙๔ นางอรพินท์ ได้รับเลือกเป็นนายกสมาคมเบญจมราชาลัย และเป็นประธานมูลนิธิเบญจมราชาลัยควบอีกตำแหน่งหนึ่ง

ต่อมาพุทธศักราช ๒๕๐๗ ได้เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งสมาคมนารีนุกูล พร้อมกับดำรงตำแหน่งนายกสมาคมที่ตั้งนี้ด้วย จากนั้นได้เป็นผู้ริเริ่มการก่อตั้งมูลนิธิเด็กกำพร้าอีสาน และได้รับเลือกเป็นประธานมูลนิธิแห่งนี้ด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ นางอรพินท์ยังได้รับเลือกเป็นกรรมการอำนวยการสภาสตรีแห่งชาติ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๔ – ๒๕๐๕ ได้เป็นอาสากาชาดรุ่นแรกของจังหวัดอุบลราชธานี ทั้งได้ทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ให้แก่สภากาชาดไทยอย่างเต็มที่ อีกสิ่งหนึ่งที่ท่านฝังจิตฝังใจอย่างลึกซึ้งก็คือการเป็นลูกเสือวิสามัญ ยิ่งกว่านั้นท่านภูมิใจมากเมื่อทางกองลูกเสือได้แต่งตั้งให้ท่านเป็นรองผู้ตรวจการลูกเสือแห่งชาติ ท่านถึงกับแต่งกายลูกเสือไปเยี่ยมเยียนลูกเสือทั้งในกรุงเทพฯ และที่อุบลราชธานีเป็นประจำ

นางอรพินท์ มีศรัทธาในกิจการลูกเสือเป็นชีวิต ได้บรรยายความรู้สึกต่อกิจการลูกเสือไว้ดังนี้

"สมัยพุทธศักราช ๒๔๖๗ เมื่อดิฉันรับราชการเป็นครูใหญ่ โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดอุบลราชธานี นารีนุกูลนั้น สตรีเพศยังมิได้รับเกียรติเป็นลูกเสือของชาติ มาบัดนี้บ้านเมืองวิวัฒนาการ สตรีมีเกียรติ โดยการยกย่องของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งสตรีไทยทั้งชาติเคารพสักการะเทิดทูน ด้วยความศรัทธา พระองค์ทรงนำให้สตรีไทยได้ก้าวหน้า มีเกียรติ มีสมรรถภาพ มีวิริยะมานะ มุ่งกระทำดี

ด้วยเหตุนี้ หน้าที่ของพลเมืองดี ฝ่ายสตรีจึงมีความสามารถทำได้ ทั้งการกระทำของสตรีเป็นการส่งเสริมกำลังใจหรือเป็นการช่วยเหลือฝ่ายบุรุษเพศที่เคยรับภาระหนักของบ้านเมืองแต่ฝ่ายเดียวนั้น ได้แบ่งเบาความหนักให้ฝ่ายสตรีได้มีโอกาสรับผิดชอบด้วย

ก็คงเนื่องมาจากสาเหตุนี้ด้วยประการหนึ่ง สตรีไทยสมัยปัจจุบันจึงได้มีโอกาสเป็นลูกเสือเพื่อรับใช้ชาติบ้านเมือง โดยการส่งเสริมสนับสนุนและด้วยการอบรมกุลบุตร กุลธิดา ให้เป็นผู้กระทำหน้าที่ปลูกฝังความดีโดยหลักการของลูกเสือไว้ในจิตใจของเด็กตั้งแต่อายุ ๘ ขวบ ซึ่งในระยะอายุนี้เด็กต้องการรู้ต้องการเห็น รู้แล้วเห็นแล้วก็จดจำ"

ที่สุดท่านกล่าวว่า

"ดิฉันภาคภูมิใจในเกียรติของดิฉันที่ได้มีโอกาสเป็นลูกเสือ ความเป็นผู้มีจิตใจกว้างขวางและเสียสละเป็นหลักการอันสำคัญของลูกเสือ เมื่อทุกฝ่ายมีจิตใจสูงไม่เห็นแก่ตัว ความรักใคร่ไมตรีที่มีต่อกันและกัน ย่อมจะยืนนานมั่นคงถาวร ซึ่งเป็นหลักของรัฐบาล ทุกๆ รัฐบาลต้องการให้ทุกคนในชาติมีความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันจรรโลงชาติบ้านเมืองให้วิวัฒนาการ"

ในทางพระพุทธศาสนา นางอรพินท์ เป็นผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เป็นคนใจบุญสุนทาน ได้บริจาคทรัพย์สร้างถาวรวัตถุต่างๆ ให้แก่วัดวาอาราม รวมไปถึงโรงเรียน โรงพยาบาล และสถานสงเคราะห์อื่นๆ อยู่เป็นประจำ

นับได้ว่า นางอรพินท์ ได้บำเพ็ญประโยชน์ทางสังคมให้แก่บ้านเกิดของท่านและทั่วๆ ไปอย่างมากมายเหลือที่จะกล่าว ทั้งมีความตั้งใจในการทำงานด้วยความอดทน เสียสละเพื่องานส่วนรวม

ควบคู่กับความอ่อนโยน เมตตา ปรานี เป็นที่รักใคร่แก่บุคคลที่ได้ใกล้ชิด สมกับที่ท่านเป็นครู และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

นางอรพินท์ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดคือ

- เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย ตริตาภรณ์ช้างเผือก
- เหรียญลูกเสือสดุดีชั้นพิเศษ ซึ่งเป็นเหรียญสูงสุดของลูกเสือ
- เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ
- เหรียญรัชดาภิเษก
- เหรียญกาชาดสมนาคุณชั้น ๑
- เหรียญ ๒๕ พุทธศตวรรษ

นอกจากนี้ยังได้รับเข็มและโล่เชิดชูเกียรติอีกเป็นจำนวนมาก

นางอรพินท์ ไชยกาล ได้ถึงแก่กรรมด้วยความชราภาพ เมื่อวันจันทร์ ที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลาประมาณ ๑๕.๓๐ น. ณ โรงพยาบาลนนทเวช จังหวัดนนทบุรี สิริอายุได้ ๙๒ ปี

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานเพลิงศพ นางอรพินท์ ไชยกาล ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุ เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร วันจันทร์ ที่ ๒๙ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๑๗.๐๐ น.

ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์
แบบอย่างหมอและครูของสังคม

นางอรุณี แดงพันธ์

ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ได้รับการยกย่องจากบรรดาลูกศิษย์ทั้งหลายว่าเป็นปูชนียบุคคล เนื่องจากท่านเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการและสร้างสรรค์ผลงานไว้หลากหลายสาขา โดยเฉพาะด้านแพทยศาสตร์ ทั้งการแพทย์แผนปัจจุบัน แผนโบราณ การบัญญัติศัพท์วิชาแพทยศาสตร์ภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย ด้านการศึกษา งานวิจัย งานเขียนบทความทางวิชาการและความรู้ทั่วไป ตลอดจนงานส่งเสริมสังคมซึ่งเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง

ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ เกิดที่ตำบลรังสิต อำเภอรังสิต จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ ๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๕๑ ตรงกับวันพฤหัสบดี ขึ้น ๘ ค่ำเดือน ๑๐ ปีวอก เป็นบุตรลำดับที่สองของรองอำมาตย์เอก หลวงศรีนาวาพล (อู่ เกตุสิงห์)และนางศรีนาวาพล (ลูกจันทร์ สกุลเดิม งามเจริญ) มีพี่น้องรวม ๗ คน

ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ เรียนจบชั้นประถมศึกษา ที่โรงเรียนประถมวัดจักรวรรดิ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๑ ต่อมาได้เข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนมัธยมวัดบพิตรพิมุข ท่านใช้เวลาเพียง ๓ ปี ในการเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ – ๕ และย้ายไปเรียนต่อชั้นมัธยมปีที่ ๖ ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๔ จากนั้น จึงเข้าเรียนต่อชั้นเตรียมแพทย์ ที่คณะอักษร-ศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๙ จบชั้นเตรียมแพทย์แล้วได้ "ข้ามฟาก" มาเรียนที่คณะแพทยศาสตร์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งตั้งอยู่บริเวณโรงพยาบาลศิริราช เมื่อ พุทธศักราช ๒๔๗๑ ในขณะที่เรียนชั้นปีที่ ๒ ถึง ๔ ได้รับทุนจากพระยาอุเทนเทพโกสินทร์ (ประสาร บุรณศิริ) เนื่องจากสอบได้ที่หนึ่ง

ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ได้รับพระราชทานปริญญาเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๕

เมื่ออายุได้ ๒๔ ปี สมัยนั้นเรียกเวชบัณฑิตตรี ต่อมาจึงได้เปลี่ยนเป็น แพทยศาสตรบัณฑิต ท่านได้รับรางวัลเหรียญทอง สำหรับการเรียนยอดเยี่ยมตลอดหลักสูตร และรางวัลเหรียญทองแดงสำหรับความเป็นเยี่ยมในวิชาสรีรวิทยา พยาธิวิทยา อายุรศาสตร์ ศัลยศาสตร์ และสูติศาสตร์-นรีเวชวิทยา ในสมัยนั้นมี ๖ แผนก ท่านได้รับเหรียญ ๕ เหรียญ

พุทธศักราช ๒๔๗๖ ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ได้รับราชการเป็นอาจารย์ตรี แผนกสรีรวิทยา คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรมมหาวิทยาลัย กระทรวงธรรมการ พร้อมกันนั้นได้ศึกษาต่อในคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล และสอบได้ปริญญาแพทยศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พ.ด.)ในพุทธศักราช ๒๔๗๘ ขณะอายุได้ ๒๗ ปี เป็นแพทยศาสตร-ดุษฎีบัณฑิตคนที่สี่ของไทย

พุทธศักราช ๒๔๗๙ ได้เลื่อนเป็นอาจารย์โท และสอบได้ทุนอเล็กซานเดอร์ ฟอน ฮุมโบลท์ ไปศึกษาเพิ่มเติมในวิชาสรีรวิทยา เภสัชวิทยา และเคมี ณ มหาวิทยาลัยฮัมบูร์ก ประเทศเยอรมนี พุทธศักราช ๒๔๘๐ ท่านได้รับทุนจากสถาบันโรคเมืองร้อนให้ไปศึกษาประกาศนียบัตรโรคเมืองร้อน และปาราสิตวิทยา และในพุทธศักราช ๒๔๘๒ ได้รับปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (Dr.rer.nat.) สาขาอินทรีย์เคมี ด้วยเกียรตินิยมดีมาก

หลังจากกลับจากต่างประเทศ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๓ ศาสตราจารย์นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ได้ดำรงตำแหน่งคณบดีคนแรกของคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ จากนั้นได้ไปช่วยราชการเป็นอายุรแพทย์ ประจำโรงพยาบาลทหารเรือสัตหีบ ทำงานด้านวิจัยสมุนไพร จนพุทธศักราช ๒๔๘๕ ได้รับพระราชทานยศเรือโท สังกัดกรมแพทย์ทหารเรือ กองทัพเรือ จนถึงพุทธศักราช ๒๔๘๖ จึงได้ขอลาออกจากการเป็นทหารเรือและกลับเข้ารับราชการที่มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์อีกครั้ง ในปีเดียวกันนั้นท่านได้เลื่อนเป็นอาจารย์เอก แผนกสรีรวิทยา คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข

พุทธศักราช ๒๔๘๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าแผนกสรีรวิทยา ในระยะนั้นยังรวมเภสัชวิทยาและชีวเคมีอยู่ด้วย

พุทธศักราช ๒๔๙๔ ได้เลื่อนเป็นอาจารย์ชั้นพิเศษ และในปีต่อมา พุทธศักราช ๒๔๙๕ ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์

พุทธศักราช ๒๕๐๘ ได้รับแต่งตั้งเป็นรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี

พุทธศักราช ๒๕๐๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าแผนกเภสัชวิทยา คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ จนถึงพุทธศักราช ๒๕๑๑ จึงได้เกษียณอายุราชการ

เกียรติคุณทางวิชาการที่สำคัญ ซึ่งศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ได้รับ มีดังนี้

๑. ราชบัณฑิต ประเภทวิทยาศาสตร์ประยุกต์

๒. แพทยศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

๓. เภสัชศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

๔. วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ศึกษาศาสตร์) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๕. ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๖. วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (พลศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๗. ศาสตราจารย์กิตติมศักดิ์ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ สมรสกับแพทย์หญิง หม่อมราชวงศ์ส่งศรี เกษมศรี ธิดาหม่อมเจ้าปฏิพัทธ เกษมศรี อดีตเทศาภิบาลมณฑลราชบุรี และหม่อมเนื่อง สกุลเดิม ปันยารชุน เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๖ ทั้งคู่ไม่มีบุตรด้วยกัน

ผลงานที่ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ได้สร้างสรรค์ขึ้นมีหลายสาขา ได้แก่

๑. งานวิจัยและงานเขียน

ระหว่างรับราชการ ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ มีผลงานวิจัยและบทความที่เสนอในประเทศ รวม ๔๒ เรื่อง มีรายงานบทความที่ตีพิมพ์ หรือเสนอในต่างประเทศ ๑๖ เรื่อง ซึ่งในจำนวนนี้ ๑๐ เรื่อง ได้นำเสนอในที่ประชุมนานาชาติ ย่อเอกสารและบันทึกสั้นใน "สารศิริราช" ๔๕ เรื่อง เสนอศัพท์บัญญัติแพทยศาสตร์ อังกฤษ – ไทยตีพิมพ์ในสารศิริราช ๕๐ เรื่อง รวมคำศัพท์ ๑๐,๖๐๐ คำ และธาตุ (รากศัพท์) ๔๗๓ คำ บทบรรณาธิการ เรื่องจุงใจ บันทึกประวัติเกี่ยวกับสถาบันและบุคคลที่น่ารู้ ความเห็นความรู้เบ็ดเตล็ด ๑๘๖ เรื่อง เรื่องเบ็ดเตล็ดอื่นๆ เป็นบทความตีพิมพ์ในสารศิริราช ๖๓ เรื่อง บทความตีพิมพ์ในที่อื่นๆ ๒๙ เรื่อง คำขวัญและข้อความสั้นๆ ๓๑ เรื่อง

บทบรรณาธิการในสารศิริราชนั้น มีความหลากหลาย สิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อชาวศิริราชก็คือ ท่านทำให้ลูกศิษย์ได้รู้จักผู้มีพระคุณต่อศิริราช ท่านได้เขียนถึง "ทูลกระหม่อม" รอคคิ เฟลเล่อร์มูลนิธิกับโรงเรียนแพทย์ หลักหินในความก้าวหน้าของศิริราช เช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร หม่อมเจ้าพูนศรีเกษม เกษมศรี พระอาจวิทยาคม เป็นต้น

ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ได้เขียนเรื่อง "โดยพระยุคลบาท" ไม่น้อยกว่า ๑๕ เรื่อง ล้วนเป็นพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ซึ่งชาวศิริราชควรยึดถือเป็นต้นแบบ ท่านได้เขียนบทความภาษาอังกฤษ เรื่อง "The Man who deserves a monument" ในหนังสือฉลองครบรอบ ๕๐ ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กล่าวถึงหม่อมเจ้าพูนศรีเกษม

เกษมศรี ผู้ริเริ่มสหศึกษาในยุคต้นช่วงพุทธศักราช ๒๔๗๐ ซึ่งในขณะนั้นมีนักเรียนเตรียมแพทย์หญิงเพียง ๘ คน หนึ่งในนั้นคือ หม่อมราชวงศ์ส่งศรี เกษมศรี ภรรยาของท่าน ซึ่งเรื่องนี้ไม่เคยมีใครกล่าวถึงเลยเป็นเวลานานกว่า ๔๐ ปี

๒. งานด้านภาษา

๒.๑ ภาษาไทย

ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ แม้จะเป็นแพทย์ เป็นนักวิทยาศาสตร์ แต่ท่านก็เป็นผู้รู้ในภาษาไทยอย่างแตกฉาน ได้รับเชิญให้ไปบรรยายเรื่อง *"ภาวะภาษาไทยในสายตาของผู้ใช้"* ในการประชุมของชุมนุมภาษาไทย ณ ห้องประชุมคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๐๓ ท่านได้กล่าวถึงความวิปริตของภาษา ๖ ประการ ได้แก่ ภาษาคลาดเคลื่อน เช่น ใช้สับสนระหว่าง "เรี่ยราย" และ "เรี่ยไร" ภาษาฟุ้งเฟ้อ เช่น อภิมหาเศรษฐี อภิมหาอมตะนิรันดร์กาล ภาษากุดด้วน เช่น จาก "อาจารย์" เป็น "จารย์" จาก "กิโลกรัม" เป็น "โล" ภาษาหย่อนสติ เช่น รายได้ทวีคูณขึ้นหลายสิบเท่า ธนาคารเลือด ธนาคารกระดูก ธนาคารนัยน์ตา ภาษาแผลง เช่น จาก "ดิฉัน" เป็น "อะฮั้น" จาก "เวลานาน" เป็น "เวลายาว" จาก "ขอบคุณอย่างมาก" เป็น "ขอบคุณอย่างสูง" และภาษาหยาบคาย

ในคำบรรยาย เรื่อง *"สมเด็จพระราชบิดาฯ กับด้านการค้นคว้าทางการแพทย์ของไทย"* ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินเปิดสำนักงานมูลนิธิวิจัยประสาท ในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ โรงพยาบาลประสาท พญาไท เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๐๗ นั้น แม้จะประกอบด้วยคำราชาศัพท์ค่อนข้างมาก แต่ก็ได้ความรื่นหูไม่ติดขัด เมื่อท่านเขียนเรื่องเป็นภาษาไทย ก็จะใช้ภาษาไทยล้วนๆ และเขียนภาษาไทยทับศัพท์ภาษาอังกฤษได้อย่างถูกต้อง ท่านมักจะติงพวกลูกศิษย์อยู่เสมอๆ เมื่อใช้ภาษาผิดพลาด

๒.๒ ภาษาอังกฤษ

ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ เป็นผู้รู้ในภาษาอังกฤษอย่างดีเยี่ยม บทความที่ท่านเขียนเป็นภาษาอังกฤษนั้น ฝรั่งแท้ๆ ก็ยังชมเชย เมื่อนิตยสารโคโรเน็ทตีพิมพ์เรื่อง "Medical Ambassador to Thailand" ฉบับเดือนมีนาคม คริสต์ศักราช๑๙๕๒ (พุทธศักราช ๒๔๙๕) ท่านก็เขียนประท้วงเป็นภาษาอังกฤษโดยทันที และตีพิมพ์ในสารศิริราช ฉบับเดือนเมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๕ ว่าเป็น Super-imaginative report (ท่านแปลเป็นภาษาไทยว่า รายงานแบบเพ้อเจ้อ) และได้ส่งให้ศาสตราจารย์อัลบริตตัน อดีตหัวหน้าแผนกสรีรวิทยาเมื่อสมัยท่านเป็นนักเรียนแพทย์ เมื่อศาสตราจารย์อัลบริตตันได้รับแล้วก็มีจดหมายมาชมเชยท่านว่าเขียนได้อย่างดียิ่ง เมื่อมีผู้ถามท่านว่าเป็นนักเรียนเยอรมันทำไมจึงคล่องภาษาอังกฤษ ท่านตอบว่าเพราะสนใจและชอบก็เลยทำได้

บทความภาษาอังกฤษ เรื่อง Lord of Life of the Thais and His Subjects เฉลิมฉลองพระชนมพรรษา ๕ รอบ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเรื่อง Nehru as Father ที่ท่านได้รับเชิญให้ไปบรรยายที่อาศรมวัฒนธรรมไทย-ภารต เนื่องในวาระครบรอบวันเกิดปีที่ ๗๘ ของท่านเนห์รู เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๐ ทั้งสองเรื่องที่ยกตัวอย่างมานี้เป็นภาษาอังกฤษที่

ไพเราะและตรึงใจอย่างมาก

๒.๓ ภาษาเยอรมัน

ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ มีความเชี่ยวชาญภาษาเยอรมันเป็นอย่างยิ่ง แม้เพียงได้เรียนแค่ ๒ ปี ท่านก็สามารถแต่งเรียงความภาษาเยอรมันประกวดทั่วโลก ได้รับรางวัลสำหรับประเทศไทย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๘ และได้รับเหรียญฮุมโบลท์ และทุนพิเศษไปเรียนวิชาการสอนภาษาเยอรมันที่อคาเดมี เมืองมิวนิก ประเทศเยอรมนี เป็นเวลา ๖ สัปดาห์ ในพุทธศักราช ๒๔๘๐ ซึ่งช่วงนั้นอยู่ระหว่างการไปเรียนเพิ่มเติมที่มหาวิทยาลัยฮัมบูร์ก

บทความภาษาเยอรมันที่ท่านได้เคยเขียนไว้นั้น นายกสมาคมนักเรียนเก่าไทยในเยอรมนี และเลขาธิการสมาคมไทย-เยอรมัน ได้เขียนไว้ว่า *"ขอแปลบางตอนเป็นภาษาไทยอย่างกระท่อนกระแท่น เพราะไม่สามารถถอดความหมายที่ลึกซึ้งและเพราะพริ้งในภาษาเยอรมันออกเป็นภาษาไทยได้อย่างสมบูรณ์"* นอกจากความรู้อย่างดียิ่งในภาษาเยอรมันแล้ว ท่านยังได้ทำหน้าที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศเยอรมนี และระหว่างชาวไทยกับชาวเยอรมัน จนได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงจากประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐเยอรมันตะวันตก

๓. งานด้านการศึกษา

ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ได้ทำงานด้านการศึกษาไว้หลายด้านดังนี้

๓.๑ สามัญศึกษา

ได้ตั้งโรงเรียนสวนบัวขึ้นในพุทธศักราช ๒๕๐๑ เริ่มด้วยกิจการอนุบาล แล้วขยายขึ้นโดยลำดับจนกิจการเจริญและมั่นคงแข็งแรง ท่านมุ่งหมายให้การอบรมด้านศีลธรรม และวัฒนธรรม โรงเรียนมีกิจกรรมพิเศษหลายอย่าง เน้นเรื่องกิจการลูกเสือและเนตรนารี ตัวท่านเองก็เข้ารับการอบรมขั้นผู้ช่วยผู้ฝึกสอนในประเทศ และไปรับการอบรมในต่างประเทศด้วย ในวงการลูกเสือแห่งชาติเป็นที่ทราบกันดีว่าท่านส่งเสริมในทุกๆ ทาง นอกจากนั้น ยังเน้นเรื่องพุทธศาสนา มีการบวชสามเณร และบวชผ้าขาว (บวชชีพราหมณ์) การจัดงานการกุศลตามกาลสมัย และการส่งเสริมการทำบุญของนักเรียน

โรงเรียนสวนบัวในปัจจุบันอยู่ภายใต้การควบคุมของมูลนิธิอวย-ส่งศรี เกตุสิงห์ โดยมี ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์นรา แววศร เป็นผู้รับใบอนุญาต

๓.๒ อุดมศึกษา

ตลอด ๓๕ ปี แห่งชีวิตราชการ ศาสตราจารย์ นายแพทยอวย เกตุสิงห์ ได้อุทิศเวลาการเรียนการสอนให้แก่ศิริราชทั้งหมด และยังทำหน้าที่อาจารย์พิเศษแก่สถาบันอื่น หลังจากที่เกษียณอายุราชการแล้ว รวมทั้งหันความสนใจไปสู่กีฬาเวชศาสตร์ และพลศึกษา ท่านเป็นอาจารย์สอนพิเศษให้แก่ภาควิชาพลศึกษาของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาลัยแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ท่านจึงมีลูกศิษย์ลูกหาในวงการกีฬาและพลศึกษาอีกด้วย

๓.๓ งานอาสาพัฒนาเกี่ยวกับการศึกษา

บทบาทการพัฒนาชนบทโดยชาวมหาวิทยาลัย ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ เป็นผู้ริเริ่มดำเนินการมาก่อนงานค่ายอาสาพัฒนาชนบท การนำนักศึกษาช่วยสร้างโรงเรียนในถิ่นไกล ก็เริ่มโดยท่านเพราะต้องการให้นักศึกษาฝึกหัดฝีมือก่อสร้างก่อนที่จะลงมือปฏิบัติจริงๆ ท่านเป็นผู้ทำให้นักศึกษารู้จักการทำงานร่วมกัน ค่ายอาสาพัฒนาของมหาวิทยาลัยแพทย์ศาสตร์ ได้เริ่มมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๑๐ และต่อมาพุทธศักราช ๒๕๑๒ ก็เป็นค่ายอาสาพัฒนาของมหาวิทยาลัยมหิดล ท่านได้ช่วยสร้างบุคลิกภาพและเจตคติแห่งความเป็นสาธารณชนให้แก่นักศึกษาชายหญิงของมหาวิทยาลัยมหิดล และมหาวิทยาลัยอื่นๆ ที่มาสมทบ นับจำนวนเป็นพันคน ท่านได้ไปนอนกลางดินกินกลางทรายและร่วมงานกับนักศึกษาทุกค่าย แต่งเพลงปลุกใจ รวมทั้งเพลงประจำกลุ่ม อาสาชาวค่ายทุกรุ่นสามัคคีกลมเกลียวกันเป็นอันดี กล่าวได้อีกว่า ชาวค่ายอาสาพัฒนาได้มีส่วนช่วยพัฒนาบ้านเมืองด้วย แม้จะเป็นส่วนน้อยก็ตาม

๔. งานฟื้นฟูวิชาแพทย์แผนไทย

ข้อนี้นับเป็นงานชิ้นพิเศษสุดของศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ท่านได้ปรารภไว้ตั้งแต่เมื่อมีอายุ ๖ รอบ เกี่ยวกับ *"โครงการฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์อายุรเวท"* ท่านคิดว่าในปัจจุบันการแพทย์แผนไทยได้เสื่อมโทรมลงมาก หมอแผนโบราณที่ดีมีแต่จะหมดไป หมอที่เกิดขึ้นใหม่ก็หาคนเก่งได้ยาก ถ้าปล่อยเช่นนี้ต่อไป ไม่ช้าการแพทย์แผนไทยซึ่งเป็นสมบัติอย่างหนึ่งของชาติก็จะสิ้นสูญไป สมุนไพรไทยก็จะรู้จักกันน้อยลง หลักการของท่านคือต้องการให้เป็น "หมอไทย" ป้องกันไม่ให้กลายเป็นแผนปัจจุบัน ให้ใช้ยาแบบไทย และให้ศึกษาสรรพคุณยาไทย อุดมคตินี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ทันสมัย เพราะในปัจจุบันนี้ ประเทศที่เจริญแล้วหันมาสนใจสรรพคุณและฤทธิ์ของสมุนไพรทั่วโลกกันมากขึ้น

ตลอดชีวิตการทำงานของศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ นั้นไม่ว่าจะอยู่ในราชการหรือหลังจากเกษียณอายุราชการแล้ว ท่านยังคงความเป็นครูอยู่ตลอด ในด้านการสอนท่านจะคำนึงว่าผู้เรียนเป็นระดับใด ควรสอนลึกซึ้งเพียงใด การสอนนักศึกษาท่านสอนแต่เพียงพอความต้องการ

พิพิธภัณฑ์ประวัติการแพทย์ไทย อวย เกตุสิงห์ (ชั้น ๑ ตึกสรีรศาสตร์ ร.พ.ศิริราช) จัดแสดงประวัติและวิวัฒนาการทางการแพทย์แผนไทย หุ่นแสดงชุดการเกิด แก่ เจ็บ ตาย อุปกรณ์การปรุงยาสมุนไพรไทย และการนวดแผนโบราณ

สั้นง่าย ไม่ต้องลงรายละเอียดมากแต่ก็ได้ประโยชน์เพียงพอ ก่อนการบรรยาย ท่านจะเขียนหัวข้อสำคัญไว้ในกระดานดำก่อน นักศึกษาต้องมาแต่เช้าเพื่อคัดลอกลงสมุดไว้ก่อน ต่างคนต่างทำกันเอง พอเวลาแปดนาฬิกา ท่านเข้ามาบรรยาย นักศึกษาก็ไม่ต้องจดตามกันทุกคำ เพราะการคัดลอกไว้ก่อนก็ทำให้รู้เรื่องไปครึ่งหนึ่งแล้ว ท่านบอกว่าคนเราต้องลงมือทำเอง ตาดู มือจด หัวคิดตาม พอฟังคำบรรยายก็ได้สัมผัสทางหู จะได้ประโยชน์กว่าการได้ "Sheet" ไปง่ายๆ และยังทำให้ทุกคนต้องมาเข้าให้ทันเวลา ท่านยังบอกอีกว่า คนจะเป็นแพทย์ได้ต้องหัดทำตัวให้ตรงต่อเวลา

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ยังให้ความเห็นว่า ครูต้องเป็นผู้ที่ยั่วแหย่ยุยงให้ศิษย์เกิดความมานะ บากบั่น หาความรู้ใส่ตัวจนเป็นผลสำเร็จ ครูคนใดมีปากน้อย ปากที่อปล่อยลูกศิษย์ตามสบาย ไม่ค่อยแคะสะกิดสะเกา หรือทิ่มแทงเอาบ้าง ครูคนนั้นลูกศิษย์อาจจะรักในระหว่างเรียนว่าใจดี แต่เมื่อเขาเรียนจบไปแล้วคงจำได้ไม่แม่น และไม่เคารพนับถือเท่ากับครูที่เคยทำให้เขาเกรงใจและกลัว หรือแม้บางครั้งเกลียดอาจารย์ ถือว่า "ครูดีตีเก่ง" น่าจะเป็นคติเหมาะสมสำหรับทุกคน "ครูแท้" ต้องทำให้ศิษย์เกิดความรู้ชนิดดี ชนิดถูกต้อง ครูต้องเป็นผู้มีพรหมวิหาร ๔ ให้ความรู้แก่ศิษย์อย่างสิ้นเชิงโดยไม่ปิดบัง และให้การสนับสนุนศิษย์โดยสมควรแก่กรณี

โดยปกติ ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ เป็นผู้มีสุขภาพดี แต่มีโรคประจำตัวอยู่อย่างหนึ่ง คือโรคความดันโลหิตสูง ท่านล้มป่วยลงด้วยโรคหลอดโลหิตในสมองแตก เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลศิริราช เพียง ๑๙ วัน ก็จากไปอย่างสงบ เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓ สิริอายุได้ ๘๒ ปี ๓ เดือน ๑๗ วัน

ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ได้ประกอบคุณงามความดีไว้มากมาย ตามที่ได้เคยปรารภกับลูกศิษย์ว่า ต้องทำตัวให้สมชื่อ "อวย" ดังโคลงสี่สุภาพที่ท่านเขียนไว้ว่า

อวย ทรัพย์จับจ่ายเกื้อ กูลชน ยากแฮ
อวย นิวาสไว้คน คฤห์ไร้
อวย สติแก่ผู้มล โมหะ
อวย วิทย์ศิลปะให้ โลกรู้เจริญศิลป์

ศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี จันทรสถิตย์ (หลวงอิงคศรีกสิการ)

นางจารุดี ผลประการ

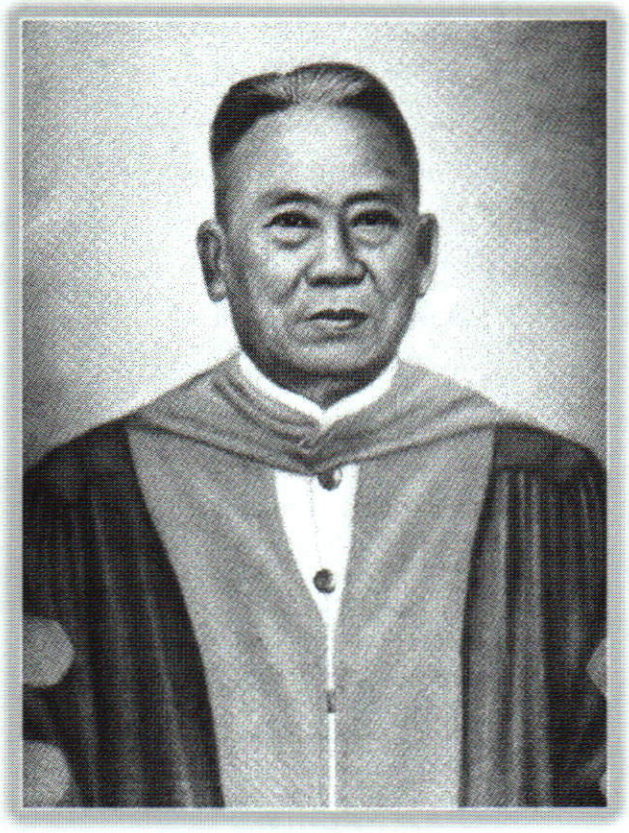

ศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี จันทรสถิตย์ เป็น "ทหารเสือ" หนึ่งในสามแห่งแวดวงวิชาการและการศึกษาทางเกษตร ที่มีความสัมพันธ์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อพัฒนาการเกษตร จนก้าวหน้ามาถึงปัจจุบัน ทหารเสืออีก ๒ ท่าน คือ พระช่วงเกษตรศิลปการ (ช่วง โลจายะ) และหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ (ทองดี เรศานนท์)

ประวัติ

ศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี จันทรสถิตย์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๔๒ ที่บ้านในเขตอำเภอบางกอกน้อย จังหวัดธนบุรี เป็นบุตรของนายอุ่นและนางเหม จันทรสถิตย์ เดิมท่านชื่อ "เอี้ยง" ได้เปลี่ยนชื่อในพุทธศักราช ๒๔๘๕ ตามนโยบายรัฐนิยมที่ให้บุคคลใช้ชื่อให้เหมาะกับเพศ และชื่อ "เอี้ยง" อำเภอเห็นว่าเป็นชื่อของหญิง ท่านจึงได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น "อินทรี" พร้อมกับการกราบถวายบังคมลาออกจากบรรดาศักดิ์ "หลวงอิงคศรีกสิการ" ซึ่งท่านได้รับพระราชทานตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๖๗ เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลที่ให้เลิกบรรดาศักดิ์ ในพุทธศักราช ๒๔๘๕ นั้น

การศึกษาในประเทศ

ในวัยเด็กศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี จันทรสถิตย์ ได้เล่าเรียนชั้นประถมที่โรงเรียนวัดคฤหบดี ซึ่งอยู่ใกล้บ้าน แล้วไปเรียนต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ท่านเรียนเก่งจนได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียเงินค่าเล่าเรียน และเรียนจบชั้นมัธยม ๘ (ม.๖ ปัจจุบัน) ขณะอายุเพียง ๑๖ ปี เนื่องจากอายุยังน้อยท่านจึงสมัครเรียนมัธยม ๘ ซ้ำอีก ๑ ปี สอบได้มัธยม ๘ เป็นหนที่ ๒ ในพุทธศักราช ๒๔๕๘ แล้วได้สมัครเป็นครูฝึกหัดสอนในโรงเรียนสวนกุหลาบนั้นเอง

ศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี จันทรสถิตย์ เป็นนักฟุตบอล ท่านเล่นฟุตบอลตั้งแต่ยังเป็นนักเรียน และเมื่อเป็นครูฝึกหัดสอน ก็ยังคงเล่นในทีมสโมสรครูนครหลวงอยู่ ๒ ปี จนสิ้นพุทธศักราช ๒๔๖๐

การศึกษาในต่างประเทศ

ศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี จันทรสถิตย์ ได้รับทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษาต่อต่างประเทศเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๑ ได้เรียนวิชาเกษตรกรรมในประเทศฟิลิปปินส์ก่อน โดยเป็นนักเรียนทุนคนแรกที่เรียนในคณะเกษตรของมหาวิทยาลัยฟิลิปปินส์ ณ เมืองลอสบานโยส ท่านเรียนจบชั้นปริญญาตรีในเวลาเพียง ๓ ปี จากหลักสูตรที่กำหนดไว้ ๔ ปี โดยใช้เวลาเรียนภาคฤดูร้อนเพิ่มเติมในภาคเรียนปกติ ค่าเล่าเรียนภาคฤดูร้อนนั้นท่านเจียดจ่ายจากเงินที่ได้รับก่อนเดินทางและเงินค่ากินอยู่รายเดือน

เมื่อท่านศึกษาจบขั้นปริญญาตรีที่ประเทศฟิลิปปินส์แล้ว ได้ไปศึกษาขั้นปริญญาโทต่อที่มหาวิทยาลัยคอร์เนล เมืองอิทากะ รัฐนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ใช้เวลา ๒ ปี ก็ได้รับปริญญาโททางการเกษตร นับเป็นนักเรียนไทยคนแรกที่ได้รับปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยนี้ ท่านขอศึกษาต่อระดับปริญญาเอก แต่ไม่ได้รับอนุญาตเพราะทางการต้องการคนมาใช้ ซึ่งท่านได้เล่าในภายหลังว่า แท้จริงความรู้ที่ได้เรียนมาถึงขั้นปริญญาโทนั้นเอามาใช้ไม่หมด ในสมัยนั้นความรู้จากการเรียนนอกหลักสูตรมหาวิทยาลัย ซึ่งล้วนเป็นงานปฏิบัติที่เป็นสิ่งสำคัญและให้ประสบการณ์ในการพัฒนาชนบทไทยดูจะเหมาะสมกว่า

การรับราชการและผลงาน

พุทธศักราช ๒๔๖๖ ศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี จันทรสถิตย์ เดินทางกลับประเทศไทย และได้รับการบรรจุเป็นข้าราชการครูประจำกระทรวงธรรมการ ต่อมาท่านได้ไปเป็นอาจารย์สอนที่โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม ตำบลพระประโทน อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม เมื่อโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมย้ายไปอยู่ที่ตำบลบางสะพานใหญ่ อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ท่านก็ย้ายไปสอนที่นั่นพร้อมกับหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ ซึ่งเพิ่งจบการศึกษาปริญญาตรีกลับมา หลังจากนั้นเมื่อพระช่วงเกษตรศิลปการเรียนจบปริญญาโทแล้ว ก็ได้มาอยู่ด้วยกันอีกคนหนึ่ง **โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม บางสะพานใหญ่ จึงได้ชื่อว่าเป็นที่กำเนิดของสามปูชนียบุคคลของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในเวลาต่อมา**

เมื่อโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมย้ายไปอยู่ที่ตำบลทับกวาง อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี จันทรสถิตย์ ก็ได้ย้ายไปสอนที่นั่นในพุทธศักราช ๒๔๗๐ และในพุทธศักราช

๒๔๗๐ นี้เอง กระทรวงธรรมการได้เปลี่ยนแปลงนโยบายการศึกษาด้านการเกษตร อาจารย์โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมต้องกลับไปสอนวิชาสามัญ ศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี จันทรสถิตย์ ได้ไปสอนที่โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์และโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย และในพุทธศักราช ๒๔๗๓ ท่านก็ย้ายไปเป็นหัวหน้าคณะโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

นโยบายการศึกษาด้านเกษตรได้ฟื้นตัวขึ้นมาอีกในพุทธศักราช ๒๔๗๕ ศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี จันทรสถิตย์ จึงได้รับการแต่งตั้งให้ไปเป็น **อาจารย์ใหญ่ ที่โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมโนนวัด จังหวัดนครราชสีมา** ท่านได้พัฒนาโรงเรียนเป็นการใหญ่ เช่น ปรับที่สร้างโรงเรียน ห้องอาจารย์ใหญ่ ห้องพักครู ห้องสมุด หอพักนักเรียน บ้านพักครูอาจารย์ เรือนพยาบาล เป็นต้น และท่านยังต้องรับหน้าที่**หัวหน้าสถานีกสิกรรม** ซึ่งอยู่ติดกับโรงเรียน และเป็นครูใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูมูลในตัวจังหวัดนครราชสีมาด้วย

โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม หรือที่ใช้ชื่อย่อว่า "ป.ป.ก." เป็นที่ภาคภูมิใจของศิษย์ซึ่งได้เรียนจบจากที่นี่ ประวัติศาสตร์ทางการศึกษาบ่งชี้ว่า ป.ป.ก. ซึ่งก่อตั้งขึ้นในกรุงเทพฯ เป็นครั้งแกในพุทธศักราช ๒๔๖๐ เป็นการบุกเบิกเพื่อปลูกฝังให้เด็กไทยซึ่งรวมถึงเด็กนักเรียนวิชาสามัญได้เรียนวิชากสิกรรม เพื่อดำรงความเป็นเอกลักษณ์ของประเทศเกษตรกรรมไว้ โรงเรียน ป.ป.ก. หอวังได้ย้ายสถานที่ตั้งหลายครั้ง จากกรุงเทพฯไปตามลำดับคือ ตำบลพระประโทน อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ตำบลบางสะพานใหญ่ อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ต่อมาได้ตั้งโรงเรียน ป.ป.ก. ภาคอีสานที่ตำบลทับกวาง อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี และอำเภอโนนวัด จังหวัดนครราชสีมา (โรงเรียนที่อำเภอโนนวัดต่อมาได้เป็นสถานีทดลองกสิกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย) หลังจากนั้นได้มีการตั้งโรงเรียน ป.ป.ก. ภาคเหนือ คือ ที่อำเภอแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ และป.ป.ก. ภาคใต้ คือ ที่ตำบลคอหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

พุทธศักราช ๒๔๗๖ ศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี จันทรสถิตย์ ได้รับอนุญาตจากรัฐบาลให้ไปดูงานการเกษตรที่เกาะฟอร์โมซา (คือไต้หวัน ขณะนั้นอยู่ในปกครองของประเทศญี่ปุ่น) และที่เกาะชวา (ขณะนั้นอยู่ในปกครองของประเทศเนเธอร์แลนด์) และในปีเดียวกันนั้น ท่านก็ได้อุปสมบทที่วัดราชาธิวาสวิหาร กรุงเทพมหานคร

พุทธศักราช ๒๔๗๘ นโยบายการศึกษาด้านเกษตรเปลี่ยนแปลงอีก โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม ทั้ง ๓ แห่ง ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคเหนือ ถูกยุบเลิกเปลี่ยนเป็นโรงเรียนมัธยมวิสามัญเกษตรกรรม ซึ่งเป็นโรงเรียนแบบฝึกอาชีพเกษตร และศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี

จันทรสถิตย์ ได้โอนไปรับตำแหน่ง**หัวหน้ากองอุตสาหกรรมพืชพรรณ** กรมเกษตรและการประมง กระทรวงเกษตราธิการ

พุทธศักราช ๒๔๘๐ ท่านได้เป็นแม่งานใหญ่ในการสร้างสถานีเกษตรกลางบางเขน และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งมารวมอยู่ในสังกัดกระทรวงเกษตราธิการ

พุทธศักราช ๒๔๙๑ ท่านได้รับแต่งตั้งเป็น**อธิบดีกรมกสิกรรม** และในช่วงการเป็นอธิบดีกรมกสิกรรมนี้เอง ท่านได้มีโครงการและงานค้นคว้าทดลองที่เป็นประโยชน์แก่การเกษตรมากมาย เช่น

- โครงการ "ยุวกสิกร" ซึ่งปลูกฝังให้เยาวชนรักการเกษตรตั้งแต่ยังเด็ก รักภูมิลำเนาและพัฒนาท้องถิ่นของตนโดยต้องมีความรู้ด้านกสิกรรม

- การเป็นกรรมการและที่ปรึกษาฝ่ายวิชาการ องค์การยาสูบ กระทรวงการคลังของท่าน ทำให้องค์การยาสูบขยายตัวมีกิจการกว้างขวางขึ้น มีสถานีทดลองของตนเองที่แม่โจ้ ซึ่งเป็นศูนย์การขยายงานผลิตและบ่มใบยาสูบของประเทศ

- การเพาะปลูกพรรณพืชสำคัญๆ ทั้งไม้ดอกและไม้ผลของต่างประเทศที่ท่านไปพบเห็นในระหว่างการเดินทาง โดยเฉพาะการไปประชุม และได้นำมาขยายพันธุ์ในประเทศ เช่น **พันธุ์ฝ้าย** ชนิดเส้นใยยาว จากประเทศเขมร (ปัจจุบันคือประเทศกัมพูชา) ซึ่งต่อมาได้ขยายเป็นพืชเศรษฐกิจจนเกิดมีการทำไร่ฝ้ายพันธุ์เขมร มีโรงงานหีบฝ้ายในจังหวัดสวรรคโลก (ปัจจุบันคืออำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย) **นุ่น** จากประเทศเขมรที่เรียกว่า "พันธุ์โต" ได้เป็นพันธุ์ที่นำมาปลูกกันแถวอำเภอปากช่องและจังหวัดในภาคอีสาน รวมทั้ง **ปอแก้ว** ซึ่งต่อมาเป็นพืชเศรษฐกิจของประเทศ **มะรุมฝักขาว** จากประเทศอินเดีย ปลูกไว้รับประทานและที่เหลือก็ขาย จัดเป็นพืชสวนครัวอีกอย่างหนึ่ง เป็นต้น

- การขยายพันธุ์พืชด้วยวิธี "ต่อตา" เกิดขึ้นจากการที่ท่านได้ช่วยให้ทุเรียนพันธุ์ดีของไทยที่จังหวัดธนบุรีและนนทบุรี พ้นจากการสูญพันธุ์อันเกิดจากน้ำท่วมใหญ่ในพุทธศักราช ๒๔๘๕ โดยท่านมอบให้สถานีทดลองกสิกรรมบางกอกน้อยเป็นเจ้าของเรื่อง การดำเนินงาน "ต่อตา" ที่สถานีทดลองกสิกรรมบางกอกน้อยดำเนินไปด้วยดีตามการเผยแพร่ความรู้ที่ท่านได้เรียนมา และนับจากนั้นสถานีทดลองกสิกรรมบางกอกน้อยก็มีชื่อเสียงเรื่องการขยายพันธุ์ไม้ด้วยวิธีการ "ต่อตา" พืชพรรณต่างๆ ก้าวหน้าและแพร่หลายจนสำนักงานคณะกรรมการลูกเสือแห่งชาติส่งผู้บัญชาการลูกเสือไปเรียนการต่อตา ต่อกิ่งของต้นไม้ที่สถานีนี้ และได้บรรจุวิชานี้ไว้ในหลักสูตรการอบรมลูกเสือวิสามัญ

พุทธศักราช ๒๔๙๙ ศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี จันทรสถิตย์ ได้ลาออกจากราชการเป็นข้าราชการบำนาญก่อนครบเกษียณอายุ ท่านได้รับเชิญไปเป็นที่ปรึกษาโรงงานน้ำตาลสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจเพื่อช่วยวางรากฐานและการทดลองปลูกอ้อยเป็นเวลา ๑ ปี แล้วก็ลาออก

ในพุทธศักราช ๒๕๐๑-๒๕๐๘ และพุทธศักราช ๒๕๑๐-๒๕๑๒ ท่านได้รับตำแหน่ง**อธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์** นับเป็นเวลารวม ๑๐ ปี ในช่วงเวลานี้ท่านได้ปรับปรุงและพัฒนามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ให้เจริญก้าวหน้าไปมาก โครงการต่างๆ ที่เคยหยุดชะงักก็ได้รับการฟื้นฟูให้กลับคืนมาใหม่อย่างเต็มที่ ทำให้โครงการเงินกู้เพื่อพัฒนามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ดำเนินการต่อไป ท่านยังได้แสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีบุญคุณในการพัฒนาการเกษตรซึ่งล่วงลับไปแล้ว โดยใช้นามของบุคคลเหล่านั้นตั้งชื่ออาคารต่างๆ ในมหาวิทยาลัย เช่น ตึก "ธรรมศักดิ์มนตรี" อาคาร "เทพศาสตร์สถิตย์" อาคาร "หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ" ตึก "พิทยาลงกรณ์" และตึก "โภชากร" เป็นต้น

พุทธศักราช ๒๕๐๔-๒๕๓๑ ท่านรับหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการแผนกเกษตรศาสตร์ มูลนิธิอานันทมหิดล ในพระบรมราชูปถัมภ์

พุทธศักราช ๒๕๑๒ ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ว่าการสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ประยุกต์แห่งประเทศไทย (ปัจจุบันคือสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย) อยู่ได้ ๒ ปี ก็ลาออก พุทธศักราช ๒๕๑๔-๒๕๑๙ ท่านได้รับแต่งตั้งเป็น สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ สมาชิกสภานิติบัญญัติ สมาชิกวุฒิสภา นายกสภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประธานกรรมการบริหารสภาวิจัยแห่งชาติ และ

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสภาลูกเสือแห่งชาติ

พุทธศักราช ๒๕๑๙ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ท่านเป็น**รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์** สมัยนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี ท่านเป็นรัฐมนตรีอยู่ ๑ ปี

ในระหว่างเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ท่านได้พยายามปรับปรุงงานในกระทรวงฯ โดยเฉพาะงานขององค์การอุตสาหกรรมโคนมไทย-เดนมาร์ก และองค์การโคนมหนองโพ จนมีสภาพดีขึ้น

ท่านได้ก่อให้เกิดโครงการบำรุงพันธุ์ปลาแบบประชาอาสา ซึ่งปัจจุบันกรมประมงได้ขยายกิจการออกไปเป็นโครงการบำรุงพันธุ์ปลาในโรงเรียน โครงการบำรุงพันธุ์ปลาในชนบทยากจน โครงการบำรุงพันธุ์ปลาน้ำหลาก จนรัฐบาลเห็นความสำคัญและจัด**วันประมงแห่งชาติ**ขึ้น โครงการนี้ได้ส่งเสริมให้ลูกเสือมีโอกาสเข้าเรียนการเพาะและเลี้ยงปลาด้วย ทำนองเดียวกับโครงการยุวกสิกร

ศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี จันทรสถิตย์ ได้ทำงานกุศล เช่น บริจาคเงินบำรุงโรงเรียนวัดคฤหบดีซึ่งเป็นโรงเรียนในครั้งปฐมวัยของท่าน ให้ทุนนักเรียนเรียนดีแต่ยากจน ให้ทุนจันทรสถิตย์ และทุนส่งเสริมกีฬาเป็นประจำทุกปีตลอดมา

เครื่องราชอิสริยาภรณ์และเกียรติคุณ

ศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี จันทรสถิตย์ ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์สูงสุดในประเทศ คือ มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก (ม.ป.ช.) มหาวชิรมงกุฎ (ม.ว.ม.) และทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ (ท.จ.ว.) ส่วนเครื่องราชอิสริยาภรณ์จากต่างประเทศ คือ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ชั้น ๓ จากประเทศเดนมาร์ก

เกียรติยศที่ท่านได้รับคือ ปริญญากสิกรรมและสัตวบาลดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาเกษตรศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาพืชศาสตร์ จากสถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้ ได้รับเกียรติเป็นสมาชิกในสมาคมอธิการบดีมหาวิทยาลัยของโลก ได้รับยศพันเอกของรัฐเคนตักกี สหรัฐอเมริกา

ครอบครัว

ศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี จันทรสถิตย์ สมรสกับนางสาวสำเนียง เธียรประสิทธิ์ บุตรนายจีนและนางแดง เธียรประสิทธิ์ มีบุตรสาว ๑ คน ชื่อ อิงอร จันทรสถิตย์

อนิจกรรม

ศาสตราจารย์(พิเศษ) อินทรี จันทรสถิตย์ ถึงแก่อนิจกรรม เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๒ สิริอายุได้ ๘๙ ปี

ธันวาคม ๒๕๕๒

คำสั่งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ
ที่ ๖ /๒๕๕๕
เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ

ตามคำสั่งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ที่ ๙/๒๕๕๒ ลงวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ ที่ ๒๕/๒๕๕๒ ลงวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๒ และที่ ๔/๒๕๕๓ ลงวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ แต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ และแต่งตั้งอนุกรรมการเพิ่มเติมตามลำดับ นั้น เพื่อให้การดำเนินงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ต่อเนื่อง มีประสิทธิผลและเหมาะสมกับภารกิจ เห็นสมควรมีการปรับปรุงองค์ประกอบของคณะอนุกรรมการ

อาศัยอำนาจตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ พ.ศ. ๒๕๔๙ ข้อ ๑๐ (๖) และมติคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ในการประชุมครั้งที่ ๒/๒๕๕๔ ลงวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๔ จึงให้ยกเลิกคำสั่งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ที่ ๙/๒๕๕๒ ลงวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ และที่ ๒๕/๒๕๕๒ ลงวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๒ (เฉพาะในส่วนของคณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ) และที่ ๔/๒๕๕๓ ลงวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ (เฉพาะในส่วนของคณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ) และแต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑	นายขวัญแก้ว	วัชโรทัย	ประธานอนุกรรมการ
๑.๒	นางสาวทรงสรรค์	นิลกำแหง	รองประธานอนุกรรมการ
๑.๓	ผู้อำนวยการสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ หรือผู้แทน		อนุกรรมการ
๑.๔	ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน		อนุกรรมการ
๑.๕	นางจารุดี	ผโลประการ	อนุกรรมการ
๑.๖	นางสาวฉวีงาม	มาเจริญ	อนุกรรมการ
๑.๗	นางเบญจมาส	แพทอง	อนุกรรมการ
๑.๘	นายประยงค์	อนันทวงศ์	อนุกรรมการ
๑.๙	นางสาวปริญญา	ฤทธิ์เจริญ	อนุกรรมการ
๑.๑๐	นางสาวเพลินพิศ	กำราญ	อนุกรรมการ
๑.๑๑	นางสายไหม	จบกลศึก	อนุกรรมการ
๑.๑๒	หม่อมหลวงสุภรัตน์	เทวกุล	อนุกรรมการ
๑.๑๓	นางสุมาลี	เกตุแก้ว	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑.๑๔	เจ้าหน้าที่สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติที่ได้รับมอบหมาย ๓ คน		อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

/๒. อำนาจหน้าที่...

๒. อำนาจหน้าที่

๒.๑ พิจารณาจัดทำเอกสารภาษาไทยเกี่ยวกับเรื่องดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ สดุดีบุคคลสำคัญที่ได้สร้างคุณประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมือง เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นการเสริมสร้างความกตัญญูรู้คุณแก่อนุชนรุ่นหลัง

๒.๑.๒ วันสำคัญต่าง ๆ ของชาติ

๒.๑.๓ เรื่องเล่าเกี่ยวกับผลงานเขียนในหนังสือเก่า ที่บุคคลสำคัญของชาติ เป็นต้นว่าพระมหากษัตริย์ เจ้านาย บุคคลระดับผู้บริหารประเทศ นักปราชญ์ และกวีในอดีตเขียนไว้เกี่ยวกับวิชาการที่เป็นประโยชน์หรือหลักวิชาสำคัญต่าง ๆ เช่น วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ซึ่งเยาวชนไม่ค่อยได้มีโอกาสอ่าน จะได้มีโอกาสอ่านและรู้จักบ้านเมืองในอดีตมากขึ้น

๒.๒ จัดพิมพ์เผยแพร่เพื่อประโยชน์แก่การค้นคว้าอ้างอิงของนักเรียน นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจทั่วไป

๒.๓ คัดเลือกบทความที่เหมาะสมเผยแพร่ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ให้ประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศได้รับฟังอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

๒.๔ รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติทราบเป็นระยะ ๆ

๒.๕ ดำเนินการอื่น ๆ ตามที่ประธานกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ หรือคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติมอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

พลเอก
(ยุทธศักดิ์ ศศิประภา)
รองนายกรัฐมนตรี
ประธานกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ